

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

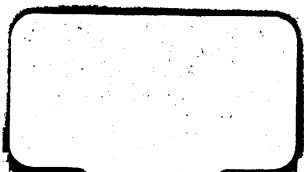
Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

Biographie

AGR

1 Biography 1
- AGR

BIOGRAPHISKT LEXICON

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

SJUTTONDE BANDET.

FÖRSTA HÄFTET.

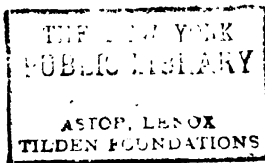
NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

Wahlström & C.

1849.

På N. M. Lindes förlag.

Innehåll.

Taglionì, Marie. — *Tamm, Per Adolf.* — *Taube, Gustaf Adam.* — *Taube, Edvard Didrik.* — *Taube, Wilhelm Ludvig.* — *Taube, Carl Edvard.* — *Tavast, Johan Henrik.* — *Tegel, Erik.* — *Tegnér, Esaias.* — *Terserus, Ingelbertus Olai.* — *Terserus, Elaus.* — *Terserus, Jöns Elai.* — *Tersmeden, Jakob.* — *Tersmeden, Carl.* — *Tersmeden, Fredrik.* — *Tessin, Tham, Thegner* (se bokst. slut). — *Theorell, Sven Lorens.* — *Theorell, Johan Peter.* — *Tholander, Per Wilhelm.* — *Thomæus, Göran Jakob.* — *Thomander, Johan Henrik.* — *Thorild* (se bokst. slut). — *Thott, Tage.* — *Thunberg, Daniel af* (se bokst. slut). — *Thunberg, Carl Peter.* — *Thunman, Hans.* — *Thyselius, Carl.* — *Thyselius, Per* (se bokst. slut). — *Tibell, Gustaf Wilhelm af.*

T.

TAGLIONI, MARIE.

Uti den biographi öfver Karsten, som i detta Lexicon förekommer, finnes ej ens namnet på hans maka — *Maria Sophia Stempkoska*. Hon afled för några få år sedan, och tecknas af Crusenstolpe sålunda *): "För hofatmosphären syntes Karstens enka enkom danad. Intet ord, ingen röstens höjning, ingen rörelse af någon lem, som ej var behag. Förbindlighet i hvarje uttryck, hvarje åtbörd; finhet och ledighet i samtal; val af ämnen för dem, som inböd alla att deltaga, utan att förstumma eller oroa någon; förekommande i första ögonblicket äfven mot främlingen, och lika artig mot alla, utan att fästa sig vid någon med förkärlek, utan att visa köld mot någon, var hon ett lefvande sammandrag af hoftonen "i salig Kung Göstas tid." Hon tog den vid sina 95 år med sig i grafven, liksom Ludvig Philip förmått sig skola göra med franska konungadömet. Ett sådant behöfde likväl Fru Karsten till medelpunkt åt sina sympathier, sina tankar, sina minnen. Hennes språk och hennes organ voro för lena för de kärfva republikanska värdslosheterna. Det var om kungens *menus plaisirs* — och "Kungen" i hennes mun, utan tillsats af namn, betydde alltid Gustaf III — om hans "*favori*" Mopvel, och dylikt man skulle höra henne berätta, och man skulle då tillika se den fina dragningen i gummans mungipor, den milda skalkaktigheten i hennes ögon. Och huru målande hon framställde allt det lysande, retande, beundransvärda! Huru lätt hon öfverhalkade, utan att likväl förbigå, hvad som behöfde beslöjas!

*) I Miniatur-Almanach för 1849; der äfven hennes porträtt är inlagt.

Sådan var enkan Karsten nära sitt hundrafe lefnadsår. Hvilken tjuuning måtte då ej ha spridd sig kring Maria Sophia Stempkoska, då hon, i ungdomens fulla fågring, från Weizelns stränder, der ödet ställt hennes vagga, först be-trädde Målarens, dit kärleken kallade henne och slutligen bäddade hennes graf, då en engelsk Minister låg för hennes fötter, och hennes intagande stämma, beledsagad af de smäk-tande ljuden från harpan, som hvilade mellan hennes knän och klingade under hennes mjellhvita fingrar, lockade — och fångslade "Karsten-Näktergalen."

En dotter af Karsten åktade *Philippo Taglioni*, f. d. Balettmästare i Milano och då Premierdansör vid Stock-holms Opera. Af detta åktenskap föddes d. 23 Apr. 1809 vår Svenska Terpsichore, *Marie Taglioni*.

Hennes fader, den nyssnämnde Philipppo T., som genom de förträffliga baletter, han componerat, gjort sig känd som en af sin tids utmärktaste artister i denna väg, hade utan barmhertighet från scenen förvisat både pudret och styf-kjortlarne, genom hvilka Olympens Gudinor så snöpligt varit förvandlade till matronor från adertonde århundradet.

Men sjelfva choregraphien hade ock under tiden under-gått en omgestaltning, mer och mer utvidgat sina gränser samt gjort sig reda för sin bestämmelse. Den öfvergick från Allegorier och Pastoraler, från symmetriska och stu-derade grupperingar, till uttrycket af någon genomförd handling och af de mensklige passionernas naturenlige åter-spegling, och verkliggjorde sålunda hvad Noverre, den främ-ste bland choregraphiens återställare hos de nyare, yttrade: att en dans, som ej innebär en handling, är blott ett tomt tidsfördrif för ögat. I sjelfva verket har äfven Choregra-phen, om han med snille förenar djupt studium af sin konst, samma fält som historiemålaren, och i vissa fall derigenom fördelen, att han kan icke blott låta genom lefvande figurer uttrycka, hvad den andra endast kan fästa genom härmade bilder på duken, men han kan äfven låta målningen af sjä-lens rörelser beledsagas af och förklaras af tonernas ut-trycksfulla språk. Choregraphen eger, såsom skapare af ett esthetiskt konstverk, en stor makt att använda; ty han bygger sitt välde på skönheten af den mensklige gestalten och allt hvad den förmår uttrycka. Ur denna synpunkt hafva, bland de nyare, Milon, Vigano, Taglioni och Bour-nouville betraktat sin konst. Men de hafva äfven insett, att genom blotta återgifvandet af en dramatisk handling i ett stumt spel skulle deras konst endast blifva en härmaning,

då den kan vara original. Uppgiften är således, att till hufvudmotiv för handlingen underlägga en idé, för hvars uttryckande människogestalten i sin fulländning och harmoniska utbildning är i främsta rummet egnad. En sådan tanka har Taglioni inlaggt i sin composition *le lac des Fées*, då han låter den öfverjordiska nymfen förvandlas till en dödlig varelse, och derifrån återtaga sin etheriska natur, bortsväfvande från jorden till sitt rätta hem. Denna contrast kan endast genom mimens konst försinnligas. På den lyckliga lösningen af en så svår uppgift för den sceniska artisten beror hela styckets framgång, och Taglioni fann uti sin egen dotter den, åt hvilken han anförtrorde utförandet af sin tanke.

Förvandlingen från gudinna till tjenstflicka och derifrån åter till en öfverjordisk varelse innebär väl de hjertaste contraster, man kan tänka sig. De utfördes dock af henne i Stockholm 1841 med en natursanning som svårligen kan öfverträffas, om ens af någon annan upphinnas. Visserligen tycktes den till de mest prosaiska tjenstebestyr så hastigt förflyttade nymfen hafva hemligen bevarat något af sin ursprungliga börd; det förekom, såsom voro vingarne icke borta, endast undangömda, och man kunde ej undertrycka en aning, att hon snart åter skulle lyfta sig till andra rymder; men äfven i återgifvandet af hvardagslifvets scener låg så mycken naivetet, så mycken natursanning, ehuru förädlad och förskönad, att afbrottet deremellan och nymfens luftiga etheriska väsen i första acten, förekom som ett under, en synvilla. Denna motsats uppenbarade sig ej ensamt i ansigtsspel och hållning, men äfven i dansen, i den minsta rörelse. Något olikare kan ej gifvas, än nymfens sväfvande lek med den magiska slöjan i första akten, och hennes utförande, efter förvandlingen, af galoppen, med de öfriga dansande i en folkfest. Så vackert har väl aldrig en förfriskning blifvit bjuden, som af denna tjenstflicka åt godsherren; men från hållningen dervid till det höga uttryck i blick och gestalt då hon kort derefter blir i besittning af den förlorade talismanen, var dock en omätlig åtskillnad.

Första representationen af denna ballet i Stockholm utmärktes isynnerhet genom stormande bifallsyttringar. Mill Taglioni framropades fyra gånger, för hvarje gång inkastades buketter och kransar från alla sidor af salongen, och hela theatergolvet förvandlades slutligen till en blomstermatta. Den firade artisten framgick ända till rampen, upptog en bukett, kysste den, tryckte den till sitt hjerta, och tårar fuktade dervid de sköna ögonen. Det var efter denna scen,

och då hon skulle begifva sig hem till sitt logis, som hästarne första gången fränspändes vagnen till härmning af de Nordamerikanska Yankee's sätt att hylla Fanny Elser. Vid andra representationen af ifrågavarande ballet hade entusiasmen saktat sig. Likväl framropades Mill T. tvenne gånger. Buketter inkastades äfven, men fränspännandet af hästarne uteblef.

Men vi böra återgå till den frejdade artistens ungdomsöden. Sedan hennes fader en längre tid vistats i Sverige, begaf han sig till Tyskland, och dottern, som blifvit uppfostrad i Paris, debuterade under faderns ögon d. 19 Juni 1822 på Wiens theater i baletten "en ung Nympha upptagande i Terpsichores hof." Efter spektaklets slut framkallade det entusiastiska ropet den trettonåriga debutanten åtta gånger på scenen.

Från Wien begaf hon sig till Stuttgart, der hennes lysande uppfostran tillvann henne Drottningens synnerliga bevägenhet. På hofvet, dit hon ofta befalldes, tillbringade hon aftnarne under samtal med sin höga beskyddarinna.

I München mötte henne samma hyllning. Drottningen befallde henne till sig. Åtföljd af sin mor, reste hon upp till hofvet. Då hon inträdde i audienssalen, der hofcirkeln redan var församlad, närmade sig henne en obekant Herre, som lofordade den femtonårigas redan så högt utbildade konst och talenter. I detsamma inkom Drottningen i rummet. Den obekante gick emot henne och framträdde sedan med henne till Taglioni, yttrande: "se här min gemål!"

Under sommaren 1827 uppträdde hon första gången på stora Operan i Paris. Hon visade sig der i Sicilianskan, Vestalen, Mars och Venus, Ferd. Cortez, Bajadererna samt Carnavalen i Venedig. Sedan hennes engagement vid theatern i München gått till ända, begaf hon sig åter till Paris, der hon uppträdde i flera baletter och hvarje gång rönt det mest entusiastiska bifall. Omkring 1833 begaf hon sig till Berlin och uppträdde äfven der i Bajadererna. Genom det adla skick, för hvilket hennes spel alltid utmärkt sig, framställde hon denna pjes i en helt annan dager, än hvar den tillförene framstätt; och härigenom vann denna Opera-ballett på Berlins theater den mest lysande framgång. I Bordeaux uppträdde hon sjutton gånger till Gascognarnes förtjusning. Flera gånger besökte hon London, Dublin, Liverpool och Manchester. Det töckniga Albions invånare belönade hennes talent ej blott med fullviktiga guinéer; hon förmådde äfven väldigt uppskaka deras phlegma. Samma ut-

märkelse rönt hon sedermera i Moskwa och Petersburg, der hon länge uppehållit sig. En utflygt företog hon om sommaren 1841 till Stockholm, der hon under September gaf flera representationer.

Det var i *L'Elève de l'Amour*, som hon först uppträdde i Stockholm. Förtjusningen var allmän. Man tyckte sig tillföre ej aldrig hafva sett någon verklig dans, och att allt annat ej förtjenade namn deraf. Denna dans bestod ej af tours de force, pironetter, entrechats eller dylikt; hennes dans var en lek af Behagen, erinrande om Chariterna, då de *alterno terram quatiant pedē*, såsom Horatius sjunger, — om eljest man vill medgifva, att denna yngsta bland Gracerna ens vidrörde jorden, ty så lätt, så sylphidiskt sväfvande syntes hon. Ehuru enkel och anspråkslös sjelfva balettens composition var, märktes dock redan från första scenen, att anordningen var gjord af någon bland konstens mästare. Såsom sådan har äfven Hr Taglioni, fadren, varit under flera decennier erkänd af Europa. Äfven Sverige eger af hans talent flera oförgätliga minnen från fordom. Jemte dottren framropas han efter Divertissementets slut. I en loge på första raden såg man den nya Terpsichores mormor, enkefru Rausten, hennes moder och öfriga anhöriga.

Sedan uppträdde hon i *Robert af Normandie*. Scribe har i tredje acten af denna Opera inlagt en dramatisk effect af alldeles ny och egen art. Styckets hjelte skall, för att rädda brud och heder, träda i förbund med okända makter. Han begifver sig ensam, vid midnatten, till ett öde kloster, för att vid Rosalias graf bryta den "magiska gren", med hvars tillhjälp han skall blifva herre öfver menniskor och händelser. Han omgifves af förföriska väsenden, som vilja locka honom till företagets utförande. Men på samma gång vaknar en aning, att alltsammans är ett afgrundens gäckelspel, ämnadt blott till hans förderf. Hans goda ande varnar honom under hans moders bild; vid hvarje försök att bryta den magiska grenen ryser han tillbaka, och uppfylld af fasa vill han slutligen öfvergifva det förfärliga rummet, utan att hafva vunnit det mål, för hvars ernående han begifvit sig dit. Då synes en skepnad af så omotståndlig tjuuning, att Robert känner sig fjettrad liksom af en förtrollning. Han är besegrad af hennes bedjande blickar, hennes hänförande väsen; vid hennes åsyn glömmar han alla varningar; hvarje skräckbild är försvunnen; och bevekt af hennes stumma böner låter han föra sig till Rosalias grafvård, der han bryter den mytiska grenen.

Vare sig, att Scribe ej fann ord för allt det ömsom skräckfulla och tjusande, som denna lyckligt tänkta scen skulle inom få ögonblick framställa, eller att — hvilket är troligare hos en sådan kännare af theater-effecter — han genast insåg, att denna hastiga skiftning af själens mest stridiga rörelser skulle på ett uttrycksfullare sätt målas af tonkonsten och åhörardesspråket, än med ord, — nog af, han öfverlemnade hela utvecklingen och framgången af denna hufvudscen åt Meyerbeer och — Taglioni. Det är till och med sannolikt, att om denna sednare ej funnits vid stora Operan i Paris, då Scribe författade sin libretto, hade den stumma Abbedissans scen i Robert, som nu är en af styckets glanspunkter, icke blifvit skrifven *). Scribe insåg nog, hvilket mäktigt stöd skulle skänkas åt framgången af hans pjäs, om han beredde tillfälle åt Taglioni att uti ett af de förmåsta effect-ställena nedlagga hela trollförmågan af sin mimiska konst. Också utfölvade hon öfver publiken samma valde, som öfver styckets hjelte; tidningarne slutade aldrig att upphöja denna scen, och äfven de spektakel-gångare, som voro likgiltiga för sång och musik, skyndade till Operan, för att beundra mimikens ryktharaste triumf i våra dagar.

Det var en scenisk högtid af detta slag, som äfven erbjöds Stockholms-publiken, och hon fann der bekräftadt, hvad hon dels läst, dels hört om detta under af mimisk förmåga, som utvecklades af den verldsberytade talang, för hvilken scenen blifvit skrifven och som skapat dess egentliga betydelse. Man såg ett lustigt väsende, färdigt att bortsväfva på månskensstrålen, och hvars magiska kraft intet kunde motstå. Redan från den första, hänförande blicken, från de till hön sträckta händernas rörande uttryck, och detta utesägligt smäktande i öga och gestalt, undrade man blott, att Robert så länge kunde synas obeveklig, att han ej genast skyndade att, om äfven med fara för sitt lif, eröfra den olycksbådande talismanen. Åskådaren tyckte sig icke ega för ögonen en vanlig theaterscen, utan en i någon trollspegel återgifven taffla ur inbillningens värld.

Denna scen föregicks af en annan ur samma Opera, der Taglioni ådagalade en olika, eller snarare motsatt sida af sin talang. Hon gaf nemligen ett prof af den ornerade dansen,

*) Vid början af innevarande år klandrades denna scen jemte flera partier i Robert uti Aftonposten. Man erinrade sig troligen ej de ofvannämnda förhållandena.

eller hvad man vagligtvis förstår med den stora stilen, och utförde med Hr Johansson en stor *pas de deux*. Om det hos de moderna gifvits en classisk dans, så är det denna. Det säges om Venus, då hon uppträdde i en ballet, att hon "dansade med ögonen" (*saltabat oculis*). Detta blir först fattligt, sedan man sett T. Då man följer hennes blickar under dansen, och finner i dem ett oafbrutet harmoniskt, någon gång förhöjdt, uttryck af allt det icke blott sköna, men äfven talande i hennes rörelser, öfverraskas man af det värde, ögonen utöfva i dansen, och hvarom få, äfven bland konstens invigde, gjort sig rätt föreställning.

Derpå uppträdde T. uti *Le Lac des Fées*, hvarom vi förut nämnt. Kort derefter egnades T. en hyllning af helt annat slag, än den som visades genom doublerandet af hästarnes plats framför hennes vagn. En särdeles vacker *soiré* gafs nemligen af Hof-Intendenten v. Röök uti K. Museum, hvars af antikens mästerverk fyllda salar voro rikt och smakfullt eclairerade. Då T. inträdde, följd af sina föräldrar, fördes hon till en med blommor prydd plats invid Terpsichores staty och helsades med följande, af Harmoniska Sällskapet sjungna, särdeles lyckade verser, författade, om vi ej missminna oss, af Cancelli-Rådet Wetterstedt:

Oh Toi! qui sais suivre mes traces,
De Terpsichore entends la voix!
J'étais, pour plaire, unie aux grâces,
Mais Tu les réunis en Toi.

Envain contre Toi je conspire,
Car on m'oublie en Te voyant;
Et sur la terre mon empire
Est rajeuni par Ton talent.

Mon règne était de l'ancien Age;
A Toi je dois céder le pas;
A mon sceptre, que Tu partages,
Tu donnes un nouvel éclat!

A ce pays, où Tu es née,
Tu dois les charmes de Ton art;
Dans Ta brillante renommée
Le Suède a réclamé sa part!

Vid samma tid lät Konung Carl Johan genom Gr. Brahe till T. öfverlemna ett dyrbart juvelsmycke. Äfven vid hennes afskedsuppvaktning på Hofvet begåfvades hon med vackra presenter af Konungen, af Drottningen, samt af Kronprinsen och Kronprinsessan.

T:s sista representation i Stockholm gafs på förmiddagen. Hon syntes stundtals upprörd af en sorglig känsla och

vid sista inropningen framgick hon till rampen och yttrade med rörd och bruten stämma, på svenska: "jag kan ej uttrycka min tacksambet", hvarvid henne ögon fylldes af tårar. Fransyska verser till anseeligt antal dels framkastades på scenen, dels öfverlemnades enskildt nästan dagligen under hennes vistelse i Stockholm.

Kort före T:s afresa från Paris i förra hälften af vårt decennium, var hon i ett sällskap tillsammans med Victor Hugo. Alla menniskor trängde sig som vanligt omkring henne och hon öfverhopades med hyllningar och artigheter af alla slag, under det att skalden under den allmänna entusiasmen tycktes helt och hållet förgäten. Åtminstone förblef han obemärkt. Sådant förtröt honom sannolikt litet; ty då man, efter en stunds förlopp, nästan med våld drog honom in i den krets, som slutit sig kring T. och en ung sprått temligen indiscret uppmanade honom att göra ett poem öfver Danseusen, tog han, utan att särdeles länge låta bedja sig, pennan och skref följande verser:

Du gamle Grenadier af kejsrerliga gardet,
Du frans, segrens son, säg hvi du darrar så?
Hvi är din kind så blek? Hvad är som dig kan slå,
Europas segrare? Jo, hungern, kölden var det!
Hvad lön har du då bragt ifrån din sista strid?
Du blödde för ditt land; du blef en Invalid!
Så ryttarn betalet tar ifrån den sprängda hästen;
Han är god nog att dö — hvad duger han för resten? —
Men ser du damen der? Ser du den tåta hop,
Som trängs i hennes fjät? Hör du beundrans rop?
Vet, hon är mer än du, mer än den stora hären,
Mer än den kämpatropp, Napoleon förde an.
Bort bragder, segrar, bort! Triumph åt Bajaderen!
Taglioni lösen är, hell, lefve Danserskan!
Hvad bryr sig väl vår tid om mod, talent och snille?
Du arme Grenadier! hvi blef du ej Dansör?
Då samm du nu i guld så mycket som du ville,
Då tillbads du ... soldat! du, som af hunger dör.
Hvad gagnar dig väl nu ett stort och frejdadt minne?
— Jag har för dig en tår, tag den och drick dig mätt.
Men hon, förtjuserskan, med foten sefirlätt,
För henne har jag guld, för henne har jag sinne!

Den svaghjernade hopens konstförgudning väckte äfven i Stockholm slutligen en reaction mot den yrande öfverdriften. En entusiast, som vid dragningen af Taglionis vagn skadat sig i armen, lärar af mer än en läkare blifvit hänvisad till Veterinär-Inrättningen. Bland andra narraktigheter berättades, att en i hufvudstaden allmänt noterad lätt-rörd artistvurm, som troligen ur någon tysk *Æsthetik* upp-

snappat några lösyckta ord om Konstens förhållande till Religionen och om Idéens förkroppsligande i Konsten, vid ett tillfälle af stegrad sensibilitet yttrat: "När jag ser Tagliani på scenen, — ické tänker jag då på hennes ben; jag tänker på Gud!"

Ehuru tyvenne gånger gift, behåller Artisten ännu det namn, hon sjelf gjort europeiskt: "Mlle Tagliani." Hon äktade först på 1830-talet en fransysk Grefve af gammal familj, med hvilken hon eger en dotter, som nu torde vara omkring fjorton år gammal. Hon var sjuk då modren afreste från Stockholm, och njöt någon tid uppfostran hos sin mormors mor i Stockholm, enkefru Karsten. Från nämnda äktenskap nödgades T. söka skillsmessa, i anseende dertill, att Grefven genom sin spelejsuka ådragit henne betydliga utgifter. År 1842, under vistelsen uti Italien, inträdde hon i nytt gifte med en ung rysk Furste, blott 23 år gammal, och som skall ega en betydlig förmögenhet. År 1844 uppträdde T. flera gånger i Paris, men ämnade då snart afträda från skådebanan och bosätta sig på en af henne inköpt villa vid Comersjön, der hennes mor och dotter då redan vistades.

(Källor: Theater-almanach för 1839. — Sv. Biet 1841, N:o 914 &c. — Flers spridda tidningsnotiser.) — A — Ö —

TAMM, PER ADOLF.

Född i Göteborg d. 2 Jan. 1774. Fadren var Directeur vid Ostindiska Compagniet *Gustaf Tham* och modren *Christina Maria Grill*. Efter att hafva erhållit privat information uti föräldrarnes hus, sändes han till Upsala Akademi i början af år 1787, och fortsatte der sina studier intill dess han vid 16 års ålder, 1790, utcommenderades i Finska kriget. Redan år 1781 hade han nemligen, vid 8 års ålder, blifvit utnämnd till Corporal vid Lifregimentet till häst och knappt 14 dagar derefter till Cornett vid samma regimente.

År 1790 i Mars månad steg han ombord på en till Skärgårdsflottan i Stockholm hörande kanonslup, och efter ankomsten till Finland deltog han i sjöträffningarne vid Fredrikshamn d. 15 Maj, vid Björkö d. 2 Juni, vid Kopvisto d. 2 Juli, liksom i reträtten från Björkö eller Wiborg d. 3 Juli, samt i bataillen vid Svensksund d. 9 Juli, vid hvilket sistnämnda tillfälle den kanonslup, på hvilken han befann sig, af Ryssarne sköts i sank. Kort derefter erhöi han

guldmedajllen för affairerna vid Fredrikshamn och vid Svensk-sund, samt befordrades i October 1792 till Lieutenant vid Lifregimentets Cuirassierer.

Under tjenstitiden från år 1790 till 1800 var Tham stationerad i Upsala, der tiden användes till inhemtande dels af militära kunskaper, dels till studerande af kemi, physik och grunderna för landbrukskötsel.

År 1800 bistade han som representant riksdagen i Norrköping, der han d. 29 Maj, af de skäl och med de uttryck som Ridderskapets och Adels protokoll innehåller, afsade sig adelskapet och skref derefter Tamm.

Samma år i September efter slutadt regimentsmöte och passerad General-mönstring afskedades han från Lieutenantsbeställningen vid R. Lifregimentet till häst *).

*) Hans afsked, som ej saknar sin märkvärdighet, lydde sålunda:

Extra Regements Ordres af d. 6 September 1800.

Nedanskrefne H. K. H. Hertigens Ordres tillika med Kongl. Maj:ts Bref communiceras uti Compagnierne:

Vi Gustaf Adolph med Guds Nåde Sveriges, Göthes och Vändes Konung etc. etc. etc. Arfvinge till Norrige och Danmark, Hertig till Schleswig-Holstein etc. etc. tillbjuda den Högborne Furste och Herre Vår Älskelige Käre Farbroder Herr Carl, Sveriges, Göthes och Vändes Arf furste, Hertig af Södermanland, Arfvinge till Norrige, Hertig till Schleswig-Holstein, Stor Amiral, Vår synnerliga kärliga Hälsning med hvad mera godt och kärt Vi förmå med Gud Allsmäktig, Högborne Furste Älskelige käre Farbroder. Sedan Lieutenanten vid Lif-Regementets Cuirassier-Corps och Norra Uplands Compagni Petter Adam *) Tham icke allenast å Riddarhuset under sista förflytna Riksdag sökt sig uppböra att vara ledamot af Ridderskapet och Adeln, utan och efter det Vi igenom vårt Justitie Cancellers-Embete infordrat hans närmare yttrande angående rätta förståndet häraf, förklarar det han afsökt sig Adelskapet och alla dess tillhörande rättigheter, hafve Vi under den 2 förlidne Augusti månad på sätt Vårt till Riddarhus-Directionen aflåtna Nådiga Skrifvelse innehåller, låtit till fredande af Ridderskapets och Adels värdighet vid berörde afsägelse hero, hvilket Vi Eder Kongl. Höghet härigenom velat tillkännagifva, jemte det att Vi vid öfvervägande af detta hans förhållande anse verkan af Vår för detta Lieutenant Tham tilldelade nådiga fullmägt och Lieutenants Beställning vid Norra Uplands Squadron af Lif-Regementets Cuirassier-Corps komma att förfalla. Vi befalle Eder Kongl. Höghet nu härmed och alltid uti Guds den allrahögstes skydd till långvarig och lycklig välmåga kärligen. Drottningholms Slott den 1 September 1800.

GUSTAF ADOLPH.

Lagerbring.

*) Bär vara Adolf.

År 1802 i October inropade han på öppen auctiön Österby Bruk för sin mosters, enkefru Anna Johanna Grills räkning och uppdrogs att förvalta denna egendom. Deraf erhöill han genast en femtedel till skänks, samt har sedan efterhand inköpt hela egendomen. Från denna tid egnades hans studier och bemödanden hufvudsakligen åt bergs- och landtbruksskötsel, dels för egen räkning, dels för andras, i det att tid efter annan honom såsom förmyndare eller såsom disponent anförtröddes värden af åtskilliga bruk och egendomar.

Den 17 Sept. 1802 ingick han äktenskap med sin conja *Anna Margaretha Grill*; då detta af döden upplöstes redan d. 26 Jan. 1803, gifte han sig ånyo d. 11 Mars 1804 med *Johanna Charlotta Ehrenbill*, och hade han med henne trenne söner och trenne döttrar, deraf endast två söner nu lefva. Äfven detta äktenskap upplöstes genom hennes död d. 22 Mars 1832.

Vid Landtbruks-Akademiens stiftande d. 3 Dec. 1812 utnämndes han till Akademiens Arbetande Ledamot i Landorten. R. N. O. 1816. Commendeur af K. Wasa-Orden 1820 och Commendeur med St. Korset af K. W. O. 1829. År 1824 invaldes han till Ledamot af K. Vet. Akademien; s. å. invald till Led. af Patriot. Sällskapet; s. å. utnämnd till Ordförande i en Comité till undersökning af Carl Gustafs Stads Gevärsfactori; 1825 invald i Directionen öfver Höganäs Stenkolsverk, en befattning, som innehades uti 20 år och hvarunder han de tio sednare åren ensam uppehöll verket, intill dess en kraftfull styrelse i Skåne år 1845 emottog det.

År 1826 d. 11 Maj utnämnd till Adelsman och d. 6 Febr. 1843 till Friherre. 1834 utnämnd till Led. i Tull-Comitén.

[Till H. K. H. Hertigen af Södermanland om för detta Lieutenant Tham.

Rosenberg d. 6 Sept. 1800.

Välberne Major och Riddare Tersmeden, ineliggande Kongl. Majts bref af d. 4 dennes låter Majorn genast innan Regimentets uppbrott till hemorten på Regements-Orderne förkunna, jemte det att för detta Lieutenanten vid Norra Uplands Compagnie Petter Adam Tham ej mera anses såsom Officer uti Regimentet och dess innehafvande Indelning kommer att framdeles bortgifvas, förblifvandes Majorn med Gud Allsmäktig ständigt väl Affectionerad.

CARL.

Kongl. Majts bref ärsändes mig med Rapporten om dessa Ordres verkställande.

Utaf följande Sällskaper och Akademier är han utnämnd eller vald till Hedersledamot: 1819 af Södermanlands Hushållningssällskap; 1846 af Akademien för de Fria Konsterna; s. å. af Trädgårdsföreningen i Götheborg; 1847 af Upsala Låns K. Hushållningssällskap; 1848 till Hedersledamot af K. Landtbruks-Akademien; 1849 af Örebro Hushållningssällskap, äfvensom han är Led. i Directionen för Organisationen och Styrelsen för Ultuna Landtbruks-Institut.

På sin vackra egendom Österhy, nära Dannemora, eger Frih. Tamm ett ej obetydligt Konstmuseum af tafflor och målningar, hvilket årligen förökas, såsom i fjol genom inköp af ett par Fogelbergs statuer. — För öfrigt har Friherren verksamt bidragit till förbättringar så af bergbruket som landthushållningen, hvarutinnan hans egna bruk och egendomar äro en föresyn. I följd af dess kända erfarenhet, kännedom och drift i bemälda yrken anmodades han 1829 af Kon. Carl XIV att uppressa till Lappland, för att ordna ekonomin vid Hans Maj:ts der egande bruk och sågverk.

Skrifter: Tal vid Præsidii nedläggande i K. Vet. Akad. d. 8 Apr. 1836 om Jernhandteringen i Sverige, samt Afhandlingar, tryckta i Landtbruks-Akads Annaler, och i Upsala Landthushållningssällskaps Handlingar.

TAUBE, GUSTAF ADAM.

Son af General-Lieut. *Jakob Joh. T.**) af Ruddinge och *Maria Horn*. Cornett vid Drottn. Ulrika Eleonoras d. ä:s reg:te 1684. Lieutenant vid Öfverste Maur. Wellingskas reg:ta i Stade 1689. Gick i de allierades tjenst 1693, hvarifrån han hemkom 1700. General-Adjutant af Cavalleriet i Lifland s. å. Värfvade 1705 ett reg:te Dragoner, för hvilket han förordnades till Öfverste vid samma års slut. Blesserad i slaget vid Posen mot Sachsarne. Deltog i den lyckliga skärmytslingen mot Ryssarne vid Oposna 1709. Fången vid Niepern s. å., då Lewenhaupts armée måste lemna sig i Ryssarnes händer. Lösgifven kort derefter, på parole, ur fångenskapen. General-Major 1710. Utmärkte sig för synnerlig tapperhet i slaget vid Helsingborg s. å. General-Lieut. 1711. Commenderade Svenska trupperne i Pommern 1712.

*) Åtten härstammar från Lifland, der den florerade redan i sextonde seklet. I nämnde århundrade kommo Göran och Johan T. i svensk tjenst. Tvenne grenar af dem blefvo Grefvar, fyra Friherrar och en Adel. Vid samma tid kom en gren till Sachsen; der den erhöll först friherrlig och sedan grefflig värdighet.

Sänd till Berlin s. å. af Stenbock för att underhandla. Gouverneur i Wismar 1713. Vice Öfverståthållare i Stockholm 1714. General af Cavalleriet 1716. Öfverståthållare*) s. å. Riksråd efter Konungens död 1718. Grefve 1719. Fältmarskalk s. å. General-Gouverneur öfver Estland och Revel s. å., hvilket embete han före tillträddandet mistade genom freden med Ryssland. Afled i Stockholm d. 14 Oct. 1732.

Vid arfskiftet mellan Ulrika Eleonora och Hertigen af Holstein var T. en af de fem skiljemännen.

Uti Skandinaviska Sällsk. Handl. yttras om T.: "Hade berömligt tjent och var en man af olika karakter med den sednare R.R. Grefve Taube, hvilken så svagt handlade i sin dotters affaire."

(Källor: Ennes, Carl XII:s Krigare I. 323. — Handl. rör. Skandin. Hist. VII. 269. — Fant, Sv. Hist. V. 184. — Nordberg, Carl XII:s Hist. — Cederschöld, Riksdagen 1719. — Allm. Tids. 1772, sid. 87, 93. — Tomsinens, sid. 262. — Luthoms Höljingsminne.) — A — 6 —

TAUBE, EDVARD DIDRIK.

Son af Amiralen *Fredr. Edv. T.*, Friherre 1692, och *Beata Elisabeth Wrangel* af Adinal. Född 168.. Blef som Amiral och Chef för Stockholmska Escadern kallad till Riksråd**) och Öfver-Amiral samt President i Amiralitets-Collegium 1734. Grefve s. å. Men hvarken han eller hans afkomlingar togo introduction på Riddarhuset såsom Grefvar, förr än hans sonsons son gjorde det 1802 under *M* 112. Entledigad 1739, likväl med bibehållande af Öfver-Amiralsvärdigheten. I denna egenskap öfverförde han från Stralsund till Carlskrona Adolf Fredrik 1743 och Lovisa Ulrika 1744 samt erhöll till minne deraf 1746 den af henne inrättade l'Ordre de l'Harmonie. Seraphimer-Riddare 1748. Död i Stockholm d. 30 Oct. 1781 och begrafven i Riddarholmskyrkan med ridderlig ståt.

Gift d. 11 Mars 1710 med *Christina Maria Falkenberg*, som afled d. 13 Febr. 1735.

År 1721 erböd sig T. att emottaga den intraslade hofhållningen på entreprenad. Derom underhandlades i tvenne år. Han betingade sig 1) 100,000 dlr samt genast i för-

*) Bekräftande denna tjenst, erhöll han af Stockholms Borgerskap såsom gifva det s. k. Hermannis hus vid Liljeholmen, der Konung Stanislaus vistades före sitt intåg i Stockholm, sedermera vårdshus under namn af Johannisberg.

**) "Såsom hushållning egande om Amiralitetsverket", enligt Gust. Bondes Memoirer.

skott och sedan hvar fjortonde dag riktig betalning; 2) fri disposition öfver hofbetjeningen; 3) alla landtmannaprodukter in natura från kungsgårdarne. Hans vinst blef för mycket synlig; och vid 1723 års riksdag afslogs hela projectet.

Vid 1738 års partihållning, då Hattarne inträngde i Rådet, sedan deras företrädare blifvit licentierade, nämndes T. ej i den resolution, som till Stånden kringvändes, hvilken tystnad härledde sig från Konungens bemedlande, för dotterns skull; hvarom mera nedanför. Han begärde likväl kort derefter sjelf afsked, hvilket erhöles jemte 2000 dlr samt af Amiralitetsmedlen utom den Riksrådspension, han liksom de öfriga afträdande erhöill.

Som under Finska kriget den commenderande Amiralen på vår escadre vid Hangö-udd, Utfall, hade förlorat förtroendet genom det att Ryska galere-escadern under landet i töcknigt väder gått vår eskadre förbi, och ingen var som nu styrde hufvudverket vid flottan, återkallades dertill T. Men innan han hann fram, mötte honom vår escadre i sjön, och han hemförde densamma. Svenska galere-escadren i Degerby, som såg sig der ej mera i säkerhet, sedan vår hufvudflotta ej längre höll den ryggen fri och den Ryska med så öfverlägset antal seglade mot densamma, beslöt att draga sig öfver Ålands haf, först till Capell-Skär och sedan längre in mot Waxholm. Då i detsamma den Ryska, som hade 20,000 man om bord, med en hop Kosaker åmnade sig hit öfver för att hushålla här på samma sätt som 1719 och 1721; ankom expressen till dem om freden och alla fientligheters upphörande.

Hans äldsta dotter, HEDVIG ULRIKA, vigd a latere med Fredrik I, förtjenar något utförligare omtalas, än hvad som om henne förekommer under *Hessenstein*. Hon var född d. 30 Oct. 1714. Hon egde, skrifver G. Bonde, "en ogemen skönhet, vett och förstånd", och var "på anständigt och ärbart sätt af sina föräldrar uppfödd." På sitt sextonde år antogs hon vid Hofvet och flyttade ur föräldrarnes hus 1731, "då H. Maj:t af denna Frökens rara förmoner så intagen blef, att han på allt sätt eftertraktade dess possession; men som hon fann en slik proposition vara stridande mot samvete och heder, var ej något hos henne att utträtta, till dess en andelig man *) fanns, som öfvertalte henne, att polygamien

*) Biskop Kalsenius "hade nog rymligt samvete att i hemlighet verkställa en vigsel till venster", skrifver Geijer. Den länge kända anekdoten meddelades i tryck först af Fant V. 206.

ingenetådes i Guds lag var förbjuden, utan allenast en kyrkans ordning, hvarifrån Öfverhatten egde makt att dispensera. Ty samtyckte hon omsider, efter stora utlofvade förmoner, att låta viga sig a senere med H. Maj:t, som således erhöill sin önskan."

Bland Nordinska handskrifterne förekommer följande anteckning af Nordins egen hand: "Vändningen med K. Fredrik i partivägen skedde 1732 vid Konungens återkomst (från Hessen), då Fröken T. framskaffades. Man känner Huset; der rådet först lades att bringa henne till lockmat för Konungen, och hvilka som deltog i det rådslaget. Vid skeende vändning af dessa, följde dock icke Fröken T., utan blef kvar vid gamla systemet; dock så, att hon höll fred med dem, sedan hon var återhemtad ifrån den tilltänkta utresan, under 1730 års riksdag."

Efter 1727 års riksdag, då Hornska partiet i Rådet qvåft motståndarne, som äfven genom sina Holsteinska sympathier blifvit förhatliga för Hofvet, upphöjdes Gyllenborg, såsom statsman ur Görtz' skola, till den underlängsans fractionens chef. Han var af en släkt, som under Carl XI, ej utan tvetydighet, först gjort sin lycka, och egnade sig derigenom till representant af den alltjemt fortvarande söndringen emellan gamla och nya adeln. Med mindre stränga seder och gladare umgänge än Horn, närmade han sig lättare Konungen och steg småningom i dess personliga ynnest; var såsom förfäderna en konungamaktens ödmjuka tjänare; var vid de täta befordringstvisterna vanligen af Konungens tankar; bidrog att hjälpa fram favoriten Broman, hvars förordnande till Assessor i Commerce-Collegium sedan blef riksdagssak; brukade denna tid säga, att Rådet bör råda, ej regera, o. s. v. Konungen vanns sålunda småningom; men Drottningen kunde aldrig förlåta partiets gamla Holsteinska sympathier. Frågan blef således att väcka split mellan Konungen och Drottningen för att tillintetgöra den sednares inflytande*). Fördenskull blef Fröken T. framskjuten. Men han bedrog sig på henne. Hon blef alltid tillgifven Hornska partiet och kunde till och med efter Gyllenborgarnes seger 1739 endast förmås till neutralitet.

När Gyllenborg såg sina planer stranda på samhällets höjder, ville han försöka ett *Acheronta movebo*. Året 1738 företer sålunda ett starkt syskontycke med 1838 års coalitionsstämplingar. "Farligheter uppdiktades för att få na-

*) Svenska Akademiens Handlingar XVIII. 78.

tionen på den lidande sidan"). Den vänskap, Horn i sällskaper syntes visa Engelske Envoyén Finch, sadet vara en följd af engelska penningar, utdelta i Ministären, hvarigenom Prins Fredrik af Hessen-Cassel skulle vinnas arfsföljden. Prosterne skulle retas med Fröken Taube; alla missnöjda personer, som sökt men icke fått tjänster; uppletades. Man lät dem förstå, det deras frihet kräfde, att den rätt, hvaraf de sågo sig i mistning, skulle de vid riksdagen sjelfve förskaffa sig, endast de då skaffade ministären ur vägen. Den, som icke lät sådant gälla, fick betalning för att skrika. Man påpekade nyttan af ett krig, hvarigenom vi, när Ryssland var sysselsatt, skulle återfå våra förlorade länder, hvartill ministären sades vara hinderlig, helst den höll god vänskap med Ryssland och aflog Frankrikes anbud. Man var ganska aktsam att noga undangömma alla skäl, hvarmed Rådet visade sig hafva handlat enligt lag och pligt.

Som man såg, att, oakadt Lewenhaupts redlighet, dess begrepp ej var nog vidsträckt att vid riksdagen blifva Landtmarskalk, var man nöjd endast han förmådde uppreta Generalerne och Cheferne vid arméen för att rycka commandot från Bjelke. Till Landtmarskalk utsågs Tessin, hos hvilken slughet, insigt, vältalighet och alla egenskaper funnos att vinnas en så lätt förtjust nation som den Svenska. Detta val ansågs så mycket mera lämpligt, som Horn hade del i de förtretligheter, som 1727 hände Tessins fader. Hofvet, som hade Horn för sig, trodde, att emedan han de förra riksdagarne satt sig så väl i nationens credit, då han var emot Hofvet, skulle han nu ha samma lycka. Uträkningen slog felt; ty Konungen var ej älskad och penningar användes ej på den sidan. Mot Tessin uppställdes Presidenten Palmfelt; hvilken, oakadt all insigt, blef i anseende till dess inbundenhet mera hatad än älskad och således ej rätta mannen att ställa emot Tessin, hvars utvärtes rena väsende gjorde honom älskad. Horns ålder och sjuklighet försvagade ock hans verksamma drift. I stället för att hålla riksdagen i Norrköping, dit inga ministrar kunde bekvämligen komma, hölls den i Stockholm, på det Konungen ej måtte sakna Fröken Taubes sällskap; ty hon lög honom mer om hjertat, än alla affärerna.

När Fröken T. andra gången förmärkte sig vara hafvande, 1734, begärde hon dimission ifrån Hofvet och bodde i ett enskildt hus nära Rungshuset, der Konungen dagligen

*) Jfr en utförlig skildring i De la Gard. Arch. XVII. 91.

besökte henne. Ehuru Gyllenborgarne sökte på allt sätt vinna hennes biträde och förtroende, för att sålunda kraftigt verka på Konungen, spillde de förgäves sina försök, och hon sökte fastmera styrka Konungen till ståndaktighet emot oppositionen*). Derpå började desse anslå en annan ton, för att förmå både Fröken och Konungen att träda på sin sida. Man grep sig först an med insinuationer hos Drottningen om Konungens nära umgänge med Fröken T., som gynnades, mente man, af motpartiet. Men då Drottningen syntes otillgänglig för dessa ingifvelser, försökte man en annan utväg. Man anspelade på, att Konungens förhållande med dess frukter började att alltmer blifva bekant i landet — hvilken kunskaps utspridande man ock sjelf besörjde — och framhöll farorna af ett derigenom väckt missförstånd mellan de regerande och undersåtarne, som voro ovana vid sådana amouretter, samt erinrade, att folket vid nästa lagliga sammankomst ej kunde underlåta att härvid göra allvarssamma föreställningar.

Ogrundadt är, hvad någon gång föregifves, att en religiös nitälskan hos Presterskapet skulle först hafva dragit denna sak inför offentligheten, om den ock sedan inmängdes bland de politiska drifkrafterna. Det var Adeln, som först spelade upp detta ärende, flera månader innan Presteståndet dermed tog befattning. Redan vid riksdagens början i Maj 1738 hade Sten Coyet ett skarpt memorial färdigt, hvaryrkades, att tjenstepigan Hagar med dess son borde utdrifvas. Detta uppvisade han för flere under betygande, att hans samvete och nit mot all oordentlighet och synd tvingade honom att dermed framkomma. Sålunda blef detta snart kunnigt hos Vederbörande, som utsände sina vänner för att förmå C. afstå från sin plan, hvartill han slutligen efter många svårigheter samtyckte, "mot betingande att de begge höga intresserade ej skulle vara honom och hans vänner hinderlige i deras desseiner vid denna riksdag. Och härigenom hände, att den vikt, som H. Maj:ts föreställningar kunnat göra, kom att blifva tillbaka." Men i det samma föll Konungen i en svår sjukdom, som troddes blifva hans sista, hvarunder Drottningen ett par månader förestod regeringen. Härunder hvilade intrigerna; men med Konungens förbättring uppdyka de ånyo.

Redan i October s. å. förevaro i Stockholms Stads Consistorium till besvarande tvenne "Frågor af Hofrätten**),

*) G. Bondes Memoirer, s. 103.

**) De la Gard. Arch. XVI. 92.

syftande på Konungens förhållande: 1) Om den trolofsven, som sker mellan contrahenter med föräldrarnes råd och samtycke och sker med handslag i deras närvaro, är så laglig, som den som sker i prestens och andras närvaro, som dertill vittne äro, och med vanliga seder plägar afhandlas? 2) Om en sådan trolofsning är äfven så kraftig som sjelfva vigningen? Consistorium bejakade detta med obetydliga restrictioner.

Den 25 Febr. 1759 uppläste den ofvannämnde Sten Coyet i Stora Secreta Deputationen ett memorial: "... I bland oss torde icke många finnas, för hvars öron ryktet ej förebragt de tidningar angående H. Riksrådet Taube och dess dotter Hedvig med dess barn. ... De öma tankar för Riksens bästa i framtiden, som under R. Ständers visa rådpläggande ventileras och mognas, de kunna framställa den påföljden och stora villervalla, hvarmed tillkommande tider i följe häraf hotas. ..." Vid aflemnandet af detta memorial yttrade C. muntligen: "Jag har förr utlätit mig, att Hr R.R. Gr. Taube ej kan för dess grofva och svåra förseelser skull bibehålla sitt Rådsembete; nu förbinder mig än ytterligare både Guds och den verldaliga lagen, att uti detta mål säga min mening rent ut till mitt samvetes befrielse; vår nådigste Drottning, som vi alla hålla uti största vyrdning, kan aldrig rätteligen hugna sig hvarken af det ena eller det andra, så länge Gr. Taube blifver sittande i Rådet. Jag förbigår den uppenbara förargelse, som är allom kunnig, och hvad samveteslagen i dy mål dicterar, ty det omak lär det Vyrdige Presteståndet förmodligen väl betaga mig; men jag utlåter mig förnämligast som en Politicus, till hvilken ända jag beder, att denna min skriftliga tanka må uppläsas." "Och bebyggade C., att han ej haft annat afseende än det honom åligger i anledning af Sveriges fundamentallag, och har dess samvete bragt honom dertill, fast förnuftet velat göra inkast deremot, hvilken hans välmening han bad skulle välment uttydas."

Derefter yttrade sig Frib. Wrede, som äfven sökte väcka på Presterna: "Det går mig i detta fall äfvensom Baron C. ... Låtom oss med våra medbröders tillhjälp af det vyrdige Presteståndet afskaffa allt det som är emot Guds ära. ... Jag går tillbaka som en Politicus till H. R.R. Gr. Taubes person, som jag, i anseende till de många och svåra brott han gjort emot sin Rådsed, samt emot bättre vetande eftersatt sin skyldighet, ej kan finna vara värdig att längre bekläda Rådsembetet. Förutan allt detta, så är han ganska

farlig i Rådet; ty om något skulle hända Hennes K. Maj:t och R. Ständer ej äro tillsammans, kunde våra grannar göra med oss som med Polen, och förordna en ännu omyndig Successor till Thronen, hvars parti H. R.R. Taube vore närmast att soutenera. Låtom oss fördenskull i denna viktiga sak ej mera anse menniskan än Gud, utan handtera densamma både med allvarsambet och moderation." I sista strophen ligger ett fintligt stickord af franska partiet emot det ryska. Saken väckte dock motstånd. Erkebiskopen tillstyrkte, "att denna ömma och laggranna sak borde med mycken försigtighet och moderation handteras." Flera erinrade, att Utskottet öfverskridit sin instruction och kunde få reprimerade af Stånden, om det inmängde sig i sådana saker, som kunde skapa svåra följder. Bondeståndets Talman m. fl. begärde, att discussionen skulle utgå ur protokollet. Protokollsföranden, Gr. Henning Gyllenborg, erinrade, att han ingenting ur protokollet uttog utan begifvande af den som talat. Coyet yttrade: "Min begäran har endast varit, att detta skulle på min räkning flyta till protokolls, hvarifrån jag intet går; men eljest har jag det anført såsom en consideration, huruvida R.R. Taube kan vara tjenlig att sättas i Rådet, som dessutom begått så stora felsteg. Skulle förförigt förmoda, att hvad man här på sin ed och efter yttersta samvete talar, ej bör så upptagas, som skulle man tillbindas något som fiscaliter emot en skulle utföras." Plomgren invände, "det ingenting lærer kunna gravera R.R. Taube, som ej finns i Rådsprotokollen; och gifva de någon anledning härtill, bör det ock upptagas, men annars ej." Slutet blef, att "denna saken lägges alldeles neder såsom han ej varit nämnd." Protokollet skulle ej uppläsas uti Stora Secreta-Deputationen, utan endast justeras för dem, som talat i saken samt sedan förseglas.

Först d. 30 Mars 1759 började Presterne röra på sig*). Då uppläste Prosten Fryxell ett memorial för Stora Secreta-Deputationens ledamöter af Presteståndet, hvari han omtalar en stor förargelse i riket, uppkommen deraf, att ett högförmänt fruntimmer vid Hofvet år från år föder barn, utan att man vet hvilken dess man är; samt föreslår att härom förhöra Öfverhofpredikanten, isynnerhet hvad bikten angår. Er. Benzelius anmärkte, att Erkebiskopen detta med allvar redan föredragit för Konungen, som därför, tackat och an-

*) Se Bidrag till Sv. Kyrkans och Riksdagarnes Historia III. 2. Jfr Tessiniana sid. 369.

modat Erkebiskopen att i närvaro af några prester förekalla Öfverhofspredikanten. Härom hade Erkeb. underrättat den sednare, men hindrats från sakens fullföljd af sjuklighet, som slutligen nödgat honom lemna riksdagen. B. "frågade fördenskuil, hvad härvid nu är till görandes, varandes det väl oförnekligt, att här finnes en virgo puerpera, hvilket under förra riksdagen ville liksom hållas lönligt, men nu döljes intet mer, samt hemstälde om och huruvida Ståndet härom kan få behörig del." Dr. Alstrin ansåg saken känd, belat "berörde fruntimmer åker här i staden och skall hafva barnen med sig i vagnen." Slutligen uppdrogs åt B. att förhöra Öfverhofspredikanten Stjernman. Han svarade: "Emedan jus tertii här under beror, pars læsa icke eller är klagande, så synes försigtigheten fordra, i anseende till den turbulentum statum, i hvilken vi lefve, att förberörde föreställning göres till Hr S. i all tysthet." Han begärde tillika att frågorna till S. måtte "blifva uppsatte", så att "han må vara utan ansvar, alldenstund detta tör hafva den påföljd, som nu ingen kan sig föreställa." Superintend. Auri-villius utsågs att följa B. till S.

B. föreställde ytterligare, "huru långt man nu i saken gå skall, och hvad då är till görandes, i fall det skulle vara matrimonium ad sinistram." Derom skulle sedan öfverläggas. Till en början skulle endast frågas S., "huru det står till emellan förberörde fruntimmer och honom såsom Bigtfader, om hon der (?) communicerar, och i den händelsen, huru sådant kan tillåtas den, som framhärdar i uppsåtliga synder." I öfrigt skulle hela öfverläggningen i en "helig tystnad" hållas.

Den 16. April redogjordes för förhöret med S. Denne hade svarat sig ej försummat hvarken föreställa henne i gemen hvad en syndare bör föreställas, utan ock isynnerhet det allmänna ryktet om henne; men hon hade aldrig velat det vidkänna, utan svarat: det säges så mycket som ej är sant. "Försäkrade ytterligare med okrasde bedyringar och på sin själs salighet sig ej för visso veta om hon hade eller någonsin haft barn, och äfven den tiden, då det utspridts att hon vore hafvande, sig ej kunnat annat märka, än att hon varit hel smal." Några dagar sökte S. enskildt B. och försäkrade, att han aldrig sammanvigt Konungen och Fröken. "För det öfriga om honom något vore kunnigt, sådant vara under hemligt skriftermål honom upptäckt, frågande mig, om jag ville försäkra honom, att tillåtligt vore sådant uppenbara." Dertill nekade B., men begärde hans utlåtande

skriftligen. Samma dag återkom S. till B. med helsting från Konungen, att man först skulle meddela sig med honom. Vid B:s audiens yttrade Konungen: "Jag nekar ej, att de barn hon hafver äro mine, men häri griper man mig allena så an, här äro ju så många andre, hvilka borde ock tilltalas. Hvad som är gjordt, kan ej blifva ogjordt. Att det ej vidare skall ske, kan jag svara för och lofvar eder härmed. Mine är lära ock väl sjelfve förbjuda det. Men det talet, som går att jag skall vara vigd med henne, upptager jag för en calumni. Jag må ej vara galen. Jag älskar mer min Gemål, hvilken jag ock är så mycket förbunden. Helsa edra medbröder och laga att ej vidare härom något röres." Härmed afstodnade saken för den gången.

I Dec. 1740 öppnades ny riksdag. Som munlandet tilltagit i landet öfver Konungens umgänge med Fröken T.^{*)}, så att skulden äfven gafs henne för åtskilliga saker, som väckte missnöje; så utverkade härvarande Hessiska Geheimeridet Dankelman jemte ett par andra af Konungens förtrogne, att Konungen af sig sjelf gjorde ändring i förhållandet genom Frökens utskickande till de vackra gods. Konungen nyss låtit för henne inköpa i Holstein ^{**}). Saken kom ock så långt, att hennes begge söner förut dit afsändes och hon sjelf kort derefter begaf sig på vägen; men hon kom ej längre än till Malma vid Nyköping, der hon stannade och uppehöll sig ett par månader. När nu Konungen lät denna skiljsmessa gå sig mycket till sinnes, gjorde Gyllenborgarne ett listigt drag i det de utlofvade och försäkrade, att, om Konungen ville gifva sig i deras händer, och deras afsigter ej störa eller hinderlig vara, ville de garantera H. Maj:t en rolig lefnad och regering i hans återstående dagar samt att hvarken på denna riksdagen eller annars i landet något till hans oroande och missnöje skulle uppröras och anföras. Dessa uppgifter af G. Bonde bekräftas af en depeche från engelska Ministern Burnaby i Stockholm, deri det heter ^{***}): "Kungen slår sig till krigspartiet, om han blott får behålla Fröken T., hvilket franska partiet lofvat honom. Gr. Gyllenborg, Frih. Sparre och franska Ministern S:t Severin drifva denna intrig." Tillika lofvades introduction på Svenska Riddarhuset för Fröken T:s söner,

^{*)} G. Bondes Memoirer, sid. 106.

^{**}) Eller i Hessen, såsom skrives i Biogr. Lex. VI. 129 m. fl.

^{***}) Jfr Raumers Beiträge zur neuern Geschichte aus dem Britischen Museum,

bröderne Hessenstein, såsom Grefvar. Härpå blef Fröken något efter riksdagens början återkallad; och som hon såg, hvar makten nu var, rättade hon sitt uppförande derefter.

När Hattarne, skrifver Bonde^{*)}, förmärkte, att H. Maj:t alltjemt och hela tiden förut varit emot kriget, och de sågo huru angeläget hans samtycke dertill var för menighetens biträdes skull, negotierade de först med Fröken T. att få henne till medhjelpare att öfvertala H. Maj:t, hvarefter de gingo till H. Maj:t sjelf och ej blott föreställde hans instämmande häri såsom ett medel att tysta munnen på dem, som voro oroliga öfver H. Maj:ts nära bekantskap med henne, utan ock lofvade, att de ville förskaffa honom Riddarhusets samtycke till dess barns legitimerande och intagande på Riddarhuset. Detta påtog sig Lagererantz att uträtta, det han ock så verkställde, att han emot slutet af riksdagen propo- nerade, att som H. Maj:t, på Ständernas underd. anhållan, nu i några år låtit hvila sin rättighet att göra Grefvar och Friherrar, Adeln ville till underd. erkänsamhetstecken nu öfverlåta till H. Maj:t att med Grefvevärdighet ihågkomma en eller högst två, hvilka H. Maj:t sjelf dermed behagade benåda. Hvarpå Konungen straxt utnämnde sina söner, sedan modren nyss förut af Churfursten i Sachsen (Konungen i Polen), som då under ledigheten förestod Riksvicariatet i Tyskland, blifvit inskrifven som Riksgrefvinna.

Mellertid hade i anledning af den kungliga älskarinnans återkomst Presteståndet åter börjat samka sorl. Den 19 Juni 1741 anförde Er. Benzeliuss^{**)}: "... H. M. Drottningen har väl-intet så velat gifva oss sitt ängsliga hjerta tillkänna, att vi skulle kunna beropa oss derpå inför Hans R. Maj:t. Hennes Maj:t vill icke mycket synas der uti, för den innerliga kärlek hon bär till sin gemål, och att Hennes Maj:t icke måtte förlora dess gemåls glada ansigte; dock likväl låtit förstå, att Hennes Maj:t gerna skulle se samt med ynnest upptaga; om vi till hennes sinnes ro, Hans Maj:ts andel. välfärd, och den allmänna rolighetens befordran, något rörde oss." Nu erinrades om Konungens löfte vid förra riksdagen, "att det ej vidare skall ske" m. m.

Kyrkoherden Törnings förslag antogs, att man skulle erinra Konungen om hans "goda lofven"; men "med henne skall man väl annorlunda såsom undersåte handla. Hon är en offentlig synderska och har aldrig försont församlingen."

^{*)} Anf. skr. sid. 120.

^{**)} Bidrag till Sv. Kyrkans och Riksdagarnes Hist. III. 11.

Biskoparne Henr. Benzeliuſ och Schröder ſingo uppdrag att erinra Konungen. "Härjemte nämndes, att Fruentimret quæſtionis äfven ſedan kunde få genom Deputerade veta, att ſådan hennes uppförande kan hafva en ſvår påföljd." Schröder uppsatte en ſkrift till Konungen, hvars cardo var, "att till Hans Maj:ts timl. och eviga välfärds befordran, Hennes Maj:s ſinnesro, och den allmänna rolighetens befrämjande, frantimret Taube ſkulle komma att eloignera ſig här ifrån orten." Alſtrin och Riſell anmodades föreſtälla T. 1) att hon gör förargelſe; 2) att hon bör närmare betänka hvad deſs timl. och andl. välfärd tillhör; 3) beſinna, det hon med ſitt uppförande bedröfvar H. M. Drottningen.

Törning yttrade, att Öfverhofpredikanten borde förhöras, "om han icke ſagt osanning, emedan Konungen ſjelf vidgått ſaken angående barnen, och huru han kunnat communicera henne, jemväl ſamma morgon, ſom han communicerat Öfverheten, ſom allmänt berättas, der likväl Fröken legat i en uppsätlig ſynd."

Biskoparne, ſom haft audiens hos Konungen, berättade, att han "med ett nådigt och blidt ansigte tog dem emot." Då de framlagt ſitt ärende ſamt öfverlemnade ſkriften, ſvarade Konungen "med ett allvarsamt ansigte" följande: "Ich nehme kein Schrift an: mir iſt verſprochen, daß die Ständen in keine meine Particulariteten ſich melliren ſollen. Ich wiſſe ſchon was euer Stand will; die Anlegung durch wem und die Wege wiſſen wir auch, und was in euer Stande davon diſcouriren iſt." Derpå frågade han, om de kommo ſåsom Stånd; hvarpå ſvarades, att de kommit blott ſom Preſter på embetets och ſamvetets vägnar. Konungen återtog: "Ja ich nehme ſolche Schrift nicht an, und muſſen Sie ſich nicht melliren in ſolchen Particulariteten." Derpå gick Konungen ifrån dem. Preſteſtåndet förſattes härigenom i något bryderi och förde vidlyftiga diſcuſſioner i ämnet, ſamt syntes vilja åſtå från vidare åtgärder. Törning yrkade dock ännu ſtränga meſſurer. Det yttrades härvid bland annat, att Fröken Taubes moder "på det högſta lagt ſig emot" hennes kärlekshandel.

Man tycktes ſlutligen önska ſig ifrån hela ſaken; men nu mellanträdde Drottningen*) och förklarade, att frågan icke kan falla. Schröder berättade, huru hon eſterskicket honom och yttrat ſin fägnad öfver Preſteſtåndets nit. "Bad derjemte, att det andra ſteget, Hennes Maj:t talt om,

*) Bidrag anf. ſt. ſid. 22.

neml. angde beskickning till fröken quæstionis, icke må blifva förgäta; då jag kom till att föreställa, att vi skulle hoppas, att ändamålet ändå skulle erhållas, fast än beskickningen icke skulle gå för sig; läggandes detta här till, att, kanhända, detta steget skulle än mera oro Hans Maj:t, men fick till svar, att när J, som Prester, gören efter embete och samvete, så gören J säkrast, utan att vidare bry eder om något."

Man skrufvade länge på saken och flera ville undvika beskickningen till fröken; men som den dels förut var beslutad, dels Drottningen yrkade derpå, fingo de deputerade nytt uppdrag att förmana "fruntimret quæstionis", som då vistades på Orby. Man begaf sig ut tidigt på morgonen. Vid anmälningen svarades, att fröken ännu sofve, efter som hon funnit sig illa af en svindel, och begärdes att Herrarne skulle återkomma en annan gång. De svarade sig vilja vänta. "När vi något väntat, blefvo vi inlåtna till henne i hennes sängkammare, der hon ännu låg. Vi bådo henne ej ogunstigt upptaga, att vi begärt få tala med henne, ändå hon var sängliggande." Derpå börjades föreställningen. Hon inföll: "Någon statsraison måste vara härtill orsaken, ty detta är ingen riksdagssak; och jag skulle tro, att Presteståndet med de andra Stånden ha angelägnare ärender för sig, än att bry sig om mig. Jag blandar mig intet uti några statsaker." Derpå började man tala om "köttens gerningar", hvarunder "Frökens ögon begynte att rinna, och höljde hon ansigtet med sitt armkläde." Man förmanade ytterligare och begärde att hon måtte aflägsna sig så långt som möjligt. Då berättelse härom sedan afgafs i Ståndet, uppgaf Schröder, att Drottningen frågat, huru med denna beskickning gått; och sedan hon det fått förnimma samt läst den till fröken lemnade skriften, sade hon sig "häröfver fått sinnesro och nu lemnar det öfriga till vår Herres tid och stund." Hon öfverlefde icke heller länge den henne efter allt detta obehagliga notisen om Hessensteinarnes legitimering och introduction på Riddarhuset. Fröken Taube confirmerades som Riksgrefvinna af Kejsar Carl VII 1745 och afled den 14 Februari 1744.

Sedan föregående ark redan var tryckt, funno vi några uppgifter om fröken T. *), till en del afvikande ifrån de af oss lemnade, hvilka för fullständighetens skull torde böra anföras.

*) Uti "Svenska Historiska Samlingar", utg. 1842, II. 3.

Enligt dessa var Fredrik I allmänt känd som en farlig könets heundrare och således, ehuru Konung, icke mycket välkommen hos de föräldrar, som hade vackra döttrar; men genom vänskap och förhållanden förenad med Taube, hvilken var Amiral, då Konungen såsom Arsprins af Hessen var Generalissimus öfver Svenska arméen, besökte han T:s familj alla tider på dagen, såsom en gammal vän, och förskaffade sig ofta tillträde till döttrarnas toilett genom att härma deras mors röst. Till äldsta fröken upptändes han af en häftig kärlek; och som han inlästlat sig hos henne genom presenter, anslående på ungdom, samt ofta tog hennes parti mot systrarna, tillvann han sig dess tillgifvenhet. Han begagnade sig slutligen af ett tillfälle att med list bortföra henne; emedan detta var enda utvägen, då han visste, att föräldrarne ej skulle samtycka till hans förslag.

Konungen hade öfvertygat henne, som trodde sig blifva i hemlighet gift på venstra sidan med honom, att dess föräldrar hade del uti planen, och bad henne därför göra sig sällskap till ett ställe, der han låtit hyra rum för dess räkning, samt gjorde henne täta besök. Hon blef likväl ganska bestört, då längre tid förflöt utan föräldrarnes besök, samt anhöll enträget med tårar att få träffa dem. Konungen, som förutsåg följderna häraf, blef ganska angelägen att först erhålla föräldrarnes tillgift samt i förhand bilägga denna sak; han utverkade därför en försäkran af dem att ej ingå i någon förklaring med dottern, som kunde förorsaka henne minsta ledsnad i dess dåvarande belägenhet.

Efter en elfvaårig sammanlefnad med Konungen afled hon och blef begravd i Wadsbo kyrka i Södermanland. Liket fördes sedermera, jemte dess afledna åttaåriga dotters, till Strengnäs, der de ligga i Tynnelsö-grafvor, i tvenne präktiga kistor af Kolmårdsmarmor, som sönerne låto tillreda. Hennes porträtt finnes på Skokloster.

Fröken T. fick efter sin död en efterträderska uti fröken Catharina Ebba Horn, som fängslade den sjutioårige monarken. Hon var född 1720, dotter af Öfverste Christer H., som afled 1740, och A. R. Sjöblad. Konungen erhöll dock hennes ynnest blott med förbehåll att verkligen gifta sig med henne, hvarpå han äfven ingick, helat Drottningen nu var afviden; men vare sig att Konungen om brudnatten fann olikheten af sin ålder mot hennes, eller om giftermålet var ett medel att utplåna kärleken: — nog af, efter denna natt stod hon aldrig mer i något närmare förhållande till sin kongl. gemål. Det var ifrågasatt, att hon

skulle kallas Grefvinna af Cassel; men denna benämning omtalas ej vidare. Mellertid utnämndes hon 1746 till Riksgrefvinna, men lät ändå kalla sig endast Grefvinna Horn. Hon gifte sig 1762 med Riksrådet Grefve G. U. Bark, som långt före Konungen varit dess beundrare; hvilket äfven fortfor efter giftermålet med denne. Hon dog 1781.

(Källor: Uggles Bådalängd. — Lärthoms Bådalängd. — Se ofvan. — A — 6 —

TAUBE, WILHELM LUDVIG.

Riksrådet Baron *W. L. Taube* har ej blifvit så namnkunnig som brodern Evert Didrik, men lemnat det namn som öfverlefvat honom mera kärt att upplifva.

Han föddes d. 10 Juli 1690 i Örebro, der Morfadren Grefve Didr. Wrangel då var Landshöfding; det 9:de barnet bland 13 syskon. Page 1704 hos Riks-Enkedrottningen, gick 1706 till armeen, blef Fänrik 1707 och utmärkte sig i drabbningen vid Meskoyitz så att "grunden dervid lades till all then stora nåd, hvarmed H. M. sedermera i all dess tid honom omfattade." Var Flygel-Adjutant vid Pultava, uthärdade med yttersta tapperhet på valplatsen, tills han med sin post alldeles omringades. Rom 1715 ur fångenskapen genom flygt på en liten båt hundra mil från Wologda till Archangel, der ett Holländskt skepp tog honom om bord och förde honom till Amsterdam. Blef af K. Carl i Ystad förordnad till Kapten vid Lifgardet. Öfverste-Löjtn. 1717 vid det Sjöregimente, som kallades Enterkarlar. 1719 transporterad till Westerbott. Infanteri. Sökte afsked 1721 för den i Ukraine försvagade helsan. Öfverste i Holsteinsk tjenst hos Carl Fredrik 1722, sedan T. under en resa till varma baden blifvit till helsan förbättrad. Öfverste vid Uplands regemente 1729. Landshöfd. i Bleking 1741. Förelägen till Riksråd 1742. Ledamot af Secr. Utsk. 1746. Riksråd s. å. Öfverste-Marskalk 1747. Ridd. och C. af K. Maj:ts O. 1748. Död d. 8. Aug. 1750. Märkligt är att redan d. 11 Aug. hans "högtansenliga" jordefärd kunde hållas i Riddarholmskyrkan, då Sam. Troilius har ett utförligt "Griftetal" och personalier färdiga. Tr. berömmar med fulla händer, tecknande ett ideal af en Rådsherre, ej en historisk person. "Här var intet svek, intet bedrägeri, ingen flärd, utan uppriktighet mot hvar man, ljuslighet i tal och svar, rättträdighet, välviljighet, tjenstaktighet. Han vann ära utan afund, lydnad utan fruktan, kärlek utan miastroende, blifvande oödlig, så länge dygd blifver dygd. Hans brinnande och

oförkränkta ifver i sitt Rådsembete gjorde att han höll med moget och eftertänksamt förstånd rätt fram i sina rådslag, alltid hafvande för sitt ögnamärke Öfverhetens och Landets förenade bästa."

Gift med *Eleon. Charl. Bonde*, R. R. Gr. Carl Bondes och E. M. Brahes dotter. De hade blott ett barn, *Beata Charl Taube*.

(Källor: S. Trollden Griftetal, 1764. — Riddarhusgen.)

N —

TAUBE, CARL EDVARD.

Född d. 26 Dec. 1746 på Trässnäs i Nors socken, nära Carlstad. Fadren, *Carl Didrik*, var Capitaine vid Fersiska Dragonerne. Modren, *Maria Eleonora Roos**), blef sedan gift med Bruksherrn Fredrik Uggla på Hammarsten i Vermland, — allt i samma trakt, der äfven en gren af ätten Stuart lefde. Farfadren var Amiralen Fredr. Evert Taube, Arfherre till Odenkatt, Friherre 1692, död i Carlskrona 1706 eller 1703, gift med Kongl. Rådet Grefve Didrik Wrangels dotter Beata Elisabeth. Farfadrens fader var Evert Taube, Öfverste vid Lifländska Adelsfanan, adlad i Sverige 1678, gift med Elisabeth Wrangel.

Carl Edvard T. uppfostrades med mycken omsorg af sin stjuffader. Under sedermera Lectorn och Professorn i Scara, Hernquists enskilda handledning sändes han till Upsala 1756, der han vid 11 à 12 års ålder gjorde uppseende såsom Opponent vid offentliga disputationer. År 1759 försvarade han offentligen, nästan alldeles oberedd, efter Ronungens befallning och i dess samt hofvets närvaro, några i hast nyss utgifna svenska theser, hvilket försiggick till Ronungens synnerliga nöje. Följande året understöddes hans beständiga vistande vid universitetet med ett Falkenbergskt stipendium. År 1763 anträdde han med Hernquist en utländsk resa, besökte Frankrike, Tyskland och Danmark samt hemkom 1765. Genast utnämndes han till Hofjunkare hos Kronprinsen samt tjenstgjorde tillika i Kongl. Cancelliet. År 1773 ingick han som Fendrik vid Vermlands och Nerikes regimente. Adjutant vid von Brixenska Regimentet i Stralsund 1775. Lieutenant vid Dalregementet 1776. Fick sedan "af skälliga orsaker anledning att öfvergifva Krigstjänsten", hvarifrån han 1779 erhöill afsked. Ord. Hofpredikant

*) Dotter af Öfverste-Lieutenanten Magnus Johanson R. och Maria von Nachrey, hvilken sistnämnda slägt i samma trakt fortlevat ända till våra dagar.

med sätte i Hof-consistorium 1780, innan han blifvit prestvigd*), hvilket flera månader sednare skedde i Westerås, efter aflagd examen inför Dom-capitlet derstädes, på anmälan af hans svärfader, Biskop Lars Benzelstjerna. Han var under prestvigningen "mycket rörd, ehuru han eljest med mycken styrka aflade presteden." Kort derefter s. å. Öfverhofspredikant och Präses i Hof-consistorium samt Konungens Bigtsfader. Predikade "med allmänt bifall." Tillika Kyrkoherde på Lofön 1781. Med bibehållande af alla dessa befattningar tillika Pastor Primarius och Präses i Stads-consistorium s. å. Sedan Konungen förordnat, att i anseende till den vidsträcktare vård om alla Hospitaler och Barnhus i Riket, som i sednare tider blifvit Seraphimer-Capitlet uppdragen, skulle Ordenspredikantsembetet förvandlas till ett Biskopsembete, med ett visst uppseende på de prestmän, som hade att vårda Hospitalerne, utnämndes T. till den förste Ordens-Biskop 1783. "Hospitals och Lazarettensmedlen skulle insamlas under kontroll, som vanhedrade presterna", skrifver härom C. G. Nordin**).

Biskopsvigningen skedde med ståt i Upsala Domkyrka af Erkebiskop Mennander.

Vid samma tid förordnades T. till Kronprinsens "Informator i Theologien."

År 1784 beordrades T. att möta Gustaf III i Rom, der han meddelade honom Nattvarden om Påskdagen. Han hade för detta ändamål medfört en dyrbar kalk från Upsala domkyrka. "Min Öfverhofspredikant", skrifver Konungen**) d. 14 April, "har i dag uppvaktat Påfven, som bemött honom fullkomligt väl. Alla de Cardinaler, hos hvilka han varit, nemligen Statssekreteraren, Bibliothekarien för Vaticanen och Protecteuren för Propagandan ha återgifvit honom sin visit. Man betraktar honom här som ett besynnerligt djur och mera än man betraktade mig första dagen jag kom till Rom."

Men det var icke endast i Rom, man betraktade T. såsom "ett besynnerligt djur." Ordens-Biskopen, så väl för det nya embetet, som den prälände opresterliga dräkten, väckte de allvarsammas oro, stegrad af ordensvärdigheters utdelande äfven bland öfrige prester. Det misstänktes, att Konungens böjelse för decorationer och ceremonier kunde

*) Militärer, som sedan blifvit prestvigde, äro: Grefve Schwerin, som vid 24 års ålder fick Sala Pastorat; Svante Leijonhufvud, Ord. Hofpredikant och Kyrkoherde i Odensåker; Biskop Mörner; v. Oelreich; S. P. Bexell. **) Gustav. Peppren af Geljer: IV. 90.

***) Anf. st. III. 154.

föra honom ända till förändringar i Gudstjensten. Man hviskade, att T. från Rom torde återkomma med en catholicerad liturgi*). Detta tal var så allmänt, att det inrapporterades till Rom; hvarifrån Konungen svarade: "Sådant kan ej falla någon förnuftig in; och kunde det, behöfver man blott komma hit för att cureras. Påfvedömet sjunger på sista versen."

Gustaf III ville förbinda adel och prester, men misstog sig om medlen; och "af samma skäl", skrifver Geijer, "emedan han endast fäst sin uppmärksamhet vid de högre**), synes vilja bilda en hofhierarchi, liksom han velat bilda en hofaristokrati, och äfven gjorde försök att förena begge. Hans högadliga biskopar, såsom Taube, smakade ej ståndet." År 1783 instiktade Konungen, som i början af sin regering haft för afsigt att inrätta en serskild Orden för prester, åtta commendeursband och tolf mindre kors för preteståndets medlemmar i Nordstjerneorden. Han hade redan 1784 utdelat det mindre korset åt Erkebiskopen med flera andlige; "och lär ej länge dröja" — heter det i Konungens Punkter till Ständerna vid Riksdagens öppnande 1786 — "att med Commendeursbandet hedra några af ståndet." Att härmed Konungens plan var att öfva inflytelse på ståndet, yttrar han oförtäckt i bref till Schröderheim: "Hvar och en lär finna, att det är nyttigt att multiplicera influencerna på det ståndet. För Biskoparne är ej mer än bederstecken, som återstå; ty, sedan de blifvit Biskopar, är allt sagdt. Numern är med flit ej så stor som stiften, på det man må kunna distingvera***). Creutz skrifver om samma sak till Konungen: "De nya decorationerna i Preteståndet klandras af somliga, men anses af andra såsom en *coup de politique éclairée*. Visst är, att nytta kan dragas deraf i framtiden; allenast platserna icke genast uppfyllas"†). De

*) A. st. III. 134; IV. 98.

) Likaså hörer man nu det stadgande i Regeringens hvilande representationsförslag, hvarigenom innehafvare af första classens pastorater tillerkännes företräde i representationen, isynnerhet af presterna missbilligas. *) Gustav. Papperen. IV. 95.

†) A. st. III. 91. "Hvad som mest väckte ond blod, var", enligt Geijer, "att fördelarne af presterliga befordringar på amygvägar ledde inom kretsen af Konungens unga, ystra, adliga omgifning, som slog sig på recommendationer emot vedergällning. Det var ingen smädedikt, att pastoraterna på detta sätt såldes. Bevis derför finns bland Konungens papper; och äfven den illa beryktade Baron Henr. Sparre beropar sig på löften i fråga om sådana befordringar, för hvilka han contant låtit betala sig. Det var detta, eller den deremot sig höjande allmänna rösten, som slutligen störtade Schröderheim, eller åtminstone från 1786 tog allt inflytande från denne, af Konungen hittills så mycket använde tjenare, sjelf ingen egennyttig man,

höga herrarne synas ej haft höga tankar om Sveriges dåvarande pretestånd!

Efter återkomsten från Italien fick han uthytta Lofön mot Bromma pastorat. Kort derefter insjuknade han och dog d. 28 Maj 1783. Svärfadern blef efter honom Ordens-Biskop.

T. var af ett stilla och lugnt väsende och hade god kännedom af åtskilliga litteraturens grenar.

Gift 1773 med *Catharina Eleonora Benzeltjerna*, med hvilken han hade trenne döttrar: *Maria Eleonora*, *Ulrika Carolina*, gift med Öfverste C. S. von Hartmansdorff, och *Beata Juliana*.

En äldre halfbroder var *Evert Fredrik*, hvars mor var *Märta Christina Ehrencrona*. Om honom saknas biographiska underrättelser. Vi ha blott kunnat hopleta, att han föddes d. 8 Sept. 1737. Var 1776 Öfverste-Lieut. vid Lätta Dragonerne och Kammarherre hos Konungen. Öfverste 1779. General-Major 1782. Öfverste-Kammarjunkare 1785. Seraphimer-Riddare s. å. General-Lieuten. 1790. Förordnades under Gustaf III:s sista sjukdom d. 17 Mars 1792 att jemte Riksdrotsen Oxenstjerna och Frih. Armfelt föra Regeringen, hvarmed fortfors till Konungens död. Erhöll på begäran afsked ur Statens tjenst d. 26 Juni s. å. Död d. 5 Aug. 1799. År 1776 hade han varit Hertig Fredrik Adolf följaktig på en utländsk resa. "Man sade om denna resa (med hvars måttliga kostnad Konungen sedan förklarade sig nöjd), att Baron T. rest med Prinsen och ej Prinsen med honom." Gustav. Papp. af Geijer II. 39. "Taubens nomination till Seraphimer-Riddare har ej blifvit klandrad", skrifer Creutz till Konungen, anf. st. III. 91. En mängd bref från T., mestadels till Konungen, börjande med utländska resan 1776 och fortgående till 1792, utgöra nu en särskild volum (*Mf* 46 4:o) af Gustavianska Papperen på Upsala Bibliothek. T:s bref äro dock af mindre interesse, än man kunnat vänta, Den 25 Oct. 1799 skref Jak. De la Gardie: "Stora moln uppstiga öfver v. Engeström i Berlin. Man föregifver, att han förgifvit Baron Taube i Malagavin. Jag anser den infame,

men af en så gränslös facilitet i karakteren, att han, särdeles inom hofvets atmosfær, föga någonting kunde neka." A. st. IV. 96. Med fullkomligt godtycke, utan afseende på lagar och författningar, förfors ofta med presterliga tillsättningar denna tid. Arvika constoriela pastorat bortgafs af Gustaf III i Parma 1784, utan förslag och val, till en 28-årig prest. Hammars Herdaminne II. 136. Jfr hvad i öfrigt härom är anfördt i Biogr. Lex. XIV. 101.

som vågat sådant utspida, och hoppas det icke har någon verkan på Konungen, som gråter sin förlorade tjänare." De la Gard. XX. 110. Jemte Riksdrotsen och Reuterholm höll T. undersökning om Munchs myntförfalskning. Anf. st. n. 215.

(Källor: Fryxell'ska Saml. om Vermland på Stockholms och Carlstads Biblioteker. — Vernova Beskr. om Vermland. — Wallqvists Eccl. Saml. — Stockholms Lärda Tids. 1780. — Uppfostr. Sällsk. Tids. 1781, 83, 84, 85. — Lärkes Tids. 1782. — Post-Tids. 1784. — Aminsöletal i Sällsk. Pro Patria af G. A. Gyllenberg. — Hofcler. Hist. — Gustav. Papparen.) — A — Ö —

TAWAST, JOHAN HENRIK.

Grefve Tawast, född d. 31 Juli 1763, härstammar från en gammal, ursprungligen Finsk ätt, sannolikt från Tawastland. Af denne lefde i 13:de och i början af 14:de århundradet Niklas Tawast, som hade 2:ne söner: Olaus Niclisson och Fader Niclisson, hvilka ännu lefde omkring medlet af 14:de århundradet. Den äldre fortplantade Tawaste-ätten; den yngre är stamfader för Stålarne-ätten.

Tawaste-ätten har på fäderne och moderne sidan skänkt fäderneslandet utmärkte män, så väl inom Hären, som rådkammaren och Kyrkan. Medlemmar af densamma hafva flere än en gång under mörka tider i aflägsna länder burit vittnesbörd om nordmannasöners förmåga och vilja att sträfvat till högre ljus. Rom, Prag, samt den på sin tid rättvist ryktbara Högskolan i Paris, hafva lagerkrönt flere af denna ätt, och den sistnämnde har bland sina högste styresmän (Rectorer) räknat en af dem, en utmärkelse som sällan föll på utlänningens lott. Hemkomne till fäderneslandet hafva de medfört skatter af lärdom, samt inom fädernesbygden spridit kunskaper, och kärlek till visdom och vett. *)

T. var en man ur denna skola och rättvisade de förhoppningar hans Chef tidigt fästade vid den uppmärksamme och flitige ynglingen, hvilket hade den följd, att han redan i 14:de året kunde med nytta användas vid Recognosceringsverket, der han tjenstgjorde till 1779, då han fick följa sin chef på en utländsk resa genom Ryssland, Curland, Polen och Tyskland till Frankrike, hvarunder han befordrades till Fändrik vid Savolax regemente. Ankommen till Strasburg, sattes han af sin Chef och välgörare i en aktad läroanstalt derstädes mot 2,400 livres årligen, samt blef, genom dess medverkan, 1780 Under-Lieutenant vid Regimentet Royal Suède. Ett år derefter tillåto förändrade omständigheter

*) De la Gard. Arch. XVI. 181, 184, 203, 223.

honom icke att längre bestrida en så dryg kostnad; men han utverkade Gr. Creutz's förord hos Konung Gustaf III, hvilket hade den lyckliga följd, att T. fick fortsätta sina studier till Oct. 1781, då han hemreste, samt blef 1782 utnämnd till Konungens Ridpage. Säsom bevis på den välvilja han, genom oafbruten flit och godt förhållande, sig städes tillvann, må nämnas, att föreståndaren för läroanstalten Hr Pray tillböd honom att utan betalning stanna qvar i sitt hus tills han fullbordat sin lärokurs, innan det var känt att Konungen genom sin mellankomst gjorde antagandet af detta ädelmodiga anbud öfverflödigt.*)

År 1785 flyttades han till första Adjutants-beställningen vid Mörnerska Hussar-Regementet; 1786 till Lieutenants indelning vid Nylands Infanteri; befordrades 1787, ännu icke 24 år gammal, till Capitaine för Ingo Compagni af samma regemente samt s. å. till Kammarjunkare.

Redan före krigets utbrott 1788 se vi T. af commenderande Generalen Gr. Posse använd att samla underrättelser om fiendens styrka och ställning, samt tvenne gånger sänd till Sverige för att till Konungen lemna underrättelser om förhållanderne i den blifvande krigsorten; och vid krigslågans utbrott i spetsen för sitt Compagni bland förtrupperne intränga och fatta posto i fiendens land; samt, anfallen nattetid af öfverlägsen styrka, (vid Summa å) ärofullt deltaga i försvaret i egenskap af Befälhafvarens Major Bergenstråbles närmaste man. Fienden viker med stor förlust, T. förlorar sin Lieutenant och många andra tappra vid sin sida; Konungen belönar den unga krigaren med Svärds-Orden, nämner honom till sin Stabs-Adjutant, samt beordrar honom att åtfölja sin Brigad-Chef, Frih. M. Armfelt, till moderlandet, som hotas med anfall från Norge. Här användes han att recognoscera norska gränsen i Wermland och anlägga skansar till dess försvar; utnämnes till Brigad-Major vid Dalfricorpsen; öfvar dess befäl; blir Chef för en af dess bataljoner, som han under marchen bildar och öfvar. Efter stilleståndet med Danmark leder han såsom Chef en af flere officerare verkställd vidsträcktare recognoscerings-förrättning i Bohuslän och Dalsland; anställes derefter 1789 som Brigad-Major vid Dal- och Helsinge Regementers vargering; åtföljer denna corps till Finland, der den i Nyland förenas med Frih. Armsfelts Brigad, vid hvilken honom anförtros Expeditionen

*) Ett odateradt bref från T. till Gustaf III finnes bland Gustav. Papperen i Upsala, deri han klagar sin nöd och begär såsom räddningsmedel survivaus på ett compagni efter en slagting.

elsom Öfver-Adjutant; sätter Brigaden i marchefärdigt stånd tidigt om våren 1790 samt för den till Savolax, sin Brigad-Chef till mötes, som åtföljer Konungen.

I spetsen af förtrupperne, vid intagandet af fiendtliga positionerne vid Kärnökoski och Pardakoski, stormade T. bron och fiendens försäkansning, samt eröfrade det Artilleri, som försvarade dem*), Konungen nämner honom på valplatsen till Öfverste-Lieutenant, till Chef för Dal-Regementets Vargering, samt förärar honom den fångne fiendtlige Befälhafvarens sabel. Då fienden med mångdubbel styrka anfaller samma positioner, för att återtaga dem, och blir med stor förlust tillbakaslagen, bidrager T. verksamt till den ärofulla utgången**); Konungen låter genom Riks-Drotset förklara honom "Sitt Nådiga välbehag för den rådighet, ståndaktighet och tapperhet, som han vid detta afgörande tillfälle ådagalagt." Några veckor sednare deltager han i det misslyckade anfalllet mot fiendtliga positionen vid Savitaipal och visar sig äfven i olyckan rådig. Han anför den Infantericolonn, som vid anfalllet skall hindra undsättning att ankomma från Willmanstrandens sidan; utför sitt uppdrag; tager fångar; betäcker Hufvud-colonnens återtåg; öfvertager, efter sin blesslerade Chef, Brigad-befälet till den nya Chefens, Frih. Fab. Wredes ankomst, samt uppmuntrar den till ståndaktighet efter lidna förluster.

År 1791 utnämnes han till Öfverste-Lieutenant vid Jemtlands Regemente; 1793 till Kammarherre hos Konungen; s. å. till General-Adjutant af flygeln; 1795 till General-Adjutant; 1798 till Kammarherre hos Drottningen; 1800 till Drottningens Handsekreterare; 1802 till Chef för Jemtlands Regemente; samt 1804 till Chef för Calmare Regemente.***) Upphöjdes 1802 i Friherrligt stånd.

Efter kriget skötte han med utmärkelse de värf, som under fredstid utgöra krigsmannens sysselsättning; företog 1796 på egen bekostnad en utrikes resa till Skottland, England, Frankrike, Holland och Danmark; samt besökte der-efter, på Konungens befallning, ifrån Oktober 1800 till Februari 1803, i särskilda uppdrag, Frankrike, England, Flandern, Brabant, Schweiz, Italien och flere Tyska länder.

Den mångsidiga bildning, han sålunda genom studier, fälttåg och utrikes resor vunnit, hade mögnat honom för

*) Dagl. Allehanda N:s 92 och 106 för 1790.

**) Dagl. Alleh. N:s 107 och 114 s. å.

***) Innehade denna befattning till 1816. Jfr Bihang till Ny Smålands Beskrifning af Wieselgren, sid. 170.

den stundande tidens pröfningar, samt lagt grunden till nya utmärkelser på krigarebanan, hvilken han för andra gången beträdde då han, i anledning af de med Frankrike uppkomne stridigheter, 1805 beordrades att i Pommern öfvertaga befälet öfver trenne bataljoner af Calmare, Kronobergs och Jönköpings Regementen, samt kort derefter nämndes till Befälhafvare öfver tredje Brigaden, som utgjordes af alla vapen. Han bistade detta krigs trenne fälttåg 1805, 1806, 1807, dels såsom Brigad-Chef, dels såsom Befälhafvande General-Adjutant; förde under Stralsunds belägring befälet vid Tribseer-front, samt blef blesserad vid det utfall, som 1807 under hans anförande utfördes. Då Arméen en månad derefter under Essens anförande utryckte, ur fästningen, commenderade T. högra flygeln, samt bidrog verksamt vid utförandet af den för Svenska vapnen ärorika bragd, då Fransmännen, under Generalen Grandjean, samtidigt angreps i alla positioner, samt inom 2:ne dagar, med ansenlig förlust i fångar och krigsbyte, fördrefvos ur Svenska Pommern*).

Den utmärktaste belöning en Svensk krigare kan erhålla tilldelades T., då han straxt efter denna minnesvärda tilldragelse utnämndes till Riddare af Svärds-Ordens St. Kors.

I det krig, som 1808 upplågade inom Ts fädernebygd, fick han icke deltaga, utan användes i moderlandet, der han vid Södra Arméen, som observerade Danmark, commenderade Första Brigaden**), innehade en kort tid befälet öfver Jönköpings Landtvärns-Brigad, hvilken han samlade, organiserade och öfvade, hvarefter han återtog sin förra befattning.

Efter den timade Regements-förändringen utnämndes han till General-Befälhafvare öfver Södra Arméen; befordrades till General-Major; samt afslöt med danska General-Majoren v. Bülow ett stillestånd, som vararade tills freden i Jönköping gjorde slut på fiendtligheterna mellan Sverige och Danmark.

Under krigstillståndet med England 1811 commenderade han, under Öfver-Amiralen Frih. Pukes öfverbefäl, Landttrupperne i Carlskrona, bereste Blekingeska kusten, samt afgaf förslag till dess försvar; afreste derefter till Götheborg, der han under Essens öfverbefäl besörjde vestra kustförsvaret; afslöt med Engelske Flagg-Capitaen Georg Hope en Cartel för krigsfångarnes utväxling, som ratificerades af

*) Dagl. Alleh. N:s 84 samt Post-Tidn. N:s 49 och 54 för 1807. Jfr Minnen af Hamp. Mörner, sid. 29 ff.

**) De la Gard. Archivet XIX. 245.

Bessen och af Engelska Amiralen Saumarez. Den 3 Sept. aflemnade han sitt befäl till General-Adjutanten Frih. Boye.

År 1812 utnämndes han till Commendör af Svärds-Örden samt till Adjutant hos Kronprinsen. Samma dag afsände Konungen honom från Örebro i ett diplomatiskt ärende, som, i anseende till det förestående kriget mellan Ryssland och Frankrike, var af mycken vikt: *Fredens återställande mellan Ryssland och Turkiet*. Då T. ankom till Petersburg, var Kejsaren redan vid Arméen och träffades ej förr än i Wilna. Ankommen till Odessa, erhöll han af Ryska General-Guvernören Hertigen af Richelieu underrättelse att freden i Bucharest redan var afslutad, men att dess ratificerande skulle möta många svårigheter från Portens sida. T. afreste till Constantinopel. Här besannades hvad Richelieu förut sagt. Franska Arméens framgångar hade till den grad stärkt Franska inflytandet i Constantinopel, att de Turkiske Embetsmän, som undertecknat freds-traktaten, blefvo aflifvade; men Ts samtäl med Reis Effendi och de upplysningar han meddelade bidrogo att återställa freden; och det bör anmärkas såsom ett hedrande bevis på utmärkta insigter och skarp blick, att dess förutsägelse af krigets sannolika utgång, hvilken skriftligen föredrogs Stor-Herren, bekräftades och i hög grad stegrade förtroendet till Svenska Sändebudet. Han lemnade Constantinopel 1813, tog vägen öfver Adrianopel, Bucharest, Jassy, Mophilew, Bratzlaw, Kiew, Orel, Tula, Moskwa, Twer, Nowgorod, Petersburg och Åbo till Stockholm. General-Lieutenant s. å. och erhöll ordres att afresa till Tyskland för att tjenstgöra vid den under Kronprinsens befäl sammandragna Armén. Af H. R. Höghet förordnad till Sous-Chef vid Dess General-Stab, fortfor han att tjenstgöra i denna befattning till freden i Kiel, samt bevistade fältslagen vid Gross-Beeren, Dönnowitz och Leipzig.

Under stilleståndet med Danmark afsändes T. till Köpenhamn med freds-förslag, hvilka föranledde en Dansk befullmäktigad Ministers inställelse i Kiel. Några dagar efter fredens undertecknande anförtröddes honom beskickningen till Danska hofvet. Han aflemnade sitt creditiv d. 29 Jan. 1814, anlände till Köpenhamn d. 2 Feb. och utvexlade d. 6 freds-ratifikationer med Danska Stats-Ministern Rosenkrantz.

Denna nya kedja af viktiga och väl utförda värf medförde nya utmärkelser. Han nämndes efter slaget vid Dönnowitz till Riddare i 1:sta klassen af Kejsarliga Ryska St. Annæ och Kongl. Preussiska Röda Örnens Ordnar; samt 1815 till

Commendör af Svärds-Ordens Stora Kors; erhöill 1816 St. Annæ-Ordens prydnader i diamanter; förordnades s. å. till Inspecteur för 3:dje Infanteri-Inspectionen; utnämndes 1817 till Stor-Officerare af Franska Heders-Legionen; upphöjdes 1818 i Grefligt stånd. Kallades till Öfverste-Kammarjunkare och utnämndes till Envoyé Extra Ordinaire och Ministre Plenipotentiaire vid Danska Hofvet s. å. samt 1821 till lika befattning vid det Spanska, hvilken sistnämnda han likväl icke tillträdde.

Hemkommen till fäderneslandet, återtog han utöfningen af sin Inspecteurs-befattning och utnämndes 1824 till General af Infanteriet. 1825 blef han Seraphimer-Riddare; kallades 1829 till En af Rikets Herrar; 1837 till Riddare af Carl den XIII:s Orden och Ledamot i Serafimer-Gillet; samt 1838 till Ordens Öfverste-Ombudsman. Han var från Svenska Krigsmanna-Sällskapets stiftelse 1797 dess Ledamot, sedermera Heders-Ledamot i Krigs-Vetenskaps-Akademien; sedam 1803 Ledamot af Fria Konsternas Akademi i Rom; samt ifrån 1837 Ledamot af Svenska Landtbruks-Akademien.

Naturen hade begåfvat honom med ett ljusst förstånd; snabbt omdöme, starkt minne, och ett lugnt sinne, som likväl vexlade mellan half dyster slutenhet och öppen förtrolig frytlighet. Han älskade och idkade allvarsamma studier, och ibland dem våra heliga urkunders begrundande; forsakade med lätthet; följde sin tid med uppmärksamhet, talade litet, men sade mycket. Han älskade ordning i det allmänna som i det enskilda lifvet; var god make och fader; villigt, och efter behof äfven rundligt, hjälpsam broder och släkting; samt husbonde efter gammaldags sed, välvilligt nedlåtande, af lynne, icke af föresats.

Han var 2:ne gånger gift; d. 16 April 1808, med *Christina Sophia Hising*, enka efter Majoren *Adolph Heyken-sköld*, dotter af Brukspatronen *Wilhelm Hising* och *Barbara Catharina Fabrin*; samt 2:ne år efter hennes frånfälle (den 21 Januari 1821), andra gången, den 22 April 1823, med *Lovisa Albertina Bark*, dotter af Presidenten i Wismarska Tribunallet, Grefve *Nils Anton B.*

Första äktenskapet var barnlöst; i det andra egde han sonen *Torsten Fredrik*, som föddes den 34 Mars 1824 och dog vid 2 års ålder. Om denna sorgliga händelse bar han blott antecknat dessa enkla ord: 1826 den 7 April förlorade jag min älskade son! Försynen förläne mig styrka att bära denna smärtande förlust.

TEGEL, ERIK.

Farfadren, *Petrus*, var i katholska tiden *Curatus* eller Kyrkoherde i Sala*) eller vid Grufförsamlingen, hvilken sednare mening Mucktell**) antager på den grund, att hans, naturligtvis oäkta, barns moder, *Anna*, bodde i Grufbyn. Denna omständighet är dock ej afgörande; ty Anna kunde åtminstone någon tid hafva varit en af de lösa qvinnor, som omkring grufvan uppehöll sig***). Mucktell nämner icke, att hon varit Prestens hushållerska eller dylikt; dock kallas hon af Rabenius hans "Kokerska och Red-Deja", och skulle således varit en af de hos katholska presterne i Sverige ofta omtalade "Forsior", som försågo och ordnade deras hushållning. Denna befattning kunde hon mellertid sednare öfvertagit — så framt icke hela uppgiften är grundad endast på gissning — och i alla fall en tid för sig själf bott i "Grufbyn"†). Det säkra är, att hon allmänt afskyddes och ansågs såsom en trollpacka; vid hennes sons fall med Erik XIV blef äfven hon, i hög ålder, framdragen, med en påle slagen igenom kroppen, samt begravnen i ett kärr mellan Stockholm och Järfva††).

Att hennes barn icke, såsom i Göran Perssons biografi häröfvan förmodas, blifvit födde i lagligt stånd, kan tillfullo bestyrkas; ty sedan de, efter Reformationen, blifvit af fadren erkända, förklarades de äkta af Gustaf I.

Af barnen äro tvenne kända: *Christiern* eller *Christer*, anställd i Kongl. Cancelliet, "Konungens rådgifvare, tassel-tasslare ifrån gamla tider"†††), död 1567, samt Göran, öfvergunstlingen — *libidinum et flagitiorum Erici Regis Magister*†*). Han erhöill så tidigt ledningen af Erik XIV:s

*) Anteckning af Nils Rabenius uti Palmsköldska Saml. Bibliographica. Suppl. Litt. T. samt Messenius VI. 20.

**) Herdaminne III. 223.

***) "Vid Salberget, der, såsom vanligen vid större grufvor, den tiden var fristad för alla, utom gröfre brottlingar, måste äfven lösa quinnor, som lågo der på deras skalkhet och onda lefverne, betala Gustaf I två öre i veckan." Geijer II. 124.

†) Måhända ock, att detta ord, på den tidens språk, ej betyder något annat än just sjelfva "bergstaden" Sala.

††) Dalin III. 1. 683.

†††) Handl. rör. Skand. Hist. HL. 35. "Er broder med er andre löpa för Konungen med allt det squaller som han förarga, och det för att göra er nödvändige; men tänk på räknenskapsdagen" — yttrade Björn Pederson (Båt). A. st. sid. 39.

†*) Yttrande af Thuanus uti Hist. Lib. XLI.

utbildning, att han började sjelfva Abcboken med honom, och undervisade äfven hans syskon. Han innästlade sig i Gustaf's gunst och stod en tid högt hos honom; men slutligen yppades hans rätta art, så att dödsdom blef öfver honom fälld*). Genom Hertig Johans och Svante Stures bemedling förvandlades domen till evig landsflykt. Göran begaf sig blott till Eriks utsåfvande hof i Calmar**) och stannade der quar samt skyddades af Erik trots fadrens varningar. Man hörde honom sedan utösa smädelser emot Gustaf***). Han hade äfven en syster, hvars son var den blodgirige drabanten Peder Williamsson, hvilken så grymt och nitiskt tillvägagick vid Sturemorden i Upsala.

Sedan Göran blifvit steglad öfverst på Brunkeberg, skref Laur. Winter öfver honom följande epitaphium:

Infami periit morte Georgius
Petræus, Suecorum Regis allector,
Humani sitiens sanguinis undique;
Hic nuper propriis occidit artibus. ...
Plutoni famulus nuperus infero
Factus, consiliis proximus assidet,

En anklagelse är dock i viss mån orättvis emot Göran. Man har med skäl klandrat hos Erik XIV, att han, sannolikt efter Görans ingifvelse såsom vanligt, kränkt Svenska folkets rätt, då han i högsta Nämnden lät döma undersåtarna efter Gårdsrätter och Hofarticular, ty de stiftades utan Ständers samtycke och kunde derföre aldrig lämpas till annat än Hofvet eller folket på Konungens slott och gårdar. Emot sjelfva domstolen var således ej så mycket att säga, som fast mera emot de lagar, som der tillämpades; Erik och Göran böra dock frikännas från sjelfva upphofvet till detta svekfulla våld, under lagens mantel, ty Gustaf I hade derutinnan verkligen brutit isen uti sina Articular, utgifna i Upsala d. 16 Oct. 1544, uti hvilkas §. 39 stadgas, att alla

*) Geijer II. 461.

**) Redan 1557 gaf Gustaf Calmar och Kronobergs slott med län samt Öland till Erik "för att tillfredsställa honom." Han antog Konungatitel samt fordrade till och med trohetsed i eget namn af adeln. Hans uppförande väckte misstankar, till den grad att fadren från denna tid omgaf sig med tysk lifvakt. Erik utrustade skepp i Finland, i anledning hvaraf fadren måste i särskildt bref förbjuda folket att lyda honom. Till honom sjelf skrifver fadren: "För Guds Bots död och pina afstå dock från det martyrium, hvarmed du din fattiga, gamle fader belastar och plågar." Här röjes redan Görans inflytande. Jfr Geijer II. 148, 150, 158.

***) Handl. rör. Sk. Hist. n. st.

saker, som förefalla och sig tilldraga kunna emellertid hans tjenare eller emellan dem och andra besutna undersåtare, skulle rättas och dömas efter dessa Articular, så långt de räcka, och vidare efter Gårdsrätten; men de, som der icke finnas uttryckta, skulle dömas och rättas efter Sveriges beskrefne lag. När nu Befallningsmän börde under Hof- och Gårdsrätter och dessa å kronans vägnar förde talan uti civila och criminella mål, så skulle tvister emellan embetsmännen och undersåtarne af sig sjelfva falla under Regentens godtyckliga lagar och rent despotiska magt.

Göran var gift med Dionysii Beurrei Svägerska*) och insöp genom denna släktskap böjelse för Calvins satsar, till hvilkas hyllande begge svägrarne öfvertalade Erik. Sedan har äfven sonen i detta afseende inverkat på Carl IX, hvilken ock visade mycken benägenhet för de Reformerte.

Göran var af Erik upphöjd i adligt stånd och förde tre tegelstenar i vapnet**).

Utöm den dödsdom, som i Gustaf I:s tid fälldes öfver Göran, finnes en sådan öfver honom af d. 5 Sept. 1567, "uti hvilken han efter K. Eriks befallning blifver dömd att mista ära, lif och gods för det han en borgare från Antwerpen med orätt afhändt hade; för tvenne hustrur som han velat våldtaga; för mutor han tagit och för annat mera våldsamt och orätt, som han mångom tillfogat hade." (Palmesk. Saml.). Denna dom bör skiljas från en annan kort derpå följande, d. 20 Oct., s. å., för hans våld och svek vid Sturemorden. — Sedan detta skrefs, ha vi funnit domen af d. 5 Sept. intagen i Handl. rör. Skand. Hist. Del. XXIX. Den kallas i Frey 1849 sid. 133 "förut obekant."

Göran hade kallat sin son Erik efter Konungen. Vid fadrens död begaf sig denne ur lapdet, helst en kunglig befallning utfärdats, att ingen af denna vanartiga släkt skulle få anmäla sig till rikets tjenst***). Han begaf sig till Tyskland och uppehöll sig under främmande namn vid utländska

*) Hon dömdes d. 23 Juli 1567 "att stå ett förrädeligt straff för det hon utspridt, att Catharina Månsdotter genom trolldom i en dryck varit vållande till K. Eriks svaghet." Men Catharina "pardonerade" henne. (Palmesk. Saml.). Utom Erik hade hon sönerne Anders, död 1638, och Nils. Enligt Rådsprotocoll för 1634, sid. 202, intecederades från Småland för Anders' intagande på Riddarhuset.

***) Messenius VI. 20.

****) Messenius XV. 150. Enligt Stjernmans Företal till Erik XIV:s Hist. af Tegel var befallningen Rikets Ständers.

akademier. Stiernman, Gezelius m. fl. uppgifva, att Hertig Carl underhållit honom utrikes; men i bättre källor nämnes intet derom. Celsius*) deremot berättar, att, då han efter Johan III:s död återvände till Sverige, antog honom Hertigen i sin tjänst, "utan att veta hans rätta börd." Han nämnes särskildt såsom Cancellist vid Riksarchivet. Hertigen sände honom derpå till Spanien 1592; men då han återkom med illa förrättadt ärende, kastades han i fängelse**). Likväl erhöill han sedan flera bemliga uppdrag af Hertigen. Sedan Sigismund rest till Polen, sändes han till Riksdagen i Krakau 1593 för att speja. Hans bref till Hertigen uppenbades, så att hela hans förhållande upptäcktes; den milde och försonlige Sigismund lät honom dock ostraffadt resa, ehuru Prinsessan Anna var mycket uppbragt***).

Efter återkomsten utnämndes han s. å. af Hertigen till Häradshöfding i Olands härad och Sigismund var nog medgörlig: att stadfästa detta 1594.

Det berättas, att han efter några år för Carl upptäckt sin härkomst†) samt anhållit att få njuta sin faders adelskap till godo. Carl vredgades och ropade: "af djefla ägg komma djefla ungar"; men då supplicanten blidkat honom med knäfall, skall han hafva utbrustit: "Så må du heta Stegel, ty det är din fars sköldemärke"; hvarvid den förre med vanlig finlighet begärde, att endast få taga bort första bokstafven. Hela historien är sannolikt uppdiaktad, helst redan fadren förde tegelstenar i vapnet.

År 1596 sändes T. att på Hertigens vägnar bivista Christian IV:s Kröning††). Han hemförde med sig Hvitfelds då nyss utkomna Historia om Christian III. Då Hertigen deruti fann åtskilligt om sin faders regering, som ej behagade honom, befallde han T. att utarbete dess historia samt tillika i vissa punkter vederlägga Hvitfeld. Sådan var anledningen till detta arbete.

*) Lärde Svenskar, sid. 3.

**) Arnold Messenii Hist. om tvisten mellan Sigismund och Carl.

***) Werwing I. 174.

†) Att hans börd åtminstone 1598 varit Carl känd, ses af dess bref af d. 28 April s. å., i hvilket honom upplätes dess faders hus, beläget vid Vesterlånggatan. Jfr Riksregistr. s. å. sid. 202. Samma år afled T:s moder.

††) Jfr Företalet till Tegels Hist. om Gustaf I.

Utom Riksarchivet begagnade T. för detta ändamål Rasmus Ludvigsons*), Per Brahes**), Erasmus Carlssons***), Sven Elofssons†) och Peter Svarta††) annaler samt Brasks brevexling; hvilka skrifter han icke sällan långa stycken ordagrant afskrifvit utan att nämna källan. Ja till och med Hvittfeld, som han skulle vederlägga, har han på samma sätt ofta ord för ord följt och ej ens vårdat sig om att i språket undvika danismerna. Arbetet är dock viktigt genom de kungabref och handlingar, som deri äro inryckta.

Han skref sedan Erik XIV:s historia. Härvid följde han ofta nog såsom källa Daniel Hunds chrönika†††) jemte några andra†*). Redan tidigt†**) anmärktes med fog, att den ej kan vara tillförlitlig. T. antyder sjelf i företalet den mångfaldiga olägenhet, som detta verk förorsakat honom. Han har likväl iakttagit den grundsatsen att företrädesvis framställa kriget emellan Sverige, Danmark och Lübeck: gåendes, som han säger, större delen af denne Konungens andre gärningar, för synnerlige orsaker, förbi.

År 1598 antog Hertigen T. till sin Handsecreterare. Han steg alltfört i Hertigens ynnest och hade mycket inflytande hos honom. Vid blodriksdagen 1600 kallas han Rättegångs-Härold och förde anklagelsen emot Riksråderna såsom Hertigens ombud.

Under den svekfulla rättegången hade T. tillfälle att ådagalägga sitt nit och sin advocatoriska skicklighet. Då Råderna protesterade mot det Ständerutskott af deras fiender, hvilket skulle döma dem, ehuru de fått löfte om opar-

*) Hans biographi finnes i detta Lexicon. Jfr för öfrigt Thuns Vita Palmisk. sid. 41. Han hade äfven gjort rika genealogiska samlingar, hvilka T. i smyg ymnigt begagnade, under det han gaf sig sjelf uttöcande af att vara stor genealog och utgaf skrifter i denna gren; i anledning af hvilka Messenius i företalet till Theatr. Nobil. Suec. yttrar, att han *velut coccyx aliena ova procutit*. Jfr Messenii biographi i detta Lexicon IX. 300.

**) Har egentligen blott gjort tillägg till Ludvigsons verk. Begges arbeten komma nu att utgifvas bland Sv. Fornskr. Sällsk. Samlingar af F. A. Dahlgren.

***) Kongl. Secreterare.

†) Jfr hans biographi i detta Lexicon. Ur hans annaler afskrifver T. stundom flera sidor i sender utan att angifva lånet. Hela dedicationen till Del. 2, der han handlar om Carl IX:s frieri och giftermål i Heidelberg, är ordagrant tagen ur samma Annaler.

††) Gustaf I:s Hofpredikant, sedan Biskop i Westerås. Första åren af Gustafs Historia skildrar T. genom afskrift af Svarta chrönika.

†††) Sv. Fornskr. Sällsk. Saml. tionde Häftet, sid. XI.

†*) Jfr Stiernmans Företal.

†**) Hos Messenius VI. 59.

tiska utländska domare, svarade T.: "Om hela Rikets Ständer äro edra vederdelomän, så är det ju ett klart bevis, att J ären hela rikets fiender." Denna vändning upptogs och användes sedan af Carl sjelf.

Detta tal om "Rikets Ständer" och deras tanka var i T:s mun det trotsigaste hän. Han visste nog, huru hans fader 1567 med lånad glans af den kungliga blodspiran hade förestafvat samma Ständer orättrådiga dödsdomar*). Lärdomen hade ej gått förlorad för sonen. Dalin berättar här om: "Leyonhufvud förde Ständerne i få ord till sinnes. . . . Man var dervid hel tyst. Somlige tackade honom och Bönderne skickade fram en af deras ledamöter, som bekände, att de denna sak ej förstodo, bedjande Herrarne dermed göra som de funno skäligast; men sedan Tegel och några flere lupit en stund omkring alla bord och på de då brukliga små skriftaflor förestafvat hvad de åstundade, så framlades på grefbordet hvar och ett ständes beslut, att Råden borde anses som rikets fiender. Grefvarne föreställde väl, att alle icke voro lika brottslige och således att domen var allt för hård: de uppsatte och en lindrigare; men så snart Leyonhufvud gått ut, blef dödsdomen allmänt bekräftad. Presterne klagade väl derefter, att man sig öfverilat; men allt var för sent. Riksföreståndaren hade redan domen i sina händer. Att blidka honom anmodades väl Holstenske Ministern Gadendorf af åtskillige redlige män, det ock denne med sin förbön tillböd; men det blef illa upptaget").

Ett prof på T:s sätt att gå tillväga med domstols-vittnen må anföras. Efter Stångebro-slaget greps en fogelskytt på misstankar. Han lades på sträckbänk, och för att vinna uppehåll i plågorna sade han sig stämplat mot Hertigen, förledd af Herrarne. Straxt efter pinliga förhöret tog han sina ord tillbaka, och, efter någon tid åter lagd på sträckbänk i Nyköping, bedyrade han om igen, att hans första beakyllning varit falsk och af plågorna uttvingad. Detta oakadt blef han af T. framhåld för domstolen i Linköping

*) "Göran Persson, som i Ständernas namn uppsatt en dom, sökte mellertid att få den underskrifven, innan Sturemordet blef bekant, och — ett bevis på folksamlingars rättvisa! — det bar verkligen lyckats honom. Ständernas dom är af samma dag, då Konungen för dem föredrog saken. Den underskrefs i kyrkan, två dagar efter mordet, såsom det säges med tvång och utan att uppläsas." Geijer II. 205. Endast Presterne vågade en svag reservation.

**) Dalin III. n. 471.

för att derstädes upprepa sin första anklagelse; men han påstod tvärtom och ganska ihärdigt, att hans uppgift blott varit framtvingad. Han dömdes då sjelf ifrån lifvet för lögnaktiga beskyllningar, tvelalen och rymning!

Vid sjelfva afrättningen, då Riksråderne högt protesterade till Gud och efterverlden mot sin döm, "säga någre, att T. bad Göran Stjernsköld, att han skulle stiga fram och säga dem alle tillhoppa, att de hade lugit allt hvad de protesterat hade; men Herr Göran gick icke fram" *).

Om Ts lömska beskyllningar emot De la Gardie berättas följande **): "På Örebro riksdag 1606 blef ock Hr Jacob De la Gardie, som nyligen var utur sitt Pålniska fängelset hemkommen, utaf arge människors ogrundade squaller icke oanfäktad. Ty emedan Tegel hade hos Konungen utan skäl och grund mycket förolämpat både Hr Jacob, medan han var frånvarande, så väl som hans broder Johan, som var stadd här hemma i riket, och fördenskull befarade, att sådant måtte honom nu, efter som han förtjent hade, blifva vedergullit, satte han sig i sinnet att, efter sin faders lögnaktige och lättfärdige natur och vana, igenom lögn och förtal betaga Hr Jacob all befordran till större välde och uppkomst, och det med en sådan uppdiktad osanning, lika som vore i Polen, igenom hans stämpling, ett sådant slut upprättat, att sedan den Holländske Amiralen Hertig Mauritz hade tagit Sigismunds syster Anna till Gemål, skulle han med Holländarnes makt och bistånd hjälpa till att föra krig på Sverige, och det lägga under Konungen i Polen, för hvilken orsak icke Gyllenbjelm, utan Hr Jacob vore ifrån det Pölniska fängelset förlossad, såsom ock till den ända, att sedan han komme hem till Sverige, skulle han derpå arbeta, huru som han till förbemålte slut och förbund måtte kunna de förnämste Herrarne öfvertala, jemväl ock på hvarje handa sätt sådant ingifva flere utaf Adelen. Blef alltså häröfver då straxt granneligen ransakadt, och ehuru väl, under denna inquisition och ransakning, man icke kunde finna det ringaste tecken eller någon skugga till samma honom påhördade beskyllning, måste han likväl, efter som tiderna då voro, frälsa sig ifrån all vidlöftighet med caution och borgen, att han skulle blifva sin Konung och Riket huld och trogen, hvilket dock var alldeles onödigt, efter som hans tro och redlighet emot Hertig Carl och Sveriges Rike var i många år tillförene igenom dess heroiske och högtheröm-

*) Werwing II. 14.

**) Anf. st. 138.

lige actioner nogsamt bepröfvad, hvilket ock åtskillige om hans stora conduite och meriter särdeles beskrifne och af trycket utgångne historier utförligen contestera och betyga."

Detta hade "bort drabba på T:s hufvud, om ej Konungen lemnat honom för mycket beskydd" *).

T. hade af båda föräldrarne ärft Calviniska tänkesätt i religionen. Han äktade äfven sjelf en Brabantisk qvinna af samma församling, *Magdalena Danssen Villes*, förut gift med Reinh. Lebusen, med hvilken hon hade sonen Johan Lehusen. Ofvannämnde tänkesätt voro ett ytterligare band emellan Hertigen och honom. Man ser dem ock utföra gemensamma stämplingar i denna anda. Före kröningen 1607 skulle Presterne kännas på pulsen i sin tro; ty allt ifrån Gustaf I blef det en praxis, att Konungarne skulle vångla med religionen och äfven derutinnan visa sin maktfullkomlighet **). Nu tillställdes i Upsala en disputation emellan Skotten Forbesius å ena, samt Erkebiskopen och Professorerne å andra sidan, om skiljaktigheterna i de begge bekännelserna. Presterskapet ådagalade en ståndaktighet, som förtröt Konungen, särdeles det frimodiga åberopandet af Upsala mötes beslut just då en förändring önskades. Det är icke osannolikt, att Konungen velat vedergälla detta motstånd med den samma år utfärdade förordningen om bus-syn på alla prestgårdar samt stadgandet af straff på dem, som dessa icke vidmakthöllo, samt att han velat betacka Professorerne på sådant sätt, att han beröfvat Universitetet dess privilegier. Detta tillgick sålunda, att den illfundige T. inbillade Universitetets Rector Rhalambius, att Konungen vid sin kröning ämnade föröka privilegierna, hvarföre de borde för sådant ändamål utlemnas. Documentet återlemnades dock aldrig och i hela Carls lifstid blef icke heller mer fråga om dessa privilegier ***).

År 1608 blef T. Slottslofven eller Underståthållare på Stockholms slott. Samma år sändes T. jemte stallbröderne Chesnecopherus och Erik Elofsson till Wismar för att med Danska fullmäktige afgöra stridigheten om de Tre Kronorna. Derom berättas †): "Medan de allt för länge dröjde och sig uti Calmar väl plägade, infunno sig icke allenast de Danske Commissarierne på bestämmandan tid uti Wismar, och der få-

*) Anmärkning af Dalin III. II. 337.

**) "Vi vele förvara den rättighet, vår salige fader förvärfvat", skref Carl 1607 till Erkebiskop Angermannus.

***) Dalin III. II. 338.

†) Werwing II. 187.

fångt förväntade desse Svenske, utan förorsakades och der-
utaf att fatta tankar om en hastig resa derifrån igen, ta-
gandes fördenakull attest och bevis, att de hade der i rätten
tid kommit tillstades, och begåfvo sig derifrån; men de
Svenske Commissarierne, som der sedan anlände, gåfvo
skulden till sådant deras dröjsmål på motvind, och seglade
till Calmar igen, men de Danske, som af denna fäfång re-
san funno sig vara både orätt och förtret tillfogad, låto sig
intet dermed blidka, utan begynte på att laga till en krigs-
utredning emot Sverige."

Straxt före krigets utbrott sökte T. jemte de nämnde
kamraterne intala Carl, det Konungen i Danmark ej vågade
angripa honom, och hade derigenom nära på förledt honom
till att afböja alla försigtighetsmått *).

I Gahms Samlingar förekommer följande hitills otryckta
berättelse rörande Tegels flerahanda skymfliga förhållanden:

"Några strödda anteckningar, angående den gamla skäf-
men, för detta Rikshistoriographen Eric Göransson Tegel,
sammanhemtade af Jonas Hallenberg. Första gången Svea
Hofrätt sammanträdde till sakers företagande den 22 Maj
1614, inlade T. en skrift, till att vräkia Michel Olofsson,
en af Hofrättens Ledamöter, utur Rätten, efter han var hans
vederpart och afundsman. Skriften består af 4 punkter.
Michel Olofsson svarade skrifteligen derpå, hvari han ibland
annat berättar: att sedan Eric Jöransson några år efter 1594
"begynte insmyga sig i H. Försteliga Nådes Hertig Carls hyllest
och tycke, försummade han sig icke att söka sin egennyttas
med mången annans skada och klagan. Anledningen att han
blef evän med Michel Olofsson var följande: I Hertig Carls
Cantzli var en benämnd Olof Claesson, som begynte samla
underrättelser om "Svenska Adelige Släkter", hvilket för-
anlät Hertig Carl att befalla honom resa till alla gamla
Kloster och Kyrkor att samla Adelsbref och andra dylika
handlingar. När Olof Claesson emot en högtid begärte
och erhöll Hertig Carls tillstånd att resa från Nyköping till
Örebro, der han hade sitt hemvist, lemnade han sina Sam-
lingar i en kista och nyckelen till Michel Olofsson, med
förbud att låta Eric Jöransson hafva tillträde dertill. Olof
Claesson dog straxt derpå, då Hertig Carl tillstodde Eric
Jöransson hafva tillträde till handlingarne, med vilkor: att

*) Werwing II. 220. Tegels namn förekommer väl ej der i tex-
ten; men det är enligt all sannolikhet öfverhoppadt genom skrif-
tens tryckfel, helst Registret (under "Tegel") hänvisar till nyssnäm-
nde sid. 220.

Michel Olofsson äfven skulle vara tillstådes. Men under Hertigens bortovarelse, hade Eric Jöransson föregifvit sig hafva fått Hertigens befallning att tåga skrinet och handlingarne till sig, och huru han utan all blygd och försyn hafver samma handlingar ögnat sig till, thet sielfver att hafva förarbetat och dermed plögd med en annars kalf, det är mongen visligh man väl vetterhigit.

Han ville äfven jäfva Doctor Messenius, som ock var Ledamot i Hofrätten; men Hofrätten ansåg ej hans jäf för gilliga. (Se Svea Hofrätts Protoc. för 1614 fol. 4 till 18 uti Act. Cont. Tom. M 1 ibland Codices Rationum).

Orsaken till detta jäf var: att Eric Jöransson blef inför Hofrätten anklagad, af Hans Willeman, att hafva låtit en Skeppare Remer Remérsson löpa med ett skepp åt Tyskland, på hvilket skepp var en hop understucken koppar. Under en vidlöftig ransakning, som finnes härom i de anförda Protocoller, vittnade några, att Eric Jöransson, då de velat tillkännagifva, att oförtulladt kläde på samma skepp blifvit insmygt till Stockholm, sagt åt dem, att sådant endast tillkomme icke dem utan honom att efterfråga. Ty Eric J:son var af Konung Carl IX förordnad, att hafva inseende öfver Tullen och de Främmande — och derföre voro honom alla Sakören förlänte till belöning. Jfr fol. 92, 104. Af några vittuens berättelse är all anledning, att Eric J:son fått en summa penningar för det han låtit detta skepp utgå med understuget gods. Hans Willeman, hans anklagare, påstod: att Konungen och Cronan derigenom lidit 60 eller 70 tusend daler. Jfr fol. 94. Han blef af Hofrätten dömd att fria sig med sex af Adel och en Tolfmannas Ed.

Den 8 Junii 1614 anklagades Tegel inför Hofrätten af Willam de Wijks arfvingar, att han med orätta kommit till Skattehemmanet Hufdestad i Solna socken. De skydde honom att genom omild och vrång berättelse hafva förmått Carl IX att gifva sig detta hemman och Konung Gustaf Adolph att confirmera denna donation, samt att han med våld afhändt dem de bref, de hade på samma hemman, äfven att han med hot och hårda ord hade tvungit Jöran Bähr och hans hustru, som förut ägt hemmanet, att gifva sig deras bref på Pergament, sådant som han det sjelf stält hade. Tegel inlade en skriftelig berättelse om sin rätt till Hufvudstad: när unga Welam de Wijk 1598 velat göra Sveriges flotta, som då låg i Flisehamn, Konung Carl IX Afspännig, och deröfver blef gripen och afkrättad, tillerkände Konungen Cronan detta hemman. 1600 förlänte

han det till en Engelsk Bryggare, och skänkte det efter hans död åt Tegel. 1606 hade Jörgen Bähr och hans hustru Margreta, som förut varit gift med den äldre Wilam de Wijk och nu efter Jöran Bähr var enka, genom sitt bref afhändt sig all rätt till Hufdestad och gifvit den åt Tegel" m. m. Margaretha berättade med ävuren ed, att hon och hennes förre man Jöran Bähr hade en morgon blifvit genom vaktmästaren på Slottet uppkallade, och då de kommo i Sven Månssons kammare hade Sven Månsson sagt till Bähr: här är ett bref som J skolen underskrifva. När Tegel i detsamma inkommit, hade han sagt: om de ej vilja underskrifva kunna de låta blifva, jag skall väl komma dem god igen: då hade de med tårar i ögonen och af räddhoga och bäfvenhet för hans myndighet skull, underskrifvit, men varit alldeles okunnige om dess innehåll. Se mera l. c. f. 30—33. Begge parterne inlade sina bref och handlingar. Hofrätten förordnade Michel Olofsson och Doctor Messenius, att granska Eric Jöranssons, och Jöns Lilljesparre, Lars Bengtsson och Hans Dobbertz, äfven Hofrättens Ledamöter, att granska Wilam de Wijks arfvingars handlingar. L. c. fol. 35. — Deras Betänkande blef, att Tegel genom falsk och avog berättelse illisteligen förskaffat sig Hufdestad. Ty den unga Wilam de Wijk kunde ej förbryta sin moders Margarethas hemman, som hon af sin sednare man Bähr på sin bröllopsdag fått till morgongåfva, emedan hvarken hon eller hennes man Bähr kunnat öfvertygas haft del i hennes sons brott. Af denna falska berättelse hade han kommit till Carl IX:s donation och Gustaf Adolfs samt Riksens Råds confirmation; men så tilltallt brefven, att de dels voro stridande emot hvarannat, dels emot Sveriges lag. L. c. fol. 40. Hofrätten dömde, att Eric J:son skulle afträda Hufvudstad till hustru Margaretha och hennes arfvingar. L. c. f. 47 och 72.

Den 23 Junii 1614 besvärade sig hustru Endes Peder Ulfssons ifrån Westerås öfver Eric J:son, att han skaffat sig Kon. Gustaf Adolfs tillstånd, att köpa ett Manhus vid Södra Flock, hvartill hon vore rätt arfvinge, hvadan äfven Konungen, sedan han derom blifvit underrättad, tillåtit hustru Endes lösa det tillbaka. Tre af Hofrättens Ledamöter blefvo deputerade att förlika dem. L. c. f. 54.

Den 27 Junii samma år anklagades Tegel af Advocat-Fiscalen i Svea Hofrätt, att han 1611 hade försträckt till Cronan några hundra tunnor spannemål, som varit odugelig. L. c. f. 56, 61. Han dömdes, att efter han kunde

"undledhe sig att han orätttrådeligen hade handlat med then spannmål han hade försträckt till Cronans behof, skulle han uppfylla Hans Kongl. Maj:t för skadestånd tu hundra Tunnor Sädh, efter det 24 Cap. i Köpm.B. uti StadzLagen." Men att han ej redeligen handlat emot sin Konung, enligt sin ed, framställdes till Kongl. Maj:t att lägga Eric J:son straff på, som tillbörligen vara kan. L. c. f. 92.

Den 30 Juni 1614 anklagade Borgmästaren i Stockholm Olof Nilsson, Eric Tegel, att han med orätt tillegnat sig hemmanet Grundvik på Wärmdön. L. c. f. 63. Tegel hade fått samma hemman af R. Carl IX enligt Donationsbrevet 12 Aug. 1606. L. c. f. 100. sedan det blifvit derföre tillerkändt Cronan, att Olof Nilssons syster vikit ur landet tillika med sin man Jöran Palmerius. Olof Nilsson sade: att Tegel skrämt honom att gifva sitt bref på Grundvik för att få behålla ett stenhus i staden, som tillhört hans syster och Tegel hotat skulle annars äfven hafva blifvit tillerkändt Cronan. Hofrättens dom den 28 Sept. blef: att Eric Jöransson skulle träda från Grundvik och lemna det sådant, han det emottagit, till Olof Nilsson, som var rätta arfvingen. Men med executionen af denna dom skulle dröjas till Kongl. Maj:ts hemkomst. Men att han illateliggen genom falsk berättelse hade skaffat sig Kongl. Bref och missbrukat sin herres gunst och nåde, hvad straff han derföre skulle lida bestämdes Konungen. L. c. f. 106 och 209.

1614 den 8 Sept. beklagade sig Margareta, Bährs enka, att sedan Hofrättens dom fallit angående Hufdestad, hade Tegel låtit igenspika den husedör som henne var inrymd, släppt lös sin stora handhund på henne och hennes piga, der egenom hon hadhe snart blifvit skamfärat, med mycket annat öfvervåld. Hofrätten gaf Ståthållaren på Stockholms Slott befallning, att tillhålla Tegel att ej tillfoga henne något inpass eller orätt. L. c. f. 89.

Den 15 Sept. inkallade Hofrätten Tegel för det han hos Drottningen beklagat sig öfver Hofrättens dom, skaffat sig Drottningens föreskrift till Konungen, der de skyldde honom hafva framfört lögn och osanning, som de kunde förnimma af det bref Konungen tillskrifvit Hofrätten. Han dömdes derföre att böta 100 daler penningar för dom-qval. Men att han besvärat sig öfver wildh och medhold af dem i Rätten sitta, derföre skulle han vara betänkt att svara inför Konungen sjelf. Han hade rest till Konungen till Narva, hvarifrån Konungen tillskrifvit Hofrätten. L. c. f. 90. Se följande sida.

Den 8 Nov. klagade Klockaren i Bothkyrko socken, att ett hemman Wallusta kalladt i Sollentuna socken, hvartill han hade börderrätt, hade blifvit förlänt till Erik Jöransson af Rönningen, hvidan Eric J:son ville drifva honom derifrån, ånskönt Konungen sedan hade skrivit honom till, att self rätta sig i saken. Hofrätten svarade: att Klockaren skulle få bref till Häradshöfdingen, att han skulle stämma Eric J:son till tings, och der saken vidare ransakas till nästa Rättegångs Session. L. c. f. 203.

Konung Gustaf Adolphi Bref till Grefve Magnus (Brahe) och de andre Bisittare i Hofrätten, dateradt Narfven den 13 Aug. 1614 finnes i Registraturet i Riks-Archivet fol. 1042.

Det innehöll: att med executionen angående Hufdestad skulle uppskjutas till Konungens hemkomst, och Tegel skulle medelertid förblifva i possession af Hufdestad och Grundvik. Att saken emellan honom och Hans Weleman skulle med det första blifva afgjord. De tuhundrade tunnor spanmål, hvartill han var fälld, skulle ej heller utmätas, utau han derföre få vara okrafd till Konungens återkomst.

Det synes hvad myndighet Hofrätten hade, när den, detta bref oaktadt, icke allenast i anledning häraf pliktfälldes Tegel för domqval; utan ock att Hofrättens förra dom skulle verkställas.

Tegel begärte af K. Gustaf Adolph i Narfven, att efter Hufvudsta var honom frändömdt i Hofrätten, Hans Kongl. Maj:t ville tillåta honom behålla samma hemman, och att hans vederparter måtte gifvas undantag i stället; men att han ej beklagat sig öfver våld af Hofrättens Ledamöter. Han tillfrågades då hvarföre han låtit så åkern, tvärt emot domen, som innehöll, att han skulle afträda hemmanet till hustru Margaretha. Han svarade: att han gjort det i anledning af Konungens bref. Frågades: hvarföre han spikat igen dörren för hustru Margaretha, som Hofrätten tilldömt hemmanet och släppt sin hund på henne? Sv.: Det hade ej skett med hans vettskap, utan om hans tjänare gjort, hade det skett emot hans vilja.

Han blef dömd att utbetala den spannemål, som blifvit honom ålagd genom Hofrättens dom. Han begärde respit dermed till vintren, efter han ej nu hade spannemål; beviljades: att han skulle få betala Spannemålen innan Martini tid; dock skulle han deremot inlägga sin förpliktelse i Rätten, att han det till förenämde termin utbetala skulle; men de etthundrade daler skulle han straxt utgifva för Konungs Dombrott. Fol. 91."

I anledning af Carl IX:s förmenta utlåtelse, "af djessa ägg komma djessa ungar", yttrar Bergius (Småsaker IV. 58) följande: "Detta ordspråket har väl icke alltid sin riktighet, men ofta nog träffar det dock in, ty man har prof på sådana släkter, der hela racen intet dågt. Åtminstone kan detta ordspråk här hafva rum, angående Tegel, ty ehuru hans skälmstycken icke äro så alldeles uppenbara, och med sin tillhörliga näpet ansedde, som fadrens Jöran Perssons, så finns likväl bevis nog på, att han begått rätt så grofva streck som han, om icke ännu gröfre. Hvad kunde gemnare vara, än det försök han hade för sig, att störta en så ärlig och välförtjent Herre, som Fältherren Baron Jakob De la Gardie var? Hvad mera infamt, än genom lögnen och bakdantan bringa oskyldigt folk på fall och obestånd ända till sträckbänken? Hvad oförsämdare, än angripa den dygdiga Drottning Catharina Stenbock med hot och tillvitelser, för det straff, hans far Jöran Persson måst utstå, hväruti hon likväl icke hade någon del? Hvad nedrigare, än undandraga faderlösa barn deras tillståndiga egendom, och göra sig till tjuv och roffare? Detta, med mera, kan om Tegel bevisas, hvaraf ögonskenligen ses, att han till arten varit rätt så ärelös som fadren, och att äplet icke fallit långt ifrån trädet. Hade han lefvat i samma tider och conjuncturer som fadren, så torde han väl på samma sätt fått sina missgärningar umgälla. Hvad dess historia om Kon. Göstaf vidkommer, som så mycket berömmes, så torde det ej vara särdeles svårt att visa, det en stor del derutaf är idel plagium efter andra."

Vid samma tid, som de ofvannämnda rätttegångarne i Hofrätten pågingo, instämde T. (d. 20 Febr. 1615) inför Stockholms Rådstugurätt, emedan han hade "under sitt väld dels förstört, dels sjelf behållit Arn. Grothusens kvarlåtenskap" *). Käranden var Messenius, Grothusens måg. Man grep till vapen, som den tiden voro vådliga nog: T. utropade M. i rättens närvaro för en papist och landsförrädare; denne åter den förre för en calvinist och den der hade förledt Carl IX till mångfaldig hård framfart mot sina undersåtare. M. fick slutligen pligta med tjugoårigt fängelse under grym misshandling —, en fläck, som man förgäfvets söker utplåna ur Gustaf Adolfs historia. Att likväl T. med sin ärfda skicklighet såsom belackare vilsefört Konungen och varit hufvudsakliga driffjedern till domens omilda verkstäl-

*) Celsius, Lärde Svenske sid. 8.

lighet, synes äfven deraf, att Messenii mildrade öde och T:s död äro samtidiga.

T:s grymma uppförande mot Astronomen Forsius, hvilken han pinade på sträckbänk, är i dennes biographi anfördt. Enligt Hallenberg II. 769 var denne F. en af Messenii vänner.

Här se vi några drag ur Carl IX:s "Skrifvareregimente." Aldrig har så djup immoralitet lägrat sig i sjelfva thronens grannskap, som i Eriks och Carl IX:s dagar.

T. befullmäktigades 1610, tillika med Peder Andersson, att "med Kammarråd och Kammaren upptaga alla räkningar samt! dem gemenliga öfverläsa och öfverse." Historiograph 1614. Kammarråd 1617. Tillika Häradsböfding i Höllebo 1626. Erböll stadsfästelsebref på adelskapet 1627. Enkling 1603. Död barnlös d. 12 Febr. 1636. Begravnen i Rid-darholmskyrkan, en aln från predikstolstrappan, på norra sidan. Vapnet på stenen är nu mycket nött.

Hans egendom tillföll genom testamente hans trenne stjuvsöner. Enligt några var Tegel äfven Underståthållare i Stockholm.

Skrifter: Arbor genealogica Princ. Caroli, qua demonstratur, Cel-situdinem ejus paterni maternique sanguinis originem habere tam ab invictissimis Romanorum Imperatoribus, quam a Sueciz, Daniz et Norvegie nec non Poloniz et Bohemiz regibus etc. 1598. (En stor taffla i koppar med Carls och begge dess gemälers porträtter samt ätternas namn och vapen. Är ytterst sällsynt, helst endast 15 exemplar afdrogos). — Genealogia öfver Sveriges, Polens och Danmarks Konungar. Sthm 1598. (Ganska sällsynt). — Gustaf I:s Hist. Ib. 1622. (I sin dedication uppgifver T. sjelf, att Carl IX "har denna krönika så för sig tagit och emenderat, så att den med rätta må kallas H. Maj:ts eget verk." Häraf har L. Grubb*) gjort ett kort utdrag, kalladt Breviarium Gustavianum, tryckt 1674). — Erik XIV:s Hist. Utg. af Stjernman. Sthm 1751. (Äfven denna har Carl IX "emenderat"). — Ornamentum præcipuæ Notabilitatis Suecane. Handskr. Förvaras i Riksarchivet**). — J. Messenii o-redeliga bedrifter. Handskr. — Förteckning på alla från Gustaf I till Gustaf Adolf gjorde Grefvar, Friherrar och Riddare vid krö-ningar och andra tillfällen. Handskr. — Åtskilliga ätt- och stam-taflor. Jfr Thuns Vita Palmisk. sid. 84.

(Källor: Gahms Saml. — Palmisk. Saml. — Adolungs Lex. II. 2194. — Schofferi Suec. Litt. — Se ofvan.) — A — Ö —

*) Icke Girs, såsom Celsius uppgifver i företalet till Gustaf I:s Hist. Girs utgaf visserligen ett dylikt 1670, men det öfverträffar i stil och anordning T:s arbete.

**) Ej på Kongl. Bibliotheket, såsom uppgifves af Celsius i Lärde Svänke, sid. 8.

TEGNÉR, ESAIAS.

Den frejdade skalden var född d. 13 Nov. 1782, Hans fader var dåvar. Comministern i By, *Esaias*, bondson från Tegnaby (hvaraf namnet) i Småland, men erhöi kort efter denne sin femte sons födelse Millesvik pastorat på Vermlands Näs. Modren, *Sara Maria Seidelia*, prestdotter från Kila, var ett ovanligt fruntimmer, eldig, qvick, med förmåga att jemväl uttrycka sig på vers, men ändock en arbetsam och förträfflig husmoder. I Febr. 1792 afled Kyrkoh. Tegnér, efterlemnande tvenne döttrar och fyra söner, af hvilka tvenne nu voro studenter i Lund. Begge voro å hufvudets vägnar utmärkte: den äldste, *Lars Gustaf*, djup, allvarlig, tänkare, religiös med rigtning till mysticism och theosophi *); den andre, *Elof*, ett verdens barn, glad, sprittande, qvick, satirisk; en mellanlänk mellan begge var *Esaias*. Dessa egenskaper voro, som det tyckes, ett arf från modern: naturen hade deremot gjort den fjerde (den tredje i hänseende till åldern) arflös; han var fänig. Modren, i torftiga omständigheter, flyttade med sorgebarnet till ett litet ställe, hvarest hon tog sitt enkesäte. Nejden var ful; dock talar skalden längtansfullt om "björkarna omkring min moders hus." Gräfningarna på en närbelägen ättelhög bevittnade den yngste sonens första kärlek till nordisk fornforskning; en grafskrift öfver en gäsunge var hans första (bekanta) skaldeprof. Den lydde sålunda:

Lycklig du,
Lille gäsunge nu!
Ingen råf, ingen korp, eller kråka,
Dig mera skall råka.

Detta tilldrog sig dock under ett af de täta besöken i moderhemmet, hvarifrån den tioårige *Esaias* redan hade utflugit. En Kronofogde, *Jakob Branting*, antog honom som skrifvare, och biographen försäkrar, att den blifvande poeten ådagalade praktiskt sinne, noggrannhet och skicklighet för bokföring. Dock saknades ej distractioner. Så hände en gång, att han sandade med bläckhornet, en annan, att han, under en bergning, tillförordnad för tillfället till grindvaktare, lät kreaturen få komma in i gärdet, sjelf liggande på en tufva med en bok i handen. Fick han tag i en bok, uppklättrade han dermed på en stege, eller lade sig att

*) Han var vän och själsförvandt till skalden Per Elgström, som ofta talade om honom, bland annat berättande en underbar syn, som hans vän haft.

läsa på ett torftak. Han läste allt hvad han kunde öfverkomma, helst vitterhet och historia, dock allrahelst Nordiska kämpadater; stundom omdiktade han dem sjelf, men än oftare besöng han ortens små händelser. En icke ringare glädje för gossen var, att under fogderesorna, få från bakstet på Brantings chaise göra bekantskap med Vermlands storartade natur, om hvilken det platta Näset — hans barnoms skådebana — gaf intet begrepp.

Goss-åldern förflöt lyckligt; fosterfadern, en ungdomsvän till fadern, bemötte honom med största godhet och ömhet, ja, hade i sina tankar utsett honom till efterträdare och måg. Likväl tyckte emellanåt den hedersmannen, att "*Esse* var för god att bli räknekarl", och ett samtal, som han under en resa en vacker stjernnatt, hade med den fjortonårige ynglingen, stärkte hans beslut att "*Esse*" borde studera. Tanken, att skiljas från fostersonen var påkostande, men omtanken för dennes framtid, aflägsnade alla betänkligheter. Den äldste af bröderna Tegnér hade condition hos Capitaine Löwenhjelm; till honom skref Branting och bad honom, utan omsvep, att taga den unge *Esaias* i huset, för att låta äfven honom begagna sin broders undervisning; utan tvekan samtyckte dertill ock denne, ehuru sjelf i knappa omständigheter och fader för nio barn. I Mars månad 1796 kom *Esaias* till Malma, och der begynte nu, i stället för den förra spridda läsnngen, en ordentlig undervisning, efter den gamla strängare methoden, hvars lämplighet Tegnér, i en sednare ålder, berömligen vitsordar. Håg, kunskapsstörst och ett ovanligt minne ersatte den förlorade tiden: dessa villkor för god framgång i studierna voro så mycket mer erforderliga, som informatorn var öfverhopad med disciplar, studerade på egen hand, och tidtals var frånvarande, ty vid denna tid mottogo han och brodern Elof Magisterkransen i Lund, hvarvid den sednare erhöill hedersrummet.

När äldste brodern flyttade till en annan condition, fick unge *Esaias* ock medfölja. I patronen — Bergsrådet *Myhrman* på Råmens bruk — träffade han en ovanlig man — på engång en lär'd och en stor rödjare, odlare och jernbrytare, med en ädel och fast karakter — samt, hvad som icke mindre glädde den vettgirige ynglingen, digra bokskåp, försedde med grekiska, latinska, fransyska, engelska författare, men iagen enda tysk poet, ty denna vitterhet var i Sverige ännu så godt som okänd. Hittills hade af utländska skaldar *Ossian* på honom gjort det djupaste intrycket; nu lärde han känna fadren *Homer*, hvars bekantskap dock kostade honom,

i saknad af förstudier och nödiga hjälpmedel, otrolig möda. Liggande framstupa öfver folianten (de öfriga skalderna studerade han "på rygg" — liggande) genomläste han under de sju månader han denna gång vistades på Råmen, Iliaden tre, Odysseen två gånger, under det han tillika gjorde bekantskap med Virgilius, Horatius och Ovidius. Lyckligtvis för hans helsa och friska sinne drogo kamraterne, särdeles Olof Myhrman, hvilkens död skalden sedan med smärta besöng, den unge läsvurmen med sig i sina oftast vilda lekar; i en af dem, kegelspellet, hvilket här var i kolossala dimensioner, blef han till slut en öfverlägsen bjesse. Diktkonsten öfvades mera sällan, ty, säger skalden i en anteckning, "den bekantskap jag nu gjort med de stora och verkliga skalderna, lärde mig att anse mina egna försök såsom alltför barnsliga."

Understödd af de ädla människovännerne Brantings och Myhrmans välgörenhet, begaf han sig i slutet af Sept. 1799 till Lund, i sällskap med trenne af den sistnämndes yagre söner. I sin student-examen visade han sig ega mer insigter i grekiskan och latinet, än som ansågos behöfliga för den filosofiska kandidat-examen: så ringa voro den tidens fordringar och så väl hade ynglingen, som blott fyra år förut varit fogdeskrifvare, begagnat sin tid. Grekiskan läg denna termin totalt nere; när den berömda Norberg, efter nedlagdt rectorat, återbegan sina föreläsningar, höllo de sig — till den unge studenteus förundran — inom Xenophons *Anabasis* och hans nyss utnämnde Adjunct bød på en af Pauli Epistlar. Esaias, med sina ringa tillgångar, hade dock endast cancelli-examen i kikarna: likväl ville han, liksom för roskull, skriva *pro exercitio*, och när han med sitt manuscript, *Vita Anacreontis*, infann sig hos den blifvande præses, Prof. Norberg, tillstyrkte honom denne, att välja den akademiska banan, således taga graden. Hans broder, Elof, redan Docent i latinet, ansågs bland de yngre lärare tala bäst latin och lyckligt commentera Horatius. På hans råd sökte Esaias bilda sin latinska stil efter Lundblad, Ciceronianen, ehuru af naturen mera befryndad med Norberg, som eftersträfvade Taciti epigrammatiska, antithetiska, tankdigra lakonism, men hvarvid reflexioneus djuphet alltför ofta saknades.

Tvénne läseterminer gingo till ända, under hvilka Esaias studerade, mest på sin kammare, 18 till 20 timmar om dygnet; deltog sällan i det glada studentlifvet, utan ansågs för folkskygg, förläst och besynnerlig. För att ej län-

gre falla sina välgörare till last, tog han en akademisk condition i Maj 1800 hos Baron Lejonhufvud på Yxkullssund i Småland: hans lärjunge, Baron Adam, blef sedermera President i Götha Hofrätt, död 1844. Lefnadssättet på landet förblef detsamma som förut: ensligt, arbetsamt, umgängeslöst.

Vid återkomsten till Akademien blef T. af Prof. Lidbeck, som redan förut visat honom mycken ynnest, kallad till E. O. Bibliotheks-Amanuens: en ovanlig utmärkelse för en opromoverad. Den 16 Dec. 1801 undergick han Philologiæ candidat- och d. 5 Maj 1802 Philosophiæ candidat-examen, och erhöll af alla Examinatorerne Laudatur, utom af Norberg, ehuru han ansågs mest hemmastadd i grekiskan, men han hade försummat Oriental-språken, åt hvilka denne lärare gaf ett ensidigt företräde. Deremot hade han fördjupat sig i physiken, differential-calcylen m. m. utan hinder af sin poetiska natur; äfven hade han läst åtskilligt i Philosophien, men (erkänner han sjelf) "med mitt concreta sinne har jag föga tycke eller fallenhet för abstracta speculationer; ty ehuru jag kan ha någon skarpsinnighet, saknar jag dock djupsinnighet och förvillar mig lätt vid en längre systematisk deduction; som icke kan ge några hållpunkter för min phantasie." Vi måste dock tillägga, att T. i sina yngre dagar talade med ett visst öfverdåd, ja förakt om "metaphysiken", som stundom tog sin hämd på honom sjelf.

I följd af betygen blef T. utnämnd till Primus vid den förestående promotionen, men var dessförinnan nära att blifva helt och hållet skiljd från Akademien i följd af ett pojkestreck (ett *Pereat* för Rector), hvaruti han emot sin vilja deltagit. Beifran deraf uteblef dock; Tegnér emottog lagerkransen och skyndade till Vermland, för att omfamna moder och välgörare och gråta på tvenne syskons grafvar, den ena en systers, den andre den förträfflige Lars Gustafs, som nyss förut blifvit borttryckt af en farsot. Sin saknad öfver förlusten af denne sednare, som för honom varit mer än en broder, uttryckte *Essais* i en Elegi, som af Götheborgska Vitterhets-Samhället utmärktes genom ett pris.

Universitetet i Lund skyndade att som lärare tillägna sig sin forndne lärjunge. Efter ett utgifvet specimen *om den ætopiska Fabeln*, kallades han af Prof. Lidbeck och utnämndes d. 7 Jan. 1803 till Docens i Æsthetiken, samt blef, i följd af ett annat specimen, uppförd på förslag till en philosophisk adjunctur. Samtidigt emottog han en condition i Stockholm, hos Öfver-Directeur Strübing. Under detta sitt vistande i hufvudstaden tyckes han ej hafva gjort bekant-

skap med andra af dess snillen, än Choræus och sin landsman Byström, som nyss förut lemnat en salubod i Philipstad, för att föra grafstickeln, hvilken han dock sedermera utbytte mot mejseln.

Återkommen på hösten 1803 till Lund, utnämndes T. d. 26 Febr. 1803 till *Æsthetices Adjunct*, med ett årligt gratial af 83 Rdr 16 sk. b:co, hvilket indroga, då han d. 26 Sept. s. å., såsom tillika befördrad till Vice Bibliothekarie, kom i åtnjutande af en lön, som utgjorde 60 tior spanmål. Oaktadt denna knappa inkomst hade han mod nog att d. 22 Aug. 1806 knyta äktenskapets band med sin välgörarens dotter på Råmen *Anna Maria Gustava Myhrman*; begge hade alltsedan den första ungdomens dagar älskat hvarandra och hemligt bredvid hvarandra ristat sina namn i träden.

Hittills hade kärleken hvarje sommar dragit den unge skalden till Vermland: under en af dessa resor, i Sept. 1804, lärde han känna sin landsman, Geijer, som året förut vunnit Svenska Akademiens pris. Begge hafva berättat om det intryck detta möte gjorde på hvarandra; begge kögaktade och skattade hvarandra, men, med stora likheter, dock i grunden hvarandras motsatser, föreföllo de hvarandra besynnerlige och tillbakastötande; begge säga, att dessa dagars sammanvaro förflöt under ständiga disputer; begge tillägga, att denna klyfta mellan åsigtterna af lifvet och litteraturen ständigt blef djupare, och att de aldrig rätt förstodo hvarandra.

Efter detta giftermål undergick skaldens inre människa en märklig förvandling, hvilken, endast förtäckt antydd af biographen, vi något tydligare måste angifva. Nästan hvarje människa med eld och phantasi måste genomgå en period, då den inre lågan råkar i sjudning, under hvilken lavan utkastas och de förderfliga gazerna explodera och bortdunsta, hvarest den heliga flammen, renad och skärad, kvarleffer. En sådan eruption hade T. ej ännu undergått: hans slyngelår (i fall vi få nyttja detta uttryck) kommo — besynnerligt nog — efter äktenskapet. Om de hos honom blefvo lindrigare, mindre brusande, än om de kommit förr, så blefvo de desto långvarigare. Kämpande med armod, ehuru aldrig deraf nedtryckt, längtande att, så snart ske kunde, försättas i en förmånlig ställning och derigenom visa sig värdig de goda människors välgörenhet, som stödt honom, och stilla brinnande för ett älskad föremål, hade, såsom vi sett, han egnat sin ungdom åt de trägnaste studier, den ihärdigaste arbetsamhet, sällan deltagit i nöjen och förströelser, åygg,

sluten inom sig, otillgänglig, grubblande, "vankande ikring liksom i en half dröm (Geijers ord), endast då och då gifvande sin närvaro tillkänna genom ett blixtrande infall och ett godmodigt småleende." På engång upptinar frosten i hans väsende: han blir den trefligaste värd, den gladeste sällskapsbroder, efterlängtd i alla kretsar, der hans aldrig sökt qvickhet gnistrade och sprakade, samt det ens infallet jagade det andra, snart liksom löpeldar genomflygande hela landet. Nu började han dricka ur nöjets bägar: lättsinnigheten utträngde — åtminstone tidtals — allveret, ehuru icke så helt och hållet, att det ej låg kvar på botten af hans själ, vid ensliga stunder och heliga tillfällen mäktigt uppfammande. Skämtet är en farlig naturens gåfva: hos T. var det sällan förolämpande, emedan i grunden af hans natur låg mycken godhet, aldrig afsigtligt (i trots af den tidens ytliga rigtning) fiendtligt emot religionen, men dock stundom, då ett infall oemotståndligt bröt sig fram, kanske icke tillbörligt skonande heligare föremål; vida oftare gjorde sig denna lättsinniga qvickhet sig saker till, ett annat fel. Det hörde den tiden till seden i Lund — eller blef det genom honom, — ja, det ansågs som ett slags bravoure för ungherrarne, att genom såkallade equivoquer jaga rodnaden på fruntimrens kinder. "Stundom (heter det i biographien), när löjet skalkades kring hans läppar, tillät han sig yttra betänkliga saker, som, upprepade af en annans mun, skulle förefallit oförlåtligt råa, men som i hans hade något på engång så öfverraskande qvickt och så godmodigt lekande, — äfven den oskyldigaste mö merändels måste skratta, innan hon hunnit att rodna." Vi tro — och hafva hört — att förhållandet så var i Lund, hvars sällskapet han beherrskade; men vi hafva äfven hört, att på andra orter, der en dylik var obekant, finare damer, äfven gifta, när de hörde slika väl merändels qvicka men alltför påtagliga tvetydigheter falla från en siars läppar, krilken de trodde sig känna från en helt annan sida, i början på det högsta förvånades, och sedan voro rädda att sammanträffa med den genialiske mannen, när detta lyne påkom honom.

Denna förändring hade äfven inflytelse på T:s poesi. Den blef friare, mångfaldigare, rörligare: hans lyra fick flera strängar; frågan är dock, om ej Sångmöa förlorade i djuphet, ömhet, innerlighet och oskuld, hvad hon vann i vidsträcktare flygt, i prakt, i bildståt och blixtrande. Vi vilja dermed visst icke säga, att det felades allvar i de poemer,

som hade upphöjda och ädla ämnen till föremål. T. var en fullkomligt sanguinisk natur, som, öppen för alla intryck, snabbt kunna försätta sig i de mest olikartade stämningar och i det ögonblick han diktade var fullkomligen genomträngd af sitt ämne. Detta öfverser man alltför ofta vid bedömandet af konstnären, då man jemnför högheten, kyskheten, heligheten af hans skapelser med hans menliga, personliga ofullkomligheter, och man är alltför böjd att anse hans toner, hans skildringar såsom hycklade. Nej; konstnärens själ är i hänryckningens stunder helt och hållet fylld af de känslor åt hvilka han gifver gestalt och uttryck, men, sedan den saliga berusningen lemnat honom, blifver han åter, såsom vi alle, svaga människor, ja ser sig af ett slags naturdrift, som för sådana eldejälur är svårare att motstå än för vanliga människor, ganska ofta föranlåten, att söka ett alags motvigt, en ny retning i sinnlig njutning. Vårt biographiska samvete har icke tillåtit oss hvarken att förtiga eller öfverskyla denna brist hos en man, som ej blott såsom skald var beundransvärd, utan i alla andra afseenden den förträffligaste medborgare, vän, make, fader. Påminnom oss att hundra andra snillen, sjelfva Rafael och Mozart, hafva skattat åt samma slags svaghet.

I alla fall fanns hos Tegnér en djup, aldrig honom öfvergifvande grundkänsla, och detta var fosterlandskärleken. Denna framalstrade 1808 den odödliga sången för *det skånska Landtvärnet*. Det är visat icke förmycket sagdt, då biographen derom yttrar: "denna krigiska dithyramb ljöd som en stormklocka genom alla fosterländska bröst. Toner, på engång så trotsiga och så sköna, hade man förr ej hört från den svenska lyran. Genom land och rike gick som en löpeld denna elektriserande sång, vittnande att norden egde en Tyrtæus": — påminnande oss från vår ungdom det intryck detta qvåde gjorde på oss liksom alla andra, kunna vi vitsorda detta omdöme såsom fullt sanningsenligt.

Med nyssnämnde år, då han höll æsthetiska föreläsningar, begynte äfven Tegnér's ryktbarhet som akademisk lärare, och Styrelsen gjorde dessa förtjenster rättvisa, då han d. 6 Dec. 1810 hugnades med Professors fullmakt — som likväl icke medförde någon ökad inkomst.

Året derefter gaf Svenska Akademien sitt högsta pris åt denne skald, som några år förut sett en annan af honom inlemnad täflingskrift af den vittra Areopagen förskjuten, hvaröfver han i ett satiriskt skaldebref till en vän gaf luft åt sin förtrytelse. Den belönta skriften var *Svea*, ett prakt-

stycke, som emottaget af allmänheten med en sedan länge hos oss oerhörd entusiasm, egentligen kan sägas för T. hafva öppnat portarna till ärans tempel, ty så förträfflig Landtvärnssången än är, så var den dock alltför kort och af alltför tillfällig anledning, för att kunna anses för annat än en lycklig inspiration och, i fall den förblifvit den enda, kunna vid dess författares namn fästa ett varaktigt minne.

Från denna tid växte detta skalderykte i en följd af år i ständigt stigande genom nya poetiska skapelser, för hvilkas glans alla andra stjernor på den inhemska vitterhetens himmel småningsom hleknade. Vi kunna endast utmärka de märkligaste: *Prestvigningen* 1812 (författad i anledning af skaldens egen prestvigning), *Nattvardsbarnen*, kanske såsom helt det fullkomligaste af alla, 1820, *Axel* 1822 samt slutligen *Frithiofs Saga* 1825; denna satte kronan på hans ära och kringflög, läst och beundrad i alla boningar, först inom fäderneslandet i fem till sex hvarandra rasht följande upplagor, och sedermera öfversatt på alla det höfsade Europas språk och med bifall helsad af den äldrige Goethe, de begge verldsdelarne på ömse sidor om Atlanten. Ett så stormande bifall hade aldrig något från Norden utgåenget qvåde ännu väckt, hvarken inomlands än mindre hos främmande folkslag och i de aflägsnaste länder växte T:s namn tillsammans med Linnés. Men man läste icke blott Frithiof, man söng honom äfven; man hörde den tiden nästan ingenting annat sjungas än Crusells melodier till dess lyriska partier.

Belöningar och yttre utmärkelser från Styrelsens sida uteblefvo icke heller, dem vi nu på ett ställe vilja angifva. T. blef Græcæ Lingvæ Professor 1812 då han erhöll till präbende Stäffe och Lackalånga, som sedan utbyttes med Reslöv; Theol. Doctor 1818 och promoverad i Upsala; En af de Aderton i Svenska Akademien (hans inträdestal öfver Oxenstjernas bevittnade att skalden äfven var mäktig inom prosans område); Biskop i Wexjö 1824, Commendeur af Nordstj.-Orden 1829. Förut hade han blifvit kallad till Led. af K. Götheborgska Vitt.-Samh. samt af K. Samf. för utg. af Handl. rör. Skandin. Hist.; derefter 1821 Medlem af K. Vitt. Hist. och Antiqu.-Akademien, 1829 Hedetsled. af K. Vet. Soc. i Upsala, 1835 Led. af K. Vet. Akad. Mera ovanlig och rörande är följande utmärkelse. När i Juli 1822 Kon. Carl Johan reste genom Vermland, och fick höra att Tegnér's moder bodde helt nära (hos sin måg, Prostén Lidén, som innehade Silbodahls pastorat), yttrade han sin önskan att få se henne. Den mer än åttiåriga gumman kom,

ätföljd af sin måg och dotter. Konungen öfverhopade henne med vänligheter, lyckönskande henne att ega en son, som vore Sveriges ära och skänkte sin bild. Den gamla hade åter förprat tvenne söner; Elof, som dog 1818 såsom Eloqui Lector i Carlsbad, och den fänige, som drunknade, men, uppnående det nittionde året (hon dog först 1834), lefde hon länge nog, för att se den tredje innehafva en af hedersplatserna både på det Svenska Zion och den Svenska Parnassen.

Sin grekiska profession skötte T. med kärlek, ära och framgång. Genom honom blef den Lundensiska ungdomen först bekant med Greklands stora mästerverk och med språkets hittills försummade grammatik. Vi beklaga att vi icke känna hans i denna väg utgifna afhandlingar*), för att rätt kunna uppskatta deras förtjenster. Det akademiska rectoratet ville han dock aldrig emottaga. Då han befordrades till Biskop, tyckte mången, att detta embete låg allt för fjerran från hans förra verksamhet, hans lynne och själsrigtning. Men alltid lika samvetsgrann i sina embetamannapligter, som då han i sin ungdom ännu var fogdeskrisfvare, ansåg T. icke "biskopsfullmakten såsom en anvisning på lättja och orkeslöshet" (hans eget uttryck): han kastade sig på fullt allvar in i theologiska studier, skötte stiftsstyrelsen och läroverks-ephoratet med nit och redlig vilja, ärad af sina embetsbröder och älskad af allmogen, på hvars tillgifvenhet finnas flera prof. Flera skulle visserligen lika väl, kanske bättre, uppfyllt dessa åligganden, men ingen annan skulle såsom han kunnat elektrisera ungdomen på gymnasium och det yngre presterskapet på prestmötena, genom dessa, sedan så berömda tal, fulla af sunda lärdomar, kärnspråk och snilleblixtar. Om än icke alla med andeliga världigheter belönte skulder och gamla akademiska lärare helt och hållet förmå uppfylla det nya kallade för dem så ovannskyldigheter, så är det dock högst viktigt för kyrkans anseende att med sig införlifva män med snille och verldelig lärdom; hvarigenom hon träder i närmare förbindelse med staten och den yttre världen.

Men vi återgå till skaldens tidigare lefnadsbana, för att få tillfälle att antyda förhållanden, dem vi ej anse oss kunna förbigå. Straxt efter prisbelöningen af poemet *Sven*, begaf sig T. till Stockholm, knöt der personlig bekantskap med

*) *De Diis Iliadis*, 1804, — *de Oraculo Dodonæo*, — *Monumenta Græcorum ex Anthologia*, — *Hymnus Homericus in Panam*; samt (såsom program till 1820 års promotion) *de Platone artem poeticam improbane*.

Svenska Akademiens pelare och inträdde som ledamot i det nyligen stiftade Göthiska Förbundet. Striden mellan denna Akademi och Phosphoristerne fortgick med häftighet. T. vördade i Leopold den siste sängarfursten från Gustavianska tidsåldern och harmades öfver anfällen mot patriarchen, kanske ej rätt betänkande att striden icke gällde personer utan idéer; inom Göthiska Förbundet ville den tiden knappt någon (Geijer var ett af de få undantagen) höra talas om någon annan poesi, än der det var fråga om Thor och Balder, sköldsklang och mjödhorn, svenskt jern och nordens fjällar. Man föraktade Phosphoristernes poesi såsom syd-ländsk, pjunkig, gråtmild: desse hyste all aktning och beundran för den nyväckta fosterländska andan, men tyckte å sin sida att Göthiskteten någongång, särdeles hos Ling och hans efterapare, yttrade sig på ett nog braskande, rätt, ihåligt och skojande vis. Likväl uppstod ingen egentlig polemik emellan de båda skolorna: T. hade dock, såsom Gustavianska poesimens riddare, i den grofkorniga satiren Hammarspiken, rigadt mot Hammarsköld (som dock i förfs listid aldrig trycktes), kastat utmaningshandsken *), och i Jubeltalet 1817 påminde T. om den "spartanska seden, att pjäsa pojkar på Pelops graf." I en recension i Sv. Litt. Tidn. anmärktes det kitteliga och, särdeles vid ett sådant tillfälle, opassande i ett slikt utfall, men dermed afstodnade fejden, så vida man ej dertill vill räkna de bref, som Hammarsköld 1822 i en särskild bok lät trycka om poemet Axel. Föröfrigt läste och beundrade Phosphoristerne, liksom hela världen, T:s poemer och böjde sig för den nya stjernan; men deras beundran kände gränser, de sågo fläckar i sjelfva Frithiof, der man annars såg idel ljus, men att påpeka dessa brister, att försöka en genomförande kritik af denne skalds arbeten, skulle den tiden blifvit betraktadt som ett helgerån mot Svenska Parnassen och uttydt som hämnd eller afund. Man undvek således denna stötesten, men den Upsaliska Litt.-Tidningen talade dock aldrig annat än med aktning om svanen i Lundagård. Under de sista tjugo åren inträdde ett personligen vänligt förhållande mellan honom och de Upsaliske Litteratörerne, hvilket med hvarje år blef innerligare i den mån T. närmade sig deras åsikter i politik, uppfo-

*) Fejden hade likväl förut blifvit öppnad på ett annat fält. En af Hammarsköld utgifven Grekisk Lärobok blef af T. 1819 recenserad skarpt men rättvist; då H. kient försvarade sig och sin klena sak och tillika gjorde inhugg på T:s vittra ära, fick han öfver sig en krossande och skoningslös Replik.

stran o. s. v. I stället blef den firade skalden angripen från ett håll, der man knappt förmodat det: — i Aftonbladet genom fyra eller fem cyniska, men med mycken qvickhet (åtminstone hvad de tvenne första beträffar) författade bref. Om än åtskilligt i denna kritik var grundadt, så var dock hätskheten för bitter, öfverdriften för stor och skaldens anseende för stort, för att mycket kunna skada honom. Ställningen hade undertiden förändrat sig: en yngre generation hade i Svenska Akademien intagit de äldres platser med rymligare åsichter och tolerantare grundsatser; tvisteämnena hade således i det närmaste försvunnit mellan de båda skolorna, och begge, eller rättare alla tre (Göthiska Förbundet var denna tredje) behöfde nu förena sig, för att med enad kraft och mod sätta sig emot den nu inbrytande, mot all högre bildning i allmänhet, emot allt beligt och vördnadsvärdt, mot fosterlandets ära och minnen fiendtliga vandalismen. I början hofsam, rigtad mot samhällets utanverk, stundom ej saknande grund till anmärkningar, blef denna opposition mera vrång, hånande och farligt undergräfvande, sedan densamma till organer fått tidningen Argus och slutligen Aftonbladet. Denna press trodde sig i T. finna en medhållare och bemödade sig att genom smicker kunna förmå honom att betäcka dess sträfvande med glansen af sitt namn och få hålla framför sig dess mäktiga sköld. Riksdagsman 1828, 1834 och 1840 deltog T. föga i de politiska fejderna, och, från ungdomen benägen för de frisinliga idéerna (hvarmed dock den tiden menades någonting helt annat än nu), blef T. kanske icke i början varse tidningspressens och riksdagsoppositionens vrånga rigtning, förrän den med stigande fräckhet uppträdde mot den höga personlighet, hvilken den konungske skalden älskade af grundsats och öfvertygelse, och i hvilken han hyllade en hjälte och en stor man, fäderneslandets och sin egen välgörare. Från denna tid uppträdde T. utan skonsamhet emot Radicalismen; och utan afseende på dess hämnd, dess smädelser och dess bemödanden att förklara hans vittra ära, slungade han emot dagens afgudar vid alla tillfällen, från sällskapsbordet, från predikstolen, från kathedern sin vredes åskstrålar, sin qvickhets fräande viggjar. Knotets stygn sårade föga honom sjelf; men han led, han grämde sig djupt öfver denna sorgliga utveckling af de frisinliga åsichter af lif och samhälle, dem han i sin ungdom hyllat, öfver den mer och mer omkring sig gripande förbistringen, och den befarade fruktlösheten af jättens strid mot legioner af kärrets yrfä. Icke ringa smärtade ho-

nom också den gamla vännens politiska "affall", som inträffade på en tid, då skaldens lynne redan genom sjuklighet var nedslaget, förstämndt, stundom bittert.

Hittills hade T. nästan icke rönt annat än lycka och framgång samt likt Goethe lefvat ett glädt, fradtt och olympiskt sälltt lif. Vål hade Ödet icke gifvit rikedomar till följeslagare på lifvets färd, men han fann ersättning i goda menniskors bistånd under sin barndom, i sitt lyckliga lynne och i sitt snille. Visserligen skiljde honom hans förflyttning från Lund från en för hans lynne mera egnadt verksamhet, från gamla vänner, från ett glädttigare sällskapslif och litterära förbindelser, men man hörde honom icke beklaga sig; hans lyra klingade mera sällan, men i stället flöt desto ömrigare och kraftfullare från Biskopens vältaliga läppar höga lärdomar, visa patriarchaliska råd till läroverkets ungdom och stiftets presterskap. Tillfallen gäfvos dock, då han åter lät sina strängar ljuda; såsom vid Svenska Akademiens högtider, samt då han vid promotionen 1829, såsom tillförordnad Procanceller, i Sångens namn lagerkransade Oehlenschläger, hvilken han, i Goethes lifstid, hyllade som "thronarvinge" i sångens rike. Denna fest och den svenske siarens helsning till Dana-brodern emottogs med jubel öfver hela Skandinavien.

Utan någon mörkare sky af motgång varade detta fridamma, solblida lif till 1833, då sjukdomens första förebud började infinna sig. Sedermera besökte den lidande flera bad och brunnar i Böhmen och inom fäderneslandet, återfann och knöt öfverallt gammal eller ny vänskap, emottog hyllning, ära, triumpher, — allt, utom helsan. Hemska aningar besökte honom stundom. "Gud bevare mitt förstånd, skref han engång till en vän. Det går en åder af galenskap genom min slägt. Hos mig har den vål hittills brutit ut i poesi, som är en lindrigare art af vanvett; men hvem kan försäkra, att det alltid tar den vågen?" Under riksdagen 1840 gick den sorgliga aningen i fullbordan; han föll i ett djupt svårmod, men först efter hemkomsten röjdes tecken till egentlig sinnesrubbing, som till en början yttrade sig i öfverspänning, sedermera i slapphet och nedstämning, ett långsamt aftynande, dock mestadels åtföljdt af sinnets klarhet och full redighet; efter hemkomsten från en helsoanstalt i Slesvig, befann han sig så återställd, att han för en tid kunde återtaga utöfvningen af sitt embete, och i Juni 1843 kunde tala till den älskade ungdomen. Men förnyade nervslag bröto krafterna och släckte den inre flammen, hvilken vål ock i sin mån bidragit att förtära den jordiska stoft-

bydden. Försynen beskärde honom dock lugn, frid och fullt medvetande under hans lefnads sista år. Under en grann norrsakensnatt — den 2 Nov. 1846 — flög siarens trötta ande upp till odödligheten.

Ärkebetygelser följde den hädangångnes stoft och minne. Vid den enkelt sköna begrafningen tolkade en ungdomsvän, Biskop Haurlin, fäderneslandets och sin egen förlust. Dödsfester anställdes i hufvudstaden, vid de begge universiteterna, i Christiania och Köpenhamn; Svenska Akademien anlade sorg. Penningar antecknades till uppresande af en minnesvård, som kommer att få sin plats i Lund, der han som lärare och skald ärofullast verkat.

Under ett fyrtiårigt äktenskap med sin förträffliga, förståndiga och husligt treffliga maka (född 1785), som öfverlefde honom, hade skalden sex barn, af hvilka följande fyra qvarleva: 1. *Christopher*, f. 1807, Prost och Kyrkohetde i Kjellstorp, Lunds stift; — 2. *Anna Göthilda*, f. 1811, gift med Öfv.-Lieut. R. N. O. Frih. Carl Antonsson Rappe; — 3. *Dina Gustava*, f. 1813, gift a) med Lieut. J. P. Kuhlberg, b) med E. Ö. Prof. vid Upsala Universitet C. W. Böttiger; — 4. *Lars Gustaf*, f. 1814, Lieutenant.

De fytiska uppgifter, som förekomma i denna korta och anspråklösa lefnadsteckning, äro, på få drag när, hemtade ur den så till sakrikhet som skriftsätt oöfverträffliga biographi, som finnes framför upplagan af skaldens samlade skrifter.

Men kritiken öfver dem är ännu oskrifven. Allmänhetens handklappningar voro länge för stormande, för att tillåta en lugn pröfning af det äkta och oäkta guldets, en häntydning på det som stundom saknas på botten af detta ljusskimmer, denna bildståt, detta slösande med färgor, diamanter, sinnrika och fyndiga tankeblixtar. Hammarsköld har först häntydtt derpå, men klandret har der alltför stor öfvervigt, och ansågs dessutom icke komma från en oväldig man. Spridda försök till en slik granskning träffas här och der i tyska och danska tidskrifter, och ett utdrag af en dansk konstkännares omdöme derur meddelades förlidet år i ett häfte af tidskriften Frey.

För ett så omfattande företag vore här icke stället, äfven om vi dertill egde erforderlig förmåga. Vi vilja blott anföra ett af skaldens egna ästhetiska omdömen, som synes oss särdeles karakteristiskt. I hans Saml. Skrifter Del. V. sid. 298 läses: "Hvarken Thorild, eller Ehrensvärd, eller Svedenborg blifva nu inför efterverldens domstol det, hvar-

till man nu på en tid velat göra dem. *Man kan för ett ögonblick upplyfta dem, men det visar sig snart, att deras namn ha fallandesoten, hvilken, som man vet, är obotlig.* — Detta skref, år 1829, samme man, hvilken kallade "Hammarsköld en brandvakt, som går omkring och vill släcka ljusen", — som "gjort allt hvad han kunnat för att övertala nationen, att nästan allt hvad den hittills värderat i skaldekonst eller vältalighet, är idel uselheter." — Ingen förnekar att H. var alltför ensidigt strängt och obillig emot de fleste af svenska vitterhetens Gustavianer, särdeles Leopold (detta omdöme uttalades på ett ganska skarpt sätt redan 1811 i Phosph. sid. 41 o. f. af den som skrifver detta); men har H. i sitt bemödande att "släcka ljusen" någonsin så mycket försyndat sig, som Tegnér genom detta omdöme mot ifrågavarande trenne stjernor? Hvilka "ljus" stråla klarare; deras, hvilka H. ville "släcka", eller deras, hvilka ära T. förnekade? Derom har, såsom vi tro, efterverlden redan dömt. Att T. ej förstod Swedenborg är ganska förlåtligt, särdeles af det skäl, att han troligen aldrig läst honom, utan skrek för det att andra skreko: — men att han sjelf, ett snille, skulle sakna allt sinne för Ebrensvärds och Thorilds storhet, gränsar till det otroliga. — Detta förklarar, hvarföre han så missförstod Phosphoristerne (se Jubeltalet sid. 18 o. f. och jemför recensionen af under-tecknad i Sv. Litt. Tidning 1817).

Geijer skildrar honom vid sitt första sammanträffande såsom "smärt och spenslig, med ljust, lockigt hår och blåa, särdeles klara ögon." I de äldre åren var vid första anblicken ingenting i detta ansigte, som förrådde den genialiske mannen; men när samtalet lifvades, sköto blixtar ur de qvicka ögonen. Tillfällen gäfvos, då han ock kunde se trög, trött och riktigt prosaisk ut. Men det fordrades icke mycket för att tända den inre lågan, som då sprakade af infall. Deremot egde icke, om ej undantagsvis, T. så det oförberedda ordets makt som man kunde vänta af en man, så sprittande i conversationen.

Skrifter. Utgäfvos först i Götheborgska Vet. och Vitt. Samhällets Handl., samt i flera periodiska skrifter, såsom Lunds Veckoblad, Iduna, Stockh.-Posten m. fl. dels särskildt tryckta. — Omtrycktes till en del i Smärre Saml. Skrifter, Sthm 1828, ny upplaga 1832. Hans Inträdetal i Sv. Akad. jemte andra utgäfvos under titel: Tal vid särskilda Tillfällen. 1831. — Efter hans död besörjer hans måg, Prof. Röttiger, den fullständiga upplagan af Esaias Tegnér's Samlade Skrifter, Sthm 1847 o. f., hvaraf hittills fem band utkommit.

(Källor: Lefnadstockningen framför nyssnämnda upplaga, af utgifvaren: så fullständig, att den gör all hänvisning på andra källor, i biographiskt hänseende, öfverflödigt. — Jfr i andra hänseenden Geijers Minnestal vid Minnesfesten i Stockholm, samt Wisselgrens, vid den akademiska Minnesfesten i Lund, Knutsdagen 1847 (i Låsn för Bildn. och Nöje 1847, sid. 159.) P.

TERSERUS, INGELBERTUS, ELAUS och JÖNS.

Terserernas stamfar *Olaus* var ej, som Tengström i Terseri Minne uppgifver, bonde, utan är som Ryrkoherde i Tuna (Helsinglands N. Contract) nämnd i Kammar-Collegii handlingar 1556. Hans son

1. INGELBERTUS OLAI

nämnes först såsom Kon. Gustafs hofpredikant, som 1550 emottog Umeå pastorat såsom tillförordnad Pastor, äfven kallad Commminister, då lönen uppbars af Konungen, som deremot gaf I. hvad skälighet fanns. Han skulle både reformera och strängt taga ut inkomster, hvilket ej länge bar sig, utan nödgades han snart flytta derifrån, sedan oroligheter väckts; ankommen till Stockholm utnämndes han af sin gunstige Konung till Lexand 1558 eller 1559, kallas snart Pröbst i Dalom, hvilket lär inneburi att han med tillförordnade rimligtvis yngre män skulle ansvara för gudstjenstens uppehållande, hvarigenom vissa presterskapets löner kunde förbehållas kronan. Här verkade I. uti 13 år, alltid gynnad af sin Konung. R. Erik gaf honom 1562 ett hemman i Tibble i Leksand. Då Biskop Erasmus 1576 här visiterade, förmådde han I. att underskrifva Liturgien, hvilket skedde 1577. År 1582 confirmerade R. Johan donationen af Tibble. Kon. Carl XI var den alltid royalistiska släkten så bevägen, att han 1680 confirmerade detta hemman åt Ingelberti sonsons son bonden Johan Persson i Tibble, oaktadt Landshöfdingen redan resolverat dess reducering under militien. Då Hertig Carl vunnit högsta inflytandet i Sverige, underskref I. Upsala mötes beslut 1593. Var riksdagsman 1594. Blef blind 1597 och fick s. å. slag å predikstolen juldagen, då han fördes mållös hem; kom sig något före och lefde till 1602, då han sannolikt var öfver 80 år. Gift med 1. *Brita*, Hr Elofs dotter i Delsbo; hennes syster var Biskop Bellini första maka. Sonen *Elas*. 2. *Catharina* Jönsdotter, Ryrkoh. Jöns' i Ljusdal dotter. Söner: *Daniel*, Ryrkoh. i Torsång; *Abel*, Klockare i Lexand; *Israel*, bonde i Lexand; *Abraham*, Bergsman i Fahlun; *Isak*, dog som Fänrik i Lifland, begrafven genom Kon. Gustaf Adolfs

försorg i Riga; *Jakob*, Krigsprest, död i Lifland. Döttrar: *Margaretha*, g. m. en Bergsman; *Anna*, g. m. en Kyrkoh. Gudmundus i Orsa; *Sara*, g. m. en bonde.

(Källor: Tengströms Minne af J. E. Terserus sid. 163, rättadt efter Westéns Hof-Cler. hist. I. 82 och Munkstells Vesterås Stifts Herdaminne II. 215.)

2. TERSERUS, ELAUS.

Elaus Ingelberti eller *Engelberti* föddes i Umeå 1554. Hatad af sin styfmoder lemnade han så fort ske kunde sitt hem. Efter studier i Sverige reste han som gouverneur för unga adelsmän till tyska universiteter, der han var så flitig på Professorernas lectioner, att Græc. Lingu. Prof. Tosselius i Leipzig, för att berömma honom då han ej mer än två gånger förut kommit sedan föreläsningen började, på skämt kallade honom *Ter serus* (tre gånger sen), hvilket namn ynglingen, såsom våra nordiska sagohjeltars sed varit, upp- tog och gjorde frejdadt. Sedan han i Leipzig tagit graden och hemkommit, blef han K. Johans sekreterare, men drog sig under liturgiska striden till sin frände Biskop Bellinus, som satte honom till Rector Scholæ i Hedemora. År 1595 flyttades han till Rectoratet i Vesterås. Efter fadrens slag- anfall sändes han med interims-fullmakt af Domcapitlet till Lexand, hvilket Konungen confermerade d. 17 Aug. 1602. I den då gifna fullmakten ingick äfven anslag af 48 t: r säd af Biskopskulla kyrkoherberge för omaket att öfversätta Jo- hannis Magni historia på svenska. Han var Prost öfver Öster- dalarne redan då Näståget 1598 tog sin början, hvarvid T. visade sig som en fast anhängare af Hertig Carl, men lik- väl som fiende till våld mot Konungens tjänare. Han val- des af den upprörda allmogen till anförare. Då han ankom med sin Lexands-här till Tuna kyrka, hade nyss der Jakob Näfs hufvud klyfts. Man kan derom läsa en förträfflig fram- ställning i Fryxells Berättelser IV Del., som finnas i allas händer. Mäster Elofs våltalighet ryckte Erland Bååt till Skattmansö undan de fulla böndernas raseri. Ännu 1613 sökte han dämpa folkyn i sin landsort genom en försvars- skrift för adeln. Vid Örebro riksdag 1614 öfverlade både Konung och Ständer med Dalarnes Prost om Dalademago- giens stäffande, sedan den nu ett sekel varit ett medel för vinnande af olika partiers ändamål. Kon. Gustaf Adolf be- sökte den aktade mannen. Han skref vid denna tid sina ännu förvarade *Dalkarla-Handlingar*, som skedde och af- handlade bleffne åhren e. Chr. b. 1613 och 1614 per *Elaum*

Terserum Umodallensem Dalecharliæ præpositum; 10 ark. Då Gustaf Adolfs Bibel skulle utgifvas, hade han uppdrag att öfversätta Nya Test. efter Ap. Gerningarne. I Linköpings Bibl. förvaras hans *Historia Johannis III: i Sv. G. W. Regis*; 15½ ark af *Magister Elof Terserus, Kongl. Secreterare*; tryckt i Nettelbladts Schwed. Bibl. *Berättelse om Näftåget* msept, i det närmaste utgifven ad Djardal i Disput. de tumultu Dalecarlico, vulgo Näftåget. Hallenberg anför flera hans tal och bref i K. Gustaf II Adolfs historia. Det var en af sin tids kraftigaste och inflytelserikaste män.

Han var gift med 1. *Anna Danielsdotter*, Kyrkoherdedotter från Wika. Söner: *Petrus Elai Terserus*, Bergsman, öfver hvilkens son *Elaus* latinsk parentation hölls i Greifswald 1647. *Adolf Elai T.* död som Prost och Pastor i Mora 1658, riksdagsman 1640, 44, 50; utgaf en *Grammatica latina Terseriana* 1640, en *Parentatio De la Gardiana* 1655 m. m. Förkortade sitt lif med drickande. *Jöns Elai T.*, se M 3. Döttrar: *Margaretha*, g. m. L. Helsingus, Pastor i Enånger, hvars son Daniel H. blef Prost i Lexand, Siljeströmarnes stamfader. *Elisabeth*, g. m. Claes Eriksson, Bergsman; deras son Jonas Claesson Wallvijk fick ett svenskt Riksråd bland sina ättlingar. 2. *Margaretha*, Kyrkoherdedotter från Säbro, syster till Biskop Zebrozyntius i Strengnäs. Söner: *Johan Elai T.*, död 1649 som Eloqu. Prof. i Åbo, borttryckt i sitt 37:de år såsom drinkare och in puncto sextus af Consistorium tilltalad. *Elaus Elai T.*, död som handlande i Lexander, stamfader för den ännu 1795 florerande Terseriska släkten. *Jakob Elai T.*, Theol. Lector i Vesterås. Det var hans dotter *Margaretha* och ej Borgmäst. Holén (härefter rättas Tengström sid. 172), som stiftade de Terseriska stipendierna i Upsala genom en donation af 20,000 daler k:mt.

Skrifter: se ofvan.

(Källor: Tengström, Munckell, Fryxell, Hallenberg II. co.)

3. TERSEUS, JÖNS ELAI.

Som vi ega i Tengströms Minne af J. E. T. en ypperlig monographi, hvilken säkerligen träffas i de flesta biblioteker, der Biogr. Lexicon får plats, så vilja vi med den biographi, som här meddelas, snarare tillöka än sammandraga den redan beaktliga.

Vi börja med vår hjertes namn. De nyare kalla honom allmänt *Johan*. Men *Doctor Jöns Elai* skref sig aldrig för

Johannes, utan *Joannes*. Dessa namn skiljdes noga i den tiden. Schefferus i registret till *Svecia litterata* känner 100 *Johannes*, men blott 4 *Joannes*: Baazius pater, Boedlerus, Schefferus och Terserus. I svenska bref sammandrog han *Joannes* till *Jannes*, men i svenskt tal hette det namnet *Jöns*.

Vi meddela några utdrag ur hans sjelfbiographi i en handbibel, hvaraf S. Älf meddelat en afskrift, som nu kommit från Löberöd till Lund, i noter tilläggande några beläsnigar.

"Anno 1605 i sista åkføre ¹⁾ föddes jag i Leksand i nya byggningen $\frac{1}{4}$ väg från prestgården. Mina gudfäder voro Jöns Danielsson ²⁾ och Albrecht Hansson. 1609 mor-messotiden blef min sal. moder Anna Danielsdotter döder, född i Wika prestgård af Vålborne Hr Daniel Danielsson och Brita Nilsdotter, en fogdes dotter på Åland ³⁾. Om hösten stod min sal. faders andra bröllop vid Kopparberget, hos Hr Erics Anthelium Monoculum med Margaretha Hansdotter, född i Säbrå i Ångermanland. Var Hr Hanses Pastoris dotter ⁴⁾. 1617 något efter Ölsmessan blef min sal. fader M. Elaus Terserus död, född i Umå af Engelberto Olai och Brita Elofsdotter. Engelbertus var födder i Rock-

¹⁾ Detta plägar man öfversätta med *Mars*, men då vi i Skåne kunna åka på släde in i medlet af April, betyder sista åkføre i Dalarne den tiden säkrare årets sjerde än tredje månad. — ²⁾ Modrens farbror fogde öfver Kopparberget och Dalarne. Munchtells Vesterås Stifts Herdam. II. 531. — ³⁾ Kyrkoherden, "Vålborne". Hr Daniel var en Svinhufvud. Hans fader Daniel Torkelsson "Svinhufvud i Vester göthland", adlades som fogde öfver Dalarne 1581, (gift med Christina Larsdotter till Fremmandehy), enligt uppgift i ett heraldiskt mscpt. Enligt Munchtell var Daniel, fadren, Bergsman, men hans broder Jöns fogde i Dalarne. Denne blef, enligt v. Stjernman, Dalafogde 1606, och hör ej förblandas med en Upsala-fogde, Jöns, utan tvifvel af samma släkt, adlad 1594 under namn Svinhufvud af Qvalstad, son af Peder Sefresson och en Barbro. Hade deras Qvalstad ej namn af en stamfar Qvalen? En v. Qvalen med ett svinhufvud i vapen begrofs i Lunds Domkyrka, räknande anor från en holsteinisk adelsman Theod. de Qvalen, som lefde 1226. Denna ätt hade inkommit från Holstein att förtrycka Skåne, troligen under pantförskrifningen, och synes före eller under Unionstiden kommit upp att förtrycka Dalarne, der Hans Jeppson (med svinhufvud i skölden) var fogde 1460. säkerligen ej homo novus, då han fick en Kjerstin Eriksdotter (Oxenstjerna) till maka. Deras stolte son Ingel, Dalafogde, halshöggs 1534. Redan 1534 nämnes dock en Lyder med en Svinakulä (kulle = hufvud) i vapnet såsom Svenak, från hvilken Barbro Stigsdotter så väl som Barbro till Qvalstad räknade anor. Detta Terseri adliga möderne var honom ej övrigt. Svinhufvud af Qvalstad är N:o 145 på Riddarhuset. — ⁴⁾ Denne

sta i Helsingland. Om hösten stod M. Unonis Troilii ⁴⁾ bröllop med min styfmoder Margaretha Hansdotter uti Leksand. Kom till Vesterås skola 1619 sub rectoratu M. Erici Hollstenii, jemte brödren Adolf. Mina præceptorer voro förut Æschil. Peträus vid den tid min fader dog, då student i Upsala, sedan D. Th. et Episc. Aboensis; 2. M. Jonas Columbus, sedan Prof. i Upsala; 3. Petrus Jonæ, nu Pastor vid Kopparberget. 1624 vid midsommartiden sände mig M. Uno till Vesterås igen till Hollstenium, der jag blef Notarius, sedan Collega. 1627 reste jag med Johanne Rudbeckio, som på den Estländska resan hade mig för en Amanuensis ⁵⁾. 1628 studerade i Upsala, läsande för Erkeb. Kenicii son. Prest 1631 och M. Unonis Capellan. 1632 Græcæ Lingu. Lector i Vesterås Gymnasio. 1633 följde R. Amiralen Carl Gyllenhjelm till Tyskland; mötte R. Gustaf II Adolfs lik i Wismar, följde Fältmarsk. Baner till Wittenberg och kom till disk hos Dr. Jac. Martini. Fick Banners stipendium och följde Stigzelius och M. Mylonius ⁷⁾ till Helmstadt. 1634 reste till Jena. Gästade hos Dr. Johan Gerhardi ⁸⁾. I Mayntz besöktes Regni Cancellarium och blef så satt till Bibliothekarius öfver alla Bibliotheken i Mayntz 1635 ⁹⁾ *). I Magdeburg Fältmarsk. Banners hofpredikant. 1636 gästade hos Sal. Salvius, Hofcancelleren i Hamburg (kallas och A. Salvii hofprest) och tog undervisning in Rah-

Pastor Hans var af den gamla Buresläkten. — ⁵⁾ Han skref sig sjelf (enligt Munchtell) Uno Troilius. Namnet var dock blott en latinisering af Trulsson, Troiliernas och v. Troilernas stamfar. Det är oskjordt, antingen det var då Terseri mor eller styfmoder dött den gråtande Dalkarl'n ursäktade sina tårar med frågan: Skulle jag ej gråta, då Stormoder i Dalom är död? — ⁶⁾ Om denna märkvärdiga visitationsresa, der T. satt vid en stor läromästares fötter, se J. Rudbeckii minnen af Herweghr, Franzén och här ofvan i Biogr. Lexicon. — ⁷⁾ Sedan R.R. Björenclo. Stigzelius dog som Erkebiskop. — ⁸⁾ Den för sköna asketiska och lärda theologiska skrifter så berömda mannen. T. begagnade sig flitigt af hans grundliga undervisningar, enligt Tengström. Derefter besökte Terserus Frankrike, England och Hoiland. — ⁹⁾ Dock med det ledsamma uppdraget att plundra de anförtrödde Bibliothekerne till förmån för det Vesteråsiska. "Detta hafver Svenskarne gjort." 1638 vistades T. och en längre tid hos Th. Prof. G. Calixtus, en ifrig motståndare af det bihang till Augsburgersessionens symbola, som många då ansågo nödvändigt för att hålla ett svalg öppet mellan Lutherska och Reformerta kyrkorna. T. inhemtade hos Calixtus hans "syncrætistiska" åsigt, hvilka ådrogo honom, som vi längre fram få se, gammas mycket lidande. — *) Enligt en rättelse i ett ex. af Stjernmans Bibl. Sv. Goth., som tillhört A. O. Rhyzelius, var det ur Münchens Bibliothek, T. skulle samla böcker för Vesterås Gymnasii Bibl. —

binicis af de lärde Judarne Dav. Cohen och Benj. Musaphia. 1637 vid hemkomsten ej blott Lector L. Græcæ i Vesterås åter och Notarius Capituli, utan Rector Gymnasii perpetuus. Gift med *Elisabeth Troila*, styfföräldrarnas dotter s. å. 1639 Magister Primus i Upsala. Theol. Lector med Skärike präbende s. å. Vid riksdagen i Nyköping 1640 mötte han loco Unonis in Lexand brodern Adolf såsom äfven riksdagsman. 1640 Tredje Theol. Professor i Åbo med Nådendal som präbende. Sonen Elaus ¹⁰⁾ föddes i Åbo d. 18 Sept. 1640; Uno ¹¹⁾ d. 18 Dec. 1642. Faddrar: Bisk. J. Rothovius, Æsch. Peträus, Stjernhöök, Rosscamp, Lisbet Ribbing, Kjersti Grabbe, Sara Klöfverblad. Rector Academiæ 1645. 1647 riksdagsman ¹²⁾. Theol. Prof. Secundus i Upsala s. å. Theol. Doctor 1648. Den 29 Apr. 1649 begynte Bibelöversättningen efter Drott. Christinas förut mundtliga, sedan skriftliga befallning. Den 13 Nov. s. å. föddes Margaretha, döpt i Upsala Domkyrka ¹³⁾. 1650 föddes Anna ¹⁴⁾ d. 14 Juli. Den 19 Maj 1655 föddes Sara ¹⁵⁾. Samma år d. 4 Juni dog hustrun. Den 24 Apr. 1657 trolöfsvad med Maria Pehradsdotter Grubb. Bröllop d. 12 Juli. Den 16 Maj 1658 föddes Petrus ¹⁶⁾. Den 13 Maj vocerad till Episcop. Aboens. på Cleri (Comittalis) suffragio af Kon. Carl Gustaf; vocerad d. 28 Juli genom Consist. Eccles. et Sen. Acad. bref. Den 15 Oct. gaf K. Maj:t jemte Canonicatu Lundensi och 1000 Rdr smt löfte om två bönder vid Upsala och sex vid Åbo. 1659 straxt vid Pinget började T. jemte Erbeb. Lenzæus, Lincopensis, Arosiensis, Gothoburgensis, Stigzelius och Emporagrius revisionem ordin. Eccles. efter K. Vocationsbref dat. Götheborg d. 3 Juni 1658. Den 16 Juli absolverades revisio Ord. Eccl. och valedicerade ledamöterna hvarandra in Vet. Consistorio. Den 17 Juli begaf jag mig till Åbo. Den 1 Aug. visiterade jag Præpos. Alandici Boecii församling, der jag ordinerade M. Joh. Liljecronam till

10) Adlad Tersere eller Terschére "för fadrens förtjenster" 1683 (N:o 1048), död som Banco-Commissarie. — 11) Prof. i Upsala. —

12) Då motsättande sig Formulæ Concordiæ antagande bland L. L. S. S., churu ändtligen underskrifvande, troligen sedan han och J. Matthiæ blifvit visse att Drottningen ej skulle stadfästa. Vid denna tid lärde T. Drottningen hebreiska. — 13) Gift med Hagv. Fegeræus, däv. Professor i Upsala, sedan Landshöfding Fegerstjerna i Östergötlands län. — 14) Gift med slutligen Erbeb. Matth. Steuchius. Stammor för Steuchar, Hermanssöner, v. Aspar, Bruncronor, Gripenstedtar, Ihrar, Odencrantzar m. fl. mest lärd adel. — 15) Gift med Lector Arborelius. Deras dotter var gift med Thomas Funck, Borgmästare i Vesterås. — 16) Adlad lika med brodern,

prest. Den 2 Aug. visiterade jag Jomala och afsatte Past. Dn. Olauum Beckium. Den 12 Aug. ankom till Åbo. Efter tre dagar solenniter antagen till Biskop i den svenska församlingen, dagen efter i den finska. Den 11 Juli 1662 föddes Elisabeth¹⁷⁾. Faddrar: Margaretha Forbus, Jungfru Sophia Juliana Forbus"¹⁸⁾.

Just der dessa anteckningar sluta, behöfva vi bli något utförligare, emedan T. vid den tid blifver en historisk person. T. Politikern må först betraktas, helst han synes verkat lifligast på den banan.

Vi ha anmärkt, att T. ej glömde angifva det adliga blodet å mödernet, om också han ej kände sina anor högre upp, än till morfaderna, hvars adlande likväl sannolikt var en renovation — något, som då ofta söktes hos hvarje Kung jemte confirmation å en äldre regents denationer. Fostrad af 'en Juh. Rudbeckius visade T. sig likväl tidigt såsom en tribunus plebis och var redan på riksdagen 1650 en af de främste inom de ofrälsestånden, som yrkade på reduction. Dr. J. Petri i Hassle antecknade den 10 Juli: E. m. var återigen menige presterskapet (absentibus Episcopis) tillhopa och höllo sina deliberationer med högsta flit, uti hvilket ock ibland andra Dn. Dr. Johannes Terserus Theol. Prof. i Upsala var ganska flitig och nitälskande. Den 17 Juli. Bönderne besvärade sig bögligen öfver sin trälldom, att de af somlige af adeln utan lag och dom bastas och bindas, slås och fängslas och allt deras gods dem fräntages. Sist talte Bönderne (hos H. Maj:t) ... begärte att Kronan måtte få sina gods igen. En bonde af Östergötland fick H. Maj:t ett stycke barkabröd att se, deröfver han sig ömkade och sade: hafve vi annammat det goda, hvarom icke det onda? Adeln (som knotade att Presterne höllo enskilda sammanträden med Borgrarne och Bönderne och ej med Adeln), sade, att Landsens eller Kronans inträder äro nå mycket större, än när Kronan hade alla sina gods behållne. Der-till svarades icke stort af Episcopis, utan allenast en enfaldig pastor ruralis, att äro inträderne större, så måste de som nu stå igen såsom skattskyldige vara desto mera betungade. Den 2 Aug. sände Clerus ett utskott till Nobiles, i hvilket utskott D. Dr. Jah. Terserus var primarius, och lät vänligt fråga dem, om de icke ville något corrigerä i

Secreterare hos Gr. G. A. De la Gardie. — 17) Gift med v. Streitbach, adlad som Amir.-Cymmissarie. — 18) RiksR. Arv. Forbii maka och dotter, denna sedan g.m. RiksR. Gr. A. J. De la Gardie.

sina privilegia för denna gången. . . . det ordet vanbördig, hvilket synes vara de andre rikens ständer försmädeligt. Emellan Dr. T. och en ung adelman (Carl Pauli) inföll en privat discurs i en våning vid Riddarhuset. Han sade att Presterne ville bli Påfvar igen. T. sade honom ha litet förstånd på det han talte. Den 13 Aug. kommo 30 af Borgerskapet med Borgmäst. Nils Nilsson och 10 bönder på Capitlet och frågade hvad som var att göra med Adeln och deras atränga privilegier. Den 17 Aug. kom Dr. T. från Upsala, dit han nyligen varit hemrest, och sade att bönderne i vägen talte illa om att presterne icke ville hålla med bönderne. Den 24 Aug. hade Dr. T. och ett utskott af presterskapet varit hos H. Maj:t och talat för Akademier, Gymnasier, Skolor och Presterskap, då H. Maj:t svarat, att i allt hvad hon kan, ville hon fävara miniaterio. Objectionis loco lät Dr. T. se ett bref af Hennes Hefader gifvet, såsom ock eti riksdagsbeslut an. 1620, deruti förmäldes, att extraord. skatter såsom mantals-, boskapspenningar och andra sådana krigshjelpen intet längre skulle durera än kriget och sedan afskaffas. H. Maj:t lofvade framdeles behjerta det, men klagade att Presterne, enligt Riksrådets och Adeln besvär, predikade om de fattiges förtryck. Dertill svarade Dr. T. att sådant icke utan orsak var predikadt, emedan många af adeln förtrycka både prester orh bönder, tagande från dem hvad de af ålder egt, lemnandes dem i fattigdom och eländighet. Drottningen svarade då vänligt, att hon sjelf sagt adeln att presterne menat adelns och ej regentens förtryck, då adeln ville inbilla henne att de mente K. Maj:t, bedjande presterskapet vara väl till mods och intet frukta för adelns hotande, hon ville hafva dem i beskydd. Dr. T. omtalte nu för Dr. J. Petri, att bönderne i Finland redan upphört göra dagsverken hos adeln, så att deras gårdar stodo oburgna, låtande bönderne budkaflar gå omkring i landet (att uppmana till vägran af dagsverken). Den 23 Aug. uppläste Dn. Dr. J. T. en skrift, hvilken han förut fattat och hvarom presterskapet delibererat, der han anförde causas revocationis, många och viktiga. Dr. J. Matthiæ hölt emot. Då sade Dr. T.: Gud gifve vi kunde öfvertala eder; vi tvifla icke att vi skola H. K. Maj:t öfvertala att hon oss assisterar. Då blef Episc. Strengnes. förgrymmad och vred. Den 26 Aug. uppläste åter Dr. T. det presterskapet låtit samtligen författa de restitutione honorum. Då kommo bönderne och vordo admissi, gifvande en Uplandebonde tillkänna, huru Hr Lars Fleming satt en bonde, en

enkas son, på en trähäst och bundit en jernstång vid hans fötter och låtit honom der sitta halfannan dag, begärande att presterskapet ville slitigt vinlägga sig en slik trældom att afskaffa. Nu ställdes Dr. T. främst in electione till Calmare superintendentia; men S. Enander valdes. Vi lemna nu Dr. Jonas Petri.

Då intet vanns vid riksdagen och Drottningen ej syntes nog djerf att utföra reductionen, vaknade tanken hos reductionspartiets brushufvuden att aflägsna henne och sätta spiran i Carl Gustafs hand. I de Messeniska rörelserna 1651 var Terserus så inblandad, att Drott. Christina 1661 försäkrade att hon 1651 kunnat låta hans hufvud falla, hvilket väl åtminstone innebär att han talat betänkligt, om han än varit för klok att inveckla sig i Messeniernes motstånd*).

K. Carl X Gustaf var Dr. T. särdeles nådig. Om T:is trispråkighet inför Konungen kan man sluta af uttrycket att den då betydande och närvarande franska ministern Terlon var en stor narr, fälldt vid denna tid, enl. Tessin (ni fallor).

Vid riksdagen 1660 uppträdde T. högljudt emot Christina Alexandra, såsom nämnd af den romerske Antichrist, föresläende att straffa den affälliga genom indragande af det anslagna underhållet. T. var äfven nu ledamot i deputationen till Drottningen. *Hon stod, enligt hans berättelse, för oss med uppräckta händer, böjde knä för oss väl fem gånger på rad, med gråtaktiga ögon, bedjandes att henne måtte efterlätas fri religionsöfning.* Men Clerus hvilade ej förr än hon sände sitt kapell med prest och katolska domestiker ur landet. Det Dr. T. antecknade om henne i sin dagbok afskref en Gr. G. O. Stenbocks hofpredikant hemligen och skaffade henne i hand. Detta retade henne i en högre grad och hon kräde af regeringen T:is exemplariska straff, berömmande sig af att hafva skänkt honom hufvudet 1651. Regeringen svarade derpå intet. 1662 började T. emellertid låta trycka sin djerfva *förklaring öfver Catechismum*, troende sig ännu stå på ett helleberg. Då brast en vulkan lös under hans fötter. Det var visserligen politikern så väl som theologen förföljelsen eller straffet gällde. Både adelns och de donationsegande prelaternas motvilja liksom Konungarnes nåd hade en ej oviktig förklaring i T:is från 1650 och 1651 kända tänkesätt. De som fruktade att hans

*) Adlersparres histor. Samlingar I D. s. 502 f. Archenholts's Memoires de Christina T. I. p. 213. Pufendorff, Comment. de rebus Sueh. L. 23. Fryxells Berättelser ur Sv. Hist. IX. 1.

ifver för reductionen skulle utbryta vid riksdagen 1664, glädde sig utan tvifvel åt, att det nu uttryckligen af regeringen kunde förklaras att T. såsom stödjande *sub reatu*, ej egde bivist några vid riksdagarne förefallande rådslägningar om de allmänna ärenderna. Den 25 Aug. 1664 entledigades på egen begäran T. jemte Dr. Joh. Matthiae från biskopsembetet, då d. 30 Aug. Johan Gezelius d. ä. förordnades till Ti efterträdare. T. bodde derefter i sitt förra annex Pargas *) tills han d. 1 Juli 1665 kallades till Pastor i Riddarholmen, med tillägg af Bromma såsom annex d. 1 Maj 1666. Han flyttades d. 19 Juli 1668 till St. Clara, der han stiftade ett Collegium illustre, som hade om några år 100 disciplar.

Efter sin störste motståndares S. Enanders död, blef T. Biskop i Linköping d. 7 Aug. 1671. Den 1 Oct. 1678 vid Konungens kröning i Upsala hade T., som var Presteståndets präses, Konungens uppdrag att förrätta Th. Doctorspromotion. Den dagen var den dunklaste i Ti lif. Alla ha funnit att han då felade och felet har ej mindre karakter än — menederi. Vi böra dock låta honom sjelf berätta om sitt samtal med Kungen på Rangsör d. 24 Oct., der han visar i hvilken dager han sjelf ville skådas: "Jag bad, heter det, H. Maj:t ville höra hvad all förföljelsen hade sitt ursprung, nemligen allt från 1650, då de tre nedrige ständerne trädde tillhoppa, att lägga råd tillhoppa, huru Kronans gods och egendom, som då utan åtskillnad donerades under Adeln och adligt Frälse, skulle under Kronan återkallas, då alla Biskoparne föllo ifrån oss till Adeln, emedan de ock hade njutit adlig frihet på sina gods; och medan jag då var Theol. Professor i Upsala, och mig hörde tala för Presteståndet, och intet bistånd hade af Biskoparne, gäfvu vi oss alldeles från deras Collegio och höllo ett Collegium för oss sjelfva, hela sex veckor igenom, då de kände mig för sin präside; (då befalte Hans Maj:t namngifva Biskoparne, som då voro, hvilket jag ock gjorde).

*) I en disputation de Alandia af L. Hallborg, tr. 1730 i Åbo, då ännu män kunde lefva, som sett T., uppgifves, att han först nedsatte sig som Communiater i Saltvik på Åland. Tengström trodde sig kunna neka denna "saga" ur det skäl hufvudsakligen, att der då lefde en annan Communiater. Det är visst ej troligt, att f. d. Biskopen sökte och fick en ordentlig kaplansbefordran. Men om han bodde på Åland hos Pastor i Saltvik — han skulle ju någorstädes bo? — ej är det troligt, att den elds mannen T. ej blef Pastorns Communiater eller medtjenare i ordet och lärdomen? Så kunde ju "sagan" lätt bildas.

Emellertid ställde jag en skrift mot Kronans gods bortgiftande och säljande på 2 à 2½ ark, hvilken jag sedan uppläs för hela Colleg. och hela Clerc. Nils Nilsson, Borgmästaren, fattade ock en skrift af lika argument; då vi trädde tillhopa uti S. Jacobs kyrka, jag med en prest till mig, och Nils Nilsson tillika med Stads-Secreteraren Nils Skunk, och gjorde ett Instrument deraf, hvilket sedan på alla tre Ständernas vägnar inlades uti Riks-Archivum, hvarefter Hans Kongl. Maj:ts Glorvördigst i ämtnelse Herr Fader ställde Anno 1655 reductionen. Häraf förorsakades på mig en ganska häftig förföljelae. Alle fem Høge Embetsmännen angäfvu mig hos Drottning Christina, att jag hade begått Crimen Læse Majestatis, gripit våldsamligen uti Hennes Maj:ts Regemente och så väl skrifteligen som muntligen laggt mig upp mot Hennes Maj:ts regering och administration, hvaröfver fick jag tilltal af Hennes Maj:t, och fick så tillfälle att uppläsa samma skrift, som jag conceperat hade, hvilken hon på det högsta gillade, och bad mig derutinnan fara fort, brukandes desse orden: aut nunc, aut numquam. (Hans Maj:t begärade veta, hvilke de fem voro, dem jag ock uppräknade, excepto Carl Gyldenhjelm, som då död var).

Året derefter blef jag angifven, att jag skulle haft conspiracy med Messenio uti hans upproriska handling, såsom ock Nils Nilsson och Skunken för samma misstankar blefvo hårdt fängslade. Jag blef fördenskull hit oterad, att stå samma straff, som Messenius; men när jag kom, och Hennes Maj:t förmärkte min oskyldighet, affärdade Han mig med stora föräringar, och så ändades den förföljelsen.

Uti Hans Kongl. Maj:ts Herr Faders tid blef jag å nyo angifven, såsom jag genom en skrift, af trycket utgången, skulle omkullslå fundamentet till all Christlig tro och Religionen, vore fördenskull icke värdig att lefva eller bekläda något Embete i Lärostandet. Detta talet om mig kom en Doctor Theologiae åstad, som hade öfverkommet en skrift, som jag hade låtet utgå om Textu Originali V. T. den han sjelf icke förstod och likväl traducerade mig hos Deras Excellencer Riks-Drotzen och Riks-Cantzlern; hvilket när jag förnam, skref jag en Declaration deröfver och gick dermed till Hans Kongl. Maj:t. Hans Maj:t svarade mig vara så högt angifven, att Han förskräcktes dertfore, sade sig hafva frågat Lennæum, Stigzelium, Emporagrium, Odelium, hvilke med mig dageligen omgingo, om de något viete deraf. De svarade alle Nej. Frågade Hans Maj:t mig, hvadan sådant skulle vara kommet. Jag svarade dertill, och framviste Hans

Maj:t en Declaration deröfver, bedjandes, att Hans Kongl. Maj:t ville Nådigt efterlåta samma scriptum censureras af Theologis i Upsala, och sedan utgå af trycket, hvilket Hans Maj:t summo applausu efterlät, det jag och Hans Kongl. Maj:t dedicerade, hvilket blef af Hans Kongl. Maj:t med en sådan särdeles Nåde upptaget, att han förordnade mig till Bishop uti Åbo, gaf mig (det jag aldrig tänker på) ett Canonicat i Skåne, samt en invisning till Herr Uttermark på 1000 dlr samt af Bornholms räntor, lofvade mig och två bondegårdar vid Upsala och sex vid Åbo, evärdeligen för mina barn efter mig; men emedan Hans Kongl. Maj:ts död kom deremellan, njöt jag intet af de senare beneficiis, och så lyckades denne persecutionen.

År 1660, efter Hans Kongl. Maj:ts begrafning, då jag tog afsked af Hans Exc. Riks-Cantzlern, och skulle resa till Åbo igen, talade Hans Excellence sålunda med mig: J veten, att emellan våre Theologos äro någre små tvistigheter deraf förorsakade, att Theologi Wittenbergenses ville hafva superioritet för andra Academier, och äro allt för benägne att döma dem, som annorledes mena. Ibland oss finnas och många af det slaget och behöfva väl härutinnan någon information. Jag vet, att J förstån denna handeln grundeligen. Gören väl och skriven en tractat, och biläggen sådana tvistigheter, att enfaldiga kunna hafva häraf någon underrättelse. Jag svarade, det vara ett laggrannt verk, dock ville jag det med största moderation och försigtighet göra, som jag kan komma till väga. När jag valedicerade Hennes Maj:t Riks-Enkedrottningen, öfverantvardade jag Hennes Maj:t en bok, som jag hade låtet utgå öfver Exodum, på latin. Hennes Maj:t svarade: Hvad skall jag göra med latinska böcker, emedan jag icke förstår latin? Skrifven någon bok på svenska och gifven mig, så kan jag hafva gagn deraf. När jag då kom hem till Åbo och besann, att en declaration öfver Catechesin vore mäta nödig, den jag också förfärdigade, och skref honom på svenska, menande mig dermed göra Hennes Maj:t Drottningen ett nådigt nöje; uti samma bok, när jag kommer till Symbolum Apostolicum, förmenar jag Prester, att de icke allt för vidt ville utlåta sig öfver descensu Christi ad Inferos, utan hålla sig inom de skrankor, som Doctor Lutherus oss föreskrifver, låtandes fara curiosas et inutiles quæstiones, när och huru Christus nedersteg, efter vi ingen underrättelse derom hafva uti Guds Ord. Detta angifver en Theol. Doctor, som söga förstånd derpå hade, hos Hans Exc. Riks-Drotzen. Boken blef

confisquerad, jag citerad, kallas af åtskilliga orter Theologi, som boken censurera skulle. Boken blef fördömd, jag afsatt från Biskops-embetet, förrän jag till det ringaste hörd blef, och förbuden då och i framtiden något derom tala eller skriva, utsändes ock Patenter uti alla församlingar i riket, och upplästes på predikstolarne, att jag var befunnen en falsk Lärare, min bok fördömd, och jag afsatt från Biskops-embetet. Och icke det allenast, utan ock mitt namn infördes också uti en præfation in Augustanam Confessionem på svenska, der jag blifver utmälad, som en falsk Lärare m. m. Men som jag dock uti denna saken inför Gud och menniskor oskyldig var, måste tiga härtill, och icke engång upplåta min mun; men Gud såg till min oskyldighet och beviste sin hämnd och straff på alla dem, som boken fördömde, att alle, som det sågo, måste säga: det hafver Gud gjort, och märka, att det var Hans hämndegerning, skickade ock genom Sin Gudomliga Försyn så, att jag ändtligen kom i hans ställe, som mig på det aldrabästigaste förföljde, och lät bruka sig till ett redskap mig att förderfva. Och en sådan ända skaffade Gud på denna förföljelsen.

Nu ehuruval min bok vardt så ut- som inrikes funnen oskyldig, och ganska många, som boken hafva lära, mig både skriftligen och muntligen tackat hafva och ännu tacka för många helseosamma undervisningar i samma bok, såsom ock Censores sjelfve gäfvu boken det vittnesbörd, att om hon hade varit skriven på latin, hade ingen kunnat henne med rätta straffa. Likväl när jag talade för Doctorandis i Upsala, och jag såg för mig Eder Kongl. Maj:ts ansigte, likasom en ängels ansigte, inföllo mig sådane tankar: Lofvad vare Gud, som hafver gifvit oss en Konung i landet, dit en oskyldig, när han tränger, kan hafva en tillflykt, kom der bredevid ihåg den stora oförrätt mig vederfaren var, då ingen Konung i Sverige var, och hvar och en gjorde hvad honom tycktes godt vara, och att en sådan smådeskrift låg emot mig mest i alla kyrkor i riket förvarad, syntes mig icke rådligt vara något röra om den saken, för hvilkens skuld min bok förnämligast dömd var, nemligen om descensu Christi ad Inferos, förmodandes att det skulle gifva tillfälle något tala derom att min oskyldighet skulle desto klarare komma i ljuset, och den Skriften, som mot mig utgången är, och i kyrkorna förvaras, skulle återkallas eller annulleras, på det att jag, som nu hafver lefvat öfver 70 år, och 34 hafver troligen och med flit arbetat uti Läroståndet, måtte med ära få mina grå hår i grafven, och mine

barn efter mina dagar icke måtte lida skam och nesa af sin fader; och att detta min intention var, upptäckte jag dagen tillförne för Cantzli-Rådet Herr Olivecrantz, den jag kan taga derpå till vittne.

Nu hade fuller Presterne intet stort rört härom, hvar de icke blifvit instigerade och drifne dertill af deras Excellencer, Riks-Drotzen och Riks-Cantzleren, och det för denna orsaken skull: När Ständerne under riksdagen begynte något tala om den Fransyska Alliancen och beskyllningen öfver detta oväsendet, som fäderneslandet, Gud bättre! nu hafver råkat uti, fördes på Riks-Cantzlerns consciencia, sändes Riks-Drotzen mig bud med sin prest, Kyrkoherden i Habo, med åtvarning att jag ingalunda skulle falla de andra Ständerna hi, som intet annat söka, än stöta Riks-Cantzlern öfver ända. Jag skulle också dertill med all flit förmana Presterne; men jag befann mig skyldig och pliktig vara, mera söka Eder Kongl. Maj:ts och Fäderneslandets välfärd än Riks-Cantzlerns interesse, höllt mig uti detta ärendet till de andre Stånden, styrkte ock Presterne att göra det, som försvarligast vore för Gud, Eder Kongl. Maj:t och deras eget samvete, hvilket fuller gemena Presterskapet upprigtigt gjorde, men Biskoparne, undantagande en, föllo mig mot, drogo sig undan Utskotten, då den ene, då den andre, att jag af dem, emedan de dependerade dels af Riks-Drotzen, dels af Riks-Cantzlern, somlige af dem båda, slätt intet bistånd hade.

Hans Maj:t frågade, hvilken af Biskoparne gjorde mig bistånd? Jag svarade: Superintendenten på Gottland, Doct. Brodinus. Hans Maj:t svarade: väl. Jag sade: Nu ser Eder Kongl. Maj:t att all denna förföljelsen lider jag derföre, att jag söker Eder Kongl. Maj:ts och Fäderneslandets bästa. Och emedan Riksens Råd nu hafva skrivit Eder K. Maj:t till emot mig, och jag icke ännu egentligen vet, hvad brefvet går ut på, att Eder Kongl. Maj:t ville då, efter förra Regenters exempel, taga mig oskyldig an uti sitt hägn och föravar. Hans Maj:t svarade, att Han ännu intet bref derom fått hafver, utan så snart Hans Maj:t får sådant bref, vill Hans Maj:t följa sin Herr Faders exempel, låta ett bref afgå till mig, att jag på den tvistiga saken mig förklara skall, såsom ock ett bref till Erkebiskopen och Theologos i Upsala, att de samma förklaring examinera, och der de samma declaration funne riktig, kan han af trycket utgå: emellertid skall jag vara otilltalad. Hans Maj:t inlät sig ock uti lustiga discourser om Herredags-väsendet, och huru önskeligt

det afgick, och hvilka de voro, som lade sig deremot, frågade ock om icke alle Presterne hafva fått nöjagtiga Resolutioner? Jag svarade: Ja, synnerligen när de nu förnimmande varda, huru Nådigt Hans Kongl. Maj:t hafver förklarat sig på den ena puncten om trycketunnan; men igen, att de som Kyrkohärberge hafva, hålla inne hos sig samma trycketunna, till dess Contrarium bevises af Kammar-Collegio; men had likväl att jag kunde få samma Hans Kongl. Maj:ts Nädigste Förklaring skrifteligen.

Hans Maj:t svarade och befälte mig, att jag skulle härom skriva Herr Olivecrantz till, att han ställer brevet, som han vet att det bör vara, eftersom han bäst vetenskapen härom hafver; men Renskjöld, sade Hans Maj:t, vet intet af denna saken, och så snart jag får brevet af Herr Olivecrantz, vill jag underskrifvat.

Sådant tal höll jag med Hans Kongl. Maj:t, hvilken det med sådan attention hörde, att jag gladdes i allt mitt lif deraf. Nu lita alldeles våra ögon till Herr Cantzli-Rådet, förväntandes af honom häruti bistånd. Herr Renskjöld lofvar, att så snart han får Herr Cantzli-Rådets skrift, vill han den presentera Konungen, och låta den underskrifvas och straxt sända den öfver till Linköping."

Alla särskilda delar i denna Terseri handel träffas tillräckligt framlaggda hos Tengström.

Det synes visst varit med öfverläggning T. vid detta tillfälle ville vinna någon upprättelse under en myndig och bevägen Konungs hägn för den elfva år förut lidna smäleken; men vi ega rätt att hoppas det han dervid uppskådad af åtskilliga lidelser, som han länge nödgats dämpa, af öfverlänning gick längre än hans af andra styliserade ed från 1664 medgaf och att han i det ögonblicket ej mindes ordalagens stränghet i den då framtvingade eden. Nog var T. fast i den tron, att hans förklaring om descensus ad inferos ej var emot Lutherska läran såsom Kyrko-confession, utan ett non necessarium, deri ej unitas måste, utan libertas finnge ega rum, så att han vid promotionen 1675 sannolikt ej själf trodde sig bryta sin edliga försäkran af 1664, att ej i något sträfva mot den rätta Lutherska läran. Men allt visar, att vi ha framför oss en politisk notabilitet med theologiska privatmeningar, som han lika ifrigt förfaktar som sina politiska partimeningar, men icke en gudfruktig preest af Job. Gerhards skola, om ock af Calixti.

Fryxell är dock för sträng. Det heter bland annat "År 1680 var han i spetsen för dem, som bittrast tadlade

kronogodsens afyttrande. År 1658 mottog han sjelf af Carl Gustaf ganska betydliga förläningar." Det är santt, att Konungen lofvade honom, då Bibelverkets första del framlemnades, ett kanonikat i Skåne, 1000 dlr samt af Bornholms räntor till bestridande af kostnaden för flyttningen till Åbo, två bondgårdar vid Uppsala och sex vid Åbo, och att kanonikatet utgjordes af prebendan Eskilstorp, Mensa Åby, St. Baptistæ, St. Michaels och St. Magdalenz Altaregods i Skåne, ialles 43 hemman; men detta sista var sannolikt ett anslag till Bibelverkets fortsättande, hvilket rimligtvis afstannade just derföre att — förläningen aldrig tillträdades. Tengström är oviss, huru länge denna visserligen "ganska betydliga" förläning innehades; ehuru han läst det af Biskop Wallqvist utgifna Terseri colloquium cum Rege, der vi sett att T. 1673 aldrig tänkte*) på att få något deraf. De åtta bondgårdarne uteblefvo och således var 1000 dlr samt hela den ganska — obetydliga gåfvan för arbetet ditills å det lärda exegetiska verket. Mer har nu en olärd författarinna i honorarium för en roman. Ej borde enskild förbindelse för — rättvis befordran af Christina tvinga honom att tyst åse hennes slöseri och affall. Ej borde han som Biskop låta egennyttiga Capitelmän eller hvar sockenpatron bestämma unga clienter till pastorer, derföre att T. förrän han blef Biskop opponerade sig mot Biskoparnes Demosthenes-snufva i reductionsfrågan. Just som Biskop skulle T. stå på de duglige och förtjente presternes rätt. Ett bref här nedan till grefvinnan Agneta Horn visar att han så gjorde. Vi neka derföre icke, att T. såsom alla dugliga, om man vill tala mildt, och alla opponenter, om man vill tala strängt, hade en intill sjelfrådighet gränsande energi, då han sjelf fick något att styra.

Denne vägberedare för Carl XI:s reduction var dock ej blott politiker, utan äfven lärd.

Hans exegetiska arbeten, jemnförlige, enligt Tengström, med de bästa för hans tid, låta ännu med nytta läsa sig. Han har en vidsträckt beläsenhet, förenad med eget tänkande. Liksom sednast S. Ödmann, låter han Eva, som

*) Om rätta meningen af dessa ord har Förf. utan tvifvel misstagit sig. T:s ord här ofvan sid. 77: "det jag aldrig tänker på" synes böra tolkas såsom ett præsens historicum, d. v. s. att T. då vid tillfället ej väntade någon gratification. Han säger tydligen, att Konungen "gaf mig" canonicatet och 1000 dlr. Det var endast löftet om "Bondgårdarne", som blef ouppfyllt. (Red. anm.)

föddt Cain, utropa: *possemi virum Jehovah* i. e. *possemi vram qui est ipse Jehova. Acquisivi virum Dominum sive qui est ipse Dominus, quem scil. pollicitus est mihi Dominus cum dixit: Semen tuum conteret etc.* Så hade först Chatseern Jonathan Uzielson paraphrasticerat. . . . Det nya är ej alltför sant. Det är T. som följes af Sjöbring i det vidunderligt bestrefiska valet af de betydelsefulla particula $\gamma\eta$ (min) har vid öfversättande af Gen. 49: 12, der T. rent ut söker ett stöd i Prov. 23: 29, hvarest röda ögon jemte kif och sår utan sak sägas följa af mycket vindrickande. T. såg i Jakobs ord en prophetia om vinskördens upplomstring i Tribus Juda (se Sv. Sköna Litt. I. 463 f.). Man bör dock erkänna denna Ti förtjenst af eget tänkande jemte den stora kunskapen om äldres tankar, i en tid, då blott vissa tyska theologer hade rätt att tänka för vår kyrka. Sannolikt var det mera för de nya vågade tolkningarne, än för andra egenskaper Ti lärjunginna i hebreiskan Drott. Christina uppdrog honom det stora Bibelarbetet, som theologerne kanske just dertill sträfvade att göra till ett fragment allena, hvilket fullständigt lyckades.

Catechesen är skriven för lärare liksom Catech. major Lutheri. T. var ifrig för kunskapers utbredande ända till folket, och uppgifver i nämnde Cateches, att då det var ett under när någon förr i Lexand kunde läsa i bok, så kunde nu mest alla både i svenska och finska församlingar samt på Åland, som voro under 20—30 år, färdigt läsa i bok sitt modersmål, Catechismum, Evangelia och Psalmboken, hvarvid Tengström anmärker att Nordin med mindre skäl tillägger Spegel äran att först ha infört innanläsning bland folket. Uppenbarligen är T. syncretist, åtminstone om man dermed äfven utmärker den som erkänner öfriga christna kyrkor såsom christna, antagande att personer inom dem kunde bli saliga, hvilket var en damnande häresis för de godkända theologerne i den tiden. För att väcka denna sinnesstämning af fördragsambet och kärlek hos andra, framställer han deras af oss mest kända och förkastade läror i det möjligen bästa ljus. Han anför ur Calvin: "vi förstå, att Christus i nattvarden gifver oss sin lekamens och blods vera et propria substantia, så att vi med rätta hafva honom själf"; dervid tilläggande: hvem af oss skulle kunna klarare och uttryckligare tala om Christi lekamens och blods närvaro i den H. Nattvarden. Dervid tecknade Svenonius i sitt exemplar (nu kommet med De la Gardieska donationen till Lund): Gud nåde oss då! T. ville med christelig bro-

öfverklarlek äfven omfatta den grekiska confessionens anhängare, af hvilken församlingar funnos in i finska Carelen, anseende deras öfvikande uttryck om den Hel. Andes utgående ej nödvändigt fordra att, vi fördömma dem såsom från Christo affallna. Svenonius fann en styggelse i ett så mildt bedömande af "arga hedningar." Ifrigast och med bästa grunderna förfäktar T. sin öfvertygelse att efter 1593 inga nya Symboliska böcker kunnat blifva i Sverige antagna, helst inga kyrkmöten sedan varit, att således Form. Concordiæ ej var bindande. Det arket måste dock uttagas (aftryckt hos Tengström). Först 1829 vann denna hans mening den seger, att presteden sedan blott upptager de af allmänt kyrkmöte och hela folket 1593 antagna Symboliska skrifterna, hvilka grundlagen af 1809 ensamt omnämner. Denna fråga, som var en så brinnande riksstridsfråga med prelaterne Terserus och Svenonius såsom högljuddaste organerne, bortföll derigenom till slut, att Theol. Licentiaten Carl v. Rosenstein, troligen i likhet med hela Constitutions-Utskottet, ej mindes rätt huru de öfriga Libri Symbolici tillkommit, men tyckte sig ihågkomma att det var på ett apokryphiskt vis. Tänk när våra stridsfrågor om allmänna och classval o. d. blifvit af våra efterkommande lika förgätna! Svenonius fann Ti historik om Form. Concordiæ ett *osculatur festium*. Visst stod T. i detta hänseendet öfver Sv. uti insigt, men i många frågor voro de ej så afskilda. Då Sv. i predikningar fördömde människor för vida byxor, ljungade T. sitt anathema mot långt här.

Märkligt är att prestståndet 1664 syntes mest förargadt af Ti mening att Joh. Ev. 6 handlade om Nattvarden. Som utom denna ställning hos Clerus Comit. T. tydligen ej fallit i sina politiska ovänners händer, så kan det vara en ny bevisning på tänkesättens förändring under tiderna, att troligen ingen enda orthodox i vår tid ens bemärkt det äfventyrliga uti att Joh. 6: 54 är anfördt såsom bevisande bibelspråk för M 336 i Lindblomska catechesen, punkten 3, som uppgifver, att vid Herrans nattvards världiga begående hoppet stadfästes om uppståndelsen. Säkerligen ådagalade likväl de Lutherske theologerne af 1664 dervid större sharpinnighet och bibelinsigt än både T. och våra theologer af 1810; ehuru deras sätt att segra ej hedrar dem. Se Terserus anklagad och dömd vid riksdagen 1664 ur S. P. Bexells Riksdagshistoriska anteckningar i Theol. Qvartalskrift 1839 2 häft. Vi anförä derur blott det sista: "Præses R. diss. Ep:æ Lincop. (ovännen S. Enander) gaf D. Enevalde det vitt-

neobördet att hans factum var heroicum: ingen tordes helt och hållet sättja sig emot T. mer än han. Hade det icke varit, hade malum serperat latius. Thet M. Skult säger vara mot all ordinarie process, att D. Terseri vederpart Enev. Svenonius skulle i thenna saken sittaa vid protokollet, svaras: regnum Christi non est de hoc mundo Joh. 19. I verldsliga rätten går så till. Men nu är jag intet actor contra personam, utan contra heterodoxiam, äfven så väl som ett annat membrum Ecclesiae, de ejus salute nunc unice agitur." Detta påminner om prästers dom fälld öfver Görtz, med citation ur Esthers bok. Man glömde att både Jesus och Paulus fordrat att äfven i andliga mål laga former skola iakttagas. Joh. 18: 23. Ap.G. 23: 3.

Terserus var en utmärkt predikant för sin tid, dervid han visserligen bestraffade andra synder än långt hår. "Väl finnes ej behof af någon reformation i vår tro och lära; men bögat nödig är den i det allmänna lefvernet och gudstjensten. När man går i Stockholm på gatan, får man höra tusende eder, barn stamma dylika" — — — ytttrade han i den predikan han höll 1672, då K. Carl XI tillträdte regimentet. I Sveriges Sköna Litt. I. 252—253 anföres ett utförligt prof, som vittnar att stort mod fanns hos talaren, som äfven i predikstolen gerna var politiker. Han tillstyrkte i sin predikan K. Maj:t att ej följa Rehabeams exempel och öfvergifva sin faders gamla rådsherrar och söka råd hos unga. Det var ädelt af den under förmyndareregeringen afsatte.

Som Biskop och Styresman i allmänhet var T. ej mycket för att taga råd vare sig af gamla eller unga; men lededes vanligen af rättskänsla, der ej passionen väckts till inblandning. Han var visst ej krypande för adeln. Till Agn. Horn, som var Axel Oxenstjernas dotterdotter och Fältmarskalken Gust. Horns dotter, gift med Öfversten Frih. Lars Kruus, skref T. såsom utnämnd Biskop i Åbo från Upsala d. 15 Mars 1659, då hon recommenderat en ung prest till fullmakt på det pastorat, hans fader innehaft: "Dn. M. skall vara mäktig ung och oförfaren och nu först för 1½ år sedan ordinerad och hålles alltså alldeles otjenlig ännu till att förestå något pastorat. Deremot finnas i landet väl meriterade och skicklige män, hvilka Consist. längesedan gerna hade velat till goda lägenheter befordra; men deraf att några sig hos Öfverhetspersoner inställa och således utverka sig promotorialer samt församlingarnes vocationer, måste de, som bäst förtjent hafva, stå tillbaka, hvaraf förorsakas en stor otålighet hos Seniores i landet. Nu kan jag

intet förtiga, att jag, alltifrån det jag hörde första ryktet om min vocation till Åbo Biskopstift, hafver hört jemnerliga deröfver klagas, att uti stiftet nu på några års tid skall vara i presters vocation mäktiga oskickliga och oordentliga tillgången, i så måtto att adeln i landet tillika med församlingarne hafva tagit sig sjelfva Kyrkoherdar, gåendes Biskopen och Consistorium förbi, hvilket hafver vållat en stor confusion, förargelse och klagan uti landet. Detta väsende hafver hos mig så mycket uträttat, att jag hellre hafver önskat mig dö, än att taga emot sådant förderfvadt och förfallit Biskopstift, väl vetandes mina krafter intet kunna förslå det igen att upprätta och bringa uti rätt lag och ordning. ... Derpå reste jag till H. K. Maj:t, hvilken med många motiver styrkte mig att emottaga embetet, gaf mig ock en sträng instruction till Landshöfdingarne, att de härutinnan och uti annat det mitt embete skulle angå, ville räcka mig handena. ... Det nu E. Nåde behagar att beropa sig på jus patronatus, så, ehuru jag intet vet att någon herre i Finland hafver något Jus P., men der någon förmenar sig något sådant hafva, vill jag draga den tillförsigt till honom, att han såsom en god patronus ecclesiae ville räcka mig handen och tillika med mig akta på församlingens bästa och anmäla den till Kyrkoherde, som bäst och skickligast finnas kan i landet eller skolorna, att de som bäst och längst meriterat hafva, kunde för andra till sådana lägenheter blifva befordrade, och der de finna de ensaldige uti församlingen gå, som gemenligen plägar, de väl meriterade förbi och förmedelst sitt oförstånd falla uppå antingen Capellanen eller Kyrkoherdens son, vore han ännu så oduglig, skulle Ecclesiae Patronus tillika med Biskopen och Capitlet rätta församlingen och ställa dem deras galenskap för ögonen och endrägteligen akta på Guds församlings uppbyggelse och låta all ting ärliga och skickliga tillgå. Jag tänker innan kort komma till Stockholm och vill då söka tillfälle mundtligen med E. Nåde härom vidare conferera och befaller härmed Högvälb. Fruen med hennes högadeliga familja Gudh Alsmäktigh förblifvandes

Högvälb. Fruen

till all välvillig tjenst städse redebogen.

Upsala d. 15 Martii 1639.

Jannes Elai Terserus*).

*) Brevet är i sin helhet infördt i Dr. A. Z. Petterssons Suppl. till Schuberts Sv. Kyrkoförfattning 1823, sid. 74 f. Originallet har nu kommit från Lohröd till Lund.

Ännu in i sin höga ålder, 72 år gammal, skref han bref till adel i en ganska sjelfständig ton, till och med glömande dervid sitt embetes evangeliska anda. Man känner hans bref till Öfversten Arv. Ribbing d. 6 Nov. 1677. A. R. hade skrivit till "Dr. Tarsius": J veten huru skamligen J mig svarade i Stockholm på Gråmunkeholmsbron och kallade mig kappelare, derföre eder hade bort något annat föregifva. Oförsäkande mun, nu har min nåd. Konung gjort mig till Öfverste . . Jag har så kånånderat att jag aldrig stått för någon kråpprätt eller på någon riksdag iort oråttisioner eller återkallat mina ord och gerningar . . hvarpå T. förklarade att han kallat R. kappelare, då han sade sig ej vilja stå och kappla med Öfversten på Gråmunkeholmsbron, midt under det menniskor strömmade fram och åter och undrade på dem. Rörande det att R. pekade på T: i afsättning från Biskopsembetet i Åbo, ville han svara, att han väl ock kunde bli afsatt från sitt nuvar. Biskopsembete. Dittills hade dock ingen menniska förkastat honom detta. Gud leder allt efter sitt behag. Menar Hr Öfversten mig dermed att jag i min predikan på slottet skall hafva återkallat mina ord, som jag hade sagt i min oration i kyrkan, så är det liksom en blinder skulle dömma om färger, en döfver om musik, eller en åsna om strångaspel; ty både oration och predikan höllas på latin. Han hade der sagt efter sägen och hört efter lögn o. s. v.

Den lärde och patriotiske mannen dog d. 12 Apr. 1678 på en resa åt Söderköpings prestgård, begrafven i Linköpings Domkyrka, der hans bild i hvit marmor pryder grafven.

Vill man opartiskt dömma öfver Terserus och hans theologiska motståndare, så kan man ej antaga all rätt på hans och blott personligt agg på deras sida. I honom låg frö till en rationalist, hvilket motståndarne årligt måste anse för ett tistelfrö, som ej borde sås i åkern under det väktarne sofvo. Mera yrvakne än vakne voro dock dessa orthodoxer, det bör medgifvas. Men när blandar ej passionen sig i meningastrider på jorden. Der saknades ej heller passion i T: i anfall mot Svenonius och Enander. Att om Johannis 6 cap. skulle anses handla om Herrans Hel. Nattvard, de reformerte "hade spelet vunnit", är så öppet, att derom ej i vår tid borde kunna bli två meningar. Men är Nattvarden blott en figura et umbra, liksom Påskalammet var, så är ju Nya Testamentet liksom Gamla en förebilds- och skuggcult. Om ock *τοὐτο εἰς τὸ σωμα* ej bevisar mer att brödet är lekamen, än *ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμνηστος* bevisar att Jesus var

eller är ett vinträd, så bevisar likväl hela Nya Testamentets idé, att der ej längre-skulle vara skugga af ett tillkommande godt, utan själfva varelsen (Ebr. 10: 1). Hade det förra Testamentet varit annat än en skugga, så hade ju ett nytt ej kommit (Ebr. 8: 7). Huru vi här hafva kroppen och uppfyllelsen (Eph. 1: 23, Col. 2: 17), behöfva vi ej förstå och det är ett vår kyrkas ej minsta företräde, att hon alls icke försöker att förklara hvad katholiken med sin förvandlingslära förklarar mot förnuft och erfarenhet, och de reformerte med sin skugglära förklara både mot instikelseordens bokstaf och hela Nya Testamentets anda. Deremot är Terserus allt beröm värd, derföre att han uppgaf lånet från Papismen, att Lutherskt-Evang. kyrkan skulle gälla såsom den enda saliggörande kyrkan. Berömligt är ock hans sträfvande för hvad vår tid kallar Evangelisk allians, ehuru den då ansågs för ett brott. Så länge ej de protestantiska kyrkorna kunna i gemensamma läror göra ett, betraktar ock katolska kyrkan dem såsom affällige, sins emellan kifvande sekter och sig som den enda kyrkan. Detta håller Papismen i sitt största anseende inom katolska kyrkans hof och äfven folk.

Terseri envishet att vilja, tvertemot Luthers råd, "lägga sitt hufvud i blöt" rörande "nedstigandet till helvete", skulle varit hedervärd, om han ej så vacklat, än återkallande läran, än återkallande återkallelsen; ty också begäret att vilja begripa det obegripliga kan ha en sanningskärlek till grund. Nu kan ej mycket lof gifvas detta rationaliserandet, jemte så många superstitioner. I den stund man erkänner att Petri Ep. 3: 10, såsom ett dunkelt ställe, bör förklaras efter samme Petri klara ord i Ap.G. 2: 31, så måste man erkänna, att något mer är sagdt om Christus mellan döden om fredagen och uppståndelsen om söndagen, än hvad som afser att kroppen ej undergick förgängelse och att detta mera rör själen och uttryckes, att hon ej blef öfvergifven i helvete. Då första församlingen ansåg viktigt, att i bekännelsen om Christi person införa denna Petri lära, uttryckt med orden: nedersteg till helvete, kunna vi låta dem stå oförklarade, för att ej slita sönder kyrkans enhet genom försök att utreda hvad som aldrig kan utredas. Milton hemtade dock ur den läran sina skönaste ingäfvelser. Märkligt att Terserus, som så skarpt sträffat theologer, som infört förklaringar af Nattvardsläran, emedan de dermed söndrat de troende, sjelf ideligen återkom med en ännu onödigare förklaring, fast han såg, huru

den medförde sönndring. Der uppenbarar sig tydligare den lärde Professorns egenkärlek till egna tankefoster, än den till himmelriket sände prestmannens ödmjuka farande efter det framman till är.

Vi vilja till slut se den märklige mannen. I Collect. Roberg. heter det: Terserus var en liten gubbe, eget hår, vackert stort skägg. En öfvermåttan lustig man, en god musicus. Söng en god bas. Gick alltid i skrynkota carduans-stöflor. Hans porträtt, som anses förfärdigadt af Ehrenstrahl, pryder Gymnasii-Biblioteket i Linköping. Ett dylikt fanns i Cons. Acad. i Upsala af 1678. Det som fanns i Åbo, torde nu blifvit lågornas rof. Han var der målad med hvitlätt ansigte, bruna ögon och ögonbryn, rödbrunt hår och ljusrödt skägg samt en glad och eldig uppsyn. Martiu utgaf på Lidéns föranstaltande ett kopparstick in quarto. T. finns aftagen i Arvidssons bekanta arbete: Svenska Konungarne och deras tidehvarf, I Del.

Skrifter: Genesis et Exodus cum nova versione latina. Ups. 1682, 88. (313 fol.). — Annotationes in Genesin una cum dissert. de textus originalis V. Testamenti integritate. Ib. 1688 (sol. 168). — Sacra Chronologia inde ab ortus mundi usque ad natum Christum (64 p.). Ib. 1667. — Appendix ad S. Chronologiam complectens tabulas Chronologicas, ad eandem Chronologiam accommodatas et collatas ad computum Scaligeri. Ib. 1687 (85 fol.). Här upptagas äfven svenska händelser jntill 1688, en geneal. tabell, förteckning öfver Sv. Erkebiskoparne från äldsta tider och öfver Professorerne i Upsala från 1593. — Exodus et in eam annotationes. Holmiae 1660. Härmed sammanbands vanligen hans dissert. de distinctione Præceptorum Decalogi. — Förklaring öfver Catechismum eller the sex vår Christeliga Läras Hufvudstycken, thet Vyrdige Ministerio uti Åboo Stift till ähra och tjänst förfärdigat och till en lijten Nyåhrsgäfvo föräbrat aff . . 1662. 289 blad in 8:o. — Spörsålsbok öfver Catechismum sampt med Lutheri förklaring. Linköp. 1678. 40 blad 8:o. — Hans 21 Akad. och Synodal-disputationer uppräknas hos Teufström och i Lidéns Catalogus. Den första de decore orationis in communi vita servando utkom under Loeccenius 1632. Den sista är Theses Synodales 1660. — Han utgaf Pastoralbref 1650 och 1661. — Programm till Th. Doctorpromotionen 1678. — Hans Likpredikningar äro öfver Cath. Rudbeckia 1658; Barbro Giers, Prof. B. Hedræi maka, 1680; Beata Utter 1666; Stallmäst. Wudda hustru s. å.; Er. Jul. Wachmeister, g. m. R.R. Bengt Oxenstjerna, utg. i lat. öfversättn. 1687; Commiss. And. Liljeqvist; Hofråd. D. Bohmars maka 1663; Kgl. Commiss. Balth. Gyldenbofs maka 1669; Tullförvalt. H. v. Broberger 1673; Bisk. i Skara J. Chr. Kempe 1674 (tryckt på Wisingsborg); Predikan vid Konungens inträde i Regementet 1672. — Sacrae Conciones in diem I. II. III. solennis grat. actionis et publ. precum an. 1662 habendarum. — Relation om Herredagshandlingarne i Stockholm ifrån d. 21 Sept. 1660, införd i Histor. Märkvärdigh. 2 D. — Ett bref i Sv. Mercur. 1760 Febr. s. 128. — Colloquium

en Rege eller bref till Canzli-R. Olivecrantz i Wallqvists Eccl. saml. 5:e Flocken. — Ortus et Vitæ cursus Terseri m. m. m. m.

(Källor: Schofferi Svec. Litterata p. 193. — Biskop Brodini likpredikan och J. Widehiändi personalier öfver T. — Bibl. Sv. Goth. T. II. 839 f. der J. Columbi epitaphium m. m. införts. — Rhyselli Episcop. — Histor. Märkyard. II. 1—32, 86—88 III. 33—75. IV. 34—35. — Sv. Mercurius 1760. — Åbo Tidn 1779 s. 398 f. 1775 s. 44 f. 1786 s. 39 f. 1794 N:o 21. — Småsakor II. 33, 34. — Nytt förråd af handl. i Nord. Hist. s. 163 f. — Dr Nordbergs St. Clara Minne. — Spiegels Kyrkohist. — Abba Litterata. — E. Hydréns dies. de fatis Litteraturæ Orientalis in Svecia 1755. — S. Alnanders hist. libror. prohibitor. in Svecia. Sp. I. — Svenska Bibl. 3 D. s. 347. — Lagerbringe Sammandrag af Sv. Hist. 4 D. — Wallqvists Ecclæs. Saml. I, II, V. — Tengströms Minne öfver J. E. T. — Bexells Bidrag till Svenska Kyrkans och Riksdagarnes Hist. — De la Gard. Archivet IV, X, XI. — Fryxells Berättelser XII—XIV. — Sveriges Sköna Litteratur I och III. — Schuberts Sv. Kyrkoförfattningar. — Supplement af A. Z. Pettersson. — Handl. rörande Skandinaviens Historia V, XXII. — Upsala Erkebisps Herdamiane af Länthom. — Westerås af Munckell och Linköping af Hähl) — N.

TERSMEDEN, JAKOB, CARL, FREDRIK.

Jakob Tersmeden föddes på Kolswa bruk i Vestmanland d. 23 Febr. 1683, son af arrendatorn af Larsbo bruk, *Reinh. T.*, hvars fader inkommit i Gustaf II Adolfs tid vid första infattningen af messingsbruken *). *Jakob T.* blef adlad 1731 (under M 1940 introducerad), en äldre broder till *Rika R. Gr. Herm. Cedercreutz* och *Frih. Reinh. Cedercreutz*. *Jak. T.* blef titulerad Bergsråd, var egare till Larsbo jernbruk; bidrog med stor frikostighet till Söderberkes kyrkas nybyggnad, öfversatte gudliga böcker från Engelskan och dog på Larsbo bruk d. 6 April 1752 och blef i familjens grafchor i Söderberkes kyrka begravnen.

Han hade mycket rest, åskådat, bland annat Pailanders häftiga träffning d. 27 Juni 1704 med flera engelska kryssare, talte engelska som en infödd, hade vid de engelska tennisverken gjort sig underrättad om det bästa smältningssättet och besåg de sachsiska bergverken 1706. "Var en glad välgörare, en tillförlitlig vän, en frikostig husbonde." Gift med *Elisabeth Gangia*, dotter af Prosten i Stora Tuna P. Gangius. Man har hans porträtt i profil och en medaljong, graverad af Rehn.

(Källor: Adl. Matr. — Gesellii Lex. IV D, — Likpred. af Erkeb. S. Trollden.)

TERSMEDEN, CARL

var *Jakob T.*s son, född d. 23 Apr. 1715. Stud. i Upsala. Volontär vid K. Galere-Escadern i Stockholm 1730. Archlistare vid Sjöstaten i Carlskrona 1733. Gick i Holländsk sjötjenst. Gick ut på fartyg, som observerade Maroccanska

*) Om ättens härledning från huset *de Terme* i Bourgogne är utslutligen handladt i Rehbinders Matr. af 1794 sid. 242.

sjöförvarnes kaparfartyg. 1735 Lieut. på 50-kanonskeppet Vaternvliet. Var som förste Lieut. i Vestindien 1737—38. Gick sedan i engelsk tjänst, derunder han dock blott kämpade med hafvets stormar. 1740 Lieut. i svensk tjänst. Afgick till finska kriget, der General C. E. Lewenhaupt sände honom att recognoscera stranden, då han oförväget seglade inom Ryssarnes skotthåll, som sköto förgäfvos på honom. Han tackade dem för salut och återseglade dock snart utom skotthåll och aflade den begärda rapporten till Generalens stora nöje. Blef Flagg-Capitaine och Förste Officerare på Galeren Sparre hos commenderande Amiralen Falkengren. Användes sedan mot Dal-allmogen, då han utaför Enköping i N. Björkfjärden skingrade 20 stora lastbåtar med upprorisk allmoge; reste derpå till Dalarne landvägen att underrätta sig om folkrörelserna. Återkom och aflade rapport d. 14 Juli. Natten mellan d. 30 och 31 Juli flydde General en Chef C. E. Lewenhaupt ur sin arrest. Den 3 Aug. ertappades han af Tersmeden, hvarom ses i detta verk, Lewenhaupts biogr. VIII. 1. s. 33 f. Detta är ej ens nämndt i den vidlyftiga Rehbinderska biographien i Adl. Matrikeln. Det var således ej ett värf, som ärades i R:s tid. År 1744 hade han den utmärkelser, att utses att transportera Kronprinsessan från Stralsund till Perth, men hon "beslöt gå landvägen öfver Rügen till nämnde ort och han sändes i förväg till Carlskrona." Vistades tjänstfri vid Galere-Escadern 1744—49 vid Kongl. Hofvet. 1747 Capitaine-Lieut. vid Stockholmska Escadern. Deltog sedan i Sveaborgs befästningsarbete under Fältmarsk. Gr. Ehrensvärd 1749—63. Hade 1764 blifvit utnämnd till Capitaine vid Götheborgska Escadern. 1766 commend. Capit. vid hufvudflottan i Carlskrona. R. S. O. 1767. Varfs-Schoutbynacht 1771. Contre-Amiral 1772. Biträdde vid Revolutionssteget i Carlskrona, dermed ådagaläggande sin underdåniga tillgifvenhet för Konungen, som utnämnde honom till Varfs-Amiral. C. S. O. s. 2. Vice Amiral vid Örlogsfloottan 1774. Den 27 Aug. 1779 kom han till Stockholm att arbeta, såsom förut Grabbe (se Sheldon häröfvan) mot Chapman och hans Skepps-certer. "Tersmeden, skref Ehrensvärd, allmänt känd för en storpratare, som förrädare 1743 mot den olycklige Gr. Lewenhaupt, för sitt gifte med K. Fredriks mätress, för sin stora och tunga kropp framkallade dervid ett impromptu af J. G. Oxenstjerna, som då var i hofvet:

Tersmeden tjock och tung och lång
Är både Amiral och barlast på en gång."

Konungen lyssnade ej mycket på hvad som anfördes mot Chapman, med böd Tersmeden att bevista ett turnerspel. T. höds då att äta, men vid cavaljerstaffeln. Ehrensvärd bad ej för honom, men för Finansministern, "som hade det viktigaste embetet i Kungens rike." Kungen svarade: "Födseln är en annan angelägen sak vid Hofvet och jag vill, att man engång skall vänja sig vid dessa i min tanke nödvändiga distinctioner och just därför har jag satt till samma bord andre högre embetsmän, som äro i samma cas, som Amiral Tersmeden, Ståthållaren Baron Axelsson, Amiral Nordenancker m. fl. Landshöfd. i Åbo, Hofrätts-Ridet Fredensköld fick gå, men Gardesfänriken Baron L. De Geer blef kvarbefalld och en Måns Stenbock, 15 år gammal, ännu ej i tjenst. Var detta i följd af en plan att reta alla embetsmän mot adeln och så bringa begge till vanmakt som populär opposition?"

År 1781 afskedad med en gratification af 3000 Rdr sp. samt bibehållande af öfverinseendet öfver Flottans artilleri. Han hade varit verksam riksdagsman. Gift med *Inga Dor. Månschöld*. Lefde ännu 1794. Chef för Andra Volontär-regimentet.

(Källor: Adl. Matrikeln. — Ehrensvärds Journal.)

TERSMEDEN, FREDRIK,

Fräherre, President i Kammar-Rätten, var son af en *Jakob T.*, Assessor och Brukspatron, död 1767, hvilken var son af Bergsrådet *Jakob T.*

Fredrik T. föddes d. 9 Febr. 1732. Blef, efter idkade studier, under enskild handledning och vid Upsala Akademi, d. 1 Oct. 1768 Förare vid Vestmanlands regte: d. 9 Mars 1769 Lifdrabant: d. 9 Aug. 1773 Lieutenant i Armén; s. å. den 22 Nov. Lieut. vid Uplands Infanteri-regte: d. 18 Dec. 1776 Stabs-Capitaine derstädes: d. 9 Dec. 1783 Premier-Major vid Helsing Infanteri-regte, hvilket han såsom Befälhafvare förestod 1784 under en Arbets-commendering i Carlskrona: bistade 1788—1790 kriget mot Ryssarne i Finland, och derunder såsom Befälhafvare för Helsing regte, d. 16 Juli 1789 den blodiga träffningen vid Raipias, samt retraiten derifrån till Kövala och Wärelä, då regimentet inom 24 timmar hade marcherat $4\frac{1}{2}$ mil, och haft 5 timmars drabbning, utom $1\frac{1}{4}$ miles Arrier-Gardets skärmytsel under stertåget: likaledes samma år d. 14 Aug. träffningen vid Anjala, der han, sedan Ryssarne om natten

bemäktigat sig bryggan och borttagit Svenska Bro-batteriet; med Helsinges reg:te i tåten, efterföljd af en bataillon af Elfsborgs och en bataillon af Vesterbottens reg:te, genast marcherade ner till Kymene elf, fördref Ryssarne öfver bryggan med mousquetteri- och carteche-eld samt återtog densamma, hvarefter hans tropp i en half timme var blottställd för elden från de på den fiendtliga stranden väl anlagde nio stycken batterier: blef derpå samma år d. 15 Aug. R. N. O.: 1792 Öfverste-Lieutenant vid Helsinges reg:te: 1795 Konungens General-Adjutant och Öfverste i Arméen: var ifrån år 1796, då K. Gustaf IV Adolf sjelf mottog regeringen, till 1798, kallad såsom Ledamot i alla Konungens Krigs- och Stats-conseljer: förordnades 1796 till Led. i Stats-Beredningen, der han deltog i alla öfverläggningar till dess densamma efter den timade revolutionen 1809 upphörde: blef 1798 Vice President i Krigs-Collegium samt förordnad att förestå Presidents-embetet derstädes, som varade till 1802, hvarunder han var Led. i alla de särskildta Committéer, som voro tillsatte och haft till föremål Försvarsverket samt Salt-peter- och Kruttillverkningen: erhöill 1798 afsked från Öfverste-Lieutenants-beställningen med pension: blef 1800 Commendeur af Svärds-Orden samt derigenom uppflyttad i dåv. Riddare-classen: 1802 Led. i Rikets Allmänna Ärenders Beredning: 1807 vald till Revisor i Riks-discontverket, och 1808 till Fullmäktig i Jern-Contoret: förordnades 1809, efter revolutionen, åter till Led. i Rikets Allmänna Ärenders Beredning: blef s. & vid K. Carl XIII:s kröning upphöjd till Friherre. Blef 1810 Ledam. i den då tillförordnade Statsberedning: bivistade 1809 och 1810 riksdagarne i Stockholm och Örebro, vid hvilka han var Led. i Stats-Utskottet: blef 1810 Commendeur med St. Korset af Svärds-Orden: 1811 ibland Friherrar introducerad under M 338. Samma år vald till Fullmäktig i Riksgälds-Contoret: 1812 General-Major: bivistade s. & riksdagen i Örebro: blef s. & Ord-förande i Krigs-Hofrätten och President i Kammar-Rätten, hvarefter han år 1816 utnämndes till Riddare af Seraphim-Orden.

Gift år 1801 med Grefvinnan, Fru *Marie Stanislas Josephine Sparre*, född 1764 (hon hade förut varit gift med General-Lieut. m. m. Frih. Fabian Wrede, och 1781 blifvit Statsfru hos H. Maj:t Drottin. Sophia Magdalena), dotter af Gr. Louis Ernst Joseph Sparre, Marechal de Camp (General-Major) Cavaljer hos Konung Ludvig XVIII samt Riddare af St. Ludvigs-Orden, och af Adelaide Therese Hardouin

de la Beaumeis, född 1740, död 1795, dotter af Charles Hardouin de Beaumeis, Tresorier du Marc d'Or, och Jeanne de Nesle.

(Källor: Rothliebs Matriklar.)

— N.

TESSIN, THAM, THEGNER, se Bokstafvens slut.

THEORELL, SVEN LORENS

har på Redactionens anmodan, godhetsfullt behagat meddela följande autobiographiska upplysningar:

Jag är född d. 5 Nov. 1784. Min fader Commministern, sedermera Kyrkoherden i Halljunga af Skara stift, *Theodor Th.* och min moder, hans hustru, *Mägdalena Holm*. Jag studerade i Skara skola och gymnasium — blef student i Upsala om hösten 1805 — informerade barn i enskildas hus på landet från början af 1806 till början af 1808; — tog Auscultant-examen i Landtmäteriet om våren 1808, — Hofrätts-examen i Upsala om hösten s. å., — sysselsatte mig med landtmäteri-göromål i Kronobergs län de följande somrarna, och med tingsarbete om vintrarna, till hösten 1814; — hade emellertid åtskilliga domareförordnanden under Götha Hofrätt; — flyttade till Stockholm vid sistnämnde tid — utnämndes till Copist i Kammar-Collegium i Dec. 1815 — erhöi i början af 1816 Kongl. Bref på Häradshöfdinge-namn och befodringsrätt — förordnades i Jan. 1817 att förestå Vice Advocatfiscals-tjensten i Kammar-Collegium — befordrades der till Cancellist i Sept. s. å. — förordnades i Dec. 1823 att tills vidare förestå och förrätta notarijtjenst i samma Collegium — utnämndes i Oct. 1833 derstädes till Notarie — begärde och erhöi derifrån i Dec. 1839 afsked med pension — inkallades om hösten 1841 i den af 1840 års Ständer begärda och af R. Maj:t beviljade Lagberedning — utnämndes i Dec. s. å. till Ledamot i Kammar-Collegium — arbetade i Lagberedningen till slutet af Jan. 1845 — inträdde då i utöfning af Kammarrådstjensten — utnämndes i Jan. 1846 till Häradshöfding i Södra Möre härad — valdes d. 1 Mars 1848 till Rikets Ständers Just.-Ombudsman.

Af mina utgifna skrifter må endast nämnas: Öfversättningen af Fredr. Ancillons afhandling om *Statsförfattningarnes anda*, tryckt 1827 (åtföljd af ett företal, der samhällsfördragets tillvarelse undersökes, och der upprinnelsen

finnes till mina politiska begrepp. Villfarelserna i detta ämne anser jag för grundvalen till den politik, som nu upplöser Europas samhällen. Dessa villfarelser hade således kanhända förtjent att i tid öfvervägas).

Anckarswärdska Politiken, en blick på 1840 års riksdag, 2 häften, det första tryckt 1841.

Fabriksväsendets inflytande på arbetares bergning och deras barns uppfostran, belömt af K. Vitterhets- och Vetenskaps-Samhället i Götheborg, tryckt 1843.

Om Svenska Nationalrepresentationens ombildning, betraktelser af förf. till Anckarsvärdska Politiken, tr. 1844.

Betraktelser och Handlingar hörande till Reformen i Nationalrepresentationen och Allmänna Lagen, 3 häften, det första tr. 1846. (Det är här, som de uppgifter ur tidens historia och den granskning af personers offentliga handlingar förekomma, för hvilka jag blifvit så oblidt bedömd af de maktogande publicisterna, men af de öfriga ej ens så mycket understödd, att allmänheten erhållit någon kännedom af arbetets verkliga innehåll. — Ingendera afdelningen deraf är slutad. — Ett ämne är dock bragt till slut: frågan om allmänna val. Vore en kritik att förvänta; så är det i detta ämne, jag skulle önska mig den).

Sedan 1825 är jag gift med *Sophia Wilhelmina Schwerin*, dotter af Generalen, Gr. v. Schw. och har med henne sex lefvande barn.

THEORELL, JOHAN PETER.

Föddes i Halljunga i Vestergöthland d. 15 Aug. 1791. Den yngste brodern till den föregående. Bivistade Skara Trivialskola och Gymnasium åren 1801—1809. Blef Student i Upsala i October sistnämnde år. Vistades på landet, såsom informator i enskildt hus, hela året 1810 och återkom till Upsala i Febr. 1811. Genomgick Candidat-examen för philos. graden d. 15 Mars 1812 och promoverades d. 15 Juni s. å. Hade derpå privat-condition på landet till hösten 1813 samt återkom då till Universitetet och præsiderade för andra delen af en afhandling, *Historia Historiæ*, hvars första del han försvarat såsom gradual-disputation. Tillbragte sedermera sednare hälften af år 1814 samt hela år 1815 med privat information på landet. Flyttade i Jan. 1816 till Stockholm och har allt sedermera varit der bosatt. Ingick vid slutet af 1816 i Konungens Cancelli och tjänstgjorde der samt i Commerce-Collegium i några år.

men upphörde dermed, då det dels visat sig, att befordran icke var att påräkna, dels andra lefnadsvägar beträddes.

Deribland var den publicistiska banan, som begyntes med grundläggning af tidningen *Stockholms Courier*, hvilken några gånger "iadragen", såsom det kallades, under något varierade namn fortför tre hela år (1820—1822). Författade, hvad i tidningen inflöt, med undantag af de juridiska artiklarne och några andra. Köpte i Dec. 1823 tidningen *Dagligt Allehanda*, som ditintills varit, endast ett annonsblad och icke af Th. ämnades till något annat; men då, af embets-myndigheter understödda, bemödanden gjordes att genom ett täflande blad förstöra *Dagligt Allehanda*, måste detta, för att icke gå under, förvandlas till ett politiskt och nyhetsblad. Sålde D. A. år 1832, men fortför att något deruti arbeta till 1854 på hösten. Utgaf sistnämnde år dessutom en *Riksdags-tidning*. Var från den tiden till 1858 medarbetare i *Aftenbladet*, men derifrån till 1845 års slut åter i *Dagligt Allehanda*. Utgaf ensam, under åren 1844 och 1845, veckoskriften *Vinterbladet*, som under de båda följande åren var förenadt med *Dagligt Allehanda*, under form af artiklar med särskild titel af "Vinterblad." Lät, då *Dagligt Allehanda* med 1848 års början öfvertogs af ny egare, öfvertala sig att deruti arbeta; men detta kunde icke fortvara längre än ett par månader, eller till dess det årets politiska revolutioner blefvo kända i Stockholm, då tidningens egare fann för godt att låta sitt blad uttala läror, oförenliga med dem, som Th. allt från sitt första uppträdande på publicistbanan hyllat. Då en ny tidning, *Aftonposten*, under året grundlades, hvori Th. fann sin politiska tro omfattad, ingick han som medarbetare deruti.

Har, utom tidningar, utgifvit åtskilliga skrifter af mindre omfång, oberäknadt att han, såsom förläggare, bidragit till utgifvande af flera arbeten och lagt hand vid deras ordnande och redigering (såsom Kochs och Schoells "Historisk tafs öfver Europas Stathvälfuningar", hvaraf Th. sjelf öfversatt en del och öfversett det hela, en upplaga af Horatius, en dito, fastän icke fullbordad, af Virgilius, en af Erik Dahlbergs egenhändiga *Dagbok* etc.). Första försöket till svenskt författarskap var en historisk afhandling: *de två Romarnas strid om Engelska kronan*, som vann stora priset i Svenska Akademien år 1816 och är tryckt i dess Handlingar. En annan, under namn af *Longobardiska rikets fall*, vann andra priset år 1818 och har aldrig varit tryckt. Flera mindre brochurer, som blifvit bland allmänheten utkastade,

äro nu till stor del glömda, äfven af författaren. Den första utkom 1819 och var ett litet skämt, under titel af *Försök att tourmatta på opinionen*. De flesta hafva angått politiska eller finansiella ämnen och utkommit anonymt, på sin höjd med initial-bokstäfver eller signatur. Bland de få, som händelsevis falla i minnet, äro *Bondeståndet och Indragningsmakten*, 1823; en afhandling, *Populära Betraktelser öfver Realisationen*, 1834 (till en del aftryck ur *Dagl. Allehanda*); en polemisk uppsats, under namn af *Några Ord om Ministerstyrelse* etc. (titelns verba formalia hafva fallit ur minnet) 1839 eller 1840; en dito under titel *40 och 72 §§. Regeringsformen* etc. 1840; en dito, *Pröfning af Förbuds- och Skydds-systemet*, 1848 m. fl. Några hafva utkommit, som blott varit aftryck af hvad förut stått att läsa i tidningar. Några skrifter hafva bland allmänheten utkommit, hvilka varit författade efter offentligt uppdrag, hvaribland utlåtnad af Committéen för undersökning af Technologiska Institutets tillstånd 1845, till hvilken Committés Sekreterare Th. var antagen. Han har äfven, efter enskildt uppdrag, författat en mängd skrifter, som under andras namn varit synliga.

Bland näringsfång, dem Th., utom sin publicistiska verksamhet, försökt, kan nämnas, att han från 1822 till 1833 var egare af boktryckeri, att han från April 1822 till samma tid 1827 förestod Stockholms Bokauktionsverk, och att han sedan 1834 idkar landbruk.

Gift sedan 1824 med *Theresia Math. Pulchau*. Äktenskapet barnlöst.

THOLANDER, PER WILHELM.

Var enligt Solna kyrkobok född 1763, men enligt ett akademiskt betyg d. 6 April 1770, i Hvetlanda församling af Wexjö stift. Student i Lund h. t. 1791 och i Upsala v. t. 1792. Under ungdomstiden lärar Th. stått i några relationer till Hoffjängmästaren Mich. Hammaraköld.

Från Upsala begaf han sig till Stockholm i Sept. 1794 och började såsom Extraordinarie arbeta i Riksarchivet. Vid samma tid afled hans fader och lemnade honom i arf ett hemman, som såldes för 6000 Rdr b:co. Så utrustad företog Th. en utländsk resa. Han begaf sig först till Paris, der han lärar blifvit inblandad i åtskilliga af revolutionens äfventyr, att dömma af hans yttrande, att han der inom åtta dagar tjenat fyra särskilda potentater. Som begagnandet af de Parisiska lärdomaskatterna hindrades genom oroligheterna,

begaf han sig till åtskilliga tyska universiteter och lärar i Göttingen blifvit Philos. Magister. Hågen för Nordens antiquiteter dref honom derifrån till Köpenhamn, der han någon tid tjänstgjorde vid Arna-Magnæanska institutet.

Härfraån ankom han till Stockholm utrustad med vidsträckt kunskaper och dyrbara samlingar, men alldeles utblottad på penningar och kläder. Han lärar då blifvit informator hos Directeur Ackerman på Haga. Han synes genom en svår sjukdom hafva måst lemna denna condition; ty i Dec. 1797 mottogs han i mat och logis af Sekreteraren Hjerner eller Järner i Stockholm. Till hans dåvarande begägenhet kan slutas deraf, att han af Hjerner fick på räkning några gamla klädespersedlar mot rättighet för H. att af Handl. Littorin i Upsala utlösa en hos honom för 13 Rdr pantsatt samling af en mängd dyrbara böcker och genom försäljning af vissa göra sig betald för sitt förskott. Men Hjerner förulde ej blott hela samlingen, utan utlöste äfven från krögern Dalin vid Stora Nygatan en för 1 Rdr 10 sk. 8 rst pantsatt koffert, innehållande vigtiga manuscripter, och föryttrade papperen i hökarbodas. Då Th. uppstod från sjukningen, såg han sig beröfvad ej blott sina litterära skatter, utan äfven deras penningvärde, hvilket Hjerner behöll. Th. stämde då H. till Råmnernsätten och uppgifver i sin inlaga, att "Svenska Historien i dessa samlingar gjort en känbar förlust." Huru rätttegången slutades, är obekant.

I Jan. 1798 kom Th. till Directeur Ihrström på Ulriksdal, såsom trädgårdslärling, efter egen underskrift på inlagan till Råmnernsätten; i sjelfva verket var han dock informator hos I. I denna befattning fortfor han till Aug. 1801, då han blef vicarierande skolmästare vid Ulriksdal. Vicariatet upphörde 1804; men 1806 blef han ordinarie.

År 1808 fick Th. i uppdrag att redigera Boktryckeri-Societetens Catalog för 1806 och 1807 och fullbordade denna, som likväl ej blef tryckt i anledning af Societetens inträffade precära ställning. Vid samma tid blef Th. mera änd bland de lärde för en förslagsmening om den Persepolitanska-spikskriften och vann derigenom Gjørwells gunst. Enom dennes försorg blefvo Th:s uppsatser granskade af Admann och Norberg. Efter inhemtande af deras anmärkningar skref Th. i ämnet en afhandling på franska, hvilken ej meddelade Suchtelen, som derefter blef Th:s gynnare och sände afhandlingen till Silvestre de Sacy, hvilken egade den en närmare uppmärksamhet och lärar tryckt den i något periodiskt arbete. Vid samma tid uppgjorde Th. en

förteckning öfver alla i Sverige utkomna dagblad och periodiska skrifter, hvilken 1811 infördes i Journalen.

Vid Göthiska Förbundets stiftelse kallades Tholander till medlem. Till Iduna lemnade han flera bidrag: Solar-Liod, med öfversättning från Isländskan (häft. 4); Anm. rörande Göranssons Bautil; Om Ättehögar; Beskrifning öfver ett gammalt Dryckeshorn (h. 5). Dessutom lemnade han till Förbundets archiv anmärkningar öfver de noter, som åtfölja Afzelii öfversättning af Hervorsagan.

Th. var bland de förste, som antog den af Geijer tre-tio år sednare hyllade satsen, att Sverige Nordanskogs eller Svea land var till sin odling yngre än Götha rike. Jfr Iduna V. 57.

Th. uppsatte äfven första häftet af Museum Typographioum Sohmanum, på Sohms begäran, sedan denne till K. Bibliotheket skänkt sina samlingar till Boktryckerikonstens historia. Hans sista sjukdom ryckte honom ifrån andra häftets redaction.

Då Svensk Litt.-Tidning började utgifvas, anmodades Th. att såsom medarbetare biträda. Han skref flera artiklar i nämnde tidning under signaturen — L — DE —. Uti Iduna tecknade han sig: Th—r.

Genom skrifvelse från N. Rosenstein kallades han 1814 till Redacteur af de handlingar, som från Consistorierna inkommit till Uppfostrings-Committéen, angående skolornas tillstånd i stift, samt att tillika öfvervara Committéens sessioner. Med mycken noggrannhet utfördes detta vidlyftiga arbete i tabellarisk form och med fullständigt register öfver det hela.

I Maj 1815 träffades Th. af en stark blodstörtning, hvarefter han aldrig återvann helsan. På sjukbädden dref han sina studier med vanlig ifver och lärde sig då Georgianska språket. Han afled d. 16 Nov. 1815.

I den bräckliga och vanskapliga hyddan lefde en frisk och liflig själ, som framlyste ur de eldiga ögonen. På sednare åren lugn och ädel, sökte han genom ordentlighet och indraget lefnadssätt godtgöra en omognare ålders excentriciteter, hvilka lära öfverstigit gränssorna af vanlig ungdomsysterhet.

Mot en måttlig penningssumma till hans släkt öfverlemnade han till Göthiska Förbundet sina samlingar. Förbunden det uppreste öfver honom en enkel minnessten.

Skrifter: se ofvan.

(Källor: Sv. Litt. Tids. 1816. — Iduna, häft. XI.)

— A — 0 —

THOMÆUS, JÖRAN JAKOB.

Den tiden man öfversatte Petersson med Petræus, Svensson med Svenonius, Paulsson men Paulinus och Jeppson med Jacobæus, kallade flera söner af någon Thomas sig Thomæus. En *Hans Thomasson* eller *Thomæus*, Pastor vid Vorfruekirke i Köpenhamn, författare till *M* 64, 194 och 195 i vår Psalmbok, tagne ur hans *Danske Psalmebog*, hvilken 1569—1634 utgafs sex gånger, lär ensam i sin släkt burit sin faders namn. En *Hans Thomæus Stege*, Pastor på Mön, som 1608 utgaf *Tragisk historia om Cleopatra på Rüm*, likaledes. En *Hans Thomæus*, född i Randers, som 1643 utgaf en *Diatriba contra Er. Pauli Windingium de Danicæ regno*, likaledes. Möjligen bar Norrmannen *Nicol. Thomæus*, Rector Scholæ i Opslo 1631, sedan Prost i Toten, ett släkt-namn. Men så vidt det nu *) kunnat utrönas, hade dessa seländske och norske Thomæer intet släktskap med de skånske. En *Anders* i Helsingborg hade en son *Thomas*, som studerade och var Pastor i Ousby 1661—90 under namnet *Thomas Andreæ Helsingburgensis*. Hans söner kallade sig *Thomæus*, deribland tvenne blefvo hans efterträdare, *Anders* och *Petrus Thomæus*, förvärfvande det namn de upptagit aktning i stiftet, der man bland Kyrkoherdar sedan träffat en Theol. Doctor och flera Prostar med namnen Thomas, Anders, Petrus, Christian och Johan Thomæus. En *Thomas Thomæus*, sonson af Prosten Petr. Th. i Ousby, dog som Prost och Kyrkoherde i Fjelkinge nära Christianstad 1705. Gift redan som Regimentspastor och boende i Rafunda på en gård Skipparp, såg han sin son *Jöran Jakob* födas d. 3 April 1786.

Fadren hade fått intryck af den tyska vitterheten, sådan den i Lund på 1770-talet verkade på Thorild och Lidner, hvilka först opponerade sig mot den fransyska bildningen i Stockholm. Förtjust af Gessner och Lavater, Kloppstock och Göthe, meddelade han sig tidigt åt sin son, som ej var utan poetiska anlag. Macphersons Ossian och Youngs Nätter ingingo äfven i bildningsläsningen och bokarfvet i Fjelkinge.

Säkert utgick denna riktning i Södra Sveriges bildning till en ej ringa del från den fromme Ifvar Kraaks föreläs-

*) Härmed rättas hvad som upprepats i Nekrologen, införd i *Thomæi Minnesbok för Svenska Prester*. I en anteckning af Thomæus träffades sedermera tvifvelsmål om den antagna släktskapen med psalmsångaren; och detta har vida mer skäl för sig än antagandet.

ningssal i Lund, der Vitterhets-Docenten Lucas Gadd lärt läsa både Ossian och Shakespeare, och sedan lärde många andra läsa dem. Emellertid funnos ej få här i Söder, som långt förrän Auroraförbundet uppträdde vid Fyrisån, bekände dess grundsatser i många högmål både för religion och vitterhet. Den unge Jöran Jakob Thomæus var en af dem, som här tidigast välkomnade de i Norra Sverige uppträdande morgourådnans män. År 1802 blifven Student i Lund gaf han för tidigt den moderna litteraturen företråde framför den antikt classiska och ville ej bli Magister af litet Basedowskt kätteri. Dock ingick deri ej afvoghet mot den yppersta litteraturen från antiken — den bibliska. Hans fromma moder hade lärt honom att läsa deri med bönens engel vid sidan. Under en condition i Götheborgs stift insjuknad, läste och bad han allt mer ifrigt. Tillfrisknad var han eld och låga. Han predikade och tände. Allt större skaror kommo att värmas. Handsprutor framtogos af Domcapitel, och Th., som fann att värma så väl behöfdes för det frysaende folket, blef antiepisopal för listiden, alltid mycket funderande på presbyterianismens bästa organiserande i vårt land, der han dock alltmer saknade ämnen för presbyterium i vår medelclass. Han prestvigdes 1809 med kunglig tillåtelse. Thomæi fromma känslor uttalade sig först i poetisk form och han utgaf en *Barnapsalm* i Skara 1809, *Enslighetstankar af en ung Studerande jemte en samling af dess skaldestycken*, Christianstad 1810; *Sånger öfver Jesu lidande* 1812, *Sånger till Guds och Jesu Christi förherrligande* 1813, *Försök till religionssånger för barn* 1816 och blef som andelig skald ej obegagnad af Wallin, då vår nya Psalmbok redigerades, ehuru med ändringar; som gjorde att Th. ej ville vidkännas sina psalmer i den nya gestalten. Genom dessa milda och enkla sånger vann Th. sig först en publik, hvilken alltid var så stor att han med lätthet fick förläggare för allt större arbeten och kunde på honorarierna lefva under resor till hufvudstad och universiteter, liksom under längre saknad af missiver. Dock anlätades härvid äfven crediten till framtida bekymmer, hvilka blefvo hans barns säkraste arf.

I nitton år trampade Th. adjunctlifvets törnbevuxna stråt i Lunds stift, och led mycket genom att jemnföra adjuncternas ställning med "tyska prostens", i stället för att sammanhålla deras besvärligheter med Apostlars och Missionärers. Den klagan Th. lät höra var dock snarast en jargon; ty han skulle äfven om han fått tillfällen till den nämnde

Prostens vällesnad fortsatt sitt enkla verksamma lefnadsätt. Men knotet retade, än mer några spår deraf i de skrifter, han utgaf. Den hedersmannen Domprosten Christ. Wählin lär tagit åt sig en not i en skrift af Th. vid Paulinska omdömet om "de Cretenser såsom late bukar." Säkert är, att Th. aldrig var en persona grata hos Capitlet, fast ingen förnekade hans prestlighet, hans litterära flit och renlesnad. Om han ock i November-väglaget skulle färdas från stiftets ena till dess andra ända, måste han medföra sin bokkista, ofvan på hvilken han "red grensle", då säte ej jemte kistan kunde inrymmas i vagnen. Och dessa kära böckerna måste jemt ligga uppelagna. Att excerpiera och hopsätta excerpterne i en ny skrift, för att af Cedergren i Christianstad tryckas på halfgrått papper, hade blifvit en nödtorft för denna flitens myra, som ville skaffa sina embetsbröder mindre dyra och svårlästa böcker, än de utländska. Under detta ökades allt mer hans kunskaper, upparhetades allt mer hans stil, uppstod allt mer en sjelfständig man, som ur sina egna synpunkter bedömde det han beskref. Han är än i dag den ende, som gifvit oss en Svensk Kyrkohistoria fulländad, under det Ol. Celsius och H. Reuter Dahl byggt härliga portaler, der husets fulländande aldrig medhannas af den förre och knappt torde medhinnas af den sednare, om han ej "tar sin hand från republiken." *Christna kyrkans historia* utkom 1817 och är nämnd med aktning äfven hos utländska författare. Den nya upplagan, kallad *Skandinaviens kyrkohäfder* 1 Del. 1835, 2 Del. 1838 är ännu en oundgänglig examensbok för alla, som ej särskildt studerat ämnet och torde likväl minst förbises af dessa. Tryckfeleus mängd beklagas, men författaren af ett dylikt arbete har rätt till ett tacksamt minne i Sverige. En *Svensk kyrkohistoria för Skolungdom* utkom 1819. En *Svenska kyrkans historia* 1838 af Th. utgör bihang till en af Direct. Lundström i Jönköping besörjd psalmboks-upplaga. Man ser Thomæi nit för spridande af kyrkhistorisk insigt till folket.

Men han arbetade icke blott i *Svensk kyrkohistoria*. Hans *Märkvärdigheter ur Allmänna Kyrkohistorien*, tvenne delar, 1827 är en ganska läsbar bok för både uppbyggelse och undervisning, der författaren är en svensk Jacob Millner, särskildt märkvärdig för oväld mot de i något hänseende villfarande, men annars välmenande. Och brytes mot ovälden, så är det i fullkomlig motsats mot hvad de vanliga Kyrkans historiografer låta falla äg till last. Då t. ex. författaren till en lärd svensk inledning till Theologien of-

tare än nödigt har ett godt ord om snille o. d. då fråga är om Neologer och Rationalister, när Orthodoxerne gerna framhållas såsom inskränkte män, så har Th. lätt ett stickord till prelater och en kärlekskyss till dem, som blifvit mer eller mindre förföljde. "Blodet är dock alltid tjockare än vattnet." Framför *Korta biographier öfver de berömdaste Theologer 1815* är ock ett sammandrag af allmänna kyrkohistorien, som utgjorde mången embetsbroders hela studiicurs för pastoral-examen. Mer än engång ha prest-biblioteker träffat i Lunds stift, der utom skolböckerna blott Thomæiska skrifter varit att se. De såldes alltid till godt pris och fordrade ej stark tankespänning för att läsas. Utom hans verksamhet skulle Seminarii-bildningen haft än olyckligare följder för det unga Clericiets theologiska bildning.

Th. arbetade dock ej blott i *Kyrkans historia*, utan ock i *svenska och allmänna historien*, der *läroböcker*, som blefvo flerstädes antagne, med omsorg sammansattes. *Sveriges historia för den spädare ungdomen* utkom 1812, ny upplaga 1816. *Sveriges och Norriges Historia och Statskunskap för ungdom* utkom 1820, ny uppl. 1829. *Allmän Verldshistoria för ungdom* utkom 1821. Goda läsböcker skrefvos äfven. *Svensk Plutark 1820*, tillegnad Kronprinsen, är vida mer än en compilation, liksom *Verldens störste regenter 1822*, hvilket arbete dedicerades K. Carl Johan. Författaren begaf sig nu till Stockholm, der materialier söktes för den nya upplagan af Sv. Kyrkans historia, för att derjemte sjelf kunna nedlägga denna välskrifna bok om stora regenter inför sin egen regent. Grefve Brahe var dervid tolk. Konungen frågade för hvilket ändamål han kommit till Stockholm. För litterära forskningar, svarade kyrkohistorikern. Pour lire öfversatte Grefven.

År 1818 kallades Th. att aflägga predikoprof för Domprosteriet i Götheborg. Han sökte jemt, men förgäfves. Då han i Stockholm afbadade utgången af en ansökan, nedgräfd i biblioteker och archiver, vanns ett pastorat, dertill han hade församlingens kallelse, af en som samma afton lär gjort ett litet scandalum bakom culisserna på theatern. Ändtligen fick han hvad han minst önskat af allt som han sökt, ett stadspastorat. Han blef Kyrkoherde i Christianstad 1828.

Thomæus eger äran af att först hafva presenterat *Henr. Schartau* inför svenska publicum. Hans insända teckning, som trycktes i en Stockholmsk tidning, väckte allmänhetens önskan att lära känna denne man af egna skrifter. Och dessa skrifters utgifning har gjort epoch i vår homiletik, asketik och catechetik.

Vi upprepa ur Nekrologen: "Äfven vetenskapsmännen, som nedgå i forskningens djupa schackter, ha gagn af att slika medlare finnas mellan dem och folket, hvilka utbärta till allmänhetens förbrukning den metall, desse djupets män brutit ur bergen, om man också förklarar dem blott öfva ett lärdt handtverk. Th. hörde till dessa lärdomens manufacterister och eger som sådan rätt till efterverldens tacksamhet för det gagn han gjort sina samtida." Att Th. stundom närmade sig vetenskapsmännen med begrepp om konstens kraf, erkändes äfven af vedersakare, då han utgifvit *Lefvernesbeskrifning om Erasmus från Rotterdam 1830*. Denne vid Gessners och Lavaters barm närde, vid Luthers fötter uppvuxne, jemte Erasmus äldrande man blef mycket olika bedömd af vänner och vedersakare. Vännerna funno hos honom alltid en Lavateriskt ljuf, en christligt idyllisk sinnesstämning, som sjöng sin psalm med den trofulla, glada blick, som vi kunna föreställa oss hos den notbindande Ansgarius. Äfven om han nödgades tala om sina "förföljare", skedde det med orubbadt lugn och lika kärleksmild blick. Men om "förföljelserna", om "den hierarchiska institutionen", om adjunctlivets vedermodor, der ej presbyterier finnas, som kunna bemärka den ärliga fliten, talte han gerna och alltid med samma öfvertygelse. Vedersakarne deremot funno honom alltid tvär, oböjlig, omöjlig. Han blottställde sig hellre för en skrapa af det Domeapitel han erkände lagligt, än gick tvärs öfver gatan, om han fått för sig, att det Domeapitel som gaf befallningen, var oformligt*). Deremot skulle man lätt kunnat förmå honom att midt i en mörk höstnatt gå i ofarbart väglag en mil till den lägsta torparstuga, der en sjuk önskade tala med honom. Somliga funno häri contrast, andra harmoni.

Han fick dö utan smärtor, hvilkas betraktande hos andra alltid så djupt hade plågat honom.

Ärligen plögade han besöka sin svärfar Professorn, L. R. W. O. Doct. Sv. P. Bexell, bekant både som författare och riksdagsman (se Litt. B.), boende nära Varberg i Halland. 1845 begaf han sig ock på resan för att tillika begagna baden i Varberg. Här fick han, hvad David utbad sig, "falla för Guds hand och ej menniskors." Så skildras

*) Denna på sin tid mycket omordade tillrättaviasning åt Th. gällde honom ej som prest, utan som Inspector Scholz Trivialis i Christianstad, der Inspector och Rector kommit till olika uppfattning af sina pligter och Ephorus fann att Rector hade rätt. K. Maj:t medgaf att Domeapitlet fick skriftligen meddela Th. denna öfvertygelse.

hans sista lefnadsdag af svärfadern i ett bref af d. 8 Aug. 1815: "Djupt sörjande och vid dödslockornas ljud hela jag dig hjertligen från den hädangångne fromma gudfruktiga Thomäus. Han hade i tre veckor varit i fädernehemmet Grimethon. Sällsynt glädlig och försonad med världens vedermodor lefde han här dessa flydda dagar och reste d. 8 Aug. på hemvägen åt Christianstad, åtföljd af sina tre äldre barn. De två yngre ernade några dagar qvadröja med modren här. Man följde honom till Morups gästgifvargård, der en glad middag äts. Han hade bestämt Harplinge, beläget 4 mil derifrån, till nattqvarter, der Dr. Just. Bexell bor. På stationen mellan Slöinge och Harplinge mörknade himmelen och det i mannaminne mest rysliga åskväder inträffade. Äfven skjutsbönderne mistoge sig i mörkret om vägen. Den lugne mannen sätter sig upp i vagnen hos sina tre små barn och gör med dem bön. Ganska nära målet för aftonen och natten, då Harplinge kyrka med dess höga torn upplystes af blixtarne, som genombröto mörkret, går han ur vagnen och öppnar en grind. Trenne tätt på hvarandra följande åkslag med blixlar inträffa. Vagnarne stadna och midt för hästarne ligger Th. orörlig. Hans trettonåriga dotter Thekla springer till prestgården och derifrån återkommen med sällskap, finner hon sina två små bröder sittande på vägen bredvid fadren, uppehållande hans hufvud och läsande de böner, den fromme fadern lärt dem."

Th. hade i äktenskap med *Hedvig Chr. Margar. Bexell* sönerne *Algot Baptist*, f. 1834, *Edvin Petrus*, f. 1836, *Ragnar Herman*, f. 1842, *Gotthold Erik*, f. 1845 samt dottern *Thekla Theresia*, f. 1852.

Skrifter: Barnapsalm. Skara 1809. — Enslighetstankar... Skaldestycken. Christianstad 1810. — Lavaters lefnadslopp af Gessner, öfvers. D. 1, 2. Götth. 1810—11. — Sångar öfver Jesu lidande. Ib. 1812. — Sveriges historia 1812, ny uppl. 1816. — Sångar till Guds och Jesu Christi förhärlikande i anledning af de årliga Sönd.-Evangelier. Christianst. 1813. — Korta biographier öfver de berömdaste Theologer från Reformationen till nuvar. tid. Ib. 1815. — Försök till religionssångar för barn i förening med undervisning ur Christi rena Evangelium. Ib. 1816. — Jesu Apostlars historia och skrifter af Hess. Öfvers. 1, 2 D. 1816—17. — Christna kyrkans historia i Sverige. Örebro 1817. — Läsning för Prester. Christianst. 1 h. 1819, 2 h. 1822. — Svenska Kyrkohistorien för Skolungdom. Götth. 1819. — Sveriges och Norges Historia och Statskunskap till bruk för Skolungdom. Sthm 1820, 2:a upplagan tillökt Christianst. 1829. — Svensk Plutark. Sthm 1820. — Allmän Verldshistorie för ungdom. 1821. — Världens störste regenter. Sthm 1823—24. (Asketiskt). — Märkvärdigheter ur allm. kyrkohistorien. 1, 2 D. Götth. 1827. — Samling af profpredikningar.

Christianst. 1828. — Lefvernesbeskr. om Erasmus från Rotterdam. Ib. 1830. — Jesus af Nazareth, berättelser ur Evangelisterna. Ib. 1831. — Frågor till Nattvardsbarn rör. Christendomens lära och historia. Ystad 1832. — Korta granskningar af Sv. Församlingens nya Kyrkopsalmbok, nya Handbok, nya Cateches samt förslag till ny Evangeliiibok jemte anm. öfver Kyrkolagen. Christianst. 1833. — Skandinavians Kyrkohäfder. D. 1, 2. Ib. 1835—38. — Om arbetning af den Swebilianska-Lindblomska förklaringen öfver Luthers Lilla Cateches. Ib. 1840. — Svenska Kyrkans historia. Jönköping. 1838 (bihang till en psalmboksuppl.). — Strödda predikningar. Bidrag till Bönedagspredikningar utgifna af Feuk och Haselqvist. — Kyrkoposten, Tidskrift utg. af presterliga Litteratursällskapet uti Skåne. N:o 1—4. Christianst. 1838—40. — Minnesbok för Svenska Prester, efter förfis död utgifven med en Nekrolog öfver författaren af P. Wieselgren. Ib. 1845, utom flera annyma brochurer och tidningsuppsatser.

(Källor: Lunds Stifts Matrikel. — Föreläset till Profpredikningarne. — Musikalisk beaktenskap) —N.

THOMANDER, JOHAN HENRIK.

Thomas Thomæus, Prost och Pastor i Fjelkinge, som dog 1795, efterlemnade icke blott den nioårige sonen *Jöran Jakob*, vår häröfvan tecknade kyrkohistoriker, utan bland de flera barnen äfven en äldre dotter, hvars son *Johan Henrik* föddes i Fjelkinge i Christianstads län d. 16 Juni 1798. Fadern var vice Pastorn derstädes Mag. *Albrecht Johan Pisarski*. Denne, som aldrig blef befordrad, missiyrades omkring i stiftet ännu då sonen satt ledamot i Domkapitlet och dog såsom en af stiftets äldste "hjelpепрестер" på 1830-talet. Mag. Pis farfar *Albrecht Pisarski*, Regiments-skrifvare vid Equipage-contoret under Amiralitetet i Carlskrona, hade inkommit med Kon. Stanislaus, då denne höllhof i Christianstad, hvarefter många af Konungens höftjennare af Kon. Carl XII hugnades med små befordringar i Skåne och Blekinge, då de ej vågade återvända till Polen, der deras parti besegrats. I detta hänseende har Thomander en likhet med Joh. Andreæ Moadensis (se Litt. M.), som var en af Lutherska kyrkans stödjepelare under liturgiska stormen. — Fädernens namnets alltför utländska klang var ett af skälén, hvarföre Th. bildade sitt namn efter modernet. Ringa hjälp hade han af sin fader, men utan allt fädernearf blef han dock icke. Den starka sjelfständighetskänslan hade han af Polacken Pisarski; fromhetskänslan var ett arf af det Thomæiska modernet.

Djupast blef intrycket på denna känsla i den unge Ths hjerta af mormoderus bibelläsning och böner, med hvilka

hon förut gifvit sin son Jöran Jakob Thomæus den första rigtningen. Thomas Thomæi maka var, såsom vi redan antydtt, en Monica. På hennes bord låg jemte Bibeln Balters postilla. I dessa tvenne böcker lärde Th. sin första theologi, hvilken han aldrig öfvergifvit. År 1806 sattes han i Carlshamns skola, derifrån han 1812 dimmitterades till Lunds universitet. Han hade då redan skrivit predikningar till sin mormors glädje och comedier till hennes sorg. Latinsk versification utgjorde ett tidsfördrif för piltén och ingenting mer eller mindre än världshistorien — dock efter ett mindre sammandrag — var ämnet, som behandlades. — Blott ett års vistande vid högskolan medgaf honom hans stora medellöshet, hvarefter han "tog condition." Han hade dock hunnit att bli så väl känd i Lund, att han derunder blef förordnad, att 16—19-årig, från d. 3 Nov. 1815 till d. 31 Mars 1817, förestå ett collegat i Carlshamn. Äfven då han återvände till Lund och studerade med den högsta ifver, läste han dock ej "för graden." Men hvad magister-examen åsyftar att framkalla, nemligen ett mångsidigt studium, vanns i högre grad, än hos de fleste gradpasserarne ibland studiosa juvenus. Det torde vara lättare att uppgifva, hvad han icke läste, än hvad han läste under de nio år han var student. Bland de böcker han utlånade från akademiska bibliotheket var t. ex. Spinoza, något som väckte ej ringa förvåning hos den för tillfället tjenstgörande bibliothekspersonalen. Han hade mycket anseende så väl bland docentes som discentes. Då han engång infann sig på Dr. Hylanders lection 1820 afbröt gubben med underrättelsen, att föreläsaren nu hade en lärð till åhörare.

Th. blef prestvigd d. 20 Juni 1821, s. d. förordnad till predikant vid Carlshamns castell. Privatlärare i Hrr Winbergs och Meyers hus i Carlshamn och sedan hos H. E. Gr. G. Trolle Wachtmeister, under hvilka befattningar hans vittra och theologiska studier med kraft fortsattes. Han började utgifva översättningar af Shakespeare 1824—25, som äfven af en sednare översättare Prof. C. A. Hagberg erkännas såsom mästestycken. Lika lycklig var han såsom översättare af *Molnen*, lustspel af Aristophanes 1826, *Manfred* af Byron s. å., *Brutus* efter Voltaire 1830, *Ananda* från Spanskan, *Prudentii* latinska sånger 1828, och *Om det fullkomliga Goda* eller *Tyska Theologien* från gamla Tyskan, 1825, snart allmänt erkänd såsom Sveriges lyckligaste översättare. Ypperet i detta hänseende är likväl hans originela försök till översättning af Nya Testamentet, om hvilken Tegnér i sina

prestmöteshandlingar bland annat yttrar, att den förräder "ovanlig öfversättareförmåga."

Professor M. E. Ahlman hade ett brinnande nit att upphjelpa theologiska seminariistudierna hos S. M. Candidaterna. Han hade i H. Reuterdahl funnit ett godt biträde och höll på att få ett annat i A. Sandberg (se Litt. S.); men då denne 1823 återbördades af Kalmar, kallades castellpredikanten i Carlshamn att höstterminen 1826 hålla exegetiska föreläsningar inom theol. faculteten i Lund. Denna kallelse utfärdades först på Professorns begäran af Pro-Cancelleren, "intill dess H. R. H. Cancelleren skulle täckas att derom anordnades förordna." Man fruktade motstånd i anseende der till att Th. ej var graduerad; men d. 18 Aug. 1826 skref Cancellers-Sekreteraren P. Håkansson till Dr. Ahlman: "I anledning af Hr Doctorns sednaste skrifvelse får jag den äran nämna, att jag för min del anser den omständigheten, att Tit. Thomander icke är Phil. Mag. på intet sätt kunna vara något hinder för hans antagande till Docens, helst han är så fördelaktigt känd, att Hr Doctorn gör för verket en särdeles fördelaktig eröfring. Det är, som Hr Doctorn säger, högst viktigt, att dugliga och utmärkta ämnen antagas till Docenter, ty de skola utgöra den framtida uppsättningen af Adjuncter och Professorer." Den 26 Jan. 1827 följde constitutorialet af Cancelleren, sedan Th. disputerat de Anti-christo primæ Ecclesiæ, 1826.

Nu framträdde H. Reuterdahl och J. H. Thomander med en *Theologisk Quartalskrift*, som af dem upprätthölls 1828—32 samt ny följd 1836—40, hvarunder 40 häften utgingo. H. R. var liberal och progressiv, Th. konservativ i sin theologiska bekännelse, men de samlades dock godt inom samma omslag. Tidskriften vann stort och allmänt anseende. Th. ökade sitt rykte såsom lärd Theolog genom en disputation *De Donis Spiritus Sancti* 1828 pro Exam. Past. och utnämndes till E. O. Adjunct i faculteten d. 11 Febr. 1831. Nu uppstod en ny Eris Scandica, då Christ. Wåhlin skulle få efterträdare som Domprost. Reuterdahl hade ej velat söka af undseende för sin gamle lärare Hylander, som ville dö såsom Domprost, men dog före förslagets upprättande. Th. hade sökt för nöjet att åter specimenera. Men då H. dött, vaknade Ahlmans önskan att få Th., såsom den utmärktaste af de sökande, på denna plats och han tog sig dristigheten att begära Theol. Facultetens i Köpenhamn utlåtande om de sökandes specimina, innan Filosofher och Jurister och Medici i Lund företogo sig att öfverrösta Theol. Facultetens

ende Professor. Och de Köpenhamnska Theologerne, alla af stort rykte, förenade sig i Ahlmans omdöme, att Ths specimen för första Theol. Professionen i Lund var ej blott det bästa utaf de många aflagda, utan det enda af fullgiltigt vetenskapligt halt. Detta fullkomligt opartiska responsum, afgifvet utan all kännedom om personerne eller ens deras namn, skaffade dock både Ahlman och Thomander mycken ovänskap. Den utmärkte Prof. Clausen skref d. 18 Dec. 1831 till Ahlman: "Deres H. V. ville godhedsfuldt undskyldte den Uleilighed, som jeg, paa egne og mine Collegers Vegne, paadrager Dem ved at oversende vedlagte Skrivelse til Dem. ... Publicerings-Maaden overlades aldeles D. H. V. Kun ønskede Vi at vor Erklæring måtte blive saa vidt bekjendt som mueligt; de herved foresaldende Udgifter udbeder jeg mig tillige opgivne."

Så trycktes detta Danska Theologernas omdöme om Ths disputation de Articulis Fidei primariis, 1830, hvilket dock intet betydde för de dömande i Lund, hvilka föredrogo Th. Adj. Hellstenius såsom ordinarie, då Th. var blott E. O. Adjunct. Grefve L. v. Engeström hade ansett denne Adjunct omöjlig till Professor, då han 1823 ville anställa en quartus såsom Professor i Pastoral-Theologien, hvartill han önskat föreslå Mathem. Professorn Kjellin, som dock undanbad sig. Under v. Engeströms efterträdare blef denne Hellstenius med den största entusiasm föreslagen och af R. Maj:t utnämnd till Professor Theologiæ primarius, snart utmärkt med Nordstjernan. Dock bör nämnas, att Cancelleren önskade en annan utgång.

Vi ha ansett oss böra belysa denna på sin tid vidtbekanta stridsfråga, hvaruti Th. tog liflig del för att spara, om möjligt, sin befordrare ett nederlag, som skulle komma att ge denne ett djupt sår, emedan befordraren ansåg det gälla de högsta frågor, för hvilka han lefvat ett helt verkamt lif. Vi böra tillägga, att, då A. så ifrigt fäktade för att få Th. på den plats, hvarmed pastorsembetet vid Domkyrkan i Lund är förenadt såsom präbende, hade Th. redan uppenbarat sina öfverlägsna predikogäfvor. Han utgaf 1829 en samling *Predikningar och Skriftetal* och 1830 en *Predikan vid Jubelfesten*, på begäran tryckt.

Då Ahlman lidit sitt fullständiga nederlag; skyndade vänner från sjelfva ungdomstiden att trösta honom. Bland hans till biblioteket i Lund donerade papper förvaras ett bref från en landtprost, hvilket slutar: "Denne Th. är en verklig öfvermåttad man, djerf och sjelfständig, mera passande för Amerikanska fristaterna, än för vårt servilsa sambälle."

A. réste sig snart med lika mod för sin kära vetenskap, med H. R. i ena, och J. H. Th. i andra handen. Han begärde, att dåv. Akad. Bibliothekarien skulle skaffa honom bättre besked, huru Theol. Faculteterna voro ordnade i andra länder. Denne utvidgade det förut varande commercium litterarium med en mängd nya universiteter genom att dit sända årstryck och höfliga bref. Alla svarade, till och med de Polska, alla — utom Christiania. Då en stor remiss en gång ingått och A. derom underrättades en afton, kom han efter kl. 10 och gaf sig ej ro förrän remisserna öppnats och han fått de prælections-cataloger, på hvilka han väntat. Hvilken fröjd strålade i gubbens öga, då han öfverallt fann 5—6—8 Theol. Professorer i alla vetenskapens grenar i stället för Seminarier med Præfecter för inöfning af de practiska handgreppen. Nu uppgjordes förslag till den nya organisationen af Theol. faculteten, hvori Th. ingick såsom Pastoralprofessor d. 10 Nov. 1833 med Husie præbende, sedan han disputerat de justa dispositione Theologiæ practicæ. Hartmansdorff skaffade såsom Eccles. Stats-Sekreterare det viktiga förslaget Kongl. Sanction.

Sedan Hartmansdorff lyckats i denna nyttiga reform, föranstaltade han, att den Committé, som af K. Maj:t ned-satts för att öfverse Kyrkolagen, måtte, sedan det 1829 utkomna *Förslaget till Kyrkolag och Ordning för Svenska Församlingarne* ej synt vinnå många sympathier, först cö-difiera alla förhandenvarande författningar, som upplyste, förklarade, ändrade eller tillökte den gällande Kyrkolagen. Den 27 Dec. 1833 befalldes Domcapitlen insända allt hvad de egde i detta hänseende. Och när materialierna samlats, valde K. Maj:t på H:ffs förslag en ny Committé d. 6 Aug. 1838, inom hvilken Th. hade ett ej oviktigt rum. Committéen började arbeta med ledning af Th:s "*Förslag till Kyrko-ordning*." I Committéens arbeten har Th. alltsedan rastlöst deltagit.

Vi böra ej förbigå, att Th. ensam svensk bland fem ut-ländningar promoverades till Theol. Doctor med Heders-diplom af Universitetet i Köpenhamn 1836 och erhöill sin Konungs tillåtelse att nämnde värdighet emottaga d. 29 Juni 1837; liksom att han i Oct. s. å. jemte Med. Prof. A. H. Florman inrättade Lunds Stifts Central-Nykterhetsförening, från hvilken den sednare reformen i Sverige, som dock är någon, hemtade ett kraftigt stöd. Vid det första central-möte i Sverige 1838, hållet hos Dr. A. Sandberg i Madesjö nära Kalmar, med 33 Präster bland 120 gäster och flera

tusen Åhörare, höll Th. en predikan, som gaf åt den nationalviktiga reformen en nationalverklighet. Samma år utgaf han ett *Försvar för Nykterhetssällskaperna*, som mycket bidrog till dessa årens segrar på detta fält.

Med 1840 inträdde Th. på riksdagens forum, der han alltsedan varit en hufvudman inom den liberala fractionen. Många hans gamla vänner af konservativ grundton tröstade sig dermed, att det kunde för det christliga folket i Sverige vara godt att på den s. k. liberala sidan hafva några, som ville conservera den lutherskt-evangeliska kyrkans tro, så att ej här, vid en brytning mellan partierna, blott Proud-hon'er, Cabet'er och Babeuf'er i religion skulle anses för folkets män i jordiska välfärdsfrågor. Th. syntes ej vilja "urgera ett" och låta samhällets väl bero på ett votum i en stridsfråga. Snarast synas han och de öfriga 1840 års män beslutat att ridderligt hålla samman, gemensamt rycka fram och gemensamt stå tillbaka för att se till hvad slut de omsider måtte kunna bringa de stora stridsämnena. Ännu 1840 hoppades Th. kunna genom ett mästerligt tal på Riddarhuset, der alla fyra Stånden gemensamt discuterade representationsfrågan, vinna allmänna opinionen för classval. De conservative läto ögonblicket förlöpa. Ännu 1847 hoppades Thomander vid sidan af Ekholm (1845 års representationsförslag, det s. k. Ekholmska, var redigeradt af Th.), hvilken trodde sig kunna försäkra om Borgareståndets sympathi, vinna seger åt hälften classval för ett Öfverhus, hälften allmänna val för ett Underhus; folkombuden läto äfven det ögonblicket ila förbi, oaktadt Th. åter påminde om Sibyllan, som brände den ena boken efter den andra, men ändå till slut begärde dubbelt i betalning för de ännu obrände. Men Konungens förslag, som väl hufvudsakligen fasthöll denna halfveringsprincip, blef liggande till 1850. Ännu ha 1840 års män ej deciderat sig. Vilja de conservative åtaga sig äfventyret att förkasta förslaget, se de det nog helst, för att få försöka ett för dem kärare förslag, utan att dela ansvaret, om vida mera faller än det kungliga förslaget.

Th. har vid alla de tre riksdagar han bivistat varit ledamot af Statsutskottet och derinom haft sin största verksamhet och egt stort inflytande. Vid 1840 års riksdag var Cabinetts-cassefrågan, som bekant är, en af de viktigaste. Den af regeringen tappade voteringen i Statsutskottet tillskrifves bland röstande prester Thomander, Ödmann, Laurenus, Ahlqvist, Hallström. — Det vid samma riksdag på stat uppförda anslaget af 10,000 Rdr h:co till understöd för

lärda verks utgifvande och till företagande af vetenskapliga resor, tillkom genom en reservation af Th. vid Statsutskottets betänkande om 8:de hufvudtiteln, men förtjensten af att det blef Riksens Ständers beslut tillerkännes af Th. åt Thore Petré.

Mycket förtjent af kyrka och skola har Th. gjort sig genom sin verksamhet för åstadkommande af anslag både för folkskolan och de lärda bildningsanstalterna. Honom torde väl i första rummet tacken tillkomma för det stora anslaget till Elementarläroverken vid sednaste riksdagen. Sjelf ger Th. stor ära åt Borgareståndets utmärkta liberalitet i den frågan och döljer icke heller sin erkänsla mot de 22 medlemmar af Bondeståndet, som röstade för anslåendet af 90,000 Rdr b:co, en tre gånger större summa, än den Rönungen begärt. Förtjensten af att anslaget beviljades, delas för öfrigt af W. Tersmeden, Ehrenstam, Gripenstedt samt alla Borgareståndets ledamöter i Statsutskottet, särdeles Schartau. — Th. uppgjorde under riksdagen ett fullständigt Förslag till Öfvergångsstat för samtliga Elementarläroverken i riket, baserad på StatsR. Silfverstolpes och af denne sedan öfversedt och i vissa punkter ändradt.

Då det ofta i tidningar läsits, att Ths ingående i Statsrådet varit i fråga, torde den upplysning böra meddelas, att sådant ej varit händelsen mera än under riksdagen 1841, då från en viss sida "ouverturer" i den syftningen gjordes honom, hvilka dock så negativt af Th. bemöttes, att de icke kunde leda till något resultat.

Som parlamentarisk talare har han vunnit lika stort anseende, som han förut egde såsom homiletisk. Mången competent domare har förklarat sig ej känna någon svensk, som har ordet mera i sin makt än han. En ansedd tidnings Red. jämnförde honom efter det ofvannämnda föredraget på Riddarhuset med Englands Sheridan, och jämnförelsen är i mycket träffande. Några dagar efter samma Riddarhustal skref Baron Brinkman ett, nu i annor mans ego befintligt, bref till honom i Ciceros namn (M. T. Cicero J. H. Thomander Suo S. P. D.), hvilket med ordalag samtliga tagne ur Ciceros rhetoriska skrifter på Th. tillämpar de utmärktaste egenskaper C. anser tillhöra en talare. Brevet börjar så: Quid de Te dicamus, qui non es orator unus e multis; potius inter multos prope singularis . . .

År 1847 öfvertog Th. med K. Maj:ts tillåtelse Theologia Dogmatica, lemnande Pastoralprofessionen.

Thomander är sedan flera år tillbaka Inspector för Skånska och Blekingska nationerna, utgörande mer än hälften af studerande ungdomen vid Lunds universitet.

Gift 1834 med *Emilia Lovisa Catharina Meyer*, dotter af Brukspatronen E. F. Meyer och Chr. Cath. Tauson i Carlsbom. Barn: *Fredrika Catharina*, f. 1834, *Ida*, f. 1837, *Emma Christina*, f. 1839.

Skrifter: Disputationer se ofvan. — Programmet, då Th. var Akad. Rector. — Theologisk Kvartalskrift 40 hften 1828—32, 1836—40 gemensamt med H. Reuter Dahl. — Predikningar och Skriftetal. Malmö 1829. — Nya Testamentet, öfvers. Örebro 1839. — Predikan vid Jubelfesten 1830; vid Magister-promotionen i Lund 1833; vid Th. Dr. Chr. Schönbecks jordfästning 1836; vid Th. Doc. N. O. Ahnfeldts jordfästning 1837; vid Th. Doc. H. Hellmans jordfästning s. å.; vid Magister-promotionen i Upsala 1839; vid Jubelhögtiden d. 20 Oct. 1841 (Bibeljubelåret) i Lunds Domkyrka s. å.; Profpredikan hållen i Stockholms Storkyrka 1842; Högm.pred. på Klagodagen 1844 i Lunds Domkyrka. — Tal (på vers) vid Kyrkoherden Assar Lindeblads inställelse i embetet i Öfveds kyrka 1839. — Försvar för Nykterhets-Sällskaperna 1838. — Om det fullkomliga goda, *Theologica Teutonica*, öfvers. Sthm 1828. — *Moinen af Aristophanes*, öfvers. Ib. 1826. — K. Richard II; *Antonius och Cleopatra*; *De muntra fruarna i Windsor*; *Trettondedagsafton*; *Som er behagar*, öfvers. ur Shakespeares *Dram. Works*. Sthm 1824—28. — *Manfred af Lord Byron*, öfvers. Ups. 1826. — Anföranden, Betänkanden o. d. i Riksdagshandlingarne 1840, 44, 47. — Början af talet på Riddarhuset den 28 Sept. 1840 är efteråt nedskrifven och införd i N:o 228 af *Aftonbladet* s. å. (Se Sveriges Sköna Litt. V. sidd. 128—131). — Under pressen: Predikningar öfver de årliga Sön- och Högtidsdagar. — Svenska Psalmboken, nytt redactionsförslag (i förening med P. Wieselgren).

(Källor: Prof. Bolmeers program till Thomanders introduction som Professor 1834. — Lunds Stifts Matriklar. — Ståhls Biographiska Underrättelser om Lunds Professorer. — Dr. M. E. Ahlmans donation af handskrifter till Lunds Bibl. — Conversations-Lexicon der Gegenwart. — Enskilda meddelanden.)

THORILD. (Se bokstafvens slut).

THOTT, TAGE.

Tage Thott, som till friherrlig och grefflig värdighet upplyftade en dansk-skånsk gren af en ätt, som, om den också ej räknar anor från *Per tot* (*discrimina rerum*), hvilken en Thott, som läsit Eneiden, lär uppgifvit som ättens stamfader, likväl kunde i Skåne utvisa ättens hög från hedenhös, förtjenar att här bemärkas, om han också ej hör till namnkunnigheter af en högre ordning.

Tage Thott föddes på Skubersjö d. 23 Oct. 1736, son af Ryttmäst. *Otto Thott* och *Christina Raas*. Tog examen

jurid. i Lund 1736. Blef Cornett vid N. Skånska regt. 1738 och bevisade campagnen i Pommern. Lieut. 1764. Cavaljer vid Ambassaden, som afhemtade Sophia Magdalena 1746. Major i Armeen och Commendant på Malmö citadell 1769. R. S. O. 1772. Öfv.-Lieut. s. å. Vice Landshöfd. i Malmö 1774—75. Ledamot af Physiogr. Sällsk. i Lund s. å. Vid Kon. Gustaf III:s ankomst till Ekholmsund i Juli 1776 insann sig Öfv.-Lieut. T. Thott just som Konungen dit anländt trött af en längre resa och Kammarb. Ehrensvärd antecknade, att hvar och en annan säkerligen illa mottagits i ett slikt ögonblick. "Denne T. har i Skåne ärfst stora egendomar, dem han till stor del förlösat; han har sökt under "riksdagstiden" blifva betydande, men hindrad af sitt bristande anseende och ungdomliga uppförande att hinna långt på den banan, gjorde han sig vid revolutionen i Skåne väl anskrifven hos Hertig Carl och har sedan genom Grefvinnan Höpken, som med sin mor och barn varit i hans hus på långa visiter, fått goda recommendationer i Konungens hof. Nu, sedan alla, som ej dagligen avancera, tycka att de ha trög lycka, så har Th. börjat tänka på att avancera och ville accordera sig till Malmöhus läns Landshöfdingepost af Gr. B. G. Frölich. Detta anses nu för ett obetydligt avancement för Öfv.-Lieut. T., ehuru denna tjenst, en af de yppersta i Sverige, förut sökts af Generaler och Embetsmän, hvilka kunde fordra belöning för ypperliga förtjenster af fäderneslandet. (Fältmarskalken Baron Stael von Holstein hade varit Gen.-Major i nio och Gen.-Lieut. i elfva år, då han fick Malmö höfdingedöme, Baron Gen. Adlerfelt förut stått på Riksråds-förslag, Gr. Cronhjelm varit Gen.-Major i nio år förut, Frih. v. Lingen femtön år förut blifvit Gen.-Major och elfva år förut Gen.-Lieut.). Thott skulle, enligt Konungens beslut, betala Frölich 25,000 plåtar." Ehr. suckade öfver detta slags marknad och trodde att Konungens anseende mest förlorade genom att ej lägga större vikt vid Landsherre-valen.

Thott blef Friherre (M 301) 1778 "på Drottningens kyrkgångsdag." 1779 Präses i Physiogr. Sällsk. Öfver-Commendant 1788. Bortaccorderade Landshöfdingepostet 1734. C. W. O. 1801. Grefve 1807 (M 114). C. W. O. st. R. 1814. Ridd. af Carl XIII:s O. 1815. En af Rikets Herrar 1816. Död d. 7 Mars 1824.

Gr. Th. var af en ovanlig rask ålderdom. Oaktadt nio år äldre än R. Carl XIII kunde han fyra år efter Konungens död med ungdomlig liflighet för en lysande ungdom

skildra den gamle Konungen i sin ålderdoms skröpligheter, och ett och annat häraf på ett åskådligt sätt, dervid de åskådande alldeles glömde att de hade en 85-årig framför sig, som gjorde dem bekant med en 70-årig svårighet att der han satt, omgifven af hundar, hålla elden i sin tobakspipa.

Gr. Th. hade ett angenämt umgängessätt och berättade med talang, förnjöjdare af att låta penningen gå ur än in i sin hand.

Gift med U. Chr. Barnekow, dotter af Landshöfd. Frih. Chr. B. och Eva Månsdotter Stenbock.

(Källor: Ehrenwårds Journal. — Adl. Matriklar. — Låstoms Höfd.-Minne. — Personlig bekantskap.) — N.

THUNBERG, DANIEL AF. (Se bokst. slut).

THUNBERG, CARL PETER.

Född d. 11 Nov. 1743 i Jönköping, hvarest dess fader var Handlande och gift med *Margar. Starkman*. Nyttjade den allmänna undervisningen i Jönköpings skola till år 1761, då han inskrefs som Student i Upsala. Till sitt yrke valde han genast läkarekonsten, hvilken vetenskap då förestods af Prof. Sidrén; i Chemien börde han Bergman; men Naturalhistorien, som förelästes af Linné, fängslade företädesvis den vettgirige ynglingens uppmärksamhet. Dock försummade han ej kroppsöfningar och i fäktkonsten såges han hafva utmärkt sig främst bland kamraterne. Blef Med. Cand. 1769 och 1770 Licentiat. Begärlig att lära känna främmande länder, sökte han reserummet uti Stipend. Kåh-reanum på tre års tid, för att dermed göra en resa till Paris och vidare söka insigter uti Medicinen, Chirurgien och Naturalhistorien. Begaf sig i följd häraf i Sept. 1770 öfver Helsingborg till Helsingör, och efter ett helt kort besök i Köpenhamn, vidare å ett holländskt skepp till Amsterdam. Blef härstädes med mycken vänlighet emottagen af Professorerne Burman, som tillåto honom dagligen begagna och genomgå deras kostbara bibliothek och talrika Natural-samlingar, och tillika anmodade honom, att examinera och namngifva en hop okända naturalster; besåg sedan alla märkvärdigheter, Naturalsamlingar och Trädgårdar i Leyden, Haag med flera andra ställen, och fortsatte derpå i Nov. månad s. å. resan sjöledes till Rouen och så vidare till Paris, hvarest han hos de mest berömda Läkare studerade Anatomi, Chirurgi och Naturalhistoria m. m. samt bivistade Hospitalet

L'Hotel Dieu, till Juli månad 1771, då han återvände till Amsterdam.

Under sitt vistande derstädes året förut, hade hans kunskaper i Naturalhistorien ådragit honom några Herrars uppmärksamhet; desse beslöto nu, att för sina frukt- och trädgårdars skull, understödja honom på en resa till någon af de Norra Asiens delar, isynnerhet till Japan, hvarifrån man i Europa ännu hade inga växter. Detta anbud blef emottaget; men som ingen nation, utom Holländare, den tiden tilläts inkomma i Japan, begärte han att förut få vistas ett par år på Goda Hopps-Udden, såsom anställd i Holländska Compagniets tjenst, för att lära sig både väl förstå och tala holländska språket, hvilket beviljades, och hvarpå han, efter undergången chirurgisk examen, afreste i December såsom Öfverfältskär på ett ostindiskt skepp till Cap*). Ankommen dit i April 1772, företog han genast en öfver par hundra mile resa öster ut, genom södra delen af Cafferlandet; följande året en dylik, genom norra delen, och 1774 en annan lång resa inåt landet, utom det han emellanåt gjorde utfarter till de närmast Cap belägna orter. 1775 lemnade han Cap, och afgick som Extra Chirurg på ett skepp till Batavia på Java, derifrån han med holländska Ministern följde i egenskap af Legations-Medicus till Japan och så vidare till kejserliga Hofvet i Jedo. På återresan vid slutet af år 1776 besökte han det inre af kusten på Java; uppehöll sig 1777 hela sju månader på Ceylon och kom i April 1778 till Cap. Afseglade derifrån i medlet af Maj tillbaka till Holland, hvarest han fick tillbud att efterträda Professor van Royen i Leyden, men emottog det icke**), utan skyndade sig öfver Haag och Rotterdam till England, hvarifrån han, efter att hafva ökat sina kunskaper uti Herrar Banks m. fl:s vidlyftiga Natural-samlingar, besett åtskilliga trädgårdar, och gjort flera både hedrande och nyttiga bekantskaper, kom genom Holland och Tyskland i April 1779 till

*) Under resan råkade han äta pannkakor, hvartill man af missstag nyttjat Blyhvitt i stället för mjöl, hvaraf följden blef kolik, kräkning, fallkomlig salivation och slutligen värk i lederna, hvilket allt likväl genom tjenliga medel öfvervanns. (Se dess Resa Del. I. sid. 98).

**) År 1802 blef Prof. Thunberg äfven af Vet. Akad. i Petersburg på det mest lysande sätt tillbuden, att efter Professor Lepechin blifva Botaniska Trädgårdens i Petersburg Intendent, eller om anbudet afslögs, i stället uppgifva en värdig man till denna plats, och hvartill dåvar. Professoren i Greifswald, Rudolphi, äfven blef föreslagen, men som också afände sig densamma.

Stockholm, samt hade genast den nåden, att under en särskild audience inför Kon. Gustaf III, få aflägga underdånig berättelse om förloppet af de märkvärdigaste händelser under sin utrikes resa, isynnerhet i Japan, och om sina gjorda upptäckter.

År 1777 befordrad till Botan. Demonstrator i Upsala, hvilken underrättelse mötte honom i Cap. År 1781 utnämndes han till Præfect öfver Botan. Trädgården och förestod föreläsningarna under Prof. Linnés (den yngres) utländska resa. Samma år E. O. Professor med tillökning i lönen. Efter Linnés oförväntade död utnämndes han till Medic. och Botan. Professor 1784, erhöll året derpå Wasa-Orden samt 1813 Commendeursbandet af samma orden. Afled d. 8 Aug. 1828. Gift 1784 med Akad. Kamerersaren Rudas dotter, Brita Charlotta, som 1813 dog barnlös.

Vid sin död i en ålder af 83 år, hade Thunberg i 47 år varit akademisk lärare, derunder 4 gånger Akad. Rector, 4 gånger Promotor, i nära 40 år Inspector för Smålands Nation, 4 gånger Præses i K. Vet. Akademien, och blef 1822 Jubeldoctor.

Få Svenskar hafva förvärfvat en större och vidsträcktare namnkunnighet: ja bland alla Europas Naturalhistorici ansågs Th., efter den äldre Linnés död, en lång tid såsom *princeps inter pares*. Redan i egenskap af Linnés lärjunge öfverhoppades han under sin utländska resa af främmande lärde i yrket med välvilja och uppmuntringar; förteckningen på de Akademier och lärda Sällskaper, hvaraf han tid efter annan var ledamot, fyller hos Sacklén bortåt tre octavsidor; och troligen fanns intet enda, som i någon mån sysselsatte sig med naturkunnighet, hvilket icke tillegnade sig den berömda mannen. Efter honom äro uppkallade ett Ört-genus och 14 Species, samt 5 Insektarter. En gång emottog han kallelse från Leiden som Professor, och tvenne gånger från Petersburg. I sjelfva Japan funno Meylan och Siebold, som 40 till 50 år efter honom besökte detta örike, hans namn icke förgätet, såsom den der, hvilken ingifvit några bland de lärde infödingarne håg och kärlek till Naturalhistoriens studium och såsom grundläggare till en slags Linnéisk skola. Så mycket mer bör hans namn i Upsala lefva i tacksamt minne. Det var han, som genom sin inflytelse förmädde K. Gustaf III, att förära den K. Slottsträdgården till Universitetet, för att efter lämpliga förändringar begagnas till Botanisk trädgård, i stället för den gamla, inskränkta Rudbeckisk-Linnéiska, samt att anslå medel till det nuvarande

praktfulla Museets och Orangeriets uppbyggande; byggnaden blef väl icke färdig-förr än 1807, dock tillräckligen tidigt, för att af Th. sjelf kunna invigas på Linnés hundraåriga födelsedag. Det var han, som sedan Sverige förlorat de Linnéiska samlingarne, hvilka efter sönens död afgingo till England, 1783 skänkte till Akademien sin dyrbara och isynnerhet på örter och insekter rika Naturalie-samling; hvarförutan han till Universitets-Bibl. förärade ett ej obetydligt antal Japanska, Malaiska och Indiska böcker och handskrifter, jemte åtskilliga sällsynta ostindiska mynt till dess Myntsamling.

Grunden till sin ryktbarhet hade Th. laggt genom sin 1784 i Leipzig utgifna *Flora Japonica*, hvarest följde hans på flera språk översatta Resa. De underrättelser, han om det otillgängliga och efter Kämpfers tid ej beskrifna Japan meddelade, upptogs med tacksamhet och väckte uppmärksamhet i hela Europa, utan att dock i värde och grundlighet på minsta sätt kunna jemnföras med den store föregångarens, Kämpfers, hvars beskrifning ännu efter 200 år förblifver hufvudkällan för detta lands kändedom, och hvars classiska verk äfven är översatt på Japanska samt der högt värderadt. Th:s öfriga hufvudarbeten äro de båda verken om de Capskä växterna. Sin återstående ledighet egnade han åt i dissertationer och i lärda Sällskapers handlingar utgifna beskrifningar öfver andra växter och insekter i sitt Museum, samt åt dess ordnande och förökande medelst köp, byte och undfångna skänker. För dessa värf lefde han uteslutande, försmående alla förströelser, all flärd, all yppighet, men dock i sitt yttre skick alltid iakttagande en viss gammalmodig prydighet. Sällan såg man honom utom sitt Museum, som var deladt mellan Upsala och Tunaberg, med undantag af de besök han en eller par gånger i veckan gjorde hos sin alltid sänsliggande vän och landsman, Ödmann. Men hvem helst som besökte honom, fann gubben öppen, fryntlig, hjertlig, meddelsam, endast alltför benägen att brumma öfver sina colleger, af skäl, som nedanför skola uppgifvas. Var den besökande en student, som kom att säga honom att han ämnade studera Medicin, så kysste gubben honom och rosade sin vetenskap. Under sin långa professors-tid företog denne naturhistoriens fornde Odyseus, oss veterligen, ingen längre resa än till Stockholm, och under de sista tjuge åren knappast någon längre än ut till sitt kära Tunaberg, som är beläget en knapp fjerdedels väg utanför Upsala. Men dessa färder fram och tillbaka voro lika vissa och regelbundna som flyttfåglarnas tåg. När Upsala-boarne hörde

Skallerormen (så kallade man gubbens gamla, långa och smala calèche) rassla genom staden, så visste de, i fall de ej gifvit akt på storklockan vid Rectors-ringningen, att det nu var riktigt slut på vårterminen, och när Skallerormen om hösten skramlade Svartbäcksgatan tillbaka, så kunde borgarna vara säkra på, att Studenterna snart och vore i antågande. Ingen kunde dock rätt begripa, hvarföre gubben till sommarvistelse föredrog sitt kala, flacka, inskränkta Tunaberg framför det vackra och bekväma nya bostället och dess herrliga trädgård. Icke kunde det vara värden af landtbruket, ty med detta sysselsatte sig Th. föga eller intet, med undantag af plantering af träd och lefvande gårdsgårdar. Men menniskan är vanans slaf, och den alltid forskande vetenskapsmannen begärde intet annat ombyte, inga andra nöjen.

Det är stundom svårare att förvärfva ett namn, än att försvara det: det gifves äfven perioder, då det förra jemaförelsevis är temligen lätt, och denna tid inträffar vanligen medan en vetenskap ännu befinner sig under sin första utveckling. Th. hade vunnit sin namnkunnighet genom upptäckten af en otalig mängd naturföremål i fjerran länder och genom deras inregistrerande i systemet, och detta var, under första hälften af hans bana, ett verkligt behof för den botaniska vetenskapen, liksom hufvudföremålet för dess idkares verksamhet. Hade Th. egt någon del af mästarens snille, så skulle han icke blott bidragit till vetenskapens utveckling på bredden, utan äfven på djupet, skulle hafva studerat naturen äfven å dess innansida och sökt uppdaga dess lagar, samt skulle derigenom kommit att intaga ett rum vid sidan af systemets uppfinnare. Väl införde äfven han deruti några förändringar, som af aktning för hans anseende vidtogos i ett par Svenska Floror, men dessa hafva sedermera befunnits icke vara några egentliga förbättringar och äro numera öfvergifna. Obilligt är dock, att förebrå lärjungen att han icke var mästaren själf; hans rastlösa flit, hans ihärdiga forskning och de deraf vundna resultaten i hänseende till vidgandet af vetenskapens gränser skulle utan tvifvel varit nog att tillförsäkra Th. en oantastad odödlighet, om ej mot honom den icke ogrundade förebråelsen uppstått, att hans forskningar varit nog ytliga, hans beskrifningar ofullständiga och ej nog sorgfälliga, så att sednare forskare stundom stadnat i villrådighet om de typer han menat. Orsaken dertill bör till en del deruti sökas, att Th., liksom läraren, befattade sig, mer eller mindre, med alla Naturens

historiens grenar, men om han än varit begåfvad med den teleskopiska och skarpt urskiljande blick, hade nu det i alla riktningar så mycket vidgade fältet blifvit vida svårare att öfverskåda. I alla fall kommer Thunberg att i vetenskapens historia iakttaga ett af de främsta rummen och hvad här är anfördt, åsyftar icke att nedsätta honom, utan att bestämma hans rätta plats.

Men hvad här blifvit ofullkomligt antydt har af en kunnare blifvit utveckladt, och det med all den grannlagenhet man är skyldig ett stort namn. Sålunda yttrar sig Biskop Agardh i Vet. Akad. Handl. 1828 sid. 242 o. f.

"Linnéernes Efterträdare vid det Lärösäte, hvarifrån Naturhistoriens reform utgick, qvarhöll Thunberg ännu glansen af detta namn öfver Lärösätet och Sverige. Tillhörande en period i denna vetenskapens utveckling, der isynnerhet naturkropparnes speciella kännedom var forskningens föremål, intog han, — liksom Linné i classificationens period, — det främsta rummet i Europa. Ty ingen naturforskare hade på hans tid upptäckt, undersökt och beskrifvit så många naturkroppar som han. För detta ändamål gynnad af lyckan, fördes han till länder, som få naturforskare före honom, och ingen efter Linnés reform undersökt; och född med en verksamhetsdrift nästan utan exempel, och som ej förlamades af sjelfva ålderdomens varnande svaghet, begagnade han det honom derigenom erbjudna tillfälle så, att samlingar, gjorda under nära 9 års resor, sysselsatte honom med beskrifningen deraf under en påföljande 50 års lefnad, och lemna ännu säkert en rik efterskörd åt hans efterträdare. En sådan lefnad har i vetenskapernas historia en stor märkvärdighet. . . Orättvis vore man, om man ville bedömma en naturforskares verksamhet efter något annat än det skick vetenskapen hade på hans egen tid. Om en annan tid sedan inträffar, der vetenskapen får en förändrad och högre riktning, så är det möjligt att den icke hade kunnat erhålla den om ej den förra hade föregått."

"Det var vetenskapens naturliga gång, att sedan Linné bragt reda deruti, skulle insamlandet af nya materialier blifva nödvändigt. Ty Linné hade använt de redan för hand varande. Återgången till en ny utveckling af de allmänna åsigtorna kunde endast fortskyndas i den mån som ifvern att samla visade sig verksam. Och i detta afseende har Thunberg under sin period gjort mera än någon af hans samtida. — Vill man således jemföra Thunbergs förtjenster med Linnés, så skulle man finna att de sträfvat åt skiljda

rigtningar. Linné sökte öfver allt lagar och enhet. Thunberg öfver allt specialitet och mångfald. Linné gick långt fram om kommande tider; Thunberg blef inom behovet och stämningen af sin egen. Linné upptäckte knappt en enda växt; Thunberg upptäckte 1000. Den ene ordnade det chaos, som låg för hans fötter, efter bestämda lagar; den andre gaf dessa samma lagar en vidsträcktare tillämpning, och stadfästade dem derigenom. Linné arbetade så undan för vetenskapen, att hans like ej kunde uppträda förrän, sedan genom nya materialier ämne till en nästan ny vetenskap blifvit bildadt; men Thunberg hopade dessa materialier så, att uppträdandet af en ny Linné blef omöjligt. Och om Linné var en ära för Sverige, så var det måhända Thunbergs förtjenst, att aldrig något annat land sedermera kunde frambringa hans like."

Af hvad hittills blifvit anfördt, kan läsaren inbemta, att ingen, mera än Th., kunde älska och värdera sin vetenskap. Men denna kärlek hade det felet, att gå till en öfverdrift, som gernä ville utdömma alla andra vetenskaper än dem, som omedelbart sammanhängde med hans egen, eller de så kallade praktiska. För Th. var Japan, med få undantag, idealet af en stat, emedan han här sett den strängaste ordning, de orubbligaste lagar och seder, det mest blomstrande åkerbruk, den mest omtänksamma idoghet i alla rigtningar, i stort och smått, så att t. ex. ingen spillning får ligga obegagnad på landsvägarna, ja sjelfva urinen uppsamlas under affallet och hålles i porcellinskrukor, som ställas utmed landsvägarna. Han medgaf att luften, i trots af den rika vegetationens balsamiska dofter, fylldes med illa lukttande ångor, men ansåg denna olägenhet fullt uppvägas af nyttan. Här finnas ock inga pass och inrikes tullar, såsom i andra länder, hvarom Th. ofta med förtrytelse talade. Med ett ord: hela den Japanska civilisationen tycktes honom stå högre än den Europeiska. I sammanhang med denna åsigt yttrade Th. oförbehållsamt, tid och ofta, sitt förakt för de speculativa vetenskaperna och allt som hörde till ideernas område, icke anande att hans högt vördade Mästare sjelf var vida mer än en blott classificateur och naturrens registrator, utan en stor Naturphilosoph; och att denne hade just denna egenskap till en icke ringa del att tacka för sin storhet. Denna fanatiska ensidighet gick så långt, att Th. 1793 till Regeringen ingaf en skrift, deruti han, på grund af de filosofiska vetenskapernas onödighet, föreslår filosofiska examens upphäfvande för medici. Detta

kunde ej annat än emot honom uppreta de tänkande både inom och utom universitetet, och förslaget var icke utan fara i en tid, som hade en så uteslutande rigtning åt det materiella, och så mycken både afvoghet och fruktan för ideerna, samt då projectets upphofsman var fäderneslandets största celebritet. Hörom hvad derom berättas af Professor Acrell i ett bref till Dr. Carlander, hvilken sednare kort derefter författade en kraftfull vederläggning, ämnad att införas i Stockholms-Posten: "Jo! Min bederlige Carlander: vi äro här i en förbannad strid. Men för att få reda på denna process, som aldrig slutar väl för Philos. Faculteten, bör jag relatera det förnämsta. Vid Dr. Avents ansökning inlemnade Prof. Thunberg sitt betänkande om Philosophiska Vetenskapernas oduglighet. Detta remitterades af Hertigen till Theologiska, Medicinska och Philos. Faculteternas utlåtande. Theol. Facultetens var beskedligt skrifvit; Medicinska må Tit. af innelykte döma, och Philosophernas tankar, med mycken hetsighet och ej utan galla, har Tit. redan läst. Detta sednares skärpa eller, på vårt språk att tala, *acrimonia*, har dock mycket skämt deras goda sak, och blifvit illa upptaget på bögre ort, ja så, att ett snubbande bref till dem ankommit, som låter dem förstå att de icke kunna dömma, huru mycket philosophie Medici behöfva; utan skall Medicinska Faculteten härom inkomma med sitt utlåtande. — Och detta Opus skall kläckas om Onsdag. Men nu är det märka, att tryckningen af Philos. Facultetens Protocoll är icke igenom Faculteten bestyrd, utan har Prof. Nordmark af illaka emot Thunberg gifvit det åt boktryckaren, hvarföre åter Nordmark och hans medhållare, Aurivillius och Neickter (Auctor till skriften), råkat i största fiendskap med sina öfriga Colleger, hvilka äro att anse som de moderata emot les Enragés eller Berg-Partiet. De mest turbulenta Facultets-sessioner hållas, och ända till och med i Consistorium fräsa de som kattor emot hvarandra. Sed satis ineptiarum!" *).

Den storm, som sålunda hade utbrutit i Consistorium, lugnade sig väl, men efterlemnade dock köld och afvoghet mellan Th. och collegerne och öppnade en schisma, som aldrig i dennes lifstid fullkomligt utjemnades, helst som mångåldiga menings-discrepancer tidt och ofta mellankommo. Oftast (som vi tro) ensam stående och af pluraliteten öfverflyglad, kände Th., som hade en god portion småländsk envishet, sig

*) P. H. Malmstens Minnesteckning af Chr. Carlander. Stockh. 1849, sid. 12 och Tilläggen sid. v.

förödmjukad, och i öfvertygelsen om den solklara sanningen och påtagligheten af sina åsikter, trodde han att motståndet deremot blott härrörde från ett mot honom personligen fiendligt parties afund och bitterhet. Spänningen i Consistorium mera ökades än minskades, sedan Per Afzelius, representanten af nyare och vidsträcktare vetenskapliga åsikter, dit inkommit; gubben tyckte sig blifva mer och mer tillbakasatt, jemväl af sjelfva den akademiska styrelsen, som så sällan lyssnade till hans betänkanden. Denna brist på uppmärksamhet var visserligen, om än objectift rättvis, dock svår att smälta för arfvingen till Linnés thron i Naturens rike och för en man, som visat Akademien så stora välgärningar; det hörde ock till gubbens svagheter att äfven inför yngre studerande, icke utan bitterhet, deröfver beklaga sig. Men skyndom oss att upprepa, att när Th. icke kom på detta capitel, var han i umgänget den älskvärdaste, treffigaste och gladlyntaste man kunde önska sig. Af Studenterna var han upprigtigt afhållen; oegennyttig, tog han aldrig något honorarium för någon af sina disputationer, som närmade sig till antalet af 300.

Sällan förbryter sig någon strafflöst emot ideerna: äfven Th. fick plikta för sitt förakt af filosofien och de classiska studierna genom en viss enfald i reflexioner, brist på logik, på tankeförbindning, på stil, hvilka brister emellanåt uppenbara sig i hans skrifter, isynnerhet i hans svenska. Såsom exempel på en slik alltför långt drifven naivitet citerar man följande anmärkning, som Th. nedskref efter sin ankomst till Frankrike: "Det kunde ej annat än förefalla mig både underligt och löjligt, att höra borgare och bönder allmänt tala det på andra ställen förnäsma språket." (Resa I. sid. 40). Än flera och större blunders insmögo uti hans på sena ålderdomen utgifna disputation "Om de Djur, Insekter — Vexter, som i Bibelen finnas." Angående ventilationerna berättas i Pantheon följande: "Det är vanligt i Upsala att Respondenten före acten bjuder Præses och Opponenterna, samt en och annan af sina öfriga vänner, till frukost. Det låg något rörande i den glada kärlek och vördnad, hvarmed den gamle emottogs, då han i sin trilla, hvilken för sin skramlande gång, af Studenterna kallades "skallerormen", kom åkande till mötesplatsen för den fredliga förberedelsen till lärdomsstriden. Vid frukostbordet plögade Th. gerna språka om sina reseäfventyr, och med något muntert infall krydda skålen, då han drack sin Respondens till. Han höd honom derefter att åka med sig till Botaniska träd-

gården, der han hade sitt auditorium. Opponenterna vandra-
de efter till fots, och man inträdde i det vackra museum,
der gubben med sitt fromma ansigte, sina hvita hår och sin
ljusblå frack, steg upp i kathedern. Förste opponenten upp-
sätte sitt complimentstal till Präses, hvilken, emedan han
var något döf, märkte talets slut deraf att opponenten boc-
kade sig, och då besvarade det med allmänna ordalag. Se-
dan opponenten och respondenten äfven complimenterat hvar-
andra, hvilket just icke alltid skedde på latin, börjades dem
emellan en conversation, hvilken mången gång tycktes gå ut
på att försöka, hvilkendera af dem hade största våldet öf-
ver sina skrattnuskler, emedan de, med allvarsam uppsyn
och min, framförde idel gyckel. Gubben, som ingenting
hörde, då det icke talades med hög röst, plägade också
stundom nedstiga ur kathedern och göra en promenad i träd-
gården, medan Studenterne roade sig i museum och endast
iakttago den försigtigheten att utställa någon post för att
se till att ingen annan Professor eller främmande, med
bättre hörsel, kom tillstädes."

Lyckligtvis förmärkte icke den värdaadsvärde gamle,
ett vetenskapen slapp honom ur händerna. Ända till sista
stunden utröttligt verkande, hyste han den tillfredsställan-
de öfvertygelsen, att han äfven nu befordrade vetenskapens
verkliga tillväxt. Hans forskningar gynnades af en sällan
vacklande helsa: kroppen var starkt bygd, eburna han till
vexten var spenselig, liten, torr, ej olik en väl inbalsamerad
mumie, om man endast tillägger rörligheten. Klädd om som-
marn i nankingskläder, om vintern insvept i en röd kappa
och mössa "med pelterier", såg man den lilla gubben, som
alltid bibehöll någonting exotiskt och så till sägande, säll-
synt, med utmärkt vighet och lätthet trippa fram på ga-
torna. Blyhvit-förgiftningens följder tvungo honom att i sin
mat alltid undvika allt surt. Oföränderlig i sina vanor, var
det hans sed, att alltid d. 1 Maj, utan afseende på väder-
leken, aflägga "pelterierna" och iföra sig nankingskläderna.
På sin åttionde födelsedag den 11 Nov. bivistade han utan
öfverrock hela den långa acten vid sin jubelpromotion i den
hyliga Domkyrkan, utan att hans hårdade helsa deraf rönto
ringaste skada. Men när han fyra år derefter angreps af en
feber och märkte dödens annalkande, reste han till Upsala,
vandrade genom den botaniska trädgården och tog afsked af sina
kära örter, sina träd och buskar. Han dog på Tunaberg,
men liket fördes till lärosalen i Orangeriet och ställes på
en svart katafalk omgifven af cypresser. Smålands nation,

i hvars lärosal af honom finnes en liknande bild, beslöt att åt sin Inspector uppföra ett monument: Vetenskaps-Akademien lät öfver honom slå en minnespenning, med Floras bild och påskriften *Suis late Regina triumphis*. Vetenskaps-Akademien i Stockholm och Vet.-Societeten i Upsala hafva i sina acter förvarat minnet af den ledamot, som i bortåt femtio år tillhört deras krets och riktat deras handlingar.

Hans ej alldeles så obetydliga förmögenhet delades mellan systersonen Docenten Forssberg († 1832) och en fosterdotter, gift med Ingenieur Ridderbjelke.

Skrifter: a) Större arbeten: *Flora Japonica*. Lips. 1784. — *Resa uti Europa, Africa, Asia 1770—79*. T. I—IV. Ups. 1788—93; på Tyska af Groskurd. Berl. 1792—94; på Engelska. Lond. 1795; på Franska af Langlès och Lamarck. Paris 1796. — *Prodromus Plantarum Capensium*. P. I, II. Ups. 1794—1800. — *Icones Plantarum Japonicarum*. Decas I—5. Ups. 1794—1805. — Beskrifning på Svenske Djur. I Classen: Mammalia. Ib. 1798. — Tal vid Invignings-acten af den nya Akademiska Trägården. Ib. 1807. — *Flora Capensis*. Vol. I:mi Fasc. 1—5. Ib. 1807—15; Vol. II:di Fasc. 1. Hafn. 1818. Editio nova omnibus numeris absolutus cur. I. A. Schultes, prodiit Stutgardiae et Tubingae apud Cottam. 1823. — b) Akademiska arbeten: 293 Dissertationer 1780—1828, hvaraf ett urval i 3 Tomer blifvit af Persoon utgifvet i Götting. 1799—1801. — 15 Akad. Programmer. — c) Uppsatser, af mestadels botaniskt och zoologiskt innehåll, i Vet. Akad. Handl. (hvaribland: Inträdestal om Japan och dess Myntsorтер. Sthm 1799, öfversatt på holländska, tyska, fransyska. — Præsidiital 1784: om Japanska Nationen, öfvers. på tyska); i K. Vet. Societ. Acter; Landbruks-Akad. Annaler; Physiogr. Sällsk. Handl.; Götheb. K. Vet. och Vitt. Samh. nya Handl.; K. Patr. Sällsk. Journal; i Upsala Läns K. Hush. Sällsk. Handl.; i åtskilliga utländska lärda Sällskapers Händl. samt dessutom i svenska period. Skrifter. — Se vidare Marklins Catal. och Sacklén, hos hvilken sednare titlarna fylla 13 sidor.

(Källor: Sacklén's Läk. Hist. Del. I. — Lefnadsteckning i Vet. Ak. Handl. 1828 af Agardh. — Vita, i Nova Acta Soc. R. Upsal. Vol. X, af J. H. Schröder. — Pantheon h. 1 m. m. — Personlig bekantskap.) P.

THUNMAN, HANS.

Född på Thoresunds prestgård i Södermanland d. 23 Aug. 1746. Fadren, *Johannes Erici T.*, var der Kyrkoherde. Vid elfva års ålder blef Hans, jemte elfva syskon, faderlös och försattes i den torfligaste belägenhet. Han måste genom socknegång hus ifrån hus upphemta den ringa penning, som honom bestods; och sålunda nödgades han ofta i den strängaste vinter gå till fots flera dagar efter hvarandra.

Utom språkstudier, hvartill Th. hölls på landsbygden, uppsökte han sjelf på lediga stunder alla slags sagor och historiska berättelser, han kunde öfverkomma.

Sedan en släkting, som var Svensk Consul i Smyrna, önskat taga gossen till sig, studerade han äfven för detta ändamål Arabiskan; men resan blef inställd.

Någon tid derefter blef han intagen i Strengnäs gymnasium och utmärkte sig i historien samt de gamla språken. Lector Barkman blef hans synnerliga gynnare och eggade honom till mera rent vetenskapliga studier. Under allt detta måste Th. handleda yngre barn, dels för eget, dels för sin fattiga moders uppehälle.

På Barkmans förord fick Th. af Consistorium ett stipendium, som beredde honom utväg att besöka Upsala Aka-
demi v. t. 1764. Medellöshet tvang honom att studera Theologi för att derigenom snarast vinna bergnåd; men hans forskningshåg fattade vid universitetet så eld, att han omöjligt kunde afstå från att fortsätta sina älsklingsstudier. Han fick på stället begagna Upsala Bibliothek, och slukade innan kort Greklands historieskrifvare och skalder, samt gjorde öfversättning på latin af det viktigaste, för att äfven kunna njuta deraf hemma. Bland flera grekiska författare öfversatte han sålunda helt och hållet Euripides.

Med samma nit dref han historien och nyare språken. Han lade nu grunden till den stora färdighet, hvarmed han sedan talade och skref franskan. Bland hans efterlemnade papper funnos alphabetiska förteckningar på italienska och engelska skalder, dem han denna tid genomläst, tillika med utdrag ur deras verk och svenska öfversättningar af de vackraste ställena: t. ex. episoden om Ruggiero och Ugolino ur Dantes Commedia, Cant. xiiii; flera sonnetter ur Petrarca Cant. iii *sopra gli occhi di Marca Laura*; samt många vackra ställen ur Shakespeare. Sannolikt är ock från denna tid ett arbete öfver Grotii Historia Gothorum, hvaraf han sjelf gjort en svensk öfversättning in folio, hvars breda bräddar äro alltigenom med anmärkningar fullskrifna. Förundransvärdt är, att Th. medhann allt detta på de tvenne år, han vistades i Upsala.

År 1766 blef han informator hos Commendanten i Wismar, Major Böhn. Derifrån reste han 1769 till Greifswald, der han s. å. blef Phil. Magister, sedan han utgifvit en *disputation de origine Billungorum*. Han lärdom tillvann honom isynnerhet den berömde Prof. Möllers vänskap. Kort derpå blef han informator hos den lärde v. Arnim på Suckow

i Brandenburg, der han egde tillfälle till det mest lärrika och bildande umgänge. Med mycken rörelse talade Th. alltid om detta hus. Själf kallades han bland dess umgängeskrets: "den älskvärde Svensken." Här blef Th. äfven bekant med Preussiska Ministern Frih. v. Zedliz, genom hvars förord han 1772, efter v. Arnims död, blef Phil. et Eloqu. Professor i Halle efter Klotz.

Flera historiska skrifter af högt värde utgaf Th. här-
 efter och vann ett ganska stort anseende såsom historieforskare, särdeles för sina arbeten om de nordiska folkens forna ålder. En stor förlust för vetenskapen var, att han ej fick utföra sin tillämnade stridskrift mot Schlözer. Han ämnade deri offentligen återtaga, hvad han ansåge sig förut orätt hafva uppfattat, samt tillika med nya grunder befästa de uppgifter, i hvilka han trodde sig hafva rätt. Detta löfte hade han kungjort i Hall. Nya Lärda Tidn. St. 92, s. 781, yttrande: "Jag vill uppgifva och förbättra de verkliga fel, dem jag i mina undersökningar öfver nordiska folkens historia kan hafva begått. Detta håller jag för hvarje ärlig mans skyldighet, emedan villfarelserna äro så fruktsamma." I ett bref till v. Guldensstedt bekände han, att han högligen misstagit sig, då han ansett Chazarerne och Sirakerne för samma folk.

Ths öfvermenskliga ansträngningar och nattvak inver-
 kade på hans helsa. Brösträmpor inställde sig snart såsom hotande förbud. Sjukdomen tog efterhand ett alltmera af-
 görande skaplygne och Th. afled d. 17 Dec. 1778, endast 52 år gammal. Han fick samma dödsår med Linné, Rousseau, Voltaire.

Om Ths christliga sinnelag skrifver Eberhard: "Aldrig hörde jag honom nämna den store Guds namn utan samlad andakt och med allvarligaste eftertanka, likt en Rob. Boyles. Isynnerhet var hans känsla af Guds godhet stark och djup. Ofta under sin sista sjukdom plägade han upplyfta ögon och händer mot himlen och prisa Guds godhet, som så förödmjukat honom, att han lärt känna dess lagar. Han anmärkte ock huru hans lidande lärt honom att qväfva många höga tankar, hvartill hans eldiga själ kunnat leda honom." Kort före sin död hörde han följande bref från den vördnadsvärde Büsching sig föreläsa: "Det synes, som skulle detta bref träffa er på er döds- och sjuksäng, och denna tanken be-
 dröfvar mig. Dock, när jag besinner, att er långvariga och plågsamma sjukdom länder till Guds och Jesu ära, tröstar mig den visshet, jag derjemte eger, att Gud dagligen för-

finnar et nödiga krafter att framhärda i hopp och tålmod, till dess er förlösningsstund infaller. Detta är ock min dagliga bön för eder. Gud vederqvicke er i den stunden och äfven när ni bekommer detta bref. O att ni måtte framhärda i tålmod, sinneslugn, hopp och längtan efter Herren. Salig är min vän Thunman, om Herren finner honom beredd för den sista viktiga resan till himlen i det ögonblicket, då han vill taga honom till sig."

Skrifter: (se ofvan). — De confinis historicæ et politicæ orationis. Halæ 1772. — Untersuchung über die alte Geschichte einiger Nord. Völker. Berl. s. å. — Om Antiochus Hierax, Hall. Anzeig. 1773. — Untersuchung über die Geschichte der östlichen Europ. Völker. Th. I. Leipz. 1774. — Öfver den äldre nordiska skaldekonsten, Hall. Anzeig. 1775. — Om Amerikas upptäckande. Ib. 1776. — Berättelse om v. Segners lefnadslopp. Ib. 1777. — Beskrifning om Krimiska Tatariet (i Büschings Geographi).

(Källor: Lohschrift v. Eberhard. — Büschings Wöchentl. Nachrichten 1779. — Rapiarskys Lex. IV. — Meusels Lex. XIV. 66. — Welckers Staats-Lex. 2a uppl. LVI, 5. — Nordiska Saml.) — A — O —

THYSELIUS, CARL.

Född d. 8 Maj 1767 uti Vintrosa nära Örebro. Son af Kyrkoherden derstädes, sedan Prosten i Kumla, Mag. Per Th. och Elisabeth Sophia Wollrath. Njöt undervisning i lemnet, till dess han 1780 intogs på Strengnäs gymnasium. Student i Upsala v. t. 1787. Philos. Mag. 1791. Förste Equadronspredikant vid Lifhusarerna i Stockholm. Tjenstgörande Hofpredikant s. å. Kyrkoherde i Särestad af Skara dist 1795. Prost 1806. Theol. Professor 1815. Amiralitets-
superintendent i Carlskrona (den siste med denna befattning) 1817. Theol. Doctor och L. N. O. 1818. Pastor Primar. Carlskrona 1819 och skulle i sådan egenskap jemväl be-
örja pastoralvården vid Amiralitetsförsamlingen. Riksdags-
allmäktig 1810, 12, 15. Död 1833.

Th. hade 1794, enligt A. L. Hamilton, gifvit 1000 Rdr till Debesche, Ståthållare på Stockholms slott, och derföre öfverkat sig promotorial till påsta lediga pastorat i Strengnäs stift. Reuterholm, härom underrättad, lät afgå ett angäbref till samma Consistorium att på detta promotorial i fästa afseende. Th. beklagar sig häröfver i ett bref till hvar Reuterholm, yttrande deri, bland annat, det han ej kunnat ett dylikt steg under en vis regent, helst man ej hade exempel på dylika i sjelfva Christiern Tyranns, för-
lörande brefvet vara från en enskild man till en enskild. Men Th. blef fiscaliter anklagad, dömd till döden, benådad

i stället med fjorton dagars vatten och bröd *). Debesche, hvars simonie uppdagades, miste sina sysslor. Sedan omtalade han, att Hertigen träffades af underrättelsen om Gustaf III:s öde på maskeradbalen — klädd i Stor-Amiralsuniformen **).

Gift 1798 med *Maria Cecilia Sandberg*. Son: *Wilhelm*, Banco-Commissarie.

Skrifter: Skaldeförsök. — Profpredikan i Mariestad 1806. — D:o i Carlskrona 1816; — Likpredik. öfver Commminister Vingberg. — Bevillnings-Utskottets Betänkande 1815.

(Källor: Hof-Chorociets Hist. — Wallqvists Handbok öfver Ecclesiastique Befordringar sid. 56. — Bothsteins Matrikel öfver Lunds stift.)

THYSELIUS, PER. (Se bokst. slut).

TIBELL, GUSTAF WILHELM AF.

Ättens stamfader var *Petrus Thomæ Cassiopæus*, Prost i Skeptuna, efter hvilken socken sönerne antogo namnet *Skeptunensis*. Förut tillgifven Liturgien, underskref han Upsala Mötes beslut och blef genom sina söner stamfader för minst sju prestsläkten, hvaribland det Aurivilliska. En af dem, *Laurentius Petri*, Kyrkoh. i Jerläsa, sedan i Tibble uti Upland, underskref Upsala Möte, efter att hafva utstått många ledsamheter, såsom motståndare till Liturgien; blef s. å. anklagad för trolldom, men kunde ej öfverbevisas; dog 1618 "i stor vidlöftighet" (Erkestiftets Herdam. III. s. 100). Sonsonen *Petrus*, Kyrkoh. i Hageby, skref sig *Tibellius*.

Lieutenanten *Christopher Tibell*, som dog 1786, egde med sin hustru, *Catharina Elisabeth Nordenfelt*, endast sonen *Gustaf Wilhelm*, som föddes på Malma sätesgård d. 12 Maj 1772. Han hade från sin ungdom lust för fadrens yrke, så att han redan som student var inskrifven som Volontär vid Södermanlands regimente. Endast sexton år gammal, blef han Rustmästare, tågade 1708 i fält emot Ryssland och

*) "Åtta dagar", enligt Wallqvist.

**) Denne Debesche var af särdeles stolt sinne. Vid tornerspelet på Ekolsund 1779 åtlodde han såsom Konungens Lifpage ej en Konungens befallning att gå inom barrieren och emottaga Konungens lön på grund att Konungen i spelet gjorde en Båren Oxenstiernas cours och således vid denna befallning ej var att anse som Debesches Kung, utan medtjenare. Få hade sett Gustaf III bli så ond som då Kungen tillsade honom, då spelet var slut, att retirera sig, förvissad om hans onåd. Det syntes föga behömma den unge gunstlingen. Han vann också Nåden igen.

BIOGRAPHISKT LEXICON

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

SJUTTONDE BANDET.

ANDRA HÄFTET.

A decorative logo for the publisher, featuring a stylized, intertwined monogram.

Uppsala

WAHLSTRÖM & C.

1849.

PÅ N. M. LINDHUS Förlag.

Innehåll.

Tibell, Gustaf Wilhelm af. — Tidén, Lars. — Tilas, Daniel. — Tingstadius, Johan Adam. — Toll, Johan Christopher. — Tolleson, Pehr.

**Ytterligare tryckfel och tillägg
i XIV, XV, XVI och XVII Banden.**

FJORTONDE BANDET.

- Sid. 80 r. 19 nerifr. *Ulfson* läs *Knutsson*.
— — r. 18 — *Alfson* l. *Knutsson*.

FEMTONDE BANDET.

- 129 r. 13 läs: dæreregeringen.
— 1 0 r. 1 kasta l. kastade.
— 187 r. 3 en punkt (.) borttages.
— 159 r. 17 l. hedningarne.
— 177 r. 2 l. reflecterande.
— — r. 9 *Bihang* l. *Bidrag*.
— — r. 11 nerifr. *deras* l. *kans*.
— 204 r. 1 läs: Det var tydligen ej denne, utan General-Major
G. B. St. v. H....
— 210 r. 4 l. *Suède*”
— — r. 8 l. förhållande. Enligt ..
— 214 r. 16 nerifr. *Holland* l. *Lord H*.
— — r. 10 — *Liver* l. *Liwer*.
— — r. 2 — *Holland*, l. *Kungariket H*.
— 215 r. 6 nerifr. i texten l. *föreslog*.
— 216 r. 11 en af ... läs tre af ...
— 219 r. 4 *cops* l. *corps*.
— 238 r. 19 läs 900 man K. tr.
— 252 r. 16 nerifr. i texten *Tolfta* l. *Tofta*.
— 331 r. 4 som utmärker ...

SEXTONDE BANDET.

- 8 r. 16 nerifr. *Mars* l. i *Mars*.
— 42 r. 19 *Kouu*... l. *Kouu*..
— 67 r. 1. Not. *) tillsättes vid Gabr. Kihlgren.
*) Denne G. K. en bror till den adlade Börneman, var in
uti sin ålderdom öfvertygad, att en engel talat med honom
som barn. Då han låg på sitt yttersta, sade han: ”jag dör
ej, förrän min engel, som var min lekkamrat i min barn-
dom, åter visar sig.” En natt syntes i rummet ett åken.
”Nu dör jag, sade gubben. Engeln visade sig i natt.” Han
dog följande dagen. Berättadt af Hr Capitaine Ljungman,
som då uppvæxte der G. K. dog.
— 68 r. 9 l. berömmas.
— 72 r. 7 800 l. 300.
— 86 r. 19 nerifr. *två* l. *tre* söner, som i Sverige vunnit adelskap,
af hvilka en vann namnkunnighet.
— — r. 18 nerifr. *yngre* l. *ynge*.
— 87 r. 8 nerifr. l. *Nerheden*.
— 90 r. 1 *Frankrike*. Läs: *F—e*,

- Sid. 110 r. 10 nerifr. helen.
 — 122 r. 15 (Oxstjernen).
 — 123 r. 7 l. Ödestugu.
 — 149 r. 10 nerifr. öfver l. under.
 — 161 r. 15 l. Konungs.
 — 162 r. 2 nerifr. l. frändrogs.
 — 163 r. 4 utan ha l. utan att ha.
 — 175 r. 20 står påstodo l. påtogo.
 — 201 står L. N. F-n, l. L. B. F-n.
 — 223 r. 3 nerifr. i texten Aud... l. Aulevill.
 — 353 r. 14 — två l. de.
 — 358 r. 10 Consist. l. Constitt.
 — — r. 4 nerifr. i texten l. dessa stift.
 — 364 r. 15 — l. klaga. Att ...
 — — r. 2 — l. aldrig dolt och ...
 — 365 r. 9 — l. Peter.
 — 394 r. 10 förordnade, l. de, varmt förordande, ...

SJUTTONDE BANDET.

- 151 r. 17 nerifr. står Lindholm; läs Lundholm.
 — 159 r. 10 — står kunde aftagas; läs borde aftagas.
-

bivistade hela kriget. Den unge T. saknade icke tillfällen att utmärka sig. Han bivistade träffningarna vid Brakila och Menelä, var med då bron sprängdes vid Anjala, samt vid kanonaden och träffningen vid Werelä. För sitt deltagande i affären vid Keltis baracker, erhöll han sitt första heders-tecken, medaljen för tapperhet i fält. Hans matematiska kunskaper hade blifvit bekanta, och han användes därför vid arbetena på fortificationsverken, som uppfördes vid Ummeljocki, vid Werelä och Anjala, till fredslutet.

Han blef derefter UnderLieut. vid Södermanlands regtes artilleri, och 1792 Informations-officer på Carlberg. Der icke blott lärde han det egentliga militäriska åt Cadetterne, utan äfven då läraren i matematiken var hindrad, dennes vetenskap. Befordrades 1797 till Capitaine vid Jemtlands regte. Han var en af stiftarne af Krigsmanna-Sällskapet, och blef vald till ständig Sekreterare i detta sällskap.

Fransyska revolutionen och de krig, den förorsakade, hade öppnat en ny bana för dem, som egde mod att söka äran. Tibell, kanske äfven lockad af de nya idéernas glans, erhöll 1798 afsked från Carlberg och tillåtelse att träda i fransysk tjenst. Han flög till Frankrike. Sedan han der undergått en examen, utnämndes han till Ingenieur Capitaine och placerades vid franska Generalstaten i Italien. Detta fälttåg var under loppet af år 1799 icke så lysande, som det anstod franska vapnen. Napoleons ande var icke närvarande och ledde det. Tibell utmärkte sig emellertid, blef blesserad vid åtskilliga tillfällen, såsom vid Castel-Nuovo och vid Turin, der han äfven blef fången, men efter tre veckor utvexlad. Han kämpade med vid Bussolengo och Rivoli, blef änyo blesserad vid Fossano, samt steg till Gen.-Adjutant. Den retirerande fransyska arméens belägenhet i Italien var ganska svår, oaktadt Masenå ilat dit, för att sätta sig i spetsen för den. Men Napoleon återkom från Egypten. Det vaknade en ny ande i de franska legionerna, då de tågade öfver Alperna. Tibell var med på detta odödliga tåg. Han bivistade stormningen af förskansningarna vid Suze och Gravière, vid den del af Napoleons armé, som gick öfver Alperna längre i vester, än han sjelf. Han var med i slaget vid Marengo, d. 18 Juni, ett af de vackraste som Napoleon vunnit.

Då kriget derefter vändes emot venetianska landet, deltog T. i flera träffningar. Han anförde fransyska förtropparna vid öfvergången af Mincio, forcerade passagera öfver Adige och Brenta m. m. Såsom egentligen Ingenieur-officer

erhöll han det uppdraget att med de under hans befäl stående officerarnes tillhjälp, upprätta en charta öfver den trakt, som utgjorde högra franska flygelns terrain.

Men Napoleon hade upptäckt att Tibell kunde gagna i en vidsträcktare verkningskrets. Efter fredens avslutande samt arméens återtåg ur venetianska landet, då Italienska national-försvaret skyndsamt skulle organiseras, inträdde T., på Förste Consula Bonapartes befallning, i italienska Republikens tjänst, med bibehållande af den franska, och blef der commenderande General-Adjutant, Chef för Ingenieur-corpsen och Directeur för Krigs-archivet, samt förordnad att organisera dessa Verk, som då, enligt en af honom uppgifven plan, blefvo inrättade. Tibell med italienska Ingenieur-corpsen, och Gen.-Adjutanten Brassier med den franska, erhöello uppdrag att gemensamt upprätta en fullständig topographisk charta i stor scala öfver hela italienska Republiken. Emellertid blef T. Ledamot och Sekreterare vid den på hans framställning, stiftade Italienska Krigsvetenskaps-Akademien i Milano. Flera af honom författade afhandlingar finnas införde i denna Akademies Handlingar. På årsdagen af slaget vid Marengo, erhöll T. en hedersvärja, och befordrades kort därefter till Brigad-General.

Kon. Gustaf Adolf, som emellertid ansåg sig behöfva en så bepröfvad och utmärkt krigare i sin tjänst, kallade honom dertföre tillbaka till fäderneslandet, sedan han befordrat honom till Major i svenska arméen och Öfver-Adjutant. Tibell åttlydde kallelsen.

Hans befordringar hemma voro följande, och vittna om hans stigande inflytande: "Han utnämndes d. 6 Aug. 1803 till Öfverste-Lieutenant och General-Adjutant af flygeln, samt placerades till tjänstgöring hos Presidenten i K. Krigs-Collegium. Förordnades sedermera till Ledamot i Commitén angående Arméens Tross- och Utrednings- samt Fältstats-Reglemente. Den 30 April 1804 förordnad till Ledamot i en extra Revisions-Commission öfver Krigs-Collegii cassor och räkenskaper; d. 30 Juli Led. i K. Krigs-Collegium, och d. 3 derpå följande Oct. General-Adjutant och Öfverste i Arméen, jemte nådigt förordnande, att i Presidentens frånvaro föra ordet i Collegium; d. 22 Dec. Led. i Commitén för Artilleriets organisation. År 1805 d. 1 Mars adlad med namnet af Tibell; d. 16 Mars Led. i Commitén till Jägar-Reglementets öfverseende; d. 4 April vice Ordförande i K. Krigs-Collegium, med i nåder tillagd lika rang och lön som vice Presidenter i rikets öfriga Collegier; d. 16 April Di-

recteur och Chef för den då inrättade Kongl. Fältmättnings-corpsen. Den 24 April Led. af K. Vetenskaps-Akademien i Stockholm och dess mathematiska class; d. 29 i samma månad R. S. O.; d. 1 Maj Led. af K. Finska Hushållnings-Sällsk. i Åbo; författade på Konungens befallning ett förslag till tjänstgörings-reglemente för Arméens General-Stab, hvilket så blef tryckt; förordnad d. 8 Aug. till Led. i Committén angående Fattigvården och Sjukanstalterna i Stockholm. Var 1806 Konungens följaktig till Pommern och der tjänstgörande såsom Kongl. Maj:ts General-Adjutant för expedition och vilken förrättade General-Quarttermästaretjensten vid Arméen, hvilken titel honom äfven d. 6 Juni 1806, såsom Chef för Fältmättnings-corpsen, tillades. Efter Konungens återkomst från arméen i Oct. månad samma år, återtog han sin tjänst-befattning såsom vice Ordförande i K. Krigs-Collegium. Den 1 Febr. 1808 befordrad till General-Major; d. 6 Mars ånyo förordnad till Konungens General-Adjutant för Arméen, d. 13 Sept. Ledamot i K. Finance-Committén; d. 16 Apr. Led. i K. Krigs-Committén; d. 14 Nov. Led. i K. Krigs-Beredningen; d. 5 Dec. förordnad att tills vidare äfven förestå Gen.-Adjutantsbefattningen för flottorna."

T., hvars lefnad framställer en sällsynt vexling mellan lycka och nedan, stod nu vid gränsen af ett nytt. Men som vi berätta hans ödes nya vändning vilja vi anföra den bildning, som Crusenstolpe*) af honom uppdrager jemte en berättelse om en anekdot, för hvars sanning vi dock icke vilja stå i borgen: "Hos Gustaf Adolf stod han i det högsta förhållande, och var redan General-Major samt Gen.-Adjutant för både arméen och flottorna, innan revolutionen utbrast. Den Kongen hade aldrig kunnat falla med sitt val på något värdigare föremål, hvad kunskaper, skicklighet, tjenstgjord, militäriskt mod och oegennyttia angår; men icke så i förhållande på karaktärsstyrka. Tibell saknade allt politiskt mod, och dristade aldrig svara nej till hvilken begäran som helst, framställd af en person med inflytande. T., som med sin i den fiendtliga elden såg döden i ansigtet, darrade förtvålning, då det gällde faran att ådraga sig en högre personlighets misshag. Vid sidan af Napoleon, hvars egen skarpa blick genomträngde allt, och hvilken, då han fann sig godt eller behöfde skåda med andras ögon, hade tusentals sådana osvikliga och bepröfvade att lita på, skulle en dylik svaghet i karakteren hos det underordnade redskapet

*) De Frånvarande, 4:de upplagan, sid. 150.

för hans planer betydligt mindre än intet; och de voro också ytterst få bland hans omgifningen, från Marskalken till kamartjenaren, som tilläto sig en framställning, stridande mot den store beherrskarens kända åsigt. Men helt annat var förhållandet med detta karaktärsfel hos en man, till hvilken Gustaf Adolf satte sitt förtroende. Sjelf ville han väl, men förstod ej alltid det rätta, och de flesta i hans omgivning, som hvarken lade sig vinn om eller förstodo det, liknade endast i blind eftergift för hvad de ansågo vara Monarchen angenämt, den svärm hvilken slafviskt böjde sig för Fransmännens Kejsares minsta vink. Ovanan vid sanningens språk kostade både Napoleon och Gustaf Adolf deras throner; och den himmelsvida skillnaden i egenskaper dem emellan gjorde endast fem års skillnad i tid, från den sednarens bannlysning ur Sverige, till den förres ur Frankrike.

Lifligare än genom alla beskrifningar, skildras förhållandet af följande enkla factum. Det olyckliga, men icke orättvisa kriget mot Ryssland pågick. Hela världen känner nu och kände då redan, i hvilket djup af lidanden och eländighet landtvärnet blef störtadt. En enda visste det ej då, och denne ende var — Konungen. Han står en dag med Tibell i ett fönster på sitt slott, åt Lejonbacken, inbegripen i ett samtal. En bataljon landtvärn tågar i detsamma öfver bron. Klädd i trasor och halfnaken, vacklande af hunger, köld och mattighet, kan den arma truppen med yttersta möda hålla sig uppe på benen. Den ene soldaten vinglar, böger, den andre åt venster, och gevären svaja, som flöja för vinden. Hvilken syn, Gud! och hvem såg ej den elldess sidostycke under den hemska vintern mellan åren 1800 och 1809! Gustaf Adolf blir öfverraskad och bestört. Han vänder sig hastigt till Tibell och utbrister: "Hvad skall det betyda, och huru hänger det ihop? Hvad fattas, och huru står det till med folket?"

En stråle af ljus hade skymtat fram i det dunkel, hvar uti man höll den stackars Konungens begrepp. Ett ord (ett enda ord oförställd sanning*), och han är upplyst och räddad, jemte fosterlandet och blomman af dess ungdom. Tibell besinnar sig ett ögonblick, under det Gustaf Adolf fixerar honom skarpt, med spänd och otålig väntan.

Under en djup bugning svarar Tibell: "Det är ingenting som förtjenar att fästa Eders Maj:ts höga uppmärksamhet."

*) Sådana strålar saknades visst icke från flera håll, t. ex. från Toll, Essen, Ehrenheim m. fl., men man vet, huru litet det hjälpte.

ännu mindre att förorsaka Eders Maj:t något bekymmer. Eders Maj:t känner, att landtvärnet utgöres af landets ungdom, som råkar anhöriga och vänner öfverallt. Tvifvelsutan har man vid detta tillfälle något för obetänksamt och starkt visat ungdomen gästfrihet. Den har ännu ej hunnit riktigt vänja sig vid disciplinen, och troligen nu fått något för mycket till bästa. Deruti består alltsammans. Jag vågar underdånigst hemställa, om icke Eders Maj:t skulle i nåder täckas låta saken falla, åtminstone för denna gången, och låtsas ej hafva blifvit den varse."

Men låtom oss fortfara att berätta. Den 13 Mars blef Gustaf Adolf arresterad, och d. 23 entledigades T. från sina befattningar i rikets tjenst. Den 13 Aug. förordnades han dock till ledamot i Passevolance-Comitéen. Den 19 Sept. utnämnes han, att som Konungens Commissarie afgå till Frankrike för att utvexla krigsfångarne. Orsakerna till denna afresa uppgifvas sålunda af Crusenstolpe: Vid Frankrike voro hans käraste minnen fästade. På Frankrike hvilade ock nu hans förtröstan: icke endast den allmännare, som han, gemensamt med hela Sverige och dess Konung, hyste till Napoleons beskydd, utan tillika den bestämdare, att se någon stor man ur den store mannens omgifning förflyttad till ledare på närmare håll af det svenska samhällets öden. Tidningen om unga Baron Otto Mörners förehafvanden i Paris var mer än tillräcklig, att gifva rigtning åt Tibells önsknin-
gar och lif åt hans verksamhet. Svenskarnes inneboende nationalhat till Ryssland, nu stegradt genom den naturliga armén öfver det herrliga Finlands förlust, så väl som gemmensamtroende till ett välde, hvars sålunda tillvexta materiella styrka satte det i stånd att helt och hållet uppsluka en mindre starka granne, om sådan vore eller blef det förras politik: — detta nationalhat var den mäktiga häfstång, som Tibell och de med honom liktänkande, bland adeln: Pålmen, Gahn af Colquboun, Funch; af presterne: Almqvist, Huldt och Laurin; hos borgarne: Wilcke, Sturnegh, Stabeck, Benzen; och i bondeståndet: Oxelberg, handledd af sin vän Brewesmöhlens råd, med framgång använde, att genomdrifva sin plan. För att besegra Ryssland och återtaga Finland — så yttrade de — fordras, att vårt försvarsverk varder satt på en fruktansvärd fot och vår krigshär i stridbart skick, samt att i spetsen för henne ställes en fältherre, hvars redan frejdade namn må utgöra en borgen för vår seger. Dessa förespeglingar, städse upprepade, om en återförening med det innerligt saknade Finland, slogo djupa rötter och för-

felade således ej deras ändamål, att mer och mer stämma sinnena för Prinsens af Ponte Corvo thronföljareval, till hvilket 1809 års män hade en helt annan candidat i beredskap. Tibell och sedermera Staterådet Mörner voro de enda, som, jemte Landtmarskalken Fleming, d. 21 Aug. på Ridderhuset, förordande, gäfvö luft åt de känslor och tänkesätt, hvilka genom handling uttalade sig i sjelfva den enhälliga Valacten.

Mot vintern finna vi T. återkommen till fäderneslandet, der efter den nye Kronprinsens ankomst hans åtjerna åro uppgår. Den 26 Febr. 1811 uppdrogs åt honom att förelä lämpligaste stället för anläggandet af en Place d'Armes i Norrland. Den 3 Juli utnämnes han till Chef för de då förenade Fortifications- och Fältmättnings-corpserne, som erhöello namn af K. Ingenieur-corpsen. Samma år blef hans porträtt måladt på K. Fältmättnings-corpsens Officerares föranstaltande och med Konungens nådiga tillstånd uppsatt i Corpsens ritsal, med påskrift: *Officerarne af den Corps han bildat läto teckna dragen af en älskad Befälhåfvare.*

Detta (berättar Crusenstolpe) hindrade ej, att T. tyckte sin lycka vara trögare, än han haft anledning att vänta, och trodde sig mera än skäligt tillbakasett. Det var åro i Frankrike hans förhoppningars morgonrodnad uppgick. Ett bref från Staterådet Lagerhjelle till Gr. Adlersparre, offentliggjordt i dennes Historiska Handlingar, föranleder, att T. af svenska Beskickningen i Paris för ingen del der ansågs såsom en omistlig person. Tibell föreställde sig, att hyskomsten af firdna förhållanden skulle vara lika frisk och angenäm för Napoleon, som för honom. Men då T. tillkän sig att erinra Segraren vid Austerlitz om den föregående segern vid Marengo, och den lycka han haft, att uti Italies kämpa under Förste Consulns ärorika fanor, vände Napoleons honom ryggen och svarade honom helt torrt: "*Ainsi donc que Vous avez servi la revolution.*"

Så liten aktning visade Kejsar Napoleon för deltagares i General Bonapartes bedrifter. Ovisst är dock, om det ej mera var en i fäderneslandet iråkad ny osåd än hoppet om bättre lycka, som förde honom till Frankrike. Ty hvarfö skulle T. annars före afresan nedlagt sina embeten? Men som helst var efter detta svaret ingen lycka att förvänta Frankrike, och derföre återvände T. till fäderneslandet. An länd till Köpenhamn mötte honom hos svenska Beskickningen följande anklagelsepunkter:

"att hafva öfverlemnadt planritningar till fästningar och specialchartor öfver flera punkter på svenska kusterna; att

hafva meddelat underrättelser om svenska arméens organisation; om beskaffenheten af arsenaler, tyghus, krufföråd etc.;

"att hafva yttrat, det Sverige ej kunde vidmakthålla sig såsom Nation, utan att det måste kasta sig i Kejsar Napoleons armar;

"att hafva yttrat, det Sverige emottagit Engelmännen på kusterna kring Carlshamn, der det blifvit dem tillåtet att slå upp ett läger, hvars avenuer regeringen låtit bevaka af svenska hussarer, på det invånarne ej skulle blifva varse den eftergifvenhet, man visat Engelmännen; men att det lyckats honom att bedraga posternas vakaamhet derigenom, att han gifvit ut för Doctor Sparrmann, hvilken man visste skola färdas i dessa trakter; att han medelst denna list praktiserat sig in uti lägret, der han souperat med befälhafvarne, och att han följande morgonen rest derifrån, af fruktan för sin säkerhet: att lägrets styrka bestod af 2000 man;

"att i Paris hafva redogjort för enskildheterna af det engelska lägrets tillvaro vid Carlshamn;

"att i Paris hafva yttrat, det han haft uppdrag, att i Frankrikes namn föreslå Konungen och Kronprinsen en subsidietraktat;

"att hafva yttrat missnöje deröfver, det Konungen ej gifvit honom Svärdsordens Commendeursband vid samma tillfälle som Gr. Mörner och Baron Rosenblad, och att i vredmod hafva tillaggt: "man har gjort mig ett intrång (*pas-sedroit*), som kommer att kosta Sverige ett krig."

Dessa anklagelsepunkter voro efter inlupna rapporter från Paris, redigerade i Kronprinsens cabinet. De åtföljdes af följande clausul:

"Man har velat lemna General Tibell, före dess ankomst på svensk botten, underrättelse om de facta, för hvilka han kommer att anklagas inför behörig domstol, på det, att om han beslutar att underkasta sig laga ransakning och dom, han må vara beredd, att inställa sig inför sina domare."

Då conceptet till ofvanstående framlades till Hans K. Höghets genomseende, gjorde han med egen hög hand en förändring i clausulen, vittnande om det hjertas ädelmodiga grannlagenhet, som mera än något annat gjort Carl Johan värdig och berättigad till den thron, hvars urgamla ära han nu riktat med sina lysande bragders glans. I stället sålledes för sista strophen: "på det — — — inställa sig inför sina domare", blef nu, i kraft af Kronprinsens rätteliga så lydande:

"på det att han må kunna rättfärdiga sig."

Efter hemkomsten till fäderneslandet blef T. icke lagförd; troligen rättfärdigade han sig från det mesta, men svårligen från allt, åtminstone icke för närvarande, emedan han icke änyo blef anställd *) — detta skedde först 1814.

Under dessa onådens år var T. (berättar Crusenstolpe) reducerad att lifnära sig med hustru och barn af ett litet, ett par mil från hufvudstaden beläget halft hemmans ringa afkastning. Man såg nu General Tibell rätt ofta i en kläd-sel, föga skild från den torstigaste landtmans, färdas på samma bondåkdon, som till afsalu transporterade hemmanets små produkter. Om af vana från denna tiden, eller af medfödd fallenhet för en viss cynism, lemne vi derhän; men säkert är, att T., äfven efter det han sedermera blef åter insatt i statens tjenst och befordrad till dess högsta värdigheter, framgent egnade sitt yttre en så föga omvårdnad, att den svårligen skolat ursäktas hos en person af lägre tjenstegrad och mindre utmärkta förtjenster.

När T. 1814 åter inträdde i tjenst och dervid återfick sin förra tour, förordnades han först till Ordförande i K. Krigshöfrätten. Sedermera undergick hans stjärna ingen för-mörkelse, utan fortfor att föröka sin glans. 1815 blef han Ledamot i K. Krigs-Collegium, samt fick s. å. Svärdsordens Commendeursband. Uppdrogs i Febr. 1819 att sammandraga alla författningar rörande Krigsväsendet till lands, hvilket arbete blef färdigt och utgafs 1821. Den 17 Febr. 1820 utnämnd till ständing Ordförande i K. Krigshöfrätten; erhöi s. å. Öfverste-indelning vid K. Helsinge regimite, samt vice Ordförande i K. Krigs-Collegium. 1821 Commend. med st. Korset af K. Sv.-Orden, samt Ridd. af K. Franska Heders-Legion. 1824 General-Lieutenant och d. 2 Nov. President i K. Krigs-Collegium. 1827 upphöjd i friherrligt stånd. Afled d. 8 Mars 1832. K. Carl Johan lät på sin bekostnad anställa en dyrbar sorgestät; och K. Krigs-Akademien, som i honom förlorade en af sina verksamaste medlemmar och en Hedersledamot, anlade trenne dagars sorg.

Förförligt hade Frih. Tibell deltagit i en mängd Com-mitéer såsom 1820 vid uppgörandet af nya Stadgar för K. Vet.-Akad.; 1822 Ordförande i Commitén för granskningen af Krigslagarne, och hvars förslag afgafs 1826; likaledes 1826 i Commitén för öfverseendet af författningarne rörande besvär i ekonomie- och politie-mät, samt 1850 ledamot i den för Indelta Arméens löne-reglering.

*) Enligt Crusenstolpe skulle först efter hemkomsten hans entle-digande hafva försiggått.

Föröfrigt 1822 Ledamot af K. Samf. för Skandinavien
Historia; 1826 Hedersled. af K. Vitt. Hist. och Ant. Akad.

Gift 1. med *Carolina Mariana de Ferrand*, hvars fader
var Öfverste i fransk tjenst, och, sedan han från henne blifvit
lagligen skild, — 2. 1819 med *Sophia Albertina Cederling*,
hvars fader var Major. Efterlemnade en son och tvenne
döttrar.

Crusenstolpe uppdrager af honom följande bild. Först
yttras i anledning af hans Presidents-utnämning: "Han egde,
för att värdigt bekläda detta embete, ett öfvermått af kun-
skaper och arbetsnit; men den sinnesspänstighet brast ho-
nom helt och hållet; utom hvilken man aldrig blir en lämp-
lig Chef, emedan man i saknad af denna egenskap ej maktar
skaffa sig erforderligt gehör, hvarken hos styrelsen eller sina
underordnade. Och derförutan finnes intet samband inom
statsförvaltningen." . . . "Ingen kunde göra mindre väsende
af sig, än Presidenten Tibell. Man såg honom knappt, då
han med matta steg vandrade från hemmet till embetsrum-
met, eller tvärtom; och såg man honom, så var det i san-
ning ej för att beundra hvarken klädselns prakt eller per-
sonens stolta hållning. Men ville man deremot se, huru en
embetsman lefde för sitt yrke; ville man höra, huru han
pejlat djupet i författningarnes ocean; ville man blifva be-
kant med de företörelser, som uppkomma blott genom för-
ändrad lokal för en verksamhet, hvilken aldrig hvilat: —
då träffades mannen i honom. Och mannen träffades i ho-
nom, om man ville höra talas om ödets vexlingar! I fall
man hade brådtom, skulle man likväl akta sig, att sätta ho-
nom i fart att berätta. Denna kom nog ändock af sig sjelf.
Deruti var han stark, och deruti låg hans svaghet. Den som
läst så mycket, som han, stått i beröring med så mycket
folk, som han, af så olika samhällsbelägenheter och under
så olika förhållanden, skulle naturligtvis hafva ett outtöm-
ligt förråd på historier, både små och stora. Och han hade
det. Och han delade deraf med sig frikostigt: ja häruti be-
stod det enda slöteri, som någonsin belastat hans samvete!
Hade man sjelf någon tid att disponera, så hörde man ho-
nom gerna; ty han berättade ledigt och okonstladt. Man
märkte genast att det var hans passion. Det yttersta och
ovedersägliga beviset härpå var, att sedan han vid en he-
grafning, som han bevistade, fått ett anfall af slag, och af
läkaren i vagn hemfördes till sin sjuksäng, hvilken efter nå-
gra få dagars förlopp blef hans dödsbädd, gaf Tibells egen
bedröfliga och qualfulla belägenhet honom sjelf anledning

till en läjlig berättelse om ett likartadt fall, hyllan han, med döden i faggorna, meddelade läkaren, med stapplande, afbruten och stockande röst, som också upphörde att någonsin mera låta höra sig, innan man hunnit fram till hans honing. Så jollrande var hans lyne, och med sådan likgiltighet ansåg han dödens budskap."

Skrifter: Krigs-Tidningen No 1-6. 1797; 3:e uppl. 1810. — Uppsatser i Milaniska Krigs-Vet. Akad. Handl. för 1802, 1803; i Sv. Krigsmanna-Sällsk. sedermera K. Krigs-Vet. Akad. Handl., alltifrån 1797 (se Rosenblads Anteckn. sid. 393); i tidskriften Iduna h. 10. 1824: Undersökning om tiden, då den af K. Magnus Ladulås utgifna s. k. Skenninge Stadga blifvit utfärdad. — Tal i K. Vet. Akad. vid Præsidiij nedlägg. 1809: Om Håjdernas sammanhang på Jordklotet. — Försök till Reglemente för Arméens General-Stab 1809. — Sammandrag af Författn. rör. förvaltningen vid Krigsväsendet till lands. 182. — Seraphimer-Ordens Historia i första tidevarvet från 1288 till 1748. Sthm 1826.

(Källor: Bothlichs Matr. — Pantheon, h. 11 sid. 31. — Crusastolpe, De Frånvarande. — Wingårds Lefnadsanteckningar.) F.

TIDEN, LARS.

Föddes d. 5 Dec. 1777 i Fröjereds pastorat af Skaraborgs län. Föräldrarnas meddelöshet hindrade dem att åt sonen bereda annan undervisning, än den, som då för tiden utgjorde den allmänna; men då gossen blifvit yngling, genombröt han fattigdomens alla svårigheter, för att tillfredsställa en oemotståndlig drift till kunskapers inhemtande, och begaf sig till Skara, hvarst han, understödd af ädelsmodiga gynnsare, deribland Domprosten C. J. Knös, började under enskild handledning läsa latin och grekiska samt ett och annat lefvande språk. Han fortsatte, slutligen i Stockholm, sina studier, bland hvilka redan tidigt medicinska kunskapsarter ingingo, hvarjemte han, för att vinna nödigt uppehälle, sysselsatte sig med information; under hvilken tid han i dåvarande Sidenfabrikören, sedan Commerce-Rådet Schönherres hus i Stockholm åtnjöt ett så välvilligt emottagande, att derigenom uppkom en för T. oförgämlig tackskyld. Sedan T. egnat sig uteslutande åt läkarekonstens studium, emellertid tjenstgjort såsom Underläkare vid Svea Artilleri och aflagt första afdelningen af Chir. Magisters-examen, afreste han till Carlakrona, samt tjenstgjorde, såsom Uppbördsläkare, först på fregatten af Chapman, sedan på skeppet Fäderneslandet. Under sjö-expeditionerna 1808 och 1809 likaledes Uppbördsläkare på Flottan, men biträd-

de deremellan såsom Sjukhusläkare i Carlskrona. Efter återkomsten till Stockholm blef han Chir. Magister; sedan han förestått åtskilliga offentliga läkarebeställningar, förordnades han 1813 att vara Adjunct och Andre Lärare vid den kort förut i Skara stiftade Kongl. Veterinär-Inrättningen.

Huru T. fullgjort sina åligganden, i egenskap af Lärare vid Skara Veterinär-Inrättning, inhämtas af den framställning, hvarmed Directionen öfver inrättningen 1843 ingick till Kongl. Maj:t, i ändamål att utverka åt T. en årlig pension af allmänna medel, i hvilken framställning bland annat förekommer: — — — "så och då bemålde T., som numera vid framskriden ålder och mångårig, städse berömvärd, tjenstgöring vid Inrättningen, förklarar sig benägen att, om han blefve i nåder hugnad med en mot hans inkomster vid Adjunct-beställningen fullt svarande årlig pension, taga afsked, samt T. under sin långvariga ställning vid Skara Veterinär-Skola gagnat icke blott Veterinär-inrättningen härstädes, men genom sin rastlösa arbetsamhet, såsom författare och öfversättare, varit i tillfälle att, medelst utgifvande, äfven på eget, mestadels förlustbringande, förlag, af mera än 418 tryckta ark, på ett utmärkt sätt befrämja Veterinär-kunskapens studerande och utöfning inom fäderneslandet, men Skara Veterinär-inrättnings dessa icke lemnar tillgång till hans pensionering, dristar Directionen i underd. fästa Ed. K. Maj:ts synnerliga uppmärksamhet på de ovanliga tjänster mot vetenskapen och det allmänna, hvarigenom T. lärar förvärfvat ett utmärkt anspråk att få uthytta sin nitiska och försakelserika verksamhet mot en hederlig hvila, förljufvad genom ofvan antydda vedermåle af Ed. Maj:ts Nåd, för T. så mycket dyrbarare, som hans ekonomiska ställning icke medgifver honom att under annat vilkor frånträda sina löneinkomster vid Veterinär-inrättningen." — —

T. var ledamot i Sv. Läkare-Sällskapet sedan 1813; corresp. ledamot af K. Landtbruks-Akademien sedan 1816; och led. sedan 1818 af det K. Selskap för Veterinär-Kygdighedens Framme i Köpenhamn m. m.

Under de sednare åren af sin lefnad var han sysselsatt med utarbetandet af en vetenskapligt ordnad katalog öfver alla i Sverige från trycket utgifna Ekonomiska, Technologiska och Topographiska skrifter, hvilken dock hans smärre aftynande krafter nekade honom att bringa till slut. Hans innerliga önskan var att få denna katalog från trycket utgifven, hvartill han lärar sökt understöd från Landtbruks-

Akademien, emedan hans tillgångar icke tillåto honom att ensam bestrida den dryga förlagskostnaden.

Död d. 1 Sept. 1847, efterlemnande enka och en son.

Skrifter: Stecker, Om Rötsefebernens natur och behandling jemte några allmänna anmärkningar öfver febrarnas olikhet, indelning och kurmethod; Öfvers. tryckt i Berzelii och Gadelii Journal för Läkare och Fältläkare. 2:a band. 1:a häft. — Handbok i Praktiska Läkarevetenskapen; författad för de vid Arméerna och Fält-lazaretterna tjänstgörande Läkare. Öfvers. Sthm 1810. — Magazin för Populära Medicinen. 1:a band. 2:ne häft. Ib. 1811. — Skjelderup, M. T. Föreläs. i Physiologiska Anthropologien, 2:ne del. Öfvers. Skara 1818. — Bidrag till Physiologien och Naturalhistorien. Ib. s. å. — Journal för Djurläkare, Ekonomer och Naturforskare (N:o 1—47) jemte en allmän öfversigt öfver Veterinärvetenskapen. Ib. 1816. — Ryss, A. Materia medica veterinaria. Öfvers. Strengn. 1820. — Samlingar för Djurläkarevetenskapen och Naturforskningen. Ib. s. å. — Schwab, K. L. Husdjurens Anatomi. Öfvers. Örebro 1823. — Husdjurens allmänna Pathologi. Jönköp. 1823. — Lärobok i Hofbeslaget och om Hästfotens sjukdomar. Öfvers. Mariestad 1823. — Förslag till Hästafvelns förbättring. Ib. s. å. — Magazin för Veterinärvetenskapen och Landthushållningen 1—4 årgångar. (3:e, 6:e och 7:e årg. äro under åren 1833, 38 och 40 i mscept arktales lemnade Eleverne till afskrifning). Skara 1826—1830. — Tidskrift för Landtmän 1—3 häft. Ib. 1832—33. — Schubler, G. Handbok i Chemien. Öfvers. med tilläggningar. Ib. 1832. — Handbok i Agronomien. Öfvers. med tabeller. Ib. 1834. — Hazzi, von. Om Kapplöpning med hästar. Öfvers. 1834. — Archiv för Hästvänner och Landthushållare. Skara 1837. — Hörman, J. Hästens Exteriör. Öfvers. Ib. s. å. — Hering, E. Husdjurens Physiologi. Öfvers. s. å. — Handbok i Boskapskötseln. Jönköp. 1841.

(Källor: Skara Tidning 1847, N:o 36. — Sacklén's Läkarehistoria.)

TILAS, DANIEL.

Född d. 23 Mars 1712 på Gammelbo i Vestmanland af Örebro län. Son af Öfverste-Lieut. Olof T., adlad 1719, och Maria Hjärne, dotter af den berömda Urban Hjärne i dess första gifte. På fädernet härstammade han från ett redan på 1500-talet bekant presthus på Dalsland. Hans farfader var Assessor i Reductions-Collegium, Daniel T., gift med Helena Nordlind. Af denna sin farmoder njöt T. uppfostran till sitt sjunde år, och yttrade sjelf, att "hennes ingjutne grundsanningar hängde annu fast och hennes med tårar och böner öfver honom utgjutne välsignelser, under händer påläggning, hade all lifstid följt honom."

Efter sju års studier i Upsala begärde T. att få bli smältaredräng hos en ringa Bergsman, förestod dess arbete i fulla tre månader och erhöll derpå både smältares och

gärnmakares intyg, att han sjelf kunde ensam förestå ett hyttebruk. Derefter blef han 1752 Auscultant i Bergs-Collegium. Förut hade han 1730 följt Häradshöfdingar på tingsförrättningar.

Genom tätta resor i Bergslagerne ökade han sina kunskaper. På en resa till Throndhjem följde han en lärorik reseinstruction af den berömde Landshöfdingen, Frih. Reuterholm. Tvenne år sednare reste han i sällskap med dåvar. Kammerrådet A. G. Reuterholm och Biskop Brovallius för att undersöka Dalarnes naturalhistoria och de Nordanfjeldske bergverken i Norge.

I Dalarne fann Tilas alltifrån Johan III:s tid ett slags Bergfrälse, försedt med särskilda sköldemärken. Han aftecknade och stack i koppar åtskilliga af detta frälsets vapen; och sålunda började han sina sedan djupt gående studier i heraldik och genealogi.

Sedan fick T. uppdrag att deltaga i en skattdläggnings-, refnings-, roterings- och jemknings-commission i Carelen samt att tillika undersöka möjligheterna för ökade communications-anstalter och näringstillfällen i Finland. Ehuru dessa arbeten afbrötos af krigsrustningarne, lades likväl nu grunden till mycket, som sedan prisades såsom Gustaf III:s storverk. År 1753 satt han åter i en Beredning för Finlands upphjelpande, hvilken 1755 afgaf sitt betänkande. Vid dessa tillfällen gjorde T. utflygter till de ryska bergverken.

Vid Vetenskaps-Akademiens stiftelse blef T. en af dess medlemmar och har lemnat många utmärkta arbeten till dess Handlingar.

Vid samma tid inrättades en ny syssla för en Bergs-Commissarie i Österbotten. Den var ämnad åt T., men gafs sedan åt en annan, och T. fick — Hofjunkare-follmakt! Detta förtröt T. så, att han ämnade lemna Sverige. Han blef då Bergs-Directeur vid Ljusnedabl med tillagd jurisdiction öfver Bergverken i Herjedalen och Jemtland, hvilket sedan förvandlades till en Bergmästare-syssla. Såsom vice Gränse-Commissarius för att utstaka gränsen mellan Sverige och Norge, genomvandrade T. hela gränssträckan, ofta med lifsfara och i brist på alla förnödenheter, ifrån Vermland ända till Torneå Lappmark. Nu blef han Kammarherre 1745 och Assessor i Bergs-Collegium 1745 med half lön, då Swedenborg fick afsked med half löns bibehållande. Begge afledo samma år.

En mängd uppdrag och förrättningar föllo nu på T:s lott, t. ex. en svår reglering af timmerflottningen på norska

gränsten. Han blef Bergsråd 1755, R. N. O. 1757, Riddarhus-Directeur 1765, Friherre 1766, C. N. O. 1767. År 1758 hade T. önskat bli Revisions-Sekreterare, men förbjöts. Detta grämde honom så, att han begärde afsked ur statens tjenst. Han bugnades ändtligen med Landshöfdingefullmakt och ökad lön 1762, med teur från 1761. Ett af T:s mest smickrande uppdrag var att 1768 få åtfölja Kronprinsen på den bekanta Bergslagsresan. Handlingar derom finnas bland Gustavianska Papperen. Han var äfven en verksam ledamot af Riddarhus- och flera utskott under elfva riksdagar. Han var äfven Riks-Heraldicus, Afled af slagfluss d. 27 Oct. 1772.

T. var gift 1. 1741 med *Hedvig Reuterholm*, dotter af Landshöfdingen Nils R. Hon dog i barnsäng 1742. Äfven barnet afled. 2. 1743 med *Anna Cathar. Åkerhjelm*, dotter af Riksrådet Sam. Å. Hon dog d. 8 Oct. 1772. Med henne hade han tre söner och tvenne döttrar, af hvilka äldste sonen afled såsom Commissions-Sekreterare i Constantinopel uti September 1772.

T. var en af våra utmärktaste samlare i flera grenar och hade sex rum fulla af dyrbarheter, hvilka alla förgingos genom eldsvåda i Stockholm 1751. Med outtröttlighet började han nya samlingar. I Lidenska brefsamlingen på Upsala Bibliothek finnas en mängd bref ifrån T., utmärkta i synnerhet för sprittande qvickhet och många litterärhistoriska anmärkningsvärda.

I Fants Samlingar M 173 tecknas T. sålunda: "Som han var mon att göra lycka, höll han sig till Mössorna, så länge Hofvet var med dem, men blef sedan Hatt och de förras ifrigaste hatere. Få menniskor kunna sätta så stort värde på egna förtjenster som han; så snart någon motgång honom mötte, var han straxt färdig att begära afsked och att gå i främmande tjenst. Var mycket värfast, tarflig och knapp uti sin lefnad; men aldrig sparsam, då det kom an på att öka sina historiska samlingar. — Han var af öfvanlig arbetsamhet, ty dess ro bestod i arbete. Ehuru han ofta förtjente penningar, lemnade han dock icke annat efter sig, än böcker, mineralier och stora collectioner uti Historien, Mineralogien och Bergsvetenskapen. Efter sin morfader, Urb. Hjärne, hade han ärfvt den egenskapen att vara visionär; hvarföre han ock befatade sig mycket med spådomar om tillkommande conjuncturer. Han hade förtjent en längre lifstid; ty han var en nyttig emhetsman och gägnelig medborgare. Dens äldste son, *Olof Samuel*, var oändligt qvick;

men i samma grad oordentlig i sin lefnad. Denne dog helt ung, såsom Legations-Secreterare i Constantinopel."

Skrifter: En Bergsmans rön och försök i Mineralriket 1730. — Förslag till inledning af en Svensk Bergcompass 1739. — Tal om Stenrikets Historia 1742; Tal om Sveriges Mineralhistoria, 1753; begge i Vet.-Akademien, jemte flera Minnestal derstädes.

(Källor: Tal i Patr. Sällskapet af Björsholm. — Tal i Vet.-Akad. af Sandels. — Sveriges Sköna Litteratur af Wisselgren. — Allm. Tidningar 1772, N:o 277. — Fests Satal. på Upsals Bibliothek.) — A — 6 —

TINGSTADIUS, JOHAN ADAM.

När bondsonen *Johan* från gården Tingstorp i Ervalla socken uti Vestmanland ingick i Skolan, upptog han, efter hembygden, namnet *Tingstadius*. Denne blef Phil. Magister, slutligen Kyrkoherde först i Skagershult i Nerike, sedermera uti Lunda och Kila i Södermanland, var fyra gånger gift och hade inalles nitton barn.

Den äldste af sönerne med *Maria Elis. Carlstein*, Kronofogdsdotter från Nerike, *Johan Adam*, född 1748, visade handledt af fadren, som var väl bevandrad i G. T:s grundtext, redan tidigt fallenhet för studier, särdeles för hebreiska, så att ynglingens insigter deruti, sedan han 1760, således föga öfver 11 års ålder blifvit student, ådrogo sig uppmärksamhet af kännaren Björnstaël. Under honom disputerade T. vid 16 års ålder och skref sjelf dedicationen till fadren på hebreiska. Biskop Serenius skänkte honom en hebreisk bibel och uppmanade honom att göra sig till en värdig ledamot af en redan då tillämnad stiftelse för en förbättrad bibelöfversättning, för hvilket verk denne språklärde prelat nitalekade.

I Upsala hörde han Linné, men företrädesvis den ryktbare Prof. C. Aurivillius, hvilkens lärostol han sedermera intog. Vid denna tid läste han först Alcoran, och gjorde anteckningar på arabiska ord med deras bemärkelser, hvilka anteckningar ännu förvaras.

Efter den 1766 Upsala öfvergångna brand, då man fruktade att en allmän dyrhet, i anledning af bristen på rum, skulle uppkomma i denna stad, afreste Tingstadius i sällskap med tvenne bröder till Greifswald. Han vistades vid denna Akademi 2½ år, afhörde först föreläsningar uti philosophien, derefter uti philologien särskildt af Professoren Superintend. Doct. Schubert, samt promoverades af den berömda Prof. Böhmer till Phil. Magister d. 2 Juli 1768, och erhöi o. å.,

efter afgadt disputations-specimen, *de ortu et cognatione Linguarum Orientalium*, Venia Docendi derstädes.

Men då hans inkomster der voro ringa, och han icke heller från fäderneslandet kunde erhålla de penningar han behöfde, nödgades han lemna Greifswald och återvända till Sverige.

Han återkom dit, efter att ej blott hafva riktat sitt kunskapsförråd med nya skatter, utan äfven lifvad af en i Tyskland nyväckt anda, som med djerfvare sjelfförtroende sökte tränga in i hela den orientaliska forntidens verldsuppfattning och som betraktade hebreiska vitterheten blott såsom en särskild telning af en gemensam, djupt rotfästad och månggrenig urstam. Derföre bemödade han sig om att öka sin kännedom af arabiskan, och denna bevittnas ock af den lilla del han låtit trycka af sina föreläsningar öfver denna litteratur. T. såg dock, olik tidens rationalister, något mer i Moses, Davids och Propheternas skrifter än blott poesi, än blott historisk berättelse, än blott föremål för fornforskarens gissningar, utan han erkände deruti äfven en uppenbarad himmelsk vishet, hvars förklaring för unge lärde och hvars uttolkning för hela svenska allmänheten i den möjligast värdigaste form han gjorde till sitt life bestämmeelse.

Hemkommen till fäderneslandet återbegaf sig Mag. Docens T. till Upsala, som blef stället för hans mest lysande anseende, och der han grundlade sin ryktbarhet. År 1775 blef han derstädes uti Österländska språken Docens, 1776 vice Adjunct, 1777 ord. Adjunct, 1786 E. O. Professor med förbindelse att hålla allmänna föreläsningar, och samma år Ledamot af K. Bibel-Commissionen, samt 1789 ord. Professor. Denna befordran vann han utan förslag, "emedan, såsom Cancellern i sitt betänkande yttrade, helt visst ingen vore att tillgå, som med T. kunde jämföras i snille och kunskaper, eller som genom så ypperliga skrifter visat sig ega alla till sysslans värdiga bestridande erforderliga kunskaper."

"Ifrån denna tidpunkt, säger hans loftalare, blef hans verksamhet allt mer och mer lysande, både såsom författare och lärare vid högskolan. Med den lifligaste kärlek till den österländska vitterheten, hade han nu stadgat de grundsatser, efter hvilka han önskade, att på vårt språk öfverflytta Hebreernes skaldestycken, ej blott såsom den lärda skriftforskningens särskilta föremål, utan äfven såsom sjelfständiga konstverk för snillet och smaken."

"Öfvertygad att Skaldekonsten oundvikligt fordrar en högtidligare drägt, friare ordfogningar, och sjelfva språkets

upphöjelse öfver hvardagliga talesätt, kunde T. dock ingalunda godkänna de prunkande och brokiga prydnings, hvarmed flere nyare skalder mera missbildat än förskönat forn- tidens vördaadshjudande urbilder. Han eftersträfvade tvertom att öfverallt återgifva urskriften med den trognaste sanning, lika ädel i uttrycket, lika hastigt målade för inbillningen, genom det sorgfälligaste urval af hela svenska språkets djerfvaste och kraftfullaste ordställningar.”

Också var T:s auditorium alltid talrikt besökt, och inneslöt äfven Magistrar och Theol. Candidater; hans föredrag var både grundligt och lefvande. Ungdomen vördade den grandlärde läraren och älskade den redlige, öppne mannen; hvilka tänkesätt isynnerhet visade sig då han förvaltade Rectorsemetet först 1791 och sedan 1800. Då Gustaf Adolf missnöjd nedlade Cancellariatet urskuldade han frimodigt ungdomens politiska förvillelser.

Om hans verksamhet som lärare vittna de skrifter, som nedanför skola anföras. Utom de tolkningar han gemensamt med den öfriga Bibel-Commissionens ledamöter utgaf, utarbetade han ensam öfversättningen af Salomos Sedespråk, Psaltaren, 3 upplagor, Job, Esaias, de tolf smärre Propheter, Jeremias Klagosånger, Höga Visan, Deborahs Sögersång och Strödda Sånger af hebreiska Skalder.

Af svenska allmänheten emottogs dessa tolkningar, särdeles Psaltaren och Job, med beundran och hvart bildadt hus, der sinne för den uppenbarade religionen ännu qvarlefde, skyndade att tillegna sig dem. Såsom en motvigt emot den rådande religions-begabbelsen verkade dessa med snille, allvar och kraft återgifna tolkningar troligen ganska mycket; man begynte ana, att, betraktad äfven som blott vitterhet, den hebreiska skaldekonsten egde skönheter, som kunde sättas, om ej ofvan, åtminstone vid sidan af den hellesiska, romerska och fransyska diktkonsten, men hvilka man föga märkt i den gammalmodiga öfversättningen. Man började begripa, huru Klopstock, sjelfva Messiadens sångare, kunde ropa till David: "Hvem är Pindar emot Dig, o Bethlehem's son! hvem har som Du förmått att sjunga den Eviga!"

"Uti Tingstadii poetiska öfversättningar — yttrar Brinkman — beundra vi rikedomerna af hans språk inom gränsen af det allmänt gällande bruket; hvilket han oftare förädlar genom upplifvande af fornspråkets älderdomliga skönheter, än genom nystämplade ordformer. Det fria versslag han härvid nyttjar, utmärker sig ej genom ett bundet stafal, men ge-

nom ett urval af de mest välljudande ordställningar, och genom ett lyckligt tonfall, hvars klang ofta öfverensstämmer med sångens enklare, eller högtidligare innehåll. Skulle vi tillåta oss en ömtåligare granskning af Tingstadii särskilda öfversättningar, torde *Psaltaren* måhända mindre uppfylla de anspråk på välljud och ledighet, hvartill vi blott genom hans öfriga mästerstycken anse oss berättigade. Han synes här ännu någon gång hafva kämpat med uttrycket, mindre klart hafva uppfattat sina egna grundlagar för den poetiska tolkningen; hvilka deremot, nästan med ingifvelsens säkerhet, medverkat vid hans sednare efterbildningar af den Israelitiska sångmöns skiljaktiga konstverk. Ty i dem beundra vi nästan öfverallt, ej blott det svenska skaldespråkets allmänna öfverensstämmelse med urskriftens anda, utan ofta sjelfva färgskiftningen af känslornas målning, ifrån *Jobs*, *Esaiæ* och *Habakuks* majestätiska bildspråk till *Jeremie*, eller Höga Visans ömsuckande melodier."

Utan tvifvel kommer detta omdöme att stå fast, yttradt af en fin och skarpsynt kännare. Märkligt är att med det samma jemföra Wallin, som nästan innehåller motsatsen: han klandrar just de egenskaper i dessa tolkningar — den nyare coloriten — hvarigenom T. eröfrade så många läsare och skördade så stor beundran. "Hos denne skriftolkare, yttrar han, förenade sig det andaktsfulla hjertat med det skarpsinniga snillet, den säkra smaken med den margkunliga lärdomen, för att gifva det kraftfullaste och mest välljudande, men tillika enklaste, klaraste, skönaste uttryck åt andan af det ord, som icke är menniskors, utan Guds. Det lyckades i en hög grad; men skulle utan tvifvel hafva lyckats ännu fullkomligare, om han ännu mera begagnat vårt gamla, häfdvunna, högtidliga bibelspråk. Att han ej nog högt uppskattade en så rik och så nära liggande tillgång, må ej räknas honom till last; det var ett oskyldigt, kanske omedvetet offer åt den tid, med hvilken han från början af sin bana stod i närmare beröring. En annan tid, som drager nytta af hans fruktbärande mödor, skall ock draga lärdom af hans förlåtliga misstag; men ingen tid skall kunna förgäta eller missakta hvad T. under sin långa, ärofulla bana åstadkommit, ej blott särskilt för språkforskningen och skriftkännedom, utan ock i allmänhet för ljusets och bildningens framsteg inom fäderneslandet. Så länge vett och allvar, kunskapsbegär och religionskänsla ej äro banlyste från våra landamären, skola hans förträffliga skrifter läsas och omvändas, af lärdomsidkaren med ökad tankevinst, af religions-

vännen med ny uppbyggelse, och af den vittre med återlifvadt behag."

Ingendera af dessa båda loftalare uttalar sig dock om huru T:ii profetolukningar uppfylla första villkoret för hvarje översättnings värde: rigtliga uppfattningen af originalets mening. Brinkman, classiskt språklärd, egde oss veterligen föga kännedom af de österländska tungomålen. Wallin tillerkände sig ock aldrig en slik språkkunskap. Således återstå nyssberörde fråga om dessa tolkningars värde, såsom översättningar, eller huruvida de troget återgifvit urskriftens mening. Dock yttrar Brinkman: "I skriftforsknin-gen tillhörde T. ej någon af tidehvarfvets motstridiga skolor. Hvarken en äldre, eller en nyare kunde skryta af hans odelade bifall; ty i begge upptäckte han ej sällan öfverdrift, eller fördom. Det rätta och det sanna, som trifves i alla former, var hans enda mål. Han dyrkade hos jemnliska vetenskapsidkare inga lysande namn, och erkände i grundsatser och meningar inga vördnadsbjudande anor. Anspråkslös mot andra, var han man för sig sjelf. Ingenstädes finna vi hans snille beväpnadt af lärdomen emot bestämda motståndare; öfverallt blott hans egen forsknings lugna utveckling och tysta upplösning af religionsföraktets sjelfbehagliga tvifvelsmål. Ofta framom sin tid, qvarstår han ännu på höjden af den närvarande, och skall lefva långt in uti en tillkommande."

Huruvida den strängare granskningen kommer att underskrifva loftalarens omdöme är, så vidt vi veta, ännu af ingen annan offentligen antydt; ty lärd kritik har i Sverige blott undantagsvis funnits till, och finnes, i sträng mening, icke än. Nämnas hör dock, att T:ii bibel-uppfattning utrikes hade det anseende, att en ordagrann engelsk översättning af hans Psaltare utkom i London med ett lofordande förord. Bland hans correspondenter hörde Prof. Tychsen i Rostock och Biskop Münter i Köpenhamn. Intet af allt detta är i denna fråga dock egentligen bevisande. Såsom någon ledning för omdömet, då kritiken ännu har sitt värf ejordt, vilja vi anföra följande, ur en godkänd muntlig hälla hemtat tradition. Under åren närmast före och efter 1810 bestod Bibel-Commissionen, näst Erkebiskop Lindblom, hufvudsakligast, ja, om vi rätt påminna oss, ensamt af T. och Ödmann. Begge voro tvenne motsatta naturer, hvilken olikhet äfven uttryckte sig i deras olika sätt att uppfatta de heliga texterna och återgifva dem. Ödmanns anhängare betraktade T. såsom en genialisk friskalare; de beskylldes honom nemligen för att gå mindre kritiskt och varsamt till

våga, i det att han bland flera förslagsmeningar var alltför mycket böjd att gifva företrädet åt den, som syntes honom poetiskt vackrast, ja stundom på egen hand antaga en sådan, som för originalet rent af var främmande och som ur philologiska grunder svårligen kunde försvaras. I sjelfva tolkningen valde T. alltid de djerfvaste, de mest energiska och lakoniska uttrycken; detta behagade icke Ödmann, som, näst troheten, ansåg tydligheten för en öfversättnings förnämsta dygd. Arbetets fördelning var så uppgjott, att T. hade öfvertagit Gamla, Ödmann åter Nya Testamentet, men bådas arbeten skulle, för att gälla såsom Commissionens gemensamma, undergå pröfning. Lindblom, såsom tredje ledamoten, gaf utslaget; men detta var ingen lätt sak, då han sjelf ej hade någon grundlig insigt i någotdera af de båda ifrågavarande språken och begge gubbarne envist och ej sällan med hetta förfäktade hvar och en sin särskilda mening. Fredlig vän med båda kämparne, och lika högt värderande dem, loverade han mellan dem; malicen tillade, att denne hedersman, för oväldighetens och den goda samsjams skull, ungefär hvarannan gång dömde till den enes och den andres förmån. Ödmann, som i hebreiskan kanske var något underlägsen sin motståndare, brukade åberopa auctoriteter, för hvilka T., litande på sin egen kännedom af sin poetiska genius, sällan var benägen att rymma fältet. En gång, då under en varm disput Ödmann yttrade "vill Bror se hur den nyaste tyska öfversättningen tagit detta ställe?" svarade T.: "jag — i din Tysk." På detta vis framskred det nya bibelverket ganska långsamt till Lindbloms stora bedröfvelse.

Vi vilja nu följa T. på hans sednare lefnadsbana. Svenska Akademien invalde honom 1794 till Ledamot efter Biskop Olof Celsius; Vetenskaps-Societ. i Upsala och Skandin. Sällskapet i Köpenhamn 1798; sex år derefter valde nämnde Samfund i Upsala honom till sin Hedersledamot. Hedersledamot i K. Vitt. Hist. och Antiquitets-Akademien 1805. Vid Jubelfesten 1793 utnämndes han till Theol. Doctor; 1800 Ledamot och 1809 Comm. af N. O. Knappt har någon Biskop i Sverige blifvit uppförd på så många Biskopsförslag: först, 1793, visade Strengnäs stift honom denna aktningsgärd efter Carl Jesper Benzelius; Wisby tvenne gånger 1794 och 1796, Vesterås 1800, Carlstad 1803. Strengnäs andra gången samma år, Erkestiftet så väl sistbemälda år som 1819. Förut hade han dock äntligen 1803, efter Stiftets andra kallelse blifvit utnämnd till Biskop i Strengnäs,

hvilket embete tillträdde 1803. Dock skiljdes han icke helt och hållet från Universitetet, ty så länge han deltog i Bibel-Commissionen, återkom han till Upsala en eller par gånger om året, gästande hos sin gamle vän, Erkebiskopen, för att disputerade med sin gamle medtämlare.

Utan att förgäta sina nya pligter, såsom Biskop och Ephorus, fortfor dock T. att helst sysselsätta sig med de studier, som han redan i barndomen med så mycken förkärlek omfattat. Vid firandet af sin 78:te födelsedag nedlade den grånade kämpen ännu ett offer på skriftforskningens och vitterhetens gemensamma altare. Utan afseende på årstiden afbröt han sömnen, för att sätta sig vid skrifbordet, alltid sträng hushållare med sin tid, mindre med sin halsa. Men af naturen äfven i denna väg starkt utrustad, bragte han dock sitt lif till nära 80 år. Under de trenne sista åren kunde han, väl ej med sin fordnas drift, men dock med redighet, följa stiftets angelägenheter ända till mot slutet af året 1827. Stilla utlocknade hans lefnads lampa d. 10 Dec. sistbemalte år.

T. var en hedersman, rättfram, af gammalt svenskt skrot och korn. Lofthalaren har inklädt detta välförtjenta, aldrig ifrågakämda loford i långa akademiska vändningar, men detta ord gör tillfyllest för att beteckna kärnan i hans karakter. Tilläggas kan att han var gladlynt, vän af det godmodiga skämtet, som dock stundom kunde vara nog grofkornigt, dock icke i den grad, som hos hans broder, Medicinalrådet. Några drag, som måla begge, må tilläggas ur biographien i Pantheon:

"I sitt enskilda lif var T. enkel och okonstlad. Han förstod att vinna aktning och tillgifvenhet, som isynnerhet hos de studerande vid Akademien, under hans tjenstetid derstädes, flere gånger yttrade sig. Han berättas då hafva varit road af sällskapslifvet och tillbragt mycken tid i de elegantare damernas kretsar i Universitets-staden. På ålderdomen, då han såsom gammal ungarl lefde i Strengnäs, kom han sällan eller aldrig ut ur sina rum. Hans broder, Medicinalrådet L. Chr. Tingstadius, plägade då någon gång besöka honom. De begge gubbarnas sätt att samtala, när de såkades, lærer varit ganska märkligt. De yttrade idel förhållelser åt hvarandra i en ton, som de sjelfva funno skämtsamt, men, som hvar och en annan, som icke visste att den härflöt af broderligt bekymmer om hvarandras halsa och hjertlig välvilja, skulle tagit för ganska bitter. Medicinalrådet plägade då nästan med våld föra ut den eljest bestän-

digt stillasittande Biskopen, för att få honom att hemta friakluft, hvilket han annars icke själf tänkte på, och det blärer varit den förres mening, att hvarje gång uppelda den sednares lifskrafter, genom att bringa hans galla i någon rörelse, då derefter båda skrattade åt experimentet, sedan det lyckats."

"T. var ganska välgörande och hjälpsam, äfven i obetydliga saker. Mången, som bivistat Strengnäs gymnasium, kan af egen erfarenhet beviltna det. Han såg gerna medbröder af sitt stånd hos sig, och språkade då om stiftets angelägenheter."

"De sednare åren förrättade han till och med prestvingningarna i sina egna rum, och utgick endast till examina på gymnasium, der han äfven plägade yttra sitt nöje öfver den af gymnasisterne uppförda musiken, hvilken konst han själf idkat i sin ungdom. Han hade spelat Violin och Valdhorn. Äfven hade han roat sig med ritkonsten."

Ehuru han rätt gerna trufdes i fruntimmerssällskap, kuöt han aldrig någon äkta förbindelse.

Ät den förutnämnde brodern, LARS CHRISTIAN, må här egnas några ord, då denne vid slutet af förra och början af detta århund. var näst Schulzenheim, kanske hufvudstadens mest rådfrågade läkare. Född 1750, hade han följt den äldre brodern till Upsala och sedan till Greifswald, men aflade 1774 sina begge medicinska examina i Lund. Samma år utnämud till Prosector vid Theatrum anatom. i Stockholm blef han 1775 Läkare vid Medevi Brunn, till hvilken han lockade ett ökadt antal af gäster genom inrättande af kalla bad och uppsökande af dertill tjenlig gyttja. 1779 Anat. och Chir. Professor, men angreps 1783 af en feber, som kastade sig åt ena ögat, som alldeles förlorade sin synförmåga, och under sju år gjorde honom contract. Derefter betydligt men aldrig helt och hållet förbättrad, skötte han dock sin vidsträckt praktik, deribland Hertig Fredrik Adolf, till dess han 1810 nedflyttade till sin egendom Wik nära Nyköping. Erhöll 1814 n. h. o. v. af Medicinal Råd, 1790 R. W. O. och 1818 C. W. O. Dog 1832 barnlös. Var ledamot af flera lärda Sällskaper, men meddelade dock i tryck ingenting af sin praktiks rika erfarenhet; detta oaktadt lefver dock hans minne hos efterverlden genom flera välgörande stiftelser.

Skrifter: 6 Akad. Disput. — Supplementa ad Lex. Hebr. (inneh. 80 ord). — Föreläs. i Hebr. Språket. St. I. om Vocalernas förändringar. Sthm 1781. — Salomos Sedespråk, öfvers. med anm.

Ups. 1783. — Deboras Segersång med anm. Ib. s. å. — Försök till öfversättningar af hebr. Skaldespråket. Sthm 1786. — Tal om österl. Poesiens egenskaper. Ups. s. å. — Israels förlossning ur Egypten. Strödda Sånger af hebr. Skalder. Öfvers. Ib. 1790. — Psaltaren. Proföfvers. Ib. 1791, 1794 och 1.... — Tal öfver Magd. v. Troil, f. Tersmeden. Ib. 1794. — Samling af de Skaldestycken, hvilka i G. T:s hist. Böcker finnas strödda, tillika med Propheten Habakuks Uppenbarelse. Proföfvers. Ib. 1795. — Job. Proföfvers. — Esaias. Proföfvers. — De tolf smärre Propheterna. Proföfvers. — Höga Visan. Proföfvers. — Philol. anmärkn. öfver Matth. Evangel. — Strödda anmärkn. öfver hebr. och arab. Dialecterna, att bifogas vid den grammatica man i dessa språk vill följa. Ups. 181.. — Strödda anmärkn. öfver tolkningen af några ställen i N. T:s hel. Skrifter. — Philologiska anm. öfver strödda ställen i G. T. med företal, dateradt den 76:te födelsedagen. — Inträdestal som Professor. om österl. Poesiens egenskaper. — Inträdestal i Sv. Akad. — D:o i K. Vitt. Hist. och Antiqu. Akad.

(Källor: Strongaks Matr. — Brinkmans Inträdestal i Sv. Akad. Handl ifrån 1796. Del. XIII. — Pantheon, h. 6 och 7.) P.

TOLL, JOHAN CHRISTOPHER.

På bostället Mölleröd i Skåne, vid Finjasjöns romantiska strand, bodde på 1740-talet en med 13 blessurer sargad gammal krigare, som följt Carl XII från Narva till Pultava, der han måste lemna sig i rysk fångenskap, Öfverste-Lieutenanten, R. S. O. Reinhold Gustaf Toll. Han härstammade från en redan i slutet af 14:de seklet bekant ätt från stamgodset Toll i Nedersachsen, hvilken sedermera flyttat till Lifland, och var gift med *Elsa Sophia Gyllenstjerna*, dotter af Landshöfdingen Frih. G. till Lindholm. Af detta äktenskap föddes på Mölleröd d. 1 Febr. 1743 *Johan Christopher Toll*, yngst bland sex syskon, tre bröder och tre systrar. Sedan fadren tagit afsked från krigstjensten, flyttade han till en liten landtegendom, Nybo, nära Herrevadskloster, hvilken han köpt, och sysselsatte sig der med landtbruket och sina barns uppfostran. Men en våld, som lade Nybo i aska, skingrade snart familjen hvar på sitt håll. Johan Christopher emottogs till vård och uppfostran af en moster, gift med Riksrådet Frih. Reuterholm på Tunbyholm, och åtnjöt någon tid undervisning gemensamt med tvenne sina cousins, den sedan så ryktbare Frih. Gust. Ad. Reuterholm och hans broder Axel, som slutligen blef president i Åbo Hofrätt. Derefter vistades den unge Toll någon tid hos sin morbror, Majoren Frih. Gyllenstjerna på Bjersgård, der han, tillika med tvenne Frih. Gyllenstjernas söner, handleddes i studier af sedermera Domprosten i Lund, Samuel Lemchen.

Såsom barn visade icke T. några anlag, som ingåfvo särdeles förhoppningar; han var trög, utmärkt envis, och gjorde nästan inga framsteg i studier. Föräldrarne sörjde häröfver; ty deras trenne söner hade ingen annan utsigt för sig än tjenstebanan, emedan släktens betydliga förmögenhet helt och hållet gått förlorad genom redpationen i Lifland. Man omtalar inom Tollska släkten en händelse från denna tid, som skall hafva utöfvat ett högt märkbart inflytande på den unge T. och hela hans inre menniska. Han och hans bröder, jemte en ung Barnekow, lekte en dag på Nybo. Den sistnämnde fattar ett gevär, som han trodde vara eladdadt, men som ej var det, sigtar på Joh. Christopher, och aflössar geväret. Kulan gick tätt förbi den unge Ts öra, utan att likväl det ringaste skada honom, och fastnade i väggen. Ifrån denna stund tyckte man sig varseblifva en ganska betydlig förändring i gossens hela väsen; det var som om hans andliga natur vaknat upp ur en djup sömna — trögheten förvandlade sig till liflighet, och håglösheten lemnade rum för verksamhetsbegäret. Man började fatta förhoppningar för hans framtid.

Vid åtta års ålder förlorade T. sin fader. Modren beskrifves såsom ett fruntimmer af stort förstånd och varm gudsfruktan, och hennes inflytande på barnen blef ej ringa. Det är troligt, att Joh. Christopher af henne emottagit det djupa intryck af christna religionens sanning, som midt i verldslifvets buller, under beröringen med ett lättsinnigt och sedeförderfvadt hof, dock aldrig utplånades ur hans hjerta. Hon vårdade med en moders hela ömhet hans barndom och ynglingaår, och lemnade honom 15-årig att, efter egen önskan, följa krigets fana. Vid Södermanlands regimente, som då hade till Chef Generalen Frih. Marcks v. Würtemberg, gift med en syster till Friherrinnan Toll, inskrefs han såsom Volontär d. 19 Oct. 1758, och beordrades den följande våren, att begifva sig till Pommern, der regimentet då stod i fält. Med detta regte bivistade T. de båda fälttågen 1759 och 1760, och hade nu hoppats avancera till officer; men då hans Chef, oakadt nära släkting, ej visade sig hugad att uppfylla denna hans önskan, tog han i början af Dec. 1760 afsked från Södermanlands regte, och återvände till Sverige. Straxt i början af följande året ingick han såsom Sergeant vid Hessensteinska regimtet, der han tjente till Aug. 1763, då han transporterades i samma grad till Kronobergs regte, samt derifrån, efter några månader, till Kronprinsens regte. En sällsam lyckans nyck ville, att

han, som var ämnad att i en framtid upphöjas till arméens högsta värdighet, aldrig kunde ernå första officersgraden inom densamma. Orsaken lär varit, att han visade så föga håg och application för det egentligen militära af tjensten, att hans Chefer med honom funno sig mindre belåtna. Han insåg nu huru föga betänksamt han begagnat den förflutna tiden för sin bildning; kunskapsbegäret vaknade, och han använde för dess tillfredsställelse all den tid, tjensten lemnade honom öfrig, och väl äfven stundom den, som deråt bordt egnas. I ett betänkande flera år derefter, till Gustaf III, yttrar han: "Det tål ingen gensägelse, att militärer utan uppfostran och utan kunskaper tjena både Konung och fädernesland utan gagn; och jag dömmar af egen erfarenhet, att då man under tjenstetiden skall lära, så blir man först öfvertygad att veta ingenting."

Med denna öfvertygelse, och då den militära banan visade så föga utsigter till framgång, beslöt T. att lemna den, och göra sig skicklig till fortkomst på den civila. Den 7 Mars 1764 inskrefs han såsom student vid universitetet i Lund, dit han medförde så goda kunskaper såsom resultat af de sednare årens ansträngningar på egen hand, att han, efter ett par månaders studier, redan d. 30 Maj s. å. var i stånd att underkasta sig det förhör i lagfarenheten och dess grundvetenskaper, som berättigade till inträde i rättegångsverken. I examens-betyget heter det, att "han avarat med det goda besked och den färdighet, som fullkomligen öfvertygade om lyckligt snille och mycken håg för juridiska vetenskapen", och "att hans färdighet vida öfvergått den tid, som han till dessa stycken sin håg fått använda." Efter att hafva blifvit inskrifven såsom Auscultant i Götha Hofrätt d. 12 Juni 1764, erhöll han följande året förordnande att förstå Bjärs härads domsaga i Christianstads län, hvilket förordnande, under ordinarie domhafvanden beviljad tjenstledighet, fortför större delen af åren 1766 (då T. utnämndes till vice Härads höfding), 1768 och in på 1769. I slutet af år 1767 hade han Hofrättens förordnande, att dömma i särskilda mål vid Sunnerbo och Tönnersjö häraders tingsrätter, i Småland och Halland.

Det har varit en nog allmänt utbredd sagan, att Toll, för något begånget tjenstefel under sin handläggning af domarevärf, af Hofrätten blifvit förklarad oskicklig att vidare bestrida domare-embetet. Detta lär väl, enligt hvad tillförlitliga uppgifter innehålla, vara origtigt; men deremot är det en sanning, att han vid något tillfälle råkade begå ett

fel emot formerne, som ådrog honom anmärkningar och obehag. Detta var en tillräcklig anledning för honom, att öfvergifva den juridiska banan och beträda en annan. En af hans nära vänner, Frih. Barnekow, innehade vid denna tid Öfverjägmästare-beställningen i Christianstads län, hvilken han beslöt lemna, för att bereda T. en plats. Konungens fullmakt för Toll på denna beställning är af d. 6 Dec. 1769; dock skulle han dervid tills vidare tjena utan lön.

Det vore visserligen ej främmande för ämnet, att här ingå i en närmare utveckling af den allmänna politiska ställningen i fäderneslandet vid denna tid, i hvilken vi snart få se T. så verksamt ingripa; men sådant skulle föra till en vidlyftighet utöfver de gränser, inom hvilka denna biographi måste inskränka sig, och torde äfven vara mindre behöfligt, då öfver denna period af vår historia en ännu klarare dager än förut blifvit spridd genom Geijers öfversigt och bearbetning af de Gustavianska papperen. Hvad som af ingen fördomsfri betraktare numera läser bestridas är, att makternas fördelning i samhället var felaktig, sådan den bestämdes genom 1720 års regeringsform. Denna bibehöll väl en Konung; men han var i verkligheten icke annat än en slaf, hölj'd i purpur, för att fylla platsen på den thron, man ej vågade eller ville nedrifva. Det var aristokratien i rådet, som i sjelfva verket regerade emellan riksdagarne, och ständerna under dessa. Utländsk corruption, ståndetvister och partiförföljelser hvilat såsom mörka skuggor öfver den s. k. frihetstiden, hvars ljusare sidor i en stor krafternas utveckling, genom det friare spelrum dem lemnades, man ej behöfver förneka för det man ser dess brister. Det blef allt mer och mer klart för alla tänkande, att staten skulle gå upplösning och undergång till mötes, om ej en billigare och naturenligare fördelning af makten mellankom, och återställde samhällets rubbade helsa. Det var detta mål, Gustaf III till en del hade i sigte genom 1772 års revolution; men lika litet här, som öfverhufvud någonsin i egenskap af offentlig man, handlade han fullt redligt och uppriktigt. Han kufvade väl ständernas missbrukade makt, men tog den i stället i sin egen hand, nästan utan motvigt.

Det var först genom sitt deltagande i statshvälfningen 1772, som Toll framträdde på den större politiska skådeplatsen. Det säger sig sjelft, att en så kraftfull och rikt utrustad natur, som hans, ej kunnat förblifva främmande för de politiska meningsstrider, som vid denna tid delade sinnena i landet. T:s uppfostran hade väl till en del skett i

Reuterholmiska och Gyllenstjernska husen, hvilka omfattade Mösspartiets åsikter; men dessa synas icke på honom hafva gjort något särdeles intryck. Sjelf uppgifver han i de anteckningar, han efterlemnadt om sitt deltagande i revolutionen 1772, att han, om sommaren nämnde år, af de förnämna Mössorna i Skåne måst utstå dagliga försmädelser för det han bekant sig till Hattpartiet, under hvars välde i rådkammaren äfven hans befordran till Öfverjägsmästare skedde. Det var också under det Mössorna hade öfvervigten vid 1772 års riksdag, som Sekreta utskottet beslöt och de trenne ofrälseständerna gillade, att Toll skulle förklaras sitt embete förlustig, emedan, såsom det hette, han "på obehöriga grunder blifvit befordrad" — en vanlig phras att maskera partihämnden. Man kan således icke tvifla, att han i sin politik slutit sig till Hattarne, och till den nyans inom detta parti, som ansåg konungamaktens utvidgning vara enda medlet till en bättre sakernas ordning i landet och för det allmänna. Att han gjort det på ett mera verksamt och framstående sätt, äfven innan han uppträdde såsom ett af verktygen för revolutionen, kan slutas deraf, att, såsom han sjelf antecknat, ett bref från Stockholm bland dem, som under resningen i Christianstad öppnades af revolutionsmännen, och i hvilket hans afsättning omtalas, uttrycker "fägnad deröfver, att man på ett så behändigt sätt, och utan någon soupçon af partialité, kunnat sätta en tilltagsen och svår operateur utur all embetsbefattning och följaktligen betydnehet." — I en tyist med dåvarande Öfversten Jak. Magn. Sprengtporten, under öfverläggningarne om revolutionsplanen, yttrade Toll sjelf till denne, som misstänkte honom för att spela dubbelt spel, emedan han haft ett långt samtal med tvenne betydande män af Mösspartiet, att han just med afsigt ingått i detta samtal, för att afleda deras uppmärksamhet från hans förehafvanden, emedan, såsom Tolls ord föllo, han "förut af Ständerne vore nog utmärkt och såsom ganska tilltagsen ansedd." Dessa intyg om "tilltagsenhet" referera sig till hvad, som kan hafva förefallit under riksdagen 1771 och innan T., efter ett helt års vistande i hufvudstaden, lemnade den i början af Juni 1772, för att leda revolutionsföretaget i Skåne.

Sättet på hvilket han blef medvetande och deltagare i revolutionsplanen, som ännu blott hvälfdes i Konungens och trenne hans förtroignes tankar, vittnar på en gång om hans qvanliga skarpsinnighet och denna "tilltagsenhet", som nysa nämndes. Då fransyske Ambassadeuren, Gr. de Vergennes,

i slutet af år 1771 upphörde med penninge-utdelning bland Hattpartiet, drog Toll deraf den slutsats, att ett så viktigt steg ej kunnat tagas utan Konungens vilja, och att denna hade något hemligt syftemål. Genom combination af åtskilligt, som under riksdagen passerat, isynnerhet i afseende på den s. k. compositionen eller Konungens bemödande att stifta fred emellan de båda partierna (ett bemödande mera låtsadt än verkligt) kom han till den slutsatsen, att Konungen måste umgås med tankan att förändra regeringssättet. Efter att någon tid hafva öfvertänkt genom hvilka medel och personer, han skulle komma till visshet om huruvida denna förmodan var grundad, vände han sig till dåvar. General-Lieuten. Frih. Fredr. Horn, som stod mycket väl hos Konungen, och var honom efter allt utseende mycket tillgifven. Under åtskilliga besök hos honom, sökte T. utforska hvad han tänkte om dåvarande regeringssätt, och huruvida hos honom skulle förmärkas någon håg till dess förändring, för att af hans yttranden kunna sluta till Konungens tankar i detta hänseende. Som Horn dock ej lät sig inledas i de uppenbarelser, Toll önskade, så måste denne sjelf rycka fram med hvad som låg honom på hjertat. Han uppgaf då för Horn en plan, att begagna den nyligen timmade revolutionen i Danmark till att bereda någon sådan conjunktur i Sverige, att Konungen skulle komma i tillfälle att återtaga den makt och myndighet, som nu hvilade hos Ständerne, men af dem missbrukades. Toll erböd sig att för detta ändamål öfverresa till Danmark, och bad Horn framställa detta förslag för Konungen, hvilket han äfven gjorde. Konungens svar blef, att i Danmark ej vore värdt tänka på någonting; men om T. hade lust att vända sig till Norge, så förmodade Konungen att af der rådande missnöje någonting betydligt kunde göras. Genom detta Konungens yttrande blef Toll förvissad, att han ej gissat orätt, då han trodde honom umgås med revolutionsplaner. Han uppsatte nu på befallning både en plan till operation i Norge och instruction för sig sjelf under den beskickning dit, han efter Konungens önskan skulle åtaga sig, och afresan bestämdes till d. 17 Mars. Men härvid stannade hela denna plan. Konungen förklarade sig ännu någon tid vilja besinna sig på dess utförande.

Toll drog af detta Konungens förhållande den slutsatsen, att den uppgifna planen endast blifvit öfvergifven för en bättre, och att General Horn icke var den, som hade förtroende af Konungen att utföra densamma.

Helt och hållet öfverlemnad åt sig sjelf och sina gissningar, föll Toll efter någon tid på den tankan, att dåvar. Öfversten J. M. Sprengtporten måste vara rätta mannen, hos hvilken han hade att söka ljus i det mörker, som nu dolde för honom Konungens planer och förhåfvanden. Ett tillfälligt yttrande af en bekant, att en stor del af de unge officerarne i klubben "Svenska botten" erhöllo penningeunderstöd af Sprengtporten, styrkte honom ännu mera i öfvertygelsen, att denne var inne med Konungen om revolutionsplanen. T. var icke personligen bekant med Öfverste Sprengtporten, men kände deremot temligen väl och umgicks med hans bror, dåvar. Majoren Georg Magn. S., densamme, som sedermera gick i rysk tjenst. Han föresatte sig att inleda honom i ett politiskt samtal, under hvilket han förmodade att uttryck och reflexioner torde undfalla honom, af hvilka Toll kunde hemta någon upplysning; ty directe vågade han ej yttra sina misstankar för Spr., emedan han kände honom såsom mycket förbehållsam och omöjlig att utleta, i fall han anade någon sådan afsigt. En dag går han till Sprengtporten, och leder efterhand samtalet på de allmänna angelägenheterna. Det hvälfde sig kring sättet, på hvilket hufvudmännen för de båda partierna fört sin politik alltsedan 1762 års riksdag, hvad medel, som blifvit begagnade, och hvad verkan de haft på riket till välstånd eller vanmakt, samt slutligen hvad man borde tro om nationens rätta lynne. Sprengtportens svar och reflexioner voro alla afpassade med en sådan varsamhet och försigtighet, som är vanlig då man fruktar att röja en hemlighet, eller gifva anledning tro, att man verkligen är i besittning af en sådan. Som Toll såg sig ej på detta sätt kunna utforska hvad han ville veta, så fann han nödigt gå Spr. ännu närmare på lifvet. "Vi hafva" — sade han — "skärskådat alla partichefers steg och tankar, men dervid glömt din bror; som för närvarande är den betydligaste; ty han är i convivens med Konungen, eller ock är jag blind. Detta är alldeles efter min önskan; men den är ej fullkomligt vunnem, om jag icke äfven får vara med i spelet, hvartill jag har en brinnande båg, och tiden skall justifiera om jag icke tilläfventyrs också har all erforderlig capacitet." Sprengtportens uppsyn och den tvekan, hvarmed han eftertänkte sitt svar, öfvertygade Toll att han gissat rätt. "Philosophen" — svarade Spr. omsider — "kunde af naturens ljus begripa att en Gud fanns, om hvilken han äfven imaginerade alla stora egenskaper; men hvarest den Guden satt och

bodde, det kunde han aldrig finna." "Jag har således" — yttrade Toll — "med naturens ljus gått längre än filosofhen." — Spr. hade efter detta samtal genast gått till sin bror, Öfversten, berättat honom huru nära T. vore på spår af revolutionsföretaget, föreställt att han utan tvifvel under beredelsetiden skulle gissa sig ännu närmare på sanningen, och att man derföre borde vara betänkt på, antingen att på något sätt rädja honom ur vägen, eller ock intaga honom i hemligheten, hvilket sednare han ansåg för det bästa, emedan Toll vore både dristig och försigtig. Öfverste Spr. hade blifvit ganska hekymrad öfver hvad brodern meddelat honom, emedan han fruktade att planen genom någon oförsigtighet blifvit röjd, ehuru inga flere än Konungen, Riksrådet Gr. Carl Scheffer och båda Sprengtportarne ännu om densamma hade ringaste kännedom. Han beslöt nu att äfven i hemligheten intaga T., och derigenom försäkra sig om hans tystnad.

På detta sätt trängde T. sig in i revolutionsföretaget, i hvilket han sedermera utförde den delen, som hade afseende på revoltens beredande och verkställande i Christianstad. Det var han, som först för Spr. uppgaf den idéen, att man borde bemäktiga sig denna fästning, såsom en stöddepunkt i fall företaget i Stockholm skulle misslyckas, och i alla fall för att genom dess besittning imponera på Ständerne och deras anhängare. Sedan Christianstad revolterat, var det omöjligt annat, än att hvem som ock commenderade i Skåne, vore det än den häftigaste Mössa, så skulle han samla alla trupper och med dem innesluta fästningen. Genom förbindelser med de mera betydande officerarne i de skånska regimenterne, skulle man verka derhän att trupperne, sedan de blifvit samlade, förklarade sig för Konungen, och denne således hafva både en fästning och en armécorps i Skåne på sin sida.

Under nattliga konferenser emellan Spr. och T. aftalades detaljerne af bådas operationer. Den förre skulle, såsom bekant är, bemäktiga sig Sveaborg, och sedermera med några finska trupper segla öfver till Stockholm, der Konungen i spetsen för dem skulle utföra revolutionen. T. fick på sin del, utom allt hvad som hörde till företaget i Christianstad, äfven det uppdraget att recognoscera belägenheten kring Carlskrona, och uppgöra en plan till denna stads öfverraskande, i fall eskadern från Sveaborg med de finska trupperne ombord skulle af någon tillfällighet blifva tvungen att söka annan hamn, än Stockholm. I sådan händelse

ansåg man intagandet af Carlskrona, mera än något annat ställe, skola nedslå modet hos Konungens och revolutions-företagets fiender *).

Ur konferenserne emellan Spr. och T. förtjena tvenne drag, som karakterisera dessa båda män; att meddelas. Natten innan T. skulle företaga resan till Skåne, var han hos Spr., för att erhålla den instruction, han begärt till sin säkerhet att ej, i händelse företaget misslyckades, kunna beskyllas att hafva underlåtit något, som han åtagit sig, eller gått längre än han bort. Spr. yttrade då sin förundran för honom, att han aldrig under deras öfverläggningar satt i fråga, hvad hans belöning skulle blifva. T. svarade, att han ej tänkt derpå; ginge allt efter önskan, så glömdes han förmodligen icke; misslyckades åter företaget, så väntade honom, såsom flere, en stupstock eller sträckhänk. — Vid ett föregående tillfälle, då det var fråga om att de båda med full upprigtighet och utan några considerationer borde säga sina tankar öfver hvarandras ömsesidiga planer, yttrade Spr.: "Vi äro våra egna rådgifvare, och böra därför vara desto strängare i granskningen af alla förekommande ämnen. Vi möta ofelbart begge med kallsinnighet och förakt en viss och säker död derest företaget ej lyckas, nöjde för vår egen del om vi uti ett sådant fall finna en snar förgänglighet och undgå försmädelse; men vi skola ej ladda på vårt ansvar, att hafva medelst oförsigtiga steg spelat kronan af hufvudet på en ung och älskansvärdig Konung, ej heller draga öfver oss suckar och tårar, för alla de medborgares blod, som kunde komma att rinna för det de i god tro med oss ingått i sådana försök, som misslyckas af så beskaffade orsaker, att man dem både bordt förese och äfven genom kloka steg förekomma."

*) Recognoscerandet af Carlskrona och uppgörandet af en plan till dess öfverraskande var ingen lätt sak för den, som hvarken var sjöman eller ingenieur, men Sprengtporten säger i sina anteckningar om revolutionen: "Tollen uträttade detta mästertligen." På flere af de ställen, som noga kunde aftagas och beskrifvas, kunde han ej komma utan i sällskap med andra, måste således på en gång underhålla samtal med dem, nyttja ögonen att noga betrakta belägenheten, och med steg mäta alla afstånd. Någon plan af Carlskrona hade han ej tillgång till, men framlockade genom låtsad enfaldighet, under språkande med Magistrats-sekreteraren om stadens belägenhet, situation-chartan, som fanns på Rådhuset, hvilken denne skickade Toll och han copierade om natten. Under förevändning att stärka sin helsa genom sjöluften (han kom sjuk till Carlskrona), for han ut i segel-eden, recognoscerade och pejlade alla inloppen.

Den 9 Juni 1772 afreste Toll till Skåne, med icke större cassa än 600 daler smt och utan att vara försedd med en enda rad skriftligt, hvarken af Konungen eller Spr., såsom auctorisation hos de personer, dem han skulle söka att vinna för revolutionsföretaget. Den instruction, Spr. uppsatt för Toll, måste denne sjelf afskrifva, emedan Spr. icke kunde förmås att lemna från sig någonting af sin hand.

I Christianstad låg en del af Prins Fredrik Adolfs värfvade infanteri-regimente i garnison, och vid detta innehade Abraham Hellichius en capitains-plats. Det var denne man, Toll beslutit vända sig till, för att genom honom få garnisonen att tillsluta fästningen och förklara sig emot Sänderne. Underhandlingen härom öppnades genast efter T:s ankomst till Christianstad vid midsommarstiden, men hade sina stora svårigheter, emedan T. helt och hållet, såsom vi sett, saknade hvarje skriftligt bevis att han var afsänd i Konungens ärenden. Hellichius kunde lika lätt tro honom vara en politisk äfventyrare, som ett betroddt kungligt sändebud, och hans tankar lutade i början också verkligen åt det hållet. T. öfvervann dock efterhand alla hans betänkligheter, och ett bref, som han omsider, men först d. 7 Aug., således blott fem dagar före fästningens tillslutande, kunde visa honom från Prins Carl, som emellertid fått en röle att spela i det skånska drama't, öfvertygade äntligen Hellichius, att det med T:s uppdrag hade sin riktighet. Det bör anmärkas till Hellichii heder, att han ej ville ingå i revolutionsföretaget, innan han erhöillt visshet derom, att det nya regeringssätt, som skulle införas, ej gäfvade Konungen suveräniteten. Sedan H. och T. voro ense om saken, aftalades dem emellan detaljerne af utförandet; men ingen af garnisonens officerare fick kännedom om hvad som förhades, förrän om aftonen d. 11 Aug., således blott några timmar innan revoltens började, hvilket skedde d. 12, kl. 4 om morgonen. På ett tillstäldt aftonkalas hos Hellichius, der T. var närvarande och der vinerna icke sparades, föreslog denne att dricka "*Riksens Ständers lyckliga resas skål*", hvarefter han höll tal till officerarne, hvilka förut af H. blifvit underrättade om hvad man af dem önskade, och att T. skulle lemna vidare detaljer. Alla förklarade sig för företaget. Hellich. tilltalade derefter den uppställda truppen, som befanns lika villig. Hvad som vidare passerade med fästningens tillslutande, Prins Carls marche dit med de skånska trupperna, och fästningens öfverlemnande till honom, sedan revolutionen redan var verkställd i Stockholm, är allmänt bekant.

Det gick som Toll ytttrat till Spr., att om företaget lyckades glömdes han förmodligen icke. Redan d. 19 Sept. 1772 utnämnde Konungen honom till Ryttmästare i arméen, såsom det i fullmakten heter, "i anseende till den nit och tillgifvenhet, hvarmed han Oss och Riket tillhandagätt vid den nu skedde förändring af regeringssättet." Dagen derpå naturaliserades han jemte sina båda äldre bröder såsom svensk adelsman, hvarvid han, oaktadt den yngre, blef ättens hufvudman. Under den resa, Konungen i början af Nov. s. å. företog till de vestra provinserna och på hvilken T. var honom följaktig, utnämnde han i Uddevalla T. till Riddare af Svärdsorden; men då dubbningsen skulle ske, höll denne sig undan. Konungen sade då att han aldrig skulle bli Riddare, och höll ord. Toll bar aldrig någon ordens-decoration, förrän han utnämndes till Commendeur af Svärdsorden, i Nov. 1786.

Den nyssnämnda resan, Konungen företog till de vestra provinserna, hade egentligen till ändamål att gifva akt på Danskarnes rörelser i Norge. Man beredde sig på anfall både från detta håll och från Ryssland; ty Kejsarinnans stora missnöje med revolutionen var icke någon hemlighet. Toll skickades af Konungen till norska gränsen, för att inhemta tillförlitliga underrättelser om beskaffenheten af rustningarne der i landet. I ett bref från Strömstad af d. 22 Nov. till dåvarande Cancelli-Presidenten Gr. U. Scheffer, redogör han för sitt uppdrag, och visar att rapporterna, som förut ingått från andra håll om rustningarne i Norge, varit mycket öfverdrifna. Om en viss Capitains uppgifter i den vägen heter det i brevet: "Jag har haft fog nog att tänka, att han tilläfventyrs menat sig göra väl då han af intet formerade något, och mycket af det minsta."

Under de år, som närmast följde på revolutionen, be-
fogades T. för att inom cavalleriet tillvägabrunga en för
behöfelig ansedd förändring med trossen. Detta uppdrag före-
togs af tvenne befordringar. I April 1774 placerades han
i tjänstgöring såsom Ryttmästare vid södra skånska ca-
valleri-regimentet, med en årlig lön af 650 Rdr pom. curant
på extra stat, till dess han erhöle beställning med lön på
ordin. stat, och i Juni 1775 utnämndes han till Major i ar-
méen. Den förändring med trossen vid cavalleri-regimen-
terna, hvarom nyss nämndes och som kronan önskade, be-
stod deri, att de rustande skulle åtaga sig en viss årlig af-
gift för trossens underhåll, sedan den blifvit inskränkt till

en efter verkliga behovet noga lämpad plan, hvaremot kronan både i fred och under krig skulle hålla den i komplett skick, utan någon vidare kostnad för de rustande. Hittills hade förhållandet varit sådant, att de rustande ej förrän vid utbrottet af ett krig anskaffade trossdrängar och trosshästar med deras utredning och tillbehör, hvarigenom hände, att då truppen gick i fält, den var alldeles ovan att föra och vårda tross och utredning. De förluster och oredor, som härigenom skulle uppkomma, falla lätt i ögonen. Såsom kronans ombud höll T., i vederbörande Landshöfdingars närvaro, sammankomster med de rustande vid norra och södra Skånska, Smålands, Vestgötha och Östgötha cavalleri-regimenten samt Lifregimentet till häst, och lyckades öfvertyga dem om nödvändigheten af den föreslagna förändringen och dess nytta, så väl för de rustande sjelfve, som för det allmänna. Detta trossens underhållande på passevolans har alltsedan dess fortfarit.

Riksrådet och Öfverståthållaren Frih. Carl Sparre stod vid denna tiden i spetsen för krigsärenderne. T. rådfrågades och begagnades dervid mycket af honom, och uppdraget i afseende på trosspassevolansen utgick lika mycket från Frih. Sparre, som från Konungen. De många bref från Sp. till T. på 1770-talet, hvilka ännu finnas i förvar, visa att ett ganska godt förstånd då rädde dem emellan, och att de arbetade för det allmännas räkning i fullkomlig harmoni. Förhållandet förändrades mycket under de följande åren. T. blef mer och mer känd af Konungen, steg i graderne, och vexte snart Sparre öfver hufvudet. I Tolls lynne låg en stark drift att styra inom den krets, der han sattes att verka. Det är ej sällan kraftens och duglighetens fel, om man så vill. Under det Gustaf III vistades i Italien 1784, skref Cancelli-presidenten Gr. Creutz om Frih. Sparre, som åtföljt Konungen på resan, men före honom återkommit hem, "Hans hat emot Toll är alltid lika exalteradt, och han ser med chagrin att denne gjort godt arbete." Vi komma längre fram till de förhållanden, på hvilka den sednare delen af denna stroph har afseende.

Bland åtgärder af T., under den tid han arbetade till samman med Riksrådet Frih. Sparre i krigsförvaltningen, torde en särskildt förtjena nämnas såsom bevis på hans nytta för statens nytta och hushållsaktighet med dess medel. Han trodde sig finna, att hvarje gång kronan lät förfärdiga lit munderingar för infanteriet och artilleriet, bestods dertill genom felaktiga stadganden i beklädnadsförfattningen, et

större quantum kläde, boy och foderväf, än som verkligen åtgick, hvarigenom en förlust för kronan uppkom af nära 16.000 Rdr. T.-lät företaga profskärningar, som visade att till och med ännu större besparingar voro möjliga, och att äfven cavalleriets beklädnad, som bekostades af de rustande, kunde ske med mindre kostnad än hittills.

Sedan T. i Maj 1776 blifvit utnämnd till General-Adjutant af Flygeln (en befattning af lika värdighet med Öfv.-Lieutenants), förordnades han det följande året att taga säte i Krigs-Collegium. Han skulle der förestå passevolans-ärenderna. Det var nu nemligen fråga om att utsträcka passevolansen äfven till proviant och fourage under marcher, möten och mönstringar med arméen, för att vänja folket vid fatteligheten. Men de collegiala formerna, och sättet att behandla ärenden, stämde söga öfverens med hans lynne och åsigt, och han anhöll derföre, efter någon tids förlopp, att befrias från tjänstgöringen i Krigs-Collegium, hvilket äfven beviljades. I det memorial till Konungen, hvori han framställer denna anhållan, heter det bland annat: "Krigs-Collegium egder icke mindre än nio contor eller beredningsställen; dit vandra alla inkommande mål att vinna en mera skyldighet; derifrån, utarbetade som de kallas, framkomma de till Kongl. Collegii pröfning. Är frågan helt och hållet militärisk, så gäller icke dessmindre de civile ledamöternas stämlikhet lika med de militäres; är den helt och hållet civil, så hjälper icke den billiga ursäkt för de militäre ledamöter, att ej förstå sig derpå; de äro Collegii ledamöter, de skola stå, de skola bidraga till beslutet, de skola stå i ansvar för det, de ej förstå. När lagarne danat en sådan sammanfattning, när den yttersta försigtighet, den noggrannaste oertanka, den fullkomligaste eldighet i förståndet, dristighet i viljan och activitet i utföningen erfordras att afhjelpa de onödvikligaste felaktigheter, som med en så skaf ställning äro förenade, så är det ej underligt att oredorna subergeras, att de som oftast visa sig, att de verka ovilja och lida omdömen i allmänhet, de der ock äro mindre ömde än det missbag, som icke sällan öfver Collegii göro från thronen emanerat." — Han uttrycker derefter öfvertygelse att kraftig rättelse borde vidtagas, "som är på mera enfaldighet än konst, på mera personelt än collegialiskt ansvar, på mera säkerhet i de bedrifvandes åsigt och egenskaper, än i formulärer till räkenskaperna, och ändtligen på en kortare, mera upplysande method af

militära sakernas utredande och afgörande öfverallt." Men här har Tolla trosbekännelse om Collegierna.

Vi hafva nyss nämnt T:s senaste befordran till General-Adjutant af Flygeln, i Maj 1776. Straxt efter densamma gör Kammarherren Frih. Gustaf Ehrensvärd en anteckning om T. i sin journal, hvilken vi anse oss här böra intaga. Ehrensvärd låter visserligen flera utmärkta egenskaper hos honom rättvisa vederfaras; men det lyser icke otydligt igenom, att Eh. var missnöjd att T. kommit Konungen så nära, och isynnerhet att han ej afhölls från hofvet. Det heter nemligen i slutet af anteckningen om T.: "Den sunda politiken påbjuder att en nyttig men orolig man ständigt hålles i arbete der som, om hans verksamhet skulle hafva elaka afsigter, den minst kan skada; men att vid hof och der intriger så väl, så hemligt och så farligt kunna föras, den alltid bör derifrån afhållas." Ehrensvärd tecknar, ett par månader sednare, i samma journal Gustaf III:s hof vid denna tid. "Inom hofvet" — säger han — "äro två partier, så bittra emot hvarandra som de fordna rikspartierna." — "Vid alla tillfällen, vid placeringar, spelpartier, promenader, visiter, visar sig deras ömsesidiga avoghet." — Vi lemna derhän om eller till hvad grad denna ställning inom hofvet kan hafva haft inflytande på hvad Eh. yttrar om T.; men detta är i alla fall af den beskaffenhet, att det ej torde böra saknas i hans biographi, såsom en stämma ur Konungens omgifning, och i åtskilligt upplysande. "Under min frånvaro" — skrifver Ehrensvärd d. 29 Maj 1776 — "har händt att H. Maj:t nämnt Majoren Toll till sin Gen.-Adjut. af Flygeln med 900 Rdr lön; en ny syssla, tillskapad för Toll. Denne Toll är en bland de, som egt största delen i den år 1772 timade revolution. Han förde befälet tillhela med Capitaine Hellichius i Christianstad, och var själen af hela skånska operationen. Han hade under partistrider gjort sig känd, fruktad och misstrodd af begge partierna. Han var den tiden vice Häradshöfding, blef Jägmästare, sedan efter revolutionen, utom anseliga penningesummor, en Ryttemästarefullmakt vid södra skånska Cavalleriet. Han nyttjade sedermera i hemliga negociationer både vid norska kriget, inom Danmark, som sedermera i Sverige. Gaf vid alla tillfällen prof af ett dristigt, konstigt och arbetsamt gen. Han gjorde sin första militäriska tjenst som Ryttemästare förde sin trupp till allas förundran. Han blir Major, han nyttjas; han nyttjas af Utrednings-Commissionen här i Stockholm vid arrangements med arméens tröus, och gjorde de

med kronans nytta och en förundransvärd framgång. Han eger en färdighet att härma alla personers målföre och later; detta gaf honom insteg i Hertig Carls hof och förde honom omsider i affärerna, dit hans håg lekte, lika nöjd med utvägarne, som nyttjades att vinna det. Han anländer en afton till Stockholm, får höra att en Proverbe skulle spelas vid hofvet, utber sig straxt en rôle, och dagen derpå, utan att känna pjesen, utan föregången repetition, så ihopsätter han en den comiquaste rôle åt sig, som kunde påfinnas, vann alles applaudissement, och från den stunden gjorde han sin lycka vid hofvet. En man med sådana egenskaper, sådan besynerlig lefnad, ett så konstigt geni, är ämnad att spela en rôle; lycka om ett godt hjerta och åhåga till ära så mycket äro driffjedrar till gerningar, som en verksam själ, som älskar ombyten, oredor i ombytet, tillfällen att visa sig i oredorna, som lednar snart vid det närvarande, fikar med alla krafter efter ett tillkommande och har sig sjelf till föremål för alla företaganden." — De sista stropherna af denna anteckning hafva vi redan ofvanföre meddelat.

I början af sommaren 1778 finna vi T. i en beskickning till Danmark, såsom det hette, för att bivista de manövrer, som höllos vid Köpenhamn med en del der sammandragna trupper, men, såsom det vill synas, mera för ett politiskt ändamål. Gustaf III hade det föregående året gjort det bekanta besöket hos Kejsarinnan Catharina, hvilket i stället att närma dessa båda regenter hvarandra, tvertom ökat Kejsarinnans misstroende till Konungens afsigter. Den närmaste förening emellan Ryssland och Danmark egde vid denna tid rum, sorgfälligt underhållen af Kejsarinnan alltsedan revolutionen härstädes 1772, efter hvilken ett förbund blifvit afslutadt emellan de båda makterna. Huruvida de farhågor, Gustaf III ännu 1775 hyste för ett anfall från ryska sidan, återväckts efter resan till St. Petersburg, eller han tillfventyrs redan nu hvälfde i sitt hufvud de anfallsplaner mot Danmark, hvilka några år derefter så lifligt sysselsatte honom, känna vi ej. Men huru som helst, utgjorde Danmark för ögonblicket ett föremål för hans särskilda uppmärksamhet. Toll skickades till Köpenhamn i slutet af Maj. Fältmanövrerna torde minst hafva fängelat hans uppmärksamhet, ehuru de utgjorde det synliga föremålet för hans förvaro. En memoir till Konungen visar, att han sysselsatt sig med helt andra saker. Den innehåller en berättelse om alla den militära ställningen i Danmark, om riksstyrelsen, de förnämste handlande personernas karakter och tänkesätt, allmänna sinnesstämningen m. m.

I en anteckning för år 1780 (förmodligen af Baroa Ehrensavärd), heter det: "Gustaf III önskade draga sig undan för Toll, då han ej längre behöfde honom, utan kunde hjälpa sig med män, som ej kändes öfverlägsne. 1780 uppkom T. till Stockholm, begärde men fick ej audiens. Konungen visade kallsinnighet och indifference då tal blef om den trogne tjenaren, som 1772 satte för honom sitt hufvud på spel. Toll talte om en honorable retraite. Det första missnöjet med T. uppkom af hans inquietude, då H. Maj:t befordrat Baron Bror Cederström till General-Adjutant af Flygeln, i paritet med Toll. Sedan detta efter 18 månader hunnit svalna, begärde T. åter audiens och fick nu, d. 13 April 1780, tillfälle att åter begära R. Maj:ts nåd och förtroende. Med Tolls lätthet att tala hade han ock lätt att urskulda sig och påminna om sina förtjenster, ej blott i Christianstad, utan ock i arméen. Han kunde ock omtala att han gjort penningeförluster. Slutet blef att T. fick rätt att köpa sig ett eget regimente." Den 12 Juni 1780 blef han utnämnd till Öfverste och Chef för södra skånska cavalleri-regimentet, för hvilket han fortfor att vara Chef ända till sin död*). Till Hertig Carl af Södermanland, som då innehade detta regimente, betalte han i accord 10,000 Rdr specie.

Under Konungens vistande i Aachen och Spa, om sommaren 1780, hade de mystiska grubblerier, som i sednare hälften af 18:de seklet spelade en så betydande rôle inom de högre classerne, sedan de mer och mer öfvergifvit tron på Christendomen, lifligt sysselsatt hans eldiga och lätt hänfödda inbillning. I ett bref till Gr. Oxenstjerna från Spa, af d. 24 Juli, yttrar han bland annat: "Oaktadt alla förströelser af Spa, gå dessa ämnen (de mystiska) mig ej ur hufvudet, och jag dör af att ej kunna tala derom med någon." I Spa hade Konungen gjort personlig bekantskap med en och annan af dessa vise, som skróto af sin förtrolighet med andeverldens hemligheter, utan att dock i sjelfva verket kunna meddela honom, hvad de sjelfve lika litet som någon annan visste. Hans håg för dessa ämnen fortfor, det oaktadt, att vara oförminskad, och han trodde sig i Tol hafva funnit den man, hvars skarpsynthet ej skulle kunna föras bakom ljuset, i fall ej allt skulle hafva sin rättighe

*) Härvid bör dock anmärkas, att under den tid, Toll på 1790 talet var dömd sina embeten förlustig, fördes chefskapet för regimentet af General-Majoren S. Horn.

med den påstådda visdomen. Tidigt på sommaren 1782 företog T. därför, på Konungens befallning, en utrikes resa, för att söka skaffa honom det ljus i dessa saker, efter hvilket han dittills förgäfvets längtat. Resan ställdes till en början till Aachen och Spa, der Toll vistades ungefär en månad på hvardera stället, och begagnade baden och helsovattnen. Under denna tid hade han flera konferenser och samtal på särskilda ställen med personer, som ansågos vara djupt invigde i de fördolda vishetslärorna. Af den brefvexling, han alltjemt förde med Konungen under resan, ser man att det isynnerhet var en viss Baron Reuschenberg, på hvilken Konungen fått anvisning, såsom den der skulle vara i besittning af den visdom, som söktes. Men hvarken Reuschenberg eller någon annan af sällskapet kunde öfvertyga Toll, att de foro med annat än flärd och fantasierier. Han hade, säger han, funnit somlige af dem "oöccuperade med idel galenskaper, hvarunder äfven här och der framlyste jesuitiska konster och intriger." — Äfven den beryktade Cagliostro var bland de personer, T. satte sig i beröring med; men han genomskådade utan svårighet dennes charlataneri. Man måste göra T. den rättvisa, att han på intet sätt smickrade Konungens förkärlek för de s. k. "hemliga vetenskaperna." Hans bref bära derom mer än ett vittnesbörd. I ett, som är af d. 4 Jan. 1785, förekommer ordagrant följande: "Jag har äfven träffat en beskedlig och förståndig man, som länge gått på den väg Reuschenberg yrkat vara den rätta, och just i detsamma förbundet. Han har försäkrat mig vid sin heder och äfven med att bevisa't, att oaktadt de vackraste apparencer i början, slutar saken sig med kännbar förlust af penningar för den, som med dem entrerar. Jag vill icke misstänka Reuschenberg att vara implicerad i ett uppsåtligt bedrägeri; han går på grafvens brädd, synes icke kunna hafva några begär i tiden; men sjelf bedragen, och egande en frapperad imagination, torde habila bofvar ansett honom för den skickligaste att bana dem väg till E. K. Maj:ts frikostighet. — Om dessa decouverter icke äro de behagligaste, skattar jag mig dock likväl lycklig att kunna lägga dem för dens fötter, som endast älskar sanning." I ett sednare bref, då T. var stadd på hemresan, säger han sig i Danmark skola uppsöka Fältmarskalken Gr. de St. Germain, som hade stort anseende såsom mysticus. Om han ej hos honom fann hvad han förgäfvets sökt hos de andre vise, med hvilka han inlåtit sig, så återvände han hem med den öfvertygelsen, att all den föregångna vis-

keten vore bara dunst och irraken, och att det vore bäst hålla sig vid Bibeln.

Men de mystiska angelägenheterna voro ej de enda, för hvilka T. reste. Gustaf III släppte aldrig Ryssland och dess planer ur sigte, och han hade vid denna tid fattat den idéen, att genom ett familjeband närma till hvarandra de båda länder, som hade så mycket att frukta af Catharinas ärelystnad: Sverige och Polen. Han ville förmåla sin syster, Prinsessan Sophia Albertina, med Konung Stanislaus Poniatowsky. Toll skulle inleda underhandlingen härom, och begaf sig därför till Warschau, der han uppehöll sig ett par månader i slutet af 1782 och början af 1783. R. Stanislaus själf syntes ej obenägen för den föreslagna för-målningen; men hans systrar, som hade stort värde öfver honom, fruktade att detta skulle minskas eller gå förloradt, i fall han finge en gemål, och motarbetade därför förslaget. Man hörde T. ännu i sina sednare dagar understundom skämta öfver det myckna besvär, han gjort sig, för att bortgifta Prinsessan Sophia Albertina, utan att hon sjelf visste derom. Och detta var också verkligen förhållandet: Konungen hade ej nämnt ett enda ord för sin syster om frietiet för hennes räkning till Konungen i Polen, och måhända förblef det för alltid för henne en hemlighet.

På Gustaf III:s befallning författade T. under sitt vistande i Warschau en ganska utförlig relation om den politiska ställningen i Polen, karakteristiker af alla de mera betydande personer, som hade inflytande på affärerna, och af dem, som kunde komma i fråga vid ett blifvande kungaval. Bland desse sednare målas med ganska fördelaktiga färger Napoleons sedermera så berömda Marskalk, Furst Joseph Poniatowsky, Konung Stanislaw brorson.

Under sitt vistande på utländsk botten gjorde T. äfven korta besök i Paris och Berlin. På förra stället hade han att efterforska åtskilligt i den mystiska vägen och inom det fransyska frimureriet, med hvilket Prins Carl inlåtit sig i förbindelser, dem Konungen närmare ville lära känna. I det bref till Gr. Creutz, hvari Konungen underrättar denne Ambassadeur att Toll skulle komma till Paris, gör han af honom följande målning: "Öfverste Toll är en man, som förenar ett sällsynt snille med en stor lärgirighet och lätt-het att fatta och genomtränga äfven de mest abstracta saker. Han har haft förnämsta andelen uti den i Christianstad började revolutionen för 10 år tillbaka. Jag bör tillägga, att med kanhända ännu större talanger än Sprengtporten,

har han ingen af hans olägenheter, och med samma verksamma halfvad, hvarken dennes orolighet eller envishet." Gr. Grenitz, sjelf ett sållo, sökte på allt sätt låta T. njuta den recomendation tillgodo, hvarmed den snillrike Konungen banat honom vägen till Grefvens bekantskap. Efter att hafva presenterat honom i Versailles för den kungliga familjen, förde han honom till alla i Paris varande utländska ministrar, och till Gustaf III:s personliga umgängesvänner af det vackra könet. Om de bekanta grefvinnorna Boufflers och de la Mark yttrar Toll; att aldrig någon svensk grefvinna hemöft honom med så mycken artighet, som dessa båda; isynnerhet var han förtjust af gamla grefvinnan Boufflers.

Om hösten 1782 var T. i Berlin, och dröjde der någon tid. Han såg nu på nära håll och hade tillfälle taga kännedom om den store Fredriks militära skapelser, och han faller om dem ett yttrande i ett bref till Gustaf III, som är i sanning märkvärdigt. Det är en prophetisk blick, kastad in i Preussens framtid, liksom en förkänsla af det öde, som nära $\frac{1}{4}$ sekel derefter vid Jena väntade Fredriks militärsystem i conflicten med Napoleons. "Det har ej gått mig här" — skriver Toll till Konungen från Berlin — "såsom många af mina landsmän, att blifva entusiastuerad af militär-anstalterna i detta landet; när man examinerar dem med lika uppmärksamhet som impartialitet, när man jemför dem med några andra rikens tillstånd, när man betraktar ursprunget till dem, det sammanhang de böra hafva med rikets ekonomi, polis, commerce och politiska ställning, så blifva de åtminstone icke för mig eblouerande. De torde vara defectuösare än Europa förmodar, och mindre varaktiga än man tror. Men det är förmädet af mig att fälla omdömen öfver en stor Mästares göromål; jag bör inskränka min uppmärksamhet endast vid att lära, och dertill gifves öfverallt tillfällen."

Vid denna tid vaknade hos Gustaf III eröfringsplaner, eller, måhända rättare, de tankar, han länge närt inom sig, sträfvade till verklighet. Det hade nästan varit ett underverk, om den såkallade "arronderings-politiken", eller att utan vidare afseende på folkrätt och rättvisa taga ifrån sina granmar hvad som låg väl och bekvämt till, att införlifvas med hvad man redan egde, ej slagit rötter i ett sinne så känsligt för allt, som syntes stort och lysande, som Gustaf III:s. Och hvad har väl längre synts stort och lysande, än segrar och landvinningar! Fredrik, Joseph och Catharina hade i Polen och Turkiet visat Europa, att de icke längre erkände några sättsgränssatser i politiken, och de svagare

staternas öde hängde hädanefter på de mäktigares värjspets. Man måste medge att en Svensk Konung ej utan stora farhågor för landets framtid kunde se, huru jetten i öster allt mera stärkte sig med rof från sina grannar, och det var naturligt nog, sedan politiken gjort sig lös ur moralens band, att hans tankar skulle ledas till landvinning på den svagare grannens bekostnad för att trygga sig emot den starkare. Norges krona strålade för Gustafs blick, och han på våg tiden vara inne att, såsom han i ett bref till General-Amiralen af Trolle yttrade, "krossa svenska namnets urgamla afundare och holsteinska husets hätska fiende." Den bitillsvarande Cancelli-presidenten eller utrikes-ministern, Gr. U. Scheffer, nedlade sina embeten d. 5 Juni 1783, och fick till efterträdare Gr. Creutz, som hemkallades från ambassaden i Paris. Det var nu slut med Gustaf III:s fredliga politik, den Scheffer dittills ledt och upprätthållit; Konungen längtade att kasta sig i krigets faror, och redan tre år förut, under sitt vistande i Spa, hade han med Creutz aftalat de planer, som skulle bringas till verkställighet sedan denne blifvit satt i apetsen för affärerna. Toll, af själ och hjerta Danmarks fiende, nu såsom alltid under hela sin lefnad, var djupt invigd i Konungens krigiska tankar. Han skulle utarbeta planen till ett anfall på Seland och Köpenhamn (ty Gustaf III hade den ganska rigtige åsigten, att det var der norska kronan skulle tagas), och äfven uppgöra förslag till en operation emot Norge med en mindre styrka. I medlet af Maj 1783 skickades han till Carlskrona att meddela Gen.-Amiralen af Trolle de projecter, med hvilka Konungen umgicks, och med honom öfverlägga om utförandet. Toll och af Trolle voro de båda militärpersoner, Konungen gick i råd med om dessa ärenden, och utom dem hade blott Gr. Creutz, Öfverstekammarjunkaren Frih. Taube och Stats-Sekreteraren von Carlson kännedom om hvad som förhades. Alltsammans var bygd på den förutsättning, att Kejsarinnan Catharina, som själfmyndigt införlifvat Krim och Cuba med ryska väldet i April 1783, för denna kränkning af tractat-erna skulle råka i krig med Turkarne, och att detta skulle hindra henne att blanda sig i Sveriges strid med Danmark. Men Turkarne gäfvö efter; intet krig blef af emellan dem och Ryssarne, och Gustafs krigiska projecter måste uppskjutas till en lägligare tid. Då Konungen i slutet af Sept. företog den bekanta resan till Italien, förordnade han en s. k. "Beredning" till iståndsättande af försvarsverket till lands och sjös, bestående af Gr. Creutz, Gen.-Amiralen af Trolle,

Stats-Sekreteraren v. Carlson och Toll. Denna berednings synliga ändamål var att fördela stats-anslagen för försvars-verket emellan de särskilda grenarne af detsamma och förordna om medlens användande; men verkliga ändamålet var långt vidsträcktare, och gick ut på att flottor och arméer skulle vara fullt rustade för en campanj i Juli månad 1784. En särskild §. i instructionen för beredningen ålade T. att hafva tillsynen öfver verkställigheten af beredningens befallningar i allt, som rörde landtarméen. Han var således i sjelfva verket krigsminister ifrån denna stund, och fortfor att vara det ända till Aug. 1788. I Juli 1784 skulle 15,000 man vara samlade i Skåne, försedda med belägrings-artilleri, 10,000 i Vestergötthland och Bohuslän, 6000 i Vermland och 2000 i Jemtland. Örlogsflottan skulle vid samma tid vara färdig att gå till sjös, med minst 16 linieskepp och 9 fre-gatter, och arméens flotta något tidigare, med 13 större fartyg, 27 kanonslupar och 4 mörsarebarkasser. Konungen hemkom i början af Aug., men ingenting blef af alla dessa rustningar, hvilka emellertid kostat öfver 1½ million Rdr. En declaration af ryska hovet till det svenska, samt rustningar både i Ryssland och Danmark, synas hafva tvungit Konungen att hålla sig stilla.

Den nyssnämnda Beredningen, som egentligen var till-satt för perioden af Konungens frånvaro, fortfor dock med sin befattning äfven efter hans återkomst. För att skilja Riksrådet Frih. Carl Sparre från krigsärenderna i hvad de rörde landtförsvaret, och i stället kunna lemna dem åt T., hade Sparre fått befallning följa Konungen till Italien. Sedan Sparre hemkommit, lät Konungen honom genom Gr. Creutz förstå, att han ej längre önskade att han befattade sig med krigsärenderna. Sparre begärde då sjelf att derifrån entledigas.

Efter General-Amiralen af Trolle, som afidit om våren 1784, hade hans efterträdare i embetet, den snillrike Eh-rensvärd, äfven intagit hans plats i Beredningen. Emellan honom och Toll fördes en ganska liflig brefvexling, och en mängd af Eh:s bref till honom finnas ännu i behåll, vitt-nande både om den nära vänskap, som rådde dem emellan och om de stora och genialiska synpunkter, ur hvilka Eh. betraktade Sveriges politik och försvarsväsen. Det var hans favoritidé att Sverige genom Selandes besittning borde vara herre öfver Sundet, och derigenom stänga Ryssland från de andra europeiska farvattnena. Denna jättes krafter skulle då efterhand domna.

Om hösten 1784 företog Konungen en inspectionresa till de skånska och bohusslänska fästningarna samt Göteborg, på hvilken T. var honom följaktig, för att visa hvad Beredningen under hans frånvaro uträttat. I ett bref till Stats-Sekret. v. Carlson skrifver T.: "Änteligen får jag nu pusta, draga andan och taga till pennan. Gud beaktydde K. Maj:ts dyra person till senaste åldern! och om dess activité soutenerar sig, så gå visserligen alla dess embetsmän under, om de skola ofta göra stora touren; ty så fatigera och se sig om, som han gjort på denna resa, derom kan ingen hafva någon idé, som ej varit med. Men Gudskelef, nu har han sjelf sett, nu kan han också sjelf decidera, utan att behöfva lita på berättelser eller blifva villad af griller, upprunna i konsten. Huru han varit och är nöjd med Beredningens omsorg och anstalter, det torde du bättre få veta än jag. Han var nådig, glad och god, och på det sättet bemötte han alla." — Huru han speciellt var nöjd med T:s åtgärder synes af en strof, som förekommer i ett bref till Kon. Ludvig XVI, der det heter: "Jag har med stort välbehag sett att Hr Toll, åt hvilken jag uppdragit omsorgen om min armée, deri har infört en ordning och hushållning, som öfverträffat mina förhoppningar."

Om sommaren 1785 var ett stort läger sammändraget i Skåne. Konungen kom sjelf dit, ännu alltid med planerna emot Danmark i hufvudet. Han ville nu förbereda fredsbrottet med detta rike på det sättet, att Konungens styfsvärmoder, danska Enkedrottningen Juliana Maria, som af Kronprinsen Fredrik det föregående året blifvit undanträngd från affärernas ledning, den hon jemte sin son, Arsprinsen Fredrik, vid Struensees fall bemäktigat sig, skulle öfvertalas att försöka en contra-revolution för att återtaga den förlorade makten, hvarvid henne skulle lofvas Sveriges bistånd och, i händelse af planens misslyckande, en tillflykt här i landet. T. utsågs att föra underhandlingen med Enkedrottningen, och utförliga instructioner finnas, skrifna af Konungens egen hand, för detta uppdrag. Han afskickades till Köpenhamn, såsom det hette, för att complimentera den kungliga familjen å Konungens vägnar, som då vistades i Skåne, men egentligen för det nyssnämnda ändamålet. Toll hade flera konferenser med Enkedrottningen, så väl i Köpenhamn, som sedermera på Fredensborgs slott, dit han i hemlighet begaf sig från Skåne; men Juliana Maria synes hafva misstrött både Gustaf III och hans afskickade. Konungen hade i ett bref till henne gifvit en visk om faror, som

skulle hota hennes person, och om hvilka T. skulle lemna närmare upplysning. Hon blef väl i början uppskrämd af denna underrättelse, men kunde ej förmås till något verkamt steg, utan skyllde på sin ålderdom och behof af lugn. Alltsamman stannade vid complimenter och vänskapsbetygelser till Konungen för det deltagande, han betygt för hennes person. Ett bref från Gustaf III till Toll, i Juli 1786, handlar om denna sak. "Jag kan" — säger Konungen — "ej nog yttra min fulla satisfaction öfver den habilitet, hvarmed Öfversten uppfyllt sin commission i Danmark. Jag har alltid känt eder, min kära Toll, för en man, som med succes kunde utföra allt hvad eder anförtroddes; men jag bekänner uppriktigt att jag ej väntade mig, att ni kunde med sådan dexteritet utföra ett ministeriellt ärende. Jag önskar att detta continueras, och att man smider medan jernet är varmt. Prins Fredriks resa till Mecklenburg kunde utmärka en följd af misnöje, som man bör observera. Jag uppdrager eder därför att fullfölja edert verk. Det skall endera föra till det stora mål, som vi föresatt oss, eller bringa en så stor confusion i det inre af detta land, att det derigenom skall sättas ur stånd att oroa oss, om vi finna oss obligerade att gripa till vapen för Turkarne." — Till slut heter det: "Farväl min kära Toll! Koka väl i den grytan, ni tillagade på Fredensborg; då kunna vi snart bruka de anstalter, som ni så skyndsamt satt i ordning."

Ännu i denna dag är 1786 års riksdag en oupplöst gåta. Hvad var Konungens egentliga afsigt med densamma? Detta är lika okänt, som det har all sannolikhet för sig att de propositioner till Ständerna, som blefvo synliga, voro helt andra än de, som varit tillämnade. Den starka opposition, som visade sig genast vid riksdagens början, tvång till detta utbyte. Toll, såsom vid denna tiden högt i Konungens förtroende, hände denna hemlighet så mycket säkrare, som samtida trovärdiga uppgifter förena sig deri, att han var bland dem, som rådde Konungen till riksdag; men denna hemlighet har han tagit med sig i grafven. Wallqvist och Nordin säga båda i sina anteckningar, att Toll rådt till riksdag, den sednare med tillägg att han dertill af andra varit förledd genom origtiga förespeglningar om sinnesstämningen. Wallqvists uppgift, att "Toll åtagit sig att föra riksdagen efter önskan", låter ej så alldeles otrolig. Han hade utan tvifvel stor förmåga att leda människor, hvilken han dock måhända öfverskattade vid detta tillfälle, då fråga var om folksamlingar, som ansågo sig fria. Och dessutom

bör väl denna ledning ej så förstås, som skulle han ensam kunnat taga om hand hela riksdagsmachineriet. Nordin och Wallqvist voro säkerligen påräknade såsom ledare i preteståndet, och i intet af riksstånden saknade Konungen nitiske och betydande anhängare. Men hvad man kan säga med visshet är, att oppositionen ej hade orätt då den kallade Talmannen i Bondeståndet vid 1786 års riksdag, Nils Svensson, för "Tolls agent." Denne bonde var från Skåne, och hade sitt hemvist ej långt från Beckaskog. Det är otvivelaktigt att Toll ledt Konungens val på honom, och att han genom honom trott sig kunna styra Bondeståndet. Nils Svensson fortfor ända till sin död, som ej inträffade förrän ett stycke in på 1800-talet, att stå i nära förhållande till T.

En utförlig berättelse öfverlemnades till Ständerna om hvad som, sedan förra riksdagen, blifvit gjordt för arméen och krigsförvaltningens förbättring. Den är uppsatt af T., och visar att han ej suttit med händerna i kors under den tid, han förestått krigsväsendet. Den förbättring för hvilken han så mycket nitälskade, som sedermera infördes och ännu i dag gagnar arméen, nemligen mötes-passevolancen, kunde ej vid denna riksdag genomföras. Propositionen derom afslogs, såsom bekant är, af Adeln och Bondeståndet, mera af partiberäkningar än af i sjelfva saken grundade skäl.

Fram på hösten 1786 nedsattes en comité, som skulle taga kännedom af Amiralitetsverkets tillstånd och efterse hvilka inskränkningar, som kunde ske i arbetsutgifterna. Ledamöterna voro: Öfveramiralen Gr. Ehrensvärd, Contre-amiralerne af Chapman och Strömfelt, Stats-sekreterarne Liljencrantz och v. Carlson samt Toll. Denne fick af Konungen befallning att uppgöra instruction för comitén; men för att ej stöta Amiralerne, hölls detta hemligt. Konungen utgaf instructionen för sitt eget verk, ehuru den var författad af Toll.

Det kan icke bestridas att hela tendensen af Gustaf III:s regering gick ut på envælde, eller att efterhand draga regeringsärenderna under hans ensamma afgörande. Rådet fanns väl ännu, men hade mer och mer nedsjunkit till en statsdecoration. Sedan utrikesministern Gr. Scheffer nedlagt sina embeten, hade Konungen sjelf tagit de utrikes ärenderna om hand, dervid till en början biträdd af Gr. Creutz; men efter hans snart inträffade död skötte Konungen dem hufvudsakligen sjelf. Krigsärenderna styrde han genom Toll, eller, rättare, lät denne styra dem. Finanserna skulle nu äfven dragas inom allena-styrelsens krets.

Liljencrantz hade alltför grundliga insigter i statshushållning och finanser, för att ej anse fredens bibehållande och de inre hjälpkällornas deraf beroende utveckling såsom första villkoret för möjligheten att ordna och reda drätselverket, hvartill han gjort en god början genom realisationen, hvars bestånd likaledes i betydlig mån berodde af freden. Ifrån den stund Konungens tankar förnämligast riktades utåt på eröfringar och krigsära, försattes Liljencrantz i en allt mer öfver ställning. Konungen dölde för honom sorgfälligt sina krigsplaner mot Danmark 1783 och 1784, ehuru han genom utrikes lån måste skaffa medel till rustningarne. Efter riksdagen 1786 ansåg Konungen tiden vara inne att äfven taga finanserna under sin närmare skötsel, liksom han redan gjort med utrikes- och krigsärenderna, och Liljencrantz insattes i rådet. Frih. Erik Ruuth, förste Hofstallmästare hos Hertigen af Södermanland, utnämndes till Statssekreterare för finanserna. Han var Tolls vän, och denne synes ej hafva varit främmande för hans val. Åtminstone yttrar han i ett bref till Konungen, att Ruuths utnämning på börsen emottagits med nästan enhälligt fägnad, och att den allmänna opinionen var att han hade insigter och tänkte väl. Dagen efter sedan Ruuth erhållit finansportföljen, utnämnde Konungen Toll till Generalmajor och förste Generaladjutant (d. 28 Nov. 1786). Det var att sätta officiella stämpeln på den befattning, han redan i flera år innehaft, och ansågs nödigt, emedan hvarjehanda collisioner uppkommit emellan Öfversten-Krigsministern och Generaler, som funno det svårt att subordinera under en embetsman af lägre grad, än den de sjelfve innehade.

Gustaf III, sjelf sin utrikes minister, hade nu finanserna och arméen i de händer han ville. Det var tydligt att detta var beräknadt att gifva honom fria händer, när de conjuncturer skulle inträffa, som kunde gynna hans krigiska ärelystnad. Denna var alltid lika brinnande och orolig. Vid denna tid yttrade han en gång till Riksrådet Frih. Ramel: "Man börjar glömma 1772." Han kände ett behof, att ännu en gång vid sin person fästa världens beundran.

Det dröjde ej länge innan den politiska ställningen i Europa blef sådan, att en Svensk Konung, med någon blick in i framtiden och med Polens och Turkiets öde för ögonen, skulle känna en stark frestelse att genom ett väl afpassadt anfall på Ryssland söka stärka sig åt den sidan och åtminstone minska farligheterna, som hotade derifrån. Catharina hade säkerligen inga vänligare planer emot Sverige, än dem

hon utvecklat emot sina andra grannar, Polen och Turkiet, och ingen kunde betvifla att hon ju skulle sätta dem i verket, så snart ett gynnande tillfälle dertill yppades. Gustaf III:s krig emot Ryssland var således egentligen mera ett försvars- än anfälls-krig, ehuru det fick hela formen af det sednare. I Aug. 1787 hade Porten sett sig tvungen förklara Ryssland krig, och denna makt drog på så betydande stridskrafter tillsammans mot turkiska sidan, att den följande våren ej större garnison fanns i St. Petersburg än 6000 man. Gustaf III beslöt att anfälla Ryssland, och att öfverrumpla sjelfva hufvudstaden.

Innan dess ville han försöka att lossa de band, som förenade Danmark med Ryssland och draga den förutnämnda makten närmare till Sveriges interesse. Det säges att hans plan varit, att tillvägabrinda en familj-allians mellan Sverige, Danmark och Preussen, och han begaf sig också verkligen i början af Nov. 1787 till Köpenhamn för detta ändamål. Ehuru han, efter återkomsten, för sitt Råd sökte uppbjuda vigten af det vänskapliga förhållande, som visat sig emellan honom och Kronprinsen af Danmark, blef det dock i händelsernas utveckling snart nog uppenbart, att ändamålet med resan förfelats. Innan ännu ett år förflutit, hade Danmark uppträdt såsom Rysslands bundsförvandt och vår fiende.

Bland de personer, som åtföljde Konungen till Köpenhamn, var äfven Toll. Han berättar i ett bref till Konungen de omdömen, som fälldes af Danskarne öfver H. Maj:ts svit, och äfven, helt oförstådt, hvad de sade om T. sjelf "Baronerne Taube och von Essen" — säger han — "berömmas på det högsta; Armsfelt, som fått en decoration (Elefanterorden), den många Danskar ej kunna få, skall naturligtvis klandras af afund; Gr. Horn anses för något ensel-dig, Baron Strömsfelt för "ett godt menneske"; de Besche tycka de icke varit nog höflig, Möllersvärd för tylllåten; Wreden nästan så mycket omtyckt, som Taube och von Essen; men mig tror man ej om godt."

Det finnes nio stycken protokoll hållna inför Konungen på Haga slott, ifrån d. 13 Jan. till d. 13 April 1788, i närvaro af Toll och Statssekreteraren för finanserna Frih. Runth, alla handlande om förberedelserna till kriget emot Ryssland. Redan vid första sammanträdet ger Konungen de närvarande tillkänna, att så vida tvenne under negociation varande subsidie-traktater med England och Ottomanniska Porten kunde bringas till stadge, var det hans afsigt att "vid första vårdag attackera Ryssland i hjertat af sin makt,

nomligen *sjelfva hufvudstaden*." Beslutet om kriget var således fattadt redan innan konferenserna på Haga började, och dessa afsågo egentligen verkställighets-åtgärderna, ehuru Konungen emellanåt gaf Toll och Ruuth underrättelse i hvad skick underhandlingarne med de utländska makterna befunno sig. Hvarken Toll eller Ruuth hafva emot *sjelfva hufvudsaken*, eller krigets företagande, så vida nemligen tillräckliga subsidier för kostnadernas bestridande kunde erhållas, gjort några föreställningar, och måste man således antaga, att de i afseende på *sjelfva quæstio an* varit af samma tanka, som Konungen. Deremot hafva de båda vid mer än ett tillfälle satt sig emot och bestridit Konungens idéer i åtskilligt af hvad, som hörde till planens verkställighet, hvilket, i hvad Toll rör, i det följandet blir synligt.

Skälen för beslutet att bryta med Ryssland framställer Konungen i korthet sjelf på följande sätt, i den första konferensen d. 13 Jan.: Conjunctionen i Europa hade redan förliden sommar förändrat sig, Holland blifvit af Frankrike öfverlemnadt; den sednare makten syntes nalka sig närmare till wienska och ryska hofvens interessen än en tillbörlig jemnvigt tycktes medgifva; ottomanniska Portens understöd vore Frankrike föga om hjertat; det vore möjligt att en kallseinnighet emellan Frankrike och Spanien äfven uppkomme, och Frankrikes invärtes ställning blefve dag efter annan eftertänklig och af vidt utseende följder. Konungen, alltid sorgfällig om rikets upprätthållande, sjelfständighet och ära, hade noga öfvervägat att dess endast med Frankrike egande förbindelser möjligen kunde blifva ett svagt medverkande och ännu mindre något pålitligt stöd, i fall Ryssland fortfarande att vilja förskaffa sig om icke allmänt öfvervälde, åtminstone en sådan influence, som med tiden kunde blifva likaså tryckande, som till sin egenskap förhatlig. Därföre hade Konungen genom sin beskickning vid ottomanniska Porten låtit sondera samma hofs disposition att med Sverige ingå en subsidie-tractat på sådana grunder, att Sverige i 10 års tid skulle erhålla 1 million piaster om året och, i händelse af en ruptur med Ryssland, särskild ersättning för de första utgifter, lämpad efter tid och omständigheter. Under Konungens vistande i Köpenhamn hade dervarande engelske Ministern Elliot låtit förstå, att en förbindelse emellan Sverige och dess hof skulle vara ett för samma hof nog behagligt ämne att ventileras, hvarföre Konungen anbefallt sin minister i Londou, Frih. von Nolcken, att följa denna anledning och, om sinnesstämningen syntes gynnande,

föreslå en subsidie-tractat, hvarigenom Sverige kunde årligen erhålla 350 å 400,000 pund sterling.

Såsom ett ytterligare skäl för rupturen med Ryssland framställer Konungen, att Porten redan reclamerat uppsyllandet af den tractat, som existerat emellan Sverige och Turkiet alltsedan 1739, och i hvilken de ömsesidigt lofa hvarandra hjälp och understöd, i fall någon af dem skulle blifva antastad af Ryssland.

Af orsaker, som skulle blifva alltför vidlyftiga att här utveckla, ledde ej underhandlingen med engelska cabinettet till det resultat, som åsyftades, hvarföre den enda utvägen att erhålla medel för krigets utförande blef att vända sig till Porten. Fram i slutet af Mars skickades unge Grefve Robert von Rosen, som då vistades i Berlin, derifrån med en depeche till Envoyén von Heydenstam i Constantinopel, af det hufvudsakliga innehåll: att Konungen ville börja kriget med Ryssland med all styrka, så till lands som sjö, emot det Turkiet förband sig att årligen erlægga 4 mill. piaster, så länge kriget varade; att ingen fredsunderhandling företogs utan att Sverige deri inbegreps; att Porten 1 eller 1½ år efter krigets slut utbetalte 4 millioner, och sedan i 10 år en subside af 1 million om året. Dessa tvänne sistnämnde punkter voro de enda, i hvilka det tilläts ministern bevilja någon jemkning. För att hålla saken så mycket hemligare, hade Konungen både sjelf författat depechen och satt den i chiffer.

Sådan var den finansiella prospect af saken, Konungen framställde för de båda män, med hvilka han rådgjorde om krigsberedelserne. Toll för sin del yttrade, att "då omöjligheter sig förete att börja och ännu mera fullfölja ett krig med de få penningetillgångar vi inom oss sjelfve egde, isynnerhet som, i fall hela den i riket roulerande penningestocken skulle kunna, emot möjligheten, uppsamlas, utgjorde den dock näppeligen behofvet; härförutan bléfve K. Maj:ts gloire och dess hela rikes välfärd exponerad, om freden bröts innan man hade någon säkerhet om tillgångarne för utförandet, hvarföre han i underdånighet förmente, att K. Maj:ts anbud till Turkarne åtminstone borde ställas på 4 mill. piaster." — Baron Ruuth "förmodade att K. Maj:t ingenting ville börja eller börja låta, innan ej allenast fullkomlig visshet vore vunnen om penningarnes erhållande, utan äfven någon del af dem hitdragne" — hvartill Konungen svarade, "att han alltid lade till grund vissheten om tractaten."

Det var, såsom man ser, under förutsättning att Konungen ej skulle företaga kriget förrän han vore fullt förvisad om de erforderliga fonderna dertill, som Toll och Ruuth med honom öfverlade om detaljerna af verkställigheten. Men i denna omständighet höll Konungen ej hvad man kommit öfverens om i konferenserne: han började verkligen kriget, utan att hafva subsidie-tractaten med Porten gjord. I ett bref till Armfelt från Götheborg af d. 9 Oct. 1788 säger han: "*Jag hoppas att negociationerne i Constantinopel lyckas, men Turkarnes långsamhet är förtviflande.*" Subsidiefrågan var således ej ännu definitivt reglerad, ehuru kriget redan räckt trenne månader! Så vidt offentliggjorda allmänna handlingar upplysa förhållandet, lära också de från Constantinopel slutligen erhållna subsidier varit rent af en bagatell, i förhållande till hvad fråga varit om. Enligt Statsutredningens berättelse till K. Maj:t af d. 8 Febr. 1794, angående statsverkets tillstånd vid Gustaf III:s död, hade Baron Ruuth till 1790 års slut i ottomanska subsidier indragit en summa af 251,039 Rdr specie, och efter slutet af nyssnämnde år hade hans efterträdare i finansförvaltningen uppburit 21,173 — ialles 252,212 Rdr specie!

Redan i den första konferensen på Haga erhöll T. Konungens befallning att göra besked för landtarméens tillstånd och uppgifva de ungefärliga kostnaderna för krigets utförande. Han uppgaf då, att arméen till numerären vore komplett, utan andra vacanser än de, som härrörde af den vanliga mortaliteten. I dess beklädnad funnos ej större defecter, än att de kunde till det väsendtligaste sättas i stånd till våren; bevärningen vore i ordning; artilleriet talrikare till pjäser och deras utredning, än i ett krig och på ett ställe behöfdes. Af anspanns-sorter vore en hel hop ogjordt, men ämnen dertill på sina ställen i ordning, så att icke mycken tid fordrades för att dem förfärdiga. Förråden voro fulla med ammunition; tross och utredning, utom hästar för svenska infanteriet och artilleriet, kunde anses komplett, emedan några landttrupper kommo på flottan, och hvad de således ej behöfde kunde suppléera de obetydliga brister, som funnos. I fall hela arméen sattes i rörelse, vore kostnaden ungefär $\frac{1}{2}$ tunna guld om dagen. — Jemte befallning att låta sätta beklädnad och anspann till artilleriet i ordning under vintern, fick T. derjemte uppdrag att utarbета detaljerna af operationsplanen.

I en följande konferens, d. 25 Jan., uppgaf Toll den plan för anfallet, att man skulle landsätta 15 à 20,000 man

i Iagermanland vid eller nära Oranienbaum, och i favör af den förskräckelse och oordning, en sådan ankomst nödvändigt måste förorsaka, med yttersta skyndsamhet söka öfverrumpa och intaga St. Petersburg, eller, om detta mötte ööfvervinnerliga hinder, då bombardera och beskjuta den, så att intet rådtrum lemnades till annan omtanka än capitulation. På lika sätt borde förfaras med Cronstadt. Skälen emot en marche landvägen från Finland emot St. Petersburg utvecklades, och bestodo hufvudsakligen i de der mötande tvenne fästningarne Fredrikshamn och Wiborg, och den tid, som skulle ätgå till marchen, hvarigenom Ryssarne skulle få rådtrum att sätta St. Petersburg och Cronstadt i förvarsstånd.

Denna anfallsplan gillades af Konungen, som förklarade sig vilja "*dervid i Näder förblifva.*" Han tillade att han mycket räknade på den revolution, som vid ett sådant tillfälle ofelbart skulle ske, och hvilken han ville underhjelpa på det sättet, att han förklarade sig för Storfursten Paul, hvars rättigheter Kejsarinnan kränkt, då hon själf ännu förde rikestyrelsen, ehuru Storfursten då han blef myndig hade bordt efterträda sin fader, såsom thronföljare.

En detacherad corps skulle från Savolax tränga fram förbi Nyslott, för att förena sig med hufvudarméen emot St. Petersburg.

Såsom vilkor för möjligheten af en landstigning på ingermanländska vallen förutsatte Toll, att vår flotta innan deas skulle hafva slagit den ryska, antingen i öppna sjön eller i Cronstadts hamn.

Sex dagar efter, sedan förestående var aftaladt och öfverenskommet, hölls en ny konferens (d. 3 Febr.). Konungen hade från början bestämt Maj månad för utbrottet. T. bevisade nu att en så tidig begynnelse vore omöjlig, i anseende till brist på fourage. Detta togs icke särdeles väl af Konungen. Han förebrädde T. att detta hinder ej föret blifvit anmaldt, emedan i sådant fall det kunnat vara ovisst, huruvida Kopungen affärdat den courir till England, som dit öfverfört instructionen och handlingarne till Baron v. Nolcken i afseende på tractatens afslutande. Han nyttjade äfven det egna skälet emot uppskof, att "*entreprisen vore att anse såsom en conspiracy, och om dem vittnar historien att de alltid misslyckats, så snart de blifvit till terminen förlängde.*" Han måste dock låta Tolls skäl gälla, och utbrottet bestämdes att skola ske i Juli, "*under förmodan*" — tillägger Konungen — "*att inga ohatacler af bristande till-*

gång på fourage eller dylikt då ånyo måtte förekomma." T. hade skriftligen i en promemoria uppsatt sina tankar om nödvändigheten af uppskof, och på samma gång framställde han åtskilliga andra betänkligheter, som mötte vid företaget. Så vidt protokollen öfver konferenserna på Haga upplysa förhållandet, äro dessa de enda invändningar han gjort, jemte förbehållet att tillräckliga penningemedel måtte vara att tillgå för krigets utförande. Det är af vikt för bedömandet af hans handlingssätt vid detta tillfälle, hvilket blifvit så mycket klandradt, att se huru han framställde sakerna för Konungen, och därför bör den ofvannämnde promemorian här finna sin plats. Den är af följande lydelse:

"Underdånigste promemoria!

E. R. Maj:ts Nådiga förtroende och befallning ålägga mig att utan förbehåll andraga alla de considerationer, som uti det förrevarande viktiga ämne, i anseende till verkställigheten, synas förtjena ett grannliga öfvervägande.

1:o Hemställes underdånigst om man kan taga för afgjort, att Danmark endast åskådar E. Maj:ts företagande; skulle man inte kunna supponera, det afund eller fruktan för en framtid torde uppväcka speculationer att göra diversion inom våra gränser? Kanhända uppfattas en sådan tanka snarast, om landet lemnas alldeles öppet. Är denna omständighet af någon vikt, så torde E. Maj:t i nåder decidera hvad verkan den skall få på sjelfva hufvudoperationen, i anseende till truppernas fördelning och destination.

2:o Emot en tidig begynnelse ligger ett gruffigt hinder i bristande tillgång på fourage. Man får inte göra sig hopp att uti Maj månad erhålla det i fiendens land; på alla ställen i världen är länders förråd vid den tiden consumeradt, och allravissast står så till nära en hufvudstad. Förr än Juli månad finnes ingenstädes fourage på marken. En corps d'armées behof för sex veckor, som vore vår casus, är stort; vår tillgång är magasinerna i Finland och Skåne, som utgöra omkring 4000 rationer för 20 dagar. Skall på dem räknas, så böra ordres genast gå, att de skänka nedläsas till stränderna; ty landet kan ej transportera dem då det på en gång skall befordra truppernas marche, bruka och beså sin jord. Det får icke heller dröja länge, innan de skånska magasinerna inspinnas för att kunna transporteras; att uppsende och omdömen häröfver blifva betydliga, lär icke undfalla E. Maj:ts vishet. Men nämnde fourage utgör icke en fjerdedel af det oundgängligaste behof; jag nämner ej hafran; det är endast hö och halm, som svenska och isyn-

nerhet de finska hästarne ej kunna vara utan. De återstående $\frac{3}{4}$ torde med yttersta svårighet för penningar stå att erhålla, men omöjligan utan att med desammas upphandlande nästan publicera sin föresats. Då det ena och andra föregått, återstår en utvidgad nödvändighet af transportfartyg; jag gifver till lyckan och hoppet om deras framkomst.

3:o Vapen med flere krigsförnödenheter äro med några och 30 skeppslaster förlagda till helt olika afsigter, än den nuvarande; det torde bli orådligt räkna på den möjligheten, att sjöledes i hast och vid första öppet vatten kunna concentrera dem till sitt ändamål. Det angelägnaste måtte således få begynna att gå öfver land, ju förr dess heldre, om allt skall kunna cooperera till reussiten i Maj månad. Dessa anstalter, sammanlagde till de om fouraget, lära äfven förmodligen öka gissningarne.

4:o Om något binder i tiden eller summan af den påräknade penningetillgången skulle yppa sig, så att verkställigheten deraf tarderade, blefve ofvanberörde beredelser ett synbart bevis på hvad man velat, en naturlig anledning för Ryssland att sätta sig uti en helt annan författning, än det nu påtänker.

5:o Då sjörustningen följer på dessa ovanliga anstalter för och med landtarméen och dess tillhörigheter, så är täckelset alldeles borta. Kanhända öfvergifver Ryssland då det imaginära i Orienten, för att bevara det reela i Europa, vänder om med en corps d'armée, går oss under en gynnsam årstid till mötes, bestrider eller återtager de fördelar, vi sökt eller vunnit.

6:o Om våra flottor kunna löpa ut från sina hamnar tidigare än den ryska, så lära de dock icke kunna komma in i finska viken förr än den ryska är i stånd att der möta dem; en öfverrumpling från vår sida torde derföre snarare kunna önskas, än förmodas. Jag tror således för min underdåniga del, att en sjöslagting blir både det vissa och nödvändiga, innan physikaliska möjligheterna medgifva att E. Maj:ts armée kan debarkera på ingermanländska vallen, eller med fördel göra inbrott på ryska gebitet; men

7:o om den ryska flottan vandrar åt Medelhafvet, eller endast löper ut i Östersjön för att imponera på Danmark, så eger E. Maj:t i det ena och andra fallet full anledning att äfven röra sin sjömak. Då detta gifvès endast en defensif utsigt, så måtte derigenom utan tvifvel knuten dragas starkare till med Danmark, vi invinna den tid, som en corps d'armée obehindradt kan agera. Går en del af ryska

flottan åt Medelhafvet, så är det en styrka för vår att få så mycket mindre emot sig. Vi kunna vid en öppen och allmän sjöfart underhand och ganska oförmärkt inlasta alla våra vapen och krigsförnödenheter, och i slutet af Juli utföra hvad i Maj månad nästan blifver omöjligt.

8:o Om kriget med Porten icke före sommarens ingång är slutadt, så visar alla tiders historia, att Turkarne under sommaren äro häftigast i sina operationer. Fördenskull synes som E. Maj:ts föresats skulle vinna mera styrka af en sednare, än tidig begynnelse, emedan i det förra fallet beredelserna kräfva en kortare tid, och kunna göras i anseende till landtmakten utan all ombrage då, men icke nu." — Muntligen tillade Toll dessa omständigheter, "att så vida den svenska flottan skulle kunna i hamnen instänga den ryska, så blefve i sådant fall den sednares besättning, ungefärligen 20,000 man, ett försvar för Cronstadt, en armée, som kunde bestrida vår att landstiga, såsom ock, att om svenska flottan skulle icke vara nog stark att våga träffning emot den fientliga, syntes svårare att den äfven skulle kunna beskydda transporterna."

Det var icke utan mycken strid med sig sjelf, som Konungen beslöt sig till att söka Englands förbund i stället för Frankrikes. Han säger sjelf i en af konferenserne, att han "icke ville förtiga att det vore både emot dess önskan och personliga höjelse, att uppoffra förbindelserna med franska hofvet emot ingående af andra med England; men det stora föremål att grundlägga rikets framtida säkerhet, medelst ryska maktens inskränkande och ottomanniska Portens understödjande, hade varit de skäl, som föranlätit K. Maj:t att ändra systemen." Hans känslor, ungdomsminnen och politiska traditioner förde honom åter emot Frankrike, sedan utsigterna börjat försvinna att knyta den förbindelse med England, som conjuncturen tvungit honom att söka. Sedan beslutet var fattadt att skicka couriren till Constantinopel, med anbud att bryta med Ryssland i fall Porten ville gifva subsidier, yttrade han att "då Turkarne bifallit propositionen, och om tractaten med England misslyckades, så ämnade K. Maj:t åter vända sig med negociationerne till Frankrike, på det sätt, hvartill K. Maj:t redan förliden höstas med ett andragande laggt en till sin vidd af fransyska ministären ännu icke sedd grundval, nemligen att Ambassadeuren skulle anbefallas directe till Hans Franska Maj:t förklara, att Dess Konung och Herre med oro och bekymmer såge deras samfältle allierade Turken abandonerad, jemnavigten

makter emellan uppoffras, rättvisan icke mera finna något stöd, att K. Maj:t i en så vidt utseende ställning icke med stillasittande ville invänta den tid, då ordningen att förtryckas ofelbart skulle drabba dess rike och fädernesland; att K. Maj:t fördenskuil ginge faran till mötes medelst krigs förklarande emot Ryssland, att han äskade, trodde och önskade att Frankrike på ett eller annat sätt äfven ville bistå Porten, och göra med Sverige samfält operationer. Ambassadeuren skulle derefter interessera och upphetta alla dem, som kunde bereda en härmed öfverensstämmande vox *populi*; densamma, & hane bragt, skulle ofelbart decidera ministären att med penningar eller skepp, och tilläfventyrs båda delarne, bistå det svenska fredsbrottet; ty K. Maj:t hade af en alldeles lika marche i franska decisionerna exempel i stora amerikanska kriget, hvilket Mr Maurepas aldrig ämnade begyana, men blef genom folkets röst dertill förberad."

Innan vi bortlägga protokollerna öfver konferenserna på Haga torde det förtjena nämnas, att Gustaf III ämnat ett betydande besäl i kriget åt den i preussisk tjänst varande Generalen Gr. Hård, hvilken, som bekant är, måste lemna Sverige för conpirationen 1756. Datta gick dock ej i verkställighet, okänt af hvad skäl.

I slutet af Maj började trupperne, som skulle öfvergå till Finland, att sättas i rörelse, och en månad derefter var transporten under segel *). Sveaborgs hamn var utseatt till samlingsplats. Konungen gick sjelf midsommarsafton ombord på Amphion. Bland dem, som åtföljde honom, var äfven T.

En anekdot, som visar Gustaf IIIs politiska skarpsynhet, och som Toll berättat, torde här förtjena sin plats. Under det Amphion för motvind låg till ankars vid Fjäderholmarna, helt nära Stockholm, kom utrikes posten från staden med depecherne för Konungen. Bland dem var en från Ambassadeuren Staël i Paris, som innehöll underrättelse om Ludvig XVI:s beslut att sammankalla *les états généraux*. Efter att hafva läst depechen, räckte Konungen den åt T. och v. Essen, som stodo bredevid honom, med de orden: "Konungen i Frankrike förlorar sin krona; måhända sitt lif!"

*) I den af G. von Schantz, enligt uppdrag af chefsambetet för Ingenieur-corpsen, författade "*Historia öfver kriget emellan Sverige och Ryssland åren 1788, 1789 och 1790*", och hvilken är grundad på officiella handlingar, heter det sid. 19: "Tillredelserna till 1788 års fälttåg gjordes med en skyndsamhet och drift, hvaraf man föga har exempel." — Han vittnar liksom det förträffliga skick, hvar armén befann sig, så till organisation och öfning som materiel.

Ryktet om ett förestående krig med Ryssland hade ej förr hunnit sprida sig till Finland, innan personer, som sedermera genom Anjalaförbundet vunno en bedröflig ryktbarhet, började för sina afsigter bearbeta sinnena inom officerscorperne af den vid Helsingfors församlade finska arméen. Man utgaf såsom säkert, att ändamålet med kriget var konungamaktens utvidgande, ja, införandet af ett fullkomligt envælde; att hela företaget vore uppapunnat af gunstlingar, i ett slags förtviflan och för att rädda sig sjelfve; ty om vågspelet lyckades, så voro de bergade o. s. v. Sedan dessa rykten fått göra sin verkan på sinnena, började man rycka målet närmare. Hemliga överläggningar höllas redan i början af Juni i lägret vid Helsingfors, om medlen att förekomma de befärade olyckorna. Man ville genom en del af finska skärgårdsflottan gripa Konungen på sjön, antingen levande eller död, och en tilltagssan man var redan utsedd att verkställa detta. Commenderande Generalen i Finland skulle arresteras, det partiet, som ville Finlands afsöndring från Sverige, få luft, rycka Kejsarinnan understödja verket, och Danmark hjälpa saken i gång i Sverige. Drottningen skulle komma på thronen till en början; men hon och hela kungliga familjen sedan undanskaffas *). Man ser här i frodig växt tvedräktena och regeringslystnadens giftiga planta. Hvad under att den bar frukt, att Anjalaförbundet mognade i dess krona!

Redan då Konungen landsteg i Helsingfors märkte Toll upprors-symptomerna i arméen, varnade Konungen för hans fara, och besvor honom att vid första tillfälle, då de yppade sig, visa en imponerande stränghet. Konungen fästade ingen särdeles vikt härvid, och torde, i anseende till den tvekyldighet, som hvilade öfver sjelfva krigets natur, hafva ansett nödvändigt att gå skonsamt och lenfälligt tillväga. Insurrectionsandan utbröt då en officer, Majoren Gr. Kalling, begärde afsked. Toll bad Konungen att icke bevilja det, utan i stället framför armeens front ossa en officer, nog glömsk af äran och sin pligt, för att under flygande fana vilja öfvergifva sin post. Han var öfvertygad, att ett strängt förfarande emot Kalling, och hans uttallande för truppens förtroende, skulle quäffa olydnaden hos de öfrige officerarne. Men Konungen följde ej Tolls råd; Kalling erhöi det afsked.

*) Enligt samt trovärdiga berättelser, förvarade i Gr. Tolls efterlämnade papper, hade Öfverste Hästesko, som sedan miste lifvet, haft dessa yttranden.

han begärt, och fick resa hem till Sverige. Detta blef signalen för en mängd andra, som begäfv sig hem; under förklarande att de icke ville tjena i ett krig, företaget emot grundlagens lydelse, utan Ständernas samtycke. Hvarje dag yttrade sig upprorsandan mer och mer inom officerscorpserne. Armfelt, Tolls medtäflare om Konungens ynnest och därför hans beständige fiende, sökte öfvertyga Konungen, att arméens missnöje egentligen var rigtadt emot Toll, som ansågs hafva anstiftat kriget, och att allt skulle blifva godt, endast han aflägsnades. "Nämn honom ej" — inföll Konungen hastigt; — "om jag följt hans råd, hade jag ej varit i denna bekymmersamma belägenhet." Hvad medel Armfelt sedermera nyttjade för att vinna sin afsigt, är ej bekant; men det vissa är, att då Konungen med arméen d. 23 Juli uppbröt från Helsingfors mot Fredrikshamn, lemnades Toll kvar, för att jemte Frih. Ruuth taga ett generellt inseeende öfver anstalterna för arméens proviantering och öfriga behof under campanjen. Detta var för en man i Tolls ställning en tydlig onåd *). Konungen trodde sig förmodligen för detta pris göra sin fred med de missnöjde. Han skulle snart få erfara vederspelet.

Det hörer ej till vårt ämne att ingå i någon framställning af de följande krigshändelserna, för hvilka T. var och förblef fullkomligt främmande. Utgången af slaget vid Hogland gjorde det omöjligt att följa den ursprungliga planen af en landstigning i Ingermanland, hvilken måhända i alla fall ej kunnat verkställas, i anseende till myteriet inom finska arméen, äfven om vår flotta blifvit mästare i sjön. Konungen måste nu ändra operationsplanen, och ryckte fram landvägen mot Fredrikshamn. Finska truppernas myteri tvang honom till återtåg, och det årets campanj var förlorad.

Toll och Ruuth hade hvarken fått något lätt eller behagligt uppdrag då de sattes i spetsen för commissariatet. De skulle ansvara för truppernas förseende med proviant, och Konungen ryckte fram innan magasiner ännu hunnit formeras på hans väg. Det synes som de på förhand haft en

*) I ett bref från Toll till Konungen, skrifvet några dagar efter dennes afresa från Helsingfors, säger han: "Min helsa är van- skelig, uttröttad sinnes- och tankekraft synes neka mig verksamhet; jag skulle krossas af bördan om någon egen förebräelse egde rum; den skulle varit mindre tryckande om jag kunnat förutse eller gissa till mitt öde. Nu skall jag uppoffra allt, och dermed besegla den underdåniga redlighet, tro och nit, hvaraf jag alltid varit styrd, och den jag städe sökt ådagalägga." — Toll återsåg aldrig Gustaf III efter skilsmessan i Helsingfors.

ning härom; ty i en promemoria, aflemnad till Konungen dagen efter sedan de mottagit sin befattning, reserverade de sig uttryckligen för följderna, i fall arméens rörelser gingo så fort, att subsistensen ej kunde hinna efter. I en biljett från Hussula af d. 31 Juli skrifer Konungen till T.: "Jag ber er använda all eder flit till sakernas upprätthållande. En god medborgare och en frimodig man bör ej förtvifla om fäderneslandet." I sitt svar på denna biljett, d. 3 Aug., säger T.: "E. Maj:ts nådiga anmaning till mig att icke förtvifla om fäderneslandet, är ett muntrande hopp att de militära operationer icke ställas i en annan gång och ordning än den, som öfverensstämmer med tid och möjligheter att framskaffa de oundgängligaste behöfver. Att all rådighet och skyndsambhet i detta sednare blifvit använd, förmodar jag underdånigst att redan fullbordade anstalter låra vara de mest talande bevis."

Oviljan emot kriget och hågen att skapa hinder gick så långt hos vissa befälhafvare, att de till och med anmälte behof och brister för de trupper de commenderade, hvilka stodo i rak strid mot de rapporter och förslag, som förut blifvit ingifne, och enligt hvilka man ej haft anledning tro annat, än att allt fanns komplett. Det blef nu tonen inom arméen att gifva Toll skulden för allt hvad man, med eller utan skäl, klandrade i beredelserna och anstalterna till kriget. Med hvilket lugn han sjelf såg tillbaka på sin verksamhet i detta hänseende, derom vittnar ett bref till Baron Otto Wrede, som är allt för karakteristiskt och upplysande för ätt här böra saknas. Det är skrivet i slutet af October 1788, sedan danska arméen från Norge inryckt i Bohus län. "Säger man" — heter det — "att fältartilleriet i Götheborg ej varit i ordning, så frågas om de 100 hudar och alla behof till anspann, som skola vara der, blifvit nyttjade? Pass på, man låter det ligga i en vrå, för att saklöst få gnälla. Männe der är brist på gevär? Får jag räkna, så var der öfverlopps."

"Har någon uppenbarat att der finnes ett fältbageri, som kan baka 9000 portioner i dygnet? Rör denna utväg, så försvinner den invändningen att man ej kan medföra bröd."

"Tänk om befallning nu skulle gå att inventera allt, hvad i Lovisa, Helsingfors och Sveaborg finnes af gevär, kanoner, ammunition, trossutredning, krigsredskaper etc. etc., hvad gäller att man skulle upptäcka öfverflöd på det, som pretenderades fela, men brist på det, som alla vilja lysa med, jag menar vett och vilja."

"Jag vore lite intresserad deruti, att allting stode i klar dager, sådant det varit och är. Jag är till min natur lat, af princip verksam; tålmodet är ganska nära slägt med lättjan. Någon gång blir allt uppenbart; jag bryr mig ej om allt hvad som säges och tänkes tills det sker. Det är nog att jag känner ingen förebräelse, och då blir för alla andra ett svårt göra, att binda mig någon på halsen."

"Då nu rop om brister någon tid varit så tillsägendes *à la mode*, skulle jag för min del önska, att så mycket af gamla världens trivialité kunde återkomma, att man utrönte både bristernas verklighet och orsakerna dertill; att ett kämbart ansvar träffade den eller dem, som genom någon slaga vårdelöshet beredt eller bidragit till brister. Åtminstone tycker jag att Kongl. Maj:t och kronan är berättigad till den upplysning huru de persedlar, hon lika består och utdela låter, på olika tider förgå, under en lika brukningstid. Mig förekommer det så, som skulle en rättträdig allvarsamhet i detta ämne ansenligen minaka hägen att höja rösten öfver mindre omsorg för trupperne; och jag befarar med skäl att Perus grufvor ej förlå, om det endast får ankomma på requisitioners honorerande, och aldrig fråga göres hvar det ena eller andra tager vägen."

Knappast hade de egentliga krigsrörelserna i Finland börjat, förrän krigslågan uppblossade och botade att utbreda sig i en annan del af riket. Natten emellan d. 9 och 10 Aug. gick ett detachement från den Ryska eskader, som låg i Öresund, i land i grannskapet af Helsingborg, plundrade och brände. Ryssland hade reklamerat Danmarks hjälp i följd af alliansen emellan de båda hofven, och betydande rustningar företogs såväl på Seland, som i Norge. I en sådan ställning var ett anfall på Skåne ganska sannolikt, så mycket snarare som fästningarne till en stor del voro blottade på trupper. Man måste således tänka på den provinsens försvar. Toll fick d. 15 Aug. Konungens befallning att genast begifva sig till Skåne, för att taga öfverbefälet, och 12:te dagen derefter var han der, sedan han likväl för nödiga öfverläggningar med regeringen tillbragt en dag i Stockholm, och för hvarjehanda arrangementer med vapen och ammunition dröjt tvenne i Jönköping.

Armfelt hade nu vunnit sin afsigt att afståsna Toll från Konungens person. Äfven om ej de båda männen täflat om en Konungs ynnest, var olikheten i lynne och karakter så stor dem emellan, att de svärligen ändock skolat harmoniera. Armfelt älskade bekvämlighet, var vållustig och slö-

sande; Toll deremot var driftig, outtröttlig, hatade egen-nyttan. Den pastoratsförsäljning Schröderheim bedref, utgjorde Tolls afsky, hvilken visserligen ej minskades derigenom, att fördelen deraf mindre stannade hos Schröderheim själf, än hos en och annan af de slösande och behöfvande unge män, som omgäfvö Konungen och stodo väl hos honom. Det är bekant att förhållandet emellan Schröderheim och Armsfelt var ganska intimt, och det är all anledning till den förmodan, att det till en betydlig del var den uppriktighet, hvarmed Toll till Gustaf III yttrade sig öfver dem båda i hänseende till pastorathandeln*), som ådrog honom åtminstone Schröderheims ovilja. Denne säger i sina anteckningar rörande Gustaf III:s regering, hvilka förvaras på Upsala bibliotek, att Toll sökt skada honom; och detta kan svårligen hafva afseende på något annat än det förhållande, som nyss blifvit nämnt. Konungen har själf en gång för Riksrådet Frih. Ramel beklagat sig, att Toll för mycket nagelfor med hans favoriter. "Toll är otacksam" — sade Konungen; — "jag gör hans duglighet och redbarhet all rättvisa; jag lemnar honom såsom embetsman allt gehör; han kunde väl låta mig hafva mina vänner och isynnerhet min hjertevän i fred, och ej förebrå mig att jag öfverser med deras svagheter."

Vi afsluta den teckning, här blifvit lemnad af Tolls förhållande till krigsföretaget i Finland och hvad dermed närmast stod i sammanhang, med ett utdrag ur ett bref, som han tillakref Konungen straxt på nyåret 1789. Det här på en gång vittne om hans starka rojalism, och visar bara han bedömde hvad honom i Finland öfvergått. Han yttrar sig på följande sätt: "Fastän uttryck och teckningsgäfvor felas mig att tolka den erkänsla och tillgifvenhet, hvaraf mitt hjerta både varit och är uppfyllt emot E. Maj:ts dyra person och den oändliga myckenhet af välgörningar, mig i alla tider så Nådigt blifvit bevisade, så skall dock mitt uppförande ständigt här vittne om en ovansklig nit för E. Maj:ts ära, gagn och välbehag. Allernådigste Konung! antag såsom en ytterligare underdånigste bekräftelse på denna försäkran det omdöme, jag här dristar införa, att oskicklig är den tjenare, som icke finner och ser nödvän-

*) Armsfelt säger själf i den af honom författade uppsats om sin "Lefnad och politiska öden", som är tryckt i "*Handlingar rörande Sveriges äldre, nyare och nyaste historia*": "Pastorater såldes nästan utan urskiljning, och jag som flere andra fick del häraf!"

digheten af de steg, dess Herre och mästare efter tider och omständigheter lämpar, odygdig om han deröfver knutar, kitslig om han sjelf bjuder till eller hjälper andra att upplyfta täckelset.”

Då Toll i slutet af Aug. 1788 kom till Skåne för att der organisera försvarét, fann han för sig ungefär 2,000 man trupper och i krigscassan ej fullt 2,000 Rdr. Utvågar att öka trupperne funnos visserligen, och begagnades så, att 7,000 man i händelse af behof kunnat sammandragas; men att öka cassan var svårare. Det låter nästan otroligt men är dock en sanning, att rustningarne och truppers underhåll i lång tid bestredos utan några af staten gjorda särdeles tillskott till den obetydliga summa, som nyss nämndes. Det var den stora enskilda credit och det förtroende, Toll åtnjöt i provinsen, som gjorde det möjligt för honom att upprätthålla verket, och på detta sätt göra det allmänna betydliga tjänster. Han negocierade på sina enskilda reverser icke blott contanta penningar till truppers aflöning, utan besörjde äfven anskaffandet af beklädnad och lifsförnödenheter för dem. Hans credit hos köpmän och leverantörer både inom och utom riket, var så stor, i anseende till den punktlighet, hvarmed han skötte sina enskilda affärer, att då autoriteter, som skulle göra upphandlingar för arméen och flottorne ej kunde använda egna skuldsedlar, emedan säljarne vägrade emottaga dem, kunde deremot ändamålet vinnas genom assignationer, ställda till i lösen af Toll såsom enskild man. På detta sätt understödde han under krigsåren försvarét i Skåne med omkring 120,000 Rdr, dels contant, dels i varor och persedlar. Denna summa öfversteg med flere tusen riksdaler sammanräknade beloppet af alla de contanta remisser, som från och med October månad 1788 till slutet af det följande året, då Toll kallades från öfverbefälet i Skåne till en annan befattning, ankommo till Skånska commissariatet från de förvaltande verken. Men det var icke blott försvarét i Skåne, som han på detta sätt understödde, utan genom sin credit anskaffade han äfven för flottan, under hösten 1788 och följande årets sommar, mångfaldiga förnödenheter. Det är klart att Toll, som ej hade egen förmögenhet, aldrig vågat eller kunnat utspänna sin credit så anseeligt som han gjorde, om han ej påräknat att efterhand af allmänna medel sättas i stånd att göra afbetalningar till dem, som på god tro förskjutit honom penningar och varor. Men statens finanser voro redan i sådant trångmål, att remisserne till

Skåne ej blefvo annat än högst otillräckliga, och Toll besann sig i en förtärfande förlägenhet att kunna uppfylla sina förbindelser. Han blef, såsom han själf yttrar sig i bref till en vän, "*en tiggare och vinglare för publici räkning.*" Hvarje ankommande penningeremiss från Stockholm samlade fordringsegare i hans boning, dem han antingen alldeles icke eller blott högst otillräckligt kunde tillfredsställa. I ett ögonblick af glädte lynne tecknar han dessa mindre behagliga konferenser: "Jag talar högt om våra resurser; creditorerna stå med tårarne i ögonen, gå bort med frid i hjertat, men ingen fyrk i fickan. Men de komma allt igen för att smaka på resurserne."

De rustningar, Danskarne om hösten företogo på Seland, ansågos både af Konungen och hans ambassadör i Köpenhamn, Frih. Sprengtporten, vara rigtade emot Skåne. Toll deremot, sedan han hunnit orientera sig i sakerna och satt sig i tillfälle att få pålitliga underrättelser från Seland, var af den öfvertygelsen att anfallet ej skulle ske på Skåne, utan komma från Norska sidan. Denna öfvertygelse yttrade han äfven i bref till Konungen. Baron Sprengtporten deremot försäkrade Konungen om motsatsen, och naturligtvis trodde denne mera på ambassadörens uppgifter, som befann sig på stället, än på Tolls som låg i Skåne. I en depeche till Konungen gjorde denne honom slutligen reda för en krigsconselj, hållen inför Danska Kronprinsen i Köpenhamn, och i hvilken definitivt beslut blifvit fattadt att afstå från den tillämnade landstigningen i Skåne, och att i stället anfälla från Norge. Kronprinsen hade derefter lemnat Köpenhamn, under förevändning att mönstra trupperne, men i själfva verket för att i hemlighet gå öfver till Norge, och sedan såsom volontär åtfölja den armée, som under Prinsens af Hessens befäl skulle infalla i Bohus län. Dagen efter sedan denna krigsconselj hållits, afärdade Sprengtporten en courir till Konungen, men visste ej ett ord att berättat om conseljen. Hans depeche och Tolls hunno fram på samma gång. Konungen ansåg Toll vara förd bakom ljuset, och yttrade till den courir, som fört hans depeche, att det var illa att generalen öfverlemnade sig åt "säkerhetssynden." Danska infallet från Norge dröjde ej länge att visa, att Toll haft rätt i sina uppgifter.

Ett bevis af Tolls fyndighet på utvägar i kinkiga omständigheter torde förtjena anföras. Af de trupper, han hade under sitt befäl, bestod större delen af cavalleri; deremot hade han föga infanteri och artilleri. När nu Ryksa

örlogsmän visade sig i farvattnet och nalkades kusterne, lät han sitt cavalleri manövrera på stränderne; och som detta genom sin rörlighet snart kunde förflyttas från ett ställe till ett annat, såingo Ryssarne, allteftersom de följde kusten, se trupper på flere ställen, utan att kunna veta att det var samma trupp, som de sågo öfverallt. Häraf skulle de naturligtvis falla på tankan, att landet var späckadt med krigsfolk, och afhållas från försök till landgång och plundring.

De båda campanjerne i Finland till lands, 1788 och 89, hade egentligen ej varit annat än gränskrig, der fördelar ömsom vunnits och förlorats. Ehuru hedrande för våra vapen, hade de dock ej kunnat bringa sakerna till något resultat. Konungen beslöt därför att för det följande året 1790 hufvudsakligen lägga an på ett sjökrig, för att på denna väg tillkämpa sig freden. Att bringa flottorna till högsta möjliga styrka, och hafva dem färdige, att utlöpa till första vårdag, blef alltså nu hans förnämsta systemål. Han beslöt att anförtro ledningen af flottans utrustning i Carlskrona åt en comité, till ledamot hvaraf han äfven kallade Toll. Den bestod för öfrigt af Presidenten Grefve Munck såsom ordförande, och af Conteramiralerne af Chapman och Nordensköld. På samma gång förordnades Toll att vara Generalintendent vid örlogsfloottan, i stället för Landshöfding Ehrenbill, som nedlade denna befattning. De båda förordnanderne äro daterade d. 14 Nov. 1789.

Det var ett oväntadt uppdrag, som Toll emottog mycket mot sin vilja, och med stort misstroende till sin förmåga att deri kunna gagna. Redan ett par månader innan han fick befallning begifva sig Carlskrona, hade ryktet förkunnat att en sådan commission var honom tillämnad. Han vände sig då till Storamiralen Hertig Carl, för att söka blifva den qvitt. Han yttrar i ett bref till honom: "Jag har underdånigst förklarat, och jag förklarar så länge jag lever, att jag är och blir önyttig i det, som jag icke förstår. Tag icke onådigt att jag vidrör denna sträng; tillåt mig få slippa säga hvarföre? nog att E. K. H. torde känna fullkomligt hvad jag gissar, rätt eller rasande. Är det naturligt att gå emot sin höjelse? E. K. H. känner hvad för en, som jag aldrig kan böjas till. Finn mig icke nyttig, ty jag bedyrar att jag aldrig kan blifva det, såsom, Gudnåde mig! man ännu torde tro och lika visst misstaga sig." — Då Toll icke destomindre fick Konungens befallning att gå till Carlskrona, yttrade han helt öppet till H. M., att han ej trodde sig der kunna göra det gagn han önskade och

Konungen påräknade. "Jag blyges ej" — säger han — "att fritt bekänna de grundade tvifvelsmål, jag hyser och bör ega om mig sjelf i de nya och främmande yrken, dit jag befalter är. Det är dessa tvifvelsmål, jag utan egen förebräelse och rättmätigt ansvar icke bordt förtiga, fastän de intet ögonblick få eller kunna göra lydnaden hvilande." I början af Dec. emottog Toll sin nya befattning vid flottan, sedan han aflemnat befälet i Skåne till Generalmajoren Frih. Beckfriis.

Toll hade, såsom förut blifvit anmärkt, föga smak för collegiala sammansättningar. Hans grundsats i administration var: makt och ansvar förenade hos en person. Nå skulle han dela makt och ansvar med trenne. Det var en lycka för saken, att så utmärkta män inom flottan som Chapman och Nordensköld ställdes honom vid sidan, män för hvilkas egenskaper och förtjenster han hyste den största aktning, och äfven var fästad vid dem genom personlig vänskap. Hvad Grefve Munck angår, så är det bekant att hans egenskaper ingenstädes gjorde honom betydande; minst kunde han vara det bredvid män, sådana som Chapman, Nordensköld och Toll. Men han och Toll hade alltid vid hvalfningarne inom hofvet stått på samma sida, och voro således politiska vänner. Enighet och samdrägt kunde derföre bibehållas inom comitén, och detta var en hufvudsak om målet skulle vinnas. Också har man sällan sett en comité, som arbetat med mera öfverensstämmelse och harmoni. Ingen småaktig afundsjuke eller esprit de corps förlamade bemödanderne. Hvad den ene uttänkt ledande till ordning, hushållning och förbättring, upptogs med bifall af de andre och sattes i verket. Också bedrefvos rustningarne med en ifver och en drift, som hade de lyckligaste följder. Flottan bragtes genom reparationer och nybyggnader till en styrka, som den icke egt under något af de föregående årens fälttåg. Den bestod af 25 linieskepp, 16 fregatter, 11 mindre fartyg och tvenne brännare, således af 11 segel mera än den räknade under 1789 års campanj. I slutet af April var den färdig att utlöpa, på 5 segel när, som först i början af Maj afgingo att förena sig med dem, som redan voro ute.

I Carlskrona mötte Toll i ännu större scala de finansiella svårigheter, med hvilka han haft att kämpa i Skåne. Man kan göra sig en föreställning om huru der skulle stå till, då Utredningscommissionen i Stockholm, från hvilken

medlen skulle komma till arméen och flottorna, ej erhö-
 lla mera än tredjedelen af den summa, 150,000 Rdr i vac-
 kan, till hvilken behofven blifvit beräknade, och det
 blott för Jan. månad 1790. För de följande månaderna,
 ända till och med Juli, blef veckopenningen reducerad till
 30,000 Rdr eller en femtedel af verkliga behofvet^{*)}.
 Dertill kom att flottan för de föregående årens rustningar
 hade en skuld af mer än $\frac{1}{2}$ million Rdr. En eldsvåda, som
 d. 17 Juni lade nära $\frac{3}{4}$ af Carlskrona i aska och förstörde
 högst betydliga kronan tillhöriga spanmåls- och proviant-
 lager, flere sjukhus, en ny casern, bageri och flere andra
 allmänna byggnader, ökade ännu mera bekymren och nöden.
 Toll, som efter flottans utrustning på Konungens befallning
 återtagit befälet i Skåne, skyndade, vid första underrättel-
 sen om olyckan i Carlskrona, dit för att, i hvad på dess
 embetsverksamhet kunde bero, mildra och hjälpa de olyck-
 ligen nöd. Till råga på olyckan uteblefvo äfven betydande
 summor på flottans ordinarie statsanslag, så att hvarken
 tjänstemän, garnisonstrupperne eller varfveta handverkare
 kunde ordentligen aflönas. En stor del af de köpmän och
 handverkare, som förlorat sin egendom genom branden,
 hade större och mindre fordringar hos kronan; men pen-
 ningar funnos ej att liqvidera dem med. "De nödens, jem-
 rens och förtviflans klagorop" — skrifver Toll — "som dag-
 ligen öfverhopa om betalning, äro hvarken att beskrifva el-
 ler längre att uthärda."

En hvil efter dessa många bekymmer bereddes lyck-
 ligtvis genom freden. Det var på Beckaskog Toll nu någon
 tid njöt denna hvil, och kunde från det stilla landtlifvets
 lugn kasta blicken tillbaka på de stormiga scener, han öfver-
 lefvat. Han hade sett en stor plan falla sönder, och Ro-
 nung och rike nära att krossas af dess fall. Sjelf ställd i
 de svåraste lägen hade han haft brydsamma pligter att upp-
 fylla; men "ståndaktighet", som han tagit till sitt val-
 språk, och det nit för det allmänna, som aldrig öfvergåfvo
 honom, förde honom lyckligt igenom dessa pröfningar.

Äfven efter freden stannade högsta militärbefälet i Skåne
 i hans hand. Deremot erhöill han, efter utprepade begäran,
 tillåtelse att nedlägga Generalintendentskapet vid Örlogs-
 flottan i Nov. 1791. De ypperste män i flottan betygade
 vid hans afgång deras högaktning för det sätt, hvarpå han

^{*)} Dessa uppgifter äro hemtade ur bref till Toll från Statssekre-
 teraren von Carlson, som var ledamot af Utredningscommissionen.

utfört sitt värf, och deras saknad att förlora honom. Chapman förklarade att han räknade för en lycka, att hafva varit nära vittne till den särdeles nit, drift och oväldighet, som utmärkt hans embetsbefattning, och beklagade amiralitetet, "hvars oblida öde" — såsom han yttrade sig — "det merendels varit att alltför tidigt mista sina bästa befälhafvare." Sjelf tillskref Toll det "gynnande omständigheter och lyckans verk om de delar af flottans detaljer icke blifvit alldeles vanskötte, som emot all förmodan blifvit honom ilagde, och ansåg sig derföre hafva orätt om han trodde sig ega ringaste förtjenst till loford genom det framfarna."

Det sista bevis af Konungens hägkomst, som Toll emottog, var commendeursgraden af Svärdsordens stora kors, till hvilken han nämndes d. 13 Maj 1790. För öfrigt bemötte Konungen honom, alltsedan deras skilsmessa i Finland, med en viss köld, ehuru han visserligen, såsom man sett af det föregående, gaf honom flere viktiga uppdrag, hvilka vittnade om fortfarande förtroende för hans skicklighet och talanger. Men i brefven, som understundom, ehuru sparsammare än förr, ankommo, läser man tydligast skillnaden emellan hvad som varit och hvad som var. Det är monarken, som talar till sin embetsman, och ingenting annat. Allt det förtroliga, vänliga och glada, som förr så rikligt gjöt sig från hans hjerta och hans penna, har stelnat till cancelliets prosa. Gustaf III var för Toll död, redan länge innan mördarens hand slutade hans dagar.

Förmyndareregeringen började för Toll med särdeles blida utsigter, hvilka dock blefvo af kort varaktighet. Redan samma dag som Gustaf III dog, skref Öfverstekammarjunkaren Frih. Taube, på Hertigen-regentens befallning, ett bref till Toll, hvori han underrättar honom, att Hertigen ämnade kalla honom till Stockholm, för att der emottaga och handhafva åtskilliga viktiga uppdrag, dem Hertigen hade för afsigt att anförtro honom. Ett par veckor derefter kom ett bref från Hertigen sjelf, med närmare upplysning hvori dessa uppdrag skulle bestå. "I stället för Krigscollegium" — såg Hertigen — "vill jag inrätta ett General-Öfverste-Intendentsement, som ensamt är mig ansvarigt för hela landtarméens utredning och beväring, tygstaten, krutbruket, salt-petersjuderier, indelningsverket och boställens vård m. m. Det skall bestå af en General-Öfver-Intendent, som ensam för allt är ansvarig, men som under sitt uppteende har

flere byråer eller contoïr, hvilka hyar och en särskildt hafva sina enskilda departementer att sköta. Samme General-Intendent skall alltid biträda med sitt råd i Konungens conselj, då krigsärender föredragas, och der vid sådana tillfällen hafva säte, som ock hafva röst och säte uti den statsberedning, som jag nyss hafver inrättat till redighet vid statsverkets formerande. Detta är min plan, och denna svaga esquisse lærer kunna till en liten del upplysa Eder huru och på hvad sätt, jag vill sköta rikets affärer."

"Sedan jag på detta sätt yppat Eder mitt tillämnade project, får jag upprigtigt säga Eder min önskan, hvilken jag hoppas ni så mycket lättare vill uppfylla, som jag vid alla tillfällen sett er nit för riket, er tillgifvenhet för mig, och den kärlek ni utmärkt för ordning. Föreslå mig en instruction, sådan som ni önskar för denne omnämnde General-Öfverste-Intendents-syssla, med beskrifning af hvarje byrås skyldighet, antal af personer, och i den *marché* ni tycker bäst vara att dessa ärenden skola handteras. Jag gör Eder ingen compliment, ty sanningen känner sanningen, och den är, att ni förstår detta, ni har integritet, arbetsamhet, god vilja; dessa egenskaper, förenade med ärlighet och kunskap, äro mig tillfyllest att icke allenast anförtro eder besväret af instructionen, utan äfven helt och hållet förtroendet af sysslan, den jag länge sedan önskat Eder hafva, och som jag nu hoppas att ni emottager, åtminstone den tiden, jag sitter här vid styret." — Toll antog väl Hertigens anbud, men med en viss försigtighet, som visar att han ännu ej ansåg styrelsen nog stadgad, hvarken i afseende på de grundsatser, som skulle följas, eller de personer, som skulle sköta ärenderna, för att det var rådligt binda sig för längre tid vid något embete. Han gjorde till vilkor, att den befattning honom uppdrogs, blott skulle blifva en commission tills vidare. I början af Maj begaf han sig till Stockholm, och nämndes straxt efter ankomsten till General-Löjtnant, d. 15 Maj 1792. Den förändring med Krigscollegium, som Hertigen i brefvet till Toll nämnt vara sin afsigt, gick ej i fullbordan, utan Toll sattes i spetsen för detsamma såsom styresman och chef, med säte i conseljen för krigsärender. Han förordnades derjemte till ledamot i Rikets Allmänna ärenders Beredning (d. 14 Juli).

Det visade sig snart, att den genom förmyndare-regeringen så bekant vordne Presidenten Frih. Reuterholm tagit Hertigen-regentens vilja om hand, och att det i sjelfva verket var han, som styrde Sverige under minderårigheten.

Primurezi, mystik och den starkare själens värde öfver den svagare voro de band, med hvilka favoriten ledde sin ungdomsvän. Reuterholm hyste ett brinnande hat till Gustaf III:s vänner, och fruktade deras öfverlägsenhet. Knappt var han kommen i affärerne, förrän den ene efter den andre af dem förfäskedades, flyttades till befattningar i landsorten, eller skickades utrikes. Aug. och Sept. månader 1792 voro rika på dylika arrangementer. Ruuth, Lagerbring, Schröderheim, Låstbom måste lemna sina befattningar och hufvudstaden; Armsfelt, Taube, Franc, Nordin och Wallquist hade samma öde. Slutligen kom turen äfven till Toll. I ett egenhändigt bref, men som i sammansättningen tyckes förråda en annan penna än Hertigens, och är dat. Drottningholm d. 1 Oct. 1792, underrättar Hertigen Toll att han utsett honom att "skyndesammast" afgå såsom Minister till Polen; att han i intet fall finge undanbedja sig denna commission, för hvilken instruction redan var uppsatt och åtföljde skrifvelsen, samt att befallning äfven redan afgått till Cancellicollegium och Statseontoirot om creditivets uppsättande och respenningarnes anordnande. Man ser att alla försigtighetsmått voro på förhand vidtagna, att T. ej skulle kunna draga sig undan. I den stund han nämndes till Minister i Warschau, var denna post dock i sjelfva verket besatt med Grefve Bark, som kort förut dertill blifvit kallad. Icke ett enda ord hade Hertigen eller Reuterholm sagt Toll om afsigten att skicka honom till Polen; första underrättelsen han fick derom var af Hertigens bref. Fram i slutet af Oct. begaf sig Toll på vägen till Warschau. Från Norrköping gjorde han ett försök att bli missionen qvitt. Han skref till Rikscancelleren Frih. Sparre, som då förestod de utrikes ärenderne, och framställde åtskilliga skäl, hemtade från den allmänna politiska ställningen, hvilka syntes honom föranleda dertill, att hans resa till Warschau kunde inställas. Han hoppades att sedan han ej längre var Reuterholm till besvär i Stockholm, skulle han måhända få tillåtelse stanna på sitt Beckaskog, der han "så gerna" — såsom han en gång uttryckte sig — "suttit i skuggan af de träd, dem jag sjelf planterat, utan annan ärelystnad än att draga i härnad då så befalltes." Men Rikscancellerens svar blef, att Hertigen icke funnit hvad Toll framställt böra föranleda till någon rubbning i hans destination, eller behöfva förorsaka uppskof i hans mission till Polska hofvet. Han måste således fortätta resan; men de viktiga ärenden i Polen, som gjorde hans skyndsamma afresa från Stock-

holm så nödvändig, voro dock ej af en mera bråddakande beskaffenhet, än att han, med regeringens tillåtelse, kunde dröja flere veckor i Skåne och sedermera stanna i Berlin en månad. I början af Jan. 1793 ankom han till Warschau.

Under den tid af något mer än tvenne år, som Toll vistades i Polen, utspelades det stora sorgespel, om hvilket Johannes von Müller säger att "*Gud derigenom ville visa de storas moralitet.*" Polens andra och tredje delning, genom hvilken sista denna makt utplånades ur de sjelfständiga folkens antal, falla inom denna period. Sverige hade visserligen det mest directa statsintresse i upprätthållandet af Polens sjelfständighet; men hvarken var vår egen ställning sådan att vi kunde bistå Polackarne, eller den politiska conjuncturen i Europa af den beskaffenhet, att de tvenne makter, som sammansvurit sig till Polens förderf, kunde hindras från utförandet af våldets nesliga verk. En Svensk Ministers ställning i Warschau under sådana omständigheter kunde föga vara någon annan än den, att åskåda händelserna. Så bedömdes den äfven af Toll sjelf, som i en depeche till Rikscancelleren Sparre yttrade sin öfvertygelse, "att man icke kunde gagna hvarken Sverige eller Polen dermed, att Svenska beskickningen blandade sig i det landets affärer, men väl tvertom."

De confedererade i Targowitz, som med Ryssarnes biträde tillintetgjort constitutionen af d. 3 Maj 1791, hvarigenom Polen förvandlades till arfrike, *liberum veto* afskaffades, representationen organiserades på tvenne kamrar och flere andra förhållningar infördes, sammankallade om sommarn 1793 en riksdag i Grodno, för att utföra Rysslands och Preussens befallningar, hvilka makter nu med väpnad styrka stodo i hjertat af riket. Den svaga Konung Stanislaus, som förrådt sitt fäderneslands och frihetens sak då han förenat sig med de confedererade i Targowitz till constitutionens öfverändakastande, skulle nu med sin närvaro och medverkan legalisera det våld, som de båda makterna åter stodo i begrepp att begå. Han begaf sig till Grodno, der de främmande Ministarne, och således äfven Toll, inställde sig. Ifrån medlet af Juni till d. 1 Nov. vistades Toll i Grodno, var vittne till de upprörande seenerna då landets Konung, vid ständernas tvekan att bifalla Preussarnes fordringar, kastade sin röst i vågskålen till fiendernas fördel,, och då Ryske Ministern Siewers med kononer och trupper lät omgifva slottet, för att tvinga ständerna under-teckna cessions-tractaten med Ryssland. Detta var Polens

andra delning emellan Preussen och Ryssland. Ungefär en tredjedel af det olyckliga landet lemnades väl ännu under Stanislai spira, men Catharina gjorde sig genom Unionstractaten emellan Ryssland och Polen af d. 16 Oct. 1793 så komplett till hans förmyndare, att knappast skuggan af makten återstod för honom. Warschau besattes af ryska trupper, och deras Chef, General Igelström, utnämndes tillika till Kejsariinnans minister på stället. Pennan och svärdet sattes i samma hand, till utförande af Sjelfherrskariannans vilja.

Men äfven i dessa olyckans och förtryckets dagar ljöd bland Polackarne samma rop af förtröstan och hopp, som ett halft sekels lidanden ej förmått qväfva. "*Ännu är ej Polen förloradt*", hette det, då som i dag. Kosciusko höjde frihetens banér, och slog med 4,000 Polackar 12,000 Ryssar vid Wraclawiz. I Warschau reste sig folket emot Ryssarne d. 17 April 1794, då desse till sin trygghet ville försäkra sig om vapenförråden. I tvenne hela dygn strede med den yttersta förbittring på Warschaus gator. Polackarne massakrerade 6000 Ryssar, togo 3000 tillfånga, samt 50 kanoner, och tvungo fienderne att utrymma staden. Det var under dessa fasans dagar som Toll hade den tillfredsställelsen att rädda flera polska familjer, hvilka undan blodbadet och plundringen sökte skydd i hans hotel; ty pöbeln plundrade och stod efter deras lif, som de misstänkte att vara afvigt sinnade emot revolutions-företaget. Förklädd i den gröfsta dräkt skyndade mången af Warschaus förnäma till svenska minister-hotelet, som ännu af pöbeln respecterades, och Tolls betjening förde prinsessor och grefvinnor, förklädda som pigor, dit. Då det blef bekant bland folkhopen att flera personer, dem de hatade, funnit en tillflykt hos svenske ministern, beredde de sig att en afton storma hans hus, för att uttaga de offer de sökte. En skara, beväpnad med yxor och mordgevärf, uppbröt porten och rusade uppför trapporna, under förtviflans ångestrop af qvinnorna och barnen i T:s rum. Denne gick de påträngande lugn till mötes, försäkrade att de endast öfver liket af en med Polen allierad maktens minister skulle kunna bana sig väg till hans rum, och då de ännu syntes tveka om de skulle draga sig tillbaka, grep han en grof, honom närmast stående, karl och kastade honom utför trappan. Detta verkade; de lemnade genast hans hus och sökte ej vidare ofreda det. Den mensklighetspligt, det vid detta tillfälla lyckades Toll att uppfylla, förvärfvade honom många familjers tillgifvenhet

och tacksamhet; och ännu året innan han dog hade han den tillfredsställelsen erfara, att ett kärt minne af honom efter decennier bihållit sig i Polens hufvudstad.

Under dessa dagars blodiga uppträden lyckades det afven Toll att rädda lifvet på tvenne ryska officerare, hvilka man redan gjorde sig färdig att upphänga. Han ville minnas att den ene hette van Suchtelen, möjligen densamme, som sedermera tog Sveaborg.

Ett par månader efter dessa händelser, då Konungen i Preussen, som med en talrik här infallit i Polen och intagit Krakau, nalkades Warschau, utbröt åter ett upplopp, d. 28 Juni. Stora folkmassor samlade sig och uppreste galgar på flera ställen i staden, i afsigt att bringa om lifvet de politiska fångar, som voro anklagade att vara i hemligt förstånd med fienden. Några blefvo också verkligen mördade af pöbeln, som uppbröt fångelserna. Konungen, i förtviflan öfver hvad som skedde, men utan anseende och myndighet hos folket, skickade efter Toll och heavor honom, om möjligt, söka rädda de olycklige. Toll begaf sig då till ett af torgen, der man som bäst var i arbete med att uppresa galgar, talade till folket och sökte beveka dem att afstå från sina grymma föresatser. Då hans tal ej syntes göra någon verkan, ställde han sig under en galge, ref upp sin rock och ropade, att han såg de törstade efter oskyldigt blod — de kunde nu göra början med honom. Detta imponerade på massan; man lyssnade till hans ord, och innan han lemnade torget voro galgarne nedhuggne. Det lyckades sedermera auctoriteterna att stilla upploppet.

Kort derefter blef Warschau kringrändt af Preussarne, sedan Kosciusko med sin armée nödgats draga sig in i de framför staden uppkastade förskansningar. Under de tvenne månader Preussarne belägrade Warschau, förde T. en dagbok öfver krigshändelserna, ur hvilken ett par utdrag, som handla om den berömde Kosciusko, förtjena anföras.

"Den 12 Juli 1794. I sällskap med Castellanen Mostowsky reste jag om aftonen till lägret och gjorde bekantskap med Kosciusko. Efter en timmas varëlse der och samtal om indifferent ämnen, promenerades till fots ett anseeligt stycke af min hemväg, hvarunder vi en lång stund blefvo ensamme, då Kosciusko lät förstå det man ännu torde kunna vänta en ruptur emellan Porten och Ryssland. Helt tydligt yttrade han, att om än Warschau icke skulle kunna försvaras eller bihållas, så vore ändock ändamålet af dess entreprise ej derigenom förstördt; det flyttade allenast krigs-

theatern annorstädes. Hans resourser voro icke slut vid Weichselströmmen; han hoppades tiden utvecklade både bistånd och styrka."

"Den 20 Juli. Eftermiddagen besöktes Kosciuszko, i sällskap med Löwensköld*). Han gick den gången in i discours om sin ställning och ändamålet af sitt företag. Han framställde sjelf Polens belägenhet såsom ganska äfventyrlig. "Men" — sade han — "det skall visa sig om Gud befrämjar rättvisan; jag och arméen tro på honom och hans bistånd; Han allena slår de starka till jorden. Vår sak är rättvis, och om än ingen makt talar till vår fördel, ännu mindre understödjer oss, så måtte ändock utan allt tvifvel hvarje redlig människa på jordklotet medgifva att rättvisan är på vår sida."

En insurrection, som utbröt i de af Preussarne nyligen eröfrade polska provinser, tvang dem att upphäfva Warschaws belägring.

Medan Toll vistades i Polen, upptäcktes här hemma den s. k. Armsfeltiska conspirationen, kort före jultiden 1793. Frih. Armsfelt hade, efter Gustaf III:s död, blifvit skickad som minister till Neapel, och man kan föreställa sig med hvad känslor den fordom så mäktige favoriten såg sig förvandlad till ett overksamt sändebud, utan del eller inflytande i affärerna. Hans lifliga och oroliga inbillning, äggad af ärelystnaden, började snart spinna planer på hvad sätt han skulle kunna återvinna sin fordna betydighet, hvilket var omöjligt så länge de personer, Konungens förmyndare begagnade i riksstyrelsen, sutto vid affärerne. En total minister-förändring blef således målet för hans sträfvan, och medlet att tillvägabrunga den skulle bestå i en föreställning af ryska Kejsarinnan till Hertigen-regenten, understödd af en rysk flotta utanför Stockholm. Sådan framstår åtminstone Armsfelts plan i den brevexling, han förde med åtskilliga af sina förtrogna i Sverige. Bland Armsfelts papper, hvilka det lyckades regeringen att bemäktiga sig om våren 1794, funnos äfven 4 st. bref från Toll till Armsfelt, jemte en i chiffer skrifven apostille till det ena brefvet. Likaledes ett egenhändigt concept af Armsfelt med öfverskrift: "*Depeche à Mr de Toll*", samt concept till svar på Ts i chiffer skrifna apostille. Dessa documenter, om hvilkas beskaffenhet det blir tillfälle att tala nedanför, då vi

*) Numera H. Exc. Frih. Sal. Löwensköld, då Major och Adjutant hos Toll.

komma till det åtal, som på grund af dem anställdes emot Toll, visade att Armfelt meddelat T. någon kännedom om hvad han förehade, men tillika att denne afrådt hvad som egentligen var det farliga af saken, nemligen Rysslands inblandning i våra angelägenheter. Emellertid lade regeringen honom till last att han ej uppenbarat hvad Armfelt förtrott honom af sina planer, och beslöt att låta lagföra honom. I Juni månad 1794 utskickades tvenne officerare, Hrr Piper och Wulferona, för att i Warschau försäkra sig om hans person och papper, och föra honom hem till Sverige. De blefvo på något sätt uppehållna i Preussen, så att de ej kommo fram, och kunde således ej uträtta sitt uppdrag. Men i början af Aug. ankom till Tolls Legations-sekreterare Casström rappellbref för T. från missionen, och befallning till denne sednare att, oaktadt hans ministerbefattning i Warschau uppbörde, dock icke lemna denna stad innan regeringens ytterligare ordres eller tillåtelse dertill honom meddelades. Samma dag som T. haft sin afskeds-audiens hos K. Stanislaus och presenterat Casström såsom Chargé d'affaires, företog denne, under uppvisande af regeringens befallning, en inventering af Tolls papper, hvaraf en del togs i förvar, bland andra den ciffer, som varit af Toll begagnad för den ofvannämnda apostillen till Armfelt.

Toll var således nu afsatt från sin ministerpost och till vidare i ett slags arrest i Warschau; ty Casström hade hos polska regeringen utverkat att intet pass skulle expedieras för Toll eller någon af hans betjening, och honom ej heller tillåtas begifva sig till det polska läger, som då fanns vid Warschau. I det bref till Rikscancelleren Sparre, hvori T. underrättar honom att han framlemnadt rappellbrevet, säger han: "Om jag erhållit befallning att inställa mig i Sverige, så hade jag lika visst verkställt ett sådant bud med samma lydnad, som jag nu väntar bär vidare ordres. Eders Exe. behagar vara derom öfvertygad, att om jag velat undandraga mig ansvar, så hade inga anstalter och ingen verksamhet kunnat föra mig personligen dertill; de skulle äfven i denna stund vara förgäfvets använde; men mitt hjerta och uppsåt har aldrig varit brottligt emot öfverhet och fädernesland, de kunna ej heller blifva det, och således underkastar jag mig ödets skickelse."

Såsom ett bevis på den välvilja, Toll förvärfvat sig af Kon. Stanislaus och hans familj, kan anföras att Konungen vid denna tid (d. 13 Aug.) skref ett egenhändigt bref till Hertigen af Södermanland, hvori han lade sig ut för Toll,

berömde hans uppförande under den tid han vistats i Polen, förklarade sig vara öfvertygad om hans oskuld, och yttrade att han skulle anse såsom ett personligt vänskapsprof emot sig om ej något ondt vederfors General Toll. Konungens syster, Madame de Cracovie, erböd T. att bo i hennea hotel så länge han efter sin rappell komme att vistas i Warschau, och bad honom i öfrigt vända sig till henne i fall han behöfde penningar. Det förra anbudet begagnade han ej; men deremot det sednare till någon del.

Konungen i Preussen erböd vid denna tid, genom sin minister i Warschau, Toll att gå i preussisk tjänst; men han afslog det ganska fördelaktiga anbudet, och föredrog att heldre i fäderneslandet gå förföljelse och rättgång till mötes.

Då Ryssarne under Suwarow, i slutet af Oct., i snabba marcher anryckte emot Warschau, begärde Chargé d'affaires Casström hos polska styrelsen att Toll måtte arresteras under bevakning. Ettdera ville Casström, som var T:s ovän, begagna tillfället att bereda honom ytterligare obehag, eller ock fruktade han verkligen att T. skulle begifva sig till ryska lägret, och derigenom sätta sin person i säkerhet för den process, som hotade i Sverige. Den 30 Oct. förordnade den revolutionära styrelsen i Warschau att Toll skulle arresteras, på det sättet att en polsk officer, Majoren Grefve Borislawsky, ålades att ansvara för hans person. Emellertid stormade Suwarow Praga d. 4 Nov., hvarpå Warschaus capitulation följde. Samma dag återkallades alla af den revolutionära styrelsen utfärdade arresterings-ordres, och T. underrättades att han åter var på fri fot.

Han fortfor att vistas i Warschau tills fram i Februari 1795, då han, nyss uppkommen från en svår sjukdom, som i sju veckor hållit honom vid sängen, på regeringens befallning begaf sig på hemvägen till Sverige. Det hade blifvit honom ålagdt, att allrasenast d. 31 Mars inställa sig i Stockholm, för att stå till ansvar inför Svea Hofrätt för de förutnämnde breffen till Armfelt. Vid ankomsten till Helsingborg möttes han af en officer med den i provinsen commenderande Generalens ordre, att arrestera honom och föra honom under bevakning till Stockholm. Vid ditkomsten insattes han i fängelse, i gamla Kungshuset på Riddarholmen. Sinneslugnet och det vanliga glada, skämtande lynnet öfvergifvo honom så litet under dessa pröfningar, att till och med då fängelsedörren öppnades och han, omgifven af vakt, trädde öfver tröskeln, man hörde honom ur Holbergs Peder

Paars på tillfället lämpa strophen: "*Saa Paars med vis Honour i Daarekisten kom.*"

Dagen derpå började rättegången emot Toll, hvarvid han icke begagnade något rättegångsbiträde, utan författade sjelf alla anmärkningar, förklaringar och besvär, som i målet förekommo. Handlingarne äro tryckta, så att vi ej behöfva vara vidlyftiga i sakens refererande. I korthet var förhållandet det, att Armsfelt meddelat Toll sina farhågor att den eftergifvenhet, han tyckte regeringen visa för tidehvarfveta nya läror, skulle bereda olyckor för thron och rike, och att enda sättet att förekomma detta vore en ministerförändring, hvilken åter, enligt Armsfelts idé, skulle tillvägabringas genom en föreställning af ryska Kejsarinnan, understödd af en rysk flotta utanför Stockholm. Toll hade på denna framställning svarat, att han väl medgaf att belägenheten blef allt mer och mer kritisk, men tillika anmärkt, såsom hans ord lydde, "att i detsamma de af Er (Armsfelt) föreslagna medel till sakernas förändrande vidtagas, så öppnas åt Ryssland för alltid utväg att directt blanda sig i de inre affärerna, samt att egenvilligt af- och tillsätta folk i syslorna. Vore detta icke att genom botemedlet verka följder, svårare än sjelfva sjukdomen?" *). Armsfelt hade i sitt svar till Toll härpå börjat med att säga, att hvad han anfört, var värdigt hans insigter och de tänkesätt såsom undersåte och medborgare, Toll aldrig frångått, och derefter sökt vederlägga hans farhåga för Rysslands inblandning i våra angelägenheter. Sedermera hade ej några bref vexlats dem emellan, och Toll, som ganska väl kände Armsfelts ombytliga lynne och fruktbarhet på förslager, fästade ingen vidare vikt vid hela saken, utan ansåg honom hafva frångått den idé, han framkastat. Hvad som egentligen i densamma kunnat blifva farligt, nemligen Rysslands inblandande i våra angelägenheter, det hade T. bestridt. Nu lades honom till last att han ej angifvit Armsfelt. Lagen hjuder, att då man får veta någon förrädisk stämpling vara å färde, skall man afvärja den så mycket man kan och förmår, eller i tid upptäcka densamma. T. ansåg sig hafva uppfyllt det förstnämnda alternativet, och trodde det vara stridande emot

*) I M. Bruzelii "*Sveriges Rikes Historia för Ungdom*" står att Toll, "då det lades honom till last att han omtalt i sina bref till Armsfelt, att han hade haft samtal med Ryske Ministern i Warschau rörande Svenska ärenderna, svarat att han blott hade diktat detta, för att få så mycket mera förtroende af Armsfelt." — Detta är en komplett dikt af Hr Bruzelius.

heder och pligt, att ur ett enskildt bref inrapportera hvad som mera syntes honom ett ögonblickets hugskott, än någon stadgad föresats, med verkliga rötter i Armfelts flygtiga sinne. Allt detta oakadt blef allmänna åklagarens slutpåstående emot Toll ganska strängt. Det upplästes för honom inför Svea Hofrätt d. 4 Maj 1798, och yrkade förlust af lif, ära och gods. Efter afhörandet yttrade Toll: "*Öfver mitt lif dömmar den Allsmäktige, öfver min ära historien, och ett godt samvete är den enda egendom, jag under en långlig kronans tjänst förvärfvat.*" Dessa ord gjorde ett lifligt intryck på de närvarande, och hafva sedermera ofta varit citerade såsom mönster af sinnesnärvaro, värdighet och lugn. Den tjänsteman, som då satt vid protokollet, sedermera Presidenten Frih. Sylvander, har berättat att det intryck, han erfor vid detta tillfälle, var sådant, att pennan ovilkorligen föll honom ur handen. Han var från denna stund, och så länge han lefde, en varm vän af Toll.

Den 2 Juni föll Hofrättens utslag. Toll dömdes sitt embete förlustig och att hållas tvenne år på fästning. Konungen stadfäste domen d. 24 Juli, och Wismar bestämdes till Tolls förvisningsort. Fem dagar derefter afördes han dit.

Ett och annat, som står i sammanhang med denna sak, torde här förtjena nämnas.

Oaktadt alla de öfriga handlingarne i rättegången blefvo tryckta, så gjordes dock ett undantag för T:s besvär öfver Hofrättens utslag, hvilka icke finnas bland de andra tryckta. De utgäfvos först efter Tolls död på trycket 1817, genom hans anförvandters föranstaltande. Då Just.-Cancellern Lode en dag kom till Toll i arresten, och denne frågade honom hvarföre hans besvär öfver utslaget ej blifvit tryckta? svarade Lode, att det väl kunde ske. "Nej!", sade T., "det sker ej; ty hvar och en, som kan läsa svenska, skulle då spotta Hr Just.-Cancellern i ansigtet för det sätt, hvarpå jag blifvit behandlad." Lode teg, och besvären förblefvo otryckta.

Under de fyra månader, Toll satt i fängelse i Stockholm, bestridde han sjelf sitt underhåll och tog ingenting af kronan. På samma sätt förfor han efter ankomsten till Wismar, under hela den tid han vistades der.

Ett kronans fartyg var utsedt att föra honom till Wismar. Det var gammalt och skröpligt, illa försedt med proviant och andra förnödenheter. Då T. fick kunskap härom, bad han dåvar. General-Adjutanten för arméen, Frih. Bror Cederström, framsöra hans underdåniga helsning till Hertigen och säga, att det icke var på detta sätt Toll utrustade

flottan åt honom i Carlskrona 1790. Detta verkade. Ett annat fartyg utsågs, och Hertigen gaf befallning att allt hvad Toll kunde requirera för sina behof eller sin bekvämlighet, under öfverfarten, skulle anskaffas. Då han kommit ombord, gjorde han sig underrättad om hvad som fanns af provisioner o. s. v. Då han saknade artikeln "korinther" bland specerierne, måste ett uppehåll i afseglingen ske till dess sådana blifvit anskaffade. Sedan seglen redan blifvit hissade och fartyget var ett stycke på väg, upptäcktes att bräddspel ej fanns ombord. Han lät då dreja bi medan ett bud skickades till staden, för att hemta ett sådant.

Hertigen hade skrivit till Commendanten i Wismar, General-Majoren von Hinzenstern, att det var hans vilja att han skulle bereda Toll så lätt fängelset som möjligt. Han fick derföre bo i Generalens hus, och hade tillåtelse både att promenera och jaga.

Den välvillighet, Hertigen genom de åtgärder vi nu nämnt visade Toll, hedrar honom så mycket mera, som T. genom ett sarkastiskt infall han haft i fängelset, och hvilket blef framburet för Hertigen, mycket förargat både honom och Reuterholm. Hertigen hade låtit Konungen, churu minderårig, utnämna Reuterholm och några andra notabiliteter till Seraphimerriddare, fastän det stridde emot Gustaf III:s testamente, att Konungen skulle kunna utöfva något *jus majestaticum* innan han såsom myndig emottagit regeringen. Då någon anmärkte att man var i förlägenhet att vid dubningen kunna skaffa tillräckligt antal s. k. faddrar åt de 4 eller 5 Riddarne, yttrade Toll: "Åh! man kan ju ge dem nöddop!" — "Den f—de människan" — sade Hertigen — "han sitter der mellan lif och död och kan ändock ej låta bli att scoptisera."

Hertigens och Reuterholms välde skulle taga slut d. 1 Nov. 1796. Det var lätt att förutse att Konungen, myndig vorden, ej skulle låta en af sin faders tillgifnaste och talangfullaste tjenare länge vara beröfvad sin frihet, den han förlorat genom en hård och mindre rättvis dom. Reuterholm ville nu visa sig mild, och åt förmyndareregeringen förvärfva förtjensten att i någon mån godtgöra, hvad han kände att Konungen annars ofelbart ett par månader sednare skulle hafva gjort. I Juli månad 1796 återfick T. sin frihet, och återvände till Sverige. Första gången han visade sig på hofvet, efter sin hemkomst, gjorde han en scen med Reuterholm, som på den tiden mycket omtalades såsom ett drag af T:s finhet och satiriska lynne. I hela hofvets åsyn

går han rakt på Reuterholm, sluter honom ömt i sin famn, och säger högt, så att alla kringstående hörde det: "Jag vet att hvad mig öfvergått, skett emot Eders Excellences vilja, och att det är E. Exc. jag har att tacka för min frihet." Reuterholm stod som slagen af åskan, och hofmännen beto sig i läpparne för att dölja sitt löje.

Konung Gustaf Adolf emottog såsom fullmyndig sjelf regeringen d. 1 Nov. 1796. En af hans första regeringsåtgärder hlef att återställa Toll i sina embeten af General-löjtnant och Generaladjutant. Det skedde redan d. 12 Nov. Till chef för det cavalleriregimentet, Toll, innehaft, hade Generalmajoren Horn blifvit utnämnd, och de arrangementer, som fordrades för att göra det åter ledigt, kunde således ej genast verkställas. Det dröjde till d. 1 Nov. det följande året, innan Toll återinsattes i sitt embete såsom regimentschef.

Den tacksamhet, Toll helt naturligt måste känna för sin välgörares son, som upprättat och återställt honom efter det slag, hans fiender med så mycken framgång emot honom måttat, fann snart nya ämnen till näring. I början af 1797 kallades han till ledamot af Konungens conselj för krigsärenderna, och flere extra uppdrag gäfvs honom efterhand, som vittnade om Konungens förtroende och att han gick en betydande verkningskrets till mötes. Han kallades att biträda såsom ledamot i flere under detta och de närmast följande åren nedsatta comitéer och beredningar, hvilka hade att afgifva förslag och yttranden i viktiga både civila och militära ärender. Bland dessa uppdrag vilja vi endast speciellt nämna det för en landtsofficer ovanliga, att, jemte fem sjömän, Amiralerna Nordensköld, Nauckhoff, Cronstedt och Lagerhjelm samt Öfverste von Rosenstein, granska och öfverväga ett förslag, som comiterade öfver förvaltningen af Örlogsflottans ärender ingifvit rörande flottans återupprättande, samt planerne för dess sammansättning, nybyggnad och underhåll. Såsom något högst ovanligt inom comitéernas historia här i landet förtjenar nämnas, att comitén nedsattes d. 8 Maj, och redan d. 19 i samma månad var det fullständiga och utförliga betänkande färdigt, genom hvilket comiterade fullgjorde sitt uppdrag.

Om sommarn 1799 kallades Toll åter på den diplomatiska banan, denna gången för viktiga angelägenheter, ej, såsom då han sändes till Polen, blott att föreställa en Minister. Det var till Kejsar Paul, som han nu skickades i ett speciellt uppdrag.

Konungarnes strid mot Fransyska revolutionen och de härar af republikaner, som sökte utbreda dess idéer öfver världen, fördes vid denna tid med framgång. Englands guld och dess aristokratis förbittring emot revolutionen hade sammanknutit den andra coalitionen emot Frankrike, emellan England, Ryssland, Österrike och Porten. Erkeherdig, Carl segrade i Tyskland, och Suvarow tvang genom sina framgångar det af Fransmännen republikaniserade Italien att återgå till sina förra statsformer. Förhoppningarne att äntligen besegra den förhatliga revolutionen voro lifvigare än nånsin hos Furstarne, och under dessa förhållanden inböds Gustaf Adolf af Kejsar Paul att taga del i coalitionen.

Sin faders hat emot revolutionen hade Gustaf Adolf arft, men ej hans snille. Gustaf III stod i begrepp att sätta sig i spetsen för konungarnes hertåg emot Frankrike, då han föll för mördarens hand; sonen brann af begär att åtminstone taga del i den stora striden, för hvilken utsigterna nu visade sig mera gynnande än nånsin. Kejsar Paul hade genom ett särskildt sändebud, General Budberg, ännu mera varmt och uppeldat Gustaf Adolfs håg för krig emot Frankrike, och Konungen beslöt att skicka Toll till S:t Petersburg för att underhandla.

I Toll hade Gustaf Adolf visserligen valt sig ett sändebud, som delade hans ovilja emot den s. k. jakobinismen, men ej hans åsichter om nyttan för Sverige att inveckla sig i coalitionens vådligheter. Toll gick till S:t Petersburg med den föresatsen inom sig, att, om någon möjlighet visade sig dertill, söka afböja Sveriges deltagande i kriget. Omständigheterna gynnade honom nästan öfver förmodan, och han fann sig såsom underhandlare i den egna belägenheten att känna tillfredsställelse öfver, att det egentliga föremålet för hans beskickning ej kunnat uppnås.

En af Kejsar Pauls favoritidéer vid denna tidpunkt var att rycka Holland undan Frankrikes öfvervälde, och att der återställa Arfståthållarens styrelse. I de Ryska hamnarna bedrefvos om sommarn 1799 med all ifver rustningarne för den expedition, som sedermera, i förening med Engelska trupper under Hertigens af York öfverbefäl, landsteg i Norra Holland, och der blef slagen af Fransmännen och Holländarne under Brune d. 19 Sept. vid Bergen. Kejsar Paul önskade att med den Ryska corpsen förena 8 à 10,000 man Svenska trupper, och det var om vilkoren härför, som Toll och ambassadeuren Frih. von Stedingk skulle underhandla med Kejsarens Ministrar, Viscancelleren Grefve Rot-

schoubej och Utrikesministern Grefve Rostopsin, densamme, som sedan blef så namnkunnig genom Moskvas brand 1812. Paul ville gerna hafva Svenskarne med i expeditionen, men hans finanser voro ej sådana, att han hade särdeles lust att gifva subsidier, förutan hvilken de Svenska underhandlingarne ej hade tillåtelse att utlofva någon medverkan från Sveriges sida. England betalte Paul subsidier, och det blef nu slutligen derifrån han äfven skulle skaffa sådana åt Sverige. Men emellan cabinetten i Stockholm och London riddo vid denna tid mycken köld, uppkommen deraf att England upphragt en mängd Svenska handelsfartyg, för hvilka det vägrade gifva ersättning. England fanns föga villigt för Pauls framställningar om subsidier för en Svensk corps, och underhandlingarne drogos derigenom ut på tiden och förföllö slutligen. Ansenligt bidrog Gustaf Adolf sjelf till denna utgång derigenom, att han befalle Toll, såsom ett vilkor framställa, att England skulle förbinda sig att ersätta Engelska kompaniet de förluster det lidit derigenom, att Engelska örlogsmän upphragt flere dess fartyg. Hårtill ville Engelska ministären ännu mindre lyssna, och hela underhandlingen om auxiliär-corpsen afstannade, såsom nyss nämndes.

Egentliga ändamålet med Tolls sändning till S:t Petersburg förfelades således; men han sysselsattes äfven med en annan underhandling, hvilken bättre lyckades. Den vänskaps- och allians-tractat emellan Sverige och Ryssland, som 1791 på åtta års tid afslöts på Drottningholm, lopp till ända med Oct. 1799. Gemensamt med Ambassadeuren Frih. von Stedingk underhandlade Toll med de Ryske Plenipotentia-terna, Grefvarne Rostopsin och Pauin, om en förnyad allians- och vänskaps-tractat emellan de båda länderna, hufvudsakligen bygd på samma grunder, som Drottningholms-fördraget. Denna tractat tecknades på lustelottet Gatchina d. 29 Oct. 1799, och gällde likaledes för åtta år. I den ställning, Sverige sig då befann, i öppet missförstånd både med England och Frankrike, i hvilket sednare land embargo till och med blifvit lagdt på Svenska fartyg, och för öfrigt isoleradt i anseende till statsförbindelser, var förbundet med Ryssland ej utan vikt. Det gaf åtminstone säkerhet att freden mellan de krigförande ej kunde göras på vår bekostnad, och lemnade en utsigt till kraftig bemedling om skadestånd för de förluster, vår handel lidit.

Toll vistades omkring fyra månader i S:t Petersburg, och vann i hög grad Kejsar Pauls tycke. Orsakerna dertill

voro flere. Toll hade en stor gåfva att bedöma människor och, då han ville, lämpa sig efter dem. Hans conversation var liflig, ofta kryddad med qvicka infällen, och han hade en förmåga för det burleska, då han ville anlita den, som var mindre vanlig. Hans figur och väsen voro manliga, och han hade någonting ridderligt i sina manér. Det var med det andra behagade Paul, och ej minst Tolls talang att tala plattyska. Dertill kom att han lyckades förutse och förutsade utgången af Ryska expeditionen emot Holland, i strid med hvad både Kejsaren och hans ministrar föreställde sig. Denna skarpsynthet gaf Paul en så hög tanka om hans intellectuella öfverlägsenhet, att han sökte förnä honom att gå i Rysk tjenst. Han lät sondera honom i detta hänseende, och erbjuda honom att i sådant fall åter komma i besittning af de betydliga gods i Lifland, som Tollska ätten före Carl XI:s reduction der innehaft, men genom den förlorat. Men Toll hade ingen lust att blifva Pauls undersåte.

Redan i sitt första samtal med Kejsaren debuterade Toll på ett sätt, som torde hafva stämt Paul fördelaktigt för honom. Talet föll på gränsen emellan de båda staterna i Finland. Kejsaren frågade efter Baron Klingensporr, som då var commenderande General i Finland. "Vi hade nästan" — sade Kejsaren — "brouillerat oss om gränsen; jag förstod mig icke på hvad han mente, och i sig sjelf tyckte jag gränsen kan vara sådan den är." — Då Toll yttrade sin förmodan, att man dock å ömse sidor tycktes böra vara angelägen att veta visst hvar den är, svarade Kejsaren: "Ja, när vi först hinna få ett allmänt lugn i Europa, så kan den saken snart bringas i ordning." — "När som helst E. K. Maj:t behagar", — yttrade Toll — "så kan utan tvifvel den saken på några minuter afgöras, till båda siders fullkomliga nöje." Med mycken uppmärksamhet frågade Kejsaren huru det skulle gå till? Svaret blef: "Då chartan förelägges E. M.", och man derpå får visa huru gränsen efter natur och billighet bör vara, så tager E. M. en blyertspenna, stryker ett streck, som man blir nöjd med, och så är gränsen gjord, utan allt diplomatiskt gräl." — "Jag håller väl af att negociera så der kort" — sade Kejsaren — "men om ni stryker ett annat streck, hvar äro vi då?" Nej, mente Toll, det kunde icke hända om Kejsaren först ville göra sig den mödan, att sjelf *in loco* se ett eller annat ställe. Under mycket löje svarade Kejsaren: "Jag hade en

gång ämnat se några af de ställena, men man hade då tagit sådana mesurer, att jag fick se ganska litet^{*)}.

Det är en gammal erfarenhetsats, att hoffolks bemöstande vanligen rättar sig efter den mer eller mindre gunst, hvari man anses stå hos regenten. Toll hade nog erfarit detta hemma i Sverige; han fick nu se att det gick till på samma sätt i Ryssland. På lustslottet Peterhof hade Toll en dag, i början af sitt vistande i St Petersburg, en audiens hos Kejsaren, innan hofvet ännu sett att denne på något sätt utmärkt honom framför andra. Då han kom in i cour-salen, der de högste dignitärerne och hoffolket voro samlade, vårdade man sig knappt att kasta en blick på den Svenske Generalen. Han fördes in i Kejsarens cabinett. Detta hade fönster, som vette åt en terrass, der mycket folk stod, och kunde se hvad som tilldrog sig i kabinettet. Kejsaren satte sig vid ett öppet fönster, och befallte Toll taga plats bredvid sig. Der sutto de en lång stund inbegripna i samtal. Kejsaren roade sig med att anmärka, att åskådarne utan tvifvel skulle vara ganska förundrade öfver en så familjer conferens, och yttrade att hofvet, som redan väntat mer än en half timma att couren skulle börja, ej skulle vara litet bryddt och förvånadt. Vid dörren, dit Kejsaren följde, märkte han att Toll såg på några fanor, som der voro placerade. "Ni remarkerar mina vackra prydnader" — sade Kejsaren — "laga så, att de Svenska fanor göra dem sällskap; det är begges intresse, måhända hela mensklighetens." Vid återkomsten till cour-salen fann Toll hela hofvet förändradt, som genom ett trollslag. Blå band och crachaner trängde sig kring honom, complimenterade, försäkrade om sin vänskap, erbödo sin tjänst o. s. v.

Det nämndes nyss att Toll förespått Kejsaren att den corps, han skickat till Holland, skulle gå förlorad, under det hofsmickrare complimenterade Paul öfver de stora saker, han med den skulle uträtta för Arfståthållarens bästa. En dag foro Ambassadeuren Stedingk och Toll upp till en cour på slottet. Man läste på deras ansigten, som hade uttryckt tilltrösk till Kejsaren, den bestörtning, som var ett tecken att något utbrutt af hans häftiga lynne förefallit. Då dörren öppnades och Kejsaren utträdde bland det dar-

*) Kejsar Paul hade, såsom Storfurste, i 1788 års krig varit med Rysska arméen vid gränzen. I ett bref till Gustaf III från Ambassadeuren Stedingk, berättar denne om sina samtal med Paul, som var "*charmé de quelques coups de fusil, qu'on lui a tirés (à Högfors, je crois).*"

rande hofvelket, gick han genast till Toll, och sade: "Här står den enda man, som sett rätt. Jag har fått en courir från Holland; det har gått som ni spådde; Ryska corpsen är förstörd, och det har jag att tacka Engelsmännen för."

Vi sluta berättelsen om Tolls vistande vid Ryska hofvet med en tilldragelse i Kejsarens familjkrets. Kejsarinnan Maria älskade ömt sin son, Storfursten Alexander, emot hvilken fadren deremot ej sällan visade stränghet. En natt bröt elden lös i S:t Petersburg. Alexander, såsom chef för ett cavalleriregimente, hade till pligt att infinna sig vid dylika tillfällen, men kom denna natt alldeles försent. Kejsaren blef högligen uppbragt öfver hans försummelse, och antydde honom arrest. Följande dagen var Toll befalld till middag hos Kejsaren. Kejsarinnan syntes förstämd och dyster. Toll fick sin plats bredvid henne, såsom förut ett par gånger, då samtalet ofta handlat om botaniska ämnen, hvilka mycket intresserade Kejsarinnan. Kejsaren satt ett stycke derifrån, men ej längre bort än att han kunde höra hvad som sades. Kejsarinnan var fåordig, och syntes lidande. Slutligen kunde hon ej längre återhålla hvad som låg henne på hjertat, utan sade till Toll: "Ack! huru han behandlar den engeln Alexander!" Ett sådant samtalsämne var alltför farligt att fortsättas; Toll svarade som om frågan varit om botanik: "Ja, E. Maj:t, botanisterne säga att det går an att ympa en rosenstock på en lindstam." Kejsarinnan förstod naturligtvis meningen, och började nu tala om blommor.

Utom den vanliga ministerpresenten, som ges vid traktaters afslutande, skänkte Kejsar Paul Toll vid afskedet en solitär af 8000 Rdr Bco värde.

I början af Nov. 1799 återvände Toll till Stockholm. Straxt efter hemkomsten utnämnde Konungen honom till Friherre.

Det följande året inträffade Norrköpings riksdag. Den röle, Toll der spelade, ådrog honom mycken ovilja af oppositionen, och man kan visserligen ej annat än ogilla den hårda och mindre grannliga form, under hvilken han ledde en vigtig fråga på Riddarhuset till det mål, regeringen åsyftade. Men om han ock rättvisligen därför förtjenar tadel, så är det dock icke på honom ensam det bör falla, ehuru han ensam framstår såsom den handlande personen för regeringens räkning vid detta tillfälle. Med undantag af dåvarande Hofcancelleren, sedermera Cancellipresidenten, Frih. von Ehrenheim, som ansågs något luta åt de mera

frisinnade idéerna, och derföre också af ryska diplomater stämplades såsom Jakobin, voro de högre embetsmännen på den tiden här i landet mer och mindre intagne af samma föreställningar, som Konungen, om vådan för thronen af det frihetssinne, som började uppkomma bland folket. Fransyska revolutionens skräckscener lågo ännu alltför nära, för att ej verka på inbillningskraften hos de maktegendé, så snart fråga var om opposition emot styrelsen. Det fanns väl knappast på den tiden ett land i Europa, med undantag af England, der de styrande ej ansågo den liktydig med begär att omstörta thron och samhällsordning. Gustaf Adolf, för sin person, var alltför inskränkt för att uppfatta betydelsen af den nya tid, hvars första gryning nu upprunnit. Han hade sett Bourbonernes thron falla, och den katastrof, som slutade hans faders dagar, hade man sökt spåra tillbaka till inflytandet af de jakobinska lärorna från Frankrike. Med en nära enväldig makt och uppfostrad i de illusioner, konungadömet på den tiden, vida mer än nu, gjorde sig om sitt gudomliga ursprung, hvad var naturligare än att han skulle missförstå de män, som sökte skydda och värna de få rättigheter, dåvarande grundlagar ännu tillerkände folket? Och i detta afseende måste man erkänna att de statsmän, som omgäfvade honom, ehuru ej så få af dem voro utmärkta personligheter, ej stodo särdeles framom deras Konung. Hvad Toll särskildt angår, hade han alltifrån frihetstidens corruption och orador bibehållit ett djupt misstroende till ständer och deras välde, och kunde för sin tid visserligen utan orättvisa hänföras till den class af statsmän, som i våra dagar tagit till valspråk: "Allt för folket, men intet genom folket!" Han såg endast i en stark konungamakt landets lycka, ehuru han visserligen ej derföre trodde denna makt böra vara öfver lagen. Vigten för det helas väl af maktens fördelning inom samhället uppfattade han aldrig. Det var hans öde att lefva i en öfvergångsperiod emellan tvenne motsatta politiska riktningar, och derföre blef också hans öde att i mycket klandras från den sidan, hvars idéer småningom utträngt dem, han hyllade. Men rättvisan och billigheten bjuda att ej rycka en historisk person ur sin plats i den politiska utvecklingskedjan, för att underkasta honom en måttstock, som ej tillhör den tid, hvilken gifvit honom sin danning. Den som erhöill sin bildning och riktning för ett sekel tillbaka, kan omöjligen i allt, minst i politik, tänka och handla som nutidens män.

Den 13 Mars 1800 öppnades riksdagen i Norrköping. Hufvudföremålet för densamma var finansernas reglering genom en ny realisation. Ärendet drogs till öfverläggning under ett hemligt utskott, der Konungen sjelf var närvarande. Då detta utskotts betänkande förekom till afgörande på Riddarhuset, ville oppositionen, som egentligen endast der visade sig i någon styrka, skilja allt, som rörde bevillningen, från realisationsplanen, med hvilken den blifvit sammanbunden. Afsigten var att endast gå in på bevillningen för 4 år, för att derigenom sätta regeringen i nödvändighet att, efter denna tids förlopp, åter sammankalla Ständerna. Då voterings-propositionerna skulle uppsättas, och Frih. de Geer gjorde det förbehåll att, i fall hemliga utskottets betänkande bifölls, "Adeln måtte ega sin rätt öppen att öfverlägga och afgöra om allt, hvad i hemliga utskottets betänkande anginge bevillningen och tiden för densamma" — förklarade Landtmarskalken, Gr. Brahe, såsom hans ord föllo, att "*det förstodes af sig sjelf.*" Samma ord upprepade han ännu engång, då en annan ledamot ytterligare framställde samma förbehåll, som Frih. de Geer. Med detta vilkor antog adeln "hemliga utskottets betänkande i hela dess vidd", såsom ordalagen lydde i voteringspropositionen. Då protokollet några dagar derefter skulle justeras, jemte det utdrag ur detsamma, som skulle afgå till de andra stånden för att underrätta dem om adelns beslut, uppkom en häftig strid. Frih. de Geer yrkade, att det så högtidligt gjorda förbehållet i afseende på bevillningen skulle tilläggas i expeditionen, hvilken borde afgå till medståndet. Landtmarskalken bestred detta, och understöddes deri af T., som uppmanade honom att låta deputationen afgå med det redan uppsatta protokolls-utdraget, i hvilket Frih. de Geers förbehåll ej var omnämnt. Landtmarskalken efterkom uppmaningen, och afskickade verkligen det ofullständiga protokolls-utdraget, sedan han förklarat att hans ofvanciterade yttrande, då saken afgjordes, icke innebar annat än hans "enskilta öfvertygelse att Ridd. och Adeln egde sin deliberationsrätt öppen om bevillningen, då frågan blef om dess fördelande, som inträffade enär Bevillnings-utskottets arbete till Ridd. och Adeln inkom." — Man kan icke neka att detta regeringens förfarande, för hvilket Gr. Brahe och Toll gjorde sig till verktyg, var ett våld emot adeln, en statskuyp, genom hvilken man påtrugade densamma ett beslut, hvartill ståndet i sjelfva verket icke samtyckt. Också väckte det den största förbittring i sinnena, och var anledningen till de flera afsägelser

dels af adelskap, dels af representations-rätten på Riddarhuset för den riksdagen, hvilka omedelbart följde efter deputationens afsändande till de andra stånden med det stymrade protokolls-utdraget.

Sedan regeringen och de män, som förde dess talan, på detta klandervärda sätt besegrat oppositionen på Riddarhuset, uppvexte i Bondeståndet en fara, den de ej väntat. Bönderne fattade nemligen, sedan bevillningsfrågan redan var afgjord hos de trenne andra stånden, det beslut, att icke bifalla den afgift af 16 sk. för en åbos hemmavarande söner och drängar, samt 8 sk. af krono- och krono-skatte hemman, som i förslaget till bevillningens utgörande blifvit dem påförda, utöfver hvad de efter 1789 års bevillningsförfordning erlagt. Detta beslut säges hafva blifvit taget i samråd med oppositionen på Riddarhuset, för att derigenom bereda något nytt uppslag på riksdagen, emedan följden deraf blef en anseelig brist i det påräknade bevillningsbeloppet, och realisationsplanen ej kunde utföras utan att hela den därför beräknade summan erhöles. Konungen skall hafva blifvit ganska handfallen vid underrättelsen om denna oförmodade vändning i sakerna. Det lärer till och med hafva varit fråga om att bruka våld emot Bönderne; men innan man skred till denna ytterlighet, ville man försöka lindrigare medel. Det beslöts att skicka Toll upp i Bondeståndet, för att på de motspänstige försöka verkan af hans talegåfva. Det var d. 14 Juni, dagen efter sedan bönderne fattat det ifrågasvarande beslutet. Toll inställde sig i Bondeståndet med ett skriftligt uppdrag af Konungen, att på hans vägnar göra en framställning till ståndet rörande den bevillning, som erfordrades till realisationen och riksgäldens afbetalande. Hans tal till Bönderne rörde en stor del af dem till tårar, och med enhälligt ja besvarades det förslag, han framställde, att ståndet skulle frånträda sitt dagen förut fattade beslut och åtaga sig bevillningen utan afkortning. Hans vän Nils Svensson från Skåne, Talmannen vid 1786 års riksdag, afgick genast med en deputation till de andra stånden för att underrätta dem om beslutet. Det var ett dunderslag för oppositionen, som åter såg sig besegrad af samme man. Konungen ansåg den tjänst, Toll vid detta tillfälle gjort honom, så vigtig, att han samma dag gaf honom Seraphimerorden. Straxt derefter afblästes riksdagen.

Man kan ej bestrida att Toll vid Norrköpings riksdag var, hvad man i sednare tider betecknat med uttrycket "*ministre de la diète*." På Riddarhuset var han anförare för

rojalisterna och ledde den svaga Landtmarskalken, och i öfverläggningarna hos Konungen om hvad som borde göras, influerade han betydligt. I ett bref af honom från Norrköping, af d. 7 Maj, heter det: "Konungen gaf mig i går sin absoluta befallning att bli här, till dess hufvudsakerna äro afgjorda vid riksdagen." I hvad som således kan läggas regeringen till last, i afseende på dess handlingsätt vid detta riksmöte, måste Toll äfven taga sin andel af klandret. Det har blifvit rigtadt förnämligast emot honom, emedan han nästan ensam framstår såsom regeringens representant; men rättvisan bjuder att ej glömma, att de flesta af de män, som omgäfvat Konungen såsom rådgifvare, voro hufvudsakligen af lika politiska tänkesätt med Toll.

I slutet af året företog Konungen en resa till St. Petersburg, på hvilken Toll fick befallning att vara honom följaktig. Ändamålet med detta besök i den ryska hufvudstaden var hufvudsakligen att påskynda och bringa till slut de underhandlingar, som vid denna tid voro å bane emellan de båda hofven, om upplifvandet af den beväpnade neutraliteten. Under det dåvarande sjökriget emellan England och Frankrike, hade engelske örlogsmän uppbragt så väl svenska som danska convojer af handelsfartyg, då convojcheferne vägrat låta underkasta dem visitation att de ej förde contraband, och fartygen hade blifvit qvarhållna såsom priser i engelska hamnar, oaktadt de intet contraband haft ombord. Kejsar Paul, vid denna tid missnöjd med England, hade i en declaration af d. 15 Aug. 1800 inbjudit svenska, danska och preussiska hofven att, såsom orden lydde "*retablir dans toute leur force les principes de la neutralité armée, et assurer ainsi la liberté des mers.*" I Sept. samma år intogo Engelsmännen Malta, hvilken ö de vägrade öfverlemna till Paul, ehuru han, såsom Stormästare för Maltheser-orden, på den gjorde anspråk. Detta ökade hos honom ännu mera oviljan emot England, och hade till följd att han d. 7 Nov. lät lägga embargo på alla engelska skepp i ryska hamnar. Det var under sådana förhållanden, som Gustaf Adolf företog resan till St. Petersburg, och medan han vistades der underhandlades och afslöts, d. 16 Dec., conventionen emellan Sverige och Ryssland om en beväpnad neutralitet, till skydd för deras handel. Båda makterna skulle utrusta eskadrar för detta ändamål, och i allt, som rörde detsamma, handla gemensamt. Conventionen är undertecknad af von Stedingk och Rostopsin, och Toll, som äfven deltagit i öfverläggningarna, contrasignerade på Kejsar Pauls speciella begäran

Konungens ratification af densamma. Han fick således införlifva sitt namn med en akt, som för de grundsatser af sanning och rättvisa, hvarpå den är byggd, alltid skall intaga ett hedrande rum i europeiska folkrättens annaler. Samma dag som conventionen slöts emellan Sverige och Ryssland, tecknades en lika lydande emellan Danmark och Ryssland, och tvenne dagar sednare en med Preussen, som hade samma föremål. De nordiska makterna voro således nu åter förenade i ett gemensamt förbund, till skydd för deras underåtares löfliga handel. Men England, mot hvars våldsamma framfart på hafven det egentligen var rigtadt, dröjde ej länge att genom vapenmakt spränga förbundet.

Kejsar Paul fortfor att under detta Tolls vistande i St. Petersburg visa honom samma utmärkta bemötande, som det föregående året. Samma dag som conventionen tecknades, öfversände han till honom alla de ryska ordnarnas decorationer, åtföljde af ett ganska smickrande handbref.

I medlet af Jan. 1801 anträdde återresan till Stockholm. Gustaf Adolf hade redan vid denna tid börjat coquettera med begäret att likna Carl XII. Då Ålands haf passerades, blåste starkt och var en bister köld. Konungen, tunn klädd i uniform och med kraghandskar, satt och frös, men skulle visa sig hårdad såsom sin förebild, och ej låta om kölden. Hans omgifning, som efter etiketten ej kunde påtaga vinterplaggen så länge Konungen ej anlaggt sina, led af kölden. Toll, som äfven frös, försökte flera gånger få Konungen att taga något varmare plagg på sig, men förgäfves. Han hittade då på att berätta, att Carl XII, då han en gång for öfver Ålands haf, tagit pels på sig, ehuru rask och hårdad han ock var. Detta hjälpte; Konungen begärde sin pels, och de andre fingo påtaga sina.

Hvad som med temlig visshet kunde förutses, såsom närmaste följden af conventionerna i St. Petersburg, var en engelsk flottas ankomst till Östersjön vid första vårdag. Både i Sverige och Danmark rustades, och i Skåne sammandrogs en arméecorps, öfver hvilken Toll fick befälet. Det ansågs nödvändigt, att under dåvarande förhållanden förena högsta militära och civila myndigheten i en hand, och Toll förordnades d. 9 Febr. 1801 att tills vidare vara General-Gouverneur i Skåne.

Den 30 Mars var engelska flottan i Sundet, och d. 2 April stod sjöslaget vid Köpenhamn. Kejsar Paul hade blifvit mördad d. 24 Mars, och dessa båda händelser upplöste det nordiska förbundet, innan dess krafter ännu hunnit sam-

manfogas. Sverige jemkade sig så småningom efter den förändrade conjuncturen, och till några förtligheter emellan oss och Engelmännen kom det icke.

General-Gouverneurskapet i Skåne*), ehuru endast till vidare uppdraget åt Toll, blef dock permanent i hans hand ända till revolutionen 1809. Det omfattar en vigtig epoch i den provincens utvecklingshistoria. Enskiftesverket, som gjort Skåne till det fruktbare och folkrikaste ländskap i Sverige, daterar sig från den tiden. Landshöfdingen i Malmöhus län; Gr. von Rosen, lærer vara upphofsman till sjelfva idéen, och det nit, hvarmed han verkade för densamma, kommer alltid att göra hans minne förtjent af aktning och tacksamhet; men det är sannolikt att planen ej stått att genomdrifva, i anseende till det starka motstånd, den rönta från flera högre auctoriteter, om ej T. kraftigt understödt densamma hos Konungen. Det var klart att en man af hans omfattande blick skulle inse de vigtiga följderna deraf, att befolkningen i de stora byarna, med egor och åkerläppar blandade om hvarandra, utan sammanhang och möjlighet att rätt sköta dem, spriddes ut öfver landets yta, med sammanhängande egovälden, der hvar och en var i stånd att ordna sin hushållning med full frihet, efter eget val, utan att vara hindrad af ego-gemensamhet med andra, den ensägens aflägsenhet från den andra m. fl. olägenheter, som medföljde sammanpackningen i byarna. En händelse, som vid denna tid inträffade, bidrog i ej ringa mån att befärdra Rosens och Tolls plan att införa enskiftena i Skåne. Tveque bonddrängar, på ett af grefviinnan Bondes gods, hade laggt sig i försåt för hennes inspector, för att på honom hämnas för det han gifvit hvardera en örfil. De blefvo arresterade af kronobetjeningen, och lemnade i förvar åt ett detachement af Jönköpings regimente, som då låg på kustbevakning i Skåne. Bönder från Borreby och Löddeköpinge, förstärkte med andra, som genom tutande i byhornen med hast blifvit samlade från flera håll, öfverföll militären, och tvingade dem att utlemna de arresterade drängarne. Den lätthet, som sålunda visat sig, att inom några ögonblick genom budkaffar eller byhornen hopkalla en stor folksamling, blef ett skäl mera att spränga de stora, nära tillsammans liggande, byarna.

*) Då Skåne blef svenskt genom freden i Roskild, sattes provinsen under styrelse af en General-Gouverneur, som understundom beklädde samma embete i Halland och Bleking. Vid regementsförändringen 1719 indrogs embetet. Den siste General-Gouverneuren var Riksrådet och Generalen Gr. Carl Gustaf Hård.

Då attributioner af makt, som tillades den nye General-Gouverneuren, lemnade honom ett betydande verkningssält. Han skulle tillse att ärendena vid Landscancellien och con-toren sköttes med drift och skyndsamhet, hvarföre han äf-ven egde rättighet att föreskrifva, hvad han ansåg nödigt för ordning och arbetets fortgång. Då Generalgouverneuren ankom till någotdera af Landshöfdinge-residensen, egde han att ensam utöfva Landshöfdinge-embetet, och kunde äfven bestämna vid hvilka ärenden han ville lägga handen, antin-gen han vistades inom eller utom läne-residenset. Med dessa egde vederbörande Landshöfding då ej att taga någon be-fattning. Derjemte hade han öfverinseendet öfver uppbörds-verket och kronans magasin, högeta tillsyn äfver tullbe-vakningen, och kunde hos vederbörande domare begära extra-ting till beifrande af brott och förbrytelser, samt utse actorer bland lands- och stadsfiskalerne i provinsen, att åtala och utföra sådana mål.

Huru Toll utöfvade sin vidsträckt makt under de 8 år, han beklädde Generalgouverneurs-embetet i Skåne, derom kan ännu, efter nära ett halft sekels förlopp, hans minne med trygghet vädja till provinsens invånare och de traditioner från den tiden, som ännu bland dem fortleva. Iynnerhet blef hans minne kärt för allmogen, som i honom egde ett kraftigt skydd emot de vexationer, för hvilka den genom underordnade embetsmäns egennytta så ofta är blottatäld. Denna tillgifvenhet yttrade sig på ett rörande sätt äfven efter Tolls död, då hans lik fördes från Beckashog till Bonarps hed, för att begravas i den närbelägna Riseberga kyrka. Utan ringaste impuls från någon myndighet hade allmogen, i de trakter liktåget passerade, utsirat grindar och andra passager med löfverk och bestrött vägarne med sand, blommor och granris. Och i talrika skaror såg man bönderne samlade öfverallt, der sorgtåget framskred, för att bjuda det sista farväl åt deras gamle "gubbenör", såsom de kallade honom.

Detta factum är talande nog för sättet, hvarpå T. fört sin förvaltning. Ett annat, icke mindre betecknande, är det, att äfven efter revolutionen 1800, då Tolls ställning till högsta makten helt och hållet förändrades, och den återställda tryckfriheten lemnade ett öppet fält för hvarje slags granskning, ingen enda röt höjde sig till klagan el-ler anmärkning öfver någon hans åtgärd såsom Generalgou-verneur. Sjelf ansåg han detta såsom ett genomgånet eldprof för sin förvaltning, och man hörde honom någon gång säga,

att om något varit att dervid lägga honom till last, så hade man väl ej tegat dermed, då ett anfall emot honom fritt kunnat vågas och utan fara fullföljas. I 1809 års grundlag infördes emellertid det stadgande, att hädanefter ingen Generalgouverneur inom riket finge förordnas, och 46 §., som handlar härom, plägade Toll kalla "min §. i regeringsformen" *).

Såsom statsekonom delade ej Toll de åsikter, som på den tiden voro gängse inom den högre förvaltningen: att det var nödvändigt reglementera för handeln och närtagarne, på det landet ej genom för stor export skulle råka i brist på nödvändighetsvaror, eller skada sig genom för stor import af främmande varor. Han var för sin tid anhängare af den fria handels princip, och hade, i hvad som rörde rättigheten för Skåne att få exportera sina producter, att utstå många strider med flera af de högre embetsmännen, i synnerhet med Gr. af Ugglas, som då var chef för tullstyrelsen och, såsom bekant, en ganska mäktig man. Flera ännu förvarade bref af Ugglas bevittna detta förhållande. Huru Toll tänkte i dessa ämnen kan, bland annat, inhämtas af ett betänkande, som han på K. Carl XIII:s befallning afgaf i Oct. 1809, rörande hvad som i afseende på Skåne borde blifva föremål för stadganden i den förestående fredshandlingen med Danmark. Ehuru T. några månader förut blifvit entledigad från sina embeten och lefde i ett slags onåd på Beckaskog, så vände man sig dock nu till honom, och i den officiella skrifvelsen hette det, att Konungen var öfvertygad, att ingen med mera nit och sakkännedom än T. kunde yttra sig i detta ämne. I det nyssnämnda betänkandet förekommer, bland annat, följande: "En tillåten export af alla Skånes producter, äfvenväl af alla slags kreatur och villebråd, blir i loppet af tiden af större förmån, än det nu låter sig beräkna, och af allt sådant behöfver detta land icke någon annan import från Danmark, än allenast hästar. En chimerique frukten att inom riket kunna komma i brist, vana och fördomar, hafva alltid tillalutit ögon och öron för

*) Det var de skånska possessionaterna, hvaraf många voro missnöjde med Toll för det han stätt på allmogens bästa, andra för det han persifflerat en och annans råhet, hvilka förmått Constitutionsutskottet till detta stadgande. Då förslaget till nya Regeringsformen upplästes på en sammankomst hos Landtmarskalken, och man kom till 46 §.; stötte man på hvarandra, sägande: "Jo, nu skall Tollen få." De drömde ej, de gode Herrarne, att han två år därefter skulle erhålla nästan samma makt, för att frälsa dem från mord och plundring.

rigtiga calculer i dessa ämnen. Lätta och säkra utvägar för afstättning är grunden för all production. *Monopolier och tullsystemer quäffa både omtänka, vilja och flit.*"

Vid tillfället af de befordringar och upphöjelser, med hvilka Gustaf Adolf firade sin andre sons, Storfurstens af Finland födelse, utnämndes Toll på samma dag, d. 9 Dec. 1802, till General af cavalleriet och En af Rikets Herrar.

Under Tolls vistande i St. Petersburg 1790, inträffade Storfurstinnan Helenas förmälning med Arfprinsen af Mecklenburg-Schwerin. I Prinsens svit befann sig, bland andre, Öfverhofmästaren Baron v. Lützow, och denne lät T. förstå att hans regering skulle vara hugad, att genom någon öfverenskommelse med Sverige förvärfva besittningen af staden Wismar och dess gebit, hvilka lågo inne slutna inom Hertigens af Mecklenburg-Schwerin land. Lützows framställning inberättades naturligtvis till Konungen, och under loppet af de följande åren 1800, 1801 och 1802 vexlades flera bref emellan Toll och Lützow rörande detta ämne. I Sept. 1802 afbröts underhandlingen från mecklenburgska sidan, men återtog i Mars 1803 genom ett bref från Baron Lützow till Toll. Konungen var benägen att afstå Wismar, dels för den ringa inkomst det gaf, i förhållande till förvaltningskostnaden, dels emedan det var omöjligt att bibehålla, i fall de fransyska härarne utbredde sig i norra Tyskland. Härtill kom ytterligare att den beslutade realisationen kräfde större fonder, än man beräknat, och regeringen således var i behof af penningar. I början af sommaren 1803 hade saken avancerat så vida, att det blef fråga om att utse fullmäktige å ömse sidor, för att uppgöra en formlig convention. Toll föreslog då Konungen att låta negociationen öppnas i Stockholm och utföras af de embetsmän, som hade egentliga befattningen med de diplomatiska ärenderna; men Konungen svarade, att han för väl kände Tolls tänkesätt och talanger, för att åt någon annan anförtro hvad han från början ansett tjenligt lemna i hans händer. Toll erhöll derjemte tillstånd att göra det val af underhandlingsort, som instämde med hans önskan och kunde förenas med hans öfriga embetsåligganden. Han valde Malmö, och i medlet af Juni 1803 ankommo dit de från mecklenburgska sidan utsedde fullmäktige, Öfverhofmästaren Baron v. Lützow och Kammarkanslern Brünning. Från Stockholm nedskickades till Ts biträde däv. Cabinetts-sekreteraren Frih. Gust. Lagerhjelle, om hvars för- måga och talanger Toll fattat en ganske fördelaktig tanka, alltifrån den stund han närmare lärde känna honom under

rikadagen i Norrköping, der han såsom protokollförande medföljde T. på hans föret omtalade beskickning till Bondeståndet. De hade ifrån den tiden kommit i brevvetling, hvilken fortsattes de följande åren, och var ganska liflig isynnerhet under Gustaf Adolfs vistande med sin gemål i Tyskland, då Baron Lagerhjelm följde honom såsom Cabinetta-sekreterare.

Negotiationerna i Malmö räckte ej länge, ty det hufvudsakliga var öfverenskommet redan på förband genom brevvetling. Den 15 Juni började konferenserna, och d. 26 i samma månad tecknades conventionen. Wismar med dess gebiet förpantades på 100 år åt Hertigen af Mecklenburg-Schwerin, emedan tyska rikets lagar ej medgäfvos att afhända det genom köp, såsom varande ett rikslän. Hertigen erlade till Sverige en summa af 1,250,000 Rdr Hamb. B:co, och afstod dessutom från en fordran, han egde hos svenska regeringen af 64,000 Rdr s. m., sedan den tiden då det tillämnade giftermålet emellan Gustaf Adolf och den mecklenburgska prinsessan återgick.

De följande årens händelser rättfärdigade fullkomligt det kloka och välberäknade af Wismars afträdande. Det besattes, jemte det öfriga Mecklenburg, af Fransmännen, dem säkerligen ingen svensk gränspåle vid wismarska gebitet afhållit från dess intagande. Nu skördade riket deremot en betydlig fördel af dess afträdande. Af förpantningssumman erhöi banken 700,000 Rdr, till inköp af silfver för realisationen, och resten nedsattes hos bankierhus i Hamburg, såsom fond för vexeloperationer, intill dess den uppslukades af kostnaderna för kriget i Pommern och Finland.

Tvenne drag af Toll, hörande till denna underhandling, böra ej här förbigås; det ena att han i ett bref till Konungen tillskref Baron Lagerhjelm skicklighet mera än sin egen negociationens framgång; det andra, att då Hertigen af Mecklenburg-Schwerin vid ratificationernas utvexlande lät tillställa honom en gulddosa, med en deri innesluten antvining på 1000 ducater, nedsatta för hans räkning hos en bankier i Hamburg, emottog han väl gulddossan, såsom en vanlig ministerpresent vid dylika tillfällen, men återsände deremot anvisningen på ducaterna.

I Augusti 1805 företog Konungen med sin gemål den bekanta resan till hennes anförvänder i Tyskland, der han vistades hela året 1804 och ända till början af 1806. Det var under denna tid, som han hos sig stadgade tanken och beslutet att uppträda såsom krigförande emot Napoleon.

I början af 1804 erhöill Toll, som hela tiden under Konungens frånvaro vistades här hemma, befallning från honom att uppgifva hvad beredelser och anstalter, som kunde blifva nödvändiga för att den följande våren kunna samman- draga en armée i Sverige, i fall Napoleon skulle låta besätta Danmark för att stänga Sundet för Engelsmännen. Eram på sommaren kom ett uppdrag, som ännu närmare tydde på de krigiska planer, med hvilka Gustaf Adolf nu umgicks. T. anbefalltes att upprätta calculer öfver de kostnader, som skulle åtgå för att utrusta och till Pommern öfverföra en styrka, alternatift af 12, 16 å 20,000 man, samt att uppgifva hvad dess underhåll och förseende med alla behof månadtligen skulle kosta. Ännu lidande af en långvarig sjukdom, som bragt honom nära grafven, utarbetade Toll dessa calculer, och öfversände dem i ett hand- bref till Konungen, hvåri han fästade hans uppmärksamhet på några af de följder, som skulle uppstå, i fall han beslöt att actift deltaga i kriget emot Frankrike. "Hvad som icke", heter det, "hörer till calculen, men väl till sanningen och följderna, det är, att om E. Maj:t med hvad större eller mindre styrka det än vara må, blifver deltagande i närvarande Europas troubler, så förlorar dess rike i den mån eljest arbetande händer användas på främmande botten, och dessa förluster få en progressif multiplikation vid hvarje rekrytering." Dessutom nedlades i sjelfva utvecklingarne för calculerne åtskilliga reflexioner, hvilkas tydliga syfte var att peka på svårigheterna för ett krig. Såsom icke rådfrågadt om sjelfva företaget, blott anbefalld att uppgöra calculer, kunde T. ej gerna directe till Konungen säga mera än han sade; men i ett bref af samma dag till Frih. Lagerbjelke, som behandlade de diplomatiska ärenderna hos Konungen under hans vistande på tysk botten, expectorerade han sig utförligare i ämnet, i afsigt att Lagerbjelke vid tillfälle deraf skulle göra bruk. Af Lagerbjelkes brevexling med Toll under denna tid ser man, att han äfven gjort det. I ett bref från Carlsruhe af d. 8 Sept. 1804, skrifver Lagerbj.: "Jag har successift haft den äran emottaga E. Exc:s bref af d. 22 och 30 Aug., och med största interet läst dem. Huru lyckligt om sådana tankar, sådan kännedom af hvad det allmännas väl rör, sådan känsla för hvad fäderneslandets bästa kräfver, vore så allmänna, som min enskilda vördnad för dylika egenskaper är liflig och upprigtig. Jag har af dessa bref gjort godt bruk; men emot passionen strider det kalla öfverräknandet med alltför olika vapen." Öfverhufvud visa

de berättelser, som i Frih. Lagerbjelkes bräf till T. under denna tid förekomma om hans samtal med Konungen rörande de politiska affärerna, att Lagerbjelke på ett hedrande sätt uppfyllt sin embetsmannapligt, att ej fördölja sanningen för monarken: Men Gustaf Adolf hade, i en för honom sjelf och riket olycklig stund, under vistandet i Baden gjort bekantskap med den svärmiske Jung-Stilling och hans skrifter, och de apokalyptiska grubblerierna började redan nu försmörka hans förstånd. Han ansåg sig vara den, som skulle besegra det i Johannis Uppenbarelse förekommande "vild-djuret", och detta kunde naturligtvis ej vara någon annan än Napoleon. Ehvad ock upplyste och för det allmänna vältänkande män måtte framställa, för att afråda honom derifrån, så förblef han dock orubbligt vid sin engång fattade förresats, att deltaga i kriget emot Napoleon. Redan innan han återvände hem från Tyskland, hade han låtit Hof-cancelleren v. Ehrenheim med engelska sändebudet Pierrepont, d. 3 Dec. 1804, i Stockholm afsluta en convention om en subside af 80,000 p:d sterl., för att sätta Stralsund i kraftigt försvarsstånd emot Fransmännen, och i 4:e art. heter det uttryckligen, att stadganderne i de tvenne föregående "äro fotade på den grundvalen, att Sverige i denna stund är en af de makter, som förklarar sig krigförande." Genom denna convention, som hölls hemlig, bestämdes således Sveriges yttre politik för det återstående af Gustaf Adolfs regeringstid.

Om sommaren 1805 sammandrogs ett stort läger i Skåne, dit Konungen äfven kom. Hans afsigt var att, så snart tillräckliga subsidier kunde erhållas från England, med en svensk corps öfvergå till Pommern, för att i förening med en rysk, som der skulle landstiga, företaga activa krigsoperationer emot Fransmännen. Toll deremot var af den åsigten, att Konungen ej borde gå längre, än att han för de emot Frankrike allierade öppnade Pommern och höll Stralsund besatt, för att derigenom lätta deras operationer. Af samma tanka var den kunnige och aktningsevärde Cancelli-presidenten, Frih. v. Ehrenheim. Både han och T. gjorde allt hvad de kunde, för att förmå Konungen till den inskränkning i sina planer, som nyss nämndes; men utan framgång. Ett vackert intyg om deras bemödanden i denna väg förvaras i en stroph, som förekommer i en depeche från dåvar. ryske ministern vid svenska hofvet, Mr v. Alopeus, till ryska cabinettet. Deri beklagar sig Alopeus öfver Toll och Ehrenheim, såsom de der "*travailloient de concert à derouter le Roi dans ses bon-*

nos intentions contre la France, et pour le retenir dans une neutralité inactive.” Det hörer till Gustaf Adolfs besynnerligheter eller inskränkthet, måhända till det begrepp, han gjorde sig om hvarje embetsmans pligt att, ehvad han ock sjelf tänkte, göra sig till blindt redskap för Konungens vilja, att han befalle Toll föra underhandlingarne med engelske ministern Pierrepont om medel för just samma företag, hvarifrån han afkrädt Konungen. Han tyckes ej hafva haft någon aning om huru många utvägar en skicklig diplomat eger, att lägga svårigheter i vägen för hvad han ogillar, och leda underhandlingarne dit han vill, utan att synas brista i fullgörandet af de befallningar, honom blifvit gifna. T. skulle nu, som sagdt är, underhandla med Pierrepont om subsidier. Lyckan gynnade honom dervid så, att conventionen kunde inskränkas endast till subsidier för en ökad garnison i Stralsund. Konungen ville hafva subsidier för en armée-corps; men den summa, som från svenska sidan fordrades (vi känna ej om det var Tolls calculer eller någon annans, som dervid lades till grund), var så högt tilltagen, att andra makter erbjödo sig att för samma summa uppställa 10,000 man mera, än Sverige erbjudit. England ville derföre ej betala hvad Konungen fordrade, och frågan om subsidier för en armée-corps förföll för ögonblicket. Den convention T. tecknade med Pierrepont i Helsingborg, d. 31 Aug. 1805, inskränkte sig derföre dertill, att Sverige åtog sig att förstärka garnisonen i Stralsund med ytterligare 4,000 man, så att den inalles utgjorde 8,000 man, för hvilken styrka England skulle i subsidier erlägga 7,200 p:d sterl. i månaden. Stralsund skulle deremot hållas öppet för de allierade makternas trupper och särskildt för en rysk corps, som skulle landstiga i Pommern.

Samma dag conventionen slöts med England, tecknade T. en annan med Hr v. Alopeus, hvilken hade afseende på ryska truppers landsättande i Pommern.

Det hade således lyckats Toll att för närvarande afböja ett närmare deltagande å Sveriges sida i krigsoperationerne. Men det dröjde ej länge innan nya händelser, i förening med Konungens envishet, skulle bringa sakerna till den utveckling, denne så ifrigt önskade.

I medlet af Sept. begaf sig Gustaf Adolf med sin gemål till Beckaskög, der de vistades till den följande månadens slut. Engelske ministern infann sig der äfven. Nu hade preussiska hofvet, som länge uppehållit de allierade med hoppet om samverkan emot Napoleon, bestämdt för-

klarat sin neutralitet i den stora striden. England var således angeläget att i Pommern få en styrka samlad emot Fransmännen i Norra Tyskland, och Pierrepont fick befallning att förnya subsidieanbudet till Gustaf Adolf. Denne uppdrog åter åt Toll att underhandla med honom. Toll hade en liflig förkänsla af det olycksbådande i Konungens företag, hvars vidtutseende följder för riket dessutom svårligen kunde undgå ett så ljust förstånd som hans. Sedan hans föreställningar ej på Konungen gjort någon verkan, föresatte han sig att begagna alla de små chikaner, han kunde upptänka, för att försvåra underhandlingen med Pierrepont. Vid hvarenda punkt öfverdref han anspråken, pekade, och framställde emot Englands önsknings hvarje dag en ny svårighet, som med nya uppoffringar skulle öfvervinnas. Han försökte ledsna ut Pierrepont och bringa honom till något häftigt steg, som Toll kunde begagna för att göra Konungen ond. Men Pierrepont var den mest fogliga och kalla Engelsman — han stod ej att reta. Dessutom föll det ibland Konungen in att själf föra underhandlingen, och då gick det helt annorlunda till.

Riksdrotset Grefve Trolle Wachtmeister vistades denna höst på sin egendom Ljunghy, i granskapet af Beckaskog. Han egde äfven Årup, likaledes i närheten af Beckaskog; och som Konungen ej sett Årup, som är särdeles gynnsamt af naturskönhet, så skulle Riksdrotset der en dag gifva honom en middag, till hvilken hela Beckaskogs-societeten, och således äfven Pierrepont, infann sig. Efter måltiden företogs en promenad, då Konungen yttrade till Riksdrotset att han nu ämnade gifva Engelske Ministern svar på de senaste propositionerna, i enlighet med hvilka traktaten sedermera kunde uppsättas och underskrifvas. Han vinkade Pierrepont till sin sida; och nu vandrade efter dem hela sällskapet utför en lång allé, som leder till några qvårnar. Efter promenadens slut befälde Konungen Toll att uppsätta och underteckna traktaten. Detta skedde äfven på Beckaskog, d. 3 Oct. 1803. — Allén vid Årup, der Sveriges activa deltagande i kriget emot Napoleon bestämde, kallas ännu i dag, till minne deraf, "coalitionsallén."

På detta sätt tillkom den nyssnämnde traktaten. Sverige skulle landsätta 12,000 man i Pommern, att agera i förenig med de ditväntade Ryska trupper. Subsidierne beräknades till 12½ L. Sterling per man om året, så länge kriget räckte. I utrustningskostnad, och för truppernes

bemäktad efter kriget, utfäste sig England att erlägga en summa, svarande emot 8 månaders subsidier, och att till förbättring af Stralsunds fästningsverk ytterligare betala 50,000 L. Sterling.

Sedan Konungen på detta sätt beredt sig möjligheten att få uppträda emot "vilddjuret", och den lilla Svenska corpsen blifvit öfverförd till Pommern, lemnade han d. 30 Oct. Beckaskog, för att äfven för sin person begifva sig dit. Händelserna i Pommern och Lauenburgska landet, och den snöpliga utgången af Konungens fälttåg, höra icke till vårt ämne.

Toll fick stanna hemma då Konungen ryckte i fält. Sedan Generalguverneur i Skåne hade han sin dryga andel i omsorgerne för truppernes transport, och allt hvad från Svenska sidan behöfde arrangeras för företagen på Tysk botten. I Febr. 1806 ökades hans uppdrag med ett nytt; Konungen förordnade honom nemligen att föra högsta befälet i Skåne, Halland, Blekinge, Vestergöthland och Bohus län. Anledningen hertill var den plan, Napoleon vid den tiden troddes förhafva, att stänga Sundet för Engelsmännen, och med sina trupper besätta Östersjöhamnarna, liksom han redan af Preussen fordrat att mynnningarne till alla Tyska floder vid Nordejön skulle spärras för Engelska skepp. En Fransysk flotta var utlupen från Brest, den Holländska i Nydyp rustades, och transportfartyg samlades vid Helder; man hade således skäl nog till den förmodan, att Napoleon hade försöka något handstreck emot Carlssten och Göteborg, för att derifrån lättare kunna utföra sina afsatier emot Englands handel på Östersjön, eller också, ifall någon öfverenskommelse med Danmark var uppgjord, i förening med denna makt verkligen söka stänga Sundet. Toll lät, så snart rustningarne i Holland avancerat såvida, att något brotag derifrån kunde försökas, förstärka garnisonerne på Carlssten och Nya Elfsborg, briaga bestyckningen i förbättrade och, och proviantera dem för tvenne månader. Escadern Göteborg gjordes klar att utlöpa, liksom skärgårdsflottan Malmö, och tvenne recognoseeringsfartyg utrustades för Nordejön och att observera Bälterna. Regimenterna i Vestergöthland och Bohus län sattes i marchfärdigt stånd, och ett fältartilleri sammansattes i Christianstad. Det befarade fallet uteblef emellertid.

Om sommarn 1806 fick Toll ett långvarigt Kongl. befallning på Beckaskog; Drottning Fredrika, med de båda äldsta prinsessorna, dithom d. 21 Juli, för att der invänta Konun-

gens återkomst från Pommern. Kronprinsen var äfven i Skåne, och bodde på Grefve Ruuths egendom Karsholm, i gränsskapet. De kungliga barnen roade sig i trädgården vid Beckaskog att anlägga en liten gång, tvers öfver en grön plan, genom en dunge af plommonträn. Toll lät, så länge han lefde, underhålla denna gång, och försummade ej då han promenerade der förbi med sina gäster, de måtte vara hvilka som helst, att berätta huru den tillkommit. Till och med då skugggrädsan för allt, som på något sätt påminte om den afsatta konungafamiljen, var som störst, åtnade han sig ingen tystnad i detta hänseende. Det var för den gamle ett oskyldigt minne af barn, med hvilka han lekt, och han tyckte med rätta att politiken ej dermed hade något att skaffa. Ännu 1816, då Carl Johan besökte honom på Beckaskog, fanns gången; och om anekdoten ej berättades directe för den kunglige gästen, så är det dock temligen säkert, att den genom personer i hans omgifning kom till hans kännedom.

Den 5 Sept. 1806 ankom Gustaf Adolf från Pommern till Beckaskog, och vistades der med sin öfriga familj ända till d. 10 Nov., då de alla samtliga begäfvu sig till Malmö för att der tillbringa vintern. Toll måste naturligtvis, såsom provinsens Generalguverneur, för denna tid äfven taga sin boning der.

Efter Gustaf Adolfs hemresa till Sverige hade Fransmännen, under Marskalk Mörtier, gjort ett infall i Pommern, men af våra trupper, under Generalguverneuren Pihl von Essen, blifvit åter drifna öfver gränsen. Derefter hade ett stillestånd med 10 dagars uppsägelse blifvit afslutad emellan de nyssnämnde befälhafvarne, d. 18 April 1807 i Schlattkow. I Pommern hvilade således krigsrörelserna, ut der det den stora campaignen emellan Fransmän samt Ryss och Preussare fördes i Preussen och Polen. Gustaf Adolf beredde sig att, såsom han hoppades, på ett afgörande uppträda i fransyska arméens rygg vid Odern, och för detta ändamål conventioner med England och Preussen om särskilda hjälpecorps, hvilka skulle stöta till svenska trupperne i Pommern och ställas under hans öfverbefäl. Den Preussiska corpsen, under Blücher, utgjorde 5000 män, och skulle efterhand ökas till dubbelt; 10,000 Engelsmän under Lord Cathcart skulle äfven ställas till Svenskarne, som utgjorde en lika styrka. Gustaf Adolf skulle således, när alla dessa trupper hunnit förenas i Pommern, se sig i spetsen för omkring 30,000 män. Hade

varit en man af mod och talanger, som förmått uppelda. Tyskarnes entusiasm och förstått föra en här, så hade hans företag möjligen kunnat blifva af betydande följder för den gemensamma saken. Men han saknade alla de egenskaper, som hänföra krigaren och leda till seger, och kunde med sin stela personlighet aldrig verka på folklynnnet. Af hans uppträdande på krigsheatern var således föga att vänta något resultat, lika litet nu som 1804. Toll, som kände honom väl, förutsåg ganska säkert att han ej var den man, som skulle på något viktigt sätt gripa in i sakerna, utan snarare bringa sig och sin armé i ofärd, när han kom ut på egen hand. Han lagade därför att han fick åtfölja honom på det nya tåget, för att vara till hands, ifall goda råd och fäktlighet skulle behövas för att reda sakerna. Han stod vid denna tiden mycket väl hos Konungen, som hade stor tanka om hans talanger och djupa förstånd, ehuru de invändningar, han ibland gjorde emot Gustaf Adolfs apokalyptiska funderingar, aldrig förmådde rubba hvad som redan stadgat sig till fixa idéer i dennes hufvud. Det var dessa, som hufvudsakligen lågo till grund för Gustaf Adolfs politik, den således hvarken Toll eller någon annan förmådde ändra. Det kunde därför blott blifva fråga om, att leda sakerna till en så dräglig utgång som möjligt.

Nå Konungen d. 11 Maj afreste från Malmö för att öfvergå till Pommern, åtföljdes han af Toll. Vid ankomsten till Stralsund fann Konungen der för sig General Armsfelt, som ännu ej var återställd efter en blessyr, han erhållit i någon af träffningarne med Fransmännen. De båda antipoderna Toll och Armsfelt sammanträffade således åter i början af ett krig, liksom för 19 år sedan i Finland. Denna gången blef det Armsfelts tur att resa. Konungen hade beslutit att sätta de Svenska trupperne under befäl af Toll och Generallicutnanten Frih. Wrede. Han ville blifva af med Armsfelt, med hvilken han var missnöjd; och han torde väl också haft det förståndet inse, att det ej gick an att sätta denne och Toll bredvid hvarandra i militära operationer. Tolls första uppdrag, efter ankomsten till Stralsund, blef att på godt manér få Armsfelt att resa hem. Detta uträttade han på ett så artigt och förbindligt sätt som möjligt; och det är troligt, att Armsfelt ej ogerna såg sig befriad från all verksamhet tillsammans med sin gamle antagonist.

Emellertid utvecklade sig de stora händelserna på krigsheatern vid Weixeln och Niemen, under det Gustaf Adolf allig overksam i Pommern. Efter mördande och hårdnackade

strider, ifrån d. 5 till d. 15 Juni, ledo Ryska och Preussiska härarna det afgörande nederlaget vid Friedland d. 14 Juni, hvilket hade till följd först ett stillestånd, och der-
 efter freden i Tilsit. Genom stilleståndet blef den Blücher-
 ska corpsen under Gustaf Adolfs befäl öfverksam, och han
 hade således endast kvar sina Svenska trupper och de En-
 gelska, som nu efterhand började anlända. Genom Toll lät
 han d. 23 Juni sluta en ny convention med Pierrepont om
 subsidier för ytterligare 4,000 man, som från Sverige skulle
 öfverföras till Stralsund. Oaktadt sakerna nu voro afgjorda
 på den stora krigsteatern, och Gustaf Adolf ej hade mer
 än 10 à 12,000 Svenskar att röra sig med, föll han på
 den vansinniga idén att uppsäga stilleståndet med Frant-
 männen. Förgäflves gjorde honom Essen, Toll och Wrede
 de kraftigaste föreställningar deremot; han stod kall och
 orörlig mot deras skäl, påstod att allt skulle gå bra, och
 höll sig för öfrigt till Uppenbarelsebokan. Då General
 Wrede, sista gången han förnyade sina föreställningar, gick
 ut från Konungen, sade han högt till de utnämnda
 adjutanterna: *"Nu är han rentaf galen."*

Den 2 Juli, om morgonen, skickade Konungen en ad-
 jutant till Toll, med tillsägelse att han skulle hålla sig
 hemma i sitt kvarter, tilldess Konungen i ett angeläget
 ärende efterskickade honom. Toll åtlydde naturligtvis be-
 fallningen, men intet bud kom från Konungen. Då Toll,
 som skulle äta middag hos honom, kom upp till taffeln,
 gick Konungen emot honom och sade, att orsaken hvarföre
 han befallt honom hålla sig hemma var den, att han velat
 undvika ytterligare föreställningar af honom emot stillestån-
 dets uppsägande. Detta var nu redan gjort på förmiddagen.
 Han hade skickat sin Öfveradjutant, Major von Bassewitz,
 till Marskalk Brune, hvilken nu commenderade den Fran-
 syska armécorpsen, med formelig uppsägning af vapenhvilen.
 Den 12 Juli, vid midnatten, kunde fiendtligheterna åter
 börja. Marskalk Brune hade under sitt befäl en styrka,
 som ansågs utgöra fullt tre gånger den Svenska corpsens,
 således några och 30,000 man. Våra trupper voro delade
 i tvenne fördelningar, hvaraf den högra commenderades af
 General Toll, den venstra af General Wrede.

Innan vi berätta om krigshändelserna torde ett upp-
 träde böra beskrifvas, som Tolls dåvarande Adjutant, Hr
 af Wingård, omtalar i sina *"Minnen."* Det var samma dag,
 som stilleståndet lopp tillända den följande midnatten. Ko-
 nungen hade tagit sitt högkvarter i Jägerhaus, bakom Ra-

venhorst, ett så farligt ställe, att Fransmännen der med lätthet kunnat taga honom, sedan de efter midnatten satt sig i rörelse. För att förmå honom begifva sig derifrån, satte Toll sig i skymningen till häst, åtföljd af Wingård, och begaf sig dit. Vid framkomsten stod Konungen med hela sin stab utanför huset. Hans ridhäst framfördes, och en Tysk Ryttmästare Teeden, som då tjente vid Mörnerska basarerna, laddade högtidligen de af Konungen från Sverige medtagna Carl XII:s pistoler, med hvilka, enligt Teedens yttrande, Konungen ej blott skulle drifva Fransmännen tillbaka, utan befria Tyskland och Frankrike, derigenom att han jagade Napoleon en kula genom pannan. Alla togo hattarne af för pistolerna under detta vansinniga tal och de böner, som deri inblandades för framgången af det stora företaget. Konungen såg mycket förnöjd ut, men "H. Ex. Toll" — säger Hr af Wingård — "var mörk i lägen och föste sin Konung, med synbar ovilja öfver uppträdet, in i ett rum af den otrefliga, gamla byggnaden." Efter en stund bröt Konungen med sin stab upp, och begaf sig närmare Stralsund.

Ett par timmar efter vapenhvilans slut anfello Fransmännen den trupp af Tolls fördelning, som stod vid Damgarten, och gingo öfver gränsen. Det var klart att med den öfverlägsna styrka, Brune hade, skulle bästa resultatet af krigsrörelserna för Svenskarne på sin höjd blifva, att de kunde manövrera sig in i Stralsund utan alltför stor förlust. Det var också hvad som skedde, sedan de d. 13 och 14 Juli, under reträtten från gränsen, försvarat sig steg för steg emot de truppmassor, med hvilka Fransmännen alltjemnat sökte öfverflygla de små kopsarne. Förlusten vid båda fördelningarne steg ej högre än till 217 man, döde och sårade. Vid Tolls fördelning var den minst. Man fruktade en stund att Fransmännen kastat sig emellan de båda fördelningarne, och att Toll med sin corps blifvit tagen, hvilket Konungen äfven befarade. Då Toll kom fram vid passet Pütt, der Konungen befann sig, visade denne sin glädje öfver att se honom oskadd på ett sätt, som hos denne stete monark var ganska ovanligt. Han steg af hästen, gick fram till Toll, omfamnade och kyssade honom.

Toll var nästan den siste af sin fördelning, som inryckte i fästningen. Då han kom inom porten sade han till sin Adjutant af Wingård: "Skicka dem ett visittkort och tacka för saluten", hvarpå denne lät affyra några af de profva kanonerne i riktningen mot Fransmännans batteri vid

Pütt. Desse hade nemligen starkt kanonerat på Toll och hans trupper, under det de från nämnde pass drogo sig in i fästningen. Hr af Wingård i sina "*Minnen*" yttrar härom: "Toll var icke allenast en ganska klok och skarpsinnig General, utan äfven ganska käck för sin person, det hade jag och alla andra sett hela dagen, under hvilken han, mer än han behöfde, blottställde sig, klädd i sin stora uniform med decorationerna, ridande på sin stora hvita häst, och många fiendtlig kula rigtades emot hans person. Jemväl när vi slutligen kommo emellan Pütt och Tribbesees front, på hvilket förra ställe, såsom högt beläget, Fransoserne ändtligen uppförde kanoner, rigtades flera kulor på honom; som fienden trodde vara Konungen, sjelf, hvilken byligen der vistats."

Gustaf Adolf läg nu med sin lilla armécorps instånd i Stralsund, som af Fransmännen blockerades. Den 27 Juli, om aftonen, ditkom underrättelsen om freden i Tilsit, åtföljd af anbud både från Kejsar Alexander och Konungen i Preussen att bemedla fred emellan Sverige och Frankrike, hvartill Napoleon visat all möjlig benägenhet. Men i Gustaf Adolfs hufvud stod nu så till, att han i ett bref till sin svåger, Hertigen af Braunschweig-Oels, dagen efter sedan han emottagit underrättelsen om freden i Tilsit, skref: "Jag känner icke någonting i världen, som skulle kunna förmå mig att underhandla med Neapoleon Buonaparte; ty jag skulle derigenom förråda icke allenast de skyldigheter och de grundsatser, som böra förblifva heliga för hvarje dygdig människa, utan jag skulle tillika *underskrifva min tåmliga och eviga olycka.*" Med honom var således numera ej möjligt att komma till rätta på förståndigt sätt i statssaker — hans själsförmögenheter voro synbarligen rubbade genom grabblerierna öfver Uppenbarelseboken och Jungs skrifter. Samma dag som han skref det nyssnämnda brefvet till sin svåger, förviste han Toll till Rügen, för att der, såsom det hette, i Konungens frånvaro föra öfverbefälet öfver de 7,500 man Engelska trupper under Lord Cathcart, som blifvit landsatte på denna ö, egentligen för att afvakta den engelska flottas ankomst till Östersjön, som skulle bombardera Köpenhamn. Då Tolls bortsändande från Stralsund så noga sammanträffar med tiden, då Gustaf Adolf först fick kännedom om freden i Tilsit, så kan det knappast betvivlas att det varit missnöje med Tolls framställningar och råd, i afseende på hvad som borde göras i den numera helt och hållet förändrade ställningen, som föranledde hans förvisning till Rügen. Dit kommo efterhand både General Wrede

och Generalguverneuren von Essen, likaledes bortskickade från Stralsund, emedan de gjort Konungen föreställningar emot hans okloka planer och förehafvanden.

Toll låg nu ett par veckor overksam på Rügen, der han blott hade ett par hundra man Svenskar under sitt befäl. Commandot öfver Engelska corpsen var det mera till namnet, än i verkligheten. De båda generalerne gjorde hvarandra ömsesidiga besök, och Cathcart presenterade Toll ett förslag öfver corpsen, sedan första relationen med Engelsmännen blifvit inledd derigenom, att Toll skickade Hr af Wingård till dem, för att etablera signaleringar till ömsesidig säkerhet. Denna omsorg togs så väl af den annars temligen stele Cathcart, som blef förtjust öfver Tolls uppmärksamhet, att ingen collision uppstod i den kinkiga befälsfrågan. En dag då Toll från ett besök i Stralsund återkom till sitt högkvarter Nasewitz, fick han underrättelse att Cathcart varit der, såsom han sagt, för att taga afsked, och då Toll andra dagen for att besvara visiten, var Cathcart med hela sin corps afseglad till Köpenhamn.

Natten emellan d. 18 och 19 Aug. smög sig Gustaf Adolf med sina trupper, i all tysthet, ur Stralsund öfver till Rügen. Vid landstigningsstället var Toll, såsom högste befälhafvaren på ön, honom till mötes. "Hvad tror general Toll" — sade han — "att historien kommer att säga om Stralsunds uppgifvande till Fransmännen?" "Den skall säga" — svarade Toll — "att E. Maj:t, innan ännu löpgrävar blifvit öppnade eller breche skjuten, öfvergifvit en fästning, späckad med 1200 kanoner och försedd med tillräcklig garnison."

På Rügen sattes nu åter Toll och Wrede till deras förra befattningar af fördelningschefer. Hela styrkan utgjorde ej mer än omkring 13.000 man. Natten emellan d. 24 och 25 Aug. togo Fransmännen Dänholmen, en liten ö emellan Stralsund och Rügen, och de transportmedel, som samlades, både i Stralsund och på flere ställen af Pommerska kusten, visade tillräckligt hvad de hade i sigte emot de på Rügen, med hafvet bakom sig, instängde Svenskarne.

Gustaf Adolf var ledsen och sjuk af förargelse redan då han kom till Rügen, och hans tillstånd förbättrades visserligen icke af den allt mera bistra aspect, sakerna med hvarje dag antogo. Den 29 Aug. lemnade han Toll öfverbefälet öfver arméen, och general Wrede fick resa hem till Sverige. Dit sökte Toll förmå Konungen att äfven begifva sig; men det definitiva beslutet om hemresa togs ej förrän

en konferens emellan T. och General Reille visat, att Fransmännen fast beslutit bemäktiga sig Rügen, och ej kunde förmås till någon vapenhvila. Denna konferens begärdes från svenska sidan af Toll, genom ett bref till Brune, och egde rum vid Altefehr på Rügen d. 5 Sept., på f. m.; men då Toll dervid hade att framställa förslag, dikterade af Konungen, så var lätt att förutse, att underhandlingen ej skulle leda till något resultat. Toll fick nemligen befallning att, utom vapenhvila och Rügens förklarande för neutralt, *yrka hela Pommerns utrymmande af Fransmännen!* "Skulle" — heter det vidare i instructionen för Toll — "likväl franske befälhafvande Generalen enständigt yrka på en fransysk garnisons qvarstannande i Stralsund, så tillät R. Maj:t H. Exc. att slutligen deruti ingå, emot vilkor af svenska garnisonens bibehållande på Rügen, men i hvilket sednare fall K. Maj:t ej ville taga någon besättning med Pommerns styrelse." Konungen syntes vara så öfvertygad att Fransmännen skulle gå in på hans förslag, att han i icke mindre än fyra särskilda bref, hvaraf trenne äro daterade på en och samma dag, lät sin Cabinetts-sekreterare Frih. af Wetterstedt meddela T. föreskrifter om hvad, som skulle iakttagas i afseende på titulaturen vid den förmodade conventionens afslutande. Man kan föreställa sig Reilles förvåning att få åböra dylika propositioner, och konferensen slöts med hetta å ömse sidor. Reille rusade, under eder och svordomar, ut ur konferens-rummet ner till båten, som skulle föra honom och hans adjutanter till Stralsund; och Toll arg och het kastade sig på sin häst, och red hem med de sina. I rapporten till Konungen om konferensen säger han, att General Reille beständigt återkom till samma phras, att Marskalken hade befallning taga Pommern och Rügen; han hade det ena, han skulle taga det andra, ehvad uppoffringar det än kunde kosta, och kunde icke ingå i något annat arrangement än, "*peut-être la manière d'évacuer Rügen*"; men han visste likväl icke häruti Marskalkens mening. Alla förslag om vapenhvila afböjdes, under förklarande att om Marskalken gjorde ett uppskuf i hvad han kunde företaga, så blefve han derför ansvarig inför sin regering. Slutligen frågade Toll om han skulle inställa sig personligen hos Konungen i Bergen, då han derom afbildade befallning. "Jag tror eljest" — sade han — "min närvaro nödig, för att icke ådraga mig det omdömet, vid en förmodligen inträffande katastrof, att hafva varit frånvarande." Couriren återförde befallning till Toll, att, så vida det väntade anfallet under natten uteblef, morgonen derpå infinna sig i det kongl. höggvarteret.

Då Toll på utsatt tid der inställde sig, samodade han H. Exc. Frih. von Essen att vara sig följaktig då han ingick till Konungen, för att blifva vittne till hvad som skulle förfalla. Illamående, nedslagen och förtretad öfver den ställning, hvori han bragt sig och arméen, emottog nu Gustaf Adolf Toll. Vid ett föregående samtal med honom, sedan arméen blifvit öfverförd till Rügen, hade Konungen förklaradt sin vilja att den öfver vintern skulle försvara sig på ön, och Toll hade förgäfvets föreställt honom omöjligheten häraf. Samma förslag återtog nu, och då Toll försäkrade att det var alldeles overkställbart, befallte Konungen honom att skriftligen uppsätta sin tanka och skälen för densamma. Detta gjorde Toll genast, och afgaf den i form af en underdånig rapport, som hade följande lydelse:

"Sedan den hafde konferens med franske befälhafvaren Adagalaggt omöjligheten att med godo få någon del af Pommern åter, eller kunna hoppas neutralisera Rügen, åligger mig underdånigst föreställa att det blir omöjligt försvara denna ö med den styrka här nu är, jemförd med den mångdubbelt större makt, som anfaller eller kan snart samlas och förökas. Öens öfvergång i fiendeväld är i alla fall en visshet, om ej förr åtminstone då en sednare årtid betager möjligheten både till hjälpsändning och reträtt; om och när den sednare skall göras, blir det med lika ofelbara, som betydliga förluster, kanhända af allt. Den enda gnista af hopp vore, om en convention kunde vinnas med fienden, att reträtten och öfverlemnandet af ön skedde med minsta förluster, som möjligheten medgäfv; kanhända är detta enda utvägen att rädda kärnan af arméen."

Efter lång tvekan och öfverläggning med sig sjelf, tecknade Konungen slutligen följande mening på Tolls rapport: "I följd af hvad utaf Herr Generalen Frih. Toll blifvit rapporterat, öfverlemnas nämnde General att vidtaga nödiga mått och steg till befrämjande af arméens heder och säkerhet." Då Toll återfick rapporten med denna Konungens påskrift, observerade han att Gustaf Adolfs namn derunder saknades. Han framräckte då åter documentet, med begäran att Konungen ville underteckna hvad han skrivit; men denne sköt med häftighet papperet ifrån sig, utan hvarken svar eller underskrift. "Ja, det kan också vara likgiltigt" — sade Toll — "jag hade till och med ej behöft detta, ty i farans ögonblick får en bra karl icke frukta att blottställa sitt hufvud." Konungen gaf Toll ett tecken att lemna rummet. Då han gick ut, öppnade han dörren på vid gavel,

så att alla de, som voro i yttre rummet, kunde se Konungen liggande på en soffa, med förstördt utseende, rocken uppknäppt och halsduken aftagen. "Hans Maj:t" — yttrade Toll vid utkomsten i yttre rummet — "är icke i författning att kupna taga något beslut." Till Frib. Essen sade han: "Ifrån detta ögonblick erkänner jag ingen makt öfver mig mer än Gud och mitt samvete."

Straxt derefter afreste Konungen till Perth, der han på e. m. gick ombord på fregatten Bellona, för att öfvergå till Sverige. Andra dagen var han i Carlskrona.

Så snart Toll hemkommit till sitt högkvarter, skickade han genast sin brorson, Frib. Gustaf Toll, till Stralsund, med ett bref till Marskalk Brune, hvori ett sammanträde med Marskalken i Stralsund begärdes till följande dagens förmiddag. I brefvet till Brune sade Toll, att han nu hade andra propositioner att göra honom, än de förut framställda, och förmodade dem vara af en sådan beskaffenhet, att de skulle blifva antagne. Bruners svar blef, att han följande morgonen ville emottaga Toll i Stralsund.

Den 7 Sept. på f. m. begaf sig Toll dit, emottogs på bryggan af hela fransyska Generalstaben, och vandrade genom en haye af grenadierer upp till gouvernementshuset, der Marskalken vid trappan var honom till mötes. Efter serverad frukost började underhandlingen emellan de båda cheferne, hvarvid äfven General Reille var tillstädes, och slöts efter ett par timmar med den gätlika convention, som lemnade svenska arméen på Rügen frihet att med alla sina förräder af vapen, ammunition och effecter, inskeppa sig och återvända till Sverige, utan en enda mans förlust. Under salut från fästningsverken, och stor militärisk ståt, begaf sig Toll med sin stab till bryggan, för att återvända till Rügen. Under vägen tog han sig en pris ur sin snusdosa af masurbjörk, med det uttrycket: "*Jo, det lyckades*"; hvilket var allt, hvad hans omgifning börde honom säga om hela conventionen.

På hvad sätt lyckades det honom att, i den snart sagdt förtviflade ställning hvori arméen befann sig, instängd på en ö, och hotad af en mångdubbelt starkare fiende, hvilken redan gjorde tillredelser till landgång, betinga sig vilkor, sådana som om han, den svagare, dikterat hvarlunda för den öfverlägsne? Det var ett annat slags öfverlägsenhet hos Toll öfver hans motståndare, den diplomatiska, som banade honom väg till det vigtiga och lysande resultat han vann. Efter hvad de personer, som då närmast omgäfvade

honom, sammanstående berättas, lärar Toll, för att inleda Brune i de villkor han önskade och äfven vann, hafvdsakligen hafva begagnat sig af ett rykte, som då gick i Stralsund om förhållandena på Rügen. Ett starkt missnöje med Konungen rådde inom arméen; redan innan han utrymde Stralsund fann man ofta om morgnarna pasquiller om honom på gatorna. Hans sjukdom på Rügen, Tolls öfvertagande af befälet, och slutligen Konungens transporterande såsom sjuk till Perth, der han skulle gå ombord — allt hade gifvit anledning till de sällsammaste rykten i Stralsund och i Pommern. Än hette det att Konungen blifvit vansinnig; än att han var död; än att ett uppror utbrustit i arméen; att man arresterat och bortfört honom — med ett ord, att någon hvalfning timat på Rügen, som tagit makten ur hans hand. Uttrycken i Tolls bref till Brune, då han begärde konferensen, att han nu hade andra propositioner att göra honom, dem han förmodade skulle blifva antagna, och ännu mera den förklaring, hvarmed han började underhandlingen, nemligen, att conventionen skulle uppgöras endast emellan Toll och Brune, såsom befälhafvare för de båda arméerna, utan att Konungen i Sverige för vissa orsakers skull deri nämndes, och utan att hans ratification behöfdes — allt detta styrkte Brune och Reille i den tanken, att någon sådan katastrof, som ryktet omtalt, timat med Gustaf Adolf, och att han ej mera var vid styret. T. hade instruerat de adjutanter, som åtföljde honom till Stralsund, att icke göra minsta reda för Konungen, om eller hvar han fanns, samt att om ställningen på Rügen yttra sig obestämdt och hemlighetsfullt. Naturligtvis förfor han själf på samma sätt. Det ena med det andra gjorde, att Fransmännen icke trodde sig underhandla med en representant af Gustaf Adolf, utan att Toll föreställde någon annan makthafvande, som naturligtvis snart skulle förändra det politiska system, Konungen följt, och sluta sig till Frankrike. Deraf Brunnes benägenhet att bevilja allt hvad Toll begärde. Han var lika angelägen som Toll, att svenska arméen skulle komma hem, i Brunnes tanke för att befästa den hvalfning, han trodde hafva timat och skydda landet emot de företag, som kunde befaras från Engelsmännen, hvilka nu innehade Seland, för att kvarhålla Sverige vid engelska systemet. Brune gjorde sig alla dessa illusioner, och Toll aktade sig noga att skingra dem.

Enligt conventionen skulle Rügen vara utrymd en månad efter dess datum. Toll påskyndade allt hvad möjligt

var arméens hemtransporterande; ty, han var ej utan fruktan, att Brunos courir till Paris med conventionen skulle återkomma med Napoleons befallning att ej fullgöra densamma. Napoleon blef så uppbragt då han läste Brunos depeche, att han utbrast: "*Depuis le tems de Pharamond aucun, n'a fait un si grand tort aux armes Françaises, que Brune.*" Han blef genast afsatt från befälet, hvilket öfverlemnades åt General Molitor; men något försök att rubba conventionen gjordes ej från fransyska sidan. Redan d. 28 Sept. var den sista transporten af svenska arméen och dess effecter ombord, och samma dag inskeppade sig Toll på fregatten Bellona. Allt kom lyckligt och välbehållet öfver till Sverige. Toll hade dock det missödet att om natten, under en häftig storm, då fregatten starkt krängde, kastas ur sin säng och illa skada sig i ansigtet. Då han fick se sig i spegeln huru blodig och vanställd han var, citerade han strophen ur Sinclairs-visan:

— — "En oförskämd Bellona
Har så belönt de trogna fjät,
Jag gått för Sveriges krena."

Till Hr af Wingård yttrade han sedan, att han visserligen aldrig trott sig alldeles helskinnad skola slippa från kriget, och att W. såsom stabens artist bort afrita honom att förevisas i Carlskrona, der Konungen då uppehöll sig. Bellona tog land i Carlshamn, hvarifrån T. begaf sig hem till Beckaskog.

Redan innan T:s hemkomst hade Konungen d. 25 Sept. utnämnt honom till Fältmarskalk. Ett temligen artigt tack-sägelsebref hade Gustaf Adolf förut tillskrifvit honom, straxt efter sedan han emottagit underrättelsen om conventionens afslutande. Det var isynnerhet Tolls skicklighet att i documentet undvika den kejsarliga titulaturen, hvarmed Konungen var belåten. Han hade också, innan han lemnade Rügen, uttryckligen förbjudit Toll allt begagnande af dessa titlar i den afhandling, som möjligen kunde komma att afslutas med de fransyske befälhafvarne.

Det karakteriserar Gustaf Adolf att han aldrig sedermera, då han träffade Toll, nämnde ett enda ord om conventionen i Stralsund, ej ens hade en fråga huru han varit sig åt, för att till densamma förmå Brune. Drottningen visade mera deltagande. Då T. första gången efter sin hemkomst åter såg henne, tryckte hon hans hand, med de orden: "*Gud välsigne Er!*", hvarvid ett par tårar tillrade ur hennes vackra ögon. T. omtalade aldrig denna tacksamhetsbetygelse af Drottning Fredrika utan rörelse.

Rönungens oryggliga försats, att i ingen händelse sluta fred med Napoleon, ledde snart till krigen med Ryssland och Danmark. En armée bildades i Skåne och ställdes under Tolls befäl, fram emot slutet af 1807. Den utgjorde ej mer än omkring 14,000 man. Den 17 Mars 1808 förklarade Danmark kriget. En förenad armée af Fransmän, Tyskar och Spanjorer, under dåvar. Marskalken Bernadottes befäl, var i marche genom Holstein till danska öarna, för att, i förening med en dansk corps, landstiga i Skåne och vidare utföra den plan att dela Sverige emellan Ryssland och Danmark, hvarom Napoleon och Alexander öfverenskommit. En lycklig tillfällighet afvände den hotande faran. Då fransyska arméens hufvudstyrka var färdig att öfverföras till Seland, ankom befallning från Napoleon att Spanjorerne skulle utgöra avantgardet, förmodligen föranledd af någon farhåga för det myteri, som kort derefter verkligen utbröt inom spanska corpsen under Markis de la Romana. Genom den förändrade dispositionen uppkom en eller tvenne dagars uppehåll i hufvudcorpsens rörelser, och just under denna tid ankom en engelsk flotta och lade sig i Bälterna, hvarigenom fransyska arméen blef stängd från Seland. Napoleons instruction för Marskalk Bernadotte var, att han skulle landstiga i Skåne, der dela sin armée i tvenne colonner, hvaraf den ena skulle gå på Carlskrona och den andra på Götheborg. En rysk corps skulle taga Gottland (hvilket också sedermera skedde), derifrån landstiga i Calmare län och förena sig med Bernadottes armée. I Götheborg skulle Ständerne sammankallas, och Bernadotte förklara dem, att som Gustaf Adolf icke erkände Napoleon, så erkände ej heller Napoleon honom, hvarefter delningen af lande. skulle verkställas. Bernadotte bar, efter sin ankomst hit såsom Kronprins, berättat detta, och att han ännu hade i sitt förvar den omanämnda instructionen af Napoleon.

Med de engelske Amiralerna Saumarez och Hood, hvilka förde befläet öfver den flotta, som blifvit skickad till Östersjön, aftalte Toll allt, som var nödvändigt för bevakandet af de danska öarna och fredandet af våra handelsfartyg under deras passage genom Sundet. I slutet af April 1808 begaf han sig till Lund, der han tog sitt högkvarter, och vistades under hela den tid, han förde befläet öfver södra arméen, med undantag af de sista månaderna af året, då han på befallning företog en resa till Stockholm *).

*) Det torde måhända förtjena nämnas, att Toll, under hela vistandet i Lund, ej tog af kronan en skilling i fälttractamente för sin

Under sommarn och hösten, så länge de Svenska och Engelska örlogsmännen kunde hålla sjön, var Skåne tryggt för fiendtligt anfall, utan afseende på landförsvarets större eller mindre styrka; men då vintern nalkades blef ställningarna betänkligare. Fram på sommarn hade den lilla armécorpsen i Skåne blifvit anseeligt minskad, genom ankommes befallning att aflemna flere regimenten till den s. k. Södra Finska arméen, som då formerades. De trupper, som återtog Gottland från Ryssarne, hade genast, vid första underrättelsen om fiendens landstigning på denna ö, blifvit detacherade från Södra arméen till Carlskrona, för att der gå omhord på flottan. I ett bref till Hertigen af Södermanland, som vid den tiden förde högsta militärbefälet i Sverige under Konungens vistande på Åland, säger Toll: "Då man degarnerar här så märkligen och tager successive allt hvad tagas kan, så fordras en robust tro, att det i längden kan bära sig. Så länge egna och Engelska örlogsmän finnas i farvattnet, sker väl ingen entreprise af betydning; måhända att vid flottans en gång timande desarmering någon förstärkning bitkommer; måtte den icke egentligen blifva för sjukhusen! men mediterar grannen, eller får Napoleons ordres att företaga någonting allvarsamt i en senare årtid och då allt sjöförsvar upphört, så blir det ett särskildt slags operationer att endast kunna agera med cavalleri och artilleri på denna sidan. Tidehvarvet har så många pyheter, att man äfven torde af något praktiskt i denna nya taktik kunna få anledningar till ett theoretiskt system."

Hvad Toll tänkte om Gustaf Adolfs strategiska combinationer, kan temligen tydligt läsas emellan raderna i ett par stropher, hvilka förekomma i samma bref till Hertigen. "De höga ordres" — säger han — "som ankommit, hafva alltid varit mycket distinctiva till sitt ursprung. Deras sak har jag ansett öfver kretsen af min forskning, och icke dessmindre med alla de medel, som af mig kunnat uttänkas eller användas, har jag sökt befrämja verkställigheten."

Oaktadt Konungen vid flere tillfällen då man gjort honom uppmärksam på tillgångarnes otillräcklighet för de krig han förde, yttrat att "man aldrig vore lyckligare, än då man icke hade några penningar", tvang honom dock slut-

person, endast rationer för några ridhästar. Han höll dock spetsbord för en talrik stab, alla ankommande officerare och embetsmän, samt professorerne vid Akademien. — Såsom Generalguverneur uppbär han aldrig någon aflöning.

ligen *la force des choses* att tänka på upplösningen af det svåra problemet huru de skulle kunna anskaffas. En s. k. Finanscomité nedsattes i Sept. månad 1808, och i början af Nov. fick Toll befallning att begifva sig till Stockholm, för att deltaga i dess öfverläggningar. Gemensamt med Riksdrotset Grefve Trolle Wachtmeister, Herrar af Ugglas, Lagerheim, Lagerbring, Rosenblad, af Håkansson, af Tibell och af Schenbom har Toll undertecknat det memorial, som comitén afgaf till Konungen d. 21 Nov. 1808. Krigsbehovven för 1809 hade blifvit uppgifne till något öfver 26 millioner Rdt; rikets rörelsecapital utgjorde på den tiden 12 à 13 millioner. Comitèrade visade, att om hela massan af rikets förmögenhet togs till grund för den beskattning, Konungen för krigsbehovven fordrade; så skulle den medtaga nära $\frac{1}{4}$ af denna förmögenhet; och då dertill lades de öfriga allmänna utskylderna, 7 à 8 millioner, så skulle hela beskattningen komma att uppgå till 23 $\frac{1}{2}$ procent, eller nära till $\frac{1}{4}$ af hvarje invånares förmögenhet, fast och löst, liggande eller afkomstgifvande. Betänkandet, som är tryckt, visar att comitèrade, med lika mycken sanning som tydlighet, framställt omöjligheten af en så stor beskattning utan de skattskyldiges undergång. Under öfverläggningarne inom comitén lärde Toll uttalat sina tankar med mycken öppenhet och frimodighet, att döma af ett yttrande, som en af comiténs ledamöter, Presidenten Frih. Lagerheim, hade till dess Sekretärare, Statscommissarien Frödelius, då de utgingo från ett af comiténs sammanträden. "Fältmarskalken talar, så han talar hufvudet af sig" — sade Lagerheim. I ett bref till Intendenten vid Skånska commissariatet, Öfverste Böck, skrifvet under Tolls vistande i Stockholm, säger han sjelf: "Alla skal voro och äro anförda om nödvändigheten af fonder, och i den delen sagdt mera än min Hr Öfverste föreställer."

Sakernas försviade ställning vid denna tid kunde knappast undgå någon tänkande man, minst en med Tolls skarpsinnighet och erfarenhet. Han beslöt att göra ett yttersta försök på sin envise och förvillade monarch, och detta skedde samma afton Toll skulle lemna hufvudstaden och återresa till Skåne. Det var kort före jultiden 1808. Han hade sammanfattat en memoire, i hvilken han framställt sina tankar, och slutat med det rådet, att då Konungen för sin person icke ville göra fred med Napoleon, han måtte abdi-

kera för att rädda thronen åt sin son*). Det var på Haga Toll nu för sista gången såg Gustaf Adolf, och för honom utgjöt sitt hjerta. Konungen läste memoiren, men blef så uppbragt att han kramade den samman i handen och kastade den på elden, som brann i kaminen.

"Det här kan ej räcka ännu trenne månader", sade Toll till den förtrogne, som satt bredvid honom i resvagnen, då denna ännu samma afton rullade söderut.

Vintern emellan 1808 och 1809 var ovanligt sträng. I medlet af Februari hade isen laggt en fast bro öfver Öresund, och Danskarne ämnade nu öfver denna företaga infallet i Skåne, hvilket förra våren genom Engelska flottans ankomst blifvit förekommet. Prinsen af Pontecorvo, som ej kunnat föra sin armé till Seland, hade dock för sin person begifvit sig dit, och låg nu i Köpenhamn för att leda Danskarnes rörelser. Svenska styrkan i Skåne hade väl erhållit någon förstärkning, men den var i alla fall vida underlägsen den Danska, som stod färdig på Seland till af-fall. Toll hade, alltsedan krigsplanerna i Gustaf III:s tid emot Danmark, underhållit förbindelser med personer i Köpenhamn och på Seland, hvilka underrättade honom om allt hvad der passerade. Han hade således noggrann kännedom om alla Danskarnes beredelser för öfvergången, och man trodde sig redan veta dagen då den skulle ske. Danska patrullerna gingo ända till Hven, och kölden tilltog i hastighet. Toll tillät inga patrulleringar på isen, och hans officerare ville förmå honom att åtminstone skicka patruller till Hven, der Danskarne ofta infunne sig, syftande blott att det var onödigt. Hemliga skälet var att han genom underlåtenheten att utsända patruller, ville jabbli fienden att isen icke var säker vid Svenska landet. I tre dagar stod Danska arméen marchfärdig på Seländska stranden, med magasiner, transportvagnar och fourage. Det synes som beslutsamheten i det afgörande ögonblicket felat — man tvekade; och emellertid kom en natt en stark nord-vestlig vind från Rattegatt och bröt opp isen. Nu var hela planen tillintetgjord.

Toll, som hade sitt högkvarter i Lund, såsom för blifvit nämndt, visade i dessa farans stunder ett lugn, som

*) Armfelt, af Ugglas och Lagerbring, som i början af följande året höllo öfverläggningar om sättet att förmå Konungen till abdikation, torde redan nu umgått med dessa tankar; och det är oöfroligt att detta Tolls steg var afstaldt med de båda sistnämnde.

stadens och landets förskräckte invånare ansågo för förtviflans sorglöshet. En afton ansåg man honom nästan ifrån förståndet. Kölden hade på några timmar stigit i ännu starkare progression än dagarne förut. Professorerne kommo förskräckte hvarje timma och berättade huru qvicksilfret steg i thermometerarne. Underrättelserna från kusten innehöllo att isen låg fast som berg; courirer hade om dagen ankommit, med tidningar om fiendens rörelser nere på stranden, hvilka utmärkte att ögonblicket till öfvergången nu var inne. Allt detta verkade icke alls på Toll, som helt kallt sade till dem, som om aftonen souperade hos honom, att han var rätt nöjd att kunna gå till hvila bittidare än vanligt. "Hvad" ropade man — "hvem tors lägga sig till i natt?" "Jo, det ämnar jag" — svarade Toll — "ty natt bryter Sundet upp, och i morgon bittida är faran förbi. God natt, mina herrar!" — och derpå gick han in i sin sängkammare, lemnande de närvarande i osäkerhet om vad de skulle dömma om hans sinnesställning. Följande morgonen ankom en courir från Helsingborg med den förmanande tidningen, att Sundet om natten med ett grusligt brus brutit upp. Glädjen öfver denna händelse, ehuru stor den var, uteslöt dock icke förundran öfver Tolls lyckliga fördomsanda. "Det roar mig" — sade han till professorerne, som kommo till honom — "att en gammal knekt stundom kan visa sig bättre physicus än de lärde herrarne. Det, som nu förundrar er så mycket, var en högst enkel sak. Jag hade underrättat mig att Sundet lade sig under en alligen stark sydlig vind, och med betydligt lägre vattenstånd; deraf var lätt att förutse att en uppkommande sydlig eller nordvestlig vind skulle, genom det ur Nord- och Österströmmande vattnet, bryta isen, huru stark den än var. Därföre lät jag en gång i timman rapportera vinden till Helsingborg; och då jag i går afton fick underrättelse ifrån, att den ändtligen, och med temlig häftighet, gått öfver i den önskade riktningen, blef det mig lätt att vara i sanna."

Vid första ryktet om insurrectionens utbrott vid Vestra Mäen skickade Gustaf Adolf en courir till Toll, som inkom till Lund d. 12 Mars. Fältmarskalken skulle, i fall ett bekräftade sig, få vidare ordres, men emellertid hålla sig hemlig. På detta bref afsände Toll ett svar, i hvilket han yttrade sig i föga blida termer om Adlersparre, till hvilken han alltsedan Norrköpings riksdag bar ett agg, som denne fullkomligt motsvarades. Detta bref till Gustaf

Adolf hann naturligtvis ej fram janan denna redan var n-stenad, och föll således ej i hans händer, utan bröts, stället af Riksföreståndaren. Denne hade den svagheten att lemna det åt Adlersparre, som sedermera lätit trycka det.

Den 16 Mars kom en annan *courir* med ett egenhändigst bref från Konungen, skrifvet om natten d. 12, med dateradt d. 13 Mars, och afsänt om morgonen s. d. Det är således troligen det sista bref, Gustaf Adolf skref sin Konung. Det bekräftade ryktet om Vestra arméens uppbrott och ankomst till Örebro. Den bekanta kungörelsen om insurrectionens utbrott bilades, med befallning till Toll att låta trycka den och uppläsa den från predikstolar. Till slut heter det: "I morgon uppbryter jag med de trupper, som här finnas, för att afgå öfver Södertelje till Norrköping, der förena Lifgrenadiererna med dessa trupper, och sedermera söka vinna förenig med Södra arméen. Jag meddelar Fältmarskalken detta, på det ni må ställa edra rederier med Södra arméen i sammanhang dermed." Man såg att Gustaf Adolf var fullt öfvertygad, att Toll i det inbördes kriget, som syntes förestå, skulle tråda på hans sida; och hade Konungen kommit till Skåne, så kan man ej tvifla att ju Toll, i följd af sina strängt rojalistiska

*) I de af honom utgifna Handlingar rörande Sveriges äldre nyare och nyaste historia. I en karakteristik af Gustaf III, i samma handlingar, gör Adlersparre äfven en målning af Toll; den utfaller så, som man kan vänta, efter collisionen emellan de båda män vid Norrköpings riksdag. Oriktigheten af flere deri anförda facta är gifven genom hvad i denna biographi, efter officiella och fullt tillförlitliga källor, blifvit framställt, och vid coloreringen bilden torde den personliga oviljan till icke ringa del hafva påverkat färgerna. Adlersparre och Toll voro båda utmärkta män, och älskade hvar på sitt sätt fäderneslandet; men hvarandra älskade de icke, och kunde det knappast med så motsatta politiska åsikter. Adlersparre säger på ett ställe i den ifrågevarande karakteristik, att Toll kallade sig sjelf: "*Despotismens förstfödde son.*" Det är visst möjligt att Toll, som var full af akämt och humor, vid något tillfälle kan hafva haft ett sådant uttryck för att figuratift beteckna sina vrubbliga tillgifvenhet för kraftfull konungamakt; men despotism, om dermed skall förstås fullkomligt godtyckligt handlings- och oberoende af lag, var långt ifrån hans tänkesätt och sinne. I ligen af Tolls omgifning kan för öfrigt minnas sig nånsin hafva i hagen hört det uttryck, Adlersparre tillägger honom. — Adlersparre har i de ifrågevarande Hist. Handlingarne på ett annat ställe yttrat att "*äfven en redbar, ärlig, med största snilledding begåfvad man kan göra de största misstag vid personers bedömande.*" Man torde ej begå någon orättvisa emot den utmärkte mannen, om man hänsar denna ströph äfven på honom.

landsatser, ansett sig böra lyda hans befällningar. Men det är mer än sannolikt att han förutsåg, att en katastrof skulle inträffa innan dess. Man tycker sig märka det af brevet, hvarpå han besvarade den nysst citerade delen af Rönungens bref. Han säger: "Någon rörelse med de härmande trupper uppåt landet anser jag för min underdåniga själ nu icke kunna företagas, utan den ofelbara våda och följden, att stränderne blefvo öppna för fiendens inträngande; och förråd och fourage kunna icke heller finnas, och äfven af andra skäl rubbas icke det på rusthällen liggande cavallert, att än på den tiden det skulle fordra." — Rönungens befällning att låta publicera hans kungörelse om upproret fullgjorde sig, men ej den att röra arméen för hans räkning, hvilket visserligen ej varit så omöjligt, som det i Tolls bref framgår, ifall han velat.

Ej förrän d. 20 Mars erhöll Toll officiell underrättelse om revolutionen*). Den åtföljdes af ett enskildt bref från landföreståndaren om de timade händelserna, och med uppmaning till Fältmarskalken att på sin sida bidra till lugnet återställande, och att till förekommande af inbördes strid hålla den armé, som stod under hans befäl, i den ordning och vördnad för lagen, hvaraf den sig hittills utmärkt. I det svar, Toll samma dag med den återvändande kuriren afsände till Hertigen, yttrade han sig om händelserna och det tillkommande på ett nog dystert sätt, hvilket i hans ställning var temligen naturligt. Detta bref hade förverkan, att befälet öfver Södra arméen framtogs honom: General Adlercreutz skref enskildt, jemte orderne att aflemna befälet till Generalmajoren Grefve Carl Mörner, att Hertigen skulle trott sig finna Toll missnöjd med den timade förloppet. "H. R. H." — heter det — "hade önskat och förmodat ett nitiskt och verksamt biträde af E. Exc.; men E. Exc. tyckes se allting hjälplöst, och E. Exc. en längre tid varit besvärad af sjukdom, har H. R. H. trott sig böra förutse E. Exc. tjenstledighet för någon tid, utan att E. Exc. deraf bör finna sig comprometterad eller missnöjd. H. R. Höghets tillgifvenhet. Detta har jag ansett mig skyldig enskildt meddela" o. s. v. Den 20 Mars voro General-orderne om befälets aflemnande daterade, och följande dagen utfärdades ett konungabref på ett par rader, i hvilket Hertigen underrättade Toll att han "funnit godt att ge honom tjenstledighet äfven från Generalguverneurskansleryrket förvaltning."

*) Couriren hade rest omkring och hälsat på släktingar.

Toll återvände nu till det vackra och af honom så förskönade Beckaskog. Med hvad lugn och samvetsfrid han såg tillbaka på det förlutna, målar det bref, hvarmed han besvarade Frih. Adlercreutz's nyssnämnda. Han skriver: "H. K. H. har äskat och rikets välfärd har fordrat det allmänna lugnet borde upprätthållas; då detta är befordradt, under Försynens styrelse, måhända med mera lugn i sinnen än på flere andra ställen, så har jag den enskilda tillfredsställelsen att min pligt är uppfylld. När nu äfvenväl alla de mesurer äro med all omsorg vidtagne, som funnits i min förmåga att försäkra kusten emot fiendtliga försök, och för öfrigt alla bud och befallningar genast både kungjorde och verkställdes, så lærer äfvenväl all den medvekan vara lefnad, som stått i min förmåga."

"Vanligen är jag bland de siste, som anser förtviflade aspecter hjälplösa; det torde vara mer än ett factum, som hevisar detta. Arméens och alla dess tillhörigheters beförande från Rügen var icke en blott hazard. Det kan äfven nämnas att genom uttänkte utvägar, genom användande af egna medel, har jag afhulpit de mest trängande behofven för arméens subsistens och aflöning nu, då en detresse kunde vara vådligare än någonsin; men jag ber Hr Baron alldeles icke anse detta såsom någon apologie — det är ett förtroende lika enskildt, som det Hr Baron yttrat emot mig. Långt ifrån att finna mig comprometterad genom destituerandet från befalet, eger jag en verklig anledning att därför yörda H. K. Höghets nåd, som förunnar en gammal man en hvilas mot aftonen af dess lefnad, den jag icke utan vanära skulle kunnat begära."

Något mera än ett år räckte den hvilas, Toll nu fick njuta från affärerna. Man såg honom fördjupa sig i sin favoritsysselsättning: trädgårdsskötseln, och hans lynne röjde icke ringaste spår, att han med saknad skulle sett sin verksamhet i statsaffärerna afbruten. Utan tvifvel hade han en aning, att man snart åter skulle behöfva honom. Mot de nya sakernas ordning hörde man honom stundom nyttja det persiflagens vapen, som han med så mycken öfverlägsenhet förstod handtera; och det är visst att han aldrig rätt kunde familiarisera sig med det nu införda constitutionella systemet. Hans ungdomstraditioner om folkmaktens missbruk, och mannaårens verksamhet under det oinskränkta kungaväldet, hade en gång för alla bestämt hans politiska riktning till en stark rojalism, och han hade det yttersta mistroende till hvarje demokratiens inblandning i statsstyrelsen

Till en vän, som om sommaren 1810 besökte honom, sade han: "Här sitter jag i min ländstol, skjuter den sakta tillbaka, och ser huru det hela ramlar."

Kort före riksdagens öppnande i Örebro 1810 fick T. ett egenhändigt handbref från Kon. Carl XIII, hvori han underrättar honom att han uppdragit honom öfverbefälet öfver alla de i Skåne varande trupper. "En vigtig tidpunkt nalkas, och rikets lugn bör bevaras", skrifver Konungen. Sinnena voro ännu i stark jäsning efter Fersenska mordet, och man synes hafva fruktat att det förestående thronföljarevalet möjligen kunde föranleda invärtes oroligheter, under en ännu föga stadgad statsform. Konungen i Danmark hade dessutom uppträdt såsom kandidat till thronföljden; man behöfde ett vaket och uppmärksamt öga på hans förhållanden, och ingen var bättre än Toll i stånd att följa allt, som utgick från detta Danmark, hvilket han i 30 år studerat och hatat.

Ett af den nye Generalbefälhafvarens första åligganden blef att i Helsingborg emottaga den nyvalde Kronprinsen. Toll blef den förste svenske man, som på svensk jord helsade Carl Johan. Det sätt, hvarpå den nye thronföljaren bemötte honom, var ganska smickrande. I alla de församlades närvaro omfamnade han honom, och visade en särdeles aktning för den gamle mannen, hvars egenskaper han syntes redan förut hafva känt. Måhända hade Prinsens forðne kamrat, Marskalk Brune, gjort honom bekant dermed. Carl Johans personlighet och snillo gjorde ett stort intryck på Toll; och oaktadt den förre, såsom det säges, i sitt inre bibehöll ett visst misstroende till honom, såsom en af den förre Konungens förtrogne och förmodad anhängare af Gustavianska familjen, så är det dock säkert att Toll var och förblef den nye thronföljaren fullkomligt tillgifven. Han såg i hans kraftfulla personlighet en borgen, att monarchien ej skulle gå under i Sverige; och detta var nog att fästa den gamle rojalisten vid hjelten från Provence. De personer, som omgäfvö Toll under de sednare åren af hans lefnad, hade mångfaldiga tillfällen att öfvertyga sig om hans tänkesätt för Carl Johan. Denne gjorde också allt för att vinna honom. De mest artiga och förtroliga bref, personliga utmärkelser vid alla tillfällen, och ett fullkomligen oinskränkt inflytande i allt, som låg inom hans embetsmanna-sfær, kunde ej annat än intaga honom. Han var dock ej en i alla åtycken blind beundrare af Carl Johan, hvars svagheter ej undfölo hans skarpa öga; men han dömde mildt om dem,

och gjorde gerna rättvisa åt de stora egenskaper, som i öfrigt utmärkte denne furste. De mångahanda rapporter som personer och sinnessstämmning, som Carl Johan ansåg nödvändigt att låta gifva sig, och hvarigenom han framkallade en hel skara rapportörer, som oroade hans lifliga och lätttröda inbillning, ofta utan skäl, hördes någongång, dock på en höjd emellan fyra ögon, utgöra föremål för den gamle Fältmarskalkens anmärkningar, vanligen med det tillägg, att det var skada, att en man med föröfrigt Carl Johans egenskaper skulle fräta sitt sinne med dylikt lapperi.

Under sommaren 1811 sysselsattes Toll med ett uppdrag, temligen främmande för en militär, och som han förgäfvnes undanbad sig: det var att granska skeppsdocumenterna på en hop fartyg, hvilka dels under hafveri, dels såsom vinddrifvare inkommit till Ystad. På hans begäran att slippa denna commission, svarade Statsministern Gr. v. Engeström: "Frågan var om en klok, driftig och redlig man, af stort anseende. Hvar skulle den fås? Ingen administratör lär finnas i riket såsom Eders Excellence." Meningen med de ifrågavarande documenternas granskning var att urskilja hvilka laddningar, som voro colonialvaror eller eljest af engelskt ursprung, och således, i följd af det nu af regeringen antagna continental-systemet *), borde confisceras, och hvilka, som borde frigifvas. Det hela var egentligen en connivens å regeringens sida med Engelsmännen, för att ej helt och hållet tillintetgöra Sveriges handel med denna makt. Fartyg, lastade med colonialvaror eller annars engelska varor, låtsade hafverier eller måste för storm söka svenska hamnar; der dömdes de otillåtna varorna förbrutna, och sålde. Man arrangerade sig underhand med egarne, som härpå naturligtvis ingenting förlorade, tvertom; och detta slags trafik florerade under den s. k. "continentaltiden" i stor skala i Göteborg och Carlshamn, der den gjorde en mängd hus rika, och i mindre på andra ställen. Toll sattes i spetsen för den comité, som i Ystad skulle leda denna affär, och fick sjelf utse de öfrige ledamöterna i densamma. Han valde dertill Stats-commissarien Haak och Krigs-commissarien Davidsson. Uppdraget fullgjordes under loppet af sommaren.

*) Grafve von Engeström gör i ett bref till Toll följande definition af detta system: "Då man mera bör tro erfarenhet, än hvad som finnes skrifvet eller tryckt på pappet, så anser jag continental-systemet bestå deruti, att göra allt det, som är passande för den, hvilken styrer contineten."

Året 1841 utmärktes genom buller och oroliga uppträden på flera ställen i riket, i anledning af den då påbjudna uppsättningen af en del af det s. k. Förstärkningsmanskapet, som Ständerne beviljat för arméens förökande. På Vermdön, i Juleta och Floda med flera socknar i Södermanland, i nejden af Norrtelje var oroligt; men största och farligaste utbrottet af sinnesjäsningen egde rum i Skåne, inom Malmöhus län. Allmogen hade fått i sitt hufvud att förstärkningsmanskapets uppsättning var en tillställning af adeln och presterne, som skulle uppsätta extra-rotering, för att få lätt tillgång till det manskap de behöfde, hvilket bönderna trodde komma att uttagas bland förstärkningsmanskapet. Allmänna ropet blef därför att extra-roteringen skulle först uppsättas, innan fråga blef om förstärkningsmanskapet. Författningen om detta manskap lemnade åt ett frivilligt beslut alternativet, att antingen *lega*, eller *gå sjelf, efter lottning*; men vid sammankomsterna, som härom skulle beslutas, var det de jordegande hushönderne, som afgjorde valet, och icke drängarne, hvilkas personer det dock egentligen gällde. Dessa började då sinsemellan hålla egna sammankomster, för att afgöra denna dem ensamt rörande angelägenhet, och enhälligt påstods att antingen skulle alla utgå, eller ingen. Landtvärnets rysliga behandling var ännu i lifligt minne, och utan tvifvel en af hufvudanledningarna till sinnesstämningen, på hvilken äfven i sin mån torde hafva verkat, att de ofvannämnde oroligheterna i Upland och Södermanland redan föregått, och sålunda gifvit exemplet.

Landshöfdingen i Malmö, Gr. von Rosen, hade utsatt sammankomster med vissa deputerade, som skulle väljas inom hvarje socken, för att med honom öfverlägga i åtskilliga omständigheter, som hade afseende på förstärkningsmanskapets uppsättande. Flera socknar vägrade utse deputerade, och på åtskilliga ställen förklarade de unge drängarne att de ej ämnade underkasta sig lottning; antingen skulle alla gå eller ingen. Vid första kuskap om dessa symptom af olydnad mot lagen, skickade Landshöfdingen d. 30 Maj en courier till Toll såsom Generalbefälhafvare i provinsen, med begäran om den väpnade styrkans biträde, i fall så skulle behövas för att upprätthålla lugn och ordning vid de förestående sammankomsterna. Med couriven återskickades till Landshöfdingen Tre öppna ordres till hvar och en militärisk befälhafvare, att genast, då Landshöfdingen det begärde, sätta sig i rörelse med sin trupp, för att skingra alla olagliga folksamlingar och återställa lugnet, i fall det stördes.

Den 4 och 10 Juni egde större sammanskockningar af allmoge och drängar rum vid Ystad och Helsingborg, under Landshöfdingens närvaro på hvardera stället; men de skingrades båda, den vid Ystad helt fredligt af utsände hussarer, och den vid Helsingborg sedan ett par bönder blifvit sårade och tagna i häkte. Inga våldsambeter hade ännu blifvit föröfvade. Det var först d. 13 Juni, då en större hop allmoge samlat sig i Lemmeströ by, emellan Malmö och Ystad, som de började förfara våldsamt emot kronobetjening, prester och possessionater. Åtskillige af desse sednare tvungos att gifva skriftliga förbindelser att de på egen bekostnad skulle uppsätta förstärkningsmanskapet. Tvenne drängar, som haft upproriska yttranden, grepos af hussarer och infördes till Malmö. Nu kom elden till full låga. Budkaflar att samlas utskickades åt alla håll, med hotelse af mord och brand för dem, som ej infunno sig. Emissarier voro till och med på väg åt Småland, i lika ärende. Snart väcktes fråga om att plundra och bränna alla herregårdar. Detta hade troligen också skett, om ej en af anförarne (antingen en handelsbokhållare från Malmö eller en skräddare) föreslagit, att man heldre borde dela herregårdarne sig emellan, hvarvid han förbehöll sig Gr. Thotts Skabersjö. Detta antogs; men verkställigheten uppsköts tills de förstärkningar bunnit ankomma, som blifvit uppbådade genom budkaflar. Emellertid ströko stora bondskaror omkring, plundrade visthus och källare på herregårdarne, och tvungo egarne till ändet ena än det andra medgifvandet, ofta skriftligen. Den betydligaste af de väntade förstärkningarne var redan i antågande, och man ämnade på en bestämd mötesplats sammanstöta, för att taga Malmö, såsom en fast punkt att stödja sig på. Faran var stor, och ingen tid att förlora — om 24 timmar hade hela provinsen varit i resning och bondhoparne förenade. Landshöfdingen i Malmö, måste nu göra bruk af Tolls ordres. Generalmajoren Gr. Hampus Mörner ryckte d. 15 Juni med 100 man infanteri, 40 hussarer och 2 trepundiga kanoner ut till Klågerup, der 12 à 1500 bönder voro samlade. Efter åtskillig parlementering blef han nödsakad använda vapen. Omkring 30 bönder blefvo dödade och 60 sårade; 300 infördes såsom fångar till Malmö. Träffningen vid Klågerup räddade Skåne från mord och brand. Allt blef i ögonblicket stilla.

Toll hade några dagar före uppträderna vid Lemmeströ och Klågerup begifvit sig till Ystad, i och för det förutnämnde uppdraget rörande skeppslasterne. I åtskilliga byar kring staden var oroligt. Hussarer utskickades, som införde

flere af de brottslige. Tvenne esquadroner karabinierer sattes i rörelse att qväfva insurrectionen i Färs härad. Emellertid kom underrättelsen om affären vid Klågerup, och alla hopar skingrades i ett nu af sig sjelfve.

Vid första underrättelse om samlingen vid Helsingborg d. 10 Juni, beslöt regeringen att anförtro Toll högsta insendet öfver polisen i Skåne. Han vidtog nu alla nödiga försigtighetsmått. Alla landtmärknader inställdes, och en allmän kungörelse och varning till folket att hålla sig stilla utfärdades. Posteringar af trupper förlades på flera ställen, och förblefvo der till dess domar fallit öfver de brottslige. Lugnet var och förblef ostördt.

Både Konungen och Kronprinsen förklarade, i enskilda skrivelser, i de mest förbindliga ordalag sin tacksamhet för Tolls åtgärder till lugnets återställande. Kronprinsen, bette det, "egde ett fullkomligt förtroende till H. Excellences nit, långa erfarenhet och kända verksamhet."

Många rykten kommo i omlopp rörande rätta upphofvet till oroligheterna i Skåne; bland dessa, att Toll, Ruuth och De la Gardie, trenne de mest betydande männen i provinsen, och alla förut nära fästade vid den afsatte Konungens person, ej skulle hafva varit främmande för dessa rörelser. Gustaf Adolf skall ombord på den engelska flottan, som denna sommar kryssade i Östersjön, hafva afvaktat resultatet o. s. v. Ingenting kan vara orimligare än denna saga. Under hela loppet af undersökningen, som fördes under ögonen af en särskild tillförordnad Just.-Canceller och en afdelning af Götha Hofrätt, som blifvit nedskickad till Skåne, förekom icke en enda omständighet, som tydde på några andra orsaker till resningen än de, som redan blifvit uppgifne. Belöningar af flera tusen Rdr hade dock blifvit utlofvade åt den, som kunde upptäcka och angifva upphofsmän och anställare till upploppet. — Med Gustaf Adolfs föregifna vistande på engelska flottan hänger så tillsammans, att han flere månader både före, under och efter upproret, vistades dels på Helgoland, dels i Tönningen i Holstein. På sednare stället, dit han begifvit sig emot danska regeringens förbud, sattes han under ett slags bevakning, och låg der tills fram på hösten. Under oroligheterna i Skåne var han ej med sin fot från Helgoland, dit han kommit i April från London. Tolls afsky för folkrörelser är bekant; han var nu på en fullkomligt god fot med den nya regeringen, och hade hos henne lika, om ej större, inflytande än han egt hos Gustaf Adolf. Hvad skulle förmått honom att med vanära fläcka

sina grå hår, han, som både trodde och öppet bekände, att den öfverhet, som är, hon är af Gudi? Hvilken orimlighet, dessutom, att den man, som just först lät rigta vapen emot de upproriske, skulle haft sin hand med i resningen! Allt var för oklokt, för litet beräknadt, i hela företaget, för att detsamma kunnat vara annat än det i sjelfva verket var: ett ögonblickets uppträskande, framkalladt af de orsaker, som lågo i öppen dag.

Carl Johans brevexling med Toll under dessa oroligheter är märkvärdig och karakteristisk. Extraposter och courirer jagade hvarandra oupphörligen. Tjenstaktiga personer, på sidan om local-auctoriteterna, voro jemnt framme med berättelser, uppgifter och förslag, det ena orimligare och besynnerligare än det andra, och Prinsens lifliga sinne hölls af dem i en ständig oro. Han tycktes i Skåne se ett annat Vendée. Än befälde han att efterspana "de utländska emissarier, som ströfvade omkring i de skånska bergen", (*"qui parcourent les montagnes de la Scanie"*), än att arresteras den eller den fredlige mannen, som någon föreställt honom vara farlig. Än uppdrog han Toll att, om han fann det nödigt, "sätta hela provinsen eller en del af densamma utom constitutionen" (*"hors de la constitution"*), och den gamle rojalisten från envåldstiden måste, med den nya grundlagen i hand, bevisa att detta var lagstridigt och ej lät sig göra. Toll satte det största lugn emot Prinsens hetta och otålighet; upplyste, vederlade, sökte skingra de ogrundade misstankarne. Dåvarande Statsministern Gr. v. Engeström, som, sjelf Skåning, kände både local, personer och sinnesstämning, sattes äfven genom tätta communicationer i tillfälle att muntligen upplysa Prinsen om sakernas verkliga ställning. Likaledes dåvarande Generaladjutanten för arméen, Statsrådet Frih. Adlercreutz. Då någon åter oroat med falska rykten om nytt utbrott, skref T. till den sednare: "Lägg mig för H. R. Höghets fötter med den fasta och underdåniga försäkran, att om en gnista af probabilitet visar sig till beredande af resning, så uteblifver visserligen icke min underdåniga rapport, utan är säkerligen den första, om det är verkligt; ty jag fortsätter min återstående lefnadsbana såsom den hittills blifvit följd, att för min Öfverhet frimodigt säga sanningen och hvad jag tänker." — Det var nära att Carl Johan sjelf begifvit sig till Skåne; han väntade endast på en vink af Toll för att skynda dit. Fältmarskalken Gr. v. Essen erhöll befallning att för sin person begifva sig till Halmstad eller Laholm, för att med alla de småländska trup-

perna vara färdig att komma Toll till undsättning, i fall det behöfste.

De band, som fästade Sverige vid continental-systemet och Frankrike, hade allt mer och mer försvagats, och om sommaren 1812 slöts freden med Storbritannien. Mötet i Åbo emellan Alexander och Carl Johan följde i Ang., och Norge, hvars besittning skulle blifva lönen för Sveriges deltagande i coalitionen emot Napoleon, skulle med biträde af en rysk auxiliär-corps eröfras på Seland. I ett bref, skrifvet från Åbo d. 1 Sept. 1812, underrättade General Adlercreutz Toll, att 45,000 Svenskar och 35,000 Ryssar i slutet af månaden skulle sammanträffa i Skåne, der T. borde vidtaga nödiga anstalter för deras emottagande, beredelser för expeditionen m. m. samt för egen person göra sig färdig att föra befäl under Kronprinsen. Den tidiga frostén, som till en stor del förderfvade skörden, och den förändrade bestämmeelse, som ryska hjälp-corpsen, med Sveriges begifvande, erhöill, gjorde att de tillämnade krigsrörelserna för det året inställdes.

Då Kronprinsen om våren 1813 med en del af arméen öfvergick till Tyskland, förordnades Toll att under hans öfverbefäl, eller, såsom han uttryckte sig, i egenskap af hans "Lieutenant". ("mon Lieutenant") commendera den armée, som nu sammandrogs i Skåne. En liten eskader af örlogs- och skärgårdsfartyg, som stationerades i Öresund, ställdes äfven under hans befäl. Ändamålet med denna rustning var, dels att trygga Skåne emot fiendliga försök från danska sidan, dels att på Seland qvarhålla en betydligare del af fiendens styrka, och derigenom hindra krafternas concentrerande på krigsteatern i Tyskland. Både ändamålen vännos. T. höll Danakarna i den tron, att en expedition emot Seland, i förning med väntade engelska trupper, bereddades i Skåne; och denna tro qvarhöll en betydande styrka under vapen på denna ö. All slags communication emellan Skåne och Seland spärrades på det strängaste, och till och med då några köpmän i Skåne förstätt skaffa sig Konungens licenser att öfverföra några laddningar svenska producter till Danmark, lät Toll förhindra de tillämnade expeditionerna. Licenserna innehölla nämligen det vilkor, att Toll för hvarje casus skulle utlåta sig, och få besluta efter omständigheterna. Köpmännen skrek högt; men Toll bevisade för regeringen nödvändigheten af hvad han gjort. Om en casseti-fart fått ega rum emellan Skåne och Seland, så hade derigenom mångfaldiga underrättelser medföljt om hvad man just sökte

dölja för fienden. All tanka att hålla honom i okunnighet om verkliga ställningen i Skåne, och derigenom förekomma förstärkningars afsändande till arméen i Holstein, hade då måst uppgifvas. Kronprinsen, till hvilken förhållandet inrapporterades, gillade hvad Toll gjort, "såsom grundadt på politiska, militära och finansiella sanningar."

Toll spärrade dock naturligtvis icke communicationen med Seland för egen räkning. Allt efter som bulletinerne ifrån Kronprinsens högkvarter ankommo, lät han eftertrycka dem och i hundratals exemplar sprida dem i Köpenhamn och på Seland. Baron Alquier, som då var Napoleons sändebud i Danmark, underhöll Danskarne med ständiga segerbulletiner från fransyska arméerne; men de svenska bulletinerna, som Toll inpraktiserade, förstörde alltjemnt dessa illusioner. Under loppet af hösten uppsnappades i Tyskland en *dépeche* från Alquier till Napoleon, i hvilken han bittert beklagade sig att T. nedref allt, hvad han sökte uppbygga i Danmark.

Huru väl Toll hade sitt kunskaperi ordnad på Seland torde ett par exempel visa. Ett generalförslag öfver danska arméen, som upptog icke allenast truppernas antal, utan äfven de voro förlagde, dels i fästningar, dels i särskilda provinser, hade han i sin hand på Beckaskog trenne dagar efter dess datum och inlemnande till Konungen. — Efter freden i Kiel skickade Prins Christian i Norge Conferensrådet Casten Anker till London, för att negociera om Norges sjelfständighet. En fiskarbåt i Helsingör skulle öfverföra Ankers *depecher* till Norge, förvarade i en liten blecklåda, som var inskuren i kölen, under vattnet. En dag får Commandanten i Helsingborg befallning från T., att då en fiskarbåt, hvars signalement bifogades, utlade från hamnen i Helsingör, låta genom de svenska tullbåtarne bringa den in till Helsingborg. Detta skedde; blecklådan med *depecherne* fanns, enligt uppgift, och dessa skickades till Grefve von Engeström.

Innan fälttåget emot Norge öppnades 1814, kallade Kronprinsen Toll att möta sig i Götheborg. Der hüllos i flera dagar rådplägningar emellan Prinsen, Toll, Essen och Adlercreutz om operationsplanen för campanjen. Då Toll tog afsked af Carl Johan, gaf denne honom en dyrbar hägkomst af deras sammanvaro: en rikt briljanterad gulddosa med Prinsens porträtt. Grefvediplomet af Carl XIII följde snart derefter. Det är dateradt Uddevalla d. 31 Aug. 1814. Slutet på den långa och verksamma banan nalkas. I början af året 1817 inställde sig sjukdoms-symptomer, som

förebådade vatten i bröstet. De tilltogo under de följande månaderna, och utgången blef snart icke mera tvifvelaktig. Den 21 Maj 1817 var Tolls dödsdag, och med christlig frimodighet gick han sin förvandling till mötes. Sans och medvetande bibehöll han in i dödsminuten, och bland hans sista ord till de närvarande hörde man: "*Frukter Gud och ärer Konungen!*"

Tolls yttre var ganska imponerande; gestalten reslig, kraftfull, ännu i höga ålderdomen föga höjd af tiden. Ögat var eldigt och skarpt; man har liknat det vid falkens. Befälets stämpel satt på den höghvällda pannan, men mildrad af ett visst drag af godhet, som tycktes hafva stannat kring hans läppar. I umgänget förenade han okonstlad värdighet med den artighet och förbindlighet, som utmärkte Gustaf III:s tidevarf, och hans conversation blixtrade ofta af qvickhet och infällen. Lynnet var jemnt och gladt; sällan annorlunda. Hans arbetsamhet var ovanlig — sysselsättning var för honom njutning. För sin omgifning, i sitt hus, var han en verklig fader: alla älskade honom som sådan. Han var aldrig gift, men påstod sig hafva tolf gånger friat och fått korgen. Han skämtade gerna öfver denna otur, isynnerhet då han hade fruntimmers-främmande. Han försummade då sällan att föra dem till en liten holme i trädgården vid Beckaskog, bildad i form af ett hjerta, der han lätit plantera hängbjörkar och tärpil, för att symbolisera sitt missöde. Könets hårdhet emot honom utgjorde då ett rikt ämne för commentarier.

(Källor: Grefve Tolls efterlemnade Anteckningar, journaler, brevväxling och andra papper. — Protokoll, hållna på Huga inför Gustaf III, rörande beredelserna till kriget 1788. — De Gustavianska papperen på biblioteket i Upsala. — d'Albedyhns Rosenhanska samlingen på samma bibliotek. — Supplément au recueil des principes traités d'alliance, de paix etc. par de Martens. — Protokoll i rättegången emot General Toll 1795. — Anteckningar af H. Exe. Hr Gr. H. G. Trolle Wachtmeister. — Minnen af Händelser och förhållanden under en lång lefnad, af Johan af Wingård. — Förf:s anteckningar, efter samtal med Gr. Toll.) C. W. L.

Anmärkm. — Efter bokstafvens slut komma tillägg till denna biographi att af en annan hand meddelas.

TOLLESON, PEHR.

Pehr Tolleson var en af de få uppehållande länkarna mellan Tolstadii och Nohrborgs samt Schartaus och Franzéns tidskiften: en af de få, som under Gustavianska perioden underhöll den christendom, som utgjorde frihetstidens ofta förbisedda men obestridliga sammanhållningskraft af högsta ordningen.

I Åsheda, der kolden är så stark och dödligheten så svag, på en ås, väl 1500 fot öfver vattenhorisonten i Östersjön, föddes bondesonen Pehr Jönason eller Johansson d. 2 Oct. 1747. Fadren bodde i Öfratorp, hvaraf den längrige gossen bildade sig namnet *Oefrén*, då han inskrefs i Wexjö skola. Saart kallade han sig *Eurén*; men slutligen upptogs namnet *Tolleson* efter en frände Mag. Nils Tolleson, som dog året före P. Euréns födelse, såsom Conrector och Commminister på Wisingsö. År 1763 blef den af naturen rätt utrustade ynglingen student i Upsala, hvilket ställe han dock lemnade utan att han hunnit så långt på examensbanan som hans vän och landsman S. Ödmann. Men begge hade lagt goda grunder i sina studier för verklig lärdom, ehuru T. härvid äfven lemnade försteget åt Ö. På huspredikantskallelse af Riksr. Gr. Adam Horn blef T. prest 1771, tog pastorexam. 1774, E. O. Esqu.-pred. i Smålands Cappel d. 10 Mars 1775. Kyrkoh. vid Danviken öfver Sikla ö d. 5 Dec. 1780, tillträdde 1782. Utnämades till R. Hofpred. d. 15 Juli 1792, då regeringen ville synas annorledes än Kon. Gustaf III uppskatta prestmän. Kyrkoh. i Närtuna och Gottröra i Nordinghundra contract af Upland d. 19 Febr. 1793. Theol. Doctor s. å. Ledamot af den Eccl. Comité, som begärts vid Jubelfesten 1793, och af K. Majt förordnades d. 7 Oct. s. å. Prost vid tillträdet i Närtuna 1794. Contractsprost d. 17 Maj 1810. Död d. 28 Juni 1821.

Gift med 1. *Johanna Carolina Cederschöld*. 2. *Fredrika Lovisa Fitthie*. Det första äktenskapet såges ha varit olyckligt. Fast Ödmann bekände att han varit nära umgängesvän med T. i mer än 50 år och att T. alltid tog in hos Ö. då han besökte Upsala, svarade han blott på frågan om hans familjförhållanden: aldrig frågade jag honom om han var gift. En son *Johan Carl T.*, som vann befordran som Commminister i Ladugårdslandsförsamlingen i Stockholm, "var svag." En son *Johan Immanuel T.*, Capitaine vid Landtvärnet, lär slutligen dött som Markör vid en biljard i Stockholm.

I sina mannaår utgaf T. blott predikningar och uppbyggelseskrifter, men då han så uppslitit sina krafter, att han ej kunde verka så som förut genom sin talegåfva, började han utgifva böcker, värdiga en academicus. Hans *Ordbok öfver N. Testam.* 1815, hans *Geographiska Handlexicon öfver G. Testam.* s. å., hans *Handbok i Bibliska Litteraturen* i 4 delar och hans i Upsala Stifts Herdaminnes förbigångna skildring af Christendomens första bekännare, kallad *De första Christnas lefvande tro och heliga lefverne* 3 del. 1830,

BIOGRAPHISKT LEXICON

ÖFVER

NAHMUNNIGH SVENSKA MÄN.

ADERTONDE HANDET.

TREDJE HÄFTET.

—

 Upsala

WAHLSTRÖM & C.

1880.

På N. M. LINDHNS förlag.

Innehåll.

Tollstadius, Erik. — Trolius, Magnus. — Trolius, Samuel. — Troil, Uno van. — Trolle-Bonde, Gustaf. — Trozelius, Claes Bliechert. — Soop, Harald Knutsson. — Soop, Knut Haraldsson. — Soop, Åke Haraldsson. — Soop, Hans Åkesson. — Soop, Åke Hansson. — Soop, Erik Hansson. — Soop, Matthias Hansson. — Soop, Carl Matthiasson. — Soop, Gustaf Matthiasson. — Soop, Carl Gustaf Gustafsson. — Soop, Erik Knutsson. — Stjernsvärd, Rudolf Hodder. — Stjernsvärd, Carl Georg.

Adertonde Bandets Innehåll.

Tannström, Nils Mårt. af. sid. 40 Tessin, Nicodemus d. ä. 42 — , — d. y. 48 — , Carl Gustaf. 81 Tham, Pehr. 178 Thegner, Olof. 189 Thomander, Joh. Henrik. 191 Thorild, Thomas. 192 Thunberg, Daniel af. 227 Thyselius, Pehr. 241 Tollstadius, Erik. 245 Troilius, Magnus. 300 — , Samuel. 305 Troil, Uno von. 324	sid. Trolle-Bonde, Gustaf. 341 Trozelius, Claes Bliechert. 347 Tuneld, Erik. 1 Tungel, Lars. 3 — , Nils. — Tybeck, Johan. 7 Typotius, Jakob. 13 Törneblad, Bengt Jonas. 23 Törneros, Adolf. 25 Törnflycht, Olof d. ä. 34 — , — d. y. 36 — , Michael. 38 — , Carl Fredrik. —
---	--

Tillägg till bokstafven S.

Soop, Harald Knutsson. 368 — , Knut Haraldsson. 369 — , Åke Haraldsson. — — , Hans Åkesson. — — , Åke Hansson. 370 — , Erik Hansson. — — , Matthias Hansson. 372	Soop, Carl Matthiasson. — — , Gustaf Matthiasson. 373 — , Carl Gustaf Gu- staffson. — — , Erik Knutsson. — Stjernsvärd, Rud. Hodder. 374 — , Carl Georg. 375
--	---

nig författare af tacksägelser och personalier kan här finna sin tillflykt och ett fäste för sin tro, när välviljan för aflidnes goda namn och deltagandet för deras i sorgen efterlemnade mana honom att säga det bästa han förmår, men den obevekliga sanningen, som han för själens frid icke kan förnärma, icke så alldeles vill medgifva uttryckens liflighet. Kärleken är alltid sann, när den är ren, och Guds sanning förnärmas icke af Christi kärlek icke heller Christi sanning af Guds kärlek. "Älska", — Gud nemligen i Christo och genom Honom — "och gör" och säg "hvad du vill", är Augustini stora erfarenhetsord.

Efter sin mans begrafning flyttade Riksrådet Gyllenstjernas enka till sitt gods Medevi i Östergötland, åtföljd af sin huspredikant. Der lät Gud honom hvila ut från sin ungdoms första strider och stärka sig till nya förestående, till dess han, i början af October samma år, blef den adla frun åter följaktig till hufvudstaden. Under hans vistande på landet blef Skeppholms församling ledig. Honom själf övetande, utverkade gynnare och vänner, af Amiralitets-Collegium i Carlskrona, hans befordran till detta pastorat, troligen det minsta i Stockholm på denna tid och ännu. Några dagar efter sin ankomst blef han af en ansedd man bjuden till middag. Han kom, och då han satt sig vid bordet och öppnade servietten hade fullmakten der gömt sig och begärde att bli upptagen. Hon blef det med ödmjuk tacksamhet till Försynen och redlig erkänsla för dess redskap. Sic justa causa triumphat. Den gode Guden, om hvilken alla tala, men hvilken så få våga att tro och förtro sig till, förmådde således belöna sin tjenares trogna bekännelse, emot hela kyrkostyrelsens hemliga decret, hvilkens nåd, makt, rätt, pligt och embete det varit, att i en sådan man igenkänna en Christi lärjunge och anställa honom, om hon förstätt och velat förstå sitt eget, kyrkans och församlingens bästa: så gaf Gud på det renaste sätt, såsom i första christenheten, den förföljde, af kyrkans tjenare till undergång beslutne, ett torftigt bröd, en sjelfständig verkningskrets och egen församling, vid 30 år, samma ålder, vid hvilken hans och allas vår Herre och Frälsare tillträdde sitt prophetiska embete. Han var af Gud försedd och Christo gifven till Hans och Hans Apostlars verkliga efterföljare, och blef och förblef Honom lifegen genom korsens dödar i trogen och trägen bekännelse af Hans sanning och namn, i välgörenhet utan gräns, verldsförsakelse och sjelfsupoffring, genom lifvet in i döden och evigheten, som för honom med "Ewig-

hetens Fader" Christus (Es. 9: 6) begyntes i Anden redan i tiden. Vare välsignad och oförgätlig hans dyra äminnelse! Det är inför Gud sanning: med denne man hade Gud i Svealand och dess hufvudstad, så länge han lefde, en sannfärdig sedes apostolica, hvars plats var först Skeppsholms, sedan St. Jakobs och Johannis församlingar. Hvad han uträttat i sin tid, till själaras räddning, är omätligt och öfver meniskotanka och kan ej fattas och ses, förrän det på Christi dag af Gud uppenbaras: hvad han skulle hafva uträttat, om han blifvit trodd, upptagen och begagnad af kyrkostyrelsen, är öfver föreställning. Svenska kyrkan skulle då lyst, som en Christi Brud, öfver christna världen; ty Christus var här kommen till sitt fullbordiga ålders mått i en Christen. Nu lyste han nästan ensam, som en stjärna i natten, men en stjärna af första ordningen.

Tollstadius uppträdde nu som Pastor, Predikant och Själasörjare i egen församling och höll sin Inträdespredikan Allhelgonadag samma år 1723. För denna befordran hade han icke tänkt en tanke, än mindre tagit ett steg. Han kunde derföre med så mycket fastare tillförsigt emottaga den såsom af Guds hand, försyn och skickelse. Osökt hade han väckt uppseende, framkastad, såsom fordom Luther, endast af sin redlighet. Det var naturligt att nyfikenheten, om icke annat, skulle skänka honom, om icke lärjungar, dock åhörare öfvernog. Alla ville se underdjuret, huru det kunde se ut, som bestått en sådan dust emot allt lärdt, högt, rikt och mäktigt inom landets kyrkoordning, och icke allenast behållit kappan och lifvet, utan vunnit befordran derigenom. "*Noten var utkastad och församlade, till en början, både goda och onda.*" Den lilla träkyrkan måste för trängsel utvidgas och ombyggas. Icke blott den så förstörade kyrkan öfveruppfylldes, äfven allt rum utanföre betäcktes af människor. "*Folksamlingen liknade den vid en eldsvåda*", säger biographen; men stilla och mild tändes trons låga vid det ljus, som utgick och brann med ljudet af predikantens evangeliska förkunnelse. Här var något utsägligt, som allt intill vår tid efterlevande åhörare betygat. Här utgick detta Petri "*ljus, som lyser i det mörka rummet, den fallna, för-mörkade människosjälens och andens, till dess det dagas och morgonstjernan af Jesu namn, uppgår i hjertat.*" Tollstadius lärde med makt och icke såsom de Phariseér, ty han var redan och blef allt mer och mer invigd i sitt kall af Jesus sjelf. "Det var undransvärdt att se och höra", säger hans samtida biograph, "huru säkra och ogudaktiga människor,

så väl lärare som åhörare, hvilka kommo, dels af nyfikenhet, dels i afvogt uppsåt för att uppsnappa något, som de kunde vränga och förtyda, blefvo stundom hoptals rödda, slagna, vunnna, afväpnade, så att många gifvo hos sig rum för Guds uppväckande röst, upptäckte för honom sitt onda uppsåt och blefvo hans vänner." "Man såg hans anlete, såsom en Engels anlete", så att detta af Christus sjelf gifna namn åt sina sändebud, Upp.B. 2: 3, här verkliggjordes: "Är det en menniska eller en Engel på predikstolen?" sades det ner i kyrkan. Man betygade honom öfverallt och öfverljuddt och förundrade sig öfver de nåderika ord, som gingo af hans mun och ljödo från hans läppar. Sådant hade ingen hört förut, ty värr, icke ens hört omtalas, ehuru så varit Jesu Christi röst genom sina sändebud i alla tider, visserligen icke alltid lika rik, men alltid lika helsosam och sann; och, som lefvande ande och kraft, till näring för nådehungriga själar, strömmade från hans lärostol, så drogs till honom allt, ehuru utan all afsigt å hans sida, ehvar någon hunger efter sanning och Guds ord fanns eller kunde uppväckas. Den som i avagheten tecknar dessa drag af en Christi tjenares vandel på begäran och efter en väns anmodan, hvilken han för samvetets skull icke vågat neka det, har sjelf känt tre af hans andeliga barn. En af dessa, enka vid 96 år, var medlem af hans församling och hade af Tollstadius blifvit beredd till sin första nattvardsgång. Man får derföre för-låta henne att hon var vän af kyrka och prest. Hon hade varit blind i 30 år och sängliggande i 20 år, då hon, i visshet om sin dödstund, begärde Nattvarden för sista gången i tiden. Sedan den var gifven, framtog hon ur fattigdomens gömma en blank Riksdaler, som legat aflagd och orörd, oaktadt de största behof, allt ifrån hennes ungdom, för att tilldelas den prest, som, värdig eller ovärdig, skulle räcka henne sacramentet på dödssängen. Det var en enkans skärf i offerkistan i hennes uppsåt; huru den var i emottagarens, deröfver vare Gud domaren. Att höra henne tala om sin Skrifsfader, det var såsom hörde man ett af barnen, på hvilka Jesus lagt sina händer. Den andra, en blind, böge-äldrig man från ett fattighus i hufvudstaden, träffades på besök hos äldre, fromma vänner. Jag kom långväga ifrån och hugnade dessa med bref från en trossyster. Då vi en stund samtalat, utbrast med tårar den gamle, som förmodligen märkt någon liknelse till tron på Christum hos främlingen: "Jag är Tollstadii lärjunge: blif hans efterföljare, gosse! jag hör att du är prest." Jag svarade: "Blif du min

lärare, som Tollstadius var din, så vill jag bli din lärjunge." "Nej! gå till Jesum", utropade han, "så sade alltid Tollstadius." Den tredje var ingen mindre, än sal. Doctor Blomberg, Kyrkoherde å Vermdön vid Stockholm. Af en händelse hade jag i en väns sällskap blifvit föranledd att uppvakta honom i hans hus och blef qvarhjuden till middagen. Det var d. 1 Maj 1820, hans sista Maj, den dag af året då han vänligen såg sina närmaste umgängesvänner i sitt hus och nu, i förkänsla om sin förestående bortgång, bød dem sitt farväl. Allt högt, rikt och bildadt i hans församling hade kommit till hans bord, för hvilket han bad med egen ljudelig röst före och efter måltiden och sjöng i gammal helig landsed med darrande stämma sitt Pris vare dig, o Gud! Den kunnige, bereste, verldserfarne och fromme själasörjaren tog sig efter måltiden anledning till ett samtal i enrum med den unge prestmannen. Det var knapt begynt förr än talet vände sig till patriarchen i Jakob, på hvars knä han mer än en gång suttit, som barn, och hört himmel-aka ord. Tollstadius var mycket barnkär, helt visst med urskiljning. Så äro alla Jesu vänner af ålder i nåden. "Han var en Guds prest", sade jag; "man skyller ock honom för mystik." "Ja", svarade den gamle, "men han var man att förklara sin mystik, han. — Att vara hos honom, det var såsom att vara hos Jesum. Man tyckte sig vara ett blund de barn, som af Honom upptogs och välsignades, när Han vandrade omkring i Judæen. Man kan ej beskrifva det, man kan ej tala derom. Det är nåden, det är Guds nåd, det är Jesus." — Huru rördes jag icke, då jag snart derpå läste om en så god mans bortgång!

När Tollstadius såg folkets hunger efter Guds ord, upplammade hans för Gud och nästan brinnande hjerta och kunde icke gifva sig ro. Det blef honom icke nog att predika alla söndagar och högtider: han höll dessutom några dagar i veckan läro- och hönestunder i sitt hus. För de enfaldige förklarade han Luthers lilla cateches, med de mera försigkomne läste och tolkade han Skriften. Med husförhören var han utomordentligt flitig, genomgick församlingen efter ordningen, med de rike, som med de fattige. Det var ännu möjligt för en nitisk själasörjare på denna tid. Kyrkans lagar voro icke då ännu sjunkna i det förakt, som nu, i hufvudstaden och de flesta andra städer; icke beller jagade man så allmänt och häftigt, som nu, att uttaga sin del medan man här lefver. Fromma och ofromma i allmänhet trodde enfaldigt, att salighet i någon mening skulle

här beredas för att vinnas på andra sidan grafven. För något, som man kallade fördömdelse, utan att veta hvad det är, bar man i allmänhet en helsosam förfaran. Tollstadius lärde, att nåd i en ny födelse i Christo måste sökas, och vinnas här i tiden, så framt man icke skulle gå miste om saligheten i evigheten. Det var ej nog att veta: "*Den som vet sin Herras vilje och icke bereder sig och gör derefter, skall mång hugg lida*", sade han af Christi ord och Hans Evangelium om rike mannen och Lazarus. — Snart nog gick det så långt, att ingen eftermiddag, året om, förflöt, på hvilken Tollstadius icke hade husförhör att hålla, synnerligen sedan han tillträdde St. Jakobs och Johannis folkrika församlingar, hvilka han, hus för hus, intill minsta koja årligen mer än en gång genomgick. Han ålade sig ett personligen känna och genomskåda hvarenda af sina tusentals åhörare, de fattigaste med de rikaste, de ringaste med de högst uppsatte, och det så, att han, efter den nåd Gud behagade förlåna, kunde hära deras salighetssak för Honom. Så fortfor han intill sista dagarne af sitt lif, till dess dödsbudet med hans sista sjukdom gjorde honom det omöjligt. Man bad honom unna sig någon hvila: "*Jag får väl hvila en gång*", sade han, — hos Jesum i friden, var hans mening: här borde han icke medgifva sig någon hvila, utan "*verka, medan dagen var; natten skulle komma, då han ej kunde verka*", den trofaste Christi efterföljaren. Då han ej mer förmådde uppgå öfver de många och höga trapporna, stannade han i något rum på nedra botten och lät vänligen nedbjuda ofvanboende. De voro väl få, om ens någon, som icke gerna infunno sig, såsom till det ädlaste nöje; ty hans ord, såsom hans anlete, talade ej annat, än frid och välunsamhet för alla. Äfven de otrogna och ogudaktiga sågo honom slutligen gerna; ty han bar ingen dom öfver och mot dem i sitt hjerta: den ställde han till Gud och bjöd på sin Herres frid. Sanningen är sällan någon odräglig, der den så utgjuter sig genom välviljan och nåden. Han förstod, som Paulus, att vara allom allt, liten och stor, ung och gammal, svag och stark, fattig och rik, olärd och lärd, efter omständigheterna och hvar och ens behof. De aldra grofvaste menniskor älskade honom, om de än föraktade honom, hvarpå flera bevis kunna företes. Endast ett släkte fanns, som han förmådde afväpna, men aldrig vinna, det släkte, som korsfäste vår Frälsare.

När den trogne, oförtrulne gudstjenaren, ännu Pastor vid Skeppsholms församling, såg, att barn och ungdom, utom den stund de tillbragte hos honom, gingo sysalösa och

utan föräldravård, upprättade han en skola, i hvilken han, under sin egen beständiga tillsyn, höll, klädde, födde, undervisade från 20 till 30 barn, till dess de kunde emottagas i något handverk eller annat yrke. Denna skola intog sedermera flere lärjungar och utvidgades till ett convictorium. Till dess styrelse höll han tvenne lärare, som, jemte honom sjelf, undervisade i språk, christendom och det allmännaste af vetenskaperna, så mycket nyttigt och nödigt befanns för hvar och en, efter dess bestämmelse och naturgäfvor. Han höll dessutom en lärare i skrif- och räknekonst, som tillika var ekonom och hade vård om hushållet. Dessutom voro tre qvinnor anställda för matlagning, tvätt och andra angelägenheter. Hvar tog den fattige prestmannen medel till så mycken välgörenhet? Hans lön var ringa och icke mer än tillräcklig för honom sjelf. Det medgafs honom derföre af församlingens värdar en egen håf för insamling under gudstjänsterna; men då han under predikan anmälde denna tillåtelse och dess ändamål, flödade inom några få helgedagar så mycken välvilja, att han ansåg det vara nog, och aflyste med tacksambetsbetygelse detta sätt. De som icke hade pengar kastade i håfven ringar, örhängen, snus- och svampdosor m. m. En sådan utomordentlig frikostighet återkom ofta när Tollstadius predikade och insamlingar skedde för välgörande ändamål. Hvilken rörd och tacksam själ utbärdar att vara rik, bortkastar icke lätt all besittning i egenhet inför sin Frälsare på korset och vid Hans blodaröst ifrån en så trogen tjenares läppar! Man rusar Hans fattigdom till mötes och endast Han sjelf bjuder hejd och måtta, sägande: *"Icke att andre skola nog hafva och du nöd lida."*

Ryktet om en så god man, hans anderika predikningar, hans fläckfriaandel, hans heliga lefverne, hans intagande, lärrika umgängelse, hans brinnande kärlek till Gud och nästan, hans outtröttliga, outömliga välgörenhet, hans grundliga erfarenhet i Herrans vägar, hans rena, exemplariska tro och gudafrukten m. m. kunde icke annat än sprida sig vitt omkring. Mer än af hans skola och församling blef häri genom hans tid upptagen och hans kraft pröfvad. Olycklige från alla stadens delar, sjuke, bedröfvade, anfäktade, förtryckte sökte honom och besöktes af honom. För alla hade han fått något af Gud att gifva. För lifsfångar isynnerhet var han den vanliga, påkallade följeslagaren till af-rättsplatsen. Man vet intet exempel att de, som han beredt, annorlunda än ångerfulla, botfärdige och med hopp om sin synds förlåtelse böjt sin hals under bilan eller framröckt

den emot snaran. Till och med förstockade lyckades han böja till erkänsla. Det hände mången gång, när hårda och förhårdade brottslingar icke kunde förmås till bekenneelse, hvarken genom vittnen, domarens föreställningar eller andra presters allvarliga och bevekliga ord, att Tollstadius förbindligt anmodades att låna sitt bistånd; och det lyckades honom, ofta med få ord, att med rösten af Jesu namn intränga i den arma själens förbund med Satan och bryta det. Det må anses vara på sitt ställe, att här anföra några exempel, som tillika bevisa huru Gud var med honom och bevarade honom. Han kom en dag till Smedjegårdshäktet för att besöka en lifsfånge. I porten mötte honom ett barn, som bad honom gå hem. Hans vaksamma själ märkte ett intryck deraf i sitt inre, och van att lyda detta stilla vittne, vände han om och gick hem, såsom på barnets befallning. När han dagen derpå besöker fången, bekänner denne, att han dagen förut haft allt i heredskap att mörda honom, ikläda sig hans dräkt och rymma. Gud hade under tiden uppväckt brottslingens samvete till ånger. — En dag går han på gatan och ser vid ett plank en man med förstörda anletsdrag lägga an på honom för att skjuta honom. Han gick honom stilla och frimodigt till mötes, hvarvid geväret föll ur hans händer. "Min vän! hvad har jag gjort dig emot, att du vill mig så illa?" Den olycklige svarade: "Ingen ting; förlåt mig, Herr Kyrkoherde! för Guds skull. Jag är en osalig och fördömd människa och ledsen vid lifvet, därför tänkte jag mörda någon för att få gå till döden." "Men hvarför valde du mig?" "Jo, jag börde Herr Kyrkoherden predika i Söndags och då tänkte jag, att om någon skulle dö saligt, så vore det Kyrkoherden; därför ville jag helst ta lifvet af honom." Tollstadius tog honom hem med sig, och han blef småningom en stilla och lycklig människa. — En dag inträdde en okänd Herre i hans rum, med anhållan från en lifsfånge om dess besök. Han följde. Utanför porten väntade en täckvagn. Han inträdde och hans ögon förbundos. Efter färdens fördes han några trappor upp, och, då förbandet aftogs, befann han sig i en sal, hvarest stupstock och bilar voro anordnade och tillreda. Tollstadius, som på denna tid var som häftigast hatad och förföljd, trodde att denna afrättning var honom ämnad, och sade: "Är det jag som här äsystas?" "Nej! men innanför detta rum är en lifsfånge, som här inom en timme skall afrättas: han har begärt att få tala med er förr än han dör; men om han säger eder sitt namn eller ni frågar det af honom, då äre vi

beslutade att äfven afrätta er." Tollstadius iagick, samtalande med fången den medgifna timmen, och bemföordes på samma sätt, som han blifvit bortförd. Vid närmare besinnande inför Gud utverkade han sig företråde hos R. Fredrik och angaf saken, som det oaktadt förblef i sitt hemlighetsfulla mörker. En man af hög börd, maktiga förbindelser och stor verldserfarenhet, har af den som skrifver detta blifvit härom tillfrågad. Han trodde sig med visshet kunna försäkra, att dennes afrättning, som ock flere andras försvinnande vid denna tid, angick personer, som voro farliga genom för mycken kunskap om Kon. Carl XII:s dödsätt. Vare den Allvetande bemästäldt! Händelsen är likväl verklig. Jag har den af ädlaste sannaste vänner till Tollstadius aldranärmaste förtrogne. — Den olycklige Lewenhaupt lät öfvertala sig att dagen före sin afrättning påkalla en prest. Det blef Tollstadius. Han kom och fann Generalen vid brädapelet. "Herr Generalen tror sig ha tid med sådant dagen före sin sista?" "Man måste med något fördrifva ledsnaden och förkorta tiden." "Ack! den är alltför kort för att så bortslösas." Samtalet fortför, hvarvid den olycklige otvunget bekände, att han ej trodde själens odödlighet och ett lif efter detta. "Men om Herr Generalen funne sig häruti bedrogen, det vore ju förfärligt?" — Genast på denna fråga af den kärleksfulles läppar föll det stora modet och tårarna strömmade från den lifdömdes ögon. Allt vannas, som kunde vinnas. Tollstadius ville försöka att utverka uppskof med domens verkställighet, men afräddes af fången, som visste att det var omöjligt. Han bortgick dock och gjorde allt hvad i hans förmåga stod, understödd af sorgen, men återkom med oförrättadt ärende. Huru skola vederbörande försona en sådan hårdhet på Christi dag? Tollstadius vakade med fången natten igenom, följde honom till stupstocken och hade den bugnaden att se honom dö med tro och hopp till Gud om försoningens nåd. — I förbigående må här tillåtas oss att, efter enskild öfvertygelse, besvara en af tidens frågor: När kan en mördare, utan synd för Gud, efterskänkas lifvet, tvärt emot Guds ord: "*Den som utgjuter människoblod, hans blod skall af menniskor utgjutet varda.*" Vi tro, att det endast kan ske då, när Gud gifvit brottslingen verklig botfärdighet och ånger öfver sin synd och han sjelf är nöjd att lefva. Gud har då förlåtit, och det heter: "*Förekasta ej den, än mindre straffa syndaren, som sig bättrar.*" Det är klart, att brottslingen, som botfärdig, om han är det rätt och innerligt, gör mer att för-

sona sin synd genom sitt lif, än han kan göra genom sin död. Derföre lät Gud David lefva, ty hans ånger hade detta djup. Den förörättade aflidnes fördel fordrar ock att han får lefva, ty han lefver, som botfärdig, bedjande och trogen för den han-förfördelat och betalar hvad af honom betalas kan af sin skuld genom nåden, i hvilken han dör alla dagar med Christo för den, hvars lif han förkortat. Ger Gud icke den brottslige detta djup af botfärdighet och erkänsla, så måste han dö, ty han kan endast lära att veta hvad han gjort derigenom, att han själf lider detsamma. Man torde fråga: Huru skall man igenkänna en sådan botfärdighet? Alla känna igen den, när den är sann, af Gud gifven. Den rör alla människohjertan till deltagande genom sin uppriktighet. Att i detta fall taga hans lif, det är att betaga Christum en tjänare för tiden. Han som lidit döden för alla är ock Herre öfver lif och död. Han är Herre öfver Sabbathen, med hänsigt till det tredje budet; skulle han ej vara det med hänsigt till det femte? Vi tro att den botfärdighet, Han gifvit brottlingen, är ett tecken dertill, att Mose lag här, efter Christi högre rätt, bör för tillfället suspenderas, och att en christelig Öfverhet är skyldig att så förstå denna vink. Här återstår blott ännu en fordran: det gifna onda exemplet skall förlora sin kraft; hvilket sker derigenom, att brottlingens botfärdighet gifves offentlighet. Sålunda låter sig begripas, huru Nya Testamentets lag kan med friheten genom Anden införas i Staten, utan all fara för allmänna säkerheten och med dess högre befastande genom sanningen af tron på Christum. Denna tro blottställer ingens lif och säkerhet, utan bevarar dem genom det högsta af allt beskydd, människokärlekens.

"Den som i hättring och tro går Christum till mötes, han förklarar afgrunden krig", säger en helig författare. Hvad då han, som icke allenast själf i hvar andedrägt af lifvet hyllar Gud och sin Frälsare, utan äfven förer tusentals andra med sig? Han förklarar krig både mot världen och afgrunden. När skall världen lära att erkänna sin Frälsare? När skall hon upphöra att förråda sig själf i Honom och Hans tjänare? — Fienden märkte snart, att han här icke hade en motståndare af vanligt slag emot sig, utan Christus själf i en apostoliak ande. Han begynte derföre sin vanliga lek i så stor skala han förmådde, men crescendo, från mindre till mer och slutligen det mesta, som af Gud och Allmakten tilläts. De alldagliga smädelser, som alla fromma måste uppbära, så snart de våga att ge någon offentlighet åt sin öfvertygelse, utöfades oförsynt. Holmsfolk,

heliga, pietister voro i de afvoges sinne och mening skamnarn, såsom Judarnas konung i Pilati mening på Christi kors, men äretitlar inför Gud. Så skulle dessa förment svärmare, bränmärkte med det allmänna föraktets tyngd, bli oskadliga och utrotas; men ju mer man skymfades, dess mer tillväxte de trögn i antal och frimodighet. Hvar helgedag bar med den förföljdes predikan offentligt vittnesbörd om obefogenheten af dessa ärekränkande tillmälen, och allt hvad mäktigt var af sundt vett och omdöme uppväcktes till rättvis harm och gingo öfver på den oförrättades, om icke alltid och allestädes på de så hårdt bedömdas sida; ty att Guds tjenare ofta fick lida för de frommas svaghet, välmening och ovishet, följer af sig sjelf och inträffar alltid. Man får här, med liten ändring, tillämpa det bekanta ordet af en i annan rigtning vis man: *"Gud hjälpe oss med våra vänner; mot våra fiender har Han satt oss på redig fot!"*

I första åren af Tollstadii embetstid i Skeppsholmas församling besökte han stundom fromma bekantas sammankomster för gemensam uppbyggelse och öfning i gudaktighet. Genom underrättelse från hans närmaste väns vänner har blifvit oss känt, att han bibehållit denna sed, säkerligen med vis urskiljning och urval till de personer, som han kunde med Guds välbehag inlåta i sitt förtroligare umgänge. Onsdags eftermiddag var, åtminstone i hans senare ålder, dertill ordentligen bestämd, enär ej hans embetspligter förhindrade. Utom det inre vittne, som talade för denna heliga sed i hans själ, och fördelen af värdiga trosbröders umgänge, hade han Jesu eget ord och löfte: *"Hvar två eller tre äro församlade i mitt namn, der är jag midt ibland eder."* Så bygdes den yttre kyrkan af begynnelsen; så förmanar Paulus i 1 Thess. 5: 11, i Hebr. 10: 35 m. fl., så var allmän sed i hela första Christenheten, hvarifrån ock vår offentliga gudstjenst härstammar och den makt härflöt, som småningom, med bekännelse och martyrs blod, bröt hendedomen och införde christendomens tro och sed i världen. I Tollstadii sinne voro dessa sammankomster heliga, både i uppsåt och handling, utan all liknelse till separatism och sct. De voro ock ett behof och helt visst i Guds råd och välbehag med honom personligen, för att stödja och stärka honom vid alla de förföljelser och trakasserier, han för sanningens bekännelse måste fortfarande uthärda. För denna sed, som skulle vara en förbrytelse, anklagades han fiscaliter år 1726 inför stadens Norra Kämnarsrätt och pliktfall-

des, tillika med flere sina vänner af högre och lägre anseende, till 10 dlr samt böter. Hans förklaring innehöll, att han ej kunnat anse Konungens förbud emot sammankomster för gudaktighetsöfning såsom allmänt och oinskränkt, utan endast angå missbruken dervid, äfvensom att de i närvaro af presterskapet icke voro förmenade. Efter vad till Hofrätten afstannade saken.

I April 1727 anklagades han å nyo i en libell, ingifven af en prest hos Riksbens Ständers Justitiæ-Deputation. Man kan dömma hur det på denna tid såg ut i landet med förstånd om heliga ting, när bland de begångna förbrytelserna räknas, att man bedt med egna ord, utan böneformulär, att man länge hållit sin aftonandakt i enskilt rum, att en låda befunnits innehålla en samling af Bibelspråk, som anklagaren kallar en andelig kortlek m. m. Tvenne kvinnor hade blifvit befunne med dessa och andra dylika brott, och skulle af Tollstadius vara dertill förförda. Denna anklagelse afhördades med segrande motbevisning och afstannade.

Svårare och bitter intill blods var denna omedelbart efterföljande angifvelsen, att Tollstadius vore Dippels lära tillgifven och nekade Guds vrede och försoningsläran. Den härstammade från tvenne prester, hvilka han af from hjälpsamhet anställt som medarbetare i sin församling. Denna sak ventilerades vidlyftigt under många år inför Stockholms Consistorium och andra fora. Acterna härom äro utförligt resummerade i Nordische Sammlungen, Zweiter Band*), och böra der läsas af dem, som önska fullständig kunskap om denna intressanta strid. Tollstadius blef härunder föranlåten att afge sin trosbekännelse med hänsigt till denna beskyllning. Den bör här icke saknas, hvarest frågan egentligast är om det inre af saken.

Trosbekännelse i Dippelska Frågan, aflagd inför Kongl.

Nedre Justitiæ-Revision, år 1728.

1. Jag tror, att Gud, som domare, skipar rätt och rättfärdighet, vrede och hämnd öfver all orättfärdighet, och

*) Dessa Band, som på Tyska sägas vara öfversatta från Svenskan, äro viktiga i vårt lands kyrkohistoria. Första bandet innehåller L. Ullstadii lefverne, Jac. Boetii försvar m. m. Andra bandet, 655 sidor i vanlig octav, handlar endast om Tollstadius. Originalet på Svenska har förf. ej lyckats att få se, endast denna Tyska öfversättning. Första bandet är tryckt 1755: det andra 1761. Å ingendera är tryckningsorten utsatt. Sanning och gudsfruktan var på denna tid förbuden vara.

låter sin rättfärdighets domar utbryta, såsom en förtärande eld, öfver alla gudlösa, så väl i tiden, som i evigbeten; och detta tror jag på grund af Davids 80:de psalm: "*Vår Gud kommer, och tiger icke: förtärande eld går före honom, och omkring honom en mäktig storm. Han kallar himmel och jord, att han skall dömma sitt folk.*" Äfvenså Ps. 97: "*Herren är Konung. Moln och mörker äro omkring honom: Rättfärdighet och dom är hans stols fäste. Eld går före honom och uppbränner hans ovänner allt omkring. Hans ljungeldar brinna öfver jordens krets: Jorden ser det och förfäras.*" Detta så de fördömda i afgrunden väl erfara, hvilka här i tiden icke lärt i tron erkänna Christum för den, genom hvilkens blod på korset Fadren allt försonar, vare sig på jorden eller i himmelen. Col. 1: 20.

2. Jag tror, att Jesus Christus, världens Frälsare, är den, "*genom hvilken Fadren all ting försona skulle med sig sjelf*", Col. 1: 20, "*hvilken och funnit en evig förlossning, då han en gång genom sitt eget blod ingått i det Heliga*", Ebr. 9: 12, och att han, såsom vår ende Medlare, som är människoslägtets hufvud, lidit döden för alla; icke i afsigt, att någon enda människa skulle undslippa att afdö sitt förderf, utan att alla af honom skulle undfå kraft att afdö synden och lefva rättfärdigheten, när de i sann bättring omfatta Christum i tron, såsom försoningen, icke allenast för våra, utan för hela världens synder, 1 Joh. 2: 2.

3. Jag tror, att Christus är vår ende Öfverstepräst, och det rätta försoningsoffret, "*hvilken våra synder sjelf offrade i sin lekamen på trä*" m. m. 1 Pet. 2: 24.

4. Jag tror, att Christus burit våra synder, enligt Es. 53: "*Sannerligen, han bar vår krankhet och lade på sig vår sveda. Han är sargad för våra missgerningar skull; och slagen för våra synder skull.*" Hvilken tung börda detta varit för vår Frälsare, skönjes noggsamt af hans lidande i Gethsemane och på korset. Således är han Guds rätta Lamm, till hvilket vi med Johannes må i tron hänvisa och säga: "*Se Guds Lamm, som borttager världens synder.*" Joh. 1: 29.

5. Jag tror fullt och fast, på grund af den Heliga Skrift, "*att Jesus för dödsens lidande skull är krönt med ära och pris; på det han af Guds nåd skulle smaka döden för alla; och att Gud gjort vår salighets höfding fullkommen genom lidande*", Ebr. 2: 9, 10, "*och att ändock han var Guds Son, hafver han dock, af det han led, lärt lydnad, och då han fullkommen vardt, är han vorden allom dem som honom lyda, en orsak till evig salighet*"; Ebr. 5: 8, 9. Ja, att han

efter Christi ord, "*måste sådant lida och sedan ingå i sin härlighet*", Luc. 24. Och att såsom Fadren beskärt honom Riket, så vill och skall han i samma ordning beskära det alla menniskor; likväl vare fjerran från mig den tanken, och än mer ordet, att vår aldrabeligaste Frälsare Jesus skulle varit befäckt med den aldraminsta synd, för hvilken något lidande varit honom af nöden; ty "*han var en sådan Öfverstepräst, som var helig, oskyldig, obesmittad, skuld ifrån syndare, och högre än himmelen*." Ebr. 7: 26.

6. Jag tror, att Jesus i sin antagna menklighet för vår skull blifvit en förbannelse, så väl i den afsigt, att Gud, som var i Christo, skulle försona världen med sig sjelf, såsom ock, på det han sig förvärfva skulle en församling, som härlig är, som ingen fläck och intet lyte hafver, eller annat sådant, utan att hon skulle vara helig och ostraffelig. 2 Cor. 5: 20. Eph. 5: 27.

7. Jag tror, enligt Rom. 8: 10, att vi äre försonade med Gud, genom hans Sons död, medan vi ännu voro fiender; och således enligt 2 Cor. 5: 15, att Christus lidit döden för alla, icke så, att han genom sin död skulle lemnat menniskor frihet att med en falsk förtröstan på Christi förtjänst betäcka sitt syndaförderf, och på detta sätt göra Christum till en syndafjenare, utan så, att de som lefva, icke skulle lefva sig sjelfvom, utan honom, som för dem död och uppstånden är.

8. Jag tror, att Jesus Christus, vår Öfverstepräst, i sanning är vår dyre Återlösare, försoning, nådastol och förebedjare, som alltid beder Gud för oss; af hvilken, såsom källan af Guds nådefullhet, sjalen har att undfå nåd för nåd. Botfärdiga själar kunna så mycket mer betyga, att Jesus är deras Återlösare, Nådastol, Förebedjare m. m., som de icke i himlen och på jorden kunna fly och vända sig till någon annan; helst de endast och allenast i honom få barmhertighet och finna nåd, på den tid dem hjälp behöfves, Ebr. 4: 16; helst ock i ingen annan är försoning och salighet, och intet annat namn menniskorna under himmelen gifvet, hvori de kunna frälsas och saliggöras, än Jesu Namn, Ap. Gern. 4: 12.

9 och 10. Jag tror, att en arm, botfärdig själ blir rättfärdiggjord på det sätt, att, när i erkänsla af sina begångna synder så väl som af sitt djupa syndaförderf, hon i sin ångest med tron omfattar Christi rättfärdighet, och dervid förkastar all egen rättfärdighet, vetande, kunnande och viljande i egenhet, på det hon må söka och finna allt i Jesu; hon

då hos Gud blir till nåd tagen genom Jesum sin Frälsare, och får af nåd förlåtelse för sina synder, hvarvid all syndaskuld, dom och förbannelse blir upphäfvén, och hon åtnjuter och erfar en verklig frid med Gud, genom sin Herre Jesum Christum, Rom. 5: 1. Dock icke, att hon sin återstående tid må lefva efter människors lusta, utan efter Guds vilje, 1 Pet. 4: 2 och att hon må utgifva sin lekamen till offer, som lefvande, heligt och Gud behagligt är, och att hon förändrad varder, genom sitt sinnes förnyelse, på det hon ju längre desto bättre må erfara, hvad Guds goda, välbehagliga och fullkomliga vilje är." Rom. 12: 1, 2.

Se här Tollstadii trosbekännelse inför rätta. Hvilken inser icke dess sanning och renlärlighet, och obehagen af att störa hans lugn och röfva hans dyra tid från en så vidsträckt och öm själavård, med fortsatta, ärekränkande, onödiga rättegångar?!

Tollstadii klokhet i denna rättegång är märkvärdig och lärorik för enfallen. Han begärde att hans angifvare skulle inställas med honom, hvartill Consistorium svarade, att af honom endast äskades ett förtroligt samtal. "Ett sådant", svarade Tollstadius, "måste ske enskilt, och icke offentligt inför sittande Domcapitel." Präses begärde då att han blott skulle uppriktigt utlåta sig om sitt tänkesätt angående D. Dippel. Hårtill svarade han: "att han icke vore hvarken Dippels anklagare, eller försvarare. Hade Dippel orätt, så borde han sjelf ansvara. Han hade icke så mycken insigt i denne mans skrifter, att han kunde dömma derom; men för sig sjelf ville han svara. Han kunde med godt samvete lemna Dippel odömd. Han hade visat sina åhörare till Christum, icke till Dippel; han hade lärt offentligt, icke hemligt." — I October samma år blef han åter uppkallad för Consistorium i samma fråga, och Consistorium, som således menat helt annat än ett förtroligt samtal, angaf saken hos Just.-Cancelleren, som lät undersöka den i Nedre Justitiarevision. Här afgaf han ofvanstående trosbekännelse, efter förnyad försäkran om "sin mindre bekantskap med Dippels skrifter, hvarföre han ej tilltrrodde sig att dömma dem, men ännu mindre att försvara dem. Han hade, hvarken vid universitetet eller sedan han blifvit prest, studerat några stridskrifter, utan hvilat vid Guds ord, Christi sanning och Andä" m. m. I November samma år ingick han med ett underdånigt memorial till Konungen, hvari han erböd sig att fälla sitt bestämda omdöme om de satser, som angåfvoa vara Dippels, endast man icke fordrade af honom att fördömma nå-

gon person. Konungen hänvisade saken till Consistorium till nytt förhör. Detta försiggick, hvarvid hans angifvare, de båda hans medhjelpare i embetet, och voro uppkallade och försäkrade, att de icke funnit något anstötligt i hans predikningar, men det oaktadt misstänkte honom. (?) Han förklarade sig öfver allt, hvarom han tillfrågades, med den reda, att Consistorium i sitt utlåtande till Kongl. Maj:t af d. 13 Dec. s. å. måste bekänna: "Att Tollstadii förklaring, rörande Dippels lära vore så sannfärdig, att, så vida mun och hjerta hos honom öfverensstämde, hvaröfver Gud vore domare, Consistorium intet hade att påminna. Dock bem-ställde Consistorium till Kongl. Maj:ts skön, om icke Tollstadius borde till en tid skiljas från prediko-embetet och för alltid från pastoralvården af Skeppsholms församling, såsom den der haft och än hade smak för Dippels lära (?) (motsatsen var ju nu till öfverflöd bevisad) — och i följd deraf vore en orsak till offentligt affall från tron" — (hvilket icke, med ett enda exempel var bevist eller ens tänk-bart) — m. m.

Men att folja denna rättegång genom alla instanser blefve att skrifu en hel bok. Vi måste därför fatta oss kort. Den ena af hans hjellpprester angaf honom ånyo hos två af Rikets Biskopar, den andra hos Just.-Cancelleren. Han vore dock Dippelian. Den förre anbefalldes att ingifva sina klagomål skriftligen, och vara redo när han af Consistorium påkallades. Nya förhör, confrontationer, anmälan hos Just.-Cancelleren, underdåniga förklaringar inför thronen, till dess Kongl. Maj:t förordnade en särskild Commission till denna frågas behandling. Man må här fråga: Hvarföre afvisade icke Consistorium och de båda Biskoparne dessa otacksamma, påflugna ynglingar, helst sedan den förföljdes oskuld redan vid första förhöret så klart i dagen trädte? Hvarföre besvärades domarmakten och sjelfva Regeringen med dessa onyttiga, redan afdömda tvistefrågor? Här är ingen annan orsak tänkbar, än, lindrigast sagdt, brist af förstånd och kärlek till sanningen; må Gud förlåta en så olycklig blindhet, om den hos honom kan förlåtas! Kan den erkännas, så kan den förlåtas; annars är och förblir den oförlåten och oförlätlig.

Den Kongl. Commissionen förhörde och ransakade i två hela år, och dess dom blef ett redigt, genomfördt och skarpt bevisadt frikännande. Detta utslag af d. 19 Maj 1731 förtjente, om rummet tillät, att upptagas in extenso. Det står här, såsom en Guds dom i Guds sak, af laici, ty värr, den

tidens Stockholms Consistorium till evärdelig blygd, afvensom de tvenne den tidens Biskopar. Den beklagliga orsaken till all denna ovilja var den, att Tollstadius flitigt yrkade läran om den dagliga förnyelsen, helgelsen, afdöendet från oss sjelfva och världen, korsets bärande, lidandet i Christi efterföljelse m. m. "Denna lära", plägade han säga, "har blifvit illa ansedd, uttolkad och vrängd i alla tider af dem som älskat världen och dess fäfänglighet. En sådan förmanare och frälsare, som icke allenast ville frälsa från syndens skuld och straff, utan äfven från dess herravälde, är ej behaglig för dem, som ännu behaga sig sjelfve i synden och det köttliga sinnet. Det smakar dem bättre att falskeligen i egen kraft tillägna sig Christi förtjenst, och i sjelfgjord inbillning förlita sig på hans tillsfyllestgörrelse, på det att de må förskonas ifrån sitt sinnes förändring, omvändelsen och en ny födelse. De ropa ständigt: Herre, Herre! men vilja icke genom Christum ingå i lydnad för sin himmelske Faders vilja" m. m. *Hinc illæ lacrymæ.*

Det var under dessa förhör i Consistorio, sedan Tollstadius ovederläggligt bevisat sin renhet från alla Dippels villfarelser, som en af dess Assessorer yttrade: "Men Jac. Böhme läser ni likväl." — "Ja", svarade Tollstadius, "det erkänner jag, äfvensom att jag finner honom fullkomligt renlärig." — "Han var ju en skomakare!" — "Det är sant: Han gjorde tränga skor åt oss prestes, den skomakaren." — Tollstadius olidelighet för sina fiender var ingen annan, än den, att han, ehuru med högsta ödmjukhet, saktmod och välvilja, uttalade öppet all sanning, som salighetens väg och vandring angår, och, dertill af Gud utrustad, med ett barns enfald, osökt fann och utsade saken i träffande, solklara uttryck. Den obotfärdige blef härvid sig sjelf uppenbar, hvilket icke lät försona sig genom någon hans kärleksfullhet och nåderikhet, helst vilkoret är ett erkännande af sanningen. Så var ock Jesus sjelf brottalig, och kunde ej hvarken förlåtas eller fördragas af de Phariseer och Skriftlärde.

Nya stormar utbröto. T. hade på Palmsöndagen 1734 predikat emot Nattvardens missbruk. Med oförliknligt saktmod, i hvars lugna spegel ingen den minsta våg af det osunda nitet rördes, hade han uttalat alla till detta fruktansvärda ämne hörande sanningar. Man behöfver blott höra ingångspråket för att hafva hört hela denna predikan. "Hvad hafva mina vänner att skaffa i mitt hus? De bedrifva all skulldhet och mena att det heliga köttet skall taga det bort af dem." Jer. 11: 15. För denna predikan blef T. a-

scaliter angifven i Consistorium, med anledning af en smädeskrift af okänd författare, utsänd och studerad å cafferhusen i staden. Härigenom blef han nödsakad att i samma forum inlemma en uppsats om innehållet af detta sitt lärotal. Den finnes förvarad i tryck och förtjente anföras, om rummet medgaf. Samma år och efter 14 dagar hade han predikat om Bigt och Syndaförlåtelse å första Söndagen efter Påsk, med ingång af Joh. 20: 22, 23: "*Tager den hel. Andes hvilkom J förlåten synderna, dem äro de förlåtna, och hvilkom J behållen dem, dem äro de behållna.*" Här hade han öfvertygande i dagen lagt, att Guds hel. Ande igenom Apostlarnes förlåtit botfärdiga själar deras synder, men att ingen, utan igenom den hel. Ande egde sådan makt. Han lät derföre en redogörelse äfven för denna predikan åtfölja, såsom bihang till den förra. Vid hans tänkesätt och lära om Nattvarden yttrade Ordföranden i Consist. d. 16 Oct. s. å. "att intet förgrifligt vore till finnandes; men, vid detta sedmare bihang, att T. så tydligt uttalat sin tanke, att i detta fall ingen vidare förklaring vore af nöden." Vid detta obestämda och tvetydiga utlåtande uppväcktes T:ii ande till beligt och allvarligt vittnesbörd emot opånyttfödde lärarens embetsförvaltning (ministerium irregenitorum), som han ansåg omöjlig och i högsta mätto vådlig och förledande. "Sådana prester hade hvarken Orthodoxi eller Orthothomi, kunde icke förstå och förklara Guds ord och rätt dela det. Det vore derföre ett missbruk af Guds namn och en hädelse, när dessa i bigten frågade den blifvande nattvardsgästen: "*Tror du att min förlåtelse är Guds förlåtelse?*" Häröfver anhöll han om Consistorii utlåtande till protokollet, sådant det inför Guds dom på Christi dag ville se det för sina ögon. Så föranleddes med tiden en lång skriftvexling och mundtlig conference, hvari Consistorium skickligt nog, ehuru sophistiskt, förvarade, distinguendo et tergiversando, ministerium irregenitorum, men T. förnekade dess möjlighet och nytta. Hans hufvudsakligaste argument var Jesu ord: "*Kan ock en blind leda en blind? falla de icke båda i groppen?*" Hvem skulle icke erkänna, att för detta enkla ord all motsägelse bör falla, ja, att motsägelse är synd?! Likväl kom äfven denna strid inför Kongl. Hofrätten och derifrån åter till Consistorium, hvarest T. slutligen segrade och lyckades vinna sina förmän, åtminstone flertalet, så mycket att han slutligen från denna sida hädanefter förskonades från alla anfall. Sista samvetsfrågan var den: "Om han trodde de fördömdas återställning?" hvartill T. svarade: "Bevare

oss Gud ifrån att med våra arma människotankar så ingå i evigheten och upphäfva oss till domare öfver sådant." Detta svar rörde så djupt en af Consistorii ledamöter, att han högljudd utbrast: "Ja, Herr Pastor! det må vi väl säga."

Så väl vår nya Psalmbok, som ännu mer vår Handbok och Cateches bära icke otydliga märken af denna T:ii seger öfver det falska, förtydda, psevdolutherska evangelium. Hvad skulle de välmenande Norr- och Vesterbottniska Läsare säga, om de visste och kunde inse, att vilkorligheten i formuläret för syndaförlåtelsen i Nya Handboken, hvar öfver de klaga så högljudd, härstammar omissskänligen från denna Tollstadii bekännelse och seger för den i allmänna tänkesättet? Måne någon förment Siare bland dem skulle uppträda, som vågade påstå sig hafva sett äfven honom, såsom Johan Arndt, i afgrunden? Helt visst äro de båda der till finnandes, nemligen hos Jesum, i afgrunden af Guds barmhertighet.

T. hade i 24 år, ifrån 1723 till 1747, med outtröttlig flit och utesäglig kärleksfullhet, verksamhet, trohet och sorgfällighet, förestått sin ringa församling —; hvem kan finna ord för det som så omedelbart utgår ur Guds hjerta? Oförmodadt kallades han till fjerde profspredikant vid Pastorsledighet i St. Jakobs och Johannis församlingar. Han hade redan tillräcklig möda och fält nog för bekännelsen af Christi namn, var ingen älskare af yttre upphöjelser, och ville derföre, i öfverensstämmelse med seden i första christna tiderna, undfly detta anbud. "Hvad vill jag med den ära, Som mig månd städs besvåra", var ett af honom ofta ut-sagdt ord vid alla anbud till uppkomst i verlden*). Som församlingen hade hos Konungen tillvunnit sig rättighet att höra honom, trodde han sig ock genom Konungens nåd kunna undkomma. I denna afsigt utverkade han sig företräde på Carlberg, men lyckades icke bättre, än att Konung Fredrik ålade honom predika den af församlingen önskade profspredikan och, efter gudstjenstens slut i Jakob, låta höra den för sig på slottet. Predikan hölls och valet, hvarvid T. hade flera röster ensam, än de öfrige tre tillsammans. Konungen skulle nu utnämna, hvilket dock föll sig svårt. Den lärde och fromme Kyrkoherden, då Pastor å Vermdön, sedan samma år i St. Catharina i Stockholm, *And. Båld*, var på

*) T. nyttjade gerna rim och ordlekar och visste väl deras nytta. En annan sådan är hans ofta uttalade lärörim: "Verldens smälek är bättre än dess smek."

förslaget, hade stora lärda meriter och starka recommendationer, så mycket mer, som de voro osökta, och var 14 år äldre. Allt detta brydde Kon. Fredrik. Han kunde icke förmå sig att nämna någondera, och icke Båld, så framt icke T. frivilligt afgick, hvarom framställning till honom gjordes. Hans svar blef: "Att han nu en gång lemnat saken åt Guds visa försyn och styrelse, så att han icke vågade vidröra den med någon sin vilje, hvarken med eller mot, utan öfverlät den undergifven åt Gud och Konungen. Han vore nöjd om han ock blefve skickad till Lappland och Amerika." — Fredrik beslöt nu att låta lotten afgöra: den föll på T. och så blef han Pastor i St. Jakob, hans andra och sista, osökta befordran, från hvilken han, tolf år deretter, nedsteg i grafven.

Förföljelserna under lagens täckemantel hade nu upphört, men från umgängeslivet och sammanlefnaden fortforo de, så att de ock stundom och ganska ofta hotade hans lif. Himmel och afgrund stridde för och mot honom. Man kan med sanning inför Gud säga, att han, lik en Konung, vandrade på Stockholms gator med livvakt. Ett par bevis häraf må nämnas. I dens ungdom, som tecknar detta, satt en Guds man tyst och djupt insänkt i bön. Oförmodadt utbrast han i dessa ord till en närvarande vän: "Kan Du umbära två Riksdaler på en tid." "Ja"! Summan framtogs och öfverlemnades. Han gick ut. Vännen, som anade något heligt ärende, sände sin tjenare efter honom för att tillse hvar han ingick; denne återkom och berättade: der och der å Ladugårdslandet. Dagen derpå uppsökte vännen den fattiges koja, och frågade, "om icke någon man, så och så klädd, hade förliden gårdag gjort besök?" "Jo", blef svaret af en åldrig, vördnadsvärd och arm qvinna. "Det var en himmelsk människa: han gaf mig heliga ord och två Rdr, så han gick. På gatan såg jag två Guds Englar följa honom, en på hvar sida. Sådant har jag aldrig sett sedan sal. kyrkoh. Tollstadii tid. Han gick alltid i sådant sällskap." "Betande eller ovetande? Troligast det sednare, åtminstone troligast. Denna sägen är kommen omedelbart och utan avvägar från ett broderskap, hvarest pröfvogäfvän fanns i så hög grad, som sanningskärleken, och hvarest en osanning, ja, endast ett misstag i sådana ting skulle hafva bränt i samvetet, såsom en afgrundens straffeld. Gudsfruktan, öfverfruglig kyskhed och ödmjukhet sakna mindre detta dyra engänge, än man nu för tiden tror. — T. gick en gång på gatan och såg tillbaka, som man säger, af en händelse, men

nu säkert af en högre styrelse. En man arbetade att närma sig honom för att stöta en blottad knif i hans rygg. T. vände sig om och gick emot honom. Han släppte knifven i gatan af förskräckelse. "Jag är köpt att mörda Herr Ryrkoherden, men jag har ej förmått komma närmare, än på åtta steg." Han ville säga dens namn, som betalt honom, men T. tillslöt hans mun, tog honom hem med sig, födde honom till tron och fick i honom en vän. Så regerar Gud midt ibland sina fiender; så måste äfven dessa tjena honom att vinna själar till Christum. En annan gång åkte han med hjudon på Skeppsholms bro, då hästen af någon anledning skenade. Man försökte i vakten förgäfves att hejda honom. Farten bar till en stenig plats, hvarest både häst, åkdon och den åkande icke kunnat undkomma att krossas. Allt syntes förloradt och vakten såg med förfäran det öde, som förestod, då en man, klädd som matros, med ljungeldens hastighet störtar ned öfver berget, kastar sig mot hästen och stillar honom. T. skulle visa sin erkänsla med en hedersam gåfva, men då han räckte ut sin hand, var hans räddare försvunnen. Hvarifrån kom han, hvart försvann han? Intet ställe fanns, bakom hvilket han kunde dölja sig. Det är bekant, att Herrens Englar äro snabbare, än menniskotänken, hvarföre ock Israel i tiden kallade dem ljungeldar, Seraphim.

Vi ege tolf tryckta predikningar efter T., af hvilka blott en lär vara skrifven af honom, den han hållit inför K. Fredrik på Andra Sönd. i Fastan år 1746. De öfriga anses vara upptecknade af fromma, läraktiga åhörare. Vi ege ock i tryck anteckningar på ett par ark af hans husförhör. De förra äro numera inga mönster i anseende till stilen. Meningarne äro långa, dock klara och lättfattliga: propositionerna uttänjda och uppdelade. Hvad nu anses vara väl-talighet, skulle ej varit behagligt på den tiden i andliga stilen. Man älskade saken naken, och ansåg prydligheten profan. Egentlig vitterhet fanns icke heller ännu i landet. Från Nordenflycht och Gyllenborg hade ej ännu grundlagt språkets rening och förädling. I anseende till idéen och det sakrika innehållet äro deremot dessa predikningar måsterstycken. Man måste förundra sig öfver den rikedom af lefvande sanningar han förmår uttala, instängd inom den trånga kretsen af den tidens döda och stenhårda orthodoxy. Gudsfruktan, tro, ödmjukhet, kärleksrikhet lefver och andas der i helig enfald. En apostel har ingen annan rättfärdighet, ingen annan salighet, än den han uttalar, och det spä-

daste barn i tron kan icke annorlunda, än så, söka och sinna sina synders förlåtelse och ett befastadt nådestånd. Man märker huru han gjort sig till samvetssak att söka de säkras uppväckelse, de ångerfullas tröst, de villfarandes tillrättavisning, de anfäktades stärkande och de vidare försigkomnas förkofran. Han försummar ingen. Hans predikan på Långfredagen kan man icke tröttna att omläsa. Utförandet svarade härtill, gifvet af sanningens, fridens, kärlekens och helighetens ande, fullt af lugn, värdighet, allvar, enfald och kraft. "Det var något obeskrifligt", hafva de kunnigaste sagt, som åbört honom. Om den suada han öskt egde, må följande vittna:

En possessionat, enkeman i Vestergöthland, uppsände sin äldste son till Stockholm för att afsluta ett spanmåleköp. Han uträttade sitt uppdrag, men hade hört T. predika och skref hem till sin far, att han beslutat stanna qvar i hufvudstaden för att söka sin själs frälsning. Den andre sonen uppsändes med allvarlig förmaning att föra honom hem. De hörde T:ii predikan och qvarstannade båda. Samma utgång hade den tredje sonens sändning. Fadren sjelf uppreste i vredesmod emot en så förförlig prest, som beröfvat honom alla hans tre söner; men vreden måste falla för hans rättskänsla vid kunskapen derom, att ingen af hans söner var med T. personligen bekant eller någonsin med honom vexlat ett ord. "Nå väl, mina barn! så låtom oss nu följas åt och höra eder prest för sista gången. Jag vill lära eder förstå er barnslighet." De gingo. Följden blef, att fadren sålde sitt gods, flyttade till sina söner i hufvudstaden och stannade der, att med dem lära och söka sin själs frälsning efter T:ii predikan. — Han predikade en veckopredikan öfver sjunde budet och slöt den sålunda: "J sen således, dyraste vänner! hvilket nära tillträde fienden till eder salighet vinner till edra själar genom synd emot detta bud, och huru svårt det är att fördrifva hans anklagelse, äfven med bitter ånger, synnerligen i nöd och död, då han anfalles med förtviflan. Derföre, om någon här i dag är närvarande, som vet med sig orättfånget gods, han vare förmanad i Jesu namn för sin själs frid att återställa det till rätta egaren. Kan du icke sjelf, så gör det genom en vän. Har du ingen så trogen vän, så erbjuder jag dig inför Gud mitt bistånd. Lemna det åt mig; jag vill redligt tillställa det rätta egaren, och ditt namn skall förblifva okänt, utom för Gud, ja, ock för mig, om din svaga tro så behöfver." T. var knapt hemkommen, förrän hans så

uppfylldes med klienter af detta slag. Den ena lemnade det, en annan ett annat. Han annoterade egarens namn och förmåles hafva under fjorton dagars tid varit sysselsatt med återställningen af orättfånget gods. — En söndag, under hans predikan i S:t Jakobs kyrka, uppsteg i hans själ en känsla deraf, att någon af hans åhörare var nära att förgås af hunger och nöd. Hemkommen befallte han att hans chaise skulle förspännas *) och hämtaren med väl tillräckligt matförråd åtfölja. Han satte sig i: drängen frågade, hvart han skulle köra? "Ja se! det vet jag icke. Slå på hästen och låt honom gå hvart han vill." Skedde så. Hästen stannade vid ett hus å Ladugårdslandet. "Gå nu in här och fråga, om icke här bor någon gammal qvinna"; — så långt vägledde honom känslan. Drängen gick och återkom med nej. "Gå in ännu en gång och fråga, om här icke har bott någon?" — Jo! svarades: Här har bott en gammal gumma oppe i en af vindskuporna, men hon har visst flyttat, ty vi ha nu ej sett till henne på flere veckor." Tjenaren anmälte detta; "nej, hon bor kvar", sade T., tog hämtaren i sin hand och tågade opp öfver trapporna till vindskupan. Der träffar han en sjuk, åldrig gumma, som under en månads tid saknat föda och omvårdnad, som han aldrig förr sett, men som i 20 år varit hans trogna och trågna åhörare. Hon undfågnades och kom sig för, och Gud gaf en så salig och helig stund mellan läraren och åhöraren, att när T. åter inträdde inom sitt hus, uthärdade ingen på länge se honom i ansigtet, för det ljus och den klarhet, som lyste derur. Sådant är väl icke så sällsynt; men ett härligt vittnesbörd är det, om Guds godhet och Christi närvaro hos sina lemmar. — När han höll förhör i husen, fjettrades ofta de förbigående på gatan af hans röst och ord och qvarstannade vanligen till förhörets slut, såsom fästade af en högre makt. De små och få anteckningar vi efter dem ege af åhörare äro hjertans enfaldiga i formen; men ack! hvad sanning och vishet derunder ligger begravnen! Vid hvarje bud i lagen låter han sig angeläget vara att begripligt göra, huruledes vår fallna natur är i sina böjelser tvärt deremot, huru vi af egna krafter icke kunne förändra detta olyckliga förhållande, helst vi genom fallet förlorat förmågan dertill och vår barnarätt, men att Gud sändt Jesum, till hvilken vi äge att taga vår tillflykt för

*) Ädla, välgörande vänner hade påtrugat honom denna commédiet, som han för deras skull begagnade.

bistånd och förmåga. "Utan mig kunnen *J* intet göra", säger Jesus; men "allt förmår jag genom Christum, som mig mäktig gör", enligt Pauli ord. Halfhetsläran om omöjligheten att hålla den del af lagen, som är Guds uppenbara, oeftergifliga rättsfordran af oss, är icke hans sak. "Lagen varder fullbordad af oss, som vandra, icke efter köttet, utan efter andan, säger Paulus. I Christo, med Christum och genom Christum fullbordas lagen i människans inre väsen i Christo. Den yttre människan får arbeta och förgås i sitt approximando, såsom i allt fall till döden dömd. Denna stränge, starka, förkrossande lära är i denna munn endast evangeliij ljustiga hudskap, icke annat än Guds nåd i Christo Jesu. — T. predikade en gång på hofvet. Konung Fredrik, som icke varit sinnad bivista gudstjensten, gick igenom närmaste rum och rördes så af den talandes röst och ord, att han ingick och blef stående orörlig bakom den för konungen framsatta stolen till predikans slut, och den trovärdiga sängen förkunnar, att han under en timmas tid glömde sin honom till den grad outhärliga prise de tabac, att den vanliga dosen var honom olidlig och uthytt emot en inkom i dess ställe väl organiserad vestficka. Efter denna dag var T. befalld att intaga sin middag hos konungen i enrum alla thorsdagar. Han öfvervann ock hans kända arfsynd till den grad, att han för en tid skilde sig ifrån den käraste; men de som deraf hade sin snöda vinning satte försåt för honom och störtade honom. T. förlorade likväl aldrig hans ynnest och sitt tillträde till hans person. Han skriftade honom en gång till Nattvardens begående och sade i sin ödmjukaste enfäld: "Ers Majestät"; "säg icke så", inföll konungen, säg: "Du stora syndare." På dödsbädden begärde konungen hans besök. T. satt i rummet utanföre, men man unnade honom icke att ingå. "Der Doctor mitt der kalott", ropade konungen, och då han ej längre förmådde tala, tog han sig på hufvudet och tecknade om kalotten. Det föregående ropet afvecklade med de klagande orden: Der grosse Carl, der grosse Carl." — T. var mer än en gång indragen i dessa mörkrets hemligheter. En dag blef han kallad till en döendes läger. Det var en man af börd. "Förlåt, Herr kyrkoherde, att jag besvärar; men i hela världen finns ingen, som jag kan anlita om min själs sista åliggande, mer än er, och jag kan ej dö lugn och med hopp om frid i en annan värld, utan att få afkasta mitt hjerta en börda, som förtrycker mig. Vågar jag hoppas, att Herr kyrkoherden vill åtaga sig mitt samvetes angelägenhet?" — "Genom Jesu

Christi nåd, allt hvad jag förmår." — "Jag måste då bekänna och tackar Gud att jag får göra det: Jag är delaktig i Carl XII:s död; men, ehuru jag icke förringar mitt brott, så är dock sanningen, att jag blott gick andras ärenden, litet eller intet vetande hvad det angick, förr än jag fick se utgången. Dock hade jag bort förstå det och hade nog förstått det, om icke lycksökeriet förblindat mina ögon. Det är likväl icke för mig egentligast, som jag besvärar Herr kyrkoherden. Hela mitt lif har varit en hemlig botöfning, och Gud har gifvit mig vittnesbörd i mitt samvete, att han förlåtit mig denna synd. Men en man lever än, utan samvete och bättring, som var drifhjulet i hela denna svarta anläggning, och han är min störste välgörare och har gjort hela min uppkomst och mitt lifs lycka. Min anhållan vore, att Herr kyrkoherden ville åtaga sig det visserligen icke behagliga uppdrag, att med helsning från mig söka att väcka hans samvete till bättring, med den gåfva, jag vet, att Herr kyrkoherden framför andra af Gud undfått. Det är N. N." — "Men huru skall jag vinna tillträde till honom och förmå honom till bekännelse?" — "Det är lätt: I hans rusthammare hänger ännu det gevär, som var Carls bane: Det ser ut så och så. Laga blott att Herr kyrkoherden beveker honom att följa sig dit, af någon skicklig förevändning, och fixera honom och det osaliga verktyget, så skall hans samvete genast vakna; men huru? Det ber jag att få lemna med hopp i Guds och Herr kyrkoherdens händer." Den fromme ädlingen dog. T. befallte sig i Guds hand och gick upp till den höge herrn, till hvilken han blifvit sänd. Han blef väl och glättigt emottagen, föregaf, att hans ärende vore, att få se Herr N. N:s bibliotek, hvilket efter middagsmåltiden, till hvilken han blef bjuden, skulle honom tillåtas. När den var intagen, ingick man i bokrummet. Sedan T. för syns skull sett sig om, — vid ett sådant ärende kunde ej boklusten kännas till, om den än fanns, hvilket är föga troligt, hos en man, som alla dagar läste lifvets bok i Guds hjerta, — tagit ned en eller annan bok och samtalat derom, vågade han ödmjukt och försigtigt en anhållan om tillåtelse att bese rusthammaren. Det medgafs, ehuru synbarligen mindre gerna. Här blef vistelsen kortare, men allvarigare, på lif och död. "Hvilket gevär är detta?" — Den höge egaren svarade med högrödt ansigte: "Det är ett gammalt skräp efter mina förfäder." — "Mätte den barmhertige Guden förlåta den, hvars hand genom detta vapen gjort en så osalig gerning!" — Herr N. N. fattade en nära

liggande värja, höjde den emot Tii bröst och röt: "Menniska! säg hvad ni vet och dens namn, som sagt er det, eller är ni död på ögonblicket." — "Det är eder tacksamaste, bästa och ädlaste vän, som gifvit mig detta uppdrag i dödens stund. Han har af erkänsla för edra välgärningar mot honom icke kunnat dö lugn, utan att söka på detta sätt beveka eder till bekännelse af er synd, på det att ock ni måtte få, såsom han, lugnas af Guds förlåtelse innan ni träder för Christi dom i en annan värld." Hittills är berättelsen ur Guds hus. Af trovärdige män i världen, som lefde kort efter denna tid i hufvudstaden, är mig sagdt, att N. N. några år derefter i samvetssvagheter gått omkring på Stockholms gator och berättat för alla sina bekanta, att han varit Carls baneman, till dess släkten gömt honom undan på hans gods. — Jag har mycket tvekat, om denna sägen borde af mig lemnas åt offentligheten, äfven utan personens namn; men vid Jesu ord: "Det är intet hemligt, som icke skall uppdagas och intet undangömdt, som icke skall uppenbaras", har jag öfvervunnit min ovisshet. Det är skrivet: "Konungars och förstars råd skall man förtiga, men Herrans under uppenbara." — En Davids-synd fordrar en Davids-ånger. Herr N. N. är i sina samvetsqual Salomos efterföljare, som, ehuru konung och konung Salomo, dock gick offentligt på Jerusalems gator och begrät öppet inför allt folkets ögon det afgudereri, hvartill han genom sina gemåler af hedendomen låtit sig förföras. Synden är nesan, icke straffet. Detta är tecknet till Guds förlåtelse och hör till reningen ifrån befläckelsen af brottet. Den egna rättfärdigheten må blygas. Der Gud förlåtit, är ingen menniska domare. Ho vet hvad oss händt, om ock vi blifvit frestade? "Inled oss icke i frestelse", läras vi derföre bedja. David behöll sin konungavärdighet, oakadt sin synd; ty han gjorde bättring. Så har ock N. N. behållit sin börd, ty Gud har gifvit honom bättring. Men tale vi öppet em Davids och Salomos synd, straff och bättring, så är fara värdt, att vår veklighet att icke uttala det oss närmare liggande, heldre förtörnar Gud, än behagar honom. Så har jag tänkt, efter bästa vett och samvete. Gud vare min domare! *). — Vi ha fördristat oss

*) E. G. Geijer hade af StatsR. G. Adlerbeth fått den underrättelsen, att T. blifvit tillfrågad om denna sägen vore sanning, och förnekat den. Sådant låter sig väl antagas, och bevisar blott, att den icke genom T. blifvit utspridd, utan af N. N. sjelf under hans samvetssvagheter. Bland sina trosbröder gjorde T. ingen hemlighet deraf. Det var ingen pligt, som kräfde tystnad mellan barn af Guds hus. Den botfärdige ädlingen, som kallat honom till sin dödsbädd,

att tillägga T. en apostolisk ande. Dermed har icke varit menadt, att han var apostel, men en apostolisk man, en vir apostolicus, en man, sådan, som apostlarnes närmaste efterträdare. "*Varer mina efterföljare, såsom jag Christi*", säger Paulus. Detta var T. i sanning, ja, en Christi efterföljare i nya födelsen, såsom Jesus sjelf säger. Ett verkligt apostolat förutsätter en apostolisk tid, en sändning af Christus sjelf, såsom hans af Gud och Fadren. Apostlarna äro alla om denna nåd, intill dess någon tid kunde komma, enligt Guds råd, som liknade deras. Skulle dock hvad redan är anfördt, icke vara nog för beviset af en apostolisk ande och makt, så kunne vi tjena läsaren med flere sådana.

T. gick en gång på Stockholms gator och mötte en man, som han, så vidt man vet, hvarken sett eller känt förut. "Om ni ej i denna dag återvänder ifrån ert utsväfvande lefnadsätt, så är ni död inom åtta dar. Mins att Tollstadius sagt er det." Mannen studsade och teg; de gingo hvar sin väg utan vidare samtal. Den varnade bejdade sig väl, men slog sedan allt i vädret och återgick till sina frossande nöjen. Efter tre dagar blef han dödligt sjuk och vaknade till besinning. Han skickade efter T. som kom och vistades hos honom natt och dag, så vidt hans embete tillät, till dess han med godt samvete kunde tilldela honom Nattvarden. Efter åtta dagar var han död.

Det Gallomaniska fritänkeriet hade redan under Konung Fredrike tid inkommit i landet och T. hade att kämpa mången smärtsam strid med detta odjur. En ibland dessa må i sanning kallas Paulinisk.

Han sammanträffade en dag med en viss general i ett sällskap, hvarest samtalet kastade sig på Christna tron och dess dyraste föremål. Den höge herrn fann den vansinnig och förnuftlös. Vid T:ii saktmodiga, men starka vederläggning kände han sig öfvervunnen och tillgrep hånet och smädelsern. Ännu bar sig dock samtalet genom T:ii högchristliga tålmod, skicklighet och undfallenhet. Slutligen utbrast den högt uppsatte mannen: "Vet ni icke, hvem jag är? Känner ni icke den plats jag innebar genom kunglig nåd?" — "Jag känner och erkänner den, men tror mig icke hafva gifvit Herr Generalen minsta anledning att återropa sin rang; men efter Herr Generalen poekar på sin rang i sådana frågor, så tvingas ock jag att låta er veta hvem jag är. Jag

hade intet emot att alla fromma kände hemligheten. Så kunde allt afdommas och försonas, före Christi dag. Rotfärdigheten rymmer icke Fadersagan i Guds hus. Denne man kunde ej vara Stjernroa. Han dog 1762, men T. 1789.

är i tjänst hos alla konungars konung. Hans namn är Jesus Christus, och i Hans namn bannlyser jag er, till dess ni lika öppet och offentligt återkallat edra hädelser, som ni här oförsvärligt utkastat dem." Mannen måste bemföras djupt träffad af dessa ord. Han begärde att få tala med T., men han kom icke. Slutligen, efter flera dagar och flera bud, och med vilkor att alla som hört hädelserna skulle tillkallas, infann sig T. och såg honom förstörd af samvetsqual och ångest. Han lät honom återkalla sina ord, hvilket befanns ske uppriktigt, och sade derefter: "Så vare då i Jesu Christi namn eder boja upplöst för denna gång och, gifve Gud! för evigt. Gack i frid och synda icke härnäst." Den olyckliges ansigte ljusnade och allt var godt igen och bättre än någonsin förut. Den som tror sig om att våga ett tvifvel om denna sägen, må tillåta sig det på eget ansvar. Jag vet den från ett håll, som mig icke tillåter någon tvekan. — Sådana hjeltegerningar, utom efter apostlarna, känner icke kyrkohistorien, så vidt jag vet, — hvilket visserligen är mycket mindre än jag önskat, — mer än efter Ambrosius i Mailand och Lassenius, Pastor vid St. Petri i Köpenhamn. Observandum — et cum veneratione — non imitandum, nisi per immediatum Spiritus Sancti mandatum *).

Det är bekant att presterskapet i Stockholm af ålder uppburit sin förtjenta lön genom en kringsänd bok, hvarest alla, som gifva, anteckna sina namn och sitt frivilliga bidrag. Detta kallas termination. T. kunde aldrig förmå sig att tillåta sådant för sin räkning. "Den som finner min möda värd någon lön, ger väl Gud att sända mig hvad Hanom behagar", sade han. Påskboken, som den heter, kom många i oläglig tid; man gaf för verldshedern, mer än hägen var. Sådant var honom profant, hans christliga sinne och förtröstan på Gud kunde icke lida det. Äfven härigenom blef han många sina embetsbröder förhatlig, ehuru han ej gjorde det till lag för andra, som det icke heller är. Det är en Guds gåfva. Ingen kan taga den, utan den varder gifven. Han lefde således med sitt hus, i fullkomligt ren mening,

*) Här må ingå ett bevis på T:s fördomsfrihet och renhet från allt, som smakar af forrad pietet. Han bjöds till middag i en fristänkares hus af medelclassen, från hvilket vanan af bön före och efter måltiden var bannlyst, ännu då för tiden en oerhörd färmätenhet. Vid inträdet i matsalen satte han sig genast till bordet, så snart han såg det för sig passande. Värden, som för hans skull hade beslutit att för den gången låta läsas till bord, yttrade förvånad: "Hur nu? Skulle vi icke läsa först?" "Det har jag undångjort redan på Norrbo", sade T. — Mindre illa ingen bön, än den, som är utan uppriktighet, var hans mening.

det så kallade treslefvernet. Af Guds faderliga försorg för honom finnas en myckenhet af fullkomligt konstaterade *facta*. Af så väl böjelse, som pligtkänsla gaf han så länge något fanns att ge, till dess att förrådet var uttömdt: *Gifver, så vardet eder gifvet*, säger Jesus. Hans hilda och gudfruktiga maka kunde häri ej fullt följa hans hjeltebana med sina smärre steg och svagare tro, men han bar henne på sin större tros händer och kom aldrig på skam för sin vågsamhet i förtröstan till Gud. En predikodag, som flertalet af hans dagar voro, hände sig på morgonen, under det han i sin sal prämediterade sitt blifvande föredrag i församlingen, att en tiggare inkom. Han hade intet att ge, men såg en plåt aflagd å behörigt rum: den tog han och räckte den behöfvande. Från, som sett tiggaren ingå och anade oråd, kom med pigan inspringande för att rädda den spänning, för hvilken steken skulle köpas till middagen. Det var för sent. "Nu har du gifvit bort hvad som skulle vara för de gäster du alltid har med dig ur kyrkan. Huru skall det nu gå?" klagade husmodren. "Det har jag icke kommit ihåg. Låt oss hoppas och tro på Gud; han hjälper oss väl." Den hustrugna pigan inföll: "Kyrkoherden säger alltid så till från; men gå på torget med tron, få se hvad Kyrkoherden får för den." T. log och svarade: "Ja, väl! har du lust att gå till torgs med min tro, så skall du få?" — "Ja, det har jag." "Skall bli", sade T. "Säg till nästa gång, när något fattas." — Detta samtal var knapt slut, förr än en dräng kom, sänd af sin husbonde, en välmående slagtare, med en hel kalf på axeln. Glädje, tårar och rörelse af tacksambet till Gud och den välvillige gifvaren utbröte hos de fromma, sorgsna qvinnor och hugnade mer deras hjertan, än det rikaste förråd, utan sådan anblick af Guds omvårdnad och goda människors välvilja, kunnat förmå. En längre tid derefter inträdde en morgon samma piga i T:s rum med underrättelse att hans fru vore i stort bekymmer för hushållet. "Vill du nu gå på torget med min tro och se hvad du kan få för den?" "Ja, om Kyrkoherden så vill." "Gå då, i Guds frid." "Huru skall jag bära mig åt?" "Gå till torget, som sagdt; få se hvad Gud gör." Pigan gick till Jakobs torg, som var närmast. Der stod en Norrlandsbonde med sitt fogellass. "Go-morron, jomfru!" sade han, med godlynta Norrlänningars vanliga umgängsamhet och lust för bekantskaper. "Hvar är jomfrun ifrån." "Jag tjänar hos Kyrkoherden här i församlingen." "Hos honom då, som predikte här i Söndags, i den här kyrkan?" "Ja, hos honom." "Hos Tollstadius då?" "Ja, hos honom."

"Herre Gud! hvad jomfrun då ät lycklig. Hon kan visst bli salig, om hon vill sjelf, hon. Jag börde'n predika i Söndags, och si, det var predikan att komma till Guds rike på. Menar jomfrun att han skulle mistycka om jag skick'an ett par tjädrar?" — Det fromma tjenstehjonet svarade med tårar i ögonen: "Nej, det gjorde han visst icke; det kan jag försäkra er, far!" "Se här är ett par tjädrar, de bästa jag har: men det är skamligt?! Käre jomfru! be'n ursäkt!" — Pigan tog emot och välsignade den gode landtmannen i Guds namn. Hemkommen återsändes hon att bjuda den heder-samma mannen till middagen på sin tjäder. Ack! hvad frid, hvad glädje, hvad språk om Jesum och Guds Rike! Him-melens Gud välsigne enfalden och alla som förstå att ära och älska den!

Den benägne läsaren behagade öfverse med svagheten i dessa disjecta membra af en helig mans lefverne, och anse dem endast såsom samlingar och bidrag till en fullständig biographi af en Lutherska kyrkans apostel i Norden. En författare har i vår tid gjort sitt namn odödligt hos en tack-sam efterverld genom ett högst lärorikt och uppbyggligt verk: "*Athanasius den Store och Kyrkan i hans tid, med synnerligt hänseende till dess strid emot Arianismen.*" En sådan författare och en sådan bok behöfdes för en tillfreds-ställande teckning af en sådan man, som T. Titela vore ej heller illa vald: *Tollstadius och Svenska Kyrkan i hans tid, med synnerligt hänseende till den falska och förtyddade Or-thodoxien.* Min enskilda, fulla öfvertygelse är den, att, om Sverige varit, hvad Rom var och christenheten i Athanasii tid, så hade Tollstadius varit en Athanasius; ty ingen endå af den sednares nådegåfvor och dygder fattades honom. Gud skulle hafva utrustat honom dertill, utan svårighet; ty den inre födelsen i Gud, af Gud, genom och med Christus, var i honom fullkomligt öppen. Ett än större arbetsfält, än större frågor att lösa; jemte fullbildadt språk för uttalet, äro alla de företräden, som en något längre in skådande blick synes kunna skönja hos kyrkofadren. Samma tro, samma försakelse och sjelfsuppoffring, samma nit om Guds ära, samma lit i kallelsen, samma omvårdnad af Gud och hans Englar, sam-ma lidanden för sanningen, visserligen utanpå sedda, ehuru förfärliga, dock mindre, samma seger för sanningen, Guds ord och den rena tron och salighetsläran. Men dessa jem-förelser äro i allmänhet endast för ro skull. "*J ären alla bröder*", säger Jesus om alla dem, som Fadren honom gifvit. De, som Gud föresatt sig att *framföra till fulländningens mål* för evigheten, äro alla, under alla yttre, tillfälliga o-

likheter, församlingens Fäder i Christi fullbordiga ålders mått i sina lemmar; de äro Rikets Herrar, som stå för konungastolen med palmer i händer.

Men vi måste ännu anföra några drag ur Tii lefverne, som teckna hans inre. Någon annan, som dertill eger mera tid och förmåga, vare gifvet att ordna allt till en fullständig bild af denna ärans man. Han lefde under den så kallade frihetstiden, som torde, a potentiori parte, med större skäl böra kallas partitiden. Man önskade att han skulle låta välja sig till Riksdagsman i Presteståndet, och ville förmå honom dertill, i hopp att hans mäktiga, fridstiftande ande skulle verka godt, äfven på detta fält; men han afhöjde bestämdt alla sådana förslag, anförande Christi ord: *"Mitt Rike är icke af denna världen."* *"Ho hafver satt mig till skiljoman mellan eder?"* "Hvad skulle jag förmå på en bana, hvarest hvarken Christus eller hans Apostlar föregått mig? Christi Namn skulle endast lida af min inblandning." På grund häraf kunde han icke heller tåla, när någon, som afvischerat tron på Christum och hans efterföljelse, osänd och opåkallad blandade sig i politiska strider. En dag då han mötte den bekante Ruthström i Consistorii förmak, trädde han honom närmare med apostolisk värdighet och sade under en djup suck, hvari förbönen för den förvillade var uppenbar och omisskännelig: "Du Sodomitiska yngling! när skall du göra bättring?" Hade han-blifvit hörd, den skarpa agan genom landsförvisningen hade väl uteblifvit; ty Gud är den, som regerar sitt hus, till hvilket den olycklige dock ovedersägligen hörde. — Efter andra vilda och halfvilda *) nationers osed afhandlas nu för tiden, äfven i vårt arma fädernesland, de aldra viktigaste frågor rörande förändringar af vårt statsskick, inter pocula. Detta är hedniskt. Efter intagande af en vållustig måltid höjas gläsen och hållas brinnande tal för angelägenheter, som angå millioners välfärd och fordra det lugnaste och samvetsömmaste öfvervägande. Låt vara att man betänkt dem förut taliter qualiter; men har man ock i verldsförsakelse och sjelfuppooffring burit dem för Gud i bönen med tro på Christum och trohet för honom? Om så vore, kunde man då fördraga deras afslutande i ett, om än för världen så ärbart dryckeslag? Frågan säges ju vara fri! När Israël byggdes, som är och förblir mönsterstaten för alla stater, fast icke formaliter, då kallade Gud Moses och utrustade honom. Drycken var vatten

*) Inför Gud och Christna tron förvillade.

ur klippan och rätterna manna på marken i fyratio år^{*)}. Mycken skarpsinnighet, mycket förstånd, mycken god och adelig vilje träder i dagen; men ingen talar så att deraf kan märkas att han burit saken för Gud. "*Skall icke ett folk fråga sin Gud?*" Huru kan man våga, utan Honom, att besluta för samtid och efterverld om Hans Folk, — ett Christi folk? — När Amerikanska frihetskriget nått sitt lyckliga slut och constitution skulle uppgöras, stannade allt i split och intet förslag, om än så godt, kunde vinna bifall och framgång. Då påminte *Franklin* om den enighet, som herrskat i alla rådslag under den föregående striden. "Hvad är nu orsaken", sade han, "att ingen öfverenskommelse är möjlig? Sannerligen! jag vet ingen annan, än den, att vi då vero i nöd och begynte alla våra förhandlingar med ofsentlig, uppriktig bön. Låtom oss försöka att återtaga denna sed; måhända lära vi då förstå hvarandra, så att Gud kan ge oss ett välsignadt slut." Förslaget antogs och verkställdes, och inom kort tid var constitutionen färdig. — Är icke allt Herrens? Kan någon lycka finnas utan Honom? Der Han icke är med, bemötes och åtänkes, der misslyckas det klokaste råd; men svagare rådslag, dock välmenta, få en lycklig utgång genom Hans välsignelse. "Israël! förgät mig icke", säger Gud. Svea folk, Försynens, Förstens, Christi folk, Heliga Förfäders, Gustavers och Carlars efterkommande! tänk åter på din Gud, dina Fäders Gud. "*Han vill gifva dig allt hvad ditt hjerta begär*"; men utan Honom skall du aldrig förmå att finna det. Kunde du än tilltvinga dig något; utan Honom skall det icke göra din lycka. Rönning och folk måste i gemensambet träda inför Gud och erkänna Christum, såsom Herre, äfven i Staten. Derförutan är ingen frid, välsignelse och framgång att vänta. Missakänn icke, värde läsare! detta afsteg från ämnet. Hvad man länge burit i själen med Gud och sitt samvete, det utbrister, likt en våldeld, när dörren för den öppnas^{**)}.

*) Förf. väntar sig icke bekyllningen för kraf på sådant lefverne af dem som tilltro sig rätt och makt till Statsförfattningsars radicala omskapelse, men väl på mindre, om möjligt, inga kalaser, när så dyra angelägenheter behandlas och Guds Majestäts rätt så nära vidröres, hvarvid fasta och bön och lifvets offrande Gudi i bönen till dess Han svarar af höjden, är christelig, oestergiflig pligt. "*Gud hafver planterat folken och skickat huru vidt och bredt de bo skola.*" De äro Hans och lagstiftningen är Hans allenarätt genom sina ombud. Är du ett sådant, en Moses, en Daniel, då tala högt i *Herrans Namn*; men låna annars ditt råd i ödmjukhetens lågmälda språk.

**) Än en gång, måtte läsaren förlåta detta afsteg från ämnet! Det har

T. begärde icke segren för sig, utan för Christum och Hans Namn; därför vann han den och, ren och evig. Dock, hans hjeltdeder äro här så ofta omtalade och, så godt man förmått, tecknade; men hans ödmjukhet, saktmod och tålmod, som äro hans största och heligaste dygder, ha ännu föga erhållit något exempel. Man har otaliga bevis huru han förstått att strida och segra genom dessa dygder, som alla härstamma från korset på Golgatha. En dag mötte han i sina trappor en man, af sjelfva Satan antänd att öfverfalla honom med ovett, och som förut, under hans frånvaro, farit ut i de gräfsta otidigheter emot honom i hans eget hus. "Guds frid, god morgon, min vän!" sade han, och aflög sin kalott. Hela vreden försvann, mannen blef lugn och mild och erkände sitt misstag. Satan måste packa in och resa sin väg. Denna välönskan gick af hjertat i Christi kraft, för hvilken afgrunden måste fly; — det var saken. T. brukade säga och kunde säga af erfarenhet: *"Djefvulens bänd äro som ruttet strå, emot den mäktige Jesus."* Så är det, ehvar Gud gifvit tron och själen är redlig i sjelfsoppoffring åt sin Frälsare; annars sitter den väl fast nog i bejån och kafvar och fäktar förgäfves. Hans båda medhjelpare i embetet, som han af välvilja, utan behof, upptagit och försörjde, angåfvo honom, som irrlärlig; han bibehöll dem och fortsatte sina välgerningar. De angåfvo honom ånyo, han fortsatte sin välvilja. Dock, det är i hans sätt att lära, som hans inre klarast afspeglar sig. Lefvernet och gerningarne äro inseglet och bekräftelsen af ordet. Hörom i korthet, hvad rummet kan medge!

Mot girigheten och besittningen i egenhet, lärde han: "Huru har du din egendom? I hvad sinne? Huru har det sig när du vinner eller får något? Blir du glad, som himlen gäfves dig? Huru är du till mods när du förlorar något? Är du mycket bedröfvad, frestas du till knut och förtviflan? Är egendomen dig såsom huden på kroppen eller såsom kläderna, hvilka du kan af- och påkläda utan smärta?" — "När du ger och hjälper, gör icke väsen deraf; tacka fast mer Gud för tillfället till en god gerning." *"Det är sällare gifva, än få"*, säger Jesus. — "Käraste barn! tagen vara på edert inre och vanden med djup vördnad och

gudsfrukten till grund. Folkmassan kallas i Skriften *kafvets väg*. Om man fördristar sig uppröra den, huru vill man regera den? Xerxes pistade Hellesponten med ris, men, som man vet, gjorde det inget verkan. Geijer var ju liberal nog, men icke utan gudsfrukten. Han har sagt ett oförgätligt ord: *"Det är lättare att väcka elden, än regera den."* Christendomens upprorspredikan är den enda pålitliga.

fruktan i Guds närvaro. Gån aldrig obeväpnade till edra sysslor och arbeten, utan träden fromt inför Gud, såsom uppvaktande i Hans närvaro. Begagnen alla tillfällen J kunnen få till insamling och bön, äfven i de tider, då J befinnen eder i mörker och torka. "Jag kan ej bedja", säger man. "Kära barn! betänk, det finnes den, som kan: det är Jesus, din trogne vän, din själs vän; han är innerligen närvarande, om det än hvarken synes eller kännes. Hans ande bistår vår svaghet och företräder oss på bästa sätt, med osäglig suckan." Rom. 8: 26*).

Det är Gud, som uppväcker de döda i synden; men en af Gud utrustad och sänd lärare är hans tjänare dertill och lyckas, ehvar Gud det ger. Derföre underlät aldrig T. i sina föredrag, så enskilda, som offentliga, att arbeta till säkra syndares väckelse; ty han föraktade ingen och slöt sig icke secteriskt till sjelfvalda församlingar, så i döden trogen Broder han än var till alla dem, som Gud utvalt och Kristus upptagit och med sig och de sina införlifvat. "*Vakna upp, du som sofver, och stå upp ifrån de döda, så varder Christus dig upplysande*", var ett bland hans kärleksord. "*Den öron hafver att höra, kan höre.*" Har du genom Guds nåd lärt att känna synd för synd, så vet du, att du nu efter fallet är af naturen och den kötteliga födelsen vredens barn och, ty värr, icke kärlekens. Derföre måste du låta dig försonas med Gud genom Jesum. Detta sker genom hans förbundsblod, för hvars emottagande du i själ och hjerta måste beredas och försonlig (tingibel) göras; ty i förstockelsen, hårdheten, samvetslösheten har själen ingen fattlighet för denna dyra nåd. När derföre synden i dig uppvaknat, så förtviffa icke, utan tro, att du är sökt af Guds barmhertighet och kallelse till bättring. Iaveckla din själ i tron på Christi förtjenst, kors och död för dina synder och anse afgjort, att dina synder äro genom Jesum hos Gud förlåtna, ehuru du ännu ej erfär det i hjertat. Släpp aldrig hoppet, förbida i tålmod din Frälsares atund. När ditt hjerta är dertill beredt, skall han visst komma och låta dig erfara hvad syndaförlåtelse och rättfärdiggörelse är och det goda samvete, som är Guds nådegåfva i Christo,

*) Tyska biographen har här en vers, som förtjeras anföras på originalspråket: O Seele! siehst du keine Spur, So glaube nur. Ja, wer nur glauben könnte! So gib dich Jesu in die Cur, Und bete nur. Ja, wer nur beten könnte! So senfz', geängst'ete Creatur, Und weine nur. Ja, wer nur weinen könnte! Findst du, im Glauben, Beten, Weinen, Nicht deines holden Bräutigams Spur, So harre nur.

Syrachs dageliga gästbud och Nya Testamentets blodshögtid, hvori Gud återtar den förlorade sonen och glädes att återse sin Adam, som fallet rifvit ur hans hjerta. Tvifla icke i anfäktningen på Christi tillfyllestgörelse för dina synder, men nöj dig icke med någon egen och själfgjord dikt härom, utan förbida erfarenhet häraf i väsende och kraft af Jesus sjelf. Han kommer och kommer snart, så snart ditt hjerta är förkrossadt, din avfoghet bruten och ditt sinne förödmjukadt. Komme han förr, det skulle bli till ditt förderf genom egen upphöjelse. Att han dröjer, som dig tyckes, det sker af vishet och ömhet för ditt väl, att ej genom otidig nåd föranleda din ofärd, men bevara dig för Lucifers sjukdom af egenära och själfberömmelse. Skriftens heliga löften om barmhertighet med ångerfulla syndare och sökande själar kallade han med ett honom eget evangeliskt behag, "*Guds nåderika förskrifningar*", som en öfver synden och förderfvet bedröfvad själ skulle hålla sig fast vid, mer än vid lifvet, hvilket man måste offra Gudi af trofasthet i tron; "*ty den som låter sitt lif*", släpper det, så att säga, ger det till spillo för att finna Gud, "*han skall behålla det; men den som behåller det, han skall mista det*", säger Jesus. Men har nu din själ af Guds hand ernått tröst och en nåderik förlåtelse af dina synder, för Jesu död och blod och i Jesu död och blod, så vet, att dig åligger afdö från alla dina vanarter och kötteliga lustar och begärelser, såsom Paulus säger i Tit. 2: 10, 11: "*Guds nåd, helsosam allom menniskom, är uppenbarad; och lärar oss, att vi skole försaka all ogudaktighet och verldslig lusta och lefva tukteliga, rättfärdiga och gudeliga i denna verlden.*" Såsom Jesus burit dina synder för dig och köpt dig med korsets död förlåtelse af Fadren i sig, så måste du nu i hans kraft lära att själf bära dina synder med honom, såsom hans vän och tjenare af tacksamhet, bära och bortbära dem, så att din gamla menniska dör i din egen öcken*), en salig död, hvarunder den nya menniskan, Christus i dig och du i Christo, dageligen tillväxer, till dess Christus vinner en gestalt, ett personligt, bestämdt, själfständigt lif i dig. Detta är att hvar dag, såsom Paulus, om än i större svaghet, än han, dö hvar dag med Christum och uppstå med honom, till den invärtes menniskan. Så, ju mer den gamla menniskan, syndens menniska, aftager, desto mer tillväxer den nya menniskan, dag för

*) I din egen öcken, ditt inres öcken. Se här claven till en förklaring af den rika figuren om syndabocken,

dag. Är du trogen häruti, att genom nåden korsfästa ditt kött ~~samt~~ med lustar och begärelser, så får du nåd för nåd. Gud har för sed att så umgås med sina dibarn; han förer dem till sig allt närmare genom ljus, öfvertygelser, sanningar, gåfvor och en känbar försmak af sin kärleks ljuslighet för att stärka tron och förtroendet till sin faderlighet; men bevara dig ifrån att bespegla dig och förlusta dig deri: tag emot med tacksamhet, ödmjuka dig och erkänn din ovärdighet och Guds fria, oförtjenta nåd. "Gå alltid Gud till mötes och kom ihåg, att han ej behöfver dig, men du honom." "Bittida — förekommande — vill jag söka dig, Herre", sade David. Tänk icke att bygga dig hyddor på förklaringens berg och stanna i loppet. Det är ett pund, hvar med du skall ockra och vinna och förvärfva dubbelt till den dagen, då Herren kommer och fordrar redo för det han hos dig nedlagt. Har du fått två pund, så måste du dermed vinna två, fem med fem, tio med tio. Här gäller att icke gömma ditt pund i svetteduken. Betänk det dyra ordet: "Min Son, min Dotter! vill du tjena Gud, så bered dig på frestelsen." Syr. 2: 1. "Se på Christum, som tron begynt och fullkomnat"; anhars älskar du Gud för gåfvornas och ljusligheternas skull och icke för hans egen skull. Låt dig icke träffas af Pauli förebråelse till den otacksamma församlingen: "Alle sågo de på sitt och ingen på Herrans." Du måste älska Gud för hans egen skull, icke vinningslysten för din egen skull. Sådant allena är ära och tro. Frukta att Gud kan annars återta sin nåd och tillsluta himlen för dina böner. Tag varning af Jakobs ord: "J bedjen, men J fån intet, ty J bedjen illa, nemligen, att J det i edert hjertas vällust förtära skoten." Du måste älska Gud för hans egen skull, utan anspråk för din sinnlighet och ditt förnuft. — Christendomen är ett brinnande hjerta, för hvars lågor alla meningar försvinna, som agnar för vinden. "Jag är kommen att upptända en eld på jorden", säger Jesus, "och huru önskar jag att den redan brunne." Der Jesus döper med Anda och med eld, der blir den svagaste en hjälte. Du måste lära att lefva af den nakna tron. Den har nu försäkran om barnskap hos Gud och har fått dina synders förlåtelse och är nu, för Christi skull, i Christo hos Gud befriad från dom, förbannelse och syndastraff, såsom förlösmelse; men du måste ock låta dig befrias från syndens makt och herravälde. Har du nåd, så vänta dig ock aga. "Den Herren älskar den agar han." "Är du utan aga, så är du oäkta, och icke barn." Du måste afdö synden i Christi

död och derföre införas och ingå i hans död, och lära att älska koret och lidandet, såsom din Frälsares stridsbanér. Du måste bli hans lifegen och lefva endast i och genom honom. Annorlunda kan du icke befrias från syndens trældom. Detta afgår icke utan strid, ofta till blods, innan du blir så Gud i Christo offrad att Han i dig, utan dig kan öfvervinna, förstöra, döda all fiendskap till Gud och sanningen som i dig hemlig är, uppenbara och tillintetgöra den. Du måste lära att utan allt förbehåll öfverlåta dig i Guds händer, så att den gamla människan genom Hans makt må förlora mod och blod och all förmåga att stå Guds Anda emot. Det vare långt ifrån mig, sade han ofta, att förklara våra fiender öofvervinneliga. Det är den största skymf som kan tillfogas Jesu namn, att förklara Honom vara en så vanmäktig Frälsare; men man måste förtro sig honom oinskränkt och låta sig frälsas. Har han för oss segnat, hvarföre skulle han icke ega makt att inom oss sjelfva öfvervinna alla våra fiender.” — Så lärde T. och bestyrkte det med sitt eget lefverne och föredöme. Till flitigt studium af den Heliga Skrift uppmånade han alltid, trofast och hjertligt. Sectväsen och partisjuka var hans afsky, hvaremot han aldrig tröttnade att faderligen varna, synnerligen emot den svåraste af all villfarelse, som tillät synden på bekostnad af Christi blod och med gaf köttets gerningar, förmenande all strid och försakelse onödig, såsom ett verk under lagen, på grund deraf, att Christus för oss allt öfvervunnit. Genom en sådan lära, — och den var hans tids falska evangelium — sade han, ställes dörren vidöppen för all möjlig gudlöshet. — Man märker i hans predikningar, utan att han ger det tillkänna, en särskild åsytning till alla slag af åhörare, oomvända, skrymtare, bedröfvade, sökande, begynnare och nyss benådade, befästade och anskämda af lägre och högre grader, allt intill den högsta. En Apostel har ingen annan vandel, än den han betygar, ett barn ingen annan väg, än den han lär, anvisar och föregår. Stilen är nu föråldrad, men helsosam; utöfandet i röst och allt var underbart af värdighet, andligt behag och välljud både för öra, hjerta och sinne. Ingen gick hem utan att hafva fått sitt behof. Det förborgade lifvet med Christo i Gudi var honom likaså väl bekant, som den högre och lägre sedligheten i all sin renhet och helighet. En gifva att göra det högsta fattligt för enfalden, ehvar vilje och uppriktighet fanns, egde han i ovanligaste grad. Detta var isynnerhet hans mästerskap. Derföre lig-

ger i hans ord ousägligen mer, än som förekommer vid första påseendet, hvilket den erfar, som håller hans ord med tro och lydnad; ack! att man fullt kunde säga: *Expertus novi!*

"Se till, sade han, att du vandrar i hörsam lydnad efter det mått af nåd Gud dig förlänat. I alla vidrigheter som träffa dig inifrån och utifrån, i det hvardagliga, i ditt kall, dina sysslor, dina bestyr, hvad det vara må, — var stilla och tålig; ty de små, oansenliga och ringa motgångar, som alla dagar och stunder lägga sig i din väg, äro just det kors, som du måste bära i din Frälsares sanna efterföljelse, såsom Han säger: *"Den mig efterfölja vill, han vadersake — försake — sig sjelf, tage sitt kors på sig kvar dag och följ mig efter.* Derföre tig, fördrag, tål, lid och öfverlåt dig åt Gud. Tag allt, såsom af Gud tillsändt till din öfning i tålmod och tro. Du vill ju växa? Detta är det, som hjälper dig dertill."

"Har Gud uppnått sitt mål, som är att förlösa och rena dig från all synd och egenhet; så utför han domen till seger öfver alla dina andliga fiender och låter sig i nåd af dig finnas. Han uppenbarar sig i din själ, efter Jesu löfte: *"Jag och Fadren med den helige Ande skola komma och blifva boende när eder."* "Du kan få den nåd, att Hufvudfader går ut och tingar dig till arbetare i sin Vingård. Men, dyra själ! haf tålmod i de tider, när din Självän döljör sig och du förekommer dig såsom af honom öfvergifven. Vet och tro, att han ännu är kvar och bistår dig hemligen i ditt innersta, ehuru du ej blir det varse. Han är ej borta, han har blott tagit din anda till sig för att fostra den och dig, och öfva dig under korset till själfkänedom. Solen är ej nedgången fast molnen bortskymma den. Dagens ljus är ännu kvar, fast solens undangömmes. Ljuset lyser i mörkret, fast mörkret icke begriper det. När Antonius i sin ungdom hade genomgått sin första höga, förfärliga anfäktning och Jesus derefter besökte honom innerligen, frågade han: *"Herre! hvarest var du under fiendens raseri?"* "Här var jag, hos dig Antonius! och glädde mig åt din strid." Du måste nu lära dig tro på den du icke ser och hoppas, hvarest intet hopp är. Du måste lära dig att tro emot tron, det vill säga, öfver all din hittills vunna fattning af tron i tron, på det du må växa från tro till tro. Salig är du om du uthärdar i tålmod. Stupar du, så stå upp igen och fatta dig i tålmod. Otålighet skadar visst, men Gud tillräknar den ej sina barn, som hålla troheten i sitt uppått,

utan hjälper dem åter på fötter. "Om den rättfärdige faller sju resor om dagen, så står han upp igen." De små vedervärdigheter du genomgått. — hvad äro de mot Jesu lidande för din själ, ja, emot hans heliga blodvittens, genom hvilka han tillköpt dig bekännelsen och sitt evangelium?! — De små prof du bestått skall du icke ångra, när du efteråt märker hvad du vunnit derpå, nemligen, huru din vilja blifvit ren från all falsk böjelse, ditt begär från all oren lust, ditt förstånd från mörker, oröda, förvirring och alla missledande begrepp, ditt minne och dina tankar från alla oheliga speglar, bilder, inbillningar och föreställningar; och huru nu Jesus deremot blifvit och blir allt mer och mer ditt allt i allom, ditt enda begär, din enda håg, vilja, lust och kärlek, din sol, ditt ljus, ditt hem, din värld, ditt fädernesland, din vän, Fader, Broder, Lärare, Herre, Rådgifvare, tillflykt i nöden, glädje i friden. Är icke detta salighet, redan i tiden för människans hela inre varelse?" sade den dyre Gudsmannen; "jo, en ousäglich salighet; ty själen bevärdigas nu att blifva ett Tempel och en boning för Guds helighet i Treenighet; hon åtnjuter Hans gemenskap i ljuset och vandrar i ljuset; hon blir en medborgare i Christi himmelrike och har, som Paulus, om än icke i samma apostlahög bestämmelse, dock, i anseende till saligheten, sin vandring med sin Ande i himmelen, dädan hon väntar Frälsaren. Ehuru den jordiska hyddan, det arma huset af ler, kedarshyddan, lerkärlet, efter Guds råd i vishet, rättfärdighet och nåd, måste ännu en tid dvälas i dödligheten; så har dock själen och anden redan här i tiden funnit hvilosabbathen, och bidar med glad förtröstan äfven kroppens förvandling på Christi dag med den yttersta Bassunen." — Är icke detta renlighet? Det var för denna tro, lära och bekännelse, som Tollstadius hatades och förföljdes, till och med af embetsbröder, och som än i dag och till världens ända Christi lemman hatas, hånas och förföljas. Hvilken skulle icke här erinra sig Skriftens ord: "Jag är okänd för min egen moders barn! Så är jag slagen i deras hus, som mig älska. — Hvad J hafven gjort en af dessa minsta mina bröder, det hafven J gjort mig", skall domaren säga på den stora dagen. Osalig den, som icke dessförinnan kunnat lära sig se i hvem han stungit hafver!

Gud hade hunnit sitt föresatta mål: Segren var vunnen, så som Han ville ha den vunnen: Vittnesbördet var gifvet, bekännelsen betygad, fullmogen för tidens och landets behof i hans tid, såsom den Högste i sitt Råd beslutit; den trogne och träge arbetaren hade afgjort sitt dagsarbete: örkesda-

garna voro ändade, hvilodagen var kommen. "När Solen bort om bergen ilar Och bädar sjette dagens qväll; Gär dagakarlen hem, och hvilat Till Herrans Sabbath i sitt tjäll." Tiden var inne när det behagade den gode Guden att hemkalla sin tjenare, gifva honom sin lön och insätta honom i sitt beskärda arf. "Men du, Daniel! gack bort, till dess änden kommer; och hvilat dig, att du må uppstå i din del, när dagarna hafva en ända." — T. var af en sund och stark kroppsbyggnad, så att han, i större delen af sin lefnad, sällan lidit af ohälsa. Men i de åtta sista åren behagade Gud öfva hans tålmod äfven med denna korsbörda. Andtappa, sten och slutligen vattusot begynte nu besvära honom. Från stenplågorna blef han genom läkemedel, som Gud välsignade, nästan befriad; men andtappan och vattusoten tilltogo allt intill hans död, så att han slutligen endast med största möda kunde stå och röra sig. Han led, men hördes aldrig klaga; sin vänliga, behagliga blick och sina milda anletsdrag behöll han oförändrade. Icke heller underlät han att med samma nit och oförtrutenhet, som alltid tillföre, sköta sitt embete, så att han några få veckor före sin död predikade, Pingstdagen i Jakob och Annandag Pingst i Johannis kyrka: det var år 1759, hans sista predikningar. Andtappan och mattheten tilltogo; likväl fortsatte han ännu någon tid sina dagliga husförhör och för rättade andra bestyr, hörande till hans embete, allt intill nio dagar före sin bortgång. Man erinrade honom att han borde hvila. Han svarade: "Jag får snart hvila nog." De sista dagar som han tillbragte i sitt hus, såg man honom i en stilla indragenhet inom sig sjelf, fördjupad i andakt och öfverlåtenhet åt Guds vilja. Derigenom, ehuru han flera veckor icke haft nattro, icke heller kunde hvila afklädd i säng, utan måste sitta i en länstol, var han så lugn och nöjd, att icke ett ord, icke en halfdragen ande af otålighet, icke en bedröfvansens suck hördes eller märktes eller ens minsta förändring i hans vänliga, blida anlete. Han var för mycket död före döden: döden var för honom en alltför gammal och förtrogen bekant, för att göra honom någon oro eller möda: han var för gammal vän, för nära förbunden med honom, som döden öfvervunnit, som är uppståndelsen och lifvet, för att kunna vidröras af någon dödens bitterhet. "En fridens Engel ropte: kom! Och hjertat sågs ej vackla, När döden sakta vände om Den bleka lifvets fackla." Tvenne stora läkare besökte och tjente honom tröget under hans sjukdom. Allt hvad de förordnade mottog

han lydigt, som ett barn, så ofta man tillsade. Desse herrar, som väl visste hvilka smärtsamma plågor sådana sjukdomar, som hans nu voro, medföra, förundrade sig öfver hans tålighet och bekände med tårar, att dem icke förekommit en så tålig patient. — Några dagar före hans sista inträffade den stora våldelden på Söder, i hvilken 900 hus och gårdar förtärdes af lågorna och deribland Maria kyrka. Man frågade honom under det den påstod, om han oroades deraf? *"Det är ju allt timligt och förgängligt"*, svarade han. *"Gud bevara de arma menniskorna, att ingen må omkomma, och låte de fattiga husvilla få barmhertighet af sina medmenniskor!"* När man anmälte att Maria kyrka var antänd, sade han: *"Det är rätt för Gud. Det sker intet ondt i Staden, som Herren icke gör."* Det enda, som sårade honom, var att hans husfolk och närmaste *) jämrade sig öfver hans förestående bortgång. *"Gråten icke öfver mig, sade han, J bedröfven mig dermed; bedjen heldre Gud att hans vilja i Christo Jesu måtte ske"* —, hans vanliga ord vid döendes läger. Vänner, Bröder och alla, som han såg bedröfvade öfver sin föresedda hädanfärd, hänvisade han i himmelskt sinne till Pauli stora ord i Ebr. 7: 22: *"Så mycket bättre Testamente hafver Jesus upprättat. Desse äro många prester vordne, derföre att döden lät dem icke blifva; men denne, efter Han blifver evinnerliga, hafver ett oförgängligt presterkap. Hvarföre han ock kan evinnerliga saliga göra dem som genom Honom komma till Gud; och lefver alltid och beder alltid för dem."* Han var, såsom alltid under sin helsas dagar, ödmjuk, mild, kärleksfull mot alla, som kommo att besöka honom. När han slutligen litet eller intet förmådde att röra sin tunga, gaf han dock genom vänliga blickar och bändernas rörelse sin välvilja tillkänna. De sista ord, som hördes af hans mun innehöllo ett svar på läkarens fråga: Huru han nu befann sig? Efter någon tystnad, — ordet kostade honom möda — sade han: *"Jag brinner i längtan efter Jesum."* Och härmed tystnade för tiden denna heliga röst, som talat så mycket till Jesu Christi bekännelse, Guds ära och själars frälsning. Barmhertige Gud! när skall du sända den och dem, som vidtaga offentligt och öppet der, hvarest denne din tjenare slöt? **).

*) Hans goda fru hade dött 11 år före honom och två deras barn före henne i deras spädaste barndom.

**) En enda lärjunge vet man inom presterliga kallet, churu många utom det, hvilken värdigt och troget efterföljde hans fäst. Det

Sedan han efter detta ord legat en stund, indragen i Guds och sin Frälsares åtank, såsom skådande och deltagande i Jerusalems heliga gudstjänst, afsomnade han stilla och saligt och gick hem till Öfverherden, som han så länge tjänat i lifvets fullkomliga uppoffring för hans hus, husfolk och återlösta, klockan mellan 4 och 5 på eftermiddagen d. 28 Juli 1789, sedan han här i sitt främlingshem uthärdat i 66 år, 5 månader, 7 dagar, och 40 år trampat korsstegen i sin Frälsares efterföljelse i predikoembetet. Hans liflösa lekamen blef d. 30 i samma månad, med laglydnad för budet om jordfästningen under varma årstiden, beledsagad till sitt hvilorum. Skyndsamheten hade väl här icke varit af nöden med ett lik, som Gud sjelf balsamerat; men den tecknar och ärar mannen på hans döda mull, måhända äfven hans tid, åtminstone i detta hänseende. Begrafningen skedde i St. Jakobs kyrka, full för alla närvarande af minnen sedan 12 år från hans härliga predikningar och altartjänster. Jordfästningen förrättades af Pastor Primarius, Consistorii Präses Herr Dr. Schröder, som talade fromt öfver Es. 37: 1, 2: *"Den rättfärdige förgås och ingen är, som lägger det på hjertat: Och helige män varda borttryckte, och ingen aktar deruppå; ty de rättfärdige varda borttagne från olyckan. Men de som redeliga för sig vandrat hafva, i omma till frid, och hvilas uti deras kamrar?"* Några, icke få, hans medtjenare i Consistorio följde honom till graf en. På kistan lästes Coloss. 3: 3: *J ären döde, och edert lif är fördoldt med Christo i Gud.*

Det säger sig sjelft att vid en så ryktbar mans begrafning skulle kyrkan bli öfversylld med folk; framförallt kunde väl svärligen någon from och christtrogen själ och minst någon af hans många vänner och lärjungar tillåta sig, utan nödfall, att vara frånvarande vid en sådan sorgens högtid. Alla samlades för att med saknadens, erkänslans och himmelsglädjens blandade tårar bjuda sin, näst Gud och Jesum, mest älskade vän och välgörare sitt sista farväl. Härvid tilldrog sig ett af dessa dyra kärlekens under, som enfalden i helig blindhet tror, men den upplysta, sjelfkloka världen i otrogen blindhet förhånar. Den äfvidnes älsklingspsalm, *"Jesus allt mitt goda är"*, afsjöngs med sina vackra ord och

var Kyrkeherden Lind i Söderhamn, hvilken varit hans adjunet i Jakob. Från honom, Tollstadii trogna afbild, härstammar i roten allt det goda, som churu svagt, men uppriktigt lever i denna lilla stad, det nästgränsande Norrlands och troligen i hela Helsingland, och som hättaren Erik Jansson ej förmått förvilla, förvilla och bortföra.

ej mindre vackra tonfall. Icke en, utan hundradetal af den bortgångnes trosvänner, bröder och tacksamma lärjungar hörde alla och berättade sedan för hvarandra, att de hört en djup suck ur likkistan för hvar gång, som Jesu namn i sången utsades. "*Icke kunde det vara liket, icke den döda, liflösa kroppen som suckade*", säger man, och förklarar allt för dikt och de redligaste sanningsvänner för svärmare och dårar. Emellertid är det så sapnt, som sanning, att en otalig mängd af fromma människor, hvaribland äfven lärde, hörde alla detta under och skulle kunnat på sin salighetsed betyga att de hört det. Efteråt var det ett kärlekens samtal dem emellan, så länge de lefde. Huru är då sammanhanget med sådana besynnerligheter, motsägelser, hvaraf likväl kyrkohistorien om de heligas lefverne är så uppfyllt? Med läsarens benägna tillåtelse vill jag lemna den förklaring, hvarvid jag sjelf hvilat. — Gud tog af Mose Anda och gaf åt Aron, och Moses skulle vara Arons Gud. Alla som hade hört Tollstadius, åtnjutit hans förböner och himmeleka umgänge, brunno af tacksamhet och genkärlek: Gud hade gifvit dem af Tollstadii Anda, och T. sjelf hade genom Gud gifvit dem af sin Anda. Denna Anda var det som suckade i dem alla då Jesu namn nämndes. Deri låg en förbön, ett dödsoffer för den aflidnes själ; men att alla hörde det såsom ur kistan, det härrörde deraf, att för deras imagination i den yttre anden, var deras Tollstadius nu i likkistan. Det sanna, vackra, rörande i undret är kärleken till Jesum och allas förening i honom med hvarandra inbördes; men det yttre phænomenet är en menlös illusion af sinnenas svaghet. "*Denna hemlighet är stor*", säger Paulus, *jag menar Kristus och Församlingen.*" En djupt förborgad förening är i Christo mellan alla trogna Guds barn, som äro verkliga lemmar i hans lekamen. Döden i naturen är alltför svag att bryta den. Den vidröres knapt deraf. — Ännu ett par vedermälen af samma art! När Venerabilis Beda var nära sin dödsstund, uppväcktes i hans själ ett oemotståndligt begär att bekänna Christum. Han anmodade sin ende närvarande lärjunge att föra honom till någon folksamling. Ynglingen visste ingen möjlighet, och att vägra förböd honom den heligaste vördnad för den gamle. I sitt bekymmer följde han sin lärare till ett rum, uppfyllt med klappersten. "Se här, Fader! sade han, äro många människor församlade." Beda trodde och predikade: lärjungen hade aldrig hört hans föredrag mera hänförande. Han slöt, och samma lärjunge hörde nu stenarne säga: *Amen*, så-

som Israel mellan Ebal och Garizim, när Lagens välsignelse och förbannelse uttalades. Det viktiga för Gud och Hans vän Beda var, att han före döden skulle uttala sitt hjerta. Hvad stenarna icke hörde, det fick väl människor höra en annan gång: "*Hvad J sügen i kammaren skall predikas på take*", försäkrade Jesus sina lärjungar. — David i Munktorp hängde sin handske på solstrålen. Så såg han det i from enfald; men den hängde ej på solstrålen, utan på hans tro till Gud i Christi gemenskap, genom hvilken han, i sin beskärda krets, beherrskade naturkrafterna. — Värdes inse, ärade läsare! huru liten vikt det ligger på det torra, abstracta, profana förståndet, i salighetsfrågan. Vi må här tryggt påminna om Jesu ord: *Salige äro de, som icke se och dock tro*, nemligen allt hvad Gud gör i Christi kärlek. Mätte föraktet för våra heliga Fäders enfald upphöra! Vi äre icke bättre i oss sjelfve och inför Gud genom den art af förstånd, som vi ege före dem, utan vi äre sämre. I deras heliga enfald var tro och tacksamhet till Gud; i vårt spefulla förstånd är högfärd och sjelfkloshet i otro. "*Förståndet upplåser, men kärleken förbättrar*", säger Paulus.

Evangelisten Lucas tillkännager i första verserna af sitt Evangelium, att han upptecknat det från dem som sjelfve sett och hört hvad han berättat. Misstyck således icke, ärade läsare! att här finna traditioner efter dem, som personligen umgåtts med T., sjelfve, jag vågar försäkra det vid vår Herra Jesum Christum, varit Hans lärjungar, som är när de sina alla dagar intill dagarnas ända; och umgåtts med flere af T:ii vänner, hvilka, ehuru icke framställda af Gud, såsom han, inför verlden, dock varit hans värdige bröder och medvandrare. Hvad är skrift annat än upptecknad tradition? Frågan är blott, om en tradition är värdig att fästas genom skrift. Här om må Guds Ande nu tala i allas deras samvete, som detta läsa. Pröfva allt och behåll hvad dig godt och helsosamt är! Farväl.

P. S. T:ii biograph omtalar, att en Biskop skulle hafva på vägen till Stockholm hastigt dött, såsom slagen af Guds dom, emedan han haft i sinnet att anklaga T. De fromma i hans tid voro sällan vana att höra annat, än att T. förföljdes och förtalades af sina embetsbröder, och hafva här förhastat sitt ömdöme. Denne Biskop var *And. Rydélius*, som gifvit sig på vägen ifrån Lund till hufvudstaden i fullkomligt motsatt afsigt. Hans uppsåt var att hos Regering och Ständer verka för gudaktig-

heten, icke emot den; men Gud, som såg hans rena välvilja, belönade honom med en salig död, emedan hans vittnesbörd i vishetens råd icke var beslutadt.

Denna uppsats, ofta afbruten genom en mängd af anekdoter, måhända icke alltid väl inpassade i sammanhanget, har blifvit fläckig, men, som man hoppas, dock icke befläckad. Det största vedermälet af T:ii djupa infödelse i Gud, hvilket man tvekat vid att anföra, må dock här finna rum. Modet har vuxit under författandet; Guds helige Ande beherrske läsarens föreställning om en så hög sak!

Någon tid efter Kon. Fredriks död, inträdde en morgon i T:ii yttre rum en af hans käraste, förtrognaste, värde lärjungar, som vanligt, i ett samvetsärende. Inkommen möttes han genast af en underbar känsla af frid och strid: ett djup af stillhet, en makt af Guds Ande, förut honom okänd, uppsteg i han själ. Han förstod att hans dyre lärare hade ingått med Gud i Gud i något heligt böneoffer, som ej fick störas eller afbrytas. Han satte sig ned och afbidade. Efter lång, men här väntan, hvarunder afbrutna ord och djupa suckar afvexlande hördes från inre rummet, utkom T. uttröttad och badande i svett, såsom från tungt arbete. Helsing och Guds frid! — "Herr Kyrkoherden har haft mycken möda i dag." — "Ja! det kostar på, må du tro." — Under fortsättningen af samtalet vågade lärjungen fråga: "Huru står det nu till med Kung Fredrik?" — "Jo! Gud vare lof!" svarade T. med en suck af Guds barmhertighet, som tycktes lärjungen dragen genom jorden och omfatta tid och evighet; "det går väl an: han har hvilostunder." — Såsom bekant är, dog K. Fredrik som en botfärdig syndare. Sat sapienti.

TROILIUS, MAGNUS.

Föddes d. 23 Juli 1704 i Husby, der fadren var Kyrkoherde. Denne, *Jakob T.*, var "för sin-tid en högt ansedd man", hade varit först Eloqu. och sedan Hist. Lector i Vesterås, allt framgent känd för att granska forntidens häfder, men isynnerhet lärde mäns bref, dem han flitigt afskref. Död 1747. Hans hustru, *Christ. Horneman*, f. 1667, torde hafva dött före honom; har åtminstone icke lefvat till 1772 såsom Muncktell skrifver.

Magnus njöt sin första undervisning af fadren, men sändes redan 1713 med enskild informator till Upsala. Ingick

icke destomindre, till följe af fadrens frånfälle, på Vesterås gymnasium 1719, och mognade der i trenne år för den akademiska friheten. Denna lär han begagnat så väl, att han gjorde en lycka lik den, hans cusin och akad.-kamrat Sam. Tr. hade att oförmodadt kallas till Docens. Vår Magni lycka var i så måtto större, som han efter blott en disputation 1733 förklarades värdig nämnde utmärkelse. Det var i de mathematiciska vetenskaperna, han så utmärkt sig. Han kallas af M. visserligen "Magister Docens" (och nämnes äfven i Riksdagshandlingarne *Magister*), men då intet vidare nämnes om hans promotion, torde han med cusinen Samuel haft det gemensamt att vara ograduerad. Desto större var bedern af de utmärkelser, dem vederforos. Af Erkebiskop J. Steuchius utsågs Magnus Tr. 1736 till Legationspredikant i Constantinopel; försedd med Konungens fullmakt d. 12 Juni, prestvigdes han i Vesterås d. 3 Aug. s. å. Afresan skedde derpå till Lübeck; derifrån genom Hamburg, Nürnberg, Augsburg, Venedig och tvert öfver Italien till Livorno, der han i början af 1737 gick om bord till Smyrna och ankom i Mars till Constantinopel. Under vägen gjorde han flera lärda bekantskaper. De så christna, han förefann i Constantinopel, voro ett betryckt tillstånd. Detta gaf honom anledning att i tvenne memorialer till Presteståndet vid 1738 års riksdag göra kraftiga föreställningar om behofvet af en kyrkas uppbyggande för de betryckta i Constantinopel. Den saken syntes icke kunna uträttas skriftligen, hvarsföre han på Konungens befallning i slutet af 1739 begaf sig på återresan till Sverige, för att muntligen redogöra för kyrkobyggnadsangelägenheten. Ett helt år var han på vägen, enligt Gezelii uppgift, ty först i Dec. 1740 anlände han till fäderneslandet. Föreställningen i det ärende, för hvilket han gjort den långa och långvariga resan, hade önskad verkan, och medel anordnades till kyrkobyggnaden. Men Troilii eget missionsnit hade hunnit svalna under vägen. Då han vid hemkomsten fick höra att han redan 1739 blifvit förordnad till Matheseos Lector vid Vesterås gymnasium, synes han icke haft lust att återvända till Turkiel. Den tiden var det icke så sällsynt att en mathematicus blef theolog, liksom någongång tvertom. År 1741 blef T. af Theol. Faculteten i Upsala föreslagen till en Theol. adjunctur. Men i stället kallades han till Ord. K. Hofpredikant d. 3 Oct. s. å. med de nådigaste ordalag. Han trifes dock icke länge vid hofvet. Då fadrens fordua pastorat Husby blef ledigt, trängde han dit. Fick ock så mycket han kunde öpska sig:

förelagsrum, församlingens enhälliga kallelse och Konungens utnämning, som följde d. 9 Oct. 1743. Han tillträdde året derpå, men introducerades af Biskopen ej förr än 1748. Han blef honor. Prost 1751 och måste således antingen blifvit utnämnd af Sam. Troilius, innan denne flyttat till Vesterås, eller hade Consistoriales tagit sig den makten, för att vara förekommande. År 1760 vardt han Contractsprost. Var en verksam fullmäktig för sitt stift på riksdagarne 1747, 1751, 1756 och 1760. (Vid den förstnämnda står han ej upptagen i Bexells Bidrag till Riksdagshist.). De få gånger, vi sett anmärkt att han yttrat sig vid riksmötena, befinnes han hafva "conformerat sig" med Biskop Troilius. Så namligen i frågan om Drottningens skuld i de bekanta riksförräderiplanerna. Han tillade, då frågan blifvit väckt om möjligheten att de torde finnas som ville draga Drottningens brottslighet i tvifvel: "åtta dagar i söndags mötte mig en hederlig man, som frågade mig om jag icke i mitt samvete vore öfvertygad att Brahe lidit oskyldigt. När jag således funnit någon stå i tvifvelsmål om det som om Brahe blifvit bevist och han sjelf erkänt, så tänker jag att ock de väl kunna vara, som vilja tvifla på det som om Hennes Maj:t berättas. Emellertid som jag får betyga att Brahe för mig och äfven i fleres närvaro sjelf sagt och försäkrat, det han led det hans gerningar värde voro; så får jag ock förklara mig vara fulleligen öfvertygad, att den inkomne och afhörde berättelsen är riktig och sann." T. hade af R. Ständer blifvit utsedd att bereda till döden den olycklige Gr. Erik Brahe. Utsågs till v. Präses vid Prestmötet 1758 och till Präses 1759. Äfven detta bevisade att han ännu på gamla dagar var känd för goda kunskaper; hvarjemte klokhet, ordning och drift lærer utmärkt honom i allt. Erhöll 65 röster vid Biskopsvalet i Vesterås stift 1759. Han dog d. 3 Aug. 1762 och begrofs d. 6 Sept., hvarvid Biskop Benzelstjerna höll predikan, som blef tryckt i Vesterås 1763, 4:o.

T. var sedan d. 5 Oct. 1746 gift med *Margar. Elisab. Svedelius*, Domprostens i Vesterås dotter, som blef omgift först med efterträdaren Erik Norberg och, sedan äfven denne var afsonnad, med Direct. Muncktell Fahlun. Beslägtad med hennes fader, hade T. under dess långvariga sorg efter förra fästmon, rådt honom att gifta sig, lofvande att blifva dess måg, som ock inträffade 17 år derefter. Af nio barn märkas: *Elisabeth*, g. m. Häradsb. Mallmin; *Anna Brita*, g. m. Prosten i Svärdsjö Dr. I. Schedwin; *Marg. Christina*, g. m. Prosten i Weckholm (Upsala stift) Mag. Hydrén; *Samuel*, Borgmästare, Bergsråd, R. W. O.

Skrifter: *Disp. de theoria Praxi destituta*. P. I. Præs. N. Alstrin. Ups. 1732. — Berättelse om Gr. Brahes Christeliga Beredelse till döden. Ib. 1770.

(Källor: *Gesenius*. — *Muncktell*. — (Salvi Lärda Tidningar 1763 N:o 90). — *Bezel*, *Bidrag till Riksdag. hist.*) C. W. S.

TROILIUS, SAMUEL.

Född d. 22 Maj 1706 i St. Schedwi prestgård i Dalarne, sjelf stamfader för en adlig ätt, härstammade från ädla förfäder både på moderne- och fädernes-sidan. Fadren var *Olof T.*, Prost i St. Schedwi, † 1732, och modren, prostdotter från St. Tuna, *Helena Gangia*, båda, den förre i tredje och den sednare i fjerde led, härstammade från den för sin skönhet och husliga dygder "mycket gätna" *Margaretha Buræa Zebrozyntia*, mest känd under namnet *Stor-moder i Dalom*. *Truls Larsson*, Landtbofogden på Tidön, gift med *Emsa Unosdotter*, prestdotter från *Helsingland* (båda döde år 1618) var *Troiliska* presteslägtens stamfader genom sonen *Uno*, som efter tidens lärda sed, "ne barbarum quid præferrent sua nomina" (enligt *lhre*), då han skulle studera, utbytte namnet *Trulsson* mot *Troilius**). Om vi skola tro *lhre*, var det ej blott efter fadersnamnet utan ock "a *Troilo Virgiliano*" som *Uno T.* kallade sig så. Men detta torde ha lika djup grund, som förmenandet (af *J. D. Schedwin*) att hustruns namn *Zebrozyntia* bildats för likheten med *Berecynthia*. Denne *Uno Troilius* skall föröfrigt hafva varit en man af stora insigter och lärdom, den han utbildat under resor utomlands. I *Wittenberg* blef han 1616 *Magister* ("Mäster") efter flera "ante *Lutheri cathedram*" aflagda lärdomsprof. Samma år (1617) han återkom till fäderneslandet, blef han prestvigd och utnämnd att vara *Stiftets Poenitentiarius* samt *Assessor Capituli*; åtföljde i denna egen-skap *Biskopen* på visitationsresor, blef derunder känd af *Leksands församling* och begärdes enhälligt till dess *Ryrko-herde*, dertill han ock 1618 erhöill *Konungens fullmakt*; men det var först 1648 han efter sin mågs *Mäster Ol. Dalecarli* i *Rättvik* död utnämndes till *Contractsprost*; fungerade vid trenne *Prestmöten*, och det såsom *Præs* 1649. Död 1664. Han bläf 1618 (enligt *Muncktell*) gift med ofvan-nämnda *Zebrozyntia*, enka efter hans företrädare i *Leksand*

*) "Han skref sig sjelf (enligt *Muncktell*)" *Uno Troilus*, ej *Troilius*, såsom uppgiften är i detta verks XVII B. s. 70, der rättelsen råkat bli tryckfel.

M. Elias Terserus och således styfmoder till Biskopen Jöns Elai T. föröfrigt stammoder för mer än 30 adliga släkter, och med henne hade han tolf barn (blott 11 enligt Ihre) 5 söner och 7 döttrar. Den förstfödde af dessa, Samuel T. blef fadrens efterträdare. Han var född 1619. Magister i Uppsala 1632, året derpå prestvigd; 1636 Conrector Scholæ och Assessor Consistorii; hade redan 1602 fått Regeringens försäkran om successionen efter fadren, hvarpå ock straxt efter fadrens död erhöles stadfästelse. Men han lefde blott två år efter tillträdet. Ansågs genom förmycken stillasittning ha förkortat sitt lif; också skall fadren så ofta han gått förbi hans rum ha knackat på dörren och påmint honom: "Mäster Samuel, kom ihåg hustru och barn." Af dessa sednare måste vi särskildt ihågkomma Mag. Olof T., som var född 1631 i St. Tuna, kom 1676 till Uppsala, der hans utröttliga flit beredde honom namnet af vir insignis et multæ eruditionis. Han visade sig i flera akad. disputationer göra skäl för namnet. Märkligt förefaller dervid att han jemte vanliga dissp. till graden försvarade (resp.) tvenne theologiska, den ena vid jubelfesten 1693 under Prof. Bilberg, den andra 1695 under Prof. Svedberg, då han hade vid den förra Konungens Råd, vid den sednare Konungen sjelf till åhörare. Af 1697 års 39 Magistrar innehade han första rummet. Redan 1695 vardt han utnämnd af Konungen till Rector Scholæ i Vesterås, året derpå prestvigd och 1698 Assessor Consistorii. Physices et Log. Lector 1701. Kyrkoherde i St. Schedwi 1703. Var vid en stor eldsvåda 1709 glad att kunna rädda lifvet. Han blef omsider Contr. prost, sedan han förut af Biskopen blifvit utnämnd till honor.-prost eller som det här heter Præpositus sibi ipsi — en heder då för tiden lika sällsynt som den nu för tiden är vanlig och följaktligen något större än den kan anses nu. Vid prestmöten hade han alla functioner som höfdes honom och slutade med præsidium 1718. På sina jagtresor i Dalarne tog K. Fredrik mer än en gång ett kort logis i hans prestgård. Vid ett sådant tillfälle lofvade Konungen att befordra en af hans tillkommande måg till hans efterträdare. Hvilket ock skedde efter påminnelse af enkan. T. dog 1732 och 1734 utföll fullmakt för mågen, M. P. Eckman, som förut tjenstgjort såsom prest vid Stockholms Storkyrkoförsamling. Sonen Samuel, som sedermera uppgat på biskopsstolen, var då ännu för ung att komma i fråga till successionen efter fadren.

Ett särskildt ord torde här äfven tillåtas om en Olof T., sonen af Uno T. genom dennes son Zacharias, som var Borgmästare i Fahlun. Föddes 1669, blef Student i Upsala 1683 och Mag. 1689. Prestvigd 1693 till huspredikant hos Landshöfd. Gripenhielm. Regim.-pastor vid N. Skånska Cavalleri 1697. Reste utrikes 1698. Kyrkoherde i Hellestad, Dahlby och Bonderup 1700, i Helsingborg 1705. Fältprost vid Svenska arméen 1709. Då Danskarne occuperade Helsingborg, rymde T. derifrån, under förebärande af ett sjukbesök i Wälluf. I den förrymdes ställe förordnades af danska regeringen Stadscommministern *Hans Jacobæus* till Stads-pastor. Med anledning häraf skrefs:

*Illius Tro är icke hans,
Hans Tro är icke Illius;
Nam ille est in fuga stans
Et manet pastor pius;
Sed fugit etsi stat Herr Hans
Non stans in Tro illius.*

Redan 1711 finnes den "herde, som öfvergifvit fåren" i Helsingborg, af R. Rådet utnämnd till Ryrkoh. i Jemshögs stora pastorat, som af Konungen bekräftades 1717; Prost i Willands härad 1714, Riksdagsman 1719, † 1727. Han hade 11 barn i två giften. Den likpredikan, som öfver honom hölls af Prosten Blauxius i Ifötofta, är märkvärdig för sin titel eller ämne: "Guds käre barns och trogne Christi Tjenares nådiga afsked af sin Gud ifrå verlden när theras tjänst är nog och uthe sampt theras evige och oförliknelige Nådepension och Gratia i Guds Rike med Christum."

Samuel T. erhöll sin första (christendoms-)undervisning af Schedwi församlings skolmästare. Det skedde tillsammans med de öfriga församlingsbarnen, enligt af fadren hyllad jemlikhetsprincip. Samuel fick till enskild handledare 1713 studeranden, sedermera Theol. Lectorn i Hernösand M. Er. Wallanger; med honom gjorde han följande året sällskap till Upsala Akademi. Under denna privat-information, som räckte till 1719, gjorde han berömliga framsteg isynnerhet i döda språken. Föröfrigt lärer fadren tidigt anat att denne sonen skulle blifva en stor man i församlingen. Han hade utom en äldre *) son, Peter, som slutligen omkom i Norge, der han skall ha blifvit hängd. Sorgen häröfver ökade faders-

*) Detta synes vara det troligare. Var han, såsom Manchtell uppger, yngre, men 1718 Corporal, så skulle han, då Samuel var född 1706, åtminstone ej varit mer än 11 år när han ikläddes corporal-munderingen.

ömbeten för Samuel, hvadan han sjelf för en tid öfvertog hans undervisning, sedan Wallanger dermed upphört. Snart påkallades dock ytterligare biträde af enskilda handledare, och Samuel fick efter någon tid återvända till Upsala. Från år 1724 fick han, hvad studierna beträffade, taga sig ut på egen hand, men under närmare inseende först af Prof. Steuchius, sedan af Phil. Adj., sedermera Theol. Prof. A. Winbom. Undertiden deltog han i Vestmanlands nations disputationsöfningar, hvarvid disputationsämnet alltid var theologiskt. Begagnade flitigt de akademiska föreläsningarne, helst och mest de theologiska, och af de öfriga dem som med de theologiska hade närmaste gemenskap. Grekiskan var hans älsklingstudium. Prof. Nesselius, hos hvilken han här tog *collegia privatissima*, räknade honom bland de få, som med tiden skulle kunna förestå och pryda Gr. Lingu. professionen. I hebreiskan hörde han med nöje den lärde Norrelius, och hos Eloqu. Prof. Törner öfvade han sig terminligen åren 1724—1726 i latinska värtaligheten. År 1727 antog han anbudet att vara handledare för Statssekreter. J. Rosenadlers söner Johan Adrian och (sedermera CancelliR.) Carl Albert. Med denna befattning, för hvilken han måste uppehålla sig i Stockholm, fortfor han i tvenne år. Säsom synnerliga förmåner under denna tid räknade han bekantskapen med Assessoren H. Brenner, känd ej mindre för djup insigt i lärdomshistorien än för sin persiska resa och fångenskap i Turkiet, samt tillgången till den eljest otillgänglige Prof. Norrbys litterära umgänge. Ur dessa mäns muntliga meddelanden, särdeles i Orientalspråken, antiquiteterna och lärdomshistorien, samlade sig Tr. en dyrbar lärdomsskatt, den han sökte förvara genom anteckningar på papperet efter hemkomsten till sin kammare. Men hvad han sålunda förvarat gick, såsom längre ned nämnes, förloradt i den stora branden, som öfvergick Norrmalm och äfven hans boningshus år 1751. Sedan han i början af 1729 återvänt till Upsala, mottog han der till undervisning först en ung Baron M. v. Yxkull, hvilken han lemnade året derpå; sedermera unga Baron Alex. Funk, son af Landsh. i Vesterås, och slutligen sina cousiner Bergerådet Jak. Tersmedens söner Herman och Fredrik. Item erhöll han 1729 stipendium duplex regium, det, ingen då haft sedan hans fader under sina sista akademiska år det åtnjutit.

År 1732 utgaf och försvarade han under Prof. E. Alstrins præsidium sin disp. *de magnetismo Morum naturali*, hvilket skedde "med så förundransvärd styrka och värtalig-

het", att han utan vidare prof och ansökning — likväl först två år därefter — kallades till Docens i Grek. och Romerska litteraturen. Detta är desto märkvärdigare, som han aldrig tog Magistergraden och är, oss veterligen, utom A. Rydelius, den ende som utan detta vilkor bestigit svenska kyrkans högsta höjder. Nämnde disp., på hvilken han arbetat fem år, säges ha varit "anstruken med en magnetisk kraft, som drog till honom förmännernas gunst och förtroende, högaktning hos jemnårige" m. m. Säsom Docens underviste han med flit och framgång en talrik ungdom och hade det nöjet "att ifrån sig släppa flera kända lärjungar." Men huru stor lycka han ock ofelbart hade kunnat göra vid Akademien, blef dock den akademiska stugan honom för trång, då hågen af oemotståndlig kraft drogs till predikembetet. På sin dödssång hade fadren tvenne år förut talat med honom om hans blifvande vitæ genus. Då han yttrade, att hans val väjde mellan Akademien och den väg fadren gått, svarade denne, att troligen intetdera komme att ske, utan han hade att vänta sig kallelse till R. Hofvet, tillönskande honom nåd och kraft att der redligen arbeta i ordet och lärdomen. Den döende fadrens ord voro för honom betydelsefulla, säsom en vink, den han troget följde — och hann målet. Han reste således till Stockholm 1736 och erhöi af H. Exc. Riksrådet Th. Bjelke kallelse till predikembetet. Detta skedde i October. Den 18 Nov. s. å. prestvigdes han i Vesterås Domkyrka till följe af den kallelsen. Det var en ordinatio ominosa. Det säges dervid hafva händt, att sångaren af misstag upptagit psalmen "för en arfprins", hvilket gaf Biskop Kalsenius anledning att spörja honom: "Ni vill väl icke blifva Biskop här medan jag lefver." Några veckor därefter d. 7 Dec. förordnades han att vara E. O. Predikant vid Lifdrabant-corpsen, och uppvaktade vid R. Hofvet i lika tour med de Ordin. R. Hofpredikanterne, hvilket företråde i början för dess ovanlighets skull väckte någon betänklighet hos Öfverhofpredikanten. Den 22 April 1740 blef han Ord. Hofpredikant och ehuru den yngste autogs som följande året till DD. MM:s bigtfader. Ryktet om hans utmärkta embetsgåfvor hade spridit sig vida omkring. Carlscrona stadsförsamling kallade honom sistnämnde år till pastoret och Amiralitets-superintendentien; Domcapitlet i Lund hade redan utfärdat för honom missiv att der profpredika, då han fick DD. MM:s nådiga befallning att derifrån afstå. Kort därefter erhöi han en lika kallelse från Boråsboarne att vara deras Kyrkoherde. Men denna kunde han desto

lättare afslå, som han nyss förut d. 1 Sept. erhållit Konungens att jemte sin Hofpredikantbeställning vara Kyrkoherde i Riddarholms och Bromma församlingar. "Det ene nådeprovet följde tätt på det andra." Den 2 Jan. 1742 utnämndes han till R. Öfverhofpredikant och Präses i Hof-Consistorio. Det är uppgifvet såsom anmärkningsvärdt, att då han gjorde sitt inträde i nämnde Consistorio och mottog lyckönskningarne, var ingen af de R. Hofpredikanterne närvarande utan endast Pastorerna vid R. Lifgardet och Artilleri-regimenterna. Måne de förra undandrogo sig af afund? Bland sina pligter såsom Öfverhofpred. fick Tr. äfven den att bereda DD. MM. till deras bortgång ur tiden. Ulrika Eleonora, som efter sin moder ärft åtminstone lusten att höra en allvarligare predikan, hörde T. särdeles gerna, och det är ett eget drag i denna Drottning's lif, att hon trenne dagar före sin död, så svag och medtagen hon var, personligen inställde sig vid den offentliga gudstjensten, som hölls i den s. k. Fyrkanten, för att afhöra T. Han predikade då öfver den text och lät sjunga de psalmer, som H. M. sjelf behagat utvälja. Vid Adolf Fredriks intåg i Stockholm och då det R. Bilägrat på Drottningholm firades, höll T. de nästa söndagarne lyckönskningstal. Officierade vid alla R. Prinsarnes födelse. Erhöll derför "hederlig vedergällning" och den ena gången 400 daler. Efter nästan enhälligt kallelse af St. Clara och Olofs församlingar, erhöll han d. 11 Jan. 1745 Konungens fullmakt att vara deras Kyrkoherde, och inställdes i detta nya embete af Pastor Prim. Dr. Bergius. Öfverhofpredikants-sysslan bibehölls derhos. Fredrik's ordensbestyr medförde nya bestyr för presterne och naturligtvis främst för Öfverhofpredikanten. Den nya presterliga syssla, han såsom förste Ordenspredikant d. 23 Febr. 1748 tillträdde, bestod deri att på de vanliga solenns Ordensdagar hålla predikningar öfver rätta ridderliga pligter, samt griftetal öfver de Seraphimer-Riddare, som under denna tid afledo. Han måste således, säger Westén, "bryta isen i en ny gren af den andeliga våltaligheten." Till uppmuntran vid denna isbrytning blef han utstyrd med den mindre Seraphimerstjernen, buren i en guldkedja — början till en ny utbildning af begreppet om "en prest i sin prydnings." Dep. 17 Apr. s. å. höll T. den första Ordenspredikan. Stjernen var icke enda belöningen för den nya befattningen. Redan d. 14 Maj s. å. tillades honom i och för densamma af Konungen 2000 dlr smt, och d. 21 Nov. beviljade honom Herrar Seraphimer-Riddare en lönetilläknings af 600 dlr smt.

ärligen, och efter tredje Ordenadagens predikans 1750 erhöill han af flera Seraphimer-Riddare deras porträtter innefattade i de kostbaraste ramar. Men också fick han ärligen en betydlig arbetstillökning. Sålunda måste han under Pastor Prim. Bergii långvariga sjukdom och efter dess död förrätta ordförandeskapet i stadens Consistorium, hvarunder han likväl vid præsidium i Hof-Consistorio fick till biträde Jöran Schröder, hvilken då äfven erhöill Öfverhofpredikantsfullmakt. Vidare ökades hans göremål af fullmäktighetskapet i banken, ledamotskap i Uppfostrings-Committéen o. s. v.

Ännu skulle T. kallas till högre värf. Han var säkerligen länge påtänkt såsom "arsprins" till biskopsstolen i Vesterås efter Helsenii död. Det var således icke oväntadt, att han vid den 1750 inträffade ledigheten erhöill sina landsmäns nästan enhälliga kallelse, hvarpå följde den kungliga fullmakten d. 23 April 1751. Han var den förste Biskop, som Adolf Fredrik utnämnde. Men han hann icke undanflytta den stora våldeld, som öfvergick Clara kyrka och hans eget hus sommaren s. å. Hans utvalda bibliothek och dyrbara manuscryptsamlingar förvandlades dervid i aska. Hans första omsorg var att få kyrkan återupprättad. Andra dagen efter eldsvådan sökte och fick han företräde för Hans Maj:t i sittande Råd, inlemnade underd. ansökan om reparationshjälp, och han erhöill det till en början så till vida, att honom beviljades att till slantar få förmynta den nedsmälta torn- och takkopparn. Genom den byggnadshjälp, som härigenom bildades, och öfriga sammanskott kunde St. Clara kyrka redan på 14:e dagen efter den då eldsvådan utbröt börja resa sig ur sitt grus, och ännu tidigare St. Clara nedbrända fattighus, en inrättning af T., genom hvilken 180 fattiga kunde underhållas. Han fick således se kyrkan återställd innan han aflyttade till Vesterås i Juli 1752. Den 1 Nov. året förut hade han blifvit uti Riddarholmskyrkan invigd i Biskopsembetet af Erkeb. H. Benzelius, dervid alla rikets Biskopar voro närvarande. Blott fem år fick han förestå Vesterås stift. Ty d. 8 Nov. 1757 utnämndes han till Erkebiskop efter samtliga Consistoriernas enhälliga kallelse. År 1752 hade han vid Adolf Fredriks kröning blifvit utnämnd till Theol. Doctor och besvarade såsom primus Doctorsfrågan. År 1759 introducerade han såsom utnämnd Erkebiskop. Ryrkoh. Årenius i Romfartuna, "en heder af rikets Öfversteprest", säger Muncktell, "som i detta stift, utom denna endast vederförs de tre Lectorer, hvilka samma år tillträdde stiftets största pastorater." Oss

återstår att kasta en närmare blick på hane embetsmannaverksamhet synnerligen såsom Biskop d. v. s. såsom prest och politicus.

Såsom prest sökte T. fasthålla den gamla tidens predikallvar utan att likväl kunna förneka all inflytelse af den inbrytande tidens slapphet. Af förf. till Sv. Sköna Litt. är han vid sidan af Humble framställd såsom representant af sin tids statskyrkliga christendom i Sverige. H. och T. voro föröfrigt tvenne olika män i presterligt hånseende, båda nit-ålskande, men så att nitet hos den sednare framstår betydligt renare än hos den förre. H. ansåg sig företrädesvis kallad att bekämpa pietismen; T. ålades att bekämpa herrnhutismen. Detta ålåg honom såsom ordförande i Stockholms Stads-Consistorium. Vid den tiden voro försöken att i svensk jord implanta brödrakyrkans grundsatser som ifrigast. Zinzendorff sjelf infann sig och uppvaktade Kon. Fredrik både skriftligen och personligen. T. gjorde visserligen sitt till för att dämpa försöken, och säges dervid ha gått till väga "med varsam försigtighet." Isynnerhet skall en utskickad från Herrnhut blifvit af honom i stadens Consistorio så "öfvertygeligen förlagd", att han sunnit rådligast att med oförrättade ärender vända tillbaka. Häftigare synes Troilii nits eld, för att icke säga hans eldenit, ha upplammat öfver det sista s. k. Trulldomsväsendet i Dalarne. Han var här färdigare att fälla än fria, och han framstår i detta mål allra tydligast såsom en son af sin tid. Men tiden växte honom öfver hufvudet, och han fick för sin ifver mot de förmenta blåkullafararne skam till tack af den sedermera förordnade Commissionen, men undgick all svårare påföljd. Dock böre vi ej utan ransakning bedöma hans förfarande i tanka att de anklagades brott blott bestod i fria fantasier. Af de trenne foliohand ranskningsprotokoller, som ifrån Löberöd kommit Lunds bibliothek till godo, finner man att detta trolldomsväsende var den sista större dyningen af den gamla hedniska culten, som föregick den christna i Sverige; den tvingades fram i dagen och blygdes derefter att uppenbart fortsätta sina vidskepelser — ty i hemlighet fortsättas de otroligt mycket allt intill denna stund bland allmogen, särdeles på de orter der icke presterskapet haft ljus och kraft att upppana och bekämpa vantrons fästen. Märkvärdigt är, att processerna samtidigt föregingo i flera Europas länder, såsom i Tyskland, Danmark m. fl. Att de till stor del framkallades genom vederbörandes okloka sätt att dämpa det ena onda med ett annat, synes troligt deraf att så snart hex-

jagten upphörde, upphörde hexväsendet snart af sig sjelft (jfr *Marezoll*, Das gem. deutsche Criminalrecht. Leipz. 1847 s. 577), men att det underhölle och utgick från de s. k. Vaktstugorne, der qvinnornas fantasi uppspelades genom allehanda spökelsehistorier, hvarmed de fördrefvo nätterna, är lika så visst. Emellertid hafva, såsom man här hoppas, trolldomsoredorna och ransakningarna nått sitt slut i Sverige, om ock med deras slut sammanhänge början till ett annat ondt, Swedenborgianismens födelse. Att befordra detta slut hade ej legat utom en christen Biskops pligter. T. befordrade det ock, men på ett sätt, som icke länder honom till synnerlig heder. Trollprocessprotokollerna gå ifrån 1757—1763. De börja med en förklaring af Landshöfd. i Fahlun, infordrad af Hofrätten, hvarföre han lösgifvit trolldomsfolket ur arresten. Det ärende, som sålunda af Hofrätten återupplifvades, fick fart genom Biskopens nitälskan. Vi få här göra bekantskap med en "Erik-Jansenismus", i flera delar likartad med den, som i våra dagar gjort så mycken oro. En Erik Jansson (kallas stundom Johansson) hade vid Biskopens generalvisitation i Ähls socken d. 11 Juli 1757 med sina berättelser om en hop trollqvinnor satt Biskopen myror i bufvudet, och föranledde efter generalvisitationen, att en generalinquisition anställdes med de arma kvinno- varelserna. Biskopen förhörde Erik och fann af hans osammanhängande tal att hela berättelsen om besök på Korpbergbacken, kreaturens förtrollande m. m. var af honom "upp- diktad osanning." Icke destomindre tar Biskopen de anklagade kvinnorna i förhör. Deri kunde han anses hafva följt sin biskopliga pligt. Men icke så, då han, ehuru, såsom det vill synas, redan öfvertygad om deras oskuld, lät hafva in dem "gemensamt i församlingens presters närvaro" och föreställde dem, "för att pröfva deras contenance, om de inför Gud funno sig så frie, att de då Gud till ära och till bevis af deras oskuld ville tillika med honom bedja, att om de på något sätt vore skyldige, Gud då ville låta dem blifva så gråe i synen, som gossen Erik sagt (sig sett dem i hex- dansen) grå, mörke och stygge; i hvilken bön de då alle med Biskopen instämt." Deremot instämde de icke, då Biskopen derpå sporde dem om de ville att gossen Erik skulle lagligen tilltalas för det rykte han om dem utspridt. De voro nöjda om han inför Kyrkoherden toge sina ord tillbaka; förofrigt förklarade de farhåga att gossen genom sakens ytterligare beifran kunde blifva olycklig, hvilket de för ingen del ville. Man väntar att höra en försoningens

budbärare tillfredsställd och nöjd med detta svar. Men han glömmmer till den grad det apostoliska budet, att "en Biskop skall icke vara tråtosam", att han tar de enfaldiga Dalkullornas farhåga mindre såsom en farhåga för gossens än deras egen olycka, om åtal anställdes. "Grå, mörk och stygg", hotar han med att anmäla saken hos Landshöfdingen till ransakning vid ett urtima ting — och håller ord. Han anser detta nödvändigt "i ett sådant högmål." Utdrag af förhørsprotokollet sändes till Landshöfdingen. Tinget utlyses. Och nu upplyses mycket, som aldrig bordt eller behöft blifva upplöst. Så har T. med ett ovist nit framtröllat samma trollomssceneri, hvaraf Carl XI:s historia fått en bedröflig åminnelse. Derpå har Landshöfdingen, heter det i Hofrättens protokoll, "tagit sig de anklagade, som redan stodo under laga ransakning, med synnerlig ömhet an, tillåtit folk utan skillnad, ehuru betänkeligt sådant vara bordt, både se, tala och mätta sin nyfikenhet med dem, anställt sina egna förhör med dem, dömt dem i sitt tycke oskyldiga och ändtligen af eget bevåg släppt dem ur fängelset." En ny laglig ransakning blir derefter anställd; gossen tillvinnes att ha farit med lögn, qvinnorna anses ha bekänt af tvång de dem pådiktade "styggelser." Men saken får icke falla så snart, efter Biskopens förmenande. Han fortfar att fråga: "om icke af första ransakningen insågs, att med dessa qvinnor ifrån flera år tillbaka måste ha varit en hop sataniska illusioner och derunder bedrifne styggelser, som utan Guds åras förkränkande ej kunna och aldrig böra nedläggas? Ty om sådane på gifven anledning en gång började undersökningar skulle tvert afstanna, de mera eller mindre skyldige utan vidare åtgärd släppas och sättas i den tanken, att man för vissa considerationer hvarken ville eller torde röra vid dem, så skulle då följden blifva att dessa personer måtte i deras vidskepelses synd mer och mer inöfvas, satans verk i dem stärkas och vägen till deras omvändelse och salighet alldeles igenstängas." "Gud, utropar Biskopen, förbarma dig öfver våra kalleinniga och fritänkande tider! O låt aldrig min själ komma i deras råd, som så litet ifrå för dig och din ära." Biskopen säger sig väl veta, "att man borde gå varsamt till väga med straffet, då slikt satans gyckel som en ström öfversvämmar hela landet"; men vid ransakningen finge man ej gå "som kattan öfver het gröt." "Biskopens ansvar att befrämja Guds och förstöra satans rike hade föranlåtit honom att sådant till Hofrättens ompröfvande allrakraftigast öfverlemnas." Saken vore Herrans. "Förblefve det

vid hvad genom Landshöfdingen skedd var, skulle de visserligen gå förlorade och satan få fritt spel med dem och flera. Detta hade mycket bekymrat Biskopen. Han hade tänkt att låta det vid nästa riksdag blifva preteståndets gemensamma sak; — men i ovisshet om sin lifstid hade han ej velat hafva detta dryga ansvaret . . . utan heldre afhörd sig det på Presidenten, som både kan och vill åter till rätta hjälpa hvad ur sin första och lagliga gång ryckt blifvit: dixit et salvavit animum." Emellertid lemnade T. biskopsstolen i Vesterås för att intaga den i Upsala — såsom Westén tilltror sig att försäkra — "utan sin egen förmodan eller egen ansöknin, hvilket man så mycket säkrare känner deraf, som han tänkte och önskade få sluta sina dagar uti sitt kära Vestra Aros."

Det mesta af det nyss citerade är säkerligen utdraget ur Troilli brev till Hofrätten dat. d. 14 Mars 1758, samma dag, som Landshöfdingens förklaring till samma Hofrätt, och contrasigneradt af J. N. Christiernin, ställdt till Presidenten Gerdesköld. Då vi antaga att de anklagade kvinnornas första medfart varit Biskopen bekant, är det desto svårare att skonsamt bedömma hans stränghet. Ransakningen med dem hade öfverlemnats åt en v. Häradsöf. P. E. Ekman, en gudlös ung man, som öfverlemnade dem att behandlas af en, om möjligt, ännu gudlösare länsman vid namn Tillberg. Dessas pinliga förhör omvexlade med presternas visserligen mera fogliga. Det är sannt att ingen hexa numera dömdes till bålet; men flera af de för hexeri anklagade dömdes — likväl bredvid protokollet — till misshandlingar, som i sjelfva verket voro en långsam eldsdöd. De fastsmiddes med handklofvar vid golfvet, så att blodet utpressades, de upphängdes vid väggarne i deras egna stugor och piskades, afkläddes nakna, både gifta och ogifta, och skymfades på allt sätt och vis. Flera blefvo genom allt detta både till kropp och sinnen skadade för hela deras öfriga lifstid. Nämnde länsman hotade vaktkarlarna, om de visade någon mildhet, med 6 par spö, samma straff, hvarmed han sjelf af domaren hotades för det han en söndag löst jernen från kvinnorna; presterne hotades med kappans förlust, för det de ej gjorde sin skyldighet så som den blifvit uppfattad af domaren. Då de arma kvinnorna bådo det ringaste om förskoning, fingo de svar sådana som detta: jag skall hänga dig, om du ej bekänner, din trollpacka, du har trollögon, trollnäsa, trollmun o. s. v. Underligt således icke, att de på den frågan, om de fruktade länsmannen

mer än hin onde, svarade ett oförställdt ja. Men ömkligt är att se huru han pinar dem att bekänna om sig de på en gång vederstyggligaste och löjligaste upptåg, dem de sedermera, när de ställdes på fri fot, under samvetsqual återkallade. Ännu sorgligare är att betrakta presterskapets handfallenhet vid alla dessa uppträden. Sjelfva Dr. Nordman, Prost i Leksand, som fick sin Biskops uppdrag att besöka, upplysa och till bekännelse förmå de anklagade, visade icke något verksammare deltagande för dem, ehuru det icke var den hedersmannens afsigt att tvinga dem emot deras öfvertygelse. Ibrstadius, v. Pastorn i Ähl, förhöll sig ock temligen passivt, säkerligen af fruktan att stöta sin högste förman. Det är desto smärtsammare att nödgas om denne förman förnimma, att han icke allena gaf dem fria händer, som hade lust att rasa mot till stor del oskyldiga qvinnor, utan ock band händerna på dem, som gerna sett de förtryckta försatte i frihet. Den prest, som mest utmärkte sig för bemödande till deras försvar, var Communi-stern i Ähl, densamme, som uppsatt det hufvudsakliga af berättelserna om ransakningarnas gång. Han råkade derföre, enligt Muncktell, i stor ogunst hos T., som var så öfisk i denna trolldak. Då Biskopen kom resande till orten och på vägen träffade Avelin, just när han besökt de fängslade menniskorna, frågade Biskopen: "hvilken är ni?" Svar: "jag är en ringa Herrans tjenare", då Biskopen genmålte: "nej, en satans tjenare är den, som kan försvara så uppenbara djefvulens gerningar." Nästan frestade vid slika kraftyttringar att utropa *hui väder*, som vi så ofta finna såsom en lösen på de föregifna hexornas läppar, tillägge vi några ord om slutet på det oväder, som sålunda för andra gången öfvergick Dalarne. Det slog slutligen ned öfver de närmaste upphofsmännen, från hvilkas antal vi ej kunnat helt och hållet fritaga sjelfva Biskopen. Hans höga plats friade honom säkerligen från svårare följder. Den på en gång hårde och vidskeplige extra-domaren Ekman måste rymma ur landet. Det var en ädel kvinna förbehållet att bringa de förtryckta qvinnornas sak till det bättre slut, den omsider fick. Under en resa 1758 genom Dalärne hörde fru grefvinnan Cath. Charl. De la Gardie, född Taube, omtalas deras nöd. Det medlidande, hon dervid yttrade, kom snart till deras öron. De uppsökte henne i Stockholm och anropade henne om hjelp och bemedling. Rörd af deras tårar, bemedlade hon det så, att reconventionstalan blef lyckligen anställd mot den orättfärdige domaren. Denne blef fälld att plikta

till qvinnorna 6000 dlr smt, men han var då redan ur riket och förofrigt obemedlad. Grefvinnans åtgärd ansågs med det välbehag af Ridd. och Adeln, att de läto öfver henne preglä en vacker skådepenning i guld, hvars ena sida föreställer en eklöfskrans på hufvudet och namnet öfverskrifvet, å den andra Taubeska vapnet med öfverskrift *fulcrum infelicibus* m. m. Men det märkligaste af allt är att vid samma riksdag (1761) som detta skedde, gäfvö R. Ständers fullmäktige i Banken åt Ekman en discretion af 7200 dlr; mt i anseende dertill att han, såsom orden lydde, "råkat i en bekant olägenhet och olycka." Var hela Blåkullaföljelse-historien en parti-sak, liksom allt i den tiden? Wieselgren tror att begäret att ställa sig in hos den äfven i verldsliga mål högst myndige Erkebiskopen förmått Ekman att handla med den energi han använde. Men det är enklare att förklara den unga mannens nit hafva härflutit från den nära släktskapsförbindelsen med Erkebiskopen. Han var nemligen Erkebiskopens systerson, och fadren var *Pehr Eckman*, Prost i St. Schedwi. Derigenom blir äfven den Kyrkoh. Eckmans ur ömhet för Erkebiskopens anseende, såsom Wieselgren tror (De la Gard. Arch. anf. st. s. 189), härflytande nit, som uppeldade v. Häradshöfdingen att göra sin flit i trollransakningen, förklarligt. Ty denne, som äfven hette Pehr Eckman och var Kyrkoh. i Gagnef, måste hafva varit i släkt med den förre, ehuru vi icke af Munckells sparsamma uppgifter kunnat utleta huru nära. (Namnet skrives i trollransaknings-protokollerna, äfvensom i Bexells Riksd. historia ömsom Eckman och ömsom Ekman: hos M. alltid Eckman). I och med detsamma torde äfven vara lätt förklarligt "det märkliga", att intet ansvar lades på Ord. Ordföranden Häradsh. Sernander, som tillåtit Ekman att förrätta sin domaresyssla, oaktadt hans förra förordnande var för-lupet och intet nytt ankommit. Det är äfven släktskaps-kärlekens art att "skylä all öfverträdelse", om också icke alltid med belöningar i stället för straff, såsom det blef Erkeb. Troilii slägtinges lott. Då denne, vi mena den oft-nämnde extra domaren, i Maj 1760 såg att det var på tiden att draga sig ur elakt spel, föregaf han inför rätten angelägenheten att närvara vid begrafningen efter mormodrens — Gangias — nyss inträffade frånfälle. Var då Erkeb. Troilius närvarande vid sin moders jordafärd? Han reste åtminstone ej förr än det året till Upsala. I så fall har han ju sammanträffat med den ovärdige systersonen och åtminstone tyst samtyckt till hans rymmande ur riket. I alla fall är

det sorgligt att nödgas tro, det en man, som från domsbordet utgaf befallningar om bödelsdåd, hade grundade skäl att dermed anse sig göra Biskop T. en tjänst.

Att föröfrigt T. var en driftig och utmärkt stiftsstyresman, är allmänt erkändt. Hans presterliga grundsatsar kunna tydligast beskådas i hans bekanta *Herdabref*, det han efter en öfverstånden sjukdom lät utgå från trycket 1758. — Men hvarken der eller annorstädes ha vi försport, att han erkänt sig gått för långt i nitälskan mot de vilseförda Dalqvinnorna. Ehuru förträffligt föröfrigt nämnde herdabref är i många stycken, torde dock de brister, som vidlåda det, bäst synas, om det jemföres med den norske Biskopen Pontoppidans några år förut utgifna förträffliga herdabref. Det Troilska är öfverlastadt med noter, som upplaga flerdubbelt större rum än texten och hänvisa lika mycket till bibeln, gamla auctoriteter och kongl. förordningar. Likväl torde det vara orätt att dömma så som om i detta brefstycke blott uttalade sig "en medborgerlig christendom." Ännu hårdhäadtare synes omdömet (öfvan i detta verk XIII. 45) att han var en lika arg fiende till den sanna pietismen som till herrnhatismen och förfäktare af den christendom, hvars kyrka är staten och som ej vet af någon högre trosbekännelse än den politiska. Visserligen tyckes han med så rika ord inskräpa kärleken till det jordiska fäderneslandet, att kärleken till det himmelska träder något i bakgrunden. Han visar en synnerlig angelägenhet att det måtte sägas folket, att vi äro ett fritt folk, löste i en lycklig stund från träldomsoket. Svea rikets inbyggare skulle icke vara ovetande hvarken af Guds eller Riksens rätt, — "icke illrådige, icke tverådige, icke lättrådige, icke sjelfrådige" o. s. v. Icke underligt om den s. k. frihetstiden kom att allmänne anses såsom en frihetstid, då Sveriges bäste prester — och bland dem måste dock T. för sin tid räknas — så prisade den. Prelaternas pris ger emellertid en vink om frihetsarten. Också vann Troilii herdabref, för den deri inskräpta undersåttliga vördnaden för Konung och all öfverhet, särskilt ynnest inför H. Maj:ts ögon, så att H. Maj:t lät ombesörja en ny upplaga. Föröfrigt synes det hafva tjent såsom en lämplig läscurs för dem som i Vesterås undergingo pastoralexamen, och kommenterades flitliga, för att döma af interfolierade exemplar med rika handskrifna tillägg, som vi haft tillfälle att se. T. hade ett strängt öga på unga predikanter predikosätt. "Ordprång m. m. som allenast kittlar och förnöjer öronen utan att röra eller förändra hjertat hos åhö-

raren tålde han hvarken hos sig eller andra. Han fordrade anda och kraft då Guds ord skulle föreställas." Hans röst skulle äfven höras i fråga om den tilltänkta psalmboksförbättringen. Och då han på riksdagen 1761 fortfor att påyrka en ny psalmbok, vittnar det ej om synnerlig insigt i bedömandet af hans tids poetiska förmåga. Han höll flitigt visitationer i sitt stift, den första straxt efter ankomsten till Vesterås. Derefter några och tjugu under de fem åren. Likaså höll han sitt första prestmöte året derpå, "närvarande en välsignad och ganska talrik myckenhet af Clero." Sedan höll T. prestmöten 1753, 1758 och 1760. Det var i den tiden, då man icke så mycket som i våra dagar höll på satsa omnia præelara rara.

Det är troligt att T. vistades heldre på prestmöten än på riksmöten. Likväl bevisade han sig äfven på de sednare vara en man för sig. Vid riksdagen 1746—47 synes huru han yttrat sig föga, men bestämdt då det skedde. Vid 1751—52 var han bland dem som trodde att Ståndets styrka skulle försvagas om Biskoparne mottogo adelskap. (Icke destomindre adlades hans barn d. 9 Nov. 1756. Han fick då förmodligen trösta sig dermed att ju mer man söker undgå årens, liksom kroppens skugga, destomer varder man af henne förföljd). I allmänhet röjer han en viss benägenhet att medla mellan stridiga åsikter. På den märkvärdiga riksdagen 1755—56 var han en ganska betydande man och gjorde stort uppseende. Ehuru klandervärda många af hans beteenden vid denna riksdag ock äro, så talar det dock till den forðne Öfverhofspredikantens fördel att han icke lät hofgunsten inflyta på sin öfvertygelse, äfven då han måste uttala den i sträng opposition mot kungahusets interessen. Märkvärdigt är det emellertid att se huru den prästerliga öfvertygelsen omvexlade med tiden, och ofta bildades af parti-interesset för dagen. Flytte vi oss 90 år tillbaka, så hörä vi detta stånd yrka det konungliga enväldet såsom en på bibeln grundad hufvuddogm, om det ock skedde, såsom Geijer förmenar, för att deri söka skydd för egna privilegier mot de andra Stånden, Hvad som då förkunnades såsom en trosartikel, hvars motsägende kostade lifvet, förkunnas af samma Stånd vid 1756 års riksdag för det argaste hatteri, jemväl värdt timlig och evig död. Erkeb. H. Benzelius förklarade, "att den må vara förbannad, som souveränité hafva vill och någon ändring i vår fundamentallag." Alla instående. Ej minst Troilius, ehuru han derjemte måste försäkra, att hans stifts presterskap funnit betänkligt att

af frågan om utfallen i veckoskriften Årlig Svensk, de der föranledt nämnde förbannelse, "göra något riksdagsbesvär." Deremot uttalade han sig bestämdare när fråga blef om förhållandet mellan Konungens makt och Rådets. Att få detta förhållande utredt, särdeles i afscende på högre tjensters tillsättande, var föremålet för Konungens framställning till R. Ständer. Biskop Celsius hade ej utan egen oro förnummit den oro, hvori H. Maj:t var försatt genom tvistigheterna med Rådet. T. åter var den färdigaste att uttala sin tanka, det "R. Maj:ts oro skulle stillas när H. Maj:t af R. Ständers underd. svar blefve öfvertygad om lagens rätta förstånd och yrkade att saken utan dröjsmål måtte företagas." Men då saken omsider företogs, syntes T. icke benägen att minska anledningarne till Konungens oro. Han förklarade, såsom vanligt, saken för en "caussa Dei", och ansåg Konungen höra väl upptaga Ständernas förslag såsom ett profaf ömhet för dess så timliga som andliga lycksalighet, och ville derföre att de omtvistade utnämningarne skulle stadfästas efter Rådets och ej efter Konungens vilja. Celsius kunde icke förmås att se saken på samma sätt, "oaktadt han icke utan rörelse afhört B. Troilius." Discussionen blef ytterst lifvig och Troilii parti segrade, ehuru striden förts på det icke berömligaste sätt. Att icke heller T. "utan rörelse" afhört både Celsius och dem som biträdt Celsius mening, syntes då han ansåg sig nödsakad till den bögtidliga förklaringen, "att han ville vara förbannad, om han icke hyste all upptänkelig ömhet och undersätlig vördnad, samt i denna saken gjort hvad han efter yttersta samvete funnit sig åligga." Öfverläggningarne slutades således med stor orolighet i Presteståndet, men med ännu större i Bondeståndet. Men äfven i det sednare blef konungskheten qväst genom vederbörandes mellankomst. Först betygade presterne inhördes sin fägnad deröfver, sedan inträdde "samtliga biskopar" bland bönderna och gjorde hvar och en sina landsmän allvarliga föreställningar. Vesteråsbönderna torde dervid fått den allvarsammaste. Det hade den verkan, att bönderna togo till böneboken, och biskoparne hade dem att besegla ångrens uppriktighet med afjungandet af en psalm. En sådan seger var egnad att göra de prestfäder, som ifrade för konungamaktens inskränkning, ännu frimodigare vid kommande öfverläggningar. Vi finna således T. bland de främste att godkänna förslaget om den beryktade och numera vanryktade namnstämpeln i stället för Konungens egenhändiga underskrift. Likaså att försvara principen att så väl

hvad Stora Deputationen föreslog som hvad R. Ständer beslutade, ej kunde vara emot Regeringsformen. När fråga blef om belöning åt Ledamöterna i den Commission, som under denna riksdag dömt i så många högmålsbrott, gjordes deremot kraftiga invändningar. T. var den, som hade mod och makt att gendrifva dem. "Det vore skillnad, mente han, på commission och commission. Vid denna hade ledamöterna varit i fara om sitt lif, midt i natten måst upp i Commissionen och sitta der flera nätter å rad." Då Pagehofmästaren Ichsell var dömd till landsflykt för en oration han hållit, tillstyrkte T. lindring och straffets förbytande till fyra års fängelse. Deremot då Capitaine Hästesko fått sin dom, och flera af prästerne ville mildra, finna vi icke T. bland dessa. Han tvertom tillstyrkte domens skärpning derhän, att Hästesko skulle insättas såsom statsfånge på fästning i flera år. Denna gång är han i uppgifvande af skäl särdeles naiv. Han tyckte Capitainen icke derigenom någon olägenhet vederfaras, "emedan han der (i fängelset) finge njuta sin commoditet." Ståndets beslut fattades emellertid icke den gången i enlighet med den Troiliska hårdheten. I ungefär lika anda yttrade sig Biskopen rörande de för riksförräderi af nämnde Commission dömda fångarne. För deras böner om nåd hade högst få af Ståndet ett öppet öra. T. förklarade, att han ansåge de dömda ej belätne med lifvet, när de ejingo behålla äran. "Dessutom när man ser på *salus* och *securitas reipublicæ*, vore ej rum för nåd." Föröfrigt "talade biskoparne Hallenius och Troilius ganska litet i denna fråga." Desto mer i andra. Så i den som med den anförda hade närmaste sammanhang, nemligen i fråga om föreställningar till H. M. Drottningen för hennes delaktighet i förräderiplanerna. T. tog härvid, såsom ofta, en högpresterlig ton, som fann gensvar hos de flesta ståndaledamöterna. De borde, enligt honom, unanimiter säga sin tanka 1. om de steg och mått, Drottningen tagit till frihetens krökande, 2. huru första steget af dem skulle tagas "att få henne tillbaka på Herrans vägar." Till den ändan måste hon försona sig med riket, hvilket icke kunde ske innan hon försont sig med Gud och sitt brott begråtit. En sådan verkan skulle, mente han, deras "föreställning" åsyfta. Då det af någon invändes att detta ej tillkom ensamt prästerna, utan R. Ständer gemensamt, genmålte T. att de härvid ej gjorde mer än hvad dem såsom präster ålåg och anstod, "efterkommande detsamma, Laur. Petri gjorde med Kånung Erich XIV." Han tillstyrkte ock Celsii förslag att

Ståndets beslut i det ömtåliga ämnet borde underskrifvas af hvarje ståndsledamot, "för efterverldens skull, såsom han tillade, att den hade tillfälle att se Ståndets ledamöters eniga tankar"; men höll och före att "som möjligt vore det icke alla i Ståndet härtill varit af lika tankar och kunnat gifvit androm impressioner efter sin öfvertygelse, nu hvars och ens skyldighet vore att imprimera hos andra de tankar hvaruti alla af Ståndet nu voro eniga." När det nu kom till quæstionem quomodo, hade T. sitt förslag först färdigt. Man skulle för Drottningen af Guds ord visa grunden till det steg de nu toge; sedan söka föreställa henne, "huru hon sökt bringa sin Herre så väl som Rikets undersåtare att begå menederi, velat förleda sin son och rikets ungdom . . . huru hon derigenom ådragit sig blodsskulder"; derpå skulle henne visas sättet till försoning o. s. v. "Denna idé bifölls." Man ser att T. agerade Ståndets casuist. När derföre Erkebiskopen fick "opdraget" att göra föreställningsresan, begärde han att få T. sig adjungerad, hvartill denne ock samtyckte. Föreställningen författades af Prof. Mennander, Öfverhofpred. Schröder och Prof. Benzeltjerna. Detta skedde d. 2 Aug. Den 5 derpå följande redogjordes för det utförda uppdraget. T. berättade, att han, sedan Erkebiskopen inträdt i H. Maj:ts rum och något talat, "likaledes hållit en precambule och derpå uppläst föreställningen; att då Species facti föredrogs, hon tycktes vara i någon rörelse; att, då några starka uttåtelser inföllo, hennes ögon syntes vattnas" m. m. Slutligen hade han "recommenderat att hon måtte yppa sitt hjerta för sin Bichtfader, och att den 139:e psalmen med andagt måtte läsas." Det öfriga af sakens gång hörer icke till detta ställe att referera.

Såsom ett bevis om Troilii inflytande vid denna riksdag, och tillika om det sätt, hvarpå han använde det, kan anföras, att han en dag i Presteståndet recommenderar sin svåger Proto-notarien Silfverstolpe att blifva befordrad till Kongl. Sekreterare, som ock bifalles; att han en annan kommer upp i Ståndet och upprifver ett mål, som redan var afgjort, förklarande det vara att anse såsom oafgjort, emedan saken, oaktadt hans begäran, var i hans frånvaro företagen. En häftig debatt uppkom en gång i Ståndet rörande utarrenderandet af Eskilstuna kungsgård och frågan att taga arrendet från staden och lemna det till Brukspatron Halenius. I fall denne var en släkting till Biskop Hallenius, så fick T. ett tillfälle att visa denne sin trogne vapenbroder

i ståndet en tjänst, i det han förlikte de stridande meningarne så att arrendet skulle delas emellan staden och brukspatronen.

Vi följa honom nu såsom Erkebiskop till 1760—62 års riksdag. Enhälligt och utan särskild votering valdes han till Talman. Det var vid denna riksdag (d. 19 Febr. 1761) han yrkade det Åhleka trolldomsmålets återupptagande, att alla handlingar från dess början måtte af Svea Hofrätt införas till R. Ständers Just.-Deputation, och "att reconventionsmålet emellertid måtte hvila." Prosten Dr. Serenius var den ende, som obetingadt tackade Erkebiskopen för dess nit, men likväl gick Ståndet in på Erkebiskopens project. Det synes som om de fleste af det högvördiga Ståndet lika litet som dess Talman varit några trollkarlar i uppfattandet och bedömandet af de föregifna trollqvinornas bedräfliga sak. Då saken, efter inhemtande af Advocatfiskal Morats och Baron Reuterholms memorialer, föredrogs d. 6 April, dicterade han till protokollet ett tal, fullt af både nit och harm. Ett utdrag må lemnas, emedan få stycken äro mer egnade att karakterisera mannen. "Det högv. Ståndet må icke undra att jag sjelf velat vara närvarande vid denna nog bekanta sak. Jag vet huru den från början blifvit handterad; huru man ock nu under riksdagen velat göra den till en partisak, intet för Gud utan för menniskor. Det har grämt mig och grämer mig ännu att samma dag, ja, jag tror samma stund, som det högv. Ståndet af skyldigt nit för Gud och hans ära, har affärdat dess extra protokoll i denna sak, med anhållan att reconventionsmålet intet skulle upphöra, ty det hade varit olagligt, utan allenast hvila, ty det var billigt, . . . så blef samma dag ett memorial emot bemälda prestatståndets Extr. Prot. ingifvet, uppläset och hifallet på Riddarhuset, ett memorial, som icke allenast upplägger speciem tortura (torturæ?) långt öfver sanningen, . . . utan hvad som ännu betänkligare är, ett memorial, som med åtlöje och religionsförakt (hvem hade frammanat detta om icke Hr Erkebiskopen sjelf med sitt ovisa nit?) upprepar en hop sataniska allusioner, just sådana som under förra trollväsandet blefvo omrörde; . . . ja, i dessa våra både fritänkande och fritalande tider, då Beckerianismus, Ibrmanianismus (? — syftas härmed på den Comm. Ibrman, som så troget examinerade qvinorna?) och Libertinismus, så tagit öfverhanden, att allt hvad heligt är och heligt vara bör i religion och christendom, både med hemligt och uppenbart förakt kritiseras, tadlas och profaneras. Ja, i sanning, m. vän-

ner, är detta ett så bedröfligt prof deraf, att jag ej ser, huru det första budet och förbudet i vår cateches emot allt afgudereri med förklaringen deröfver skall blifva beståndande, om sådant jemväl ock vid våra riksmöten får opåttalt passera, då likväl Rel.-Stadgan" o. s. v. — — "Detta hoppas jag lærer uppväcka hos Hög. Ståndet och beveka det att med mig så häröfver sig yttra, som sakens vikt, Guds (och Erkebiskopens?) ära och Hans sanna dyrkan och kännedom af oss kräfver; dixi et salvavi." Ståndet ökade dock till äfventyrs Erkebiskopens grämlse dermed att det i så mätte ändrade sin förra mening, att reconventionsmålet icke måtte hvila, utan med möjligaste första afgöras. — Såsom ett bevis huru T. gjorde sin Talmansmyndighet gällande kan anföras hans skarpa svar en gång till sin ofvannämnde smickrare Serenius. Det var fråga om äfven H. Maj:ts votum angående kriget skulle till R. Ständer uppgifvas. Serenius yrkade detta i något opassande ordalag, föregifvande, att eljest "allmänheten skulle kunna tro att om Konungen varit för ett olagligt krig, man då ville skyla honom från Ständernas anmärkning" m. m. Erkebiskopen erinrade att denna rubrik på saken vore mindre passande. Saken vore af mycken betydelse, och torde Prosten så mycket mindre finna sig vid att criticera dem, som icke voro af enahanda tanka med Prosten, som nyligen Prosten sjelf icke allenast varit ömtålig utan ock ståndet tagit del uti en öfver Prosten formerad oanständig kritik. En annan gång skrapade Erkebiskopen en Kyrkoh. Kloth för några dennes alltför fria uttåtelser rörande religionsämnen. Den 2 April 1762 lät han i Ståndet uppläsa det tal han hållit för Kronprinsen, vid det tillfälle då Kronprinsen aflagt sin "tro- och religionsbekännelse", hvaröfver Ståndet betygade en hjertans fägnad. — Samma år denna riksdag börjades hade han blifvit kallad till Ledamot i Vetenskaps-Akademien.

Det finnes intet skäl att jäfva det vittnesbördet med hvilket T. nedsteg i grafven, att han, oaktadt sina, ofta framstående, fel, var en nitisk prest och medborgare; att han var het, men snar att förlåta; någongång skämtsam men utan att såra allvaret; att han var språksam och "talig", men fjerran från förtälet; glad umgängesman, älskvärd förman, trofast och redlig menniska. Hans död, som var länge föröbådad af en vattenaktig andtäppa, ofta förenad med sömnlöshet, påskyndades af ett häftigt slag d. 16 Jan. 1764, så att han afled tredje dagen derefter eller d. 18 (icke samma dag, såsom M. uppgifver). Han begrofs i Upsala dom-

kyrka med likpredikan och personalier af Dr. J. Schröders Cancellir. Ihre parenterade i Upsala d. 23 Mars, och då liket nedsattes uti egen graf i Vesterås domkyrka d. 29 Apr. hölls ånyo parentation på gymnasii större lärosal af Lectorn Mag. J. Schedwin. Ett åminnelsetal öfver honom i Vet.-Akad. hölls af Biskop Mennander. Persónalierna åtföljdes af ett vackert antal sorgeqväden på svensko, grekisko och latin. Vestmanno-Dalek. och Götheborgska nationerna skattade der-till med hvar sitt. Den aflednes son, Revisions-sekret. F. U. von Troil bekostade ett dyrbart monument bakom altaret i domkyrkan och lät äfven öfver sin fader slå en minnespenning i silfver af åttqnde storleken. Nämnde monument, en fyra alnars hög obelisk af svensk marmor, visar Samuel Troilii porträtt i bas relief, under hvilket ses en biskops-staf och tvenne öppna böcker med en lång latinsk inscription, innehållande Erkebiskopens meriter m. m. På stenen som betäcker grafven står att läsa:

För
Sig. Och. De. Mina.
År 1737.
SAMUEL. TROILIUS.
Biskop uti Vesteråhs.
Låter. Oss. Hvila. I. Frid.

Troilii porträtt är graveradt i koppar in fol. af Gillberg och måladt af Lundberg; visar en utmärkt vacker bild och är satt framför Schröders likpredikan.

T. var tvenne gånger gift 1. med *Anna Elis. Angerstein*, 1740, brukspatronsdotter från Wikmanshyttan. Död i Stockholm 1750. Med henne hade han följande barn: Rev.-sekret. *Fredr. Utr. v. Troil*, f. 1741 och blef buren till dopet af Dr. Ulrika Eleonora; *Anna Helena*, f. 1743, g. m. Biskopen i Götheborg Dr. E. Lamberg; hon dog 1763 och begrofs i Vesterås domkyrka, der hon har ett eget epitaphium; *Samuel*, död ung; *Uno*, se nedanføre; *Margaretha Elisabeth*, g. m. Öfv.-Lieut. och Ridd. A. G. v. Post; *Gustava*, död ung; *Maria Gustava*, g. m. Assessor v. Numers. 2. med *Brita Elis. Silfverstolpe*, 1751, dotter af Kammar-Rev.-rådet Gudm. S. och Brita Stjerncrona. Med henne hade han barnen: *Brita Agneta*, död ung; *Samuel*, f. 1754, Ryttmäst. vid Lif-regimentet till häst; *Wilhelmina*, g. m. Öfv.-Lieut. Lars Phil. Hjerta; *Lovisa*, död ung; *Adolf*, f. 1759; *Rnut*, f. 1760, blef Landshöfd. i Åbo, gick i rysk tjenst, blef Friherre, Geheimeråd, C. N. O. och R. S. O. R. af S. Alex. Newsky och St. Annæ O. 1:a class, död 1825; *Lars David*, f. 1764, Cancelliråd, Riksbäröld och R. N. O. död 1827.

Skrifter: Dissert. De Magnetismo Morum Naturali. P. I. Praes. Er. Alstrin. Ups. 1732. — Lyckönskningsstal då H. K. H. m. m. Adolf Fredrik första gången bevistade gudatjensten på K. Hofvet. Sthm 1743. — Likpred. öfver fru Anna Maria Falkenberg, g. m. Fältmarskalken m. m. Ax. Sparre. Phil. 4: 24: "Deras salighet som dö i Herranom." Ib. 1744. — Allmän Glädje- Läf- och Tacksägelses uppmuntran öfver den Kongl. Prinsen, Prins Gustaf, S. G. W. Borna Arfurste, som d. 13 (?) Jan. 1746 lyckligen föddes m. m. uppå K. Hofvet efter slutet (sic!) Högmessopredikan, 2 Sönd. e. Trett. 1746. — Likpred. öfvar Archi-biskop m. m. Doct. Jacob Benzeliuss Es. 31: 11: De förlössade Guds barns glädje i himmelen efter deras fullbordade troskamp på jorden. 1747. — Fyra Minnesord på den förnyade Seraphimerske Ordensdagen i Sverige, om vår pligt och skyldighet så väl emot Gud som emot vår Konung och emot hvarandra inbördes utaf 1 Pet. 2: 17. Föreställte uti Kongl. Riddarholmskyrkan d. 18 April 1748. Sthm. — Vår äros plikt emot Gud: på den andra Kongl. Ordensdagen i Sverige d. 17 Apr. 1749 af 1 Cor. 10: 31. Ib. s. å. — Vår trosplikt emot Öfverheten föreställt på tredje Kongl. Ordensdagen d. 17 Apr. 1750 i anl. af Ordspr. 24: 21. Ib. s. å. — Liktal hållet öfver Riksrådet m. m. Wilb. Ludv. Taube vid dess begrafning, i anl. af Dan. 12: 13. Ib. 1750. — Predikan hålles vid Riksdagens början Sept. 1751. 1 Kon. 8: 57: Svea Inbyggares bönerop. Ib. s. å. — Likpred. öfver Bergsrådet Jacob Tersmeden. 1 Cor. 15: 26: Naturens och nådens olika värkan vid en människas villighet att dö. Vesterås 1753. — Likpred. öfver fru Elis. Gangia, g. m. Bergsrådet Tersmeden. Joh. 4: 19: Vårt saliga Barnskap hos Gud. Ib. s. å. — Gullbrölloppstal öfver Prostén i Lindenberg Mag. Olof Aspman och dess fru Christ. Sigtnia. Ordspr. 16: 31: Den välsignade gråhårskronan. Ib. 1754. — Likpred. öfver Prostén i Fellingsbro Mag. Jac. Strang. Matth. 25: 21: Guds och Jesu tjenares tjänst och lön. Ib. 1757. — Herdebref till Vesterås stift om en christelig och vaksam både inför Gudi och Mannom högst ansvarig Läro- och Prästavärd uti dessa yttersta dagarna. Ib. 1758. 170 sidd. 4:o. — Tal och Välsignelse till H. K. H. Kronprins Gustaf då dess trosbekännelse i D. K. M:s m. f:s närvaro aflades. Sthm 1762. — Likpred. öfver Dompr. i Upsala Dr. Matthias Asp. Syr. 51: 35: Vishetens oförgångliga hugnad. Ups. 1763.

(Källor: Likpred. af J. Schröder. — Oratio funebris hab. a Joh. Ihero. — Oratio parentalis hab. a J. D. Schedvin. Ups. (Alla tre in fol sammantryckta). — Rhyssellii Episc. — Westén. — Munchtell. — Wieselgren, Sv. Sk. Litt. och De la Gard. Arch. IX. — Cod. II 9. a. b. c. i De la Gardieska afdelningen af Lunds Bibl. — Phatberge Lagfarenhets-bibl. V. 44. — J. M. Bergmans Beskr. om Dalarne. — Bexell, Riksdagarnas hist. — Doc. S. Cavallins Saml. till Lunds stifts Herdaminne.) C. W. S.

TROIL, UNO von.

Son af den föregående. Föddes i Stockholm d. 24 Febr. 1746; således jemt en månad efter den Konung, som skulle så utmärkt gynna honom: Han erhöill, såsom vi lätt kunna föreställa oss, en ytterst värdad uppfostran. Till ungdomsledare hade han utmärkta män, en J. Schedvin, som

sedan blef gymnasiälärare och dog såsom Th. Dr. och Prost i Svärdsjö; en G. H. Boudrie, Prof. i Upsala *); en Mag. Er. Waller, som dog såsom Biskop; en Mag. E. Axelsson, som som dog 1793 såsom Pastor i Kolbäck **). År 1760 följde han sin fader till Upsala och inskrefs i sin nation. Snäll måste han hafva kommit dit, ty redan samma år, således vid 14 års ålder, utsågs han, Erkebiskopssonen, att bekläda en hederspost: han kallades att vara sin nations *curator honorarius*. Nationen trodde sig förmodligen genom den hedersbevisningen vinna "biskopen till morbror." Första offentliga lärdomsprovet aflades 1766. Det andra d. 8 Sept. 1767. Han responderade då under Prof. Georgii för den frågan: om menniskorna kunnat vara lyckliga förutan konster och vetenskaper. Den unge v. Troil skall hafva gjort sin sak "med sådan färdighet och qvickhet" att, om vi skola taga Dahl på orden, de kungliga personerna, som dervid voro närvarande, applåderade. Drottning Lovisa Ulrika lär sjelf hafva föreslagit ventilationsämnet ***). År 1770 blef T. Magister med första hedersrummet. Längre hvilade han icke på den vunna lagern. Redan i Aug. s. å. företogs en utrikes resa. Han har derunder fört en temligen vidlöftig journal, som kom biographen Westén till godo. Vägen togs genom rikets södra provinser. Från d. 1—26 Aug. hade han ej bunnit längre än till Ystad. Den 28 s. m. var han i Stralsund. Flera, de i vetenskapligt hänseende förnämsta, orter i Tyskland, Schweitz, Frankrike och England besöktes.

*) Denne upptages ej af Dahl, förmodligen därför att han ej kunde räkna honom bland "lyckligt valde handledare", då han tecknas såsom en man utan både vetenskapligt och moraliskt värde, lik Bacchus på tunnan och gjorde skäl för namnet (se Wiesselegrens Hist. öfver Svenska Bränvinslagst. sid. 76).

**) Om denne Axelsson, som var känd för utmärkt lärdom och annat utmärkt, berättar Muncktell, att han af följande bögst egna anledning blef ofredad i sin graf. Han hade befallt, att en viss bok skulle läggas under hans hufvud i kistan. Som han nu varit känd såsom en god bushållare och förmögen, så fann någon, som drefs alltför starkt af auri sacra fames, på det orådet att endera natten gräfva upp kistan och bortröfva boken med den förmenta skatten. Då ingen skatt fanns, nedgräfsde våldsverkaren boken under ett fähusgolf. Hon upptäcktes omsider och befanns innehålla "sådant, som ingen borde läsa." Den fatala boken blef då nedgräfd för tredje gången. En varning att icke "lägga sig på sådana vetenskaper" medan man lefver, på hvilka man icke hvilat tryggt efter döden!

***) På e. m. (efter disp. under Georgii) hade han näden att såsom Curator för den under Canc.-Rådet Ibres tilläyn inrättade nation af adeliga ynglingar för Kronprinsen presentera alla vid Upsala studerande adelsmän.

Något af det märkvärdiga han här och hvar såg och hörde må antecknas. I Stralsund såg han en silfverask, hvari förvarades några hår, klippta af Carl XHs hufvud efter fallet vid Fredriksbhall. I Greifswald hörde han theologen J. E. Schubert, hvilken föreläsningsgåfvor han fann dräpliga. I Neu-Brandenburg, der han var d. 15 Sept. fick han tillfälle att beundra Dr. Hampels wendiska afgudabilder, ristade med runor och sunne i jorden nära Fallezer-sjön. I Butzon gjorde han bekantskap med orientalisten Tychsen. I en kyrka i Rostock såg han den kopparkista, som förvarade inselfvorna till Hugo Grotij kropp. I Lübeck besökte han en köpman Testdörpf för att få se ett utmärkt naturalie-cabinet, hvilket egaren hade den caprisen "att icke vilja visa för för någon menniska." T. uppgaf sig vara svensk, medförande helsning från Linné*), och fick se och genomgå hela cabinetet. I Hamburg besåg han ett gymnasii-bibliothek, som bestod af 60,000 volumer, och i Lüneburg tilldrog sig ett rådbibliothek af 10,000 juridiska böcker hans uppmärksamhet. I Braunschwig uppvaktade han Hertig Carl från Sverige, som då kom från varma baden i Aachen. Ett bibliotek af öfver 99,000 volumer fönevistas honom i Wolfenbüttel af bibliotekarien Lessing. Största märkvärdigheten härvid tilldrog sig ett urgammalt manuscript, som innehöll ett utlåtande af Berengarius i transsubstantiations-saken. I Göttingen lät vår resande anteckna sig bland denna Akademias studerande ledamöter. Här afhörde han Michaelis' offentliga föreläsningar och tog collegia privatissima hos Prof. Köhler i arabiskan, hos Dr. Walch i kyrkohistorien och hos Prof. Hamburger i historia litteraria. Här uppehöll han sig från d. 16 Oct. 1770 till början af April 1771 då resan togs till Berlin. I Potsdam träffades d. 24 April Gustaf III, nyss hitkommen från Frankrike. Några dagar sednare ankom han till Wittenberg, der han öfvervar en Magister-promotion, hvarvid fem blefvo promoverade men af dem blott en närvarande, som i stället för den hos oss brukliga kransen pryddes med en hatt af röd sammet. Till Leipzig

*) En annan ynnest tillkyndades honom i Paris för Linnés skull. Han besökte der Rousseau, som var sysselsatt att copiera noter. Philosophen tycktes icke bry sig om den besökande främlingen och det lärda samtal, denne sökte inleda, utan fortfor i godan ro med sin copiering. Men knapt hade Troil nämnt Upsala, förrän R. spörjer honom om han då kände Linné, och då han får det jakande svaret, kastar bort pennan och utbrister med hänrykning: Ah! que je serois heureux, si je pouvais être à Upsal pour voir ce grand homme.

ankom han d. 1 Maj, dervid han antecknat, att universitetets 49 lärare "alla voro kände för muntre umgängesmän." Den förnämste var väl Ernesti. Besöken i Halle, Meissen, Dresden, Jena, Weimar och Erfurt, synas ha varit utan vidare märkvärdighet. Återkom d. 27 Maj till Göttingen, der han tog collegium i chaldaiskan hos Michaelis, hvars dagliga umgänge han hade till d. 2 October, då resan fortsattes till Cassel. I Mainz besåg han bland annat Cartheuserklostret, det vackraste i Tyskland, med dess bibliothek och kyrka, i hvilken han beundrade ljuskronor af silfver, altare och altartäflor af kostbar marmor samt stolar af valnöt med inlagde perlor. Sedermera reste han genom Oppenheim, Worms, Frankenthal, Mannheim m. fl. och kom till Paris d. 7 Nov. Här uppehöll han sig naturligtvis en längre tid och gjorde många intressanta besök och bekantskaper, bland andra hos en Hr Pierere, känd för "konsten att kunna lära dumbar tala." Resan skedde från Paris d. 19 April till Calais med Konungens eget pass. Längre än till ankomsten till London räcker icke den här citerade journalen.

Medan han uppehöll sig i London uppgjordes oförmodadt planen till en ny resa, så att i stället att directe resa åter till Sverige, företogs d. 12 Juli 1772 en färd till Island. Den skedde på uppmaning af och i sällskap med præfecten för Brittiska Museum J. Banks och svensken Solander. Han hade nästan uppgifvit hoppet att kunna följa uppmaningen, då en köpman i London Carl Lindegren och Commissions-sekreteraren P. O. v. Asp försträckt reseomkostnaderna, så att han fick friskt mod till den förut opåänkta Islandsfärden. De resande vännerna ankrade d. 28 Aug. ej långt ifrån Besserstedt, den frejdade Sturlesons bostad. Med utmärkt flit och urskillning samlade här T. ett kunskapsförråd, som äfven kommit allmänheten till godo genom hans tryckta Isländska resa. Särdeles för historien var den vigtig, och de forskningsuppdrag, han fått af Ihre, voro fullgjorda till dennes synnerliga belåtenhet. Ännu belåtnare fann han sig sjelf med sin resa, då han beredde honom ett visst rykte såsom lärđ och på visst sätt bröt för honom hans framtida lysande befordringsbana. Han återkom till fäderneslandet om våren 1773, sedan återvägen från Island tagits genom Holland, och det kära Göttingen blifvit för tredje gången besökt; vidare genom Hannover och Köpenhamn till Helsingborg.

Hemkommen till Upsala sökte han en Amanuensbefattning vid Universitetsbiblioteket. Men märkvärdigt nog, för-

gäfvos. Till samma ärans mål somfjadren måste han börja med samma väg som han. Den 22 Aug. 1770, således medan han var på väg till sin utländska resa; hade han blifvit i Vesterås bugnad med E. O. Gymnasii-adjuncts namn och värdighet. Den 20 Maj 1773 lät han i denna egenskap prestviga sig uti Vesterås*). En gång hände det, att han på högre befallning måste hålla gudstjenst till häst. Straxt derpå (i Sept. nyssnämnde år) vardt han af Konungen förordnad till Esquadronspredikant vid Kongl. Lifregimentet till häst, samt 1774 till Pastor vid samma regte, med hvilket embete var förenadt säte och stämma i Hofconsistorio. Ifrån denna tid började för honom, säger Dahl, en honorum gratatio. Den 8 Maj 1775 var han utnämnd till Konungens Ord. Hofpredikant, och ej fullt två år derefter efterträdde han Dr. Wrangel såsom Öfverhofpredikant och Konungens bigtfader. Fullmakten innehöll att han tillika skulle fortfara att uppbära sin regimentspastoralön. Bönesöndagen d. 4 Maj 1777 "förrättade han" för första gången den kongliga bigten. Vid valet d. 14 Dec. s. å. till Pastor Primarius i Stockholm erhöill han de flesta rösterna, och utnämndes på dagen en månad derefter till den böga beställningen. I förbigående kan anmärkas, att ett sådant öfverflöd på Öfverhofpredikanter, hvarigenom förelaget denna gång bestod af idel sådana hedersmän (utom v. Troil: G. Rosén och J. Wingård), ansågs för en sällsamhet. T. säges i början af förordnad för Rosén, såsom äldre, ha undanbedt sig, men då Rosén sjelf tillstyrkte och Konungen påminte honom att han ej var mer än en månad yngre än Konungen sjelf, har han öfvertagit primariatet. Han fortfor att bibehålla præsidium i Hofconsistorium. För hans skull synes ock den kungliga skrifvelsen d. 11 Mars 1778 ha tillkommit, hvarigenom "Öfverhofpredikanten må till heder och värdighet som R. Maj:ts Troman anses"; äfvensom det tillägget i Riksdagskallelsen s. å. hvarigenom Pastor Primarius skulle i likhet med Biskoparne vara sjelfkallad riksdagsman.

Det var nog en af de svåraste uppgifter, en prestman kunde hafva sig ålagd, att vara en Gustaf II:s hofpredikant

*) Fadren lät honom redan ifrån de spädcare åren förstå sin önskan att se honom välja det andeliga ståndet. Han kallade honom på skämt *Mäster Uno i Leksand* (ty på Leksand lekte af gods skäl Troiliernas häg). En gång roade sig Erkebisk. Troilius att skrifva vers till hvart och ett af sina barn. Uno fick följande:

HÄLL dig min Uno vid din bok,
Så blir du både lärd och klok;
Och får du både smör och ost,
Der farfars farfar din var prost.

och bigtfader, och att ha uppfyllt den så, att det i alla vunnit en sådan Konungs behag, hade näppeligen varit ett godt tecken eller bevis om fullgörandet af presterliga pligter. Till T:s beröm kan det derföre sägas, att han icke alltid var för sin höga åhörarepersonal en "behaglig" predikant, om han ock var så i det mesta. Han röjer visserligen i flera sina tal samma smickrande hofspråk, som så många andra på hans tid, men han tvekade icke heller att uttala mången misshagelig sanning, när hans samvete alltför strängt dertill manade. Så gjorde han den nya sekten, för hvilken, liksom för så mycket nytt äfven i den vägen, Konungen visade tillgifvenhet, ett kraftigt motstånd. För detta och några andra drag af presterligt nit skall han till den grad råkat i Konungens ogunst, att H. Maj:t icke gaf honom på ett helt år en nådig blick. Præstat displicuisse semel quam nunquam. Att det emellertid icke var den enda gången få vi se längre ned. Men Öfverhofpredikanten visade vanligen snart att bereda sig den gamla tillgången till monarkens förtroende. Det lyckades honom till och med så, att han fick befallning att utan fruktan säga hvad han ville och å sitt embetes vägnar fann rådligt. Allt var redan på det mest lysande sätt förberedt till återupplifvande af den gamla tanken, som redan Carl IX hyst, om inrättandet af presterlig orden, under Jehovahs namn, då Troil trädde emellan och inlade en kraftig protest mot denna riksfånglighet, hufvudsakligen på den grund att den ära, som så lunda tilltänktes presterna, innebure en vanära mot den Högstes namn. De vanärande rykten, som lupo omkring både i hufvudstaden och hela landet, om det grofva missbruk af den kungliga nåden, hvarigenom det i sjelfva hofvet köpslagades om prestembeten, framburos af T. till Konungens öra. Och Konungen syntes honom icke ogerna höra på det örat, om ock missbruket, såsom vi allför väl veta, icke helt och hållet upphäfdes. Då han icke tillträdde sig att muntligen hemsöka sin Konung med sina påminnelser, sökte han någongång skriftligen bana sig väg till hans hjerta. Mer än ett sätt använde han för att bestraffa den kungliga vantron; hade han så visst varit den man, som förstått att ådaga-lägga det himmelshöga värdet af trons sanna lära framför de brokiga svärmerier, som smögo omkring på den tredje Gustafs tid och utöfvade en viss trollmakt på Konungens sinne, för att icke säga sinulighet. Så hade Underståthållaren, Frih. v. Axelsson lyckats ingjuta den swedenborgska mystikens malörtsvatten i Konungens hjerta, passande just

på tillfället då Konungen var sysselsatt att dricka ur bibelordets rena källa. Detta kunde icke undgå att smärta T., som åtminstone förstod att skilja sött och surt och kände sin del i ansvaret, om Konungen fölle i de andliga qvacksalvarnes händer, som utgått ur Swedenborgs profetskola. En af dessa, en af de gröfsta, Enkhuspredikanten Fredell, fick, på Axelssons tillställning, uppdrag att predika i Hofcapellet söndagen d. 30 April 1780. Han förklarade i en slags extas, att man i mer än 6000 år predikat en straffbar och fördömlig lära, vanhedrande för Guds egenskaper och onyttig för människoslägtet. T. måste då gå fram och medelst hviftande med sin näsduk ålägga den munvige tystnad. Om ock Kellgren verkade med sitt poem: *man eger ej snille för det man är galen*, mer än Öfverhofpredikanten med sin näsduk, så hindrar icke detta, att Öfverhofpredikanten gjort sina enskilda föreställningar och att dessa varit verksammare än det offentliga hviftandet med näsduken.

Vid Theol. Doctorspromotionen 1779 hade T. — märk 33 år gammal — första rummet, liksom vid Phil. Doctorspromotionen 9 år förut. Besvarade således den framställda doctorsfrågan: "an difficultates studii theologicæ nostro ævo auctæ sint an minutæ?" Svaret blef naturligtvis *auctæ*. Hade frågan blifvit om svårigheterna för bekommandet af kyrkans högsta äreställen, hade svaret tilläfsventyrs utfallit anorlunda. Den 22 Nov. s. å. blef han Seraphimer-Ordens predikant, liksom fadren tillföre. Följande året anmodades han att i Linköpings domkyrka hålla likpredikan öfver Biskop Filenius. En lycklig stund! Ty på det då församlade presterskapet gjorde han, med sin person tilläfsventyrs mera än med sitt tal, sådant intryck, att han vid det blifvande biskopsvalet ihågkoms med de flesta rösterna. Konungens fullmakt skrefs i Harlem d. 1 Oct. 1780. Vi kunna icke underlåta att erinra om det stadgandet i våra äldsta lagar, att biskop skulle vara bondeson. Ett eget stadgande, som nu började alltmer och mer antiqueras, då biskopstolarne år för år intogos af adelsmän. Ofta skulle detta underlätas af biskopssönernas upphöjande i adligt stånd. Den unge adlige biskopen invigdes fastlagssöndagen 1781 af Erkebisk. Mennander, uti Trefaldighetskyrkan, jemväl Bondkyrkan kallad, i Upsala. Vid samma tillfälle uppvaktades han af Östgötha nation med ett latinskt skaldeqvåde. Om äfven Vestmanlands nation på samma sätt ihågkom sin fordne Curator honorarius äro oss ej bekant. År 1784 i Sept. höll han sitt första prestmöte med Linköpings stifts presterskap.

Den 27 och 28 Febr. 1787 samt d. 1 Mars höll han det andra, som tillika blef ett afskedsmöte. Han hade d. 30 Aug. året förut blifvit — vid 40 års ålder! — utnämnd till Erkebiskop. Nämda prestmöte skulle nu erhålla en egen rät af högtidlighet derigenom att den afsträdande Biskopen vid samma tillfälle invigde den tillträdande Dr. Lindblom och "öfverlemnade honom till Clerus." Processionen skedde under musik och sång på orgelläktaren, ifrån sacristian till högchoret i den ordning, att 1) gingo Capellanerne vid Biskopens präbenden, in albis; 2) Biskop Lindblom ensam; 3) Lindbloms farbröder, tvenne prostar, in albis, bärande chorkåpan; 4) Ordinator, Erkebiskopen i chorkåpa, ensam; 5) Assistenterna, och främst ibland dem Lindbloms fader o. s. v. Biskop Wallqvist tror sig veta, att icke allenast acten i dess helhet utan ock alla tillfälligheterna dervid "tjente till uppbyggelse." Uppträdet vid detta af- och tillträdande beskrifves såsom ytterst rörande. En sådan mängd af tårar flöt å ömse sidor, att man mente att detta prestmöte "varit och torde blifva utan like bland ecclesiastike händelser i detta rike." Ett omdöme, hvilket, såsom vi må hoppas hvad framtiden beträffar, har mera skäl att tillämpas på prestmötet 1805 då Lindblom säger sitt farväl till samma presterskap, "lik en far, vördad, älskad, afgudad", som "helsar sina storknade barn, och afskedet dignar och dör på hans läpp." Då T. d. 21 April afreste från Linköping uppvaktades han ännu en gång med ett sorgeqvåde, deri honom, såsom "vår svenske Aron", tillönakas all sällhet, så godt som den tidens "lycklige skalter" förstodo. Bivistade parentationen d. 1 Maj öfver Dr. Mennander, efter hvilken han gick att mottaga sin nya Aronsstaf.

För att göra Erkebiskopens ankomst denna gång än mer lysande, hade Gustaf III några månader efter T:s utnämning till kyrkans högsta embete, d. 27 Nov. äfven utnämnt honom till andelig C. N. O. Duhbningen d. 28 Dec. hade så tillgått, att han klädd i messskjorta nedföll för thronen och efter aflagd ed blef af Konungen beklädd med en röd sammetsmantel, hvarefter Konungen lade sin högra hand på Erkebiskopens venstra axel och sade sig antaga honom till andelig C. af Desä N. O., tillställande honom Ordensbandet och korset. Dermed hade således Konungen lagt ett nytt band på kyrkan, i det han gjorde sig kyrkans högste styresman med en ny värdighet förbunden.

Utmärkelser fattades icke heller T. såsom lärde. Han hade isynnerhet gjort sig känd för sina insigter i historien,

och särskilt för sina samlingar i Kyrkohistofien. Nyssnämnde år hade han kallats till Ledamot af Vitt. Hist. och Ant. Akademien. Han lärer framdeles blifvit kallad till Led. af Vet. Societ. i Upsala, afvensom af Vet. Soc. i Philadelphia. I Svenska Akademien blef han, märkvärdigt nog, icke in-kallad, men höll vid Akademiens stiftelse på dess första högtid-
 dag det förordnade talet i Slottscapellet om den nåd som Gud gjort våra förfäder genom den store Gustaf Adolfs fö-delse och de stora värf han uträttade. Konungen, "som vid alla tillfällen (?) sökte befordra vördnad för religionen", ville äfven genom förordnandet af denna gudstjenst befordra vörd-naden för sin nya stiftelse. Då T. höll denna förrättning i sin fulla erkebiskopliga skrud, hade Konungen tilläfsventyrs med obehag sett att kåpan var "mycket kort och mindre lysande", hvarföre han 1788 till Upsala domkyrka skänkte en ny fotsid chorkåpa med thy åtföljande ny mössa. Denna gåfva skulle vara ett, särskilt vedermåle af den bevågenhet hvarmed Konungen alltid omfattat Troil.

T. visade tidigt prof af sitt nit om uppfostringsverket. Han berömmes för utmärkt angelägenhet om skolorna, dem han ofta besökte, den tid han tjenstgjorde såsom Primarius i Stockholm. Han sörjde mycket för tjenliga skolböckers införande. Huru stor hans åtgärd sedermera varit att sätta det s. k. Lindblomska Lexicon i gång, känna vi ej, men att han dervid ej varit overksam bevisar hans vackra förordan-de för detta arbete vid jubelfesten. Redan vid början af 1778 års riksdag hade han inlemnadt till H. Maj:t en und. ansökan jemte förslag till samlande af en fond för inrättan-de af ett collegium illustre, för att i så måtto bidraga till det allmännas väl och bevara åminnelsen af den oförmodade glädje som tillskyndades Svea barn genom Kronprinsen Gu-staf Adolfs födelse. Förslaget vann Konungens synnerliga välbehag och säges ligga till grund för det derefter inrät-tade Uppfostringssällskapet. Eget nog derföre, att T. ej förr än d. 1 Nov. 1785 kallades till dess ledamot. Det hör äfven hit att nämna om hans biträde vid den högtidliga act då d. 27 Aug. 1787 H. Maj:t lade grundstenen till byggnaden i nya botaniska trädgården i Upsala. T. emottog då af Konungens hand donationsbrevet, hvarigenom Kongl. Slotts-trädgården förärades åt Akademien, och tolkade i ett tal A-kademiens tacksamhet derjemte för Konungens löfte att af egna medel bekosta nämnde byggnads uppförande. Vidare må nämnas att ansemliga förbättringar på erkebiskopshuset, de prydliga anläggningarna omkring domkyrkan, bestående

af ny mur och trappa af huggen sten, jemte flera prydnader inuti kyrkan, såsom förbättrande af Gustaf I:s och Johan III:s grafhor, inrättandet af nya fönster, läktarnes borttagande m. m. tillskrifvas denne Erkebiskops "goda smak och verksamma åtgärd."

Sin patriotism fick T. häst tillfälle vid riksdagerna att ådagalägga. Vi ha sett ett prof af hans konungskhet vid den första han bivistade. Ett ytterligare må bemärkas vid 1786 års riksmöte då han var sitt Stånds Talman i den sjöke Mennanders ställe. Han yttrade då bland annat i talet till den åttaårige Kronprinsen: R. Ständer se. E. K. H. lemnas sällsynta vedermålen af hjertats godhet, snillets eld ... hjertat intaget af vördnad för Gud, till hvars afbild på jorden Försynen en gång ämnat E. K. H. Vid riksdagen 1789 visade han mera takt och jemväl en utmärkt frisinhet, i det han, då det gällde Säkerhetsactens antagande, förklarade det han ej ville vara den förste Erkebiskop näst efter G. Trolle, som förrådade sitt fädernesland. Han blef då med hot, som ej rörde hans person utan embetet för alltid, arresterad på sitt rum och var således ej med på rikssalen då Säkerhetsacten antogs. Han var, ytttrar Brunzelius, för ärlig att 1789 främja den kungliga despotismen, men för svag att göra den uppenbart motstånd. Svagheten skulle då ligga deri, att han, då han ej af Konungen kunde förmås att återkalla det manliga ordet, bad om lof att få anmäla sig sjuk, så att han ej infann sig vid andra hemliga sammanträdet hos Kungen ej heller på rikssalen då det "riksförrådande" beslutet skulle fattas. Lindblom höll sig deremot frisk och företrädde Erkebiskopens plats. Finare och uddigare är det omdöme, som förekommer i en partiskrift från den tiden, deri det säges, att Erkebiskopen tog föresatsen, att ej antaga Säkerhetsacten, som en Romare, men utförde sitt uppsåt som en Italiénare. — Föröfrigt var han vid denna och de följande riksdagar, han upplefde, såsom sig borde, sitt Stånds Talman.

Ej långt efter 1792 års riksdags slut kallades han tillbaka till hufvudstaden af den sorgliga pligten att närvara vid sin konungslige välgörares dödebädd och fästa hans stoft vid jorden. På detta sorgeår följde jubelåret 1793. Det kan synas underligt, att de kungliga förordningar, genom hvilka T. anbefalles firandet af jubelfesten, äro af honom sjelf contrasignerade. I sitt program redogör han i korthet för kyrkomötenas historia i Sverige före och efter reformationen. Hans hufvudsakliga åtgärd vid denna fest var att

framställa egna och andras önskningsmål rörande bibelöfversättning och nya församlingsböcker, eller de gamlas moderniserande. För hvad han i dessa delar sjelf vidgjort fick han i sin präsdienstol mottaga en rikedom af tacksägelsor. År 1786 d. 20 Sept. hade han blifvit ledamot i Bibel-commissionen, och "kan anses å embetes vägnar der hafva inträdt", enligt A. E. Ruös' omdöme. Hvad han deri uträttat är oss icke bekant. Lindblom i sitt svar å Cleri vägnar på Erkebiskopens afskedstal yttrar blott att Clerus i Hr Erkebiskopen "igenkände med högaktning Ordföranden i den commission, som lemnat oss en öfversättning af den hel. Skrift, värdig tidens upplysning, och, kanske öfver jemförelsen med alla andra Bibelöfversättningar, i Christenheten." Om detta omdöme torde kunna sägas, att "det hedrar mannens hjerta", men ingalunda hans insigt i de ämnen han tog sig för att bedömma. Förbättring i svenska kyrkosångerna hade länge utgjort ett föremål för Erkebiskopens liksom hela församlingens önskan. Huru långt hans deltagande sträckt sig utöfver blotta önskan är icke närmare känt. Lindblom trodde sig känna det. Då Erkebiskopen nämnt med heder de herrar och män, som arbetat på en ny profpsalmbok, yttrade Linköpingsbiskopen, att "han saknade dens namn, hvilken han trodde svenska församlingen hufvudsakligast af alla hafva att tacka för det nöje den kände och den nytta den lofvade sig af detta så vida komna vackra arbete" — nemligen Hr Erkebiskopens eget namn. Hela det församlade Clerus instämde pligtskyldigast. Dahl uppgifver T. såsom Insändaren af de 400 ducaterna till Sv. Akademien, för att som pris utdelas till dem, som lyckats i psalmer öfver vissa uppgifna ämnen, hvilka pris äfven utföllo. Föröfrigt tror samme författare sig veta, att T. 3 å 4 gånger omskrifvit psalmboken med de tillägg och "förbättringar", som tid efter annan från flera håll inkommit. Han hade dervid gjort den erfarenhet att de verser vanligen voro de bästa, som lemnats orörda af Insändarnes mästrande händer. Detta torde bevisa att T. ej saknade all förmåga att bedömma poetiska producter, ehuru han saknade förmågan att sjelf producera något i den vägen. Det hade alltmör blifvit hans öfvertygelse, hvad Plato svarade då han hörde om någon som sjelfsvåldigt ändrat en af de heliga sångerna: periclitatur respublica — incipiat ab hymnis licentia, finiet a sacramentis. (Det inses lätt hvarför vi ej citera på Platos eget språk). Han röjer ock en sådan öfvertygelse i sina jubelfesttal. Ett och annat utdrag ur dessa må här meddelas, tjenande tillika såsom

prof på hans stil. "Det är icke att nu stadga något om läran, som Konungen nådigst behagat oss sammankalla. Den har sin grund, lika osvikelig som sann. Det är icke att afgöra de stridigheter, som deröfver möjligen kunna uppkastas. Erfarenheten har styrkt att sådant sällan har medfört den åsyftade verkan. Ordattvister hafva uppstått." De ha föga utträttat. "Deremot då upplysningen obehindradt får verka, kunna väl irrbloss stundom förvilla, men den gudomliga sanningen tränger sig dock fram; framträder i sin enkelhet och klarhet, framträder och segrar." Förut säger han: "Fanatismens fackla är släckt, och då på dessa 100 åren vetenskaperna visserligen vunnit mycket ljus, hafva Religionens heliga sanningar, isynnerhet genom en sundare bibeltolkning, vunnit ny styrka emot sjelfklokheten och skämtet; och då Religionens fiender, under en ny och mera förförande dräkt, ånyo framträdte med de förste seklernes motsatser, hafva hennes försvarare med fördubblad nit, fördubblad styrka, stadgat dess sanning, dess ädelhet och dess värde. Den dyra försoningsläran har med flere andre sanningar haft och har, så länge världen står, att vänta det ödet att bestridas och slutligen att segra. Den i naturen grundade frihet att tänka öfver hvad ämne som helst, kan ingen förnekas, ännu mindre med maktsspråk förbjudas. — Om då det menschliga snillet, stundom villadt af fördomar, stundom af lätt-sinnighet och egenkärlek förledt, för någon tid bortblandar det sanna och det rätta; sanningen, denna gudomliga sanning, skall dock genom dessa moln framtränga sina strålar och sedan med dess kraftigare skäl styrkas." Hvad han vid denna fest yttrar om det tilltagande sedeförderfvet, befordradt genom krogar och lättsinniga tidningsartiklar, är ofta "Cato värdigt." Han talade ock med kraft mot den öfverhandtagande otuktlasten, äfvensom i sammanhang dermed mot Kongl. Förordn. d. 17 Oct. 1778, angifvande att det onda, som denna Förordning åsyftat att förekomma, snarare frodats i dess skygd, i det barnamord år från år blefvo allt talrikare. Men då utrymmet förbjuder oss att vidare anföra hans ord om dessa ämnen, enkannerligen om den tilltagande otukten och den aftagande kyrkotukten, återkomma vi till församlingsböckerna, hvilkas granskning utgjorde festens hufvudföremål. Till följe af dessa granskningar satte sig eller sattes T., straxt efter Jubilæum, i spetsen för en comité, af hvilken ledamöter — J. Låstbom var en ibland dem! — icke någon egde poesiens gåfva. "Förslag till kyrkosånger för svenska församlingen; enligt Konungens nådiga befall-

ning, utg. af *Cons. Eccl. i Upsala*", utkom redan s. å. såsom frukt af de committerades samlarefsit. Ödmann var hufvudsakligen den, åt hvilken T. öfverlemnade arbetet till granskning. Han blef vid (efter?) Jubilæum ledamot af ecclesiastik-comitén och det, enligt hans egen bekännelse, såsom den der otidigt född var. Detta torde mera sanningsenligt kunna sägas om de en tid bortåt efterhand utkommande förbättringsförsöken med kyrkans böcker. Äfven om Handboken. Erkebiskopen hade vid jubelfesten capitel för capitel ur Handboken redogjort för de olika Domcapitlenas olika förslag dem han inhemtat. Sedermera sände han interfolierade Handböcker till alla Consistorierna i enahanda ändamål. Böckerna återkommo fullskrifna. Erkebiskopen gjorde med mycken möda sitt urval, glad att kunna lemna Konungen arbetet fulländadt (*perfectum consummatumque*). För Formuläret till ordinationer lär vara ett förslag af Erkebiskopen sjelf (enligt Wallqvist). Den 6 Juni efter jubelfesten meddelade T. Theol. Doctorsgraden åt de 27 lärde herrar, som dertill af Konungen ansetts värdiga; likaså 1800 åt de 77 lärde herrar, som med anledning af jubelfesterna öfver Kronprinsens födelse och Majestäternas kröning dertill utsågos.

Af det anförda torde inlysa hvad presterligt värde bör tillerkännas T. Det var måhända icke så stort som t. ex. fadrens, men det var säkerligen större än hans närmaste efterträdare. Tidsandan hade således på honom utöfvat sitt mäktiga inflytande, liksom på mängden af det Gustavianska presterskapet. Sjelfva stenen på hans graf här intyg härom genom den inskrift han derpå lät inrista öfver sin maka. I en artikel i *Upsala Tidningar* (1840 *M* 11) uppföres han på listan af sednare tidens hjeltar bland "andans män", men författarens begrepp om andans män är dock ej högre än att Lindblom äfven tillerkännes en plats ibland dem. I så måtto förtjenar T. onekligen sitt rum. Likväl bör det erkännas att de sednare åren af hans presterliga verksamhet voro vida bättre än de första, om vi jemföra hans föredrag från båda. För att rättfärdiga detta omdöme må följande tilläggas. Söndagen d. 29 Aug. 1779 predikade han för Gustaf III en värtalig predikan om barmhertighet och goda verk och gerningar, der Titus en gång nämndes, men ingen gång Christus; enligt en anteckning af Ehrensvärd. Nyårsdagen 1780 predikade han i Gripsholms hofcapell och vålade, såsom ses ofvan i Ulr. Scheffers biographi. (XIV. 39) dennes fru grefvinna convulsioner genom valet af en psalm-

vers, hvarefter Kungen bød honom och Biskop C. Jesp. Benzeli-
 us på operan, der Tartuffe speltes. B. skrattade högt,
 då T. afkastade kappan, men T. såg butter ut under hela
 piecen. Han kunde ej med sitt ljusa förstånd under sin
 tjenstgöring som Öfverhofpredikant hinna bildas till den
 eftergifvenhet för Konungens nycker och planer, som Lind-
 blom, hvadan ej heller hans underskrift under Säkerhets-
 acten lärer väntats. Han hade med ledsnad sett huru Kun-
 gen, blott adeln medgaf honom all makten, gerna gaf den,
 såsom hofstjenare, de mest lysande utsigter. Ett exempel,
 som väl bidrog att öppna T:s ögon, må anföras. Söndags
 e. m. den 29 Jan. 1780 skulle T. döpa ett Öfverhofstallm.
 Gr. Ad. Lewenhaupts barn — samme herre, som i början
 af 1786 års riksdag somnade under Kungens tal om huru
 bra allting var, och som, förebrädd dersför af Kungen, sva-
 rade: jag hörde förut uppmärksamt på, men då jag förnum-
 mit huru lugnt allting var, slog jag mig till ro. Dopet
 skulle förrättas i Konungens sängkammare och barnet kallas
 Gustaf. Barnet blef af Hofmästarinnan Grefv. (Carl) Fersen
 bemtadt i en vagn med 6 hästar. Kungen, såsom fadder,
 lade på barnets bröst ett document, som utnämnde den hög-
 välborne späda Grefven till Öfverstestallmästare i survivance,
 med rätt att om fadren afgått tillträda embetet vid 21 års
 ålder, med 3000 Rdr och andra betydande förmåner såsom
 survivancelön. Barnet var klädt i ättens "christningskläder",
 som voro, från Gustaf Is tid *). Hofcapellet stora silfver-
 ljusstakar voro upplyttade. Sedan vi nämnt om denna dop-
 akt, må vi erinra om en annan af T. på samma ställe för-
 rättad. Det var den i Nov. 1799 födda Kronprinsen Gu-
 stafs, som är utan annan märkvärdighet på detta ställe än
 att den höll på att kosta Erkebiskopen lifvet. När bud-
 skapet om thronarvingens födelse kom till Upsala, låg Erke-
 biskopen sjuk, men tvekade icke att låta föra sig ur sjuk-
 sängen i sin vagn, för att midt i vintern resa till hufvud-
 staden. Han lät sedan bära sig på en säng till slottet och
 förrättade dopacten i halftsittande ställning. Han hade två år
 förut förrättat det kungliga parets förmålningsact, likasom han
 sedermera 1800 i Norrköping, under der varande riksdag,
 förrättade kröningsacten. Jemföra vi nu, för att återkomma
 till den uppgift, från hvilken vi utgingo, t. ex. Erkebiskop

*) Så hafva adliga ätter "Brudlakan", på hvilka kanske 100:tales
 par i sekler kunnat ligga, skräpliga som någonsång själva ätten.
 En af våra vänner har berättat, att han 1828 hade uppdrag att föra
 en dylik äldrig helgedom från Stockholm till Skåne.

Troils föredrag på jubelfesten, med ofvananförda exempel, så röjer sig i de sednare producterna en märklig tendens till något bättre. Sjelfva jubelfesthönen är väl intet mästestycke i en då för tiden nästan bortdöd konst, men likväl ett temligen godt och läsvärdt stycke. Föröfrigt yttrade T., såsom vi ofvan sett vid jubelfesten, mycket allvarligt ord till styrka för den förfallna christendomen. Af den skada, religionens ärender så mångfaldigt lidit af åtskilliga händelser under de båda tiotalen från 1780—1800, hade äfven han hemtat betydlig visdom.

Såsom lärde fortfor T. intill sin död att uppbära rättvis aktning. Han hade ett utmärkt bibliothek och begagnade det med all flit på lediga stunder. Hans Isländska resa öfversattes på flera språk. De af honom utgifna skrifter och handlingar i svenska kyrko- och reformationshistorien äro utmärkt noggranna och utgöra en ypperlig källa för denna del af historien. Han var en stor gynnare af konster och vetenskaper, och visade mot dem många prof af frikostighet. Så må följande drag af hans oegennyttia, såsom en anledning till den stora Flodinska stipendii-donationen, anses förtjent af hägkomst. Han hade en gång såsom Biskop i Linköping rest till Stockholm. En morgon finner han för sin dörr en betjent med en stor förgylld silfverpocal jemte helsningar från hushonden att Hr Biskopen ville mottaga den såsom ett minne af tacksam erkänsla för åtnjuten godhet. Biskopen, som yttrade sig väl känna dens namn, fråg hvilken helaningen medfördes men icke anledningen, hvarför den dyrbara minnesgåfvan erbjöds, bad betjenten återvända med pocaken. Denne återkom andra gången, men måste åter gå med oförrättadt ärende. Tredje gången infann sig den gamle hushonden ejelf och förklarade anledningen vara den välvilja hvarmed Biskopen understödt en nådeansökning af hans broders sterbhus, hvilken varit prest i Östergöthland. Biskopen förklarade då att hvad han i denna del gjort hade skett med afseende på rättvisa och billighet, men ej med afseende på personliga förhållanden. Han vägrade derföre att mottaga den erbjudna gåfvan, och alla försök att förmå honom till mottagande voro förgäfves. Men gubben var enträgen. Då besinnade sig Biskopen och yttrade, att eftersom han ändtligen ville ha Biskopen begåfvad, detta på intet bättre sätt kunde ske än om han inrättade ett stipendium åt beggderas Östgöthar. Gubben lofvade det, och tillika att göra det frikostigt. Han höll ord och så blef denna hägare, lik den Pindarus omtalar, en *αγλαία αργή*, i det att Borgmästaren

Saw. Conr. Flodin — så var den ädle gästens namn — år 1798 uppsatte ett testamente, enligt hvilket räntan af det anseeliga capitalet 17,025 Rdr B:co tilldelas trenne studerande af Östgötha och en af Stockholmska nationens medlemmar vid Upsala Universitet. Till Gymnasiibiblioteket i Linköping gjorde T. 1784 en betydlig donation, genom hvilken, utom andra samlingar, hans utmärkta Isländska boksamling, bestående af 122 volumer, blef detta biblioteks tillhörighet.

Tiden mellan Sept. 1802 och Juli 1803 var särskilt utmärkt deraf, att den under loppet af mindre än 10 månader gjort fem biskopsstolar i Sverige (inbegripen en i Finland) lediga, nemligen i Åbo, Carlstad, Strengnäs, Lund och Upsala. T. var sista länken i den brutna kedjan. Han dog d. 27 Juli sistn. år, vid Sättra helsobrunn. Enligt egen begäran blef han följande dag obducerad af Brunnsintendenten Öfverdirect. Afzelius, då den närmaste dödsorsaken befanns vara flera polyper vid hjertat, som hindrat blodets omlopp. Redan d. 29 s. m. begrofs han i Kihla kyrka, dervid Domprosten Fant höll "en rörande lik-sermon." Liket nedsattes i en graf å Kihla kyrkogård och blef der stående till d. 14 Febr. 1804, då det af trenne Erkebiskopens söner afhemtades till Upsala. Vid ankomsten bit mottogs det af Akademistaten m. fl. "Processionen, som intog nära 70 vagnar och var företrädd så väl af Akademiens Vaktmästare och Cursorer med sina kåpor och spiror, som stadens Vaktmästare, passerade under ringning i stora klockan, Svartbäcksgatan, utföre o. s. v. till begravningsplatsen utom Fjerdings-tullen, hvarest liket nedsattes nedanför det vackra monument af en huggen granitpyramid, som Hr Erkebiskopen låtit uppsätta för sin 1784 afledna hus-fru." På ena sidan af denna sten står hennes namn, födelseår (1753) o. s. v. och derunder:

Åt

Dygd, Omheten och

Behagen, af

Saknaden,

Erkänslan, Sorgen.

Under samma grafvård, hvilat afven Erkebiskopen sjelf. Utanför det hus vid Sättra brunn, i hvilket han afled, upprestes en minnesvård af slipad granit, på hvilken i förgyllda bokstäfver läses denna något sväfvande inskrift: "Till denna Park Gränsar den boning, Där Erkebiskopen Uno v. Troil Upphörde att skåda dagen. Vandringsman! Låt ej minnet af

Hans förgångelse störa ditt sinnés frid, Ty hans sista stund var lugn, Och hans sista blickar voro hoppets.”

Erkebiskopen von Troil lærer varit en glad och treflig sällskapsman samt älskare af skämt. Han dog, sörjd och saknad af flera vänner.

Nyssnämnda husfru var *Magdalena Tersmeden*, dotter af Assessoren och Brukspatronen öfver Ramnäs m. fl. bruk, Jakob Tersmeden och Magd. Elisab. Söderhjelm. Modren beskrifves såsom skön, men dottren såsom ännu skönare. I detta äktenskap, som ingicks d. 4 Juni 1776, hade Erkeb. v. Troil följande söner och döttrar: *Gustaf*, f. 1777; *Elisabeth Magdalena*, f. 1778; *Samuel*, f. 1780; *Fredrika Charlotta*, f. 1781, † 1786; *Jakob*, f. 1784; *Wilhelmina Ulrika*, f. 1785; *Anna Gustava* f. 1786; *Uno*, f. 1788; *Fredrik Reinhold*, f. 1790; *Knut*, f. 1791.

Skrifter: *Eleyuon* vid fadrens begrafning, tr. vid dennes personallier, 1764. — Specimen philosophiæ Homericæ. Præs. J. Flodero. Ups. 1766. — Fråga om menniskorne kunnat vara lyckliga utan konster och vetenskaper? Ut i deras Kongl. MM:rs och hela den Kongl. Familjens Höga Öfvervaro förestäld. Præs. C. F. Georgii, Prof. (författaren). Ups. 1767. — Disp. grad. De runarum in Suecia Antiquitate. Præs. J. Ihre. Ib. 1769. — Bref rörande en resa till Island 1772. Uppl. af M. Svederus i Ups. 1777 med 12 tabb. eller 376 sidd. 8:o utom dedic. och företal, tr. i Sthm s. å, hos A. S. Nordström. Det var isynnerhet Riksrådet C. F. Scheffer, som yrkade på tryckningen af dessa bref. Brevet är 25; 22 af v. T., ett af Ihre, ett af Archiat. Bäck och ett af Prof. Bergman. De blefvo året derpå öfversatte af Prof. J. G. P. Möller i Greifswald, tillökta dels af författaren sjelf, dels af Prof. Bergman, tr. i Ups. (?) und Leipz. mit vielen Kupf. Är full af tryckfel; öfversattes sedan på engelska och tr. i London 1780, inom hvilket år deingo två upplagor. Året derpå utkommo de i fransysk öfversättning i Paris, under Le Sages ledning och under titel: Lettres sur l'Islande par Mr Uno von Troil, Evêque de Linköping, traduites du Suedois par Mr Gabr. Ax. Lindblom, Secret. Interprète du Roi de France, au Departement des Affaires Etrangères. Denna öfversättning påstod en rec. vara i allo öfverträffande både originalet och andra öfversättningar, i det dittills upptäckte fel blifvit rättade. Förtjensten dervid tillhörde dock förf. sjelf, som öfversändt förbättringarne till öfversättaren. Föröfrigt är denna upplaga försedd med utdrag ur de andra öfversättarnes företal, med en utförlig catalog på skrifter i flera språk som röra Island och med ett bref från författaren till Hr Lindblom. — Bulstrodt Whitelockes Dagbok öfver dess Ambassad till Sverige åren 1683 och 1684. Öfvera. från engelskan. Ups. 1777. — Inträdestal hållet d. 28 Maj 1786 uti K. Vitt. Hist. och Antiqu. Akad. Innefattande en Upplysning i K. Gustaf L:s historia, tr. 1789 i Sällskapets Handl. — Skrifter och Handlingar till Upplysning i Svenska Kyrko- och Reformationshistorien, 3 delar. Ups. 1790. (Detta arbete finnes äfven anmaldt i Allg. Litt. Zeit. 1791 N:o 229

och 1792 N:o 329. Greifswalds Krit. Nachr. 1791 st. 81. Goth. gel. Zeit. ausl. Litt. s. 2, st. 18). — Förslag till en ny Kyrkohandbok. Ups. 1793 (med ett företal upplysande om anledningen till detta arbete). — Programma ad Sæcularem Concilii Ups. Anno MDCXCIII hab. Memor. Altern. Gelebrandam; de præcipuis in Suecia celebratis Conciliis. Ups. 1793. Äfven tr. i Handl. rörande Jubelfesten uti Upsala 1793. — Program till Theol. Doctorspromotionen i Upsala d. 6 Juni 1793. Ib. s. 2. Innehållande en förteckning på alla i Sverige och vid utrikes Akademier blifne Theol. Doctorer af svenska nationen. — Program till Theol. Doctorspromotionen i Upsala d. 1 Nov. 1800. — Predikningar och andeliga tal: Likpred. öfver Bisk. Filenius. Text: Ps. 28: 17. En christens glada bekännelse: Herren är min starkhet och min sköld. Linköp. 1782. — Tal hållet för Sv. Akad. på dess högtidsdag d. 20 Dec. 1786. Ps. 89: 20. Sthm s. 2. — Likpredikan då K. Gustaf III 1792 jordfästes. 1 Makk. 9: 20, 21. Betr. Svea folks ömma klagan vid en älskad Konungs graf: Ack att den Hjelten fallen är, som oss beskyddat och frälsat hafver. Sthm s. 2. — Likpred. öfver (den 96-årige) Domprosten Dr. Lars Hydrén. Ups. 1790. — Tal då Slottsfogden i Upsala Jonas Hellvik blef begravnen, hållet d. 31 Maj 1792, i anl. af Syr. 25: 8. Ib. s. 2. — Tal inför H. M. Konungen vid riksdagarne 1786, 1789, 1792. Tr. i allm. Inr. Tidn. s. 2, och i Sv. Archivum I Bd. — Tal vid den stormäktigste Konungs och Herres Gustaf IV Adolfs förmålningsact med H. K. H. Prinsessan Fredrika Dorothea Wilhelmina af Baden d. 31 Oct. 1797. Ps. 118: 24 m. m. Sthm 1797. — Minne öfver Contre-Amiralen m. m. von Rosenstein uppläst vid dess begrafning i Upsala. Sthm 1801.

(Källor: Parentalia a Christophoro Dahl *). — 1793 års Jubelfesthandlingar. — Tingstadii Griftetal öfver Erkebiskopinnan 1794. — Westén. — Uppfostringsallskaps Tjdn. 1781—88. — Upsala Stiftstidn. — Lidén, Cat. Disp. — Wallqvist. Handbok öfver Eccl. Beförd. — Wieselgren, Sv. Sk. Litt. och De la Gard. Arch. XIII. 62. XV. 170. XVII. 124. XVIII. 100. — Lüdcke, Allg. Schw. Gelehrteit-Archiv. — Eccl. Tidsk. Ups. 1840. II. — Lefvernesbeskrifningen uppsatt af G. Adlerbeth. — Gjörwells Brevväxling V. 105 följ.) C. W. S.

TROLLE-BONDE, GUSTAF.

Äldste sonen af framl. H. Exc., Riksmarskalken, Gr. *Carl Bonde* till Björnö och Trolleholm och dess hustru, Grefvinnan *Ebba Marg. Bonde* af numera utslocknade Säfsta-holms-ätten; är född d. 28 Mars 1775 på Wibyholms sätesgård i Nyköpings län. Utom de betydliga gods och egendomar, som medelst förstfödelorätt och till följe af Trolle-

*) Denna parentation, innehållande 133 sidd. 4:o, och med ett Erkebiskopens porträtt, som säges vara väl träffadt, är författad på en svår och inbunden latin, hvilken af några betraktas som oclassisk, af andra, emedan andra deruti se ett storartadt bevis huru en man med hjerta och snille kan äfven på romarspråket uttrycka moderna begrepp och känslor.

ska fideicommiss-stiftelsen en gång skulle tillfalla honom både i medlersta och sydligare delen af Sverige, erhöll han i arf efter sin aktningssvärde fader och hugstors förfäder — af dessa räknar man 22 Rådsherrar Bonde — en själsadel, hvarigenom han kommit att intaga främsta rummet bland tidehvarfvets konst- och vetenskapsälskande magnater i vårt fädernesland. Allmänt erkännes och aktas han såsom Sveriges nuvarande störste Mæcenas, hvilken egenskap redan vore mer än tillräcklig att försäkra honom om en oförvansklig lager; men när i denna krans är infästad en nog så ärofull eklöfskrona, måste det för Red. af Sv. Biogr. Lexicon vara en betydlig vinet att åt detta arbete eröfra ett namn sådant som H. Exc. Gr. Gustaf Trolle-Bondes. Denna eröfring har emellertid kostat Red. icke så litet strid med den adle Grefvens nära nog öfvervinnerliga vägran att lemna nödiga materialier till den lefnadsteckning här nu kommer att framställas och hvilken ty värr både i quantitativt och qualitativt hänseende alltför litet skall motsvara hvad en läsande allmänhet har rätt att vänta af Red. De uppgifter Red. omsider lyckats afvinna Hr Grefvens sällsporda anspråkslöshet, inakranker sig till endast få yttre lefnadsdata, hvilkas torftighet en gång torde afhjelpas genom offentliggörandet af memoirer, som under utvecklingen och fortgången af ett så mångårigt lif säkert ej kunnat underlåtas. Biographens enskilda och personliga bekantkap med H. Exc. må emellertid, så godt den kan, här söka fylla hvad som brister i de benäget lemnade uppgifterna.

Gr. Gustaf Trolle-Bonde uppfostrades till en början, jemte sin yngre broder, Fredr. Ulf Bonde, hos sina föräldrar; men öfverlemnades vid 7 års ålder eller år 1780 åt sin farmors vård, som på Trolleholms sätesgård i Skåne, der hon i många år lefde, såsom enka efter Riksrådet Gr. Gustaf Bonde, och skötte en stor landthushållning på detta sitt fädernegods, höll privatlärare åt sina sonsöner och för egen del föregick dem med exemplet af den största tarflighet i lefnadssätt, men derjemte af lika mycken folkvänlighet som regeringskonst bland sina underhafvande, hvilkas välstånd låg henne synnerligen om hjertat. Dotter af den bekante ekonomen, Öfverste-Lieut. Fredr. Trolle till Näs m. m., som från ett ytterst förfallett skick och nära nog fullkomligt ödesmål förstått att upphjelpa sina ärfda egendomar, med hvilka han införlifvade många förvärfvade, hade enkefru Vivica Bonde af sin fader ärft ett ovanligt hushållsvett i förening med dessa aristokratiskt-patriarchaliska tänkesätt,

som gjorde den gamla svenska adeln så älskvärd och som, ehuru i en finare kulturform, lyckligtvis ännu hos en och annan af dess ättlingar äro i behåll. På unga Gr. Gustaf Trolle-Bonde öfverflyttades de, för lifstiden, under den tid af 8 år han tillbragte i landlig enfald under sin aktningvärda farmors ögon. Ännu lefver i folkminnet på Trolleholms gods den ädla Riksråddinnan såsom en kär bild af framtida trefligt umgänge mellan "herrskapet" och "god-sarne", som ofta hade vänliga påhelsningar af grefvinnan och hennes barnbarn, hvilka sednare ofta vandrade till fots bredvid det lilla ensitsiga och simpla åkdon hon begagnade vid alla tillfällen utom de mera högtidliga, då stora familjvagnen sattes i rörelse efter fyrspann, med hvilket equipage hon jemte de sina, merendels vid jultiden, besökte icke blott de resp. prest- och klockarehusen utan ock en och annan bondgård inom sitt vidsträckt område.

År 1788 flyttades de begge bröderne tillbaka till föräldrahuset, Säfstaholm, ett ställe redan i den tiden ganska behagligt, fastän icke att jämföra med hvad det nu är genom de betydliga kostnader Gr. G. Trolle-Bonde der nedlaggt. Följande året begåfvo de sig till Upsala Akademi den de frequenterade till och med 1792. Under tiden afled fadren, och år 1794 anträdde den 21-åriga Grefven, i sällskap med sin broder en utrikes resa, genom Tyskland och Holland till England, der han uppehöll sig till hösten följande året, och sedan till Paris, hvärifrån han återvände på sommaren 1796, tagande vägen genom Schweitz och Tyskland. Mot slutet af sistnämnde år lände han lyckligen tillbaka till Sverige, samt fortsatte träget sina studier så af sköna konster som af vetenskaper, för hvilka beggadera han under denna resa gjort värderika samlingar. Redan tidigt en stor vän af målarekonst, sculptur, arkitektur, poesi och musik, utöfvade han sjelf med förkärlek sistnämnda konst, i hvilken han under denna afdelning af sitt lif lærer hafva framskridit ganska långt, ehuru han på en sednare tid laggt ned det blåsinstrument, hvarpå han så ofta, äfven som äldre man, utfört sina nummer tillhoppa med den namokunnige Crusell och andra tonkonstens idkare af första ordningen i Sverige. Med Crusell umgicks han på den aldraförtroligaste fot i många år och sörjde denne vid dess död såsom en broder.

År 1799 antog Gr. Trolle-Bonde anställning vid svenska hofvet såsom tjänstgörande Kammarherre hos däv. Dr. Fredrika Dorothea Wilhelmina, hvilken tjänst han lemnade

1805. Gifte sig följande året med fröken *Charlotte Bonde*, yngsta dottern af sedermera En af Rikets Herrar, Frih. Carl Bonde, hvilket äktenskap genom skilsmessa upplöstes 1809. Från denna tid har Gr. Trolle-Bonde uteslutande egnat sig åt privatlivets sysselsättningar och merendels vistats på sina landtegendomar, dem han icke blott genom rationella åkerbrukets införande och en ändamålsenlig ladugårdsskötsel samt skogs- och trädgårds-cultur, förbättrat, utan ock, genom nya väganläggningar, praktfulla byggnader och andra de sköna konsternas mästerstycken, förskönat. Varm patriot och vän af folket, har han gjort stora uppoffringar för att bereda sina underhafvande en bättre existens. I detta sitt ädla hemödande har han ock förträffligen lyckats, så att en välmående allmoge upphlomstrat öfverallt på hans område. Biographen, som i flera år varit Kyrkoherde inom en del af detta, kan af egen erfarenhet intyga ett sådant förhållande. På Trolleholms vidsträckta gods har Gr. Trolle-Bonde ådagslaggt för hvar man, hvad en egendomsherre genom systematiskt och ihållande arbete kan uträtta. Ända från år 1809, då reformen egenligen börjades der, har den fortgått i samma förträffliga riktning, hvarföre omskapningen af denna egendom också är i ögonfallande. Ty i ställe för att den, under fordnas tiders hofveribruk och feodala förvaltningsätt, lemnade jordegaren en ganska ringa årlig behållning och den slafsinnade jordbrukaren en ännu knappare bergning, afkastar Trolleholms gård och gods numera omkring 30,000 Rdr Bco åt den förre och bereder den sednare, emanciperad som han är och oberoende disponent af sin tid och sin arbetsstyrka, tillfälle till årlig förkofran. Sedan Trolleholms hela egorymd (omkring 15,000 tunnland, ni fallor) blifvit till sin areala vidd uppmätt och efter sin bättre eller sämre beskaffenhet taxerad, indelades den i större och mindre farmar, hvilka nu äro helt och hållet befriade från all dagverkskyldighet och erlägga endast hestämnda arrendeafgifter i säd eller lösen därför enligt årets gällande markegångstaxa. Arrendatorerne må nu i allmänhet väl, bo rymligt och bekvämt uti af egaren och på hans bekostnad uppförda vackra åbyggnader, nyttja jorden, hvar och en, efter föreskrifvet circulationsbruk och äro sitt herrskap för ingenting annat än för iakttagandet af detta bruk och för leveransen af sitt resp. landtgille ansvarige. Vid sätesgården har Gr. Trolle-Bonde nedlaggt betydliga kostnader på hvarjehanda stora och prydliga byggnader, som tid efter annan der uppuxit och alla bevitna egarens utbildade konstsinne och

furstliga smak. Ännu mera skola dock dessa egenskaper hafva uppenbarat sig genom Gr. Trolle-Bondes praktfulla byggnadsföretag och öfrige anläggningar på Säfstaholm, der icke blott gamla borgen genom total ny inredning fått en annan och förädlad gestalt, utan äfven tvenne utmärkt vackra flygelbyggnader blifvit uppförda i stället för de gamla, som år 1815 nedrefvos. I sammanhang med dessa förändringar undergick hela gårdens local en smakfull ombildning i fri och ledig stil, så att det hela nu erbjuder den skönaste anblick och ärligen lockar en mängd åskådare till det herrliga slottet, hvars inre konstvärde dock vida öfverväger all den yttre rikedomen af den mängd arkitektoniska prydnader, såsom orangeri- och drifhus, voliéer, springvatten, karyatider, chinesiska bryggor m. m., som i förenig med en stor ladugård af stenhus, omsorgsfullt och symmetriskt uppförda, nogsamt bebåda, att en ännu högre ästhetisk njutning väntar åskådaren vid inträdet inom sjelfva palatsets portar. Der anträffar han ock de dyrbaraste konstalter af olika slag som något svenskt herresäte har att uppvisa. Säfstaholm erbjuder t. ex. ett stenmuseum af stort värde, der bland andra mästerstycken finnes en grupp i marmor af Byström, föreställande Venus och Cupido, en Mercurius-stod af Fogelberg, likaledes buggen i marmor o. s. v. Likaledes ett målningssalleri med de mest utsökta oljefärgstafior af så väl Italienska som Nederländska skolan, hvilken samling kostat sin egare oerhördt, dels i inköpspris, dels i renovationsarbete. Vidare en mängd gravyrer och planchverk, af hvilka enskilda band betaltes med flera hundra riksdaler, och slutligen ett bibliothek af förträffligaste beskaffenhet inom åtskilliga vetenskapsgrepar. På Säfstaholm är således det rikaste tillfälle att göra studier både i de sköna konsterna — der finnes äfven goda musikaliska instrumenter jemte ett väl sorteradt repertorium af tonsättningens yppersta frambringelser — och i naturkunnighet, ethnographi, historia, statistik och vitterhet. Detta tillfälle har ock blifvit af många konst- och vetenskapsvänner flitigt begagnadt, helst den adle Grefvens gränslösa frikostighet länge varit allmänt känd och i anspråk tagen af både främlingar och landsmän, som icke blott dagar och veckor utan stundom hela månader gästade hans på samma gång furstligt lysande och medborgerligt treffliga hus. Hvilken som helst till honom kommer, lifvad af något bättre interesse, har alltid att påräkna det mest humana bemötande. Ålskare af all slags duglighet och förtjenst, uppmuntrare af hvarje talent, beskyddare

af begåfvad och främststräfvande ungdom så väl som af be-tryckt och nödställd, men hederlig ålderdom, har Grefve Trolle-Bonde redan i ett halft århundrade, utan att förtröt-tas, blifvit anlitad af alla som behöft honom och hans un-derstöd. Mer än en svensk konstnär har att i främsta rum-met tacka honom för sin utbildning, enär det varit han som både föranlett och bekostat den genom undervisning hemma och genom uppehälle i främmande land. Sjelf vidt berest och hemmastadd i åtakilliga af Europas länder, har han äf-ven kunnat lemna goda anvisningar på utrikes atelierer, muséer och andra bildningsmedel.

På detta sätt har H. Exc. Gr. Trolle-Bonde med rätta förvärfvat sig namnet af Sveriges störste mæcenat. Att han äfven blifvit kallad den ende, torde vara mindre rätt-vist och är en benämning, som han åtminstone sjelf vill undanbedja sig. Han vill icke ens anses för konstens be-skyddare; dertill har han verkligen för högt begrepp om skön konst och dess tillräckliga inneboende kraft att be-skydda sig sjelf. Konsten anser han för ett mäktigt bild-ningsmedel, hvarsföretan all civilisation måste blifva ensidig och inhuman. Så betraktades emellertid ej konsten i vårt kära fädernesland för 40 å 50 år tillbaka. En taffla, ett sculpturarbete, en quartett voro då temligen sällsynta ting annorstädes än i ett eller annat palats, der de räknades till luxartiklarne och blott någongång, vid högtidligare tillfällen, framkallades såsom till parade. Gr. Trolle-Bonde har den förtjensten att icke hafva väntat, tills den sköna konstens producter blefvo på modet, innan han använde en stor del af sin förmögenhet, dels till inköp af konstverk, dels till understöd åt svenska konstnärer. Det är således i sjelfva verket han, som gifvit ton åt konstens värdiga uppskattning i svenska umgängeslivet, han som lemnat första impulsen åt den s. k. bildade verlden att inrymma den vilse gästen medborgarerrätt i fäderneslandet, han som infört ett förtro-ligt umgänge mellan det högre societetslivet och konstnär-lig verksamhet, han som först förklarar svenskt krig mot vandalismen inom de förnämas kretsar. Sjelf så betydligt upphöjd öfver all förnämhet, visste han tidigt att bemäktiga sig det rätta öfvertaget bland sina likar, dem han föröd-mjukade icke blott genom sin egen mångsidiga bildning, utan äfven derigenom att han enkelt och flärdlöst, med glad gästfrihet tillägnade sig både konstnären och hans arbete.

H. Exc. Gr. Trolle-Bonde är äfven i politiskt hänseende en alltför upphöjd personlighet för att tillhöra något parti

Liberal och frisianad genom cultur och humanitet, behöfver hans karakter ingen förläggning från annat håll. En sådan aristokrat som Gr. Bonde måste försona den mest avancerade demokrat. Igenom hela sitt väsende bjuder han vördnad, och kärleken utehlifver ej heller, der man sätter honom i tillfälle att utöfva välgörenhet, en egenskap som är honom alldeles naturlig och således alltjemt i rastlös verksamhet. Hans yttre hållning är kunglig, hans gång elastisk ännu invid 80:de året, och fastän "mörkret på hans ögon laggt sin hand", är hans hufvud ännu ej utan sitt Jofursmajestät.

Af Regeringen har H. Exc. Gr. Bonde tid efter annan mottagit följande utmärkelser: Hofmarskalk 1816, Riddare af N. O. s. å., Commendeur af denna orden 1823, Öfverste-Rammarjunkare s. å. och En af Rikets Herrar 1826. P. G. A.

TROZELIUS, CLAES BLIECHERT.

Lunds universitet, som aldrig lidit brist på s. k. professors-originaler, var särdeles under sednare hälften af 18:de århundradet försedd med ett stort förråd af sådana. Bland dem intager Trozelius ett utmärkt rum. Han var icke blott, såsom han allmänligen är erkänd, en af våra naivaste pectoralister, utan derjemte, särdeles i yngre åren, fin hofman, icke olycklig talare, mångkunnig humanist, på en gång särdeles uppmärksam mot höga öfverheten och ytterst retlig för allt slags underkännande af egna förtjenster, flitig arbetare och mycket mån om universitetets uppkomst och anseende. Från största fattigdom hade han upparbetat sig till den förmögenhet, att han omsider kunde blifva en af detta läroverks störste välgörare, hvarföre hans namn icke skall förgätas så länge den vetenskap, han egentligen tillhörde, här kommer att ega representanter. Det vore därför en verklig orättvisa att gå honom förbi i ett verk, som har för ändamål att ej blott skildra redan namakunnige svenske mäns bedrifter utan ock tillvinna en skälig uppmärksamhet åt sådana som hittills, mer eller mindre oförtjent, kommit att stå i skuggan.

Vår Trozelius var född i Aug. 1719 uti Lofta af Calmare län och Linköpings stift, der hans fader var Kyrkoherde; modren hette *Maria Edling*. Den förre dog året efter sonens födelse, den sednare innan denne fyllt åtta år. Kort efter det hon bortgått blef han inskrifven uti Linköpings lärdomsskola, der han således kom att kämpa med

armod och allehanda "travailer och vedermödor." Sjelf beskriver han dessa, uti det afskedstal han höll såsom Pastora-adjunct 13:de dag jul 1752 inför St. Nicolai församling i Stockholm, då han stod färdig att begifva sig till Lund för att tillträda Ekonom. professionen derstädes, på följande sätt: "Min mun tystnar af en belig. bestörtning och mitt hjerta röres, när jag uppelår min lefnadshok, läser och tänker derpå, huru jag fader- och moderlös gick från min fädernesbygd tomhändt, och det på en tid då jag icke visate att skilja den venstra handen från den högra; fast mindre lärt att förvärfva mig mitt bröd. Jag begynte icke förr att tänka, än den föreställningen sig infann: du fattiga barn, du medellöse yngling, du värlöse vandringsman som flyter som vatten ikring stenen, som ingen varaktig stad hafver, utan måste uppelå ditt tjäll nu här och nu der, hvars vandringsstaf bär dig mera törne än mandlar, mera tistlar än drufvor, och hvars lefnad är såsom ett haf på hvilket flera stormar rasa: Ho hafver då klädt och födt dig?" m. m. Sedan Tr. genomgått skola och gymnasium i Linköping, dimitterades han 1737 "med hedrande bevis om grundelige kunskaper" till Akademien i Upsala, der han uppehöll sig till 1744, då han bröt upp till Lund, tog der Philos. Magistergraden och promoverades 1745, samt anställdes kort derefter som Docens i praktiska philosophien vid K. Carol. Akademien. Emellertid hade han alltsedan 1738 conditionerat som informator först för Krigsrådet Manderströms, sedan för Assessor Adelheims söner, hvilken sednare icke blott efter två års förlopp fördubblade lönen åt honom och gjorde hans condition akademisk, utan ock "bestod honom en ekonomisk resa genom flere af rikets provincier" år 1748, hvarefter han med sina elever for till Upsala, dimitterade dessa till Akademien, men åtog sig i stället handledningen af Landshöfdingens i Dalarne v. Hauswolffs tvenne söner. År 1750 förordnades han till Oecon. et Commercior. Docens i Upsala, höll i denna egenskap dagliga föreläsningar för ett talrikt auditorium och utgaf tre disputationer i sistnämnda vetenskap. Undertiden var han en flitig åhörare af Linnés både offentliga och enskilda lectioner. Prestvigd 1754, på kallelse af däv. Öfverhofpred. och Pastor Prim. i Stockholm, sedermera Biskopen i Carlstad, Dr. J. Schröder, tog han missiv såsom adjunct vid St. Nicolai församling der han tjänatgjorde "med flit och ömhet" i fem år. År 1756 hade han blifvit utnämnd till K. Hofpredikant med tour och befordringsrätt och 1758 erhöll han nådig fullmakt att i

denna egenskap verkligen "uppvakta vid R. Hofvet." Samma år "blef denna uppvaktning genom en ny Kongl. nåd inställd, och denna var att han förordnades till Oecon. Professor vid R. Akademien i Lund", dit han flyttade i början af 1759 och tillträdde sitt nya embete d. 21 Mars s. å. Tjenstgjorde här länge utan lön, men hugnades med Theol. Doctorsshatten vid Akademiens secularfest 1768 och erhöll följande året fullmakt på Hardeberga och Sandby präbendepastorat, hvaröfver han snart utnämndes till hedersprost. "och der han ganska ofta lärar hafva predikat, ja ett år sjelf undervisat Catechumenerne."

Dr. Trozelius erhöll ej professorslön förrän 1774 eller sedan han tjenstgjort såsom ord. Professor i 13 runda år. De 10 första åren, d. v. s. ända tills han fick nyssnämnde pastorat "såsom förbättring på dess svaga lön", hade han dels, till en början, inga emolument, dels omsider half adjunctslön, hvilken lærer utgjort enligt den tidens räknesätt 50 plåtar. I de dagarne fanns nemligen ingen adjunctur i ekonomen, således ej heller någon interimslön att från sådant håll anslå åt Ekon. Professorn. T. hade dock ej blott sin egen person utan äfven familj att underhålla alltifrån 1760 då han gifte sig med en "ringa bemedlad flicka från Vermland", *Eva Hjertzell*, som skänkte honom 2:ne döttrar. Han lefde således på collegii- och disputationsspenningar och behöfde säkert rätt väl den utomordentliga arbetsförmåga han egde för att ej råka i nöd och elände. Genom sparsamhet i förening med denna förmåga var han dock i stånd att ej blott hålla sig uppe utan ock samla pengar. Westén skrifver derföre med rätta om honom i Sv. Hofclereciets historia: "Att han både i kunskaper och utöfning varit en stor och sällsynt ekonom samt nitisk och öm om en vetenskaps vidmakthållande, i hvilken han sjelf så troligen arbetat och den han så högligen älskat, kan slutas deraf att han, ehuru icke rik, tid efter annan gaf ansefliga capitaler såsom en stående fond till ett stipendium för en oecon. studerande och lön till en oecon. adjuncturs bestridande vid Akademien i Lund." År 1780 anslag han nemligen 50 Rdr specie till årlig lön åt en oecon. adjunct, den han genom R. resolution af d. 19 Mars 1781 erhöill tillåtelse att sjelf utnämna. År 1782 ökade han denna fond med en summa af 666 Rdr 32 sk. specie, hvaraf äfven skulle utgå ett stipendium till någon oecon. studiosus "af utmärkt flit, qvickt snille och berömlige seder." Ytterligare ökade han 1786 sin donation med 833: 16 s. m. För denna välgörenhet erhöill han of-

festliga tacksågelsebref ej mindre af Konungen än af Akad.-Cancelleren, hvilken i dessa skrifvelser ej sparat på allehanda smickrande ordalag.

Samma år Tr. gjort detta vackra tillägg till sin stiftelse, begärde och fick han nådigt afsked från den ekon. professorssysslan, hvilken sedan ej blifvit särskilt beklädd vid Carolinska Akademien, utan alltid varit förenad med andra vetenskapsämnen, nemligen först med naturalhistorien och, sedan denna 1812 fördelades på trenne Professorer, med botaniken. Kort förrän Tr. tog afsked, hade han gift sig, för andra gången, med *Helena Thim*, hvilket äktenskap var ofruktbart både på barn och glädje. De båda makarne missförstodo hvarandra illa, och det berättas att missförståndet ökats, sedan den nära 70-årige gubben börjat söka sin tröst i tumlaren eller, som det hette på makarnes förtroligare umgängesspråk, i koppen. Det lärar nemligen varit i ett sådant mått gumman, åt sin kära hälft utmätt den sorgliga tröstedryck, hvori han skulle dränka sina bekymmer. Deri drunknade dock fastmer den arme mannens medvetande af det personliga värde han ofelbart egt i yngre dagar. Så öfverlefde han sig sjelf flera år bortåt eller till d. 1 Nov. 1794, då han äntligen "borttrycktes genom en stilla och salig död", såsom den gode Westén uttrycker sig. Hans "dygdiga maka" öfverlefde honom endast 6 år, men en efterlevande är ännu kvar, enär han — för att ännu en gång återropa Westéns ord — "efterlemnat sig det värdigaste och beständigaste Äreminne i sina gagnande och berömvärda både skrifter och författningar." De sednare äro redan beskrifna, men vid de förra måste vi nu något uppehålla oss.

Trozelijs skrifter utgöras af 114 disputationer, af hvilka 109 blifvit i Lund utgifna och ventilerade; tvänne Orationes panegyricæ, nemligen en som hölls i Upsala 1780 till firande af Hertig Carls af Södermanland höga födelsedag, "de Auspiciis Familæ Gustavianæ in Oeconomiam patriæ", den andra "in tumultum Regis Regnique Senatoris, Lib. Baronis N. Palmstjerna", hållen i Lund 1760; tvänne Äreminnen, på svenska, ett af 1759, uppläst inför K. Vet. Akad. i Stockholm, öfver Philos. Adjuncten vid K. Akad. i Åbo, Mag. Sam. Chydenius, och ett "Åminnelsetal öfver Biskopen i Linköping, Dr. A. O. Rhyzelius", hållet i Lund 1761; ett Tacksägelsestal hållet vid Akademiens secularfest d. 25 Juni 1768 i Lund, "peracta festiva in Fac. Theol. promotione doctorali"; vidare Beskrifning på "en Tröskmachin, som i några år, med god nytta och fördel varit

brukad, men nu efter fleras åstundan i koppar utsnicken, till allmänt ompröfvande, på egen bekostnad är framgifven af C. B. Trozelius", Stockh. 1754; "A. Rosenstens Tankar om Skogars skötsel, tillökke och förbättrade, 2:a uppl. 1752, och 3:e 1771"; en Högmessopredikan hålles i St. Nicolai kyrka i Stockholm öfver Ev. på Nionde Sönd. efter Trin. med detta thema: "Samvetsboken, såsom tillsluten och öppnad, förestäld och beskådad af Cl. Bl. Trozelius", samt öfvan återopade Afskedstal. Dessutom har Tr. lemnat en svensk öfversättning af ett litet arbete, som utkom i London 1745 under titel af "Observations on the Swedish History, very proper to be read by the Subjects of a Free Government", hvilket öfversättningsförsök lär varit hufvudsakliga, fastän hemliga orsaken till K. Hofpredikantens nog egna lycka att blifva befordrad till Ekon. Professor vid Lunds universitet. Den mäktige Akad.-Cancelleren, Frih. N. Palmstjerna lät sig nemligen detta försök särdeles väl behaga "i anseende till den heder som här lemnas vår nation, och de fria tänkesätt som öfverallt häruti förekomma." Den lilla tractaten, som i öfversättarens förord säges vara "utur en engelsk penna fluten", förräder dock på mer än ett ställe sitt svenska ursprung och är sannolikt på Hr Riksrådets och Akad.-Cancellerens eget höga föranstaltande både författad och öfversatt. Den svenska titeln lyder så: "Anmärkningar öfver svenska historien, som förtjena att läsas af hvar och en fri Regerings Undersåte." Den fria och friherrliga regeringen rosas här ogement såsom "innehållande förträffeliga lärdomar för Regenter, som deraf kunna lära, huru förhålligt det är för ett Folk, då en Regent bryter sina löften; huru beklageligt det tillstånd är, hvaruti de folkslag sväfva, som för ett obundet välde bocka sina ryggar; huru deras lif, egendom, kyskhet och allt hvad dem kärt och närrörande är, utsättes för en sjelffrådig medhandling af menniskor som ofta ega hvarken förnuft eller mensklighet; huru fast obegripligt det är att folk, som Gud skapat till frihet, kunna förmås att bära enväldets ok, ett regeringsätt, hvarunder alla dygder måste aftyna" o. s. v. Huru grundlig och oväldig denna tractat är, torde deraf kunna inhemtas, att då Unionstidens styrelsesätt blifvit bevärdigadt med icke särdeles förklenande betraktelser på flera blad och Carl XI:s minderårighetsregering äfven framsteld i någorlunda fördelaktigt ljus, den myndigvordne Konungens souveräna maktutöfning beskrifves såsom egentligen blott anledning till ett stort och allmänt missnöje samt att Carl XII:s bedrifter

expedieras med följande tvenne rader: "Carl förnötte sin tid uti ett så stadigt varande krig och blef 1718 för Fredrikshall skjuten." Deremöt heter det om den lyckliga frihetstiden: "Honom (Carl XII) efterträdde systern Ulrika Eleonora, och friheten med Henne. Denna frimodiga Prinsessa förbant sig att afskaffa enväldet och hade mera lust att regera öfver ett fritt folk än trälrar; och sedan hon med Ständerna satt regeringen på riktig fot, uppdrog Hon densamma, med Ständernas samtycke, till sin gemål, Arsprinsen af Hessen-Cassel, Fredrik som ock, sedan han den af Rikens Ständer fastställde regeringsform underskrifvit, till Konung blef utvald och krönt." Tractaten är försedd med noter af öfversättaren, djupsinlige och lärde som t. ex. den på sid. 4, så lydande: "Konungarne i de sednare tider hafva varit ju så inskränkte som i de äldre, och när de öfverskridit de dem föreskrifna gränser, hafva de rätt så väl som tillförene blifvit afsatte, hvarom i medeltiden vittnar en Carl Knutsson och i det nyare tidevarvet en Erik XIV och Sigismundus. Att undersåtarne i de äldsta tider afhände sina Konungar lifvet, skedde af en religionsprincip och för det allmänheten trodde, att gudarne, för att blifva blidkade, älskade ett så förnämt blod."

Den lärda afhandlingen skulle emellertid, som sagdt är, göra sin öfversättares lycka. Ty då Ekon. Prof. J. H. Burmeister i Lund fått transport till Eloqu. professionen sammastädes mot slutet af 1756, och specimina för den ledigvordne beställningen skulle, enligt Cancellersbrevet af d. 15 Apr. 1757, afläggas före Nov. månads slut s. å., fick Akad.-Cancellerens client, Hofpred. Trozelius tillfälle icke blott att utarbeta en proffdisputation utan ock att förstärka sina meriter genom att på svenska öfversätta oftanämnde tractat. Att Hofpredikanten en tid heppats att denna öfversättning måhända skulle gjort tillfyllest, i förening nemligen med de ekonomiska lärdomsprof han förut ådagalagt, synes af hans till Cancelleren under loppet af våren 1757 ingifne ansökningskrift, att han antingen måtte alldeles befrias från något nytt specimen cathedræ eller ock få aflägga det vid Upsala Akademi.

Onekligen var det lika mycket vågadt och ovanligt som i sjelfva verket tillståndigt och med Akad. constitutt. fullt öfverensstämmande, att Tr. påstod det afseende borde vid förelagets upprättande fastas icke mindre vid de sökandes förut ådagalagde skicklighet till ifrågavarande aysla, än vid det specimen, som särskilt med hänsigt dertill kunde ut-

gifvas; men Frih. Palmstjerna, som måhända besvarade det en dispence från specimen skulle synas vederbörande såsom en alltför stor grace mot hans protégé, fann för godt att afslå det förra alternativet af T:ii begäran, men beviljade deremot det sednare, hvaraf följde att Tr. utgaf såsom specimen för Ekon. professionen i Lund och ventilerade i Upsala, d. 22 Oct. 1757, en afhandling kallad "Animadversiones circa oeconomiam patriæ", utgörande trenne ark och affattad i form af theser, 20 till antalet. Disputationen ned-sänd till det lärda collegiet i Lund med Philos. Facultetens i Upsala bästa vitsord åt det sätt, hvarpå den blifvit för-svarad, vann ej särdeles bifall på förstnämnde rum. När förslaget skulle upprättas, gick man Tr. nästan enhälligt för-hi och uppförde — i stället för honom, Jur. Adj. Cronander och en viss Bibl. Aman. Mag. Forelius, som under ledigheten förestått professionen och på grund deraf haft icke så oskä-liga anspråk på förslagsrum — en Prost vid namn Sommar och den bekante Observatorn, sedermera Math. Prof. Schen-mark samt i tredje rummet Philos. Adj. Gripenschiöld. De uteslutne sökanderne, vår Trozelius, Forelius och Cronan-der, sedermera Domprost i Vexjö, öfverklagade förslaget. Consistorialernas förklaringar öfver dessa besvär, intagne i protokollet för d. 17 Mars 1758, äro förträffliga, men inga-lunda makalösa, när man jemför dem med så väl äldre som sednare tiders förklaringshandlingar vid liknande tillfällen inom samma värda collegium. Af män sådane som Lars Laurell, den originelle författaren till Nordens Hufvuddocu-ment eller Runa-Alphabetets Hemlighet, Förslag till Sven-ska Skriv-Lagen m. fl. djupsinniga arbeten; Lars Colling, den oförtrutne registratorn och disputationssleverantören; Gust. Harmens, lika förslagen som lärd och vältalig; Carl J. Benzelius, mindre känd som disputationsförfattare än som en vidt berest man och äfven i öfrigt ej vanslägtad från sin fader och farbror, dessa Svea Rikes Erkebiskopar, knipaluga och hyperorthodoxa i åminnelse — af sådana Professorer kan man ej vänta annat än tankvärda försvarsskrifter mot en "utom värdet" anställd pretendent på plats inom sjelfva consistoriiväggarne. Här var det blott litet brydsamt att de ej måtte stöta den myndige Akad.-Cancelleren för hufvudet genom att värja sig mot "uthölingen" som han beskyddade. Procancelleren, Biskop Engeström och Juris Prof. L. Col-ling voro de ende som pligtskyldigast följt en högre anvis-ning och uppfört Hofpred. Tr. på förslaget, och kunde der-före Engeström vid förklaringsfallet "hafva den tillfreds-

ställelsen" att till protokollet anföra, det han "icke ville taga del uti förklaringen, efter ingen besvrat sig öfver dem som han till förslaget kallat." Prof. Laurell "inlemnade skriftligt yttrande så lydande: Under det förordnande som här är om att Magistri docentes ingen four tillkommer (Cancellersbrevet af d. 20 Dec. 1732) och hvilket mig bordt åtlyda, har jag icke kunnat komma åt (sic) Hr Magister och E. O. Kongl. Hofpredikanten Trozelius, ehuru att jag hade mig bekant både hans håg och visade flera arbeten i Oeconomien, som ock visserligen gjort, att jag honom ihogkommit, om professionen af de för honom i tour berättigade ej kunnat behörigen bestridas, hvarom jag hade så mycket mindre tvifvelsmål, som Hr Prosten och Adjuncten Sommar af alla aflagde profver dertill utmärkt både behörig lärdom och måste geniet. Hr Observator Schenmark är underskolad (sic) med mathematiska och physiska kunskaper, oeconomiens goda hjelpredor, och Hr Adjuncten Crönander begåfvad med ett snält fattande genie och godt ställningshufvud, så att embetet genom honom icke heller skulle komma till korta; lärandes vid så fatta omständigheter all billighet vara, att de, som äro vid ett värk, framför dem som utom äro, blifva ihågkomne vid förefallande öppningar, så framt man icke vill discouragera folk i deras valde flit och arbete, hvarvid publicum alltid måste lida, medelst afmattande hopp och ostadige tankar om en skialig befordran. Hr Magister Forelius har jag icke emot Cancellersförordnandet af d. 22 Dec. 1732 kunnat göra prioriterad i tour för Adjuncterna som sig med honom lika habiliterat med disputationssprof till den oeconom. professionen; men som han vid dess förestående under vacancen uthärdat både lång och mycken möda samt dertill framför andra vist sin billighet, så skulfe jag, som gerna ser andras välgång, äfven tillstyrka att han derföre blefve hugnad med någon belöning som han begär, om det kunde ske utan att löpa in i contradiction med sjelfva professionens beskaffenhet, vid hvilken ingen lön vankar, så att fördenskuuld vicariatets frivilliga åtagande med sig förer en ren afsägelse af all annan belöning, än hvad merite han sig så förvärfva kunde genom en flitig och mera bekant docentur."

Sven Munthe, LL. OO. Professor, förklarade sig på följande sätt: "Hudvudskälen, hvarpå Hr Hofpred. Trozelius grundar sin förmenta rättighet till berörde förslag framför dess uppförde competitores äro dessa: 1:o att han uti husällskonsten afgifvit flere prof på sin capacité än någon af

de andra; 2:o att han upptedt åtskilliga vittre lärares vittnesbörder från Uppsala Akademi till bevisande af sin insickt uti de vetenskaper som i hushållskonsten sammanlöpa; 3:o att han är dels lika gammal, dels äldre än de föreslagne. Af dessa anförda skäl hafva redan de tvenne förre långt för detta och vid förslagets upprättande kommit uti behörigt öfvervägande, kunnandes jag icke neka, att de ju tyckts vara nog betydande, isynnerhet om Hr Magistern till detta förslag varit ensam sökande. Men så vidt som det är att de af Hr Magistern återopade vittnesbörder samt utgifna oeconomiska arbeten tala för dess heder, så ostridigt lærer tillika vara, att de ingalunda kunna betaga dess competitoribus den värdighet som de förvärfvat och hvarom jag för min del haft ymnogt tillfälle att göra mig underrättad, såsom närvarande vid ett verk, der de tid efter annan af lagt berömlige vedermälen af sin insickt och vitterhet. Att desse Akademiens lärare ej förvärfvat sig namnkunnighet medelst många oeconomiska skrifter eller främmande lärares vittnesbörder, är en omständighet som mera af brist uppå tillfälle än uppå kunskap dependemat, hvilken fördenskuld ej bordt hindra mig att för min lilla del bana dem väg till Öfverhetens nåd, enär jag af munteliga samtal och annan erfarenhet kunnat deras värdighet utforska. Hr Prosten och Adjuneten Sommar, hvilken jag i första rummet föreslagit, hade redan år 1730 af stora männer här vid Akademien det goda vitsord att med mycken flit och framgång hafva vinnlaggt sig om de physiska och mathematiska vetenskaperna, isynnerhet mechaniquen, i hvilken tanka jag sedermera under dess lärda och snillrika samtal allt mer och mer styrkt blifvit, tvislandes jag ingalunda att ju han, som med dessa vetenskaper så grundeligen underbygd är samt hos Hr Prof. och Directuren Liedbeck egt det förtroende att bestrida dess föreläsningar, är ett fullkomligt värdigt ämne att till Akademiens heder och ungdomens nytta en oecon. prof. bekläda. Hr Observator Schenmarks mogna lärdom och insickt uti sådane vetenskaper som med oeconomien nära förknippade äro, kan ej heller vara mig obekant, som i många år haft tillfälle att uti dessa stycken dess förträfflige snille, oförtrutna möda och arbete utröna; som jag honom fördenskuld för ett värdigt professorsämne ansedt, hvilket vår Academi både gagna och hedra mände, har jag mig icke tilltrott med något skäl vid detta förslag honom att förbigå kunna. Hr Adjunet Gripenschiöld, hvilken i tredje rummet nämnd blifvit, har jag förnummit använda mycken flit och

och åhåga på de oecon. vetenskaper. Dess lyckeliga snille och trägna arbete lofva Akademien mycken bättnad, så att jag, som honom nära känner och finner honom vara på Akademiens stat såsom Adjunctus uppförd, afvenväl af de öfrige facultetens ledamöter erkänd, jemte de andra föreslagne, värdig till en oeconomisk profession, ej tilltrodt mig att för honom föredraga någon annan utom värdet den mig mindre bekant vore. Förmodar emellertid att den af mig vid omröstningen tagne grund ej kan anses för ett godtycke, med hvilket ordasätt såsom exponeradt emot lag Hr Mag. Trozelius tyckes vilja consistorii författade förslag karakterisera. Jag har mig ingen lag bekant som pålägger de voterande professorerne att grunda sin votering på två, fem (sic) eller flera tryckta arbetens utgifvande, mycket mindre på främmande lärares vittnesbörder. Regeringsformens 40:e §. samt Kongl. Förordningar stadga att vid förslagens upprättande hafva afseende på förtjenst, skicklighet, naturlig höjelse och embetsgåfvor, af hvilka delar jag ingendera hos de föreslagne saknar och tror mig fördenskuld efter lag berättigad att utan beskyllning för olagligt godtycke få till grund för min votering utstaka min egen morale persuasion framför främmande vittnesbörder. Hvad tredje puncten beträffar, rörande åldern, så ehuru jag vetat att Hr Probstern Sommar varit både till år och tjenstetid äldre än Hr Magistern, nemligen 80 års man och 15 års docens, har jag likväl derpå icke haft mitt hufvudsakliga afseende."

I samma anda äro nästan alla de öfrige professorernas förklaringar affattade. Med. Prof. Rosén, sedermera adlad Rosenblad, yttrade uttryckligen, att han "förbigått Hofpredikanten och Pastoris Primarii Adjuncten Tr. därför emedan han så länge varit utom det akademiska värdet och ej dervid egde någon tour." Skickligheten, förtjenst, utgifne skrifter och föreläsningar i vetenskapen quæstionis betydde i fädernas mening ingenting mot "tour och anciennitet." Att en "utom värdet" anställd tjänsteman sökte sig dit, ansågs mot all god (akrå) ordning stridande, och alldeles orimligt förekom det att Tr. ville åberopa "främmande lärde och vittne mäns vittnesbörder" samt sina kunskaper och "ämbetsgåfvor." Här gällde såsom grund för den "morale persuasionen" blott egen "ärfarenhet, umgängelse och muntelige, sinnaerike samtal" med Akademiens egne skötebarn. Sådane "vedermälen" bade ej Hofpred. Tr. att åberopa, ty det var nu nära 15 år sedan han lemnade Lunds universitet, der han dock en gång varit anställd såsom Philos. pract. docens.

Han borde således, trots höga Cancellarens promotorial, härifrån afvisas. Huruvida "salus reipublicæ", som enligt akad. constitutionerna ensamt och uteslutande bör vid tillsättningen af en profession afses, i och genom denna afvisning bevakades, föll det ej någon in att tänka på, om ej tilläfsventyrs något sådant föresväfvat den mera circumspecta Med. Prof. Harmens. Dennes förklaring lyder så: "Jag lemna med all heder till kännares omdömen then kundskap, flit, möda och omkostnad Hr Mag. Trozelius till thet allmännas tjenst på andra orter och ställen i riket har kunnat nedlägga; theröfver tillkommer icke mig att dömma. Det allena som förlupet, sedan han sig till den lediga oecon. prof. i Lund behagat anmäla, är egentligen det ämne, efter min oförgripeliga mening, som kan falla mig till eller frikalla mig ifrån den oangenäma misstanka att med mindre ömhet än sig ordt hafva, ansett hans framför sina competitoras egande skicklighet och förtjeust. Hr Mag. Trozelius har trodt sig förbunden att hörsamma consist. acad. kallelse till profs. afläggande för ett rum å förslaget vid oecon. profs. besättande. Detta sednare profvet blir således grunden till mitt göromål; och som Hr Magistern hos oss har tillbragt sin ungdomstid, kan honom ej vara obekant, att Theses hos oss icke en gång antagas till magistergradens vinnande, och likväl har han velat sig deraf betjena till ett rums vinnande på professorsförslag; han läser sjelf då vara så rättvis och medgifva, att jag hvarken kunnat eller ordt i anseende till hans aflagde prof för oecon. professionen sätta honom på förslag.

Ibland de af Hr Mag. Trozelius anförde Theses, som innehålla många vackra saker, fast mästedelen utan bevis, har ytterligare (sic) den 12:e ådragit sig min uppmärksamhet, hvarutinnan han behagat förmåla, att det Virginska rönet om sädesarters förvandling, strider emot skriften och de botaniske grunder, anförandes enkannerligen 1 Mose boks 1 cap. 11 och 12 vers. och Jerem. 13 cap. 23 v. samt Matth. 7 cap. 16 v. Hr Magistern läser dock utan mycket betänkande medgifva att det som sker och händer; ej kan vara emot Guds ord, emedan det samma är sant och innehåller sanningen; vore jag alltså af denna ena grund, då jag med många af denna ortens inbyggare nästan är försäkrad om försökets rättighet, berättigad att förkasta denna Thesis som mindre bevislig, om jag tänkte betjena mig af samma frihet som Hr Mag. Trozelius, att påstå det mina trosartiklar borde vara ett rättesnöre för honom eller andra. Jag

vill fördenskuld ej påstå mera än att den sädesförvandling, som Virginska försöket omförmäler, kan utan ringaste gensägelse af Guds ord hållas för möjlig, såsom öfverensstämmande med naturlagar i mångahanda mål, fast han ock icke vore verkelig, utan vid försöket något vitium subreptionis hade insmygt. Att nu härutinnan vinna Hr Magisterns bifall, komma vi förmodligen begge derutinnan öfverens, att klara bokstafven af de anförde skriftenes rum antingen förmåla eller ljusligen ådagalägga, att hvarje växt och hvarje djur af sitt eget frö framalstras. Det Virginska försöket nekar icke att hafre och råg af sina åtskillige fröm härstamma; ty huru ville man emotsäga erfarenbeten? Men det ger anledning att tro det uti hafrekornet puncta organica af de tvenne sädesslagen hafre och råg ligga inom hvarandra invecklade och förborgade, så att då hufvudväxten första året qväfjes, dör dess rot bort och den innånföre dälde embryo af rågen får i stället rot och uppkommer året derefter. Vore nu icke denna meningen sann, behagade Hr Magistern sjelf eftertänka, om icke något sådant, som här påstås, dageligen under insecternas förvandling förelöper. Han lærer icke neka öfverensstämmelsen af växt- och djurriket till sina förnämsta delar och särdeles likheten mellan frön och ägg, hvarpå i detta målet mest ankommer; månne icke organisation af den utaf silkesmasken uppväxande fjärilen är så skiljaktig från matken som rågen ifrån hafren? Likväl komma de begge utur ett ägg; hvarföre skulle då icke råg och hafre kunna komma ur ett frö? Dör icke matken bort, förrän fjärilen kommer för en dag? Det samma sker med hafren, innan rågen fortväxer: hvarföre skall man då mera heta ogudaktig, när man gifver sitt bifall åt möjligheten af det Virginska försöket, än då man försvarar insecternas förvandling? Månne naturen är sig sjelf olik, eller månne en hypothes, tagen ex analogia naturæ, kan vara ogudaktig? När organisation af de fullkomligare växter och djur, i det som omtvistas, är lika, blir det då ogudaktigt att tro det samma kunna förelöpa i ört- och djurriket? Fast det icke skedde, hafva icke de af Hr Magistern anförde skriftenes rum till öfverflöd sitt afseende, det första af skapelseboken på örter och gräs, det andra på djuren, som nog tillkännagifver att han bejakar deras likhet? Hr Mag. Trozelius, som en lärd och uti botaniken öfvad man, lærer ock nog utan tvifvel hafva sig bekant, att uti örtriket många hemligheter förefalla som på längre eller kortare håll med det Virginska försöket stå uti någon förbindelse och

skulle ganska lätt kunna både upplösas och bringas till afven så stor nytta för det allmänna, som snart man blefve förvissad om det sednares riktighet. Männe alla Abricose-träd och frukter ega sin upprinnelse af ympning och således hafva saknats i paradiset, emedan de icke fortplantas af kärnan uti frukten, som borde innehålla deras naturliga frö? Ty om jag sätter en Abricose-kärna, får jag deraf ett Morell-träd. Hvad förvandtskap är emellan Abricoser och Moreller? De äro skiljaktiga till blad, trädets structur och frukt. Voro nu Virginska försöket riktigt, kunde med all liknelse till sanning slutas att uti Abricose-kärnan låge innanför Morellträdet embryo af Abricoseträdet fördolt, färdigt att utredas, så framt det förra genom någon vådelig händelse i växten hindrades och komme att yissna. Thetta allt kan ju gå för sig, utan att genom förhastande statuera en generationem æquivocam, som allena är orimlig. Och äro väl de ibland våra störste lärde, en Perrault, en Sturm, som utan all misstanka af kätteri med sina gissningar gått mycket längre, då de påstått alla embryones plantarum vara lika och all skiljaktighet uti slagen endast häröra af deras särskilda utredning? Åtminstone kan deras sats icke antagas, utan att det så måste vara, hvilket aldrig har förekommit någon naturkunnig omöjligt eller utan sanningelika skäl antaget. Och skulle några s. k. principia botanica vara häremot, lärar fuller intet annat råd vara än att rätta dem efter erfarenheten, såsom de der hvarken äro dicta classica eller loci communes och således under nyssnämnde domstol höra.

Således lärar ej Mag. Trozelius taga till misstycke, om jag i mina tankar gifver företrädet åt de berömlige mäns arbeten, som jag satt på förslag, framför hans vid detta tillfälle utgifna Theses, emedan de förra äro på god grund byggde, väl utarbetade och isynnerhet icke under excommunicationstång påtruga någon sina meningar. Man erbinddrar sig nog Copernici och Gallilæi öden och i sednare tider den namnkunnige Baron Wolffs Spatzerresa (sic) till Marburg; och kan intet vara eftertänkeligare vid en Academia än att onödigtvis inblanda Guds ords myndighet, att dermed vilja hämma det menliga förnuftet och dess drift uti sådana tings utspanande, som till dess skärskådande af Allmogten öfverlemnade äro.

Hvad likhet eller skillnad i åren som kan vara mellan Hr Mag. Tr. och hans competitores, är mig icke genom någon förordning anbefaldt att vid förslagens upprättande göra

mig underrättad om, äfvenså litet som om studentåren och magisterpromotion; skolandes jag äfven ställa mig till underdånig efterrättelse, när någon tour för Hr Pastoris Primarii adjunctus i Stockholm blir fastställd. Emellertid är mig ålagdt att här vid väret befordra, efter skicklighet och förtjenst de som till professionens beklädande äro de närmaste; och som jag fennit Hr adjuncten Gripenschiöld alltsedan år 1732 uppförd på Akademiens stat som adjunctus, har jag icke fördrist mig till att föredraga honom Hr Mag. Trozelium.

Thetta är hvad jag med all den högaktning jag eljest hyser för Hr Mag. Trozelii person och vackra egenskaper trodt mig böra till föravar af mitt embetsgöromål andraga, som i all ödmj. till skärskådande å högre ort hemställes."

Men huru grundligt och lärdt Hrr Consistorialer sålledes sökt förvara sitt "embetsgöromål" vid detta tillfälle, ångo de ej blott orätt hos H. Maj:t som i nåder upphäfde deras förslag och till Ekon. Professor utnämnde sin hofpredikant, utan i sammanhang dermed äfven en nådig skrapa af Akad.-Cancelleren för det de uti missivet till honom af sin samfalta underdåniga förklaring "förgätit att tillägga, på alla ställen utom ett enda, namnet Excellens åt Akad. Cancelleren, hvilket icke vore väl betänkt i anseende till den subordination de voro honom såsom sin höge förman skyldige." Äfvenledes funnes "ett ställe uti förklaringen, der Cancelleren nämndes för Riksråd utan tillsatt namn af Herre, som deremot illa stämde öfverens med dess Seraphimer Riddarevärdighet." Man finner nogsamt att H. Exc. varit icke litet offenderad af Consistorii obenägenhet att villfara hans åstundän i afseende på Trozelii anställning vid "väret." Icke långt derefter erhöill Consist. en reprimande af H. Exc. för det de i uppenbar strid med gällande Successionsordning låtit uti något program af den enfaldige Laurell "Printzessan Sophia Albertina opåtaladt åtnjuta benämningen princeps hæreditaria." Med anledning deraf förmanades Consist. att ej åsidosätta ett grundligare studium af rikets grundlagar.

Vi hafva säkerligen yttrat oss nog om Trozelii profdisputation för ekon. professionen. Vi tillägga blott några ord om slutet. Det utgöres, Thes. XX, af en lyckönskan till ett älskadt fosterland, bland annat att dess frie söner aldrig må sakna "vaksamma hustrur, flitige barn, goda husgerådapersedlar . . . blanka nötkreatur . . . och pengar i pun-gen." — Tr. har skrivit sina flesta dispp. på svenska, och titlarna påminna icke sällan starkt "om de djur som finnas i Biblen." Den första disputationen handlar "om Skånska

Biskötseln", 1759, cet. Bland de respondenter, som tjenstgjort under Tr: såsom præses, träffas namnen N. D. Atterbaum O.G. och Esaias Tegnér, den store skaldens fader. I nämnde afhandling om Biskötseln jemför förf. till en början biet med åtskilliga andra "kräk, som kunna komma sjelfva den mensklige klokheten att rodna." Till ett prof af den vältalighet, på hvilken T. så ofta slår sig ut, må följande tjena. "Ho hafver, frågar han, gifvit silkesmatharne in att arbeta för våra skönheter i verlden? — Ho hafver påmint dem att emot vintren göra sig hus af oräknelige krigsvepte silkestrådar, hvilka de af sig sjelfva utspinna? I denna fast präktiga graf afbida de sedan en art af uppståndelse: de få vingar, af hvilka de i första skapelsen (sic) icke vetat. . . Ho vet bättre att virka harlequinskläder än klädesmalet, att göra konstiga caprioler på ryggen än Elater, att dansa zirligare hoppdans öfver kärren än Aftonflugan? . . . Vattenbien eller hannarne, desse arbetslöse lättningar och vällustige bussar, förnöta merändels sin tid med lustresor och sådana nöjen som till ingenting duga . . . och så väfva desse älskogspiltar öfver henne (sin regentinna) ett nät eller sparlakan, ne verecundiae leges videantur contemnere, så att knapt någon mer än Astrild får vara åskådare af det som då för händer hafves. . . Intet folk eller slägte kan hafva renare kärlek och mera smickerlös vörnad för sin öfverhet än Bien." . . .

Ingen har kunnat högre nitälska för sin vetenskap än Tr. Den var i hans ögon den högsta af alla, den enda som förtjente att studeras. Men hans kunskapslösen var Utile dulci, så att i några afhandlingar nöjet står främre än nyttan. Så t. ex. just i hans "Tankar om hushållningens nöje och nytta." I hushållningens arbete finner han "ett otroligt behag"; det "går näst intill oskyldighetens stånd." Han vet "intet ljufvare och en friherre anständigare." Afhandlingens respondens är Haquin Bager. Honom består han verser precist sådane som denne respondent kunnat bestå sin præses. I den akad. afhandlingen "En Hushållares Tankar vid växtriket" få alla prester i riket uppmaning att ha "sin köks- och kryddgård i godt stånd." Men Tr. nitälskade ej blott för åkerbruk och blomsterodling. Äfven byggnadskonsten får af honom sin uppmuntran. Fabrikers anläggningar, strömmensningar, qvarnbyggnader och fiskerier äro föremål för hans lärda afhandlingar. Så hafva vi af honom en sådan på hela 12 ark "om nyttan af Stenhusbyggnader." Här bestraffar han sina landsmän, gärdeles de som bo i det rika Skåne, för det de bo "såsom Eskimoser, Lappar och Troglodyter."

Under sina resor hade han sett "förmögne bönder och feta prostar bo i fuktiga jordkolor under torftak, med golf utaf lerjord" o. s. v. All flärd var honom vidrig. Af detta skäl kunde han ej fördraga "den famöse örten, Tobak", hvars begagnande i Tii ögon stötte på "liderlighet." Förmödligen hade han sig icke bekant, huru stort värde C. v. Linné satte på den famöse örten, hvilken, som bekant är, särdeles mot slutet af den store mannens lefnad, var honom lika outhärlig som kaffe och smultron.

Äfven till den periodiska pressen skattade Tr. med betydliga bidrag, om vi tage ordet betydlig här, såsom i alla hans arbeten, quantitative. Mer än en gång råkade han illa ut för sin prurigo scribendi. En af hans colleger, den besvärlige öfersjittaren, sedermera Biskopen Petrus Munck gjorde honom ofta tidningsvägen trång. Nyttan af tidningar och "publique papper" har Tr. särskilt sökt bevisa. Från sjelfva Peking hemtas en del af bevisen. I de första tio årgångarne af Lunds Veckoblad, som i den tiden var, liksom nästan ännu i våra dagar, Carolinska Akademiens enda litteraturtidning, lemnades många bidrag af Tr. Der förde han en långvarig strid med Munck och Hesselén, som angripit honom i Stockholmsposten för det han haft den djerfheten att söka prim. theol. professuren och; verkligen fått ett föreläsningsrum framför den sistnämnde. Tr. försvarade sig tappert och hade efter sin "oförgripelige mening" verkliga förtjenster såsom theolog. Så hade han ju utgifvit flera theol. dispp. t. ex. den "de Sacerdote Medico", 1760; en annan "de Sacerdote ad res oeconomicas obligato" s. å. m. fl. praktiskt-theologiska afhandlingar. Dessutom hade han utgifvit och försvarat "K. Maj:ts och Riksens Råd samt R. och C. af R. M. O. Högvälb. Herr Gr. Bondes tankar om Guds underverk i naturen." Han kunde ock åberopa hedrande vitsord om "förträfflige predikogåfvor" och theol. Doctorsbatten gifven 1768, äfvensom att han alltid besittat sig om "den theologiska vitterheten." Munck blef mellertid Domprost. På många år kunde Tr. icke glömma den lidna orättvisan att ha blifvit satt tillbaka. Han försökte släcka sin harm på Stockholmsposten i en uti Lunds Veckoblad 1782 införd nyårsönskan, som icke saknar sin udd. Året förut hade han i samma blad infört ganska allvarsamma anmärkningar mot Biskop Celsii tillgöranden med anledning af det i H. Presteståndets Enke- och Pupill-cassas, vid Delägarnes sammanträde i Stockholm d. 20 Oct. 1780 hållne protokoll. "Cassan, förut i ett blomstrande tillstånd, hade plötsligen

kommit att luta till obestånd. Det måste hafva sin grundorsak i någon försumlighet hos Inrättningens högtvördade föreståndare" m. fl. I fall obeståndet vore verkligt, borde delegarne återfordra sina penningar. "Ty allmänhetens röst är: gör räknenskap för ditt fögderi!" Det var ej ogrundade misstankar Tr. här framkastat. Som bekant är, hade landets nådige Konung "för sina och rikets tarfvor" plundrat enke-cassan och tjust Celsius till bifall. Hvad som meller-tid bestämt Tr. att vara de derpå lidandes sakförare är oss ej bekant. Troligen var der mer än en man bakom det ordet han hade frimodighet att bära till torga.

Tr. hade en gång råkat i delo med sjelfva Akad. Cancellern, Frih. Palmstjernas efterträdare, och förhöll sig der-vid ganska oförskräckt. Hans höggrefl. Exc. hade nemligen förbjudit Tr. att disputeras på svenska, så framt hans gradual-disputationer skulle räknas dem till godo "som ville antaga gradum in philosophia." Häröfver besvarade sig Tr. hos H. Maj:t och fick omsider rätt mot den mäktige herren, som dock ej utan giltiga skäl synes gjort sitt påstående. Hela sex åren förflöto likväl innan saken blef afgjord, under hvilken tid Tr. såg sig vara, "om icke liksom fjättrad, dock uti inactivité och, såsom då lönlös, i verkeligt lidande och nöd försatt." Förgäfves åberopade han både Konunga- och Cancellersbref, i stöd af hvilka Oecon. Professorn skulle hålla sina föreläsningar och disputationer på svenska språket; förgäfves anförde han "en qvick Maros" och andra forntidens namn och exempel, hvilka på sitt modersmål skrifvit om landthushållningen, andra grunder att förtiga. Slutligen väd-jades till C. v. Linné, som gaf utslag till T:ii fördel. Nu kom den förra Trozeliska disputationströmmen åter i fart. Bland de afhandlingar, som voro en frukt af hans "6-åriga otium philosophicum" intager den "om nyttan af Ågornas läggande i Storskifte" ett utmärkt rum, såsom ett af de första försöken att visa en så nödig reform af svenska åker-bruket. Vidare ledde Tr. genom "Välmenta anmärkningar vid ångskötseln" allmänna uppmärksamheten på ett fält, som först i en sednare tid blifvit rätt bearbetadt. Flera af T:ii latinska afhandlingar sakna ej sitt värde. Men flera sakna det så mycket mer. Afhandlingen "De Incola sueco Discipulo" är full af hyperboreisk narraktighet och en mängd Rudbeckiskt-atlantiska paradoxier. Dessa hade dock författaren gemensamma icke blott med åtskilliga sina herrar col-leger, såsom Proff. Laurell och Stobæus, utan ock med sin ädle vän och medarbetare i Theologia naturalis, i Chymien

och i flera andra "ekonomiska vitterhetsslag", den verkligt lärde Gr. G. Bonde, den han ofta lärar besökt på dess sätesgård Eriksholm, nu Trolleholm. Vi tillåta oss här erinra, att nämnde Grefve fördjupade sig icke mindre i sina naturvetenskapliga studier än i österländska och fornnordiska litteraturen. I den sednare lucubrerade han mycket med en viss kyrkoherde, Erik Chorelius i Gullarp, ej långt från Eriksholm, hvilken var en grundlig orientalist.

En lärd afhandling, kallad "Förelag till nya Brygg- och drickesämnen", för lägerkransen utgifvet och försevad af P. J. Lindström 1772 är det sista svenska "snilleprof" var Tr. levererade under den s. k. Frihetstiden. Det hvilat ännu på Linnéansk botten och contrasterar således genom deri bekända nykterhets-grundsatser temligen skarpt mot den lära, förf. längre fram under kronobränneriernas tidevarf, såsom tropligtig undersåte kom att systematisera. Detta arbete, ett pecorale af första ordningen, bevittnar huru äfven den, hvilken såsom lärdomsljus aldrig stått högt ifrån jorden, likväl kan sjunka märkbart tillbaka. Att vi så utförligt som skett sysselsätta oss med en så obetydlig lärdomsidkare, som Tr. onekligen varit, skall tilläfsventyrs läggas oss till last. Men oss synes vid detta såsom vid ett och annat namn i förevarande Lexicon vidlyftigheten kunna ursäktas dermed, att det namnet varit värdt uppmärksamheten mindre för den enskilda personens skull än såsom en tydligare exponent af sin tids storheter inom ett visst område. Denna anmärkning anse vi särskildt påkallad, då vi ämnat anförda det arbete af Tr. som blef det nyssnämndas motsats, det arbete som utgör en ganska egen apologi för — bränvinet. Ty deras antal, lärde och förnumstige män inbegripne, var legio, som delade Till "Tänkar om Crono-Bränneri-Inrättning." Detta var arbetets titel. Att det varit okänt för förf. af "Svenska Bränvinslagstiftningens historia", synes oss vara en betydlig förlust för den historikens fullständighet. Det börjar med en dedication "till Fäderneslandet", i hvilken det bland annat heter:

"Då bränvinsdrycken intagit din smak,
Af dig icke supen kan lemnas,
Som gör dig så munter, så modig, så rak (?),
Att bukref och krämpor ej nämnas.
Så skrif dig till minnes Kung Gustaf, din Far,
Som känner din styrka och svaga
Och på din hushållning uppmärksamhet har
Och sorg om din trefnad vill draga;
Han för din hushållnings- så nödtorft som hjälp
En högviss inrättning vidtagit,

Var derföre lydig, med lagbrott ej stjälp,
Så har du i vinning tilltagit."

Man skulle vid första påseendet lätt föränledas tro att både ingressen och hela arbetet vore ett skalkstykke, ett gyckel med den kungliga bränvinsinstitutionen. Men den är ingenting mindre. Med dystra färger skildras den tid, då bränvinsbränningen var i Sverige förbjuden. Konungen prisas och upphöjes till skyarne, liksom hans uppfinring vore en Martissköld nedfallen derifrån, för att bekämpa allt elände i landet. Konungen, heter det naivt nog, förstår att "såsom biet, af sjelfvä giftet utsuga den helsosammaste sötma." Spanien och Ryssland, der bränvinet är ett regale, åberopas såsom mönsterstaten för Sverige. "Menigheten erhåller härigenom sin fröjdetsår, och får dessutom med glädje förmå, huru af ett lika quantum spannemål, genom kärnkönstens (sic) tillhjelp, mera brännevin af sädestunnan nu än förr kan tvingas. . . . När så hushållas, får icke den ene medborgaren blifva den andres plågoria och blodigel, och liksom de stora gäddorna, hvilka uppsluka de mindre, ja allt hvad de förmå af alla lefvande kräk. Nu må det med skäl beta: o felix temporum reparatio!" Till och med påstår vår Tr. att "Cronbränneri-inrättningen kan förmodligen till en anseelig del bespara vår dyrbara skog och oundgängliga vedbrand." Bevisen för detta och dylika påståenden blifva derefter haltande, likasom förf. sjelf mer än en gång genom praktiken af det han här i teorien med så många ord försvaret. Det vittas vidare, med hvad undersåttlig trohet och nit Konungens bränvinsönsknningar gånne till möte på många ställen, nämligen huru de blifvit af presterne "i andans nit och kraft" från predikatorne förkunnade. "Hvad hände?" — utbrister den svärmande författaren — "ålderstegne män, gråhåriga gubbar uppreste sig i sina bäncker och förklarade sina tankar, med glädjefår i ögonen" o. s. v. Vi behöfva icke citera mer, för att göra klart, att Trozelius står hittills främst bland bränvinsbränningens så ock bränvinsuppsynens lärde försvarare och lemnar sjelfva den bekante Uddevalla-prosten Caeten Rahe med hans välbekante bränvinsaltare ett godt stycke bakom sig. Och det var i en akademisk gradual-disputation ett sådant ämne och på ett sådant sätt bragtes å bane: och det var af en Professor som samma år (1776) var Akademiens Rector, en sådan lära framställdes. Afhandlingen har sitt särskilda värde deraf att den bekante poetatern C. G. Bjugg responderat, och derjemte den hederlige själsfränden Haquin Bager helst

sin broder i Apollo med vederbörliga gratulationsverser. Från fädernas sida synes icke någon invändning blifvit gjord mot Cronobränneriförsvararne. Det hade tilläfvats blifvit ett argumentum ad hominem. Bland studentcorpsen funnos åter de som ej blott ogillade den nya läran utan vågade och mot sjelfvaste Hans Magnificens uppträda med sitt ogillande. Så framträdde Ph. Mag. C. A. Kjerrulf såsom extra opponens och vexerade både präses och respondens, ehuru han egentligen blott vågade angripa disputationens utansidor. Polemiken fortsattes med mycken liflighet i Lunds Veckoblad år 1777. En Auditeur Hanell, till hvilken arbetet dedicerats, angreps särskildt och angrep tillbaka. Hans angrepp var mäktigt grofkornigt. Han låter förstå att Prof. Munck hade sin del i affären. "Akta dig, heter det, såsom en lärd engelsman säger, för en oxen framman till, för en åsna baktill och för en Jesuit eller ilsken Munck på begge sidor." Hanell drog målet inför Kämnärsrätten. Kjerrulf blef dock frikänd. Det kom ock till en skarp explication i Consistorium mellan Munck och Trozelius. Den sednare blef ock längre fram hotad med en injuriprocess af Prof. Tengwall, som tyckt sig finna honom någongång i embetsutöfning af starka drycker besvärad. Så fick den arme gubben plikta för det han med alltför stort nit i lära och lefverne omfattat den Kongl. Bränneri-inrättningens angelägenhet. De disputationer, han derefter utgifvit, t. ex. den om ett fördelaktigt Tröskverk, den om Skånska Sädesharpan, den om en brukbar och fördelaktig Hackelsemachin, den om Träd och Buskar i allmänhet — äro verkligen alla berättigade till benämningen "tröskvärk." Men den flitiga, tunga slagan frambringa ingen kärna mer.

Under en af dispp. för 1778 läses under T:ii namn, att han varit Led. af K. Patriotiska och Hessen-Homburgska Sällskaperna. Stockholmsposten sökte förbittra äfven den möjlige glädje den gamle ekonomen kunde hafva af en slik utmärkelse. I diplommet, påstods det, stode att Sällskapet var inrättadt till uppmuntran af "seder och vetenskaper." Tr. beklagade sig öfver St.p. i Lunds Veckoblad 1781. I Stockholmsposten låg en gammal hund begrafven, och Tr. lät P. Munck bära hundhufvudet. "Medgifves gerna, skrifver han (Tr.), att mine ljus äro alltför dunkla att med en sådan man (som P. M.) vilja förliknas. Titlar och epitheter är något som mitt ringa individu icke vetat af förr än nu på någon tid. . . . En sällsynt sedelära i upplysta tider! Detta konststykke saknar icke heller sina kuggar och drifhjul. . . .

Kan väl icke smickra mig med att ega så många ömsinta vänner i Lund som Socrates i Athen; dock gifves flere . . . med billiga omdömen. . . . Alderstigen man, hvars penna icke föres af tadeljuka, utan af ömhet . . . för fosterbygden, bäfvar alltså hvarken för ljugarens hot eller rädes för bespottarens gift. . . . Farväl då alla ironier, satyrer och equivoquer; farväl alla speord och svekfulla förtydningar" o. s. v.

Prof. Tr. hade ett imponerande yttre, skarpt tecknade anletsdrag, milda och vänliga ögon med en något svårmodig och betungad blick, för att dömma efter hans porträtt. För öfrigt har han varit en högväxt och reslig gestalt.

Skrifter. De ofvan anförda och öfriga uppräknas hos Westén.

(Källor: Lunds Akad. Cons. Prot. — Lunds Akad. programsamling. — Lunds Veckblad, Nytt och gammalt. — Ståhls biogr. underrättelser om Lunds Prof. — Samtida, ännu levande personers muntl. meddel.) P. G. A.

Tillägg till bokstafven S.

**S O O P, HARALD KNUTSSON, KNUT och ÅKE och
GUSTAF MATTHIASÖNER, CARL GUSTAF
GUSTAFSSON och ÅKE ERIK KNUTSSON.**

I ett halft tusen år har ätten Soop tillhört vår historia, ehuru dess medlemmar sällan kallats att deltaga i regeringen (5 å 6 äro allenast införda i våra Rådslängder). Denna ätt fanns i medlet af 14:de seklet både på Jutland och i Vermland. *Petrus Soop*, som bodde på Jutland 1343, uppgifves fört en hjelke, med en ornatus Damascenus, öfver sin sköld (sådant vapen med ett afvigt S öfver hjelken förde ock Jösse Eriksson, Juten till Asdal, Engelbrechts fiende), och en dylik sköld med en tverbjelke, ehuru denna var utan sitt S eller hvad den der ornatus Damascenus innebar, utgjorde de äldste svenske Soopernes familjvapen, ställdt tillsammans med en gyllne sköld, så att hela skölden var klöfven med tvenne fält, det till höger af guld, det till vänster blått med en silfverbjelke. Asdal på Jutland öfvergick till den Bannerska släkten derigenom att en Banner blef gift med en Johanne Sopi, som äfven skrefs Sapi. Soop och Zappe. Fru Soph. Brabe anför den sagan att hon satt i Rikens Råd och hade en mängd svenner i sin svit, der hon reste fram.

Den äldste svenske Soop vi känt, var *Harald*, Underlagman i Vermland 1355, hvars son *Björn Sooper* (så skrifer han sjelf i ett fastebref M 8 bland Stierneldska diplomerne), Underhärads höfding i Tjust 1385, hade sonen *Inge Soop* 1414, hvars son *Petrus Soop* lefde 1445, med en bror *Björn Soop*, hvars son *Harald Soop* slöt den grenen. Ätten fortlefde genom stamfadren *Harald Soops* son *Olof*, väpnare 1386—1420, hvars sonson *Sigge Haraldsson* hade två söner *Jepppe*, som lefde 1450, och *Ulf*, som lefde 1400—72, med sonen *Knut Ulfsson*, som lefde 1490, hvars son *Harald* först framträder i historien.

1. S O O P, HARALD KNUTSSON

till St. Bjurum och Frötuna var 1480 R.R. (R.L. III. M 635), 1490 Riddare och Amiral. Var ännu 1527 verksam,

då han ses på Vesterås riksdag. Genom sittfäktenskap med en dotter af R.R.R. Hans Åkesson Tott till St. Bjurum i Klefva socken, Wilska härad, kom han in bland den myndigare adeln. Fru Karin Tott var förut g. m. Amund Jönsson Ulsfax till Hardinge och blef efter H. Soops död g. m. Lagmannen i Västergöthland Olof Pederesson (Örnefot) till Varletorp och Bjurum. Han hade två söner, som träffas nämnda i våra häfder.

2. SOOP, KNUT HARALDSSON

till Frötuna och Aspenäs, beseglade Vesterås arfförening 1544 och R. Gustafs Testamente 1560. Riddare 1561 såsom vid R. Eriks kröning tjenstgörande Kammarjunkare. Förseglade adels recess 1563; Legat till Ständerna i Norge 1563. Höfvidsman för krigsfolket i Norrland, i spetsen för hvilket han inföll i Norge och Herjedalen, hvarvid han intog Herjedalen och Jemtland. Blef Svensk Ståthållare i Jemtland och en stor del af Norge, som Svenskarne intagit, men råkade s. å. i Konungens stora ogunst och blef afsatt, derföre att han ansågs ha försummat ett befaldt inbrott i Norge. Dog 1560. Gift med 1. *Ingrid Bjelke*, R. R. Thure Erikssons dotter, 2. *Anna Trolle*, Arv. Joachims-sons dotter, hvilken fick i arf efter sina föräldrar Aspenäs med 127 hemman, 3 mjölqvarnar och Riddaretomten i Upsala. Hon blef såsom Knut Soops enka g. m. Lage Axels-son Posse.

3. SOOP, ÅKE HARALSSON

till St. Bjurum blef Riddare 1558, förseglade R. Gustafs Testamente 1560, Ständernas bevillning 1561, kallas R. R. 1570, men är ej införd i Ugglas Rådslängd. Förrestod Hertig Magnus' Hertigdöme 1571, i sådant hänseende kallad Ståthållare i Östergöthland. Gift med *Brita Posse*, R. R. Axel Nilssons dotter, hvilken fru är ett afgörande bevis för dramaturgerne, som låta sina bjeltar dö af starka sinnesrörelser. Hennes son Hans Soop hade ansetts som död under en utrikes resa, när han plötsligt inträder i rummet, der hon satt på sin moders säng. Hennes fröjd deraf blef så stor, att hon dog under det han omfamnade den älskade.

4. SOOP, HANS ÅKESSON

till St. Bjurum och Melsäker (i Yttersala socken af Södermanland) född d. 19 Maj 1552, idkade i ungdomen studier

in- och utrikes. Var 1590 K. Johans Hofmarskalk. Bléf 1595 Häradehöfding i Trögden i Upland, 1598 Slottslofven på Elfsborg och Gullberg. 1594 Ledamot af Öfverrätten i Jönköping. 1606 Ståthållare på Skaraborg och öfver dess län. Samma år Commissarius vid mötet med Ryssen vid Systerbäck, 1608 vid mötet med Danskarne i Wismar. 1609 Svea Rikes Råd och Kammarråd. 1611 Ståthåll. på Stockholms slott och öfver Upland. 1614 är han ännu Häradsb. i Trögden, men erhöill afsked 1615. Melsåker skaffade han sig först 1608 och 1610. Dog d. 10 Febr. 1619 på Melsåker. Gift med *Elin Kagg*, dotter af Erik Mattsson K. och Beata Andersdotter Ekeblad. Hans bror *Axel Soop* till Algö (i Ö. Sela socken), född 1553, blef 1588 Drottning Gunillas Hofmästare, satt 1600 i rätten, som dömde de anklagade Riksråderne, gift med *Kirstin Gabrielsdotter Oxenstierna*. En annan bror *Åke Soop* till Lindö och Påtorp, f. 1564, blef 1593 Häradehöfding i Konga i Småland, lefde ännu 1603, g. m. *Ingrid Bengtsdotter Gylta*.

5. SOOP, ÅKE HANSSON,

blef som äldste sonen, af *M* 4 introducerad 1625 uti rid-dareclassen *M* 10, och stamfar till ättens capita, som voro efter *Åke S.* hans äldste son *Erik*, Landshöfding i Uleåborgs län 1644—48; hvilken 1631 dömdes att böta 1000 dlr samt för hör och rymde ur riket. Slutligen berättigad att återkomma ur den landflykt, hvartill han som flyktig dömts, måste dock lefva tyst på sitt gods i Vermland, utan att resa omkring i landet. Hans äldste son *Åke Eriksson*, Capitaine, hade tre söner, af hvilka den äldste *Erik Soop*, hvilken som Lieutenant försvarade sig tappert vid Bugströmmen 1707, dog barnlös, men *Jöran*, död som Ryttmästare, hade sonen *Erik*, äfven död som Ryttmästare, efterlemnande sonen *Åke*, hvilken förlöste sin egendom och blef husar 1793, sedan soldat med namnet *Åke Preutz*; förut dællant mördade han nu i rusigt tillstånd en artillerist med en högaffel; dog på Waxholms fästning 1812. Efter honom gick hufvudmanskapet till en yngre gren.

6. SOOP, ERIK HANSSON,

var en yngre broder till *M* 5. Skref sig till St. Bjurum och Sjögerås. Född d. 21 Aug. 1592 uppfostrades han, då fadren var Ståthållare på Stockholms slott, som lek-kamrat med Gustaf Adolf, hvilket grundade ett förtroligt

förhållande dem emellan. Han blef 1623 Ryttmästare vid ett compagni Vestgötha-ryttare. Blef Öfv.-Lieut. under Lifländska kriget. Sedan Johan Banér och Erik Soop fått "rumla om" med de i Pommerellen varande tropparne, se vi den sednare i en af träffningarne vid Stum utmärka sig på ett sätt, som gör hans namn odödligt i vår historia. Fryxell berättar: "I stridens hetta hade Gustaf Adolf okänd kommit in bland Kroaterne och af en af dem blifvit tillfångatagen. En svensk ryttare såg det, räckte honom obehindradt sin pistol, sägande: "se der kamrat." Konungen fattade pistolen, jagade kulan genom den ene Kroaten, slog den andra med kolfven i ansigtet, och gjorde sig med svenskens tillhjälp fri, men blott för ett ögonblick. En annan fiendtlig ryttare fattade tag i Konungens häfte och drog honom med sig, så att Gustaf Adolf ej hade annan utväg, än att vränga bältet öfver hufvudet, hvarvid han förlorade bätten, men lyckades att komma lös. Ögonblicket derpå blef han likväl angripen af en tredje Kroat, hvilken med ena handen höll fast Konungens högra hand, och med den andra lyfte sabeln till dödsbugget; men just i samma ögonblick, kom Erik Soop och sköt Kroaten genom bröstet. Med Soop följde hans Vestgötha-ryttare, under hvilka betäckning Konungen återvände till de sina." Detta var d. 17 Juni 1629.

Äfven förut hade Erik Soop lysande framträdt. Vid Dirschau d. 18 Aug. 1627 gjorde det polska rytteriet under Koniecpolsky ett så häftigt anfall, att alla svenska ryttarhoparne veko tillbaka, utom Erik Soop med Vestgötharne, hvilka hejdade fienden och lemnade kamraterne tid att sänsa sig och förnya striden, då hästen sköts under K—sky, så att han på en annans häst måste draga sig tillbaka. Den 24 Dec. 1627 slog K. Maj:t blott två till riddare för sin tapperhet i kriget och det var Hr Er. Soop och Gr. Nils Brahe. Dubbningen skedde i Ständernas närvaro. Det var första riddarslaget efter Johan Baners och Gustaf Horns tre år förut.

Efter riksdagen 1627 insattes Er. Soop i Ständernas hemliga Utskott, som egde rätt att med Ständernas makt besluta öfver mål, om hvilka K. Maj:t ville i hemlighet böra dess tankar. Så kom han i tillfälle att votera öfver frågan, om Tyska kriget, innan det företogs.

Han bevistade Tyska kriget som Öfverste för Vestgötha Cavalleri. Soops regim:te sattes i andra rummet af krigets hufvudteknare.

Hr Er. Soop dog barnlös i sitt äktenkap med *Anna Posse*, d. 15 Mars 1632, ej 1638, som Nordin i Svenska Akademiska äreminnet uppgifver, 40-årig och ej efter Nordins uppgift 46-årig. Han begrofs i Aug. 1632, enligt Bisk. Sv. Svenonis i Skara hållna och tryckta likpredikan. I Skara domkyrka ser man ännu hans präktiga gravvård af marmor. Svenska Akademien preglade öfver honom 1800 en minnespenning med inskrift: *Eripuit Regem medioque ex hoste recepit*. D. xvii Junii mdcxxxix.

7. SOOP, MATTHIAS HANSSON,

Friherre till Limingo (en socken i Österbotten), Herre till Oristapel (i Opolie socken i Lifland), St. Bjurum, Melsåker och Nygård. Född d. 7 Sept. 1585, en äldre broder till Erik Soop. Bar 1612 Vestgöthafanan vid R. Carl IX:s likfärd från Nyköping till Strengnäs. Hofmarskalk 1615 hos Enkedrott. Christina, 1616 hos Carl Philip samt Lagman i Vermland. Följde 1617—18 samma Hertig på dess utländska resa som Marskalk. 1623 Enkedrottningens Råd; R.R. 1627, tillika Assessor i Svea Hofrätt. 1630 Ståthållare på Calmar och öfver dess län, 1634 Lagman i Ingermanland, s. å. Häradshöfding i Kexholms län. Commissarius i fredshandeln vid Brömsebro 1643. Friherre 1651. Limingo, som gaf till friherrskap, utgjorde 129½ mantal. Dog d. 1 Juni 1653. Gift med 1. Friherrinnan *Anna Gyllenstjerna*, Rikadrotzen N. G:s dotter, 2. Friherrinnan *Elis. Christersdotter Oxenstierna*. Denne Friherres far var R.R. och lika så tvenne hans söner.

8. SOOP, CARL MATTHIASSEN,

föddes d. 16 Dec. 1621. Sändes till Upsala Akademi 1636, der han studerade 5½ år under Loccenii inseende. 1641 anträdde utländsk resa i en tid, då en patriot uträknade att den unga adeln förslöste öfver 100,000 Rdr under resor till utländska läroverk. Var i Rom i Erik Axelsson Oxenstjernas sällskap. Återkom 1645, då han blef Drottning Christinas Kammarherre. Medföljde 1646 Sv. Ambassadeuren Grefve M. G. De la Gardie till Paris. Fick 1647 Kexholms häradshöfdingdöme. Legat till Paris s. å. för att köpa hvad som vid kröningen behöfdes. Öfverkammarherre 1651, Gouverneur öfver Enkedrottningens Lifgedinge och Marskalk hos Maria Eleonora. R.R. 1654 och Kammarråd. Åtföljde på R. Carl Gustafs befallning den afresande Drott. Christina.

Död d. 1 Maj 1653 och begrafven i Riddarholmskyrkan. Gift m. Friherrinnan *Beata Åkesdotter* (Natt och Dag) 1652. Hans dotter *Charlotta* blef g. m. Frih. Lars Svantesson Sparre till Kronoberg.

9. SOOP, GUSTAF MATTHIASON,

Friherre till Limingo, Herre till St. Bjurum, Stjernerund m. m. föddes 1623. Blef efter idkade studier och gjorda resor 1653 Landshöfding öfver Nerike, Norabergs och Linde Bergslager; 1654 tillika öfver Vermland. 1658 R.R. 1660 tillika Kammarråd. S. & President i Reductions-Collegium, fick derifrån afsked 1663, då han i stället blef Gouverneur öfver Enkedrott. Hedvig Eleonoras underhållsländer. Tillika Lagman i Östergöthland 1667. Anordnade ett stipendium Soopianum vid Upsala Akademi och ett vid Strengnäs Gymnasium. Uppbyggde Åskersunds kyrka med grafchor åt sig sjelf, der han fick sin lägerstad, död d. 1 Dec. 1679. Drabbades för hårdt och utöfver hvad reductionslagen medgaf, då donationerne återkräfdes, men vid en sednare riksdagingo hans arfvingar ersättning. Gift med 1. *Margar. Horn*, 2. *Christina Soop*.

10. SOOP, CARL GUSTAF GUSTAFSSON,

född 1659. Som Kammarherre hos Enkedrottning Hedvig Eleonora, blef han Landshöfding öfver Skaraborgs län 1707. Dog 1711, afslutande den äldsta friherrliga grenen af denna ätt. Gift med *Eleonora Elisabeth Oxenstierna*.

11. SOOP, ERIK KNUTSSON,

född 1643. Fadren *Knut Hansson Soop*, son af M 4 R.R. Hans Åkesson, hvilken Knut Soop var Öfverste för Vestgötha Infanteri; 1639 Landshöfding i Jönköpings län till 1643, g. m. *Anna Ulfsparre*. Erik S. var i Paris 1663, följde ett Vestgötha-regte till Carlsburg 1672 som Capitaine, blef 1673 Capitaine vid Södermanlands Infanteri. Gick sedan i utrikes tjenst och bevistade fälttåg vid Kejserliga, Holländska och Münsterska armeerne. Öfv.-Lieut. vid Calmar Infanteri-regte 1674. Öfverste 1677. Deltog i riksdagsförhandlingarne 1680 och 1682. Friherre till Hansta 1687, introd. 1689 under M 87. General-Major af Infant. 1686. V. Gouverneur öfver staden Riga s. &, tillika Öfverste för ett Dragonregte. Dog utan söner 1703 och slöt den fri-

herrliga ätt han börjat. Gift med *C. M. Oxenstierna*, som dog 1742, 92 år gammal.

(Källor: v. Stjernmans Adelsmatrikel. — Utdrag ur Biddarhusegenealogien meddelade med egna tillägg af Hr Lector Carlmark i Skara. — Nordias Äreminne i Sv. Akad. år 1800 öfver Erik Söop. — Rådelängd. — Höfdingaminnen. — Allmänhetens historiska arbeten. — Likpred. öfver Erik Hansson Söop (utan personallier likväl) af Bisk. Sv. Svenonis. — Likpred. öfver B.B. Carl Söop af E. Emporagrus. — Gaselii Biogr. Lexicon.) — N.

STJERNSVÄRD, RUDOLF HODDER.

Född 1728. Skrifver sig till Åkersholm. Blef efter studiers inhemtande vid Lunds Akademi, d. 20 Mars 1745 Volontär vid Bousquetiska regtiet; 1746 Corporal vid Södra Skånska Cavalleriet; 1747 Lifdrabant; 1750 Cornett vid Norra Skånska Cavalleriet; 1753 Lieutenant; 1757 Stabs-Ryttmästare och 1759 Ryttmästare derstädes; 1760 Ridd. af K. Svärds-Orden; 1762 Major i arméen med tour ifrån 1753; 1768 Secund Major vid berörde regte; 1769 Öfv.-Lieut. vid Bohusläns Dragoner; 1771 transporterad till lika beställning vid Södra Skånska Cavalleri-regtiet, 1772 Öfverste, från hvilken beställning han tog afsked 1774, samt benådades för sina krigsförtjenster med accord och pension; bevistade hela pommerska kriget och deltog med tapperhet i alla der förekommande krigsrörelser; såsom 1757, då han i Uttermark blef attackerad af en fiendtlig trupp Husarer och Jägare, hvilka han dref på flykten och tog flera till fångar; äfvensom han 1758 med 200 man fördref ett parti Preussare, hvilka trängt sig öfver Peene-strömmen. Han commenderades derefter med 1000 man till den vid Prentzlau stående arméen, och bevistade affären vid Süstrow, och blef samma år under en recognoscering vid Zaventin i Uttermark, jemte en stor del af sitt manskap illa blusserad, men hade icke destomindre hedern att med sig återföra flera fångar. Var stamfader för ätten, hvilken förut hette Ahlberg. Adlades för sina krigsförtjenster år 1762 och kallades Adlerhjerta, hvilket dock i enlighet med Kon. Adolf Fredriks önskan förbyttes till Stjernsvärd, såsom minne derutaf, att han någon tid förut frälst Drottning Lovisa Ulrikas lif. Vid nedfärden till bron, som går öfver Laga å vid Laholm, började nemligen hästarne för Drottningens vagu att skena, hvarvid kusken kastades af kuskbocken. Stjernsvärd, som varseblef detta från andra sidan af bron, hvarest han var uppställd till parad med sitt regimente, sprängde då emot de skenande hästarne och nedbögg med svärdet de båda förlöparne, hvarigenom vagnen stannades.

Introducerades på Riddarhuset 1776. Erhöll år 1768 af Romerske Tyske Kejsaren Josef II diplom såsom Romersk adelsman under namn af von Ahlberg. Gift 1762 med Ryttmästare Otto Thotts till Skabersjö enka, fru *Vendela Margaretha Skytte*, dotter af Majoren Håkan Skytte till Säfsjustrum och Friherrinnan Elsa Kruse till Werscow. Död d. 7 Juli 1793.

STJERNSVÄRD, CARL GEORG.

Son till föregående. Född 1767, Cornett vid Södra Skånska Cavalleriet 1777, hvarefter undervisning inhemtas vid K. Cadettskolan i Carlskrona; 1786 Lieutenant och 1790 Ryttmästare vid berörde regte. Lemnade krigstjensten med Majors n. h. o. v. 1791. Deltog i finska kriget som Stabs-Adjutant hos General-Lieut. Frih. Armfelt, och blef för af-fären vid Savitaipal d. 4 Juni 1790, uti hvilken han sårades, utnämnd till Riddare af Svärds-Orden. Efter sitt afskedstagande öfverlemnade sig Stjernsvärd uteslutande åt landtmannayrket. I arf efter sin fader emottog han 1794 Engeltofta egendom i Skåne, som då ansågs hafva ett värde af 40,000 Rdr Rgs, och producerade 700 tunnor säd. S. insåg i hvad linda och råhet det svenska åkerbruket hvilade, forskade efter ideer till ett förbättrade system och antog med förtjenstfull urskiljning att modellen härtill borde utgå från England.

Stjernsvärd lät derföre, efter mögen öfverläggning och sakkännedom år 1803, genom en dess vän Lord af Kellies försorg, från Skottland införskrifva ett större antal arbetare, tillhörande landtbrukets flesta fordringar, hvilka utgjorde en coloni af 12 personer, eller enligt Lordens eget uttryck: "ett helt ekonomiskt batteri." Med biträde af dessa coloni-ster upptände Stjernsvärd ett nytt ljus för skånska åkerbruket. Den gamla ofullständiga plogen, som i Skåne varit brukad sedan Peder Oxes tid, ersattes genom den första engelska plog, som i Sverige blifvit införd, samt med öfriga nyttiga åkerbruksredskap efter engelska modeller, hvilka blefvo förfärdigade med en af Stjernsvärd endast för detta ändamål anlagd fabrik utaf de skicklige Skottarne: mechanici David Donallyon, Robert Machai, Alexander Bouthrow, samt smeden David Pride. De här tillverkade redskapen blefvo snart utspridda i Skåne oftast såsom presenter af S., för att hastigare uttränga de gamla barbariska instrumenterna. Genom en kraftfull vilja, i förening med ovanlig ihärdighet,

åstadkom S. på ganska ringa tid de mest storartade resultat af ett förbättrade och förädlade åkerbrukssätt. Egendomen indelades efter engelskt mönster i Farmer, som till större delen utarrenderades. Trenne af dem eller hufvudfarmer bedrefvos efter det rationella system, som i ett halft sekel derefter kunde bibehållit sig som modell för hvarje svenskt åkerbruk. Ibland Stjernsvärds förtjenster som patriot och landtbrukare bör nämnas, att han kraftigt medverkade till jordens enskiftning; på sin egendom afskaffade det obestämda hofveriet; var den förste inom Sverige, som i stort brukade jorden i en rationel circulation, uti hvilken han införde odling af foderväxter, potates, rosvor och morötter; bannlyste från brävninsbränningen säd, och i stället dertill uteslutande använde potates; med stor kostnad från utlandet införeskref förädlade racer af boskap, får och avin, samt var den andre i ordningen inom Sverige, som anlade ett Måjeri för ost- och smör-tillverkning efter utländskt mönster. Af den bok S. utgaf 1821, kallad "Engeltofta förr och nu", har blifvit ådagalagdt, att egendomens afkastning uppdrefs af honom ifrån 700 till 7000 tr säd, oberäknadt 40,000 tr jordfrukter, hvilka dels användes till utfodring, dels till brävninsbränning. Sällan är det dock som någon, hvilken, på enahanda sätt som S. uppfattar sitt lifs bestämelse, deraf får skörda några materiella frukter. Olyckor och missgynnande conjuncturer nödgade honom i sin ålders höst att lemna skådeplatsen för sitt hela lifs gagnfulla verksamhet. År 1817 förstördes genom mordbrand ej allenast hela ladugården vid Engeltofta, utan äfven årets inbergade gröda och fodertillgång. Egendomens försäljning blef deraf en följd. Den försålles jemte inventarier 1819 till K. Carl XIV Johan för en summa af 450,000 Rdr B:co, sedan den af utsedde ombud blifvit värderad till 500,000 Rdr B:co utom inventarier.

Stjernsvärd hade under sin rastlösa ekonomiska bana många och stora svårigheter att motkämpa, stridiga och bristfälliga hushållsförfattningar, tidsandans stränga conservatism, orimliga och tygellösa missbruk, penningebrist och olyckor, samt slutligen sina likars begär att såsom projectmakare bedöma hvarje reformator. Men oakadt allt detta fallbordade Stjernsvärd sin plan, uppdrog för efterkommande ett system i landthushållningen, som om det efterföljdes, skulle lända så väl till allmänt som enskildt gagn och nytta. Stjernsvärd blef dock innan han slutade sin verksamma bana vittne till den största olycka honom kunde vederfaras; att

se den egendom, der han offrat kärnan af sina krafter och sitt väsende för ett ädelt och fosterländskt ändamål, rubbad till sitt system, vanvårdad till sin helhet och den Høge Egaren beröfvad all väntad afkastning genom en okunnig och hallstarrig administratör. Det missöde, som S. erfor genom egendomens förintelse, blef ej för honom ensamt. Efterkommande erkänna nu allmänt med grämlse, att de läto vilseföra sig af denna utgång och afstannade uti att taga S. till efterdöme, till dess den framåtskridande impulsen kom från annat håll, men hvilket orsakade för Skånes häfd och kultur ett uppehåll af nära ett halft sekel.

Stjernsvärd dog 1828, innan denna sanning blifvit uttalad och innan efterkommande hunnit uppskatta hans förtjenster. Men hvad samtiden bryter, det godtgör ofta efterverlden. Så hade hans efterlemnade son *Rudolf Stjernsvärd*, nu egare af Widtsköfle, en af Skånes större egendomar, den hugnande tillfridsställelsen vid det år 1849 i Skåne hållna första svenska landtbruksmöte, dervid han fungerade som ordförande, att emottaga till svar å sin afskedshelsning efterlevvandes rättvisa dom öfver hans frejdade fader, hvilken upphöjde honom ibland secularmän inom landtmannayrket och förklarade hans minne förtjent af efterverldens tacksamhet och högaktning.

Gift med *Anna Pettersson*, efterlemnade sju barn, af hvilka lefva tvenne söner och tvenne döttrar.

Sonen *GUSTAF MAURITZ*, född 1806, Capitaine och Ridhare af Franska Heders-Legionen och R. Spanska Isabella Catholica-Orden, har vistats fyra år uti fransysk tjenst under kriget i Afrika och efter sin hemkomst såsom författare arbetat för militära yrket. Erhöll på begäran afsked ur krigstjensten i Sept. 1850. *Rudolf Hodder*, Ryttmästare, har sedan han lemnat statens tjenst vandrat i fadrens fotspår och tillvunnit sig aktning af föredöme inom landtmannayrket. Eger nu Widtsköfle egendom i Skåne, en af denna provins herrligaste egendomar.

Tillägg och Rättelser.

TRETTONDE BANDET.

Std. 2 r. 7 *State-Sekret. läs Stads-Sekret.*

FJORTONDE BANDET.

- 80 r. 9 *namn läs män.*
- 110 r. 10 *deras läs deraf.*
- 227 r. 3 *nfr. 10-årig läs 40-årig.*
- 286 r. 7 *läst läs lärt.*
- 322 r. 7 *nfr. i texten kan läs kunna.*

FEMTONDE BANDET.

- 96 r. 12 *patron läs prestson.*
- 118 r. 12 *egovärde läs egovälde.*
- 119 r. 1 *Konungen läs Konungens.*
- 142 r. 9 *Titian läs Guido Rheni.*
- 204 r. 1 *läs: ej denne utan Gen.-Major G. B. Staël v. H.*

SEXTONDE BANDET.

- 96 i Strickers biogr. r. 3 *dotter, då läs dotter, som då ...*
- 121 r. 4 *nfr. Stureätten har läs Stureätterne ha,*
- 123 r. 12 *Sigfrid läs Sigrid.*
- — r. 2 *holländsk läs halländsk.*
- 140 r. 10 *nfr. öfver läs af.*
- 178 r. 12 *påstodo läs påtogo.*
- 354 r. 17 *Annestad läs Annerstad.*
- 369 r. 13 *nfr. läs förgriplig.*
- — in medio: *des pieces läs des p....*

SJUTTONDE BANDET.

- 68 r. 7 *ad läs af.*
- — r. 26 *sextus läs sexti.*
- 70 r. 3 *nfr. i texten: besöktes läs besökte.*
- — r. 2 i noten: *Troilius läs Troilus.*
- 72 r. 12 *nfr. i texten: kan läs hon.*
- — r. 2 *nfr. i noten: Forbia läs Forbus.*
- 73 r. 17 *etc läs ett.*
- 78 r. 22 *lära läs läst.*
- — r. 9 *nfr. rådligt läs orådligt.*
- 83 r. 23 *fann T. läs fann i T.*
- 87 r. 10 *nfr. Petri läs i Petri.*
- 88 r. 3 *sände läs lärde.*
- 89 r. 15 *läs K. författning.*
- 113 r. 3 *står 1746 läs 1766.*
- 128 r. 8 *nfr. i noten: en läs ens.*
- 255 r. 8, 9 *nfr. utgå.*
- 261 näst före Torstensson bör stå: *Tollstadius, Er. se slutet.*
- 262 r. 1 *står hvars son M. J. är läs en M. J. som är ...*
- — r. 2 *Sven Jönsson läs Sven Lindormsson.*
- — r. 20 *Riksd. läs Riksråd.*

Sid. 266 Tott r. 1 *Så läs Så många.*

— 269 r. 8 *Worms läs Worm.*

— — r. 15 *ej, så läs ej annorstädes, så.*

— — r. 16 *Worms läs Worm* (i sin skrift: Tulehöi s. Monum. Ströense in Scania. Hauniæ 1628).

— 270 r. 24 *Kulstorp läs Knutstorp.*

— 270 r. 2 nfr. i texten: *läs förtjenast* **).

*) Drottning Margareta ville göra sin älskare Jep. Muus' lycka genom att skaffa honom en officiell hustru bland den mäktigaste adeln. Kirstin Tott måste därför slå upp med sin fästman Holger Munch och taga Muus. K. T. lydde, men vredgades. Då ringar skulle växlas, syntes en kopparnagel i guldets, om hvilken hon sade: *Akte dig kobbernagle, du ligger i guld.* Munch slog sedan ihjäl Muus och tog enkan till hustru.

— 276 r. 20 *Christi läs Christo,*

— — r. 22 *pre. läs mrc.*

— 283 r. 3 *Benner läs Banner.*

— 288 r. 16 *Wonbyerg läs Worbyerg.*

— 286 r. 3 *Han läs Hon.*

— 287 r. 13 nfr. i texten: *Bondesholm läs Bordsesholm.*

— 288 r. 11 *Werbyergs läs Worbyergs.*

— 291 r. 16 i radens slut: *till.*

— 298 r. 14 *segraren, och läs segraren. Åke T.*

— — r. 20 *gränsen läs garnisonen.*

— 294 r. 2 nfr. *Bourdaloit läs Bourdelot.*

— 311 sista r. *leden läs lederne.*

— 313 r. 5 *Legifer läs Legifer X* (decem).

— — r. 14 *några läs någon.*

— 314 r. 40 *Torgrins läs Torgrim, Om vi få med Celsius antaga att denne Torgrim var son af Herve Trolle, så går en chronologi in i ättens historia. Ty om uppgiften hos Resenius är säker, att den, enligt Celsius; pirata nequissimus, som dödar Torgrim, Norska Kungamågen, är Thormoder Kolbrunaskald, så veta vi att denna sjöng för Kon. Olof den helige 1030 d. 31 Aug.*

— — r. 26 *Clasnes läs Asnes (Åsnäs).*

— 316 r. 10 *Wärenda läs Wärend.*

— — r. 10 nfr. *då är läs nu är.*

— 317 r. 18 *genom de läs genom en af de.*

— 321 r. 13 *läs Riksföreståndarens gemål.*

— 323 r. 7 *formad läs fornad (vissnad).*

— — r. 17 *på Vettern: är tryckfel för Venern, enligt en äldre uppgift, men bör, om traditionen, anförd af Rhyzelius, upprepad utförligare hos Barfod, har grund, heta Mälaren.*

— — r. 8 nfr. *kenne läs mig.*

— 324 r. 11 *Han läs Erik.*

— — r. 20 *stolen — tillägg: såsom född 1488 och 'döpt s. å. d. 24 Sept. (Messenius, Theatr. Nobilit. p. 145).*

— — noten r. 5 *ej läs allenast.*

— 325 r. 19 *föra läs föda.*

— 326 r. 17 *52-årig. Enligt Celsii uppgift blott 26-årig, såsom född 1508.*

— 327 r. 2 *tillägg: född 1503, enligt Celsius.*

— — r. 7 *En Knut till Gäddeholm uppgifves såsom Beata Trolles tredje make.*

- Sid. 527 r. 10 nfr. med 1. *Lars* läs med *Lars*.
 — — r. 9 nfr. 2. *Erland* läs 2. *Beata*, g. m. *Erland* ...
 — — r. 8 (Natt och Dag) läs (Bått).
 — 329 r. 13 nfr. 1618 läs 1617.
 — — r. 5 nfr. tillägg: Begrofs i Vexjö domkyrka d. 28 Febr. 1618 af Biskop Petrus Jonæ Angermannus.
 — 330 r. 6 *Fredrik* tillägg: f. 1693.
 — — r. 9 Tillägg: R. S. O. 1748.
 — — r. 23 1739 eller 1740 g. m. läs född 1721; 1740 g. m.
 — — r. 23 *Sophia Elis.* läs *Sophia Elisabeth Augusta*, f. 1722, år 1748 gift ...
 — — r. 26 *Hilda* skrefs *Hilla*. Hon var född 1726, gift 1748.
 — — r. 31 egendomen läs *egendomar*.
 — 331 *Arv. Trolle* föddes 1724, Akad. Adjunct 1782, gift 1788. Dog 1797.
 — — r. 14 nfr. tryck läs tryt.
 — — r. 8 nfr. yngste, tillägg *)
 *) Den äldste Hofmarsk. Arvid Trolle stiftade 1829 med 2000 Rdr Bico Trolleska stipendium i Lund.
 — — r. 43, 44 läs: Ej den nuv. Fidei-commissarien Baron Nila, utan hans bror Håradsh. Trolle på Brodda är gift och har barn.
 — 335 r. 12 kalla läs kallar.
 — — r. 14 sin bana läs som barnlös.
 — 334 r. 8 sina läs sin.
 — 335 r. 23 läs: öfvertyga fördomsfria och vederläggna envisa motståndare samt försvara Chapman.
 — 331 r. 6 nfr. noten för utgår.
 — 336 r. 13 nfr. Gr. E. Ruuth läs E. Ruuth.
 — 360 r. 12 alla läs allas.
 — 362 r. 5 komedia läs komedin.
 — 369 r. 3 nfr. flera utgår.
 — 371 r. 13 nfr. 1809 års ynglingar läs 1800 års ynglingar.
 — 372 r. 9 far läs fare.
 — 379 r. 14 läs: I slutet ...
 — 382 näst sista r. obegränsad läs afgränsad.
 — 383 r. 12 passa läs passar.

ADERTONDE BANDET.

- 85 r. 21 notificationen läs ratificationen.
 — 344 r. 4 nfr. tillägges: H. Exc. Gr. Trolle-Bonde skänkte nyligen efter sina bönder på Trolleholms gods den förhöjda arrendeafgiften för arrendatorernas återstående 18 år, utgörande 785 t:r spanmål, således sammanlagdt 15,000 tunner.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

**This book is under no circumstances to be
taken from the Building**

[illegible]

